

Universitat de Girona

ESTUDI INTERLINGÜÍSTIC DE LES CONSTRUCCIONS QUE EXPRESSEN ESTATS PATOLÒGICS EN CATALÀ I EN MANDINGA

Berta CROUS CASTAÑÉ

ISBN: 978-84-693-5027-0

Dipòsit legal: GI-819-2010

<http://www.tesisenxarxa.net/TDX-0610110-122332/>

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tesisenxarxa.net) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tesisenred.net) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tesisenxarxa.net) service has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized neither its spreading and availability from a site foreign to the TDX service. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service is not authorized (framing). This rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

ESTUDI INTERLINGÜÍSTIC
DE LES CONSTRUCCIONS QUE
EXPRESSEN ESTATS PATOLÒGICS
EN CATALÀ I EN MANDINGA

Tesi doctoral presentada dins el programa de doctorat
Diversitat Educativa i Pluralitat Lingüística,
itinerari “Llengües i Migració”

Universitat de Girona

Doctoranda

Berta Crous Castañé

Directors

Dra. Lluïsa Gràcia i Solé (Universitat de Girona)

Dr. Denis Creissels (Université Lumière-Lyon2)

Girona, 15 de setembre de 2008

AGRAÏMENTS

Gran part d'aquesta tesi no hauria estat possible sense la col·laboració, per una banda, del Dr. Joan Carles Rovira (Hospital St. Jaume de Manlleu), d'Alicia Baltasar (Escola Universitària d'Infermeria), de la Dra. Montse Ribas (CAP Girona I – Santa Clara) i del Dr. Jordi Farrés (CAP el Remei de Vic). Els agraeixo moltíssim les hores que m'han dedicat, i els consells i les observacions que m'han donat sobre l'ús d'algunes de les construccions que estudio. Sense la seva experiència, hauria estat molt més difícil fer aquest treball. Per altra banda, agraeixo l'ajuda incondicional que m'han ofert tots els parlants mandingues: MOK, AND, MAD, IBD, BIB, SYK, KES, SAD, SAS, DID i FAS. No hauria pogut fer aquest treball sense els vostres coneixements i les vostres indicacions minucioses i, per descomptat, sense la vostra paciència. Moltes gràcies.

Aquest treball s'ha beneficiat de d'un ajut del Ministerio de Educación y Ciencia (BFF2003-04043), d'un altre del Ministeri de Ciència y Tecnologia (HUM2006-07217/FILO), de dos ajuts de la Generalitat de Catalunya (Grup de Lèxic i Gramàtica -Grups de Recerca de Catalunya-, 2001SGR 00288 i 2005SGR 00427), d'una beca de formació d'investigadors de la Generalitat de Catalunya (2007 FIC00840) i de la col·laboració del Gabinet d'Assessorament Lingüístic per a la Immigració de la Universitat de Girona.

També vull donar les gràcies a tots els membres i exmembres del GALI, molt especialment a la Dra. Avel·lina Suñer, a la Dra. Elisabet Serrat, al Dr. Francesc Roca i molt especialment al Dr. Francesc Xavier Lamuela. Moltíssimes gràcies per les vostres aportacions que m'han ajudat a “construir” el treball que presento.

Finalment, vull agrair la dedicació incondicional de tots els amics i familiars que m'han ajudat a créixer:

A tots els amics de despatx del GALI i de la universitat: en Pau, la Laia, l'Andrea, la Mym, en Dani, en Robert, la Laura, la Daniela, l'Assum, en Filippo, la Mercè, l'Anna, la Irene i tots... Tot i que sovint he abusat de la vostra amabilitat i he aconseguit fer-vos dubtar de la vostra competència en català, m'heu demostrat que sou uns companys esplèndids. Gràcies per “assessorar-me” en el meu treball, per acompanyar-me a fer un cafè, i per distreure'm quan més ho necessitava! Sense les converses i els moments de rialles tots aquests mesos (i anys!) haurien estat molt avorrits.

Als amics de la Plana: de L'Esquirol, Gurb, Vic, Viladrau, Roda de Ter, Santa Eulàlia de Riuprimer, Olost i altres rodalies. Gràcies per interessar-vos pel treball que estava fent, per donar-me ànims, per fer-me riure i ballar, per... per tantes coses! Ja sé que és difícil entendre algú que ha de renunciar a part del seu temps d'oci per treballar. Però vosaltres m'heu entès, i m'heu demostrat que, tot i no poder-nos veure tan sovint com voldríem, seguïu aquí, al meu costat... Gràcies!

A tots els companys de Girona (i rodalies!) que han sabut entendre el meu període “d'absència”. Moltíssimes gràcies pels moments de “desconnexió”, pels moments de “relaxació”, pels moments de “reflexió”...

A tota la meva família: tiets, cosins, fills de cosins... i família diversa que us heu preocupat per mi. En especial, vull donar les gràcies al meus avis (la iaia Neus i l'avi Pep) perquè sempre han despertat els meus millors sentiments.

Als meus pares, la Neus i en Joan, i al meu germà Roger. Teniu tanta paciència! Tot i que sovint heu hagut de patir els meus interrogatoris poca-soltes, no heu perdut les ganes d'ajudar-me. Gràcies a vosaltres, aquest període d'aïllament i de “semi-clausura” ha estat molt més fàcil d'aguantar. Què hauria fet sense els bons moments de quotidianitat? I sense tota la feina “col·lateral” que heu fet per mi?

Moltíssimes gràcies per estimar-me tant, per donar-me confiança i creure sempre en mi! Això no es pot pagar amb paraules...

Per últim, no vull tancar aquest apartat sense agrair tot el suport que he rebut de la Lluïsa Gràcia i de Denis Creissels, els directors d'aquesta tesi. Els haig d'agrair la dedicació, la constància, la generositat, la paciència... i tantes i tantes coses! Gràcies, Lluïsa, per creure en mi i ajudar-me a fer que tot això fos possible. En definitiva, gràcies per TOT!

ABREVIATURES

1sg	primera persona del singular	INST	instrumental
2sg	segona persona del singular	inter	interrogatiu
3sg	tercera persona del singular	LOC	locatiu
1pl	primera persona del plural	ME	marcador d'enunciat
2pl	segona persona del plural	MITJ	marcador de valor mitjà
3pl	tercera persona del plural	NEG	negatiu
ABT	abstracte	PL	plural
ACP	aspecte acomplert	POST	posposició
AF	afirmatiu	POTEN	potencial
AFE	afectat	PRO	procés
AGE	agent	Q	qualificatiu
AMB	amb / proveït de ...	RECPR	recíproc
AUX	auxiliar	RED	reduplicació
CAU	causatiu	RES	resultatiu
COP	còpula	SEN	sense / desproveït de ...
DEF	definit	SN	sintagma nominal
DES	despectiu	SP	sintagma posposicional / preposicional
EMF	emfàtic	SUF	sufix
EI	extremitat inferior	TAS	termes relacionats amb l'àmbit sanitari
ES	extremitat superior		
FOC	focalització		
GER	gerundi		
INACPL	aspecte inacomplert		
INF	infinitiu		

1. INTRODUCTION

1.1. PRÉSENTATION

La thèse que nous présentons est une étude sur les caractéristiques générales des structures grammaticales qui expriment des états pathologiques, troubles ou lésions en catalan et en mandinga. L'étude analyse des constructions qu'on peut utiliser pour exprimer des maladies, signes et symptômes, traits physiques et psychiques, etc., et qui correspondent à des phrases du catalan avec les verbes *ser* et *estar*, comme *ser diabètic* ou *estar refredat*, et avec *tenir*, comme *tenir febre*, *tenir un bony (a la cama)*, *tenir la grip*, *tenir el braç inflat*, *tenir mal de panxa* ou *tenir mal a la panxa*. Cette étude analyse aussi des phrases avec des verbes comme *venir*, *agafar*, *sortir*, *marxar* et *passar*, et avec le prédicat *fer mal*, comme dans *fer mal el cap*.

L'idée de cette étude part de la constatation que l'expression des états pathologiques, troubles et lésions, qui est un des besoins communicatifs fondamentaux des personnes, peut être véhiculée par des constructions qui présentent beaucoup de variations, aussi bien interlinguistiques qu'intralinguistiques. D'une part, les constructions que nous étudions ont des comportements grammaticaux différents parmi les langues : si on jette un coup d'œil rapide à des langues européennes comme le catalan, l'espagnol ou l'anglais, par exemple, on constate que si en catalan il y a la construction syntaxique *fer mal* pour exprimer la douleur, l'anglais a le verbe simple *to hurt* (*My legs hurt* et *Mary hurts me*), et l'espagnol dispose du verbe *doler* et aussi de *hacer daño*, avec des signifiés différents (*Me duele la cabeza* vs. *Las ostras me han hecho daño / Raúl le ha hecho daño en la cabeza*). Quant à l'emploi des phrases de sens attributif ou possessif (associatif § 2.2), les phrases catalanes

avec le verbe *tenir* et un syntagme nominal complément direct, comme *Té gana*, correspondent à des phrases anglaises avec le verbe *to be* et un syntagme adjectival, comme *He is hungry*.

D'autre part, en plus des différences interlinguistiques, il y a aussi des différences dans les limites d'une même langue. En catalan il y a des phrases parallèles pour exprimer un même état pathologique : on peut dire aussi bien *Tinc mareig* que *Estic marejada* ou *Ha tingut un infart* à côté de *Ha fet un infart*.¹ En outre, souvent l'emploi d'une même expression n'est pas uniforme en catalan : *Té la síndrome de Down* vs. *Té síndrome de Down*.

Les différentes constructions que nous étudions dans cette thèse forment une classe sémantique, c'est-à-dire, elles s'utilisent pour exprimer un état pathologique, un trouble ou une lésion, mais elles ne forment pas une classe syntaxique fermée et délimitable par des critères formels. Cela veut dire que la plupart des phrases que nous décrivons dans cette thèse sont des structures très productives qui ont des emplois généraux dans lesquels s'inclut l'expression de situations d'affection² qui mettent en rapport une personne, une des parties de son corps (ou son corps en général) et un état, un trouble ou une lésion. En dehors des phrases avec *fer mal* du catalan, et avec le verbe *dimi(η)* 'faire mal' du mandinga, le reste des phrases que nous étudions n'est pas spécialisé dans l'expression de relations d'affection comme celles que nous étudions, bien que ce soit un de leurs emplois possibles. En catalan, par exemple, les phrases de sens attributif et "possessif" ont des emplois très généraux, liés à l'attribution d'une qualité ou d'une propriété à une entité, et à l'expression de rapports d'association entre deux entités ; et dans ces deux emplois, il y a l'expression de

---

¹ Quand on parle de différents types de phrases pour exprimer une même situation, on doit prendre en compte que ce sont des phrases synonymes dans la conceptualisation qu'en a fait le locuteur. C'est-à-dire, elles représentent linguistiquement la situation qu'il a imaginé et, donc, sont synonymes dans sa conceptualisation. Mais cela ne veut pas dire qu'il n'y ait pas des nuances de signifié qui les distinguent.

² En ce travail nous utilisons le mot *afectació* du catalan et *affection* du français pour nous référer au fait d'être atteint d'un état pathologique, d'une lésion, d'une douleur, etc. En général, on considère qu'une entité est affectée si elle expérimente une modification (ou un changement) (Fontich, 2004).

situations d'affection. Pour rendre compte, donc, des constructions qui expriment des états pathologiques en catalan et en mandinga, nous établissons un cadre général de description des différents types de constructions, tout en mettant l'accent sur quelques-unes des caractéristiques qu'ils présentent par rapport à l'expression d'états, troubles et lésions. Le fait que le fil conducteur de cette thèse soit l'expression d'états, troubles et lésions fait que nous devons faire un « catalogue » de différents types de constructions qui ont des emplois très généraux, et revoir différents aspects de la grammaire du catalan et du mandinga.

Il y a trois motifs, au minimum, qui nous ont amené à choisir la langue mandinga comme objet d'étude : le fait que c'est une langue typologiquement, génétiquement et géographiquement très différente du catalan, et la présence de plus en plus importante de cette langue en Catalogne. En plus, on doit prendre en compte que la communauté mandinga a des traits culturels très différents de la communauté catalane, qui apparaissent dans l'emploi des constructions que nous étudions. D'une part, le mandinga (*mandinkakano*, d'après ses locuteurs, c'est-à-dire, 'langue des gens du Mali') est un parler manding, à côté du bambara ou du malinké, le manding étant une langue appartenant à la famille mandé, elle-même rattachée au phylum Niger-Congo.³ Elle est principalement parlée au Sénégal (surtout au sud, dans la région de Casamance), en Gambie et en Guinée-Bissao, et elle a un total d'environ 1.215.000 locuteurs (d'après les données d'Ethnologue de 2005 (Gordon (ed.), 1951), 1.214.345 locuteurs). On doit tenir compte du fait que la plupart des Mandingues parlent aussi d'autres langues africaines, comme le peul ou le wolof, et la langue européenne officielle de chaque pays (le français au Sénégal, l'anglais en Gambie et le portugais en Guinée-Bissao) ; autrement dit, généralement le mandinga est parlée dans des contextes multilingues.

D'autre part, actuellement le mandinga est la langue maternelle d'une bonne partie des immigrants qui habitent en Catalogne. Les données sur l'immigration

---

³ Les différents parlers manding, parmi lesquels il y a le mandinga, le bambara et le dioula, sont très proches et normalement on les considère des variétés d'une même langue (Creissels, c. p.). Les parlers manding sont issus de la langue de l'empire du Mali (Creissels, sous presse).

en Catalogne que fournit le Ministère de l'Intérieur espagnol sur le nombre d'immigrants en situation régularisée qui habitent en Catalogne montrent que pendant ces dernières années la population d'immigrants qui viennent du Sénégal, de la Gambie et de la Guinée-Bissao a beaucoup augmenté : si on compare les données des communautés venant de ces pays pour l'année 1998 avec celles de 2007, on peut voir qu'elles ont considérablement augmenté :

(1)

PAYS D'ORIGINE⁴	1998	1999	2000	2007
Gambie (anglais, mandinga, peul, wolof)	5.675	7.100	7.503	15.316
Sénégal (français, wolof, peul, mandinga)	1.588	2.001	2.782	11.582
Guinée-Bissao (portugais, mandinga, balanta-kentohe, peul)	135	320	289	563

L'idée initiale de cette étude était décrire et analyser les différentes constructions qu'on peut utiliser en mandinga pour exprimer des états pathologiques, troubles et lésions. Mais, bientôt nous nous sommes aperçue que pour développer cette étude nous avons besoin, avant tout, de faire une brève description de quelques constructions qui expriment ce type d'états et de lésions en catalan, notre langue maternelle. Cette étude préalable était nécessaire pour établir les fondements de la description, en prenant en compte que notre langue véhiculaire avec les locuteurs mandingues est, presque toujours, le catalan, et que pour les interviewer sur l'emploi des constructions qui s'utilisent en mandinga nous avons besoin de savoir, avant tout, quel type de constructions peut s'utiliser en catalan (et dans quels contextes) pour exprimer des états, troubles et lésions.

L'étude du catalan, donc, était le pas préalable pour faire la description du mandinga, et il devait nous être utile pour réfléchir sur la manière d'exprimer ce

---

⁴ À côté du nom de chaque pays, nous avons indiqué les langues autochtones principales qui s'y parlent.

type de notions rattachées à une situation d'affection, et pour savoir exactement ce que nous cherchions. Quelques constructions grammaticales, appliquées au domaine sanitaire, que nous étudions ont été très peu étudiées en catalan. Bien qu'il y ait une bibliographie importante sur les emplois des verbes *ser* et *estar* (dans lesquels s'incluent les phrases avec TAS⁵ comme *ser diabètic* ou *estar cansat*), il y a peu d'études qui analysent le comportement des prédicats avec le verbe *tenir* (en général et dans des phrases comme *tenir asma*, *tenir mal de panxa* ou *tenir mal al dit*), ou avec le verbe *fer* dans des prédicats comme *fer mal les cames*. À partir de cette première étude du catalan, donc, nous avons pu établir les fondements de notre recherche, et nous avons conçu un type d'interviews en catalan, en espagnol ou en français destinés aux locuteurs mandingues, qui nous permette d'établir les manières d'exprimer des états pathologiques, troubles et lésions en mandinga.

1.1.1. CADRE THÉORIQUE

Dans l'étude des constructions qui expriment des états pathologiques, troubles et lésions proposée dans cette thèse, nous nous concentrons surtout sur la description de quelques tendances de conceptualisation et de catégorisation des états pathologiques qu'on peut observer à travers la langue. Le processus de catégorisation consiste à discerner et regrouper les différentes entités du monde réel en catégories,⁶ c'est-à-dire, à distinguer des traits communs que nous permettent de les regrouper sous une même classe d'entités : « la categorització és un procés que ens permet controlar la realitat multiforme gràcies al descobriment de trets comuns entre alguns objectes, cosa que fa possible que es reunixin dins d'una classe » (Tuson (dir.), 2000: s. v. *categorització*). Tout en reconnaissant que tout ce qui nous entoure est unique, nous avons le besoin de

---

⁵ Nous utilisons l'acronyme *TAS* pour nous référer aux mots rattachés au domaine sanitaire (*termes relacionats amb l'àmbit sanitari* en catalan), comme les mots qui désignent des maladies, signes et symptômes, troubles et lésions.

⁶ Une idée basique de la notion de catégorisation est que les catégories « are structured around 'prototypical instances', or 'best examples' of the category. It follows that categories have an internal structure –some members are better examples than others » (Taylor, 1989 [2003: xiv]).

créer des types d'entités, c'est-à-dire, « to see sameness in diversity » (Taylor, 1989 [2003: xiv]), pour réduire la complexité du monde. Grâce à la capacité de catégorisation, donc, nous sommes capables de créer des catégories comme celles de *table* ou de *télévision*, et d'en identifier des exemplaires. Comme indique Taylor (1989 [2003]), cette capacité est flexible : on peut créer des nouvelles catégories et on peut aussi les modifier à partir de l'expérience.

Généralement, les différentes catégories se mettent en évidence dans les langues à travers les mots, mais pas seulement :

But it is not only the words of a language which denote categories. Grammatical phenomena, such as the tense of a verb, or the type of clause in which a verb occurs, may also be associated with meanings, and these meanings, likewise, can be thought of as categories. To use a verb in the past tense, or to describe a situation using a transitive clause, brings with it a certain categorization of the described state of affairs.

(Taylor, 1989 [2003: xii])

À côté du concept de *catégorisation*, le terme *conceptualisation* s'utilise, dans le modèle de la linguistique cognitive, pour dénommer la « capacitat cognitiva fonamentada en l'experiència humana a partir de la qual el parlant pot delimitar una determinada situació de maneres diferents. Des d'aquesta perspectiva, la conceptualització és un procediment de selecció de la informació que ha de ser expressada » (Pérez Saldanya, Mestre i Sanmartín, 1998: s. v. *conceptualització*). Dans cette thèse nous utilisons le terme *conceptualisation* pour dénommer l'opération par laquelle les personnes se représentent mentalement une entité ou une situation. C'est-à-dire, nous comprenons la conceptualisation comme la manière de saisir les entités et les situations, et d'en construire le signifié. La conceptualisation, donc, est rattachée à la catégorisation : la manière dont on conceptualise une entité ou une situation peut influencer sur la manière dont on les catégorise, c'est-à-dire, la façon de les inclure dans une catégorie (ou classe) ou une autre, sur la manière de les désigner.

La plupart des linguistes et anthropologues sont d'accord sur affirmer que les langues font ressortir des manières différentes d'interpréter et de conceptualiser le monde.⁷ Les langues sont le reflet des cultures et peuvent être utiles pour comprendre des manières différentes d'appréhender le monde : à travers le lexique des langues on peut saisir des nuances et configurations culturelles et sociales qui identifient les peuples (Wierzbicka 1992: 22). On peut citer beaucoup d'exemples qui mettent en évidence que les locuteurs comprennent et segmentent le monde de manières différentes, qu'ils accordent de l'importance à un aspect ou à un autre des entités, événements, etc. qui font partie du monde « réel ». Il suffit d'observer les différences de désignation qu'il y a parmi les langues pour s'apercevoir que la même réalité peut s'observer et conceptualiser selon des points de vue différents. Le *cap d'any* ou le *cap de setmana* du catalan, par exemple, correspondent au *fin de año* ou au *fin de semana* de l'espagnol. Alors que en espagnol on dit *de pies a cabeza* ou *no tiene pies ni cabeza*, en catalan on dit *de cap a peus* ou *no té cap ni peus*. Junyent (1996) mentionne d'autres exemples qui montrent les différences de catégorisation du temps qu'il y a parmi les langues. Dans de nombreuses langues la division du temps est, comme l'indique l'auteur, une division duale entre *maintenant* et *alors* (mot qui inclut ce qui en français correspond à *hier* et *demain*). En bemba ou panjabi, par exemple, malgré qu'il y a un mot équivalent à *aujourd'hui* du français, *lelo* et *ajj* respectivement, il y a un terme unique pour désigner le *hier* et le *demain*, c'est-à-dire, le jour immédiatement antérieur ou postérieur à aujourd'hui (l'*alors*), *mailo* et *kállh* respectivement.

En ce sens, Lakoff et Johnson (1980 : 163) signalent aussi que la catégorisation d'un objet, d'une expérience, d'un concept, etc. consiste à faire ressortir quelques-unes des propriétés qui les caractérisent et, en conséquence, à en

---

⁷ Un aspect très discuté et que nous ne voulons pas aborder en détail en cette thèse, est l'influence qu'a la langue sur la manière dont les locuteurs conceptualisent et se représentent le monde. D'après Whorf, la connexion entre *langue* et *culture* a deux directions : une langue est une manière de véhiculer la vision du monde d'un peuple (*culture – langue*) et est aussi une manière d'expliquer le monde à ses locuteurs, de guider l'interprétation qu'ils doivent en faire (*langue – culture*). Cette dernière connexion entre la langue et la culture impliquerait que la langue peut influencer sur la manière qu'ont ses locuteurs de se représenter le monde, de l'interpréter et d'interagir avec lui (le *principe de relativité linguistique* ou *hypothèse Sapir-Whorf*).

négliger d'autres. Les auteurs présentent un exemple très clair de catégorisation : quand on présente une personne, ou quand on la décrit, on en fait ressortir certaines propriétés plutôt que d'autres selon l'intention que l'on a. Une même personne peut être décrite comme 'la fille aux cheveux blonds', 'la fille lesbienne' ou 'la fille socialiste', selon le trait qu'on veut en faire ressortir et la perception qu'on en a.

L'importance ou le degré de 'proéminence' qu'on assigne à certaines entités ou notions, donc, influe sur la catégorisation sémantique.⁸ En ce sens, on peut trouver beaucoup d'exemples de mots mandingues qui montrent une manière déterminée de conceptualiser le monde, d'assigner de l'importance à certaines activités ou entités plutôt qu'à d'autres. À (2) nous en présentons quelques exemples (Creissels, 1982) :

(2)	alamanii ⁹	donner en mariage sans demander de dot en échange
	cappi	transporter sur la main retournée, paume vers le haut et doigts vers l'arrière
	baayoo	enfant dont la mère est morte peu après l'avoir mis au monde

Le fait qu'en mandinga il y ait des mots pour désigner ces notions met en évidence que ce sont des actions ou des entités remarquables dans la société

---

⁸ Pour tenter de trouver des catégories sémantiques universelles communes à toutes les langues, certains auteurs ont proposé que des astres comme le soleil ou la lune, des phénomènes météorologiques comme la pluie ou le vent, ou parties du corps comme les oreilles, les yeux, les mains ou les pieds, peuvent être des concepts communs à toutes les langues. Mais malgré qu'il semble que tout le monde connaisse ces réalités naturelles, c'est vrai que nous ne nous les représentons pas tous de la même façon. Pour en donner seulement un exemple que cite Wierzbicka (1992: 7,8) : il y a des langues qui n'ont pas de mot pour 'nuage', mais des mots différents pour chaque type de nuage. En polonais, par exemple, le mot *chmura* désigne les nuages gris qui indiquent qu'il pleuvra, et *oblok*, les nuages blancs qui n'amènent pas de la pluie; mais il n'y a aucun mot qui inclue les deux types de nuages. En ce qui concerne les parties du corps, en mandinga il y a des mots qui désignent certains doigts de la main ou du pied, comme *bulukonondinseede* 'doigt index de la main' ou *sinkumbaa* 'gros orteil', ou, également, des mots qui désignent les doigts de la main, *bulukonondij*, ou les orteils, *sinkonondij*; mais, par contre, il n'y a aucune mot qui englobe la désignation de tous les doigts et orteils (équivalent à *dit* du catalan) (vg. § 3.2.1.2.4).

⁹ Le mot *alamanii* est un emprunt de l'arabe.

mandinga. Par contre, le fait que en catalan on doive les exprimer avec une paraphrase, montre que malgré qu'on peut en transférer le signifié, ce sont des notions qu'on n'a pas interprété comme remarquables (et que, donc, on n'a pas catégorisé). Comme le signale Wierzbicka (1992 : 21), « *the presence of a word proves the presence of the concept, and, moreover, its salience in a given culture* ». Chaque langue montre une manière de penser et de conceptualiser le monde et, donc, certaines catégories sémantiques ne sont pas communes à toutes les langues : souvent il peut être difficile d'essayer de trouver des mots équivalents ou de proposer des traductions fideles pour certaines catégories sémantiques (en laissant à part la discussion de savoir si les signifiés peuvent ou non se transférer d'une langue à une autre). Cette difficulté est évidente dans la traduction ou l'explication de certains mots du mandinga qui désignent des états pathologiques et qui n'ont pas un mot équivalent en catalan. De toute façon, on doit prendre en compte que n'importe quel concept peut s'exprimer en n'importe quelle langue et que, donc, comme le signale Wierzbicka (1992 : 21), on ne peut pas soutenir que « *the absence of a word from a language proves the absence of the corresponding concept, or the inability to form this concept* ».

Dans le domaine des termes médicaux, plusieurs auteurs, comme Good (1994), ont aussi remarqué les différences de catégorisation qu'il peut y avoir parmi les langues. L'auteur (1994 : 91) donne des exemples assez clairs de ces différences : la traduction en amharique d'une phrase de l'anglais comme 'Do you sleep badly ?', par exemple, qui faisait partie d'une liste de questions pour diagnostiquer une dépression, était comprise seulement par rapport à des états de somnambulisme ou de cauchemar, mais pas au fait qu'on ait des difficultés pour dormir ou qu'on se réveille le matin sans pouvoir se remettre à dormir (des signes d'une dépression).

Ces différences de catégorisation et de désignation des états pathologiques se remarquent aussi dans la pratique quotidienne des professionnels du domaine sanitaire. Dans un article apparu à « *el Periódico de Catalunya* » le vingt juillet 2008, on raconte le cas d'un patient hindou qui lors d'une consultation disait

qu'il avait mal au coeur. Le docteur lui a fait passer différents examens en se pensant qu'il s'agissait d'un problème cardiaque ; mais tous les examens ont été négatifs. En parlant avec le patient, le docteur s'est aperçu qu'avec l'expression 'avoir mal au cœur' il voulait dire qu'il était triste, qu'il avait une légère dépression.

En fonction de la culture, des croyances et de l'interprétation qu'on fait de certains phénomènes, un processus donné peut être considéré ou non pathologique. D'après Arrizabalaga (2000 : 77,78),

[t]anto si surge *ex novo* ("enfermedad emergente"), como si resulta de la reconceptualización de otra entidad previa, una enfermedad se construye socialmente a partir de las variadas percepciones y reacciones que un fenómeno o conjunto de fenómenos juzgados anómalos desde una determinada idea de salud, suscitan en uno o más grupos sociales en el marco de un contexto sociocultural específico.

On doit prendre en compte que les différences de catégorisation sont visibles non seulement dans un plan synchronique (c'est-à-dire, parmi des langues différentes et en un même moment), mais aussi dans un plan diachronique (dans une même langue mais en des moments différents de l'histoire). On peut tout simplement jeter un coup d'œil rapide à l'histoire de la médecine biomédicale pour se rendre compte que la façon de catégoriser la maladie de la médecine occidentale (dominante en ce moment) est différente de celle qu'avait le système médical d'Hippocrate et de Galien, dominant pendant le Moyen Âge, qui se basait sur la théorie des quatre humeurs et sur les oppositions froid/chaud, sec/humide.¹⁰ Pour

---

¹⁰ Le système médical dominant pendant le Moyen Âge identifiait quatre types d'humeurs différents: le sang ou humeur rouge, la flegme ou humeur blanche, la bile ou humeur jaune et la bile noire ou humeur noire. Dans cette conception médiévale, la maladie et la douleur étaient une conséquence du déséquilibre entre ces quatre humeurs (dont l'une augmentait excessivement par rapport aux autres). Les altérations dans les humeurs pouvaient aussi déterminer la constitution, le tempérament et le caractère des personnes: on disait, par exemple, que les personnes avec un caractère mélancolique avaient un excès d'humeur noire (ou bile noire) (Serrano Larráyo, 2004: 128). Cette conception influait sur le diagnostic, l'étiologie et le traitement de chaque maladie. D'après Lull dans la *Doctrina Pueril* (nous citons l'ouvrage de Lull pour l'édition de J. Santanach (2005)),

[4] Sapies, fil, que-l cors humanal es compost dels .iiii. elaments; e segons que es fet atemprament de lurs propietatz es lo cors sa, e per lo destremprament es malaut. E per assó los metges artificialment vivifiquen los uns elaments e mortifiquen los altres, per tal

éviter de tomber dans l'ethnocentrisme, donc, on doit être conscient que la catégorisation des états de santé de la médecine occidentale est une des conceptualisations possibles, une catégorisation aussi influée par une culture et une façon d'interpréter le monde.¹¹ On devrait cesser de croire que la médecine biomédicale est la véritable, l'authentique, l'unique représentation possible des phénomènes naturels rattachés à la santé et que toutes les autres manières de saisir la maladie sont exotiques, primitives et superstitieuses.

Comme on vient de le voir, donc, les êtres humains ont la faculté d'assigner des degrés différents d'importance aux éléments du monde, et, à partir de là, segmenter en catégories la réalité qui les entoure et qu'ils perçoivent. Ils ont aussi la capacité d'imaginer une réalité de façons différentes, c'est-à-dire, de faire attention à différents éléments de la même situation et de les attribuer plus ou moins de prééminence. Langacker (1987) dénomme avec le terme *construal* cette capacité d'interpréter une même situation de façons différentes (alternatives). À partir de la connaissance du monde, de l'expérience et, surtout, des motivations qu'il a, le locuteur peut présenter une situation d'une manière ou d'une autre. Il perçoit une réalité objective, la passe à travers des « filtres » (qui sont surtout en rapport avec la perception et l'expérience) et la verbalise d'une

---

que sia feta en els atrempada vertut, per la qual age hom sanitat. [5] Les compleccions son .IIII., so es a saber, colera, sanc, fleuma, malenconia. La colera es del foch, la sanc del aer, la fleuma de l'aygua, la malenconia es de la terra. La colera es calda per lo foch e es secha per la terra; la sanc es humida per l'aer e es calda per lo foch; la fleuma es freda per l'aygua e es humida per l'aer; la malenconia es secha per la terra e es freda per l'aygua. Hon, con aquestes compleccions son deshordonades, adoncs los metges obren con les pusquen ordonar, cor per lo dehordonament d'aqueles es hom en malautia. [6] Fil, en quescun home son les .IIII. compleccions damunt dites, mas cascun home es jutyat a .I.^a. complecció mes que a altra, e per assó los uns homens son colerics e los altres sanguinis e los altres flaumaticos e los altres malencolics.

Nous remercions L. Badia pour ses observations et ses recommandations à ce sujet.

¹¹ «El antropólogo había observado las representaciones y “las otras” prácticas médicas partiendo del punto de vista de “su” propio sistema médico, asumiéndolo como el indiscutible modelo de referencia y teniendo todavía el reparo de la mirada objetiva de la investigación; afrontaban solamente la *diversidad* y su distancia de la biomedicina. Ahora, en cambio, se considera la biomedicina como cualquier otro sistema médico, se sitúa, en tanto que producto histórico, como objeto posible de la investigación antropológica. Se supera, pues, la aproximación acrítica y etnocéntrica que veía en la biomedicina el punto de llegada de una única y larga línea evolutiva, mientras todos los demás sistemas médicos parecían estar detenidos en estadios previos.» (Seppilli, 2000: 38,39).

façon donnée, en utilisant une phrase ou une autre, certains mots ou certains autres.

Les êtres humains, donc, ont la capacité de se représenter une situation de manières différentes, en soulignant certains constituants ou aspects de préférence à d'autres, en changeant le point de départ de la situation, ou en étant plus ou moins précis dans la description et présentation des faits. Les phrases que nous analysons sont la représentation linguistique de situations d'affection dans lesquelles il y a trois constituants impliqués : une personne, une partie de son corps (ou son corps en général) et un état, un trouble ou une lésion. Ces trois constituants peuvent recevoir des traitements différents, et peuvent être perçus comme plus ou moins remarquables. Un facteur récurrent qui détermine l'emploi d'une phrase ou d'une autre, ou la distribution des éléments dans la phrase, est la perspective que prend l'émetteur devant la situation, la « proéminence » qu'il attribue à chaque participant (Langacker, 1987: 116,117).

Pour essayer d'argumenter ces affirmations, nous nous baserons sur quelques travaux de linguistique cognitive comme ceux de Langacker (1987, 2000) et Ungerer i Schmid (1996). Quelques-uns des concepts qui ont été proposés dans le modèle de la linguistique cognitive (et surtout à partir de Langacker (1987)) peuvent nous être utiles pour expliquer les différences d'interprétation et d'organisation observables dans les phrases que nous analysons. Ce n'est pas notre intention d'exposer les fondements de la linguistique cognitive, ni d'en présenter en détail tous les principes. Nous voulons tout simplement aborder de façon générale quelques notions pour mieux comprendre les façons différentes de conceptualiser une situation. Nous allons parler, en particulier, de notions comme celles d'*attention*, *perspective* ou *proéminence*.

En ce qui concerne l'attention, Langacker (1987) part d'une image pour exemplifier ce mécanisme de perception. Quand on est dans un auditorium, en écoutant le concert d'un orchestre, il y a des moments pendant lesquels on écoute tous les instruments qui produisent un son, sans faire aucune différence ; mais il

y a d'autres moments pendant lesquels on focalise l'attention sur un instrument, et alors le son des autres instruments semble plus diffus, moins précis. En général, l'attention est définie comme une capacité qui se prête à un contrôle volitif et, donc, comme une capacité qu'on peut contrôler (on peut centrer ou concentrer son attention sur un aspect ou un autre de la même situation) ; et c'est aussi une capacité qui établit un centre ou focus (d'attention) qui ressort par-dessus une extension périphérique et indéfinie. Malgré que souvent le concept d'attention est rattaché au sens de la vue, Langacker (1987) insiste sur l'idée que tous les sens participent à ce processus, se complètent (malgré que la vue y a un rôle fondamental). Généralement la notion d'attention est rattachée à celle d'intensité : quand on fait attention à un aspect, on l'intensifie. Si nous reprenons l'exemple du concert, la personne qui centre son attention sur les trompettes de l'orchestre généralement perçoit le son de cet instrument avec plus d'intensité (et, par contre, elle perçoit les autres sons de façon plus diffuse).¹²

La perspective qu'on prend devant une scène est un autre facteur fondamental pour expliquer les façons de se représenter une situation. Langacker (1987) inclut dans cette notion des phénomènes différents, comme l'organisation *figure/ground*. Traditionnellement, l'image de (3) représente ce phénomène :

(3)

---

¹² La relation entre attention et intensité peut avoir deux directions. D'une part, quand on centre l'attention sur un aspect, on lui assigne de l'intensité ; d'autre part, comme l'indique Langacker (1987 : 115), les sensations intenses (comme une douleur intense, un bruit très fort, etc.) qui sollicitent nos sens généralement attirent notre attention d'une façon plus directe.

La première personne à parler du phénomène *figure/ground* a été le psychologue danois Rubin, qui utilisait l'image de (3) pour exemplifier les différences de perception. En observant cette image on s'aperçoit qu'il y a deux images différentes : deux visages ou une coupe (selon qu'on fait attention au morceau blanc ou au noir). Dans la terminologie qu'utilise Langacker, *figure* se réfère à l'élément (ou aux éléments) qu'on fait ressortir plus que l'autre (ou les autres) (*ground*). De la même façon, quand on verbalise une situation on peut se focaliser sur certains constituants plus que d'autres (le fond), et on peut leur attribuer, donc, plus de proéminence. D'après Langacker (1987 : 120),

Impressionistically, the **figure** within a scene is a substructure perceived as “standing out” from the remainder (the **ground**) and accorded special prominence as the pivotal entity around which the scene is organized and for which it provides a setting. Figure/ground organization is not in general automatically determined for a given scene; it is normally possible to structure the same scene with alternate choices of figure.

L'auteur défend qu'il y a des facteurs qui contribuent au choix d'une entité ou d'une autre comme *figure*. Une région bien délimitée, compacte, par exemple, normalement sera sélectionnée comme *figure* ; le mouvement est un autre facteur qui peut influencer sur le choix : une entité qui se meut (par rapport à un fond qui reste immobile) généralement est aussi sélectionnée comme *figure*.

Le principe de la proéminence, combiné avec celui de l'organisation en *figure/ground*, peut expliquer pourquoi quand on perçoit une situation on peut en isoler certains constituants et les faire ressortir plus que les autres (faire qu'ils soient proéminents). Comme le signale Langacker (2000), des différents constituants d'une relation, il n'y a toujours un qui ressort par rapport aux autres. Dans la terminologie de l'auteur, le *trajector* est la figure principale qu'on prend comme référence, et le *landmark* est la figure secondaire qu'on laisse dans un deuxième plan :

A relationship generally has one or more *focal elements*, normally describable as *participants*, which stand out with special salience within the relation profile. The type of prominence they exhibit is hypothesized to be a matter of figure/ground organization. The most salient element –termed the *trajector* (tr)– is thus characterized as the *primary figure* within a profiled relationship. If a relationship encompasses a second focal element, it is called a *landmark* (lm) and characterized as a *secondary figure*. The choice of focal elements represents an important aspect of construal. It is not uncommon for expressions to invoke precisely the same conceptual content, and even to profile the same relationship, yet contrast semantically in terms of the trajector/landmark alignment they impose. (Langacker, 2000: 8)

Pour exemplifier ces concepts normalement on compare des phrases comme celles de (4), qui montrent clairement qu'il peut y avoir différentes manières de représenter une situation selon l'élément qu'on considère comme *figure* (c'est-à-dire, *trajector*) et celui qu'on considère comme *ground* (c'est-à-dire, *landmark*) :

- (4) a. Susan resembles my sister
b. My sister resembles Susan (Ungerer i Schmid, 1996: 172)

Le choix que fait le locuteur entre une phrase ou l'autre de (4) met en évidence la prééminence qu'il a assigné à chacun des constituants de la situation. Comme Ungerer i Schmid le soutiennent (1996 : 172), la façon d'attribuer de la prééminence à un élément consiste à lui assigner la place du sujet de la phrase. *Susan*, en (4a), est considéré comme la figure (*figure*) et *my sister*, comme le fond (*ground*). En (4b), par contre, cette situation s'inverse. À travers une phrase donnée le locuteur ne décrit pas seulement un événement mais il le présente aussi, c'est-à-dire, il en privilégie une vision ou une autre (Creissels, 1979a : 33). En ce sens, chaque phrase donne une vision déterminée de l'événement qu'on veut transmettre :

Nous disons en français j'ai mal à la tête. Dans une telle construction, le choix du sujet peut s'expliquer par le lien conceptuel qui existe dans l'absolu entre le caractère animé et l'activité (même si dans le cas précis envisagé l'animé sélectionné comme sujet n'agit pas). On peut en effet considérer comme la manifestation grammaticale de ce lien la tendance plus ou moins forte selon les langues (particulièrement marquée en français) à

sélectionner comme sujet un participant comportant usuellement le trait “animé”. Une autre explication possible de cette tendance (...) serait d’évoquer une réaction d’égocentrisme ou d’anthropocentrisme de la part des énonciateurs, qui tendraient en quelque sorte à décrire l’événement à travers celui des participants auquel ils peuvent s’identifier. Mais, pour exprimer la même chose, nous trouvons en manding par exemple n kùŋo be n diminna, soit littéralement “ma tête me fait mal”, c’est à dire un énoncé bâti sur un schème exprimant usuellement une relation active, schème où le sujet représente ordinairement un agent; ici n kùŋo “ma tête” assume la position de sujet, on peut donc dire que ce qui est pris en compte dans la construction d’un tel énoncé, c’est ma tête en tant que source de la douleur que je ressens. (Creissels, 1979a: 94)

1.1.2. HYPOTHÈSE ET OBJECTIFS DE L’ÉTUDE

Les capacités des êtres humains qui viennent d’être mentionnées (la capacité de conceptualiser et de catégoriser, et celle de verbaliser une même réalité de manières différentes) partagent, en fait, le même fondement : toutes sont nées de la capacité de privilégier certains aspects plus que d’autres, d’attribuer de l’importance à certains traits ou à d’autres, à une perspective ou à une autre. À travers la langue on peut mettre en évidence une manière donnée de saisir le monde, c’est-à-dire, la façon dont a été figurée et représentée mentalement une réalité ou situation donnée. En ce sens, donc, aussi bien les mots que les phrases montrent linguistiquement une manière de comprendre le monde et les relations entre les entités.

L’hypothèse de laquelle nous partons dans ce travail est qu’un des facteurs qui peut intervenir de manière décisive dans la forme et dans l’emploi des différents types de phrases qui peuvent exprimer des états pathologiques, et dans la distribution des différents constituants dans la phrase, est la façon dont les locuteurs comprennent les états et les relations entre ceux-ci et les deux autres constituants de la situation (c’est-à-dire, une personne et les parties de son corps). Nous croyons que la conceptualisation et la catégorisation des états pathologiques se mettent en évidence dans les mots d’une langue mais aussi dans le type et la forme des énoncés qu’on utilise pour les exprimer.

Le fait que la perception qu'a le locuteur (et l'importance qu'il attribue à chacun des constituants d'une situation) soit cruciale pour la construction des énoncés, en fait, est une observation qui ressort d'exemples du catalan ou du mandinga comme ceux de (5) et (6) et, donc, ce n'est pas une caractéristique définitoire seulement des types de situations que nous étudions en cette thèse :

- (5) a. L'home ha donat diners a la dona
 b. L'home ha fornit la dona de diners
- (6) a. Keo ye kodoo dii musoo la
 homme.DEF ACP·AF argent.DEF donner femme.DEF POST
 'L'homme a donné de l'argent à la femme' (Creissels, c. p.)
- b. Keo ye musoo so kodoo la
 homme.DEF ACP·AF femme.DEF donner argent.DEF POST
 'L'homme a donné de l'argent à la femme' (Creissels, c. p.)

Aussi bien en mandinga qu'en catalan il y a deux verbes qui peuvent exprimer le mouvement que provoque un agent d'une chose vers une autre personne (*dii* et *soo* 'donner' en mandinga, *donar* et *fornir* 'donner' en catalan). Ces deux verbes impliquent deux organisations différentes des éléments dans la phrase : dans les deux exemples, l'agent occupe la position de sujet. La différence est le traitement que reçoivent le destinataire et la chose donnée : aussi bien en catalan qu'en mandinga, la position de complément direct peut être occupée par le syntagme nominal qui dénote le destinataire ou par le syntagme qui dénote la chose donnée, selon l'importance qu'on leur attribue. Dans des phrases comme celles de (5b) et (6b), par exemple, la femme a plus d'importance que l'argent, parce qu'elle est représentée par un syntagme nominal qui occupe une position plus centrale dans la phrase.

L'objectif général de cette thèse est de montrer comment les manières différentes de percevoir, conceptualiser et catégoriser les états pathologiques, et le rapport

qu'il peut y avoir entre ces états et la personne affectée (ou une de ces parties du corps), apparaissent aussi bien dans les mots utilisés pour désigner les états et les lésions que dans les phrases qui expriment ces états en mandinga et en catalan. C'est-à-dire, notre objectif principal est décrire comment se concrétise dans la langue la conceptualisation que font les locuteurs des états et des rapports entre les trois constituants des situations que nous étudions (un état, une personne affectée et une partie de son corps).

Pour atteindre cet objectif général, nous nous sommes fixé trois objectifs spécifiques. Le premier est de décrire et analyser les énoncés qu'on peut utiliser en catalan et en mandinga pour attribuer une maladie, une douleur, une lésion, etc. à une personne. En plus d'offrir une vision générale des différents types de phrases et de leur comportement syntaxique, notre objectif est de présenter aussi les traits plus remarquables de chacun des constituants de ces phrases. Le deuxième objectif spécifique est d'analyser les mots qui désignent des parties du corps et des TAS du mandinga, d'un point de vue morphologique et sémantique. À partir du résultat de cette étude, nous observons certaines tendances de catégorisation qu'on peut y observer, en même temps que nous les comparons avec celles du catalan. Finalement, le troisième objectif spécifique est de décrire les répercussions qu'a sur la syntaxe la façon de percevoir et de conceptualiser les états pathologiques et les rapports qu'on établit entre ceux-ci et une personne (à travers une partie de son corps ou son corps en général).

1.2. MÉTHODOLOGIE

1.2.1. ÉCHANTILLON

D'une part, pour la partie de description du catalan nous avons contacté des professionnels du domaine sanitaire parce que notre compétence dans le langage médical spécialisé est assez limitée. Leur expérience nous a été très utile pour recueillir les emplois des mots rattachés au domaine sanitaire qui forment la

base de données et les constructions grammaticales que nous étudions. D'ailleurs, avec leur aide nous avons pu spécifier des aspects de quelques maladies, signes et symptômes (temporalité, typologie, etc.) qui peuvent influencer sur l'emploi grammatical des expressions que nous étudions.

L'échantillon est formé par quatre professionnels du domaine sanitaire d'entre trente-cinq et quarante-cinq ans : deux docteurs qui exercent dans la province de Barcelona, et une doctoresse et une infirmière qui sont de Girona. C'est un échantillon assez réduit et nous sommes consciente que les résultats et les données obtenus ne sont pas représentatifs de tous les emplois que peuvent présenter les structures et les mots qui expriment des phénomènes pathologiques. Pour ce motif nous avons complété les résultats obtenus avec l'emploi linguistique que nous avons observé dans les conversations des gens, dans les médias, etc. Souvent nous avons aussi vérifié notre compétence linguistique avec celle d'autres locuteurs d'âge, sexe, origine et formation très divers.¹³

Pour la deuxième partie de l'étude, de description du mandinga, nous avons interviewé douze locuteurs mandingues qui savaient parler catalan, espagnol ou français. Dans le tableau que nous présentons en (7), nous rassemblons certaines caractéristiques de ces locuteurs du mandinga :

---

¹³ Nous avons fait une grande partie des consultations à des personnes d'entre vingt et cinquante ans, de la région de Barcelona et Girona, et avec des niveaux éducatifs très divers (primaires, secondaires et supérieurs).

(7)

	Sexe	Pays d'origine	Âge (au 2008)	Lieu de résidence actuel	Année d'arrivée en Catalogne / France (YAG)	Lieux de résidence antérieurs (en dehors de l'Espagne)	Autres langues
BIB ¹⁴	F	Gambie	37	Banyoles	1990	—	Espagnol, anglais, soninké, wolof
SYK	F	Sénégal	31	Salt	2001	—	Espagnol, français, anglais, wolof
KES	H	Sénégal	30	Vic	1999	Gambie, Mali, France	Espagnol, français, anglais, soninké, wolof, arabe, mandinga
AND	H	Guinea-Bissao	49	Vic	1994	Lisbonne	Espagnol, français, portugais, peul, créole
YAG	H	Sénégal	20	Lió	2005	Angleterre	Français, anglais, wolof, soninké
SAD	F	Sénégal	35	Vic	1992	—	Français, wolof
SAS	H	Gambie	28	Salt	2006	Alemanya	Anglais, wolof, peul (un peu), soninké

---

¹⁴ Pour garder l'anonymat des locuteurs, nous avons opté pour les citer à travers un sigle qui correspond aux deux premières lettres du prénom et à la première lettre du nom. De cette façon, Berta Crous serait BEC.

MOK	H	Sénégal	28	Salt	2000	—	Français, peul, wolof, bambara
IBD	H	Sénégal	39	Salt	2002	—	Français, peul, wolof, bambara, soninké (un peu)
MAD	H	Sénégal	46	Vic	1990	—	Wolof, peul, français
DID	F	Sénégal	33	Santa Cristina d'Aro	1998	—	Français, wolof, bambara, dialonké, malinké, mandinga, soninké (un peu)
FAS	F	Sénégal	29	Salt	2002	—	Espagnol, français, wolof, soninké, peul, bambara (un peu)

Comme on peut l'observer dans le tableau, les différents locuteurs interviewés, des hommes et des femmes d'entre vingt et cinquante ans, habitent dans les régions de Girona (Girona ou el Pla de l'Estany) et d'Osona. Quant au pays d'origine, la plupart d'entre eux sont du Sénégal, mais il y en a aussi de la Gambie et de la Guinée-Bissao. En ce qui concerne le sexe, sept des douze locuteurs sont des hommes, et cinq, des femmes. En plus, KES et DID ont le peul comme langue maternelle, mais ils parlent aussi mandinga.

Deux des variables prises en considération pour l'échantillon sont celles du pays d'origine et du sexe. D'une part, nous croyons que c'est intéressant qu'il y ait des locuteurs de chaque pays où on parle mandinga, parce que de cette façon on pourra observer les similitudes et les différences qu'il y a dans l'emploi des mots ou des constructions qui expriment des états pathologiques parmi les variétés de mandinga qu'il peut y avoir à chaque pays. À partir des interviews de ces douze locuteurs, nous avons vérifié qu'il y a quelques différences entre variétés qui se mettent en évidence en les mots qu'on utilise pour exprimer des états pathologiques, troubles et lésions (§ 3.2.2). D'autre part, en ce qui concerne le sexe, il peut influencer sur l'emploi des constructions qui expriment des états pathologiques, surtout si on pense qu'il peut y avoir des tabous qui conditionnent les conversations entre des interlocuteurs de sexe opposé.¹⁵

Quant au profil de l'échantillon, on doit considérer que souvent nous n'avons pas pu respecter les règles que nous avons établies d'abord pour l'échantillon, c'est-à-dire, avoir le même nombre de locuteurs hommes que femmes, et avoir le même nombre de locuteurs des trois pays différents où on parle mandinga.¹⁶

---

¹⁵ Dans l'interview d'une femme mandinga, nous avons pu constater qu'il y a des sujets qu'elles ne traitent généralement pas devant des hommes. Cette locutrice nous a demandé d'aller dans une chambre (au lieu de la salle à manger où il y avait les hommes) pour parler des parties du corps.

¹⁶ De tous les locuteurs du tableau (7) seulement quatre ont fait les tests que nous présenterons dans ce qui suit. Pour des motifs bien divers, parmi lesquels il y a le changement de résidence, les autres locuteurs en ont fait seulement quelques-uns. En ce qui concerne le test de production orale dirigée, par exemple, seulement cinq des douze locuteurs l'ont fait (BIB, SYK, KES, AND, YAG), parce qu'il était conçu, surtout, pour connaître les différents types de constructions

Quelques-unes des limitations qu'ont les travaux de terrain faits aux pays d'accueil des locuteurs d'une langue ont conditionné notre échantillon. Souvent il nous a été difficile d'entrer en contact avec des locuteurs de mandinga qui soient d'accord pour être interviewés, et encore plus de les sélectionner selon le sexe ou le pays d'origine.

Outre les variables du pays d'origine et du sexe, il peut y avoir d'autres facteurs qui influent sur la compétence linguistique des locuteurs et sur l'emploi qu'ils font des constructions qui expriment des états pathologiques. Deux de ces facteurs sont le temps écoulé depuis qu'ils sont partis de leur pays (et l'âge auquel ils sont partis) et l'emploi qu'ils font de leur langue maternelle chez eux, au travail, dans la rue, avec les amis, etc. Ces facteurs peuvent influencer sur le degré de maintien et de connaissance de leur langue maternelle. D'une part, tous les mandingues interviewés pour cette étude ont habité dans leur pays d'origine au moins jusqu'à quinze ans, âge auquel nous croyons qu'ils peuvent avoir obtenu une bonne connaissance de sa langue maternelle, et il y a entre deux et dix-huit ans qu'ils habitent en dehors de leur pays. D'autre part, ils utilisent tous le mandinga comme langue usuelle chez eux et avec quelques amis.

Pour connaître toutes ces données des locuteurs, nous avons rempli un questionnaire pour chacun d'eux (ANNEXE 1) sur des informations générales et sur l'emploi de la langue maternelle (chez eux, au travail, avec les amis, etc.).

1.2.2. PROCÉDÉ

Pour la partie de description du catalan, nous avons élaboré une liste d'environ six cents cinquante mots (des noms et des adjectifs) qui dénotent des signes, symptômes, maladies, parties du corps, états, etc., qui sont du registre familier ou

---

mandingues qui correspondent à des phrases de sens attributif, associatif ou avec le prédicat *fer mal* du catalan qu'on peut utiliser pour exprimer des états pathologiques.

spécialisé et qu'on peut combiner dans les constructions que nous étudions.¹⁷ Avec cette liste de mots, nous avons constitué une base de données avec le programme *Access* de Windows pour pouvoir analyser plus facilement les contextes dans lesquels on peut trouver ces mots et ces constructions (ANNEXE 2). Dans cette base de données nous avons spécifié certains aspects de chaque mot dont nous avons pensé, *a priori*, qu'ils peuvent influencer sur l'emploi des constructions syntaxiques. Pour chaque mot nous avons inclus de l'information morphologique, sémantique et syntaxique.

Du point de vue morphologique, nous avons spécifié le type de suffixe avec lequel est formé le mot, si il est dérivée, et le signifié qu'a ce suffixe. Du point de vue sémantique, nous avons spécifié le signifié et le domaine médical spécifique auquel on peut rattacher chaque mot (appareil respiratoire, digestif, etc.). Nous y avons aussi inclus quelques mots synonymes, le registre auquel appartient le mot (familier ou spécialisé), et quelques traits des états ou des lésions qui peuvent être remarquables pour l'emploi des types de phrases analysés (le type de maladie dont il s'agit, ou la temporalité qu'elle a). Enfin, du point de vue syntactique, nous y avons ajouté des informations sur la catégorie grammaticale du mot et sur les contextes syntaxiques dans lesquels peuvent apparaître les mots (la détermination des noms et le type de constructions dans lequel ils peuvent apparaître).

Une fois cette base de données complétée, nous avons élaboré une série de formulaires pour recueillir l'emploi que font les professionnels du domaine sanitaire de chaque mot et de chaque construction (ANNEXE 3). Chaque

---

¹⁷ Pour élaborer la base de données, nous sommes partie de Martín i Martín (2004) et de Navarro (1996) pour sélectionner les mots (des noms et des adjectifs) rattachées au domaine médical que nous utilisons comme données de l'étude. Nous avons complété ces données avec des noms et des adjectifs, du domaine médical du lexique général, de dictionnaires généraux (DIEC et GDLC) et de dictionnaires et guides de conversation médicale (Valero, 1997; *Lèxic bàsic de conversa sanitària*, 2000). Il est intéressant pour nous que dans les données il y ait des adjectifs et des noms rattachés morphologiquement pour observer la distribution des emplois des constructions parallèles avec *ser / estar* et avec *tenir* : *ser diabètic – tenir diabetis* ou *estar cansada – tenir cansament*, par exemple.

formulaire est divisé en alinéas, en chacun desquels il y a une liste de mots à combiner avec un type de verbe ou de prédicat verbal. À côté de chaque mot, il y a les différentes possibilités de combinaison des prédicats. Par exemple, si quand on utilise le mot *afàsia* avec le verbe *tenir* il peut être ou non déterminé (défini ou indéfini), s'il y a plus d'une option possible, etc. À chaque alinéa, il y a aussi de l'espace pour noter les observations des professionnels sur l'emploi d'un nom ou d'un verbe donnés, ou bien sur le signifié et les caractéristiques sémantiques des mots qui désignent des états pathologiques ou lésions. Dans chaque interview, donc, les professionnels du domaine sanitaire nous ont spécifié l'emploi qu'ils font des mots de la liste en combinaison avec un verbe ou un prédicat donné, et, quand ils l'ont cru opportun, ils nous ont donné quelques explications assez intuitives des emplois des constructions. Une fois recueillies les possibilités de combinaison des mots et des prédicats, nous avons entré les résultats obtenus dans une base de données *Access*. Ce programme nous a permis de faire des consultations pour rattacher des différents aspects spécifiés à la base de données. Nous avons pu distinguer, par exemple, les adjectifs qu'on utilise avec *ser*, ceux qu'on utilise avec *estar*, et ceux qui peuvent apparaître avec un verbe ou l'autre en catalan. Nous avons aussi listé les exemples dans lesquels un nom pour des parties du corps peut apparaître dans une phrase avec *tenir mal de*. Avec ces consultations, donc, nous avons défini les contextes syntaxiques et les possibilités d'emploi des différentes constructions.

Pour la partie de description du mandinga, nous avons fait une série d'interviews à des locuteurs qui ont le mandinga comme langue maternelle (ou bien qu'ils parlent bien) et qui parlent aussi catalan, espagnol ou français. Ces interviews nous ont été utiles pour vérifier et compléter les explications et les exemples des grammaires, dictionnaires, vocabulaires et guides de conversation médicale consultés. Nous avons rencontré les locuteurs non seulement pour leur faire passer les tests, mais encore pour discuter avec eux des doutes que nous avions sur des traits des constructions du mandinga, ou pour préciser des aspects de signifié qui n'étaient pas assez clairs dans les grammaires et vocabulaires. Ces

locuteurs ont aussi évalué et corroboré tous les mots et les phrases qui apparaissent dans cette thèse.

Nous avons conçu des types différents d'interviews selon les éléments que nous voulions analyser : un type pour recueillir et vérifier les mots qui désignent des parties du corps, un autre type pour les TAS, et un troisième type pour la compilation et vérification des phrases mandingues qui expriment des états pathologiques.

Tout d'abord, pour recueillir et connaître l'emploi des mots qui dénotent des parties du corps, nous avons adapté la méthodologie qu'Enfield (2006a) et van Staden et Majid (2006) proposent. Cette méthodologie, qui consiste en une tâche de coloration à partir d'une image d'un corps nu (féminin et masculin), est très utile pour connaître l'extension du référent du nom pour des parties du corps, pour comprendre la façon dont les locuteurs d'une langue interprètent les « frontières » des référents de ces noms.

Pour concevoir le matériau de cette tâche de coloration, nous sommes partie des images des corps nus qui apparaissent dans Enfield (2006a). À partir de ces images, nous avons fait diverses fiches dans lesquelles il y a l'image d'un corps (ou d'un visage) au centre, et le mot mandinga qui désigne une partie du corps au dessus de cette image (ANNEXE 4). Nous avons pris comme modèle l'image d'un corps féminin et celle d'un corps masculin, et selon le sexe du parlant interviewé, nous avons utilisé l'une ou l'autre (pour éviter que les locuteurs puissent être mal à l'aise avec les images d'un corps nu du sexe opposé). En plus, nous avons conçu deux modèles de fiches différents : un pour les parties du visage, et un autre pour le reste des parties du corps. Nous avons cru nécessaire de faire un modèle différent pour les parties du visage pour pouvoir observer avec plus de précision les frontières qu'ont les parties de cette zone (normalement ce sont des frontières plus délimitées, de peu d'extension et qui peuvent être difficiles à

observer sur le dessin d'un corps entier). Au total, nous avons élaboré douze fiches pour les parties du visage et cinquante pour le reste de parties du corps.

Dans les interviews des locuteurs mandingues, chacun d'eux a du colorier sur l'image la partie du corps que désigne le terme qui apparaît écrit au dessus de la fiche (ANNEXE 4). La plupart des fois, nous avons lu à haute voix le mot mandinga écrit sur la fiche, surtout quand le locuteur avait difficultés pour le lire par lui-même.

Nous avons complété cette tâche avec des questions orales sur le signifié des mots pour certaines parties du corps, pour vérifier l'emploi des mots que nous avons trouvé dans les lexiques mandingues.¹⁸ Ces questionnaires nous ont aussi été utiles pour préciser les nuances de signifié qu'a chaque mot.

En second lieu, nous avons fait passer des interviews à des locuteurs mandingues pour vérifier le signifié (les acceptions différentes, etc.) et l'emploi de quelques TAS extraits des lexiques et des grammaires consultés. Dans ces interviews, les locuteurs ont évalué, un par un, les TAS, et ils nous en ont fait les observations qu'ils ont cru opportunes. À partir de ces interviews, nous avons écarté quelques mots qui faisaient partie, d'abord, de la liste de TAS, mais qui ne sont pas assez (ou pas du tout) utilisés par les locuteurs mandingues interviewés. Les rencontres avec les locuteurs nous ont aussi fait apercevoir qu'il y a des différences dialectales qui se manifestent dans ce domaine du lexique. C'est le cas, par exemple, de *ñaanetemunkukuuran* et *sayinaabu/seenaabu*, deux mots pour désigner la fièvre jaune.

Finalement, nous avons conçu un modèle d'interview pour recueillir et vérifier l'emploi des constructions qui expriment des états pathologiques et des lésions en mandinga (équivalentes à des phrases de sens attributif, "possessif" ou avec

---

¹⁸ En ce cas, et à la différence de l'épreuve de coloration, il y avait seulement une liste de mots et, donc, tous les locuteurs ont évalué les mêmes mots, indifféremment du sexe. C'est-à-dire, en ce cas aussi bien les hommes que les femmes ont évalué les mots pour les organes sexuels et reproducteurs masculins et féminins.

un prédicat comme *fer mal* du catalan). Ce modèle d'interview consiste en cinq tests de production orale dirigée et quatre questions ouvertes enregistrées avec un magnétophone digital. Avant d'actionner le magnétophone, nous avons toujours révisé et commenté le modèle d'interview avec les locuteurs : nous croyons qu'il est important que les locuteurs puissent disposer du temps nécessaire pour penser le mot ou la phrase qu'ils peuvent utiliser dans chaque cas. En plus, souvent il y a des mots qu'ils ne connaissent pas (en catalan, espagnol ou français) ou qu'ils ne savent pas en mandinga et, donc, c'est important de réviser les listes avec les locuteurs avant de les enregistrer.¹⁹

Les cinq premiers tests de production orale dirigée se basent sur une liste de mots en catalan, espagnol ou français à partir desquels les locuteurs doivent construire des phrases en mandinga. Chaque liste est formée par des groupes de mots que les locuteurs doivent mettre en rapport dans une phrase. Dans ces listes de mots, d'une part il y a des mots qui expriment des maladies (*diabetis, grip*) et des signes et symptômes ou lésions (*febre, mareig, diarrea ; ferida, gra*). D'autre part, il y a des mots d'emploi général (*caca, gana* ou *febre*) et des mots d'emploi plus spécialisé (*sarna, poliomyelitis* ou *raquitisme*).

Pour chaque groupe de mots, les locuteurs doivent construire une phrase en mandinga qui réponde à la question « Qu'est-ce qui arrive à Joan ? » et qui s'utilise pour attribuer une maladie, une lésion, une douleur, un signe ou symptôme, etc. à une personne. Pour expliquer le fonctionnement des tests, nous avons essayé que notre explication n'interfère pas avec la production : nous ne demandons pas « Qu'est-ce qu'il a ? » sinon « Qu'est-ce qui arrive à Joan ? », pour favoriser la spontanéité dans les productions et pour éviter que les locuteurs construisissent des phrases calqués sur celles du catalan, de l'espagnol ou du

---

¹⁹ Dans les chapitres qui suivent, et surtout dans ceux de description du mandinga, tous les exemples dont on n'indique pas la source correspondent à des exemples de notre création (vérifiés avec les locuteurs mandingues). Dans les autres cas, aussi bien pour les exemples provenant de la bibliographie que pour les exemples recueillis pendant le travail de terrain, on indiquera la source originelle.

français.²⁰ En plus, pour chaque groupe de mots, les locuteurs doivent dire d'abord la phrase qu'ils utiliseraient en catalan, espagnol ou français, et après la phrase équivalente en mandinga. Pour concevoir les tests, nous nous sommes aperçue qu'il pouvait être utile, pour analyser les données, de connaître aussi les phrases qu'utiliseraient les locuteurs en catalan, espagnol ou français (ces phrases peuvent être des pistes sur la façon d'analyser les données). La comparaison des phrases utilisées en catalan, espagnol ou français et en mandinga nous a été utile pour percevoir des rapports entre les différents types de constructions.

Dans le premier des cinq tests de production orale dirigée, les locuteurs doivent construire des phrases à partir de mots comme *Joan* et *diabètic* ; dans le second, ils doivent mettre en rapport dans une phrase des mots comme *Joan* et *diabetis* ; dans le troisième, ils doivent faire des phrases à partir de mots comme *Joan*, *braç* et *inflat* ; dans le quatrième, ils doivent combiner dans une phrase des mots comme *Joan*, *ferida* et *braç*. Finalement, dans le cinquième test ils doivent construire des phrases pour exprimer qu'une personne ressent une douleur dans une partie de son corps.

En ce qui concerne les questions ouvertes, d'une part les locuteurs mandingues doivent décrire les principaux signes et symptômes de deux maladies très connues (la grippe et la rougeole). D'autre part, nous posons des questions aux locuteurs sur l'emploi de certains mots ou phrases du mandinga. D'abord, on leur demande la différence qu'il y a entre les trois mots mandingues qui désignent la maladie (*saasaa*, *kuurajo* et *jankaroo*). En second lieu, on les questionne sur l'emploi du verbe *soto* ('avoir') et sur la possibilité qu'il

---

²⁰ Si nous avons donné à traduire en mandinga des énoncés catalans, espagnols ou françaises, probablement les locuteurs auraient construit des phrases calquées sur celles du catalan, de l'espagnol ou du français. En donnant seulement les mots qu'on doit mettre en rapport dans une phrase, nous donnons plus de liberté aux locuteurs pour choisir un type de phrase ou un autre. Malgré tout, nous sommes consciente que, comme nous l'a signalé Creissels (c. p.), un des risques de ce type de test est que les locuteurs choisissent un type de phrase pour chaque liste de mots et l'utilisent à chaque fois. Dans les interviews nous avons vu que malgré que souvent certains locuteurs utilisent seulement un type de phrases (parmi les différents types possibles) pour chaque liste de mots, d'autres peuvent changer de construction et, donc, en utiliser plusieurs types.

apparaisse dans des phrases qui expriment des maladies, lésions, signes et symptômes. Finalement, on leur demande la différence qu'il y a entre deux types de phrases de sens attributif en mandinga : les phrases avec un verbe intransitif et le prédicatif *-ta* et les phrases avec la copule *be* et une forme verbale suffixée en *-riŋ*.

Pour l'analyse des données obtenues dans les cinq tests de production orale dirigée, pendant le séjour de recherche au Laboratoire Dynamique du Langage de l'Université Lumière-Lyon2 de Lyon nous avons transcrit les enregistrements des locuteurs en catalan, espagnol ou français et en mandinga, sur les constructions qui expriment des états pathologiques. À partir de ces transcriptions, nous avons fait un tableau comparatif avec les différentes constructions que les locuteurs interviewés ont utilisé pour chaque liste de mots (ANNEXE 5). Ces tableaux nous ont été utiles pour connaître l'emploi et la forme des phrases qu'on utilise pour exprimer des états pathologiques, des lésions, troubles, etc. en mandinga.

1.2.3. PARTIES DE L'ÉTUDE

Notre étude a quatre chapitres. Au chapitre 2, nous présentons une description et une analyse des constructions qui expriment des maladies, lésions et des signes et symptômes en catalan avec des verbes comme *ser*, *estar*, *tenir* ou avec des prédicats comme *fer mal*. Nous décrivons séparément le comportement de chaque structure grammaticale et, en plus, nous établissons les rapports qu'il peut y avoir entre certaines de ces constructions : entre les phrases avec *ser* / *estar* et *tenir*, entre *tenir* et *fer* (et d'autres verbes qui impliquent un mouvement, comme *agafar*, *venir*, *sortir*, *marxar* ou *passar*), ou entre *tenir mal de panxa*, *tenir mal a la panxa* et *fer mal la panxa*.

Au chapitre 3 de cette étude, consacré au mandinga, d'une part nous analysons du point de vue morphologique et sémantique les noms qui désignent des parties

du corps et les mots qui expriment des états pathologiques, troubles et lésions en mandinga, en comparaison avec ceux du catalan. D'autre part, nous présentons les principaux types de phrases qu'on peut utiliser pour exprimer ces états et qui correspondent, en général, à des phrases comme celles du catalan : des phrases de sens attributif (avec une copula, *be*, et une forme verbale suffixée en *-riŋ*, ou avec un verbe intransitif et le prédicatif *-ta*), des phrases de sens "possessif" (avec le verbe *soto* 'avoir', avec la copule *be* et un syntagme postpositionnel ou avec la copule *mu*, un syntagme nominal et un complément avec *nij* 'avec/et') et des phrases avec le verbe *dimi(ŋ)* 'faire mal'.

En ce qui concerne l'organisation des différentes parties de cette étude que nous venons de présenter, nous avons cru nécessaire de différencier la partie de description du catalan de celle du mandinga, parce que certaines différences typologiques entre les deux langues, comme l'absence en mandinga d'une catégorie adjectif équivalente à celle du catalan,²¹ rendaient difficile la description syntaxique conjointe des phrases qu'on utilise dans une langue et dans l'autre.

En ce qui concerne la partie du lexique, par contre, l'analyse des mots n'offrait pas autant de difficultés et ne présentait pas non plus autant de limitations pour la description conjointe des deux langues. Nous avons considéré que, pour éviter des répétitions, il était plus adéquat de présenter cette analyse à partir de la description morphologique et sémantique des mots pour des parties du corps et des TAS mandingues, et de la comparaison avec ceux du catalan. Nous laissons pour des études ultérieures la description et l'analyse exhaustives et systématiques de ce type de mots en catalan.

Au chapitre 4, nous reprenons certaines observations faites tout au long de cette thèse et nous mettons en regard le mandinga et le catalan. Il nous semble approprié de consacrer un chapitre à souligner certains aspects récurrents qui

---

²¹ Comme on le verra au chapitre 3.1, en mandinga les éléments qualificatifs normalement sont ou bien des verbes ou bien des noms.

apparaissent en divers points de cette thèse, et d'en faire une étude contrastive, entre le catalan et le mandinga. Dans cette dernière partie nous nous concentrons sur trois aspects : la façon de véhiculer à travers la syntaxe le rapport entre la personne et une partie de son corps affectée par un état, un trouble ou une lésion ; les différences dans la distribution dans la phrase des trois constituants des situations d'affection que nous étudions dans ce travail (une personne, une partie de son corps et un état) ; et, en général, les schèmes différents de « métaphorisation » qu'on peut utiliser pour exprimer des états, des lésions, etc. en catalan et en mandinga (la métaphore de la possession, par exemple).

Finalement, dans le chapitre de conclusion, nous présentons les principaux aspects de la perception des états pathologiques et des lésions qui apparaissent dans la forme et l'emploi des différentes phrases que nous étudions. L'analyse de ces aspects, conjointement avec celle des aspects traités au chapitre 4, peut nous être utile pour confirmer l'hypothèse de cette étude, c'est-à-dire, qu'il y a des traits de la catégorisation sémantique et de la désignation des états pathologiques et des lésions qui apparaissent, non seulement dans les mots utilisés pour les désigner, mais encore dans la forme et l'emploi des différentes phrases qui les véhiculent.

2. ANÀLISI DE LES CONSTRUCCIONS QUE EXPRESSEN ESTATS PATOLÒGICS EN CATALÀ

En aquest capítol descrivim les característiques generals d'algunes construccions del català que s'utilitzen per expressar malalties, signes i símptomes, lesions, trets físics i psíquics, etc. que es poden atribuir a una persona. Hem de tenir en compte que en totes aquestes construccions hi participa una entitat animada que es veu afectada per un estat patològic (en una part del cos): en la majoria de predicats (amb *ser*, *estar* i *tenir*) aquesta entitat animada està representada per un sintagma nominal²² que fa de subjecte; a *fer mal*, en canvi, aquesta entitat animada és un clíctic de datiu.

Aquest capítol té quatre apartats, a cada un dels quals analitzem el comportament d'una de les construccions gramaticals que es pot fer servir en català per expressar estats patològics.

A l'apartat 2.1, descrivim les oracions atributives que es construeixen amb els verbs *ser* i *estar*, un SN subjecte i un atribut adjectival o, en alguns casos, preposicional. Estudiem, per una banda, les propietats morfològiques i sintàctiques dels adjectius i d'alguns sintagmes preposicionals que expressen estats patològics o trets físics i psíquics i que fan d'atribut (§ 2.1.1). Per altra banda, presentem les possibilitats combinatòries d'aquests sintagmes amb els verbs *ser* i *estar* (§ 2.1.2). També exposem, molt breument, les característiques

---

²² A partir d'ara, i per simplificar la redacció, utilitzem les sigles SN (SNs en plural) per a *sintagma nominal*, i SP (SPs en plural) per a *sintagma preposicional* o *posposicional*.

d'alguns verbs que també poden aparèixer amb adjectius que expressen estats patològics: *quedar(-se)*, *continuar* i *anar* (§ 2.1.3).

A l'apartat 2.2, analitzem les oracions amb el verb *tenir*, amb un SN subjecte i un complement directe format per un substantiu que denota estats patològics. Aquest substantiu pot anar sense determinar en singular (*tenir epilèpsia*) o en plural (*tenir mocs*); o determinat, amb un article definit (*tenir la varicel·la*) o indefinit (*tenir una depressió*). També incloem la descripció de les oracions en què el verb *tenir* es combina amb un substantiu per a parts del cos que fa de complement directe i un complement predicatiu del complement directe (*tenir la cama trencada*) (§ 2.2.3). Dins d'aquest apartat 2.2 també descriuim les relacions que hi ha entre les oracions que expressen estats patològics en català amb el verb *tenir* i les que es construeixen amb altres verbs: *ser* o *estar* (§ 2.2.4.1), *fer* (§ 2.2.4.2) i altres verbs que impliquen un moviment (com *venir*, *agafar*, *sortir*, *marxar* o *passar*) (§ 2.2.4.3).

A l'apartat 2.3, analitzem el comportament de les construccions en què el verb *tenir* porta com a complement un SN que inclou el substantiu *mal* (*tenir mal de panxa* i *tenir mal a la panxa*), i ens centrem en l'anàlisi dels complements verbals.

Finalment, a l'apartat 2.4 expliquem el comportament de les oracions que es construeixen amb un datiu, el verb *fer*, el substantiu *mal* i un subjecte format per un substantiu que denota una part del cos, com a *Li fa mal la panxa*. Al final de l'apartat 2.4, exposem les relacions que hi ha entre els usos de les estructures amb *tenir mal de panxa* i amb *fer mal la panxa*, que es poden utilitzar en català per expressar que una persona sent dolor en una part del cos.

2.1. ORACIONS AMB ELS VERBS *SER* I *ESTAR*

Tradicionalment, s'ha identificat un tipus d'oracions, anomenades atributives (copulatives o de predicat nominal), que es caracteritzen per tres aspectes: (a) contenen un verb (o alguna altra partícula) que s'ha “desemantitzat”, és a dir, que ha perdut part del seu significat original i que actua simplement de còpula o nexa; (b) aquesta còpula pot aportar els valors aspectuals, modals i temporals de l'oració; (c) l'element que funciona com a predicat d'aquestes oracions és un element no verbal (normalment un sintagma nominal, adjectival, adposicional o adverbial, o una forma verbal no finita). Segons la definició de còpula que proposa Pustet (2003: 5),

[a] copula is a linguistic element which co-occurs with certain lexemes in certain languages when they function as predicate nucleus. A copula does not add any semantic content to the predicate phrase it is contained in.

Des d'un punt de vista tipològic, s'observa que no totes les llengües tenen elements que es poden identificar com a còpules. Dins de les llengües que tenen còpules, hi pot haver diferències en el nombre, en la naturalesa de les còpules (lliures o no), en el règim que poden tenir (el tipus de sintagmes o de predicats que les acompanyen), i en les condicions en què les còpules es poden suprimir.

Pel que fa al nombre, per exemple, hi ha llengües que poden tenir més d'un element identificable com a còpula. És el cas de llengües com el català, el castellà o el lakota, llengua de la família siouan-catawban parlada a Amèrica del Nord. Hi pot haver diversos factors que condicionin l'ús d'una còpula o d'una altra. En lakota, per exemple, la diferència entre l'ús de les còpules *héc^ha* i *é* està marcada pel tipus d'oració atributiva: *héc^ha* forma atributives de caracterització i *é*, atributives d'identificació (Pustet, 2003: 45). En català i en castellà la diferència entre l'ús de *ser* i *estar* és una diferència que sol respondre a distincions aspectuals, com veurem a l'apartat 2.1.2.

Moltes de les còpules que deriven de verbs, originàriament expressen o bé localització, o bé posició, o bé existència (Pustet, 2003: 54). També n'hi ha que deriven de verbs dinàmics que signifiquen 'fer / construir', 'passar / ocórrer', 'anar', 'esdevenir', etc. (Stassen, 1997: 92). Pustet (2003: 54) dóna diversos exemples de llengües que mostren aquesta derivació. En kawaiisu, llengua de la família utoasteca parlada a Amèrica del Nord, per exemple, els verbs *kari* 'asseure', *wini* 'posar, col·locar dret' o *havi* 'ajeure's' es poden utilitzar com a còpules. En català, *estar* també prové diacrònicament d'un verb que indica posició: en llatí *stare* significa 'estar dret, posar-se dret'; pel que fa a l'origen de *ser*, en les llengües romàniques aquest verb pot provenir de *esse* 'ser, existir' o de *sedere* 'seure, estar assegut'.²³

En aquest apartat ens centrem en les oracions de predicat nominal amb les còpules *ser* i *estar* que atribueixen un estat o una qualitat a l'entitat denotada pel subjecte. És a dir, oracions en què la predicació recau, a diferència de les oracions de predicat verbal, en un element nominal en funció d'atribut. Per una banda, no descrivim les oracions en què els dos verbs, *ser* i *estar*, funcionen com a elements plens semànticament (en el cas de *ser*, per exemple, com a sinònim d'*existir*), (1a), o com a auxiliars, (1b):

- (1) a. Déu és i serà per sempre més (GDLC: *s. v. ésser*)
 b. La casa va ser destruïda
 El becari està corregint les redaccions

Per altra banda, d'entre tots els sintagmes que poden funcionar com a predicats nominals, ens centrem en els adjectivals, (2), i en alguns preposicionals, (3), i no parlem ni dels nominals, ni dels adverbials.²⁴

---

²³ Segons Corominas i Pascual (1980-1991), en castellà algunes de les formes de *ser* (el futur, el condicional, els presents de subjuntiu i d'imperatiu i les formes impersonals) provenen del llatí *sedere* 'seure, estar assegut'.

²⁴ No analitzem, per tant, oracions com les de (i) en què l'atribut és un sintagma adverbial:

- (i) a. Estic bé / malament / així així
 b. Està estupendament / divinament / *alegremment

- (2) a. L'avi és calb
La veïna és anorèctica
- b. La seva cosina està afònica
El mestre està deprimat
- (3) a. El cap de l'empresa és de bona pasta
- b. La seva professora està en estat

El subjecte de les oracions atributives de (2) i de (3) sempre és un SN animat que representa l'entitat a què s'atribueix la propietat designada per l'atribut. Tant en els exemples de (2) com en els de (3), el subjecte és una entitat que, tot i que té capacitat volitiva i de decisió, no pot "controlar" l'estat o la propietat designats per l'atribut (Moreno, 2003: 311). De fet, en la majoria d'oracions que expressen malalties, estats i lesions el subjecte és una entitat animada que pateix de manera passiva un fenomen que normalment ni escull ni pot evitar.

A part del subjecte, l'atribut és l'element que té el pes semàntic en les oracions amb *ser* i *estar*: a diferència de les oracions predicatives (com *En Quim pinta paisatges de muntanya*), en les atributives els sintagmes que complementen el verb aporten la predicació de les oracions. A l'apartat següent, caracteritzem els sintagmes adjectivals d'oracions com les de (2) per explicar el comportament de les oracions atributives que expressen malalties, signes i símptomes, lesions, trets físics, etc. Com veurem, els trets distintius d'aquest tipus d'oracions es poden incloure dins la caracterització general de les oracions atributives amb els verbs *ser* i *estar*.

Segons Suñer (c. p.), alguns dels adverbis que es poden combinar amb *estar* són adverbis formats a partir d'adjectius que denoten una propietat en grau extrem, com *estupenda* o *divina*, a diferència, per exemple, d'*alegre* (*alegrement*).

2.1.1. ELS SINTAGMES QUE FAN D'ATRIBUT DE *SER* I *ESTAR*

En aquest apartat descrivim alguns trets morfològics, sintàctics i semàntics que caracteritzen els sintagmes adjectivals (i alguns de preposicionals) i que ens ajuden a explicar el funcionament de les oracions atributives que expressen fenòmens patològics. Per una banda, classifiquem morfològicament els diferents tipus d'adjectius que poden denotar trets físics o psíquics: adjectius simples, adjectius derivats (amb un prefix o un sufix) i participis adjectivals (§ 2.1.1.1). Per altra banda, presentem algunes característiques sintàctiques dels diferents sintagmes adjectivals i preposicionals que poden fer d'atribut (§ 2.1.1.2). Finalment, presentem els usos d'oracions amb *ser* i *estar* i un sintagma adjectival o preposicional com a atribut, i apuntem els aspectes de significat d'adjectius com *pelut*, *fimòtic* o *nerviós* i de sintagmes com *en estat*, que poden condicionar l'elecció d'un verb o de l'altre (§ 2.1.2).

2.1.1.1. MORFOLOGIA DELS ADJECTIUS

Des del punt de vista morfològic, els adjectius que poden aparèixer en les oracions atributives que estudiem es poden classificar, bàsicament, en tres grups: adjectius simples, (4); adjectius derivats, com els de (5), que normalment s'han format a partir d'una base nominal o adjectival amb un prefix o amb els sufixos *-ic*, *-ós*, *-at* i *-ut*,²⁵ i participis adjectivals,²⁶ (6).²⁷

---

²⁵ Per a l'estudi dels adjectius formats amb els sufixos *-at* i *-ut* del català, vg. Gràcia i Riera (2004).

²⁶ Per a una anàlisi detallada de les característiques dels participis amb relació als adjectius, vg. Bosque (ed.) (1990).

²⁷ En algunes oracions, aquest tipus d'adjectius poden portar el determinant *un*, com veiem a (i):

(i)	És un pelut	És pelut
	En Pere té 50 anys i és un adolescent	És adolescent

L'article indefinit que apareix en aquestes oracions és emfàtic, i s'utilitza per caracteritzar la persona denotada pel subjecte amb una propietat normalment considerada negativa. L'ús de *un* emfàtic aporta una valoració subjectiva que fa l'interlocutor, i expressa l'èmfasi que es posa sobre una propietat que es pren com a propietat principal d'una persona. Si es diu d'una persona que *és una adolescent*, per exemple, no s'està fent una caracterització objectiva (de la seva edat)

- (4) addicte, borratxo, calb, cec, coix, ebri, estèril, fort, gras, malalt, manc, miop, mut, obès, quec, sa, sord
- (5) a. hiperactiu, hipertens, hipotens, impotent
- b. afònic, al·lèrgic, bulímic, diabètic, epilèptic, esquizofrènic
angoixós, comatós, febrós, leprós, migranyós, nerviós, sidós
- c. aberrugat, pigat, tacat, aganat
geperut, pelut
- (6) adolorit, assedegat, cansat, decaigut, deprimat, embarassada, enfebrat, enfredorit, engripat, estressat, ferit, herniat, marejat, refredat, retardat

Pel que fa als adjectius simples de (4), en general poden designar tant qualitats físiques (*cec*, *coix* o *calb*) com psíquiques (*addicte*) que afecten una persona. Gran part d'aquests adjectius simples tenen un correlat nominal: *addicte* – *addicció*, *borratxo* – *borratxera*, *calb* – *calvicie* o *cec* – *ceguesa*.

Pel que fa als adjectius derivats de (5), n'hi ha que s'han format per prefixació a partir d'una arrel adjectiva com *actiu*, *tens* o *potent*, (5a), i d'altres que s'han format per sufixació, com veiem a (5b) i (5c). Dins dels adjectius formats per sufixació, dos dels sufixos més productius són *-ic* i *-ós*, que formen adjectius a partir de bases nominals.²⁸ Rainer (1999: 4630) indica que la majoria d'adjectius denominals en *-ic* i *-ós* es poden classificar dins el grup dels adjectius de possessió:

---

sinó una valoració subjectiva del comportament d'aquesta persona (que és més propi d'un adolescent). La majoria d'elements que poden portar aquest *un* emfàtic són substantius (com *senyor*) o adjectius substantivitzats (com *boig*), que tenen propietats que els assimilen als noms. Per a una anàlisi més detallada de les propietats i de l'ús de *un* emfàtic, vg. Bosque (1989), di Tullio i Suñer (en premsa), entre d'altres.

²⁸ Tot i que normalment els adjectius en *-ic* i *-ós* deriven de bases nominals, quan en la llengua hi ha una forma verbal relacionada morfològicament sovint és difícil decidir si la base original és nominal o verbal: un exemple com *ofegós*, prové d'una base nominal, *ofec*, o verbal, *ofegar(-se)*? Trobem la mateixa dificultat en adjectius derivats que normalment se sufixen amb *-ós*: *angoixós* (de *angoixa* o *angoixar*), *anguniós* (de *angúnia* o *anguniar*), etc.

El tipo posesivo es el más importante entre los derivados denominales en *-oso/a* y presenta varias series. En una de ellas, la base designa una enfermedad: *achacoso*, *escrofuloso*, (...) *tuberculoso*, etc. En otra, alguna particularidad física (con matiz intensivo): *calloso*, (...) *musculoso*, *ojeroso*, etc. En una tercera, una circunstancia más bien accidental: (...) *mocoso*, *sudoroso*, etc. También puede la base referirse a un estado: *angustioso*, *ansioso* (...).

Els adjectius de possessió com *afònic* o *tuberculós*, es poden parafrasejar com *que té o porta N*: una oració com *En Miquel està afònic*, per exemple, significa que l'entitat denotada pel subjecte *té afoia*.²⁹

Pel que fa als adjectius derivats formats amb els sufixos *-at* i *-ut*, (5c), la majoria dels quals són parasintètics, s'han format a partir de bases nominals que representen, en general, parts del cos (*pèl*), accidents de la pell (*una piga*, *un gra*), i estats (*gana*) que s'atribueixen a una entitat (en aquest cas animada). Ambdós sufixos signifiquen, normalment, *que té N*, en què *N* és un substantiu que expressa un estat o tret físic (sovint *-ut* afegeix un valor augmentatiu, de grau o de quantitat, i, sovint, despectiu).

Finalment, alguns participis, com els de (6), també poden expressar estats morbosos que s'atribueixen al referent dels substantius que fan de subjecte a les oracions atributives. Si ens fixem en alguns dels participis de (6), com *adolorit*, *enfibrat* o *enfredorit*, alguns dels quals són parasintètics, i en els verbs corresponents (*adolorir*, *enfibrar-se* o *enfredorar-se*), ens adonarem que estan

---

²⁹ Alguns dels adjectius formats amb els sufixos *-ic* i *-ós* tenen una freqüència d'ús molt baixa en el llenguatge col·loquial (i sovint també especialitzat): tot i que són formes que apareixen en diccionaris com el DIEC o el GDLC (amb el sentit *que pateix o té N* o *que està afectat de N*, en què *N* és una forma nominal que expressa l'estat o el tret físic), adjectius com *fimòtic*, *ofegós*, *estràbic* o *calculós* no solen formar part del repertori lèxic dels parlants. A més, alguns dels adjectius que trobem a (5b) i que són freqüents en la llengua, normalment no s'utilitzen per denotar estats patològics que pateix una persona sinó estats emocionals: quan es diu que algú *està rabiós* per exemple, no es vol dir que *té la ràbia* (o *hidrofòbia*) sinó que està molt enfadat. En general, els sufixos *-ic* i *-ós* poden expressar dos valors diferents: poden significar o bé *que té N*, en exemples com *diabètic* o *febrós* (lectura possessiva) o bé poden tenir el valor *que provoca N* a *angoixós*, per exemple. Sovint, a més, una mateixa paraula pot tenir les dues lectures: en aquests casos, els parlants normalment només utilitzen les formes en una de les dues accepcions. La interpretació més general de *angoixós*, per exemple, és *que provoca angoixa* (*una situació angoixosa*), tot i que, segons el DIEC, també pot significar *que té angoixa* (*una mare angoixosa*).

formats a partir d'una base nominal que denota un estat o un signe o símptoma (*dolor, febre, fred*). Aquestes relacions fan que en català hi pugui haver predicats paral·lels entre els verbs atributius (*estar enfebrat*), el verb *tenir* (*tenir febre*) i formes verbals derivades (*enfebrar-se*), com veurem a l'apartat 2.2.4.1.

2.1.1.2. SINTAXI DELS ATRIBUTS DE *SER* I *ESTAR*

Des del punt de vista sintàctic, podem destacar dos aspectes dels atributs que expressen un estat patològic: per una banda, el tipus de sintagmes que podem trobar en aquesta posició (adjectivals i preposicionals); per l'altra, la naturalesa dels complements, normalment preposicionals, que poden acompanyar aquests sintagmes (*ser addicte a la cocaïna* i *estar cansat de braços*).

A part dels sintagmes adjectivals que hem analitzat fins ara, alguns SPs, normalment introduïts per la preposició *en*, també poden expressar estats que s'atribueixen a un individu i que tenen el mateix valor que els adjectius anteriors, com veiem a (7):

- (7) a.   estar en estat
          estar en coma
- b.   estar embarassada
          estar comatós

L'ús d'aquests SPs, que normalment apareixen amb el verb *estar*, sovint se solapa amb l'ús d'alguns adjectius de possessió o d'alguns adjectius participials, com veiem a (7b). Les oracions amb un atribut preposicional poden substituir les oracions atributives amb adjectius derivats en *-ic* i *-ós* que són poc freqüents en el llenguatge col·loquial (*comatós*).

Pel que fa a la naturalesa dels complements que poden acompanyar els adjectius en les oracions atributives, a part del substantiu que modifiquen, alguns adjectius

poden portar un complement introduït per una preposició. Fixem-nos en els exemples de (8):

- (8) a. L'home és al·lèrgic al pol·len
En Lluís és addicte a la xocolata
- b. Està cianòtic de les mans
Està calculós de la bufeta
Estic cansada de cames
Ets miop de l'ull dret
- c. Està tremolós de la febre

A (8a) hi ha adjectius com *al·lèrgic* o *addicte* que subcategoritzen un argument intern que n'especifica l'abast semàntic. En la majoria de casos, l'adjectiu designa una propietat que relaciona dos elements: quan es diu, per exemple, que *l'home és al·lèrgic al pol·len*, posem en relació dues entitats, *l'home* i el *pol·len*, tot especificant que una (*pol·len*) *causa al·lèrgia* a l'altra (*home*).

A (8b) hi ha adjectius com *cianòtic* o *miop* que poden anar acompanyats d'un SP, normalment introduït per la preposició *de*, que especifiqui la part del cos afectada. A diferència d'altres adjectius com *anèmic*, *bulímic* o *epilèptic*, la majoria d'adjectius que poden portar aquest tipus de SPs descriuen un estat que s'atribueix a una part concreta del cos, tot i que sovint no apareix especificada (se sol dir *En Manel és coix / miop* sense fer referència a la part afectada). Cal destacar, a més, que normalment aquesta especificació és possible quan hi pot haver ambigüitat, és a dir, quan hi pot haver més d'una part del cos afectada per la mateixa qualitat.³⁰ Per exemple: una persona pot estar calculosa de la bufeta, de la bilis o dels ronyons; de la mateixa manera que pot ser cega només d'un ull

---

³⁰ Com anirem veient en aquesta tesi, es poden distingir diferents tipus d'estats, trastorns i lesions en funció del seu abast corporal. En general, distingirem els estats que només poden afectar una part del cos (com la migranya, que només pot afectar el cap); els que afecten el cos en general, o cap part del cos en concret (com la febre); i els estats que poden afectar més d'una part del cos, com el dolor o la cianosi. Aquesta característica explica que oracions com les de (9) no siguin acceptables en català.

o ser sorda només d'una orella (en aquest cas, són parts del cos múltiples). En canvi, difícilment s'acceptarien oracions com les de (9):

- (9) #Està mocós del nas
#Està afònic de les cordes vocals³¹

Finalment, a (8c), la preposició *de* introdueix el complement que indica la causa que provoca que la persona estigui tremolosa.

2.1.2. USOS DE *SER* I *ESTAR*

En català hi ha dues còpules diferents per formar oracions atributives: *ser* i *estar*. La distribució d'usos d'aquestes dues còpules generalment respon a motius aspectuals, com veurem a continuació. Com han assenyalat diversos autors (Moreno, 2003; Pustet, 2003), la presència de dues còpules, l'ús de les quals respongui a motius aspectuals, és un tret que comparteixen moltes llengües, com el gaèlic irlandès o el gaèlic escocès (Moreno, 2003: 82-84):

- (10) Gaèlic irlandès
- a. Is breoite é
és malalt ell
'És un malalt'
- b. Tá sé breoite
està ell malalt
'Està malalt'
- c. Is múinteoir é
és mestre ell
'És mestre'

---

³¹ A partir d'ara utilitzem el símbol # per marcar els exemples que, tot i que són possibles, no solen utilitzar-se en català (no són acceptables).

- d. Tá sé ina múinteoir anois
està ell en-seu mestre ara
'Ara està de mestre (treballa de mestre)'

(11) Gaèlic escocès

- a. Is làidir e
és fort ell
'És fort'
- b. Tha e làidir
està ell fort
'Està fort'

En gaèlic irlandès i en gaèlic escocès hi ha dues còpules, *is* i *t(h)a*, que estan en distribució complementària. *Is* forma oracions atributives d'identificació, (10a), i atributives de caracterització que expressen estats no acotats temporalment, (10c) i (11a). *T(h)a*, en canvi, forma oracions atributives de caracterització que expressen estats acotats en el temps, com veiem a (10b), (10d) i (11b).³²

A continuació analitzem els usos col·loquials de *ser* i d'*estar* del català amb diferents tipus de complements (sintagmes nominals, adjectivals o participials, preposicionals i adverbials), centrant-nos, sobretot, en la descripció de les oracions amb *ser* i *estar* i sintagmes adjectivals o participials i preposicionals. La bibliografia sobre la distinció entre les oracions amb *ser* i amb *estar* en català (i en castellà) és molt extensa i no pretenem, en aquesta tesi, fer-ne un estat de la qüestió. La nostra intenció és exposar de manera resumida algunes observacions amb relació a les restriccions de caràcter aspectual que imposen els verbs *ser* i

---

³² Les oracions del gaèlic irlandès i del gaèlic escocès de (10) i (11) no només es diferencien per l'ús de dues còpules diferents, *is* i *t(h)a*, sinó també per la distribució dels elements de l'oració. Tant *is* com *t(h)a* ocupen la primera posició de l'oració, però en les oracions amb *is* el subjecte apareix al final de l'oració, mentre que en les oracions amb *t(h)a* apareix just després del verb. És a dir, en les oracions amb *is* l'ordre dels elements de l'oració és V-Atr-S i en les oracions amb *t(h)a* és V-S-Atr (que és l'ordre habitual dels constituents dins de l'oració).

*estar*³³ que han fet autors com Marín (2004), per al castellà, i que creiem que aporten una mica de llum a la discussió.³⁴ En aquesta presentació, doncs, combinarem el comentari de les aportacions de Marín (2004) amb l'anàlisi que Ramos (2002) ha fet per al català, i amb d'altres observacions que s'han fet sobre el tema i que ens semblen interessants per a la descripció de les oracions atributives que expressen estats o sensacions.³⁵

Abans de començar amb la discussió, però, volem fer algunes observacions sobre la naturalesa de *ser* i d'*estar*. Sovint s'ha dit que el verb *ser* és un verb que no té contingut aspectual propi, a diferència d'*estar*. Com assenyalen autors com Marín (2004) o Luján (1981, *apud* Marín, 2004), però, aquesta afirmació no és vàlida, tenint en compte que tant *ser* com *estar* seleccionen un determinat tipus de complements (adjectivals, preposicionals, adverbials, etc.), com veiem a (12):

---

³³ El comportament dels verbs *ser* i *estar* i les restriccions que imposen no són exclusives d'aquests dos tipus de verbs atributius. Hi ha d'altres verbs i d'altres contextos del castellà (i del català) que imposen les mateixes restriccions aspectuals. Verbs pseudocopulatius com *anar*, *quedar(-se)*, *continuar*, *tornar-se*, *posar-se*, construccions absolutes com *Un cop...*, clàusules introduïdes per *Amb...* mostren comportaments semblants a *ser* o a *estar* (Marín, 2004).

³⁴ Tot i que alguns dels usos dels verbs *ser* i *estar* del català no coincideixen, tradicionalment, amb els del castellà, com han assenyalat alguns autors (Ramos, 2002) cada cop s'observen més confluències entre aquest tipus d'oracions d'ambdues llengües. Els parlants de català sovint mostren vacil·lacions entre alguns usos tradicionals de *ser* (*El seu pare és mort*) i els d'*estar* (*El seu pare està mort*):

Aquesta tendència, però, ha estat rebutjada per bona part de les propostes normatives sobre els usos copulatius de *ser* i *estar*, les quals, llevat de casos específics (amb els adjectius *tort* i *flux*), recomanen l'ús exclusiu de *ser* per als entorns no duratius i reserven la utilització de *estar* per als contextos duratius (*Aquesta substància està espessa des de fa dos dies*). Això no obstant, el fet que l'origen de la tendència indicada no sigui recent (vg. Ramos 2000: cap. III, § 6) i que, a hores d'ara, hagi assolit una extensió considerable, aconsella una revisió, ja apuntada per Solà (1994: § 7.4), d'aquesta proposta tradicional. (Ramos, 2002: 2012)

Amb aquestes tendències al cap, doncs, i tenint en compte la distinció que Ramos (2002) fa entre propietats i estats, creiem que la distinció que proposa Marín (2004) entre estats no acotats i acotats per explicar els usos dels verbs *ser* i *estar* en castellà, també es pot aplicar al català.

³⁵ En aquesta breu descripció dels usos de *ser* i *estar* deixem de banda l'explicació dels casos en què el subjecte de les oracions atributives és una entitat inanimada, com a *La sopa és freda*, perquè el subjecte del tipus d'oracions que estudiem en aquesta tesi sempre és una entitat animada. Segons Ramos (2002), en les oracions atributives en què el subjecte és una entitat inanimada, hi sol aparèixer el verb *ser* independentment de si s'expressa una propietat o un estat. Tot i això, l'autor assenjala que la influència del castellà i l'analogia amb les oracions en què el subjecte és una entitat animada fa que cada cop s'estengui més l'ús d'*estar* en les oracions amb un subjecte inanimat, i que es tendeixi a expressar les propietats amb *ser* (*Aquest líquid és espès*) i els estats amb *estar* (*La sopa està freda*). Per a una explicació més detallada, vg. Ramos (2002).

- (12) a. En Quico és intel·ligent / *borratxo
 b. En Quico està borratxo / *intel·ligent

Oracions com les de (12) mostren que tant *ser* com *estar* imposen restriccions aspectuals sobre els seus complements (atributs), a diferència d'altres verbs pseudocopulatius, com *semblar* o *sentir-se*, que són molt menys restrictius i que es poden combinar tant amb adjectius com *intel·ligent* com amb d'altres com *borratxo*:

- (13) a. Sembla intel·ligent / borratxo
 b. Se sent intel·ligent / borratxo

Com assenyala Marín (2004), «(...) no parece adecuado afirmar que SER carezca de estructura temporal interna o de significado aspectual. En todo caso, puede decirse que describe, como cualquier estado (no acotado), situaciones no dinámicas y sin límites temporales inherentes.» La principal diferència entre les oracions atributives amb *ser* i amb *estar* és, com veurem a continuació, una diferència aspectual: les oracions amb *ser* denoten estats no acotats, mentre que les oracions amb *estar* denoten estats acotats. Un aspecte que hem de tenir en compte a l'hora de parlar d'estats *acotats* i *no acotats* queda palès en la reflexió que cita Moreno (2003: 80) de López (1996):

Un error en el que han caído reiteradamente los gramáticos a la hora de intentar caracterizar el problema *ser/estar* es el de intentar basar dicha oposición en la naturaleza del atributo; pero el problema no está en el atributo, sino en la forma de percibirlo, en la índole de la percepción del atributo.

Per descriure la interpretació que es dóna als adjectius que expressen estats patològics, trastorns o anomalies, ens hem basat en la nostra intuïció com a parlants de català, i també en la intuïció, l'experiència i l'ús dels professionals de l'àmbit mèdic. Aquests últims ens han ajudat a determinar les diferents interpretacions que pot tenir un adjectiu aplicat al camp mèdic. Per exemple: tot i

que la paràlisi o la tetraplegia normalment es conceben com a fenòmens irreversibles, els professionals ens van advertir que també poden ser estats transitoris. D'aquesta manera, *paralític* i *hemiplègic*, per exemple, es poden percebre com a estats no acotats o acotats. Porroche (1988: 42) també observa, en aquest sentit, que l'oració que elegeix el parlant depèn de la representació que es faci de la realitat. És a dir, sovint hi pot haver diferències entre el pla semàntic i la realitat objectiva:

Aunque el hablante utilice la expresión *la pared es verde*, está claro que el color de la pared puede cambiar en la realidad objetiva, es posible que el color de la pared se desgaste con el tiempo, que la pared se pinte de nuevo o que se haya acabado de pintar, pero todas estas posibilidades no se han tenido en cuenta en la formación semántica de la oración.

Un cop fetes algunes apreciacions que ens semblen bàsiques per entendre l'alternança entre les oracions atributives en català, passem a discutir algunes observacions que s'han fet d'aquest tipus d'oracions en català o en castellà, centrant-nos, sobretot, en les que apareixen amb un sintagma adjectival (o participial) o preposicional a la posició d'atribut.

Pel que fa als diferents sintagmes que poden aparèixer amb els verbs *ser* i *estar* en català, n'hi ha que imposen restriccions molt marcades a l'hora de combinar-se amb un dels dos verbs: els sintagmes nominals i els participials. Pel que fa als atributs nominals, en català només es poden combinar amb el verb *ser*, com veiem a (14a):

- (14) a. En Joan és l'alcalde / el metge
*En Joan està l'alcalde / el metge
b. En Joan està d'alcalde / de metge

Els mateixos SNs que apareixen a (14a) poden aparèixer en oracions amb el verb *estar*, (14b), però en aquest cas han d'aparèixer introduïts per una preposició

com *de*. Els SNs, doncs, sempre es combinen amb el verb *ser*.³⁶ Pel que fa als sintagmes participials, normalment es combinen amb *estar*, com veiem a (15).³⁷

- (15) Fa dos dies que està enllitada
*Fa dos dies que és enllitada

Com assenyala Porroche (1988: 59), però, alguns participis que funcionen com a adjectius també es poden combinar amb *ser*, com a (16a):

- (16) a. En Jaume és avorrit / cansat
No cal que li diguis més, ja saps que és callat
És un noi molt decidit
- b. El teu germà està avorrit / cansat
Què et passa? Estàs molt callat
En Roger està ben decidit a fer-ho

A (16a) podem observar que quan el participi de verbs com *cansar(-se)* i *avorrir(-se)* apareix amb el verb *ser* significa ‘que causa cansament / avorriment’. Quan apareix amb el verb *estar*, en canvi, no hi ha aquest valor actiu o causatiu i no s’interpreta que el referent del subjecte sigui el causant de cap estat sinó que és la persona que l’experimenta.

Els altres tipus de complements, és a dir, els sintagmes adjectivals, (17a), els SPs, (17b), i els adverbials, (17c), no imposen restriccions tan fortes i poden aparèixer tant amb *ser* com amb *estar*.³⁸

---

³⁶ A part dels SNs, els gerundis són un altre tipus de complements que imposen una restricció a l’hora de combinar-se amb *ser* o *estar*: com veiem a (i) els gerundis només poden aparèixer amb *estar* per formar l’aspecte progressiu:

(i) En Quim està treballant a Girona

³⁷ Marín (2004) recull exemples com el de (i) en què un participi es combina amb el verb *ser* en castellà:

(i) Tu mujer es amada por otro hombre
El perro ha sido acariciado

En aquest cas, però, es formen oracions passives i no oracions atributives de caracterització com les que analitzem en aquest apartat.

- (17) a. L'Eulàlia és miop
En Bernat està malalt
- b. La seva mare és de Madrid
La meva germana està de bon humor / en estat
- c. Això és massa per a mi
Encara estic així així / malament

Per explicar la distribució d'usos entre *ser* i *estar* del català o del castellà sovint s'ha recorregut a distincions del tipus *estats permanents* vs. *estats transitoris*.³⁹ Com veurem a continuació, aquesta distinció és només la punta de l'iceberg, és a dir, hi ha una distinció aspectual de base que explica millor les oposicions entre les oracions amb *ser* i les oracions amb *estar*. Marín (2004) distingeix dos tipus d'estats: els estats acotats i els estats no acotats.⁴⁰ En general, els estats són per definició no acotats (situacions no dinàmiques, duratives). Però hi ha un tipus d'estats que es refereixen a un interval acotat de temps. La diferència entre estats acotats i no acotats és la que hi ha entre un verb com *odiar*, per exemple, i un altre com *avorrir-se*. Marín (2004) presenta algunes proves que diferencien els estats acotats dels no acotats. Són les que recollim a (18):

---

³⁸ Com veurem a continuació, hi ha adjectius que poden expressar estats acotats o no acotats i que, per tant, es poden combinar tant amb *ser* com amb *estar*:

(i) És hipertens
Està hipertens

³⁹ Aquesta distinció també s'ha etiquetat com a *predicats d'individus* (*individual level predicates*) vs. *predicats d'estadis* (*stage-level predicates*) (Kratzer, 1989). Aquesta distinció posa èmfasi en el fet que els predicats d'individus expressen propietats estables, permanents, mentre que els predicats d'estadis expressen estats transitoris, accidentals.

⁴⁰ Com ja hem vist, la distinció que fa Marín (2004) correspon a grans trets a la que fa Ramos (2002) entre propietats i estats (que tenen un valor resultatíu). Segons aquest (2002), el verb *estar*, a diferència de *ser*, té sentit resultatíu i duratiu (valors aspectuals), i se sol combinar amb estats (i no propietats).

(18)

	Estats no acotats	Estats acotats
<i>Quan... / Sempre que...</i>	*Quan odia, es posa vermell	Quan s'avorreix, és insuportable
<i>Fa X temps... + passat</i>	*Fa dos dies em va odiar	Fa dos dies em vaig avorrir moltíssim mirant aquesta sèrie
<i>Tan aviat com...</i>	*Tan aviat com m'odiï, deixarà de parlar-me	Tan aviat com s'avorreixi, voldrà marxar a casa
<i>Un cop... / Ja...</i>	*El teu germà, un cop odiat, va marxar de casa	El teu germà, un cop avorrit, no va tardar gaire a marxar
<i>Després de... + infinitiu compost</i>	*Després d'haver odiat el teu germà, va marxar	Després d'haver-se avorrit tota la tarda, va veure clar que allò no feia per ell
<i>Adverbis com encara</i>	*El teu germà, encara odiat, va preferir no venir	Els seus amics, encara avorrits, van decidir no anar a la festa
<i>Continuar + participi</i>	*El teu germà continua odiat	Els teus amics continuen avorrits i sense saber què fer
<i>Amb...</i> ⁴¹	*Amb el teu germà odiat, tots vàrem estar més tranquils	Amb els teus amics avorrits, vàrem decidir acabar la festa
Predicatus del subjecte i del complement directe	*Va arribar a casa odiat	Va arribar a la festa avorrit

Aquestes són algunes de les proves que mostren les diferències entre els estats acotats i els no acotats. Alguns dels contextos de (18) són incompatibles amb estats no acotats perquè focalitzen o bé l'inici de l'estat (com *Tan aviat com...*), o bé el final (*Després de...*, *Un cop...*), o bé el manteniment de l'estat (*continuar +*

---

⁴¹ Segons Bosque (ed.) (1990: 203), aquesta construcció és un exemple de clàusula reduïda amb complements preposicionals. Per a una anàlisi d'aquest tipus de seqüències (com *amb les botes posades*), vg. Suñer (1988).

participi). La distinció que estableix Marín (2004) entre estats acotats i estats no acotats també es pot aplicar als adjectius i als sintagmes preposicionals i als adverbials.

A continuació analitzem el comportament dels sintagmes adjectivals i preposicionals a partir de la distinció entre estats acotats i estats no acotats. La diferència més evident entre aquests dos tipus d'estats, els acotats i els no acotats, s'observa quan es combinen amb *ser*, *estar* o amb d'altres verbs pseudocopulatius (com *tornar-se* o *posar-se*) que també són sensibles a la distinció aspectual entre estat acotat / no acotat temporalment (Marín, 2004).⁴²

Pel que fa als adjectius, n'hi ha que expressen estats no acotats, com els de (19a), i d'altres que expressen estats acotats, com els de (19b):

- (19) a. diabètic, sidós, epilèptic, constant, prudent, intel·ligent
b. borratxo, malalt, refredat, tremolós, content, trist, descalç

Els adjectius de (19a) designen estats que es perceben com a qualitats que defineixen o caracteritzen l'individu denotat pel subjecte i que l'afecten d'una manera estable i continuada des del moment que els adquireix, sense cap determinació temporal (normalment no estan subjectes a canvis). Entre els adjectius de (19a) també hi hauria adjectius com *asmàtic*, *miop* o *estràbic* que la majoria de parlants perceben com a no acotats, encara que en realitat són acotats: tot i que una persona pot deixar de ser asmàtica o estràbica (si s'opera, per exemple), en general se sol interpretar que els estats o les anomalies que denoten són propietats característiques d'un individu que no estan limitades en el temps i que no es poden deixar de patir. La nostra percepció dels estats patològics, de les

---

⁴² Marín (2004) distingeix dos tipus de verbs pseudocopulatius: els pseudocopulatius restrictius i els pseudocopulatius no restrictius. Els pseudocopulatius restrictius, com *anar*, *quedar(-se)*, *continuar* o *romandre* presenten restriccions aspectuals semblants a les que té *estar* i, per tant, seleccionen adjectius acotats. Els pseudocopulatius no restrictius, en canvi, com *semblar*, *sentir-se* o *mostrar-se*, no imposen tantes restriccions i es poden combinar tant amb adjectius acotats com amb adjectius no acotats.

anomalies i dels trastorns condiciona l'ús que fem dels adjectius i dels verbs atributius, com ja hem apuntat més amunt i com també veurem més endavant.

Pel que fa als adjectius de (19b), expressen estats episòdics o transitoris que estan lligats a circumstàncies temporals. En general, denoten estats patològics o trastorns que afecten l'individu de manera intermitent, en períodes acotats de temps: formes adjectives com *malalt* o *tremolós* indiquen estats que una persona pot patir i deixar de patir, i que impliquen un canvi (d'una certa durada) de l'estat normal de la persona.

La distinció entre aquests dos tipus d'adjectius (els que expressen estats acotats i els que n'expressen de no acotats) és molt clara en oracions com les de (20), quan aquests adjectius es combinen amb *ser*, (20a), *estar*, (20b), o alguns verbs pseudocouplatus com *posar-se*, *tornar-se* o *quedar-se*, (20c,d,e):⁴³

- (20) a. En Quim és diabètic / sidós
*En Joan és borratxo / malalt
- b. *En Quim està diabètic / sidós
En Joan està borratxo / malalt
- c. La Núria es va posar malalta / contenta
*La Mercè es va posar diabètica / sidosa
- d. La Mercè es va tornar diabètica / sidosa
* La Núria es va tornar malalta / contenta
- e. *En Quirze es va quedar diabètic / sidós
En Quirze es va quedar content / descalç

Els exemples de (20) mostren que els estats acotats se solen combinar amb *estar*⁴⁴ i amb alguns verbs pseudocouplatus que es comporten com aquest verb

---

⁴³ A l'apartat 2.1.3 analitzarem breument les oracions amb *quedar(-se)*, *continuar* i *anar*.

⁴⁴ Una altra proposta per explicar les restriccions aspectuals que imposen *ser* i *estar* és la de Clements (1988) (*apud* Marín, 2004). Aquest autor defensa que una de les particularitats de les

(com *posar-se* o *quedar-se*); els estats no acotats, en canvi, es combinen amb *ser* i amb d'altres verbs pseudocopulatiu que presenten les mateixes restriccions aspectuals que aquest (com *tornar-se*).⁴⁵ A més, com veiem a (21), els dos tipus d'adjectius de (19a) i (19b) tenen comportaments clarament diferenciats en contextos d'estats no acotats i d'estats acotats:

(21)

	Estats no acotats	Estats acotats
<i>Quan... / Sempre que...</i>	*Quan és diabètic es posa vermell	Quan està malalt, és insuportable
<i>Fa X temps... + passat</i>	*Fa dos dies va ser diabètic	Fa dos dies va estar malalt
<i>Tan aviat com...</i>	*Tan aviat com sigui diabètic, deixarà de parlar-me	Tan aviat com estigui malalt, voldrà marxar a casa
<i>Un cop... / Ja...</i> ⁴⁶	*El teu germà, un cop diabètic, va marxar de casa	El teu germà, un cop malalt, va voler tornar a casa

oracions atributives amb *estar* és que denoten un estat que es relaciona, d'alguna manera, amb una situació passada (hi ha un nexa amb una altra situació). O, dit d'una altra manera, les oracions amb *estar*, com *En Pere està enfadat*, denoten l'estat resultant d'un procés previ (el d'*enfadar-se*, per exemple). Per explicar aquest fet, Clements (1988) proposa atribuir el tret [+NEXUS] al verb *estar*, que denota una connexió resultativa, i [-NEXUS] al verb *ser*. Segons aquesta proposta, doncs, els atributs [+RESULTATIU] només es combinen amb còpules [+NEXUS], com *estar*, mentre els atributs [-RESULTATIU] es combinen amb còpules [-NEXUS], com *ser*.

⁴⁵ Tant en català com en castellà els estats no acotats (o *propietats* en la terminologia de Ramos (2002)) es combinen amb *ser* i els acotats (o *estats transitoris* (Ramos, 2002)), amb *estar*, verb que aporta un valor aspectual resultatiu. Segons Ramos (2002: 2010),

Tot i que, tradicionalment, adjectius com *viu*, *solter* (o *fadri*), *vidu* (i els participis *mort*, *casat*, *separat* i *divorciat*) es perceben com a propietats classificatòries (adjectius de relació), és cada vegada més freqüent concebre'ls com a estats transitoris o finals. Això explica que, al costat de l'ús tradicional del verb *ser* (142) [*¿És viu o mort? És mort*], també apareguin usos amb *estar* (143) [*¿Està viu o mort? Està mort*].

⁴⁶ *Ja* o *una vegada* / *un cop* indiquen el resultat d'un procés (Bosque (ed.), 1990: 194; Ramos, 2002: 1963): *un cop borratxa* o *ja ben cansat*, per exemple, assenyalen el moment en què una persona ha deixat un estat i n'ha adquirit un altre: el moment en què la persona ha passat d'estar sobria a estar borratxa, per exemple. Ambdues formes, *ja* i *una vegada* / *un cop*, aporten un valor aspectual que només es pot combinar amb estats acotats que aporten una interpretació resultativa o transitòria (i); en els exemples de (ii), en què les oracions no impliquen ni un canvi d'estat ni el resultat d'un procés, no és possible que apareguin modificadors com *ja* o *una vegada* / *un cop*:

- (i) En Roger, ja ben cansat, es va asseure sota l'ombra
L'Aurora, un cop borratxa, es va enfile a la barra i va començar a cantar
- (ii) *L'Albert, ja / un cop asmàtic / epilèptic, va anar al metge

<i>Després de...</i> + infinitiu compost	*Després d'haver estat diabètic, va marxar	Després d'haver estat malalt, va veure clar que allò no feia per a ell
Adverbis com <i>encara</i>	*El teu germà, encara diabètic, va preferir no venir	Els seus amics, encara malalts, van voler tornar a l'institut
<i>Continuar</i> + participi	*El teu germà continua diabètic	El teu germà continua malalt i sense saber què fer
<i>Amb...</i>	?Amb el teu germà diabètic, no podem fer res	Amb el teu germà malalt, no podem fer res
Predicatus del subjecte i del complement directe	*Va arribar a casa diabètic	Va arribar a casa malalt

Una altra prova que podríem afegir a les de (21) és la possibilitat d'aparèixer amb complements preposicionals com els que trobem a (22):

- (22) a. L'Anna està nerviosa a l'escola (però en canvi no ho està a casa)
Al despatx, en Jaume estava febrós / estressat / enfredorit
- b. *En Manel és epilèptic a l'estació d'autobusos
*La Dolors és queca al parc

A (22b) els adjectius que acompanyen el verb *ser* denoten estats o trastorns no acotats que qualifiquen l'entitat denotada pel subjecte de manera indefinida (en qualsevol moment i lloc) i que normalment no es poden modificar. A (22a), en canvi, s'interpreta que els estats denotats per les formes adjectives afecten la persona durant un període determinat de temps (tenen una durada limitada), fet que facilita que puguin aparèixer amb complements com els de (22). Tot i que els SPs que apareixen en aquestes oracions tenen la forma d'un complement locatiu, s'han d'interpretar amb valor temporal: una oració com la de (23) significa que *quan era a Vic, estava molt cansat*:

- (23) A Vic, estava molt cansat = Quan era a Vic, estava molt cansat

Luján (1980), per descriure la relació que mantenen les oracions atributives que es construeixen amb *ser* i les que es construeixen amb *estar*, parla d'implicació o de sinonímia parcial. Fixem-nos en els exemples de (24):

- (24)   En Ramon està nerviós però no és nerviós
                  En Joan és hipotens però ara no està hipotens (opció marcada)

Com que els adjectius que denoten estats no acotats (propietats) i que es construeixen amb *ser* es poden aplicar a l'entitat denotada pel subjecte durant un espai il·limitat de temps, inclouen, d'alguna manera, les predicacions expressades amb *estar* que només afecten l'individu durant un període d'aquest temps (un punt en la línia temporal). És a dir: si una persona *és hipotensa* normalment s'infereix que *està hipotensa* (l'opció que es considera marcada és que no estigui hipotensa); en canvi, si una persona *està nerviosa*, no significa necessàriament que *sigui nerviosa*.

A part d'adjectius com els de (19), que es poden classificar com a estats acotats o no acotats, i, per tant, a banda dels adjectius que es combinen amb *ser* o amb *estar*, hi ha un grup d'adjectius que es poden combinar amb ambdós tipus de verbs i que, per tant, es poden interpretar com a estats acotats o no acotats:⁴⁷

- (25)   depressiu, gras, hipertens, obès, feliç, nerviós, tranquil

Adjectius com els de (25) es poden combinar tant amb *ser* com amb *estar*, en oracions com les de (26), (27) i (28), que analitzarem a continuació:⁴⁸

---

⁴⁷ Segons Marín (2004), aquest tipus d'adjectius ambivalents tenen un comportament més proper al dels adjectius acotats, com mostra la agramaticalitat de les oracions de (i) en construccions amb *estar* + gerundi de *ser*:

(i)	a.	*Està essent nerviós / tranquil	ADJECTIUS AMBIVALENTS
	b.	*Està essent borratxo / sol	ADJECTIUS ACOTATS
	c.	Està essent prudent / intel·ligent / just	ADJECTIUS NO ACOTATS

⁴⁸ Com assenyala Ramos (2002), en català cada cop hi ha més adjectius que admeten combinar-se tant amb *ser* com amb *estar* (és a dir, que s'interpreten com a adjectius ambivalents que tenen un doble valor aspectual). Segons l'autor, aquesta tendència es deu, sobretot, a la influència del castellà. Adjectius com *cec*, *sord* o *calb*, que expressen propietats que difícilment poden canviar (estats no acotats), poden aparèixer tant amb *ser* com amb *estar*. Combinats amb el verb *ser*,

- (26) a. La Dolors és nerviosa / obesa
 b. La Dolors està nerviosa / obesa
- (27) a. En Ricard és bo / viu
 b. En Ricard (ja) està bo / viu
- (28) Últimament estàs molt sincer / molt català
 Ahir al vespre vas estar molt imprudent

La diferència entre les oracions amb *ser* i *estar* de (26) es pot explicar a partir de la distinció entre norma general (amb *ser*) i norma individual (amb *estar*) (Marín, 2004). S'entén per norma general la classificació que fa el parlant d'una entitat d'acord amb uns criteris generals, comparant-la amb d'altres entitats de la seva classe. Quan es diu, per exemple, *La Dolors és nerviosa*, s'està classificant la persona dins del grup de les persones nervioses. La norma individual, en canvi, es refereix a l'estat d'una entitat per comparació al seu estat normal o habitual. Quan es diu *La Dolors està nerviosa* s'expressa una desviació temporal de l'estat normal d'aquesta persona (Marín, 2004).

Franco i Steinmetz (1983) també analitzen els usos de *ser* i *estar* del castellà a partir de l'oposició entre norma general i norma individual. Segons aquests dos autors, la diferència entre oracions com les de (26a), amb *ser*, i les de (26b), amb *estar*, és una diferència de punt de comparació, per dir-ho d'alguna manera. Les oracions amb *ser* plantegen la comparació d'una entitat amb d'altres elements del món, i es poden esquematitzar amb la fórmula que presentem a (29):

---

expressen un estat no acotat, inherent a la persona; quan acompanyen *estar*, en canvi, varien lleugerament el significat: per una banda, es comporten com a estats acotats; per altra banda, poden variar el grau d'intensitat dels estats que denoten els adjectius:

(i) Per culpa de la llum d'aquesta bombeta estic ben cega

Amb una oració com la de (i) no només s'indica que una persona té un estat de "ceguesa" transitori, sinó també que aquest estat és lleu (significa que, per uns moments, la persona veu pampallugues).

Els adjectius *bo* i *viu*, doncs, tenen dues (o més) accepcions, i segons si apareixen amb *ser* o amb *estar* en prenen una o l'altra.

Pel que fa a oracions com les de (28), alguns adjectius no acotats es poden reinterpretar com a acotats en combinació amb el verb *estar* i amb adverbis acotadors com *últimament* o *ahir*. En alguns casos la referència atemporal d'alguns adjectius no acotats es pot reinterpretar com a temporal, com en el cas de *sincer* o *imprudent*. Amb el terme de *coacció aspectual* Escandell i Leonetti (1999, *apud* Marín, 2004) denominen el reajustament en el contingut semàntic d'alguns elements que serveix per eliminar els conflictes entre aquests elements i els requisits d'altres elements de la mateixa oració (Marín, 2004). Aquest terme s'aplica per explicar el fenomen que es produeix quan alguns adjectius que denoten estats no acotats es combinen amb *estar* i es reinterpreten per tal que l'oració sigui gramatical. En aquest sentit, *estar* és un "inductor explícit" que pot coaccionar alguns adjectius com els de (28) per tal que es reinterpretin com a estats acotats (Marín, 2004).⁴⁹

Pel que fa als SPs, es poden classificar, igual que els adjectius, en sintagmes que denoten estats acotats, com els de (31a), i sintagmes que expressen estats no acotats, com els de (31b):

- (31) a. amb grip, en silenci, en estat, sense alè
b. de bona pasta, de Girona, de fusta

Igual que en el cas dels adjectius, els SPs que s'interpreten com a estats acotats es combinen amb *estar*, (32a), mentre que els que s'interpreten com a estats no acotats apareixen amb *ser*, (32b):

---

⁴⁹ Com assenyala Marín (2004), alguns adjectius no acotats que normalment es combinen amb *ser* es poden reinterpretar com a acotats i aparèixer amb *estar*; però el pas contrari, és a dir, el pas d'adjectius acotats que es reinterpretin com a no acotats i apareguin amb *ser* no és possible:

(i) *Ets molt content / sol / descalç

- (32) a. La Mercè està en estat
 b. L'Eulàlia és de bona pasta

Les proves que hem enumerat anteriorment per diferenciar els estats acotats dels no acotats també es poden aplicar als SPs, com veiem a (33):

(33)

	Estats no acotats	Estats acotats
<i>Quan... / Sempre que...</i>	*Quan és de bona pasta, ve a jugar a futbol	Sempre que està en estat, diu que deixarà de fumar
<i>Fa X temps... + passat</i>	*Fa deu dies va ser de bona pasta	Fa dos anys va estar en estat
<i>Tan aviat com...</i>	*Tan aviat com sigui de bona pasta, vindrà al sopar	Tan aviat com estigui en estat, deixarà de fumar
<i>Un cop... / Ja...</i>	*Un cop de bona pasta, es va buscar un pis per ella sola	Un cop en estat, es va buscar un pis per ella sola
<i>Després de.. + infinitiu compost</i>	*Després d'haver sigut de bona pasta, va marxar de viatge	Després d'haver estat en estat, va marxar de viatge
Adverbis com <i>encara</i>	*Encara de bona pasta, va venir a la festa	Encara en estat, va fer la marató
Pseudocopulatiu	*S'ha quedat de bona pasta ?Continua de bona pasta *S'ha posat de bona pasta S'ha tornat de bona pasta	S'ha quedat en estat Continua en estat ??S'ha posat en estat *S'ha tornat en estat
<i>Amb...</i>	*Amb la filla de bona pasta, va deixar la feina	Amb la filla en estat, va deixar la feina
Predicatiu del subjecte i del complement directe	*Va arribar a casa seva de bona pasta	Va arribar a Mallorca en estat

Les proves que hem recollit a (33) (Marín, 2004), posen de manifest que, com ja hem anat veient, també es pot establir una diferència entre els SPs que denoten estats acotats i els que denoten estats no acotats, de la mateixa manera que es pot

parlar d'adjectius que denoten estats acotats i d'altres que expressen estats no acotats.

Si apliquem les reflexions que hem fet fins ara al camp mèdic, la intuïció dels metges és que quan alguns dels adjectius que hem estudiat es combinen amb el verb *ser* expressen un diagnòstic: normalment s'utilitzen per atribuir un estat patològic (intemporal) a l'individu. En canvi, quan apareixen amb el verb *estar*, descriuen signes i símptomes: són oracions que designen estats patològics acotats i, per tant, transitoris.

Normalment, els adjectius que es perceben com a estats no acotats designen estats patològics (*esquizofrènic, hemofílic*) o propietats físiques (*pelut, pigat*) que denoten diagnòstics o trets físics que caracteritzen la persona: quan es diu que una persona *és epilèptica* s'afirma que pateix una malaltia (que li provoca atacs o crisis) i que, per tant, *l'epilèpsia* és un estat patològic, continu, que la caracteritza. En canvi, la majoria de les formes adjectivals que denoten estats que es perceben com a acotats indiquen signes i símptomes (o patologies) transitoris: quan es diu que una persona *està dispneica*, es manifesta que pateix irregularitats en la respiració de manera puntual. També trobem adjectius que poden expressar un diagnòstic o un signe o símptoma i que, per tant, es poden combinar amb *ser* o *estar*: *ser menopàusica* (dona que ha deixat d'ovular, de tenir la regla) o *estar menopàusica* (dona que té alguns símptomes propis de la menopausa: fogots, cansament, irritabilitat, etc.); *ser migranyós* o *estar migranyós*; *ser anorèctic* o *estar anorèctic*, etc. Hem de tenir en compte que la percepció que té el parlant d'un determinat estat (que no sempre coincideix amb la realitat) també pot influir en l'ús que fa de les oracions amb *ser* o *estar*. Com ja hem anat veient en aquest apartat, estats com la paràlisi, la miopia o l'asma es perceben com a estats no acotats que una persona no pot deixar de patir. En concordança amb aquesta percepció, aquest tipus d'estats se solen expressar amb oracions amb *ser*: *és paralític / miop / asmàtic*. No obstant això, actualment tots tres estats es poden deixar de patir, és a dir, poden estar acotats en el temps i, per tant, també es podrien utilitzar amb oracions amb *estar* com *estava paralític / miop / asmàtic*.

2.1.3. ORACIONS ALTERNATIVES AMB ALTRES VERBS (*QUEDAR(-SE)*, *CONTINUAR* I *ANAR*)

A part de *ser* i *estar*, hi ha altres verbs que es poden combinar amb alguns dels adjectius que hem descrit fins ara. Normalment són verbs que poden funcionar com a verbs plens semànticament (transitius o intransitius), o com a verbs que han perdut bona part del significat original i que accepten un predicatiu (que expressa una atribució). En aquest apartat fem una aproximació força superficial a algunes característiques dels verbs *quedar(-se)*, *continuar* i *anar*, tres verbs que poden aparèixer amb alguns dels adjectius que hem estudiat a l'apartat 2.1.1. Aquests tres verbs s'inclouen en el grup dels *verbs pseudocopulatius restrictius* que identifica Marín (2004). Aquest tipus de pseudocopulatius són, com indica l'autor, tan restrictius (o més) que el verb *estar*, com veurem a continuació. L'autor diferencia aquest tipus de pseudocopulatius d'altres, els no restrictius, com *semblar*, *sentir-se* o *mostrar-se*, que no imposen tantes restriccions i que es poden combinar tant amb adjectius acotats com amb adjectius no acotats.

En primer lloc, trobem verbs de sentit resultatiu, com *quedar(-se)*, que expressen l'assoliment d'un estat (que dura en el temps), el moment final en què una persona ha passat d'una situació a una altra:

(34) *quedar(-se)* sord / cec / paralític / embarassada / afònic

En Víctor va cantar tota la nit i (es) va quedar afònic

Amb una oració com la de (34) el parlant es fixa en el resultat d'un procés que ha fet que l'individu canviés el seu estat normal i n'adquirís un altre (que té continuïtat). En la majoria dels casos, *quedar(-se)* es combina amb adjectius que es perceben com a estats acotats que accepten *estar*, com *afònic* o *embarassada* i que, per tant, afecten la persona durant un període limitat de temps. Tot i això, també trobem casos en què aquest verb s'utilitza amb estats no acotats (que

normalment apareixen amb *ser*) o, si més no, amb predicats que poden tenir una lectura com a no acotats i una altra com a acotats (*sord*, *cec* o *paralític*). En la majoria d'exemples en què és possible el verb *quedar(-se)* s'interpreta que hi ha una causa (sovint una acció o procés) que provoca el canvi d'estat de la persona (35):

- (35) La Lídia (s')ha quedat paralítica a causa de l'accident
Com que ha fet tanta força per aguantar la pedra, (s')ha quedat herniat
A causa de la diabetis, (es) va quedar cec

Hi ha casos en què la construcció amb el verb *quedar(-se)* no és possible, com veiem a (36a). Tampoc no es pot utilitzar el verb *quedar(-se)* amb adjectius que denoten malalties congènites, no adquirides, que no impliquen cap canvi d'estat, com veiem a (36b):

- (36) a. *En Miquel ha quedat enfebrat / tremolós / refredat
b. *En Robert (s')ha quedat retardat mental

En segon lloc, un verb de sentit continuatiu com *continuar* expressa que la persona encara pateix un estat que ha assolit anteriorment:

- (37) La teva professora continua malalta
El seu fill continua amnèsic
M'han dit que continues afònic

El verb *continuar* té la particularitat que normalment es combina amb adjectius que expressen estats acotats, que afecten l'individu durant un temps limitat i que poden canviar (que normalment es construeixen amb el verb *estar*).

Finalment, trobem oracions amb el verb *anar* com les de (38):

- (38) a. En Lluís va coix
La Teresa va molt cansada
L'Aina va restreta
En Roger va borratxo
- b. *Va malalt
*Va febrós

En general, la majoria d'adjectius que trobem als exemples de (38) expressen estats acotats que també poden aparèixer amb *estar*. Tot i això, no tots els estats acotats es poden combinar amb *anar*: oracions com les de (38b), per exemple, no són possibles en català. Segons Ramos (2002: 1990), hi ha diferents factors que poden intervenir en l'ús del verb *anar* amb adjectius:

Segurament hi ha diversos factors que intervenen en aquest ús restrictiu de *anar*: d'una banda, el fet que es prefereixin altres verbs clarament estatus, com ara *estar*; d'altra, la circumstància que, en l'ús quasicopulatiu, quedin restes del significat aspectual de *anar* com a verb ple que indica una situació esdevenimental, més concretament una activitat (...). Aquest segon factor explicaria que la selecció de *anar* depengui de la compatibilitat amb subjectes i atributs que s'avenen amb aquest sentit aspectual, això és, amb un procés que s'estén en el temps sense necessitat d'arribar a un punt final que completi la situació.

Quan es diu que algú *va coix / restret / cansat* s'està expressant que durant un període de temps la persona presenta *coïxesa, restrenyiment* o *cansament*, però aquest estat no té cap punt culminant. Com indica Ramos (2002), els predicats amb *anar* + adjectiu són, des del punt de vista de la modalitat de l'acció, activitats, i no realitzacions, que no tenen un punt final, una culminació (és a dir, que tenen el tret aspectual [-delimitat]). Com esmenta l'autor, no es destaca un punt final en la línia del temps sinó un període de durada: oracions com les de (38) poden portar adjunts de temps que expressin la durada, l'espai de temps durant el qual l'estat afecta de manera contínua la persona, com *durant quinze*

dies de (39a); però no poden aparèixer amb adjunts que expressin que s'ha completat l'“acció”, és a dir, que s'ha arribat a una culminació, com *en dos dies* de (39b):

- (39) a. Durant quinze dies vaig anar molt cansada
Vaig anar coix tot el mes
- b. *Va anar coixa en dos dies

2.1.4. CONCLUSIONS

En aquest apartat hem analitzat alguns adjectius i alguns SPs que expressen estats patològics, trastorns o anomalies que poden aparèixer amb els verbs atributius *ser* i *estar*. També hem descrit la distribució d'usos i el comportament de les oracions de sentit atributiu amb *ser* i *estar* que s'utilitzen per expressar estats patològics. Aquesta descripció s'ha d'incloure dins una caracterització més general dels predicats atributius amb *ser* i *estar*. El comportament d'oracions com les de (40a) no divergeix del d'altres com les de (40b):

- (40) a. És fimòtic
Està febrós
És / està hipertens
- b. És adult
Està sorprès
És / està simpàtic

A l'apartat 2.1.1.1 hem vist que gran part dels adjectius que denoten estats patològics i que es formen amb els sufixos *-ic* o *-ós* aporten un valor de possessió. Els adjectius derivats a partir d'aquests dos sufixos es poden interpretar com *que té N*, en què *N* és un substantiu relacionat amb l'arrel de l'adjectiu: *afàsic*, per exemple, s'interpreta com *que té afàsia*. El fet que aportin

aquest valor de possessió és significatiu a l'hora de comparar les oracions amb *ser* i *estar* i amb *tenir*: sovint es pot expressar un mateix estat patològic amb ambdós tipus d'oracions (atributives i associatives⁵⁰), com veurem a l'apartat 2.2.4.1. Aquesta possibilitat està molt relacionada amb el valor de possessió dels adjectius i amb el fet que es puguin relacionar morfològicament amb un substantiu (*afàsia – afàsic, anèmia – anèmic*).

Pel que fa a la possibilitat de combinar alguns adjectius que expressen estats, trastorns o anomalies amb verbs com *quedar(-se)*, *continuar* i *anar*, ens faltaria acabar de descriure algunes restriccions que trobem, sobretot amb verbs com *quedar(-se)* i *anar*, i explicar per què no es poden dir oracions com les de (41):

- (41) *(S')ha quedat insomne / leprós
*Va refredat / febrós

Un cop analitzades les oracions amb *ser* i *estar* del català, a l'apartat que ve a continuació descriurem les oracions amb *tenir* que també es poden utilitzar per expressar que una persona pateix un estat patològic, un trastorn o una lesió. Al final de l'apartat següent, compararem alguns tipus d'oracions que es formen amb *ser / estar* i amb *tenir* en català i que, com veurem, presenten molts punts en comú.

2.2. ORACIONS AMB EL VERB *TENIR*

En aquest apartat, descrivim el comportament de les oracions amb *tenir* que denoten estats patològics que pot patir una persona. A l'apartat 2.2.1, presentem algunes característiques generals del verb *tenir*. A l'apartat 2.2.2, analitzem algunes característiques dels SNs que poden fer de complement directe de *tenir*:

---

⁵⁰ En aquesta tesi, seguim la terminologia proposada per Creissels (1979a) i, per tant, anomenem el que tradicionalment es consideren oracions possessives amb el terme *oracions associatives* (o de *sentit associatiu*), perquè, de fet, generalment el que expressen és una relació d'associació entre dues entitats, una de les quals s'inclou a l'esfera personal de l'altra (§ 2.2.1).

els SNs formats amb substantius comptables (*tenir un bony*) i amb substantius no comptables (*tenir asma*).⁵¹ Dins d'aquesta presentació, ens fixem en algunes característiques dels substantius que expressen estats patològics, trastorns o lesions i que normalment s'utilitzen en plural (*tenir mocs*), i dels substantius que apareixen determinats amb un article definit (*tenir la lepra*). A l'apartat 2.2.3, descrivim el comportament de les oracions amb *tenir* que inclouen un SN complement directe (amb substantiu per a parts del cos) i un predicatiu del complement directe. A l'apartat 2.2.4, analitzem les relacions entre el verb *tenir* i d'altres verbs, com *ser* i *estar* (§ 2.2.4.1), el verb *fer* (§ 2.2.4.2) i d'altres verbs que impliquen un moviment (§ 2.2.4.3). Finalment, a l'apartat 2.2.5 recollim algunes característiques dels estats patològics denotats pels substantius que poden influir en el comportament de les oracions amb el verb *tenir*.

2.2.1. CARACTERITZACIÓ DEL VERB *TENIR*

El verb *tenir*⁵² pot expressar relacions molt diverses entre els referents dels dos constituents que regeix (el subjecte i el complement directe), com podem veure a partir dels exemples de (42).⁵³

---

⁵¹ A partir d'ara, utilitzem la terminologia *comptable* / *no comptable* per a substantius com *bicicleta* / *aigua*. D'altres autors han utilitzat els termes *discontinu* i *continu*, respectivament, per qualificar aquest tipus de substantius.

⁵² En català (i en castellà), el verb *tenir*, que actualment expressa relacions associatives molt diverses entre dues entitats, prové de *tenere* del llatí que significava 'agafar o tenir agafat (especialment amb les mans)'. Tot i que en català s'ha perdut el sentit d'agafar o tenir agafat del verb *tenir*, en francès o en italià els verbs *tenir* i *tenere* conserven aquesta accepció. En català, però, encara hi ha expressions com *Té el llibre!* que s'utilitzen amb el sentit de *Agafa el llibre!*. Per a la primera persona del singular i la segona del plural de l'imperatiu del verb *tenir* s'observa una alternança entre *té* / *tingues* i *teniu* / *tingueu*. Mentre que es pot dir *Té el llibre!*, quan el verb significa *agafar*, *prendre*, no es pot dir **Té paciència!* sinó que s'ha de dir *Tingues paciència!*, perquè en aquest cas l'oració significa *Sigues pacient!*. En català el verb *tenir* prové, des d'un punt de vista diacrònic, d'una estructura d'acció.

⁵³ Segons la definició que dona el DIEC, *tenir* és un verb que «tenint per subjecte la designació de tal persona o tal cosa, denota que la cosa expressada pel complement directe és seva o està sota el seu control, n'és un part, n'és una qualitat o és qualsevol altra cosa que li pertany o l'afecta».

- (42) a. En Ricard té una ploma
 b. Els humans tenim dues cames
 c. L'Empar no tenia cap germà
 d. En Pere té trenta anys
 e. Tens molt de coratge!
 f. L'Eugènia ha tingut la varicel·la
 g. En Raül tenia esquizofrènia

A (42) hem recollit una mostra de les relacions que es poden vehicular a través del verb *tenir* en català. Com apunta Creissels (1996: 150) per al francès, una oració com *X té Y* pot expressar diversos tipus de relacions entre *X* (*l'annexant*) i *Y* (*l'annexat*):⁵⁴ la relació d'un individu amb un objecte que posseeix de manera temporal, permanent, etc., (42a); la relació d'un individu amb parts constitutives del seu cos, (42b); la relació entre dos individus que mantenen un vincle social o familiar, (42c); la relació d'una persona amb trets descriptius que poden caracteritzar-la (edat, qualitats, mesures, etc.), (42d), (42e); la relació de l'individu amb estats físics (42f) o psíquics (42g) que el poden afectar; etc.

La majoria de gramàtiques tendeix a incloure oracions com les de (42) sota l'etiqueta de *construccions possessives*. Un estudi detallat d'aquest tipus d'oracions posa de manifest que, contràriament al que podria semblar a partir de l'etiqueta *construccions possessives*, oracions com les de (42) expressen nocions molt diverses, la majoria de les quals no estan lligades a la idea general de “possessió” (Creissels, 1979a). Segurament només (42a) es podria considerar pròpiament una oració possessiva que pot expressar que un objecte del món extern pertany a una persona. I fins i tot en aquest cas, una oració com la de (42a), que pot ser sinònima de *En Ricard posseeix una ploma* (valor de

---

⁵⁴ Anomenem *annexant* l'entitat que tradicionalment es designa com a *posseïdor*, i *annexat*, la *cosa posseïda* o *possessió*, menys quan ens referim directament a una relació de part-tot (com la que hi ha entre una part del cos i una persona), cas en què seguim designant com a *posseïdora* la persona i com a *possessió* la part del cos.

possessió), també pot equivaler a una oració que expressi que en Ricard utilitza una ploma malgrat que aquesta no és seva (*En Ricard té una ploma que no és seva*). En català hi ha mots com *propietat*, *pertànyer* o *posseir* que expressen realment la noció de propietat, de possessió (igual que els termes *posséder*, *propriété* i *appartenir* que esmenta Creissels (1979a: 135) per al francès).

A partir d'aquestes constatacions que acabem d'esmentar, i de la imprecisió del terme *possessiu* per referir-se a oracions construïdes amb el verb *tenir*, Creissels (1979a) proposa el terme *construcció associativa* per etiquetar oracions com les de (42), i insisteix en la idea que aquestes oracions expressen l'annexió d'una entitat (animada o inanimada) a l'esfera personal d'una altra entitat (animada o inanimada). El concepte d'esfera personal proposat per Bally (1926) i adoptat per Creissels (1979a) «comprend, ou peut comprendre, les choses et les êtres associés à une personne d'une façon habituelle, intime, organique (p. ex. les corps et ses parties, les vêtements, la famille, etc.)» (Bally, 1926: 68). Creissels (1979a) adapta la significació d'aquest terme utilitzat per Bally i l'aplica a tots aquells elements que es poden associar de manera subjectiva amb l'individu. A l'hora d'interactuar i de relacionar-se amb el món exterior, l'individu tendeix a assimilar una sèrie d'elements que considera integrants de la seva esfera personal (Creissels, 1979a: 151):

L'individu s'annexe donc de manière plus ou moins étroite, plus ou moins durable des éléments du monde extérieur, qu'il traite plus o moins comme des parties ou des prolongements de lui-même.

Al centre d'aquests elements hi sol haver entitats que mantenen una relació íntima amb l'individu (com les parts del cos, elements constitutius de l'individu).

Com acabem de veure, en català el verb *tenir* no només es pot utilitzar per expressar la possessió d'una entitat física (sinònim de *posseir*), sinó que pot expressar relacions molt diverses entre dues entitats: és el verb que es pot utilitzar, per exemple, per expressar l'atribució d'un estat o d'una sensació a un individu, com veiem a les oracions de (43):

- (43) Li van dir que tenia bulímia
Es va quedar a casa perquè tenia molta tos

A l'apartat que ve a continuació descrivim algunes característiques morfosintàctiques i semàntiques dels diferents tipus de SNs que poden aparèixer a la posició de complement directe del verb *tenir* i que s'interpreten, per tant, com a annexats a l'esfera personal d'una entitat animada.

2.2.2. CARACTERÍSTIQUES DELS SINTAGMES NOMINALS QUE PODEN FER DE COMPLEMENT DIRECTE DE *TENIR*

Els SNs que poden fer de complement directe de *tenir* per expressar l'atribució d'un estat o d'un procés patològic poden incloure substantius comptables o no comptables. En aquest apartat ens fixarem en diferents aspectes d'aquests tipus de substantius. En primer lloc, presentarem el comportament general dels SNs amb substantius comptables i no comptables com els de (44a). En segon lloc, descriurem les construccions en què els SNs que fan de complement directe de *tenir* inclouen substantius normalment utilitzats en plural, (44b). Finalment, analitzarem les oracions en què el SN complement directe inclou un substantiu definit, (44c):

- (44) a. tenir asma
      tenir una cicatriu
- b. tenir mocs
      tenir gasos
- c. tenir la lepra
      tenir el xarampió

2.2.2.1. SUBSTANTIUS COMPTABLES I NO COMPTABLES

El verb *tenir* es pot combinar amb substantius comptables, (45a), o no comptables, (45b):

- (45) a. tenir un bony
tenir una esgarrifança
tenir una ferida
tenir una rascada
tenir un blau
- b. tenir afàsia
tenir restrenyiment
tenir diabetis
tenir artrosi
tenir angoixa

En general, s'accepta que la principal diferència entre els substantius comptables i els no comptables és que mentre que els primers denoten objectes o entitats ben delimitats i aïllables en elements individuals (com *llibre* o *noia*), els segons expressen masses o substàncies (com *aigua* o *fred*) (Martí, 2002: 1293). Martí (2002) esmenta algunes diferències sintàctiques entre els substantius comptables i els no comptables que presentem a continuació, aplicades a les construccions que analitzem en aquesta tesi.

En primer lloc, els substantius no comptables poden ocupar la posició de complement directe en singular i sense cap especificador, (46a), a diferència dels comptables que, en singular, han de portar un determinant, (46b):

- (46) a. tenir afàsia
         tenir restrenyiment
- b. tenir un / aquest bony
         tenir una esgarripança

El fet que els noms no comptables no portin cap especificador (cap determinació) fa que denotin una quantitat imprecisa de l'entitat que designa el substantiu (Martí, 2002). Quan els noms comptables, com *bony* o *esgarripança*, apareixen en plural i sense determinant, com a (47), també poden denotar una quantitat imprecisa d'elements:

- (47) tenir bonys / esgarripances

En segon lloc, mentre que els substantius comptables poden flexionar-se tant en singular com en plural, (48a), normalment els substantius no comptables poden aparèixer només en singular, (48b):

- (48) a. tenir un bony
         tenir bonys
- b. tenir restrenyiment
         ??tenir restrenyiments

En tercer lloc, quantificadors com *algun*, *diversos*, *uns quants*, *cap* i els numerals cardinals normalment només poden determinar els substantius comptables, (49a):

- (49) a. tenir alguns / diversos / uns quants / dos bonys
- b. *tenir algun / diversos / uns quants / cinc restrenyiments

Per altra banda, només els substantius no comptables accepten quantificadors com *molt*, *poc*, *tant*, *massa*, *més* i *menys* en singular, (50a):

- (50) a. tenir molt / poc restrenyiment
 b. *tenir molt / poc / massa bony

Finalment, els substantius no comptables només solen estar determinats amb un article indefinit (o amb qualsevol quantificador) si porten un complement de tipus qualificatiu (un adjectiu, un SP, etc.) (Martí, 2002), com veiem a (51b).⁵⁵

- (51) a. tenir afàsia
 tenir corea
 b. tenir una afàsia expressiva
 tenir una corea aguda

Quan els substantius com *afàsia* o *corea*, que solen comportar-se com a substantius no comptables, porten un adjectiu que especifica el tipus de malaltia que pateix la persona (el “cognom” del procés patològic), normalment han de portar un determinant. Moltes malalties o estats es poden subdividir en tipus (en funció de les parts del cos que poden afectar, de l’origen, etc.) i poden portar adjectius o SPs que en concretin la tipologia. En aquests casos, els substantius no comptables poden estar determinats.

Tot i això, també trobem exemples en què un substantiu (comptable o no) porta un adjectiu i pot aparèixer sense determinar:

- (52) tenir paràlisi cerebral / facial   tenir una paràlisi cerebral / facial
 tenir traumatisme cranial   tenir un traumatisme cranial

A partir de les característiques que hem vist fins ara, sovint és bastant fàcil decidir si un substantiu és comptable o no comptable: *gra*, *bony* o *variça*

---

⁵⁵ En alguns casos, trobem substantius no comptables que apareixen amb un determinant indefinit i sense cap complement qualificatiu: *Té una migranya!* En aquests casos, l’article té un valor enfàtic i, com assenyala Martí (2002: 1296), sovint és equivalent a un quantificador com *molt*: *Té molta migranya* (vg. la nota 27 d’aquest apartat).

pertanyen al primer grup de substantius, mentre que *asma*, *epilèpsia*, *gana* o *fred* pertanyen al segon. Algunes vegades, aquesta classificació és més difícil de fer: parlant amb el personal sanitari ens hem adonat que sovint un mateix substantiu es pot comportar com a comptable o com a no comptable i que no és clar quin és el seu caràcter original. Si ens fixem en els exemples de (53) ens adonarem que a (53a) els substantius apareixen en SNs no comptables mentre que a (53b) formen part d'un SN comptable:

- (53) a.   tenir mareig   tenir molt / una mica de mareig⁵⁶
           b.   tenir un mareig   tenir diversos / molts marejos

Com veiem a (53a) i a (53b), sembla que alguns substantius es poden comportar com a comptables i com a no comptables. Per una banda, podem pensar que aquests noms poden pertànyer als dos grups de substantius. Substantius com *pa*, *ferro*, *peix*, *cotó*, *vidre*, *fusta*, *paper*, *formatge*, *guix*, *corda*, *pernil* o *pedra*, quan s'utilitzen com a comptables, designen entitats concretes; si s'utilitzen com a no comptables, indiquen una substància indeterminada (Bosque, 1999: 15-18). Per altra banda, podem pensar que els substantius de (53) han estat recategoritzats: en la llengua hi ha processos de recategorització que permeten que substantius comptables es comportin com a no comptables, i al revés. Alguns substantius comptables que normalment designen objectes aïllables i individualitzables es poden comportar com a no comptables i denotar substàncies o masses (Martí, 2002), com veiem a (54):

- (54) Vaig comprar tres ous
       Tens ou a la camisa

---

⁵⁶ Els quantificadors com *molt* o *una mica de* modifiquen la intensitat amb què es presenten els estats patològics denotats pels substantius. Alguns parlants no accepten que substantius com *mareig* portin modificadors com aquests, de la mateixa manera que sovint tampoc no accepten que el substantiu *mareig* aparegui en SNs no comptables, és a dir, que en singular no estigui determinat (com a *tenir mareig*).

De la mateixa manera, alguns substantius que normalment són no comptables poden passar a ser comptables quan designen entitats independents, com veiem a (55):

- (55) una aigua (*una ampolla d'aigua*)
un cafè (*una tassa de cafè*)

En els exemples que trobem a (53) sovint és difícil determinar si els substantius són originalment comptables i passen a ser interpretats com a no comptables o si el procés va al revés.

Els substantius que en alguns contextos es comporten com a comptables, (56a), i en d'altres, com a no comptables, (56b), poden tenir diferents significats segons si estan determinats o no:

- (56) a. tenir una paràlisi / una rampa
tenir un càncer / un mareig
b. tenir paràlisi / rampa / càncer / mareig

Com hem vist, el fet que els substantius no comptables no portin cap determinació fa que designin una quantitat inconcreta de l'entitat denotada pel substantiu. D'acord amb aquesta afirmació, en oracions com la de (57a) només atribuïm un tipus de patologia a una persona. En canvi, quan els substantius porten un determinant, com a (57b), s'interpreta que fan referència a un cas concret d'estat patològic.⁵⁷

---

⁵⁷ Quan un substantiu admet aparèixer en els dos contextos, quan està determinat té un caràcter delimitador del predicat (*Té un càncer / un mareig*); en canvi, quan apareix com a substantiu no comptable, en singular i sense determinar, no delimita temporalment el predicat (*Té mareig / paràlisi*). Alguns dels professionals de l'àmbit sanitari coincideixen a dir que mentre que en oracions com *Té paràlisi*, en què el substantiu no va determinat, s'interpreta que l'estat que pateix la persona és un estat no acotat, quan es diu *Té una paràlisi*, amb el substantiu determinat, s'interpreta que l'estat és acotat i que suposa una alteració temporal de les condicions normals de la persona.

- (57) a. En Pere té paràlisi / rampa / càncer / mareig
b. En Pere té una paràlisi / una rampa / un càncer / un mareig

En alguns casos, com amb *tenir mareig* i *tenir un mareig*, es veu molt clar que el comportament dels substantius com a comptables o com a no comptables condiciona la interpretació que es fa de les oracions. Amb una oració com *En Pol ha tingut mareig durant molt de temps* s'interpreta o bé que la persona és propensa a marejar-se (que tendeix a marejar-se) o bé que sent la sensació de *mareig*, el malestar general, els rodaments de cap o les ganes de vomitar, etc. En canvi, amb *En Pol ha tingut un mareig*, normalment el parlant es refereix a un episodi concret de mareig, que té una delimitació temporal (un principi i un final), que ha patit la persona (un desmai).

La possibilitat de tenir aquesta doble interpretació (estat no acotat – estat acotat) és un tret característic d'alguns substantius i té a veure amb el fet que aquests apareguin determinats o sense determinar. En el cas de *càncer*, *mareig* o *rampa*, la doble interpretació es dona en substantius que tant poden aparèixer en contextos de noms comptables com de no comptables. També trobem casos en què substantius comptables, com *esgarrifança*, poden adoptar la doble interpretació (estat no acotat – estat acotat) quan apareixen amb un verb com *tenir*.

- (58) a. tenir esgarrifances
b. tenir una esgarrifança

Si van en plural i sense determinant, com a (58a), tenen, igual que els substantius no comptables, una lectura no delimitada: fan referència a un estat general que experimenta l'individu (un conjunt no delimitat d'*esgarrifances*). En canvi, quan el substantiu va en singular i amb un determinant, com a (58b), s'interpreta com un fenomen concret.

Quan Brucart (2002) parla dels SNs escarits, que no porten cap determinació ni quantificació (com a *tenir càncer / mareig / rampa*), presenta algunes característiques que Laca (1996) els ha atribuït: la manca de delimitació, la anumericitat, la genericitat i la no-inclusivitat (Brucart, 2002: 1453). Per ara, ens interessa destacar dues d'aquestes característiques que ens poden ajudar a entendre la interpretació de “doblets” com *tenir mareig / un mareig* i *tenir rampa / una rampa*: la manca de delimitació i la genericitat.

Per una banda, la manca de delimitació dels SNs sense determinació implica que a *tenir rampa* el substantiu no fa referència a cap *rampa* puntual que pateix la persona, sinó més aviat a un estat general de contraccions. En canvi, a *tenir una rampa* estem parlant d'un esdeveniment delimitat temporalment i concret que ha patit la persona.

Predicats com *tenir rampa* també tenen el valor de genericitat dels SNs escarits, que normalment no designen un únic esdeveniment sinó un conjunt de fets. En oracions en què el substantiu no està determinat, aquest es pot interpretar fàcilment com a genèric: expressa un tipus d'estat patològic que pateix la persona, i no pas la concreció d'aquest (*tenir rampa* vs. *tenir una rampa*). És la mateixa diferència que trobem entre oracions com *tenir cotxe* i *tenir un cotxe*: en el primer exemple es fa referència a qualsevol vehicle de quatre rodes que es mou per tracció mecànica; en el segon cas, es parla d'un exemplar concret d'aquesta tipologia.

A part del recurs a la determinació per denotar un fenomen patològic delimitat, si es vol expressar que l'individu pateix un episodi concret (sovint agut) d'un estat morbós, també es poden utilitzar alguns *substantius acotadors*⁵⁸ (Bosque, 1999) com *atac*, *crisi* o *episodi*. Els substantius acotadors serveixen per individualitzar i delimitar la referència d'alguns substantius de massa, i per designar una

---

⁵⁸ A partir d'ara, utilitzem el terme *substantiu acotador* (traduït del castellà *sustantivo acotador*) per denominar substantius com *atac*, *crisi*, *accés* o *brot*, que normalment indiquen una manifestació brusca i intensa dels estats patològics. Martí (2002: 1294) anomena aquest tipus de substantius *noms de mesura*.

magnitud acotada o seleccionada (Bosque, 1999: 18). Fixem-nos en els exemples de (59):

- (59) a. tenir tos
          tenir psicosi
          tenir nervis
          tenir migranya
          tenir febre
- b. tenir un atac de tos
          tenir un brot psicòtic
          tenir una crisi nerviosa
          tenir un episodi⁵⁹ de migranya
          tenir un episodi / accés⁶⁰ de febre

A les oracions de (59b), s'expressa que una persona ha patit una manifestació concreta, i sovint aguda, d'un estat patològic (més que expressar-se l'atribució d'aquest estat). En la majoria de casos, trobem substantius no comptables que van precedits d'un substantiu acotador com *atac*, *crisi*, *episodi* o *brot*; amb aquests substantius acotadors els SNs es poden determinar i quantificar més fàcilment (actuen com a comptables) i, per tant, poden denotar entitats acotades (*atac de tos*, *brot psicòtic*):

(60) tenir tres atacs de tos	*tenir tres tos
tenir molts brots psicòtics	??tenir moltes psicosis
tenir pocs episodis / accessos de febre	*tenir poques febres

Fins ara hem vist dos tipus de SNs que poden ocupar la posició de complement directe del verb *tenir*: SNs amb substantius comptables i SNs amb substantius no comptables. Com ja hem vist, aquests SNs poden incloure substantius

---

⁵⁹ A diferència de *atac* o *crisi*, el substantiu *episodi* pot indicar que l'estat patològic s'allarga en el temps.

⁶⁰ «Conjunt de fenòmens morbosos que sobrevenen o cessen més o menys sobtadament i que es repeteixen sovint amb una certa regularitat» (GDLC: s. v. *accés*).

determinats o sense determinar (*tenir un càncer / tenir càncer*), i en singular o en plural (*tenir una esgarripança / tenir esgarripances*). A part de les diferències de significat d'alguns substantius segons si van determinats o sense determinar, també podem trobar diferències en la interpretació d'alguns substantius quan apareixen en plural:

- (61) a. En Lluís té al·lèrgies
b. De jove, l'Anna va tenir lumbàlgies
c. Té grans

Les tres oracions de (61), el complement directe de les quals és un substantiu plural, poden tenir diferents interpretacions, en funció, sobretot, del significat del substantiu, és a dir, del tipus d'estat que denoti. En una oració com la de (61a), amb el substantiu *al·lèrgia*, que normalment admet formar part de contextos comptables (*tenir una al·lèrgia / tenir diverses al·lèrgies / moltes al·lèrgies*) i no comptables (*tenir al·lèrgia / tenir molta al·lèrgia*), s'expressa que la persona té diverses classes d'al·lèrgia al mateix temps (al·lèrgia al pol·len, a la penicil·lina i a la pols, per exemple). En oracions com la de (61b), és difícil que es pugui fer aquesta interpretació: la majoria de vegades, els parlants no saben si hi ha diferents tipus de lumbàlgies. En aquest cas normalment s'expressa que algú ha tingut diferents episodis de lumbàlgia en diversos moments (lectura distributiva). Finalment, una oració com la de (61c), amb un substantiu comptable en plural, expressa que en un moment determinat algú presenta més d'un exemplar d'aquest accident de la pell (*gra*). Amb substantius com *gra*, *bony* o *hemorràgia* es poden construir oracions com la de (61c) perquè denoten accidents de la pell, lesions o estats que una persona pot presentar en llocs diferents del seu cos i que, per tant, poden ser simultanis. Aquesta interpretació de simultaneïtat, en canvi, no és possible en una oració com la de (61b): no es pot interpretar que en un mateix moment la persona té més d'una lumbàlgia en diferents parts del cos.

En oracions com les de (61) hi ha una característica dels estats que condiciona l'ús dels substantius: el seu abast corporal. Des d'aquest punt de vista, hi ha

estats que no afecten cap part concreta del cos (o que afecten el cos en general) i que poden ser de diferents tipus (com l'al·lèrgia), estats que normalment només poden afectar un sistema, un aparell o una part concrets del cos (com la lumbàlgia), i estats que poden afectar diferents zones del cos d'una persona (com els grans). En alguns casos, com acabem de veure, aquesta diferència és pertinent per explicar el funcionament d'alguns substantius que expressen estats patològics, com ja hem vist a l'apartat 2.1.1.2 (nota 30) i com veurem més endavant.

Pel que fa al nombre, hi ha substantius que poden ocupar la posició de complement directe del verb *tenir* que normalment apareixen en plural: *tenir arrugues*, *tenir gasos*. A continuació en fem una breu descripció.

2.2.2.2. SUBSTANTIUS NORMALMENT USATS EN PLURAL

Amb el verb *tenir* podem trobar construccions com les de (62):

- (62) a.   *tenir estries*
          tenir arrugues
          tenir fongs
          tenir hemorroides (morenes)
- b.   *tenir mocs*
          tenir gasos
          tenir cruiximents (“agulletes”)
          tenir angines

En els exemples de (62), els substantius que fan de complement directe del verb *tenir* solen aparèixer en plural. A (62a), aquests substantius són comptables i tenen totes les propietats que hem descrit a l'apartat anterior per a aquest tipus de substantius. Com veiem a (63a), no poden aparèixer en contextos de SNs no comptables: no poden fer de complement directe del verb en singular i sense cap

determinant, ni poden portar un quantificador com *molt / poc / bastant / una mica de* en singular. En canvi, sí que accepten quantificadors com *diversos, alguns* o *uns quants* que són propis dels substantius comptables, (63b):

- (63) a. *tenir estria / arruga / fong
      ??tenir molta estria / arruga / fong
- b. tenir diverses / algunes / unes quantes estries / arrugues
      tenir diversos / alguns / uns quants fongs

A diferència de la majoria de substantius comptables que hem vist fins ara, com *bony* o *esgarrifança* de (45), els substantius de (63a), com *estria*, solen utilitzar-se en plural perquè denoten accidents de la pell que normalment no apareixen de manera aïllada:

- (64) Després d'aprimar-me, vaig començar a tenir estries a la panxa
      Té moltes arrugues a la cara

Tot i això, és possible trobar oracions com la de (65), en què s'expressa que l'individu té un solc molt marcat i vistós en una part del cos, o que només té una hemorroide:

- (65) En Lluís té una arruga al front
      En Pep tenia una hemorroide

A (62b) trobem substantius com *mocs* o *gasos* que també s'utilitzen en plural però que, a diferència dels substantius que acabem de veure, normalment no es comporten com a comptables, com veiem a (66c). Tot i això, si ens fixem en els exemples de (66b) ens adonarem que sovint tampoc no tenen les característiques pròpies dels substantius no comptables:

- (66) a. tenir mocs / gasos
 b. ?tenir moc⁶¹ / gas
 ??tenir poc moc / gas
 c. ??tenir diversos / alguns / uns quants / deu mocs / gasos

Com veiem a (66b), substantius com *mocs* o *gasos* normalment ni poden aparèixer com a complements directes en singular i sense cap determinant, ni poden estar modificats per quantificadors com *poc* o *bastant*, també en singular. Com veiem a (66c), tampoc no poden aparèixer en els contextos propis dels substantius comptables. Són substantius que solen aparèixer només en plural i amb quantificadors com *molts*, *pocs* o *bastants* que expressen una quantitat imprecisa. Aquest tipus de substantius, anomenats tradicionalment *pluralia tantum*, tenen força punts en comú (almenys semànticament) amb els substantius no comptables. Igual que aquests, no accepten ser modificats per numerals cardinals, com veiem a (67):

- (67) *tenir tres mocs / gasos

A més, la llengua sol concebre'ls com a magnituds inherentment múltiples que no es poden individualitzar ni enumerar (Bosque, 1999: 29). Aquests substantius, doncs, tot i que morfològicament tenen forma de plural, semànticament no designen un conjunt d'entitats aïllables (a diferència del que hem vist amb *arruga*, *fong* o *estria*).

---

⁶¹ En els exemples amb *mocs* ens referim a l'«humor espès segregat per la mucosa del nas» (DIEC). En aquest sentit, podem trobar oracions com la de (i) en què el substantiu es comporta com un nom comptable i es refereix a una “porció” de la mucositat que surt del nas:

(i) Li penja un moc del nas

Hem de tenir en compte que el personal de l'àmbit sanitari sovint utilitza aquest substantiu com a no comptable (de massa) en oracions com les de (ii):

(ii) Té moc espès / groc

Per ara, ens interessa l'ús de la paraula *mocs*, en plural: *tenir mocs*.

2.2.2.3. SUBSTANTIUS DEFINITS

Fins ara hem vist que els substantius que expressen malalties i estats patològics i que es combinen amb el verb *tenir* poden anar determinats (*tenir un bony*) o sense determinar (*tenir restrenyiment / tenir mocs*). Tot i que la majoria de vegades el determinant sol ser un article indefinit (quan el substantiu es comporta com a comptable), també trobem exemples en què pot ser un article definit:

- (68) tenir la pesta
        tenir el còlera
        tenir la varicel·la
        tenir el tifus
        tenir la malària
        tenir el tètanus

En general, sembla que no es pot canviar l'article definit que acompanya els substantius com *pesta* o *còlera*, per un d'indefinit, (69a), de la mateixa manera que tampoc no es pot fer l'operació contrària amb els substantius que normalment apareixen amb determinants indefinits, com *càncer* o *paràlisi*, (69b):

(69)	a.	??tenir una pesta	tenir la pesta
		??tenir un còlera	tenir el còlera
		??tenir un xarmpió	tenir el xarmpió
	b.	tenir un càncer	??tenir el càncer
		tenir una paràlisi	??tenir la paràlisi

A continuació exposem algunes propietats dels estats patològics denotats per la majoria dels substantius que poden aparèixer amb article definit per intentar explicar el comportament de SNs com els que hem vist a (68) amb el verb *tenir*.

Per una banda, ens podem fixar en el tipus de malalties que denoten els substantius que apareixen amb un article definit. La majoria fan referència a malalties infeccioses, sovint també contagioses, provocades per una causa externa (un organisme com un virus o un bacteri) i que poden provocar, si no estan eradicades, grans epidèmies. Normalment no són estats que desenvolupa autònomament l'organisme humà, com un infart. Tot i que la majoria de TAS que porten un article definit quan fan de complement directe de *tenir*, com la pesta, la varicel·la o el còlera, comparteixen aquesta característica, també hi ha substantius com *refredat* que denoten afeccions normalment causades per un organisme extern i que no porten l'article definit, com veiem a (70a):

- (70) a. tenir un refredat
- b. tenir la síndrome de Down
tenir la malaltia de Parkinson / d'Alzheimer⁶²
- c. *tenir una síndrome de Down
*tenir una malaltia de Parkinson

A més, també hi ha substantius que poden portar un article definit i que no denoten malalties infeccioses provocades per un virus, un bacteri, etc., com veiem a (70b). La característica que tenen els SNs d'oracions com les de (70b) és que estan formats per un substantiu (*síndrome* o *malaltia*) i un SP que inclou un substantiu eponímic que fa referència a la persona que va donar nom a la malaltia. Aquest tipus de SNs tampoc no admeten estar determinats per articles indefinits, com veiem a (70c). Aquesta impossibilitat segurament ve determinada pel fet que els SNs com *la síndrome de Down* només poden fer referència a una malaltia concreta, irreversible (en aquest cas, congènita): si fos possible dir *té una síndrome de Down* segurament interpretariem o bé que hi ha diferents tipus de *síndromes de Down* i que la persona en pateix un tipus, o bé que el malalt en pot desenvolupar més d'una durant la seva vida.

---

⁶² Sovint en lloc de dir *tenir la malaltia de Parkinson / d'Alzheimer* es diu directament *tenir (el) Parkinson* o *tenir (l')Alzheimer*, en què s'elideix el substantiu *malaltia*.

Entre els TAS que solen portar un article definit, n'hi ha que denoten estats patològics que una persona només pot patir un cop, (71a), i d'altres que es poden repetir, (71b):

- (71) a. el xarampió
la sida
la síndrome de Down
- b. la pesta
la malària
la grip

A diferència de (71b), els fenòmens patològics de (71a) són malalties que normalment una persona només desenvolupa un cop: o bé són estats congènits irreversibles (*síndrome de Down*) o que deixen immunitat permanent (*xarampió*), o bé són malalties que se solen desenvolupar un cop (com la sida, que de moment és incurable).

Per altra banda, gran part dels estats patològics denotats pels substantius que poden portar un article definit fan referència a tipus de malalties que poden tenir descripcions més específiques que en concretin el tipus exacte que pateix la persona. La pesta, per exemple, pot ser hemorràgica, pneumònica, cutània o bubònica, de la mateixa manera que hi ha diferents tipus de grip: la grip del tipus A, B, C, etc. Normalment s'utilitza el substantiu que denota la malaltia per fer referència a un estat patològic general que pateix una persona, independentment de les variants específiques que aquesta malaltia pugui tenir. Quan un parlant emet una oració com la de (72), doncs, normalment fa referència a la malaltia caracteritzada per erupcions que envaeixen ràpidament tota la superfície de la pell i que causen picor, independentment que sigui una varicel·la gangrenosa o hemorràgica:⁶³

---

⁶³ Hem de tenir en compte, però, que hi pot haver diferències entre els professionals de l'àmbit sanitari i els parlants no especialitzats pel que fa a la interpretació de substantius com *varicel·la*. Si bé els primers coneixen els diferents tipus de malalties que hi ha (tipus de varicel·les o de

- (72) a. En Joan té la varicel·la
b. *En Joan té una varicel·la

Tenint en compte les característiques que hem vist fins ara, podem aplicar les reflexions que fa Brucart (2002) sobre la definitud i intentar explicar les raons que porten a utilitzar substantius com *varicel·la* o *xarampió* amb un determinant definit.

En primer lloc, l'autor comenta que normalment els SNs definits tenen la propietat d'unicitat: serveixen per designar tots els elements d'un grup, com veiem a les oracions de (73):

- (73) He conegut el teu germà
Els catalans són avars (el català és avar)

Amb oracions com les de (73) normalment s'interpreta que l'oient només té un germà i que el SN definit *els catalans* representa tot el conjunt de persones (en general) que es poden incloure sota la denominació de *català*. Atenent a aquesta propietat dels SNs definits, podem pensar que alguns substantius per a estats patològics normalment s'utilitzen amb un article definit perquè o bé denoten totes les variants que poden tenir aquestes malalties (*la grip*, *la malària*), o bé designen malalties sense variants, úniques, com *la síndrome de Down*. En una oració com la de (72a) el substantiu que denota l'estat inclou totes les tipologies que es poden incloure sota la denominació de *varicel·la*, independentment del tipus concret de varicel·la que presenti la persona. En canvi, si el SN fos indefinit, com a (72b), podríem interpretar més fàcilment que l'individu pateix

---

grips, per exemple), la majoria de parlants no tenen aquest coneixement i, per tant, per a ells el mot *varicel·la* només fa referència a un estat patològic únic (sense tipus). Aquest és un altre fet que posa de manifest la no-correspondència que hi pot haver entre la percepció, la conceptualització i la categorització que fan els parlants no especialitzats dels estats i les que hi ha en el sistema mèdic.

un tipus concret d'aquesta malaltia (igual que si diem *alguns catalans són avars* estem establint que dintre de la denominació de *catalans* hi ha subgrups).

El tret d'unicitat dels SNs definits encara es pot relacionar amb una altra característica que hem vist dels substantius com *varicel·la* o *xarampió*. El fet que els estats patològics denotats per aquests substantius només afectin un cop una persona segurament també es pot relacionar amb la propietat d'unicitat que esmenta Brucart (2002). Com ja hem vist més amunt, aquests substantius poden denotar malalties que donen immunitat permanent (*xarampió*), que són congènites i irreversibles (*síndrome de Down*) o que només se solen desenvolupar un cop (*malaltia d'Alzheimer*). Segurament es pot dir que una persona ha tingut *un refredat* perquè s'interpreta que aquest només serà un "exemplar" dels diversos refredats que pot patir (no és l'únic). En canvi, amb una oració com *Ha tingut el xarampió* es dona a entendre que aquest estat patològic és únic, que no es tornarà a repetir.

Sovint hi ha altres raons que poden legitimar la presència de l'article definit (Brucart, 2002: 1447). El parlant també pot utilitzar un SN definit si l'oient en pot entendre la referència pel context discursiu o per la situació conversacional. Quan el referent del SN ja ha aparegut abans en el discurs, o quan l'oient té prou informació com per relacionar-lo amb un element concret de la realitat, els substantius també poden portar un determinant definit. Si apliquem aquesta reflexió a exemples com els de (68), podem pensar que els SNs són definits perquè se suposa que els parlants sabran atribuir un referent concret als substantius: en general, durant anys han estat malalties força freqüents i conegudes que, com que la majoria són contagioses, han provocat epidèmies. En alguns llocs, moltes d'aquestes malalties ja han estat, avui en dia, eradicades i sovint costa associar-les amb estats morbosos coneguts.⁶⁴ De totes maneres, el fet que són, o eren, malalties força freqüents i conegudes queda palès en la quantitat de denominacions populars, generalment per eufemisme, que tenen

---

⁶⁴ Molts parlants de països en què malalties infeccioses i contagioses com la *poliomièlitis* o la *verola* ja estan eradicades només en coneixen el nom perquè saben que han rebut les vacunes específiques per prevenir-les.

algunes d'elles (en alguns casos fins i tot han aparegut denominacions més simples per anomenar-les: la *poliomielitis*, per exemple, normalment es coneix com la *polio*):

(74)	diftèria	mal blanc
	lepra	mal de mesell, mal de Sant Llätzer
	sífilis	mal espanyol, mal francès
	ràbia	mal de Sant Hubert

Malgrat tot, aquestes característiques que hem anat veient en aquest apartat encara no ens serveixen per diferenciar del tot els substantius que apareixen definits dels que no: hi ha substantius que compleixen les característiques que hem vist i que normalment no van definits:

(75)	tenir epilèpsia	*tenir l'epilèpsia
	tenir asma	*tenir l'asma

Epilèpsia i *asma* són dos substantius que denoten malalties que, tot i que no són infeccioses ni contagioses, normalment afecten una persona amb continuïtat des del moment que les desenvolupa (apareixen només un cop). Els substantius designen un tipus de malaltia que engloba diverses variants (asma bronquial / al·lèrgica / etc. o epilèpsia abdominal / alcohòlica / etc.). A més, són malalties que la majoria de parlants coneixen i que també han rebut denominacions populars, com veiem a (76):

(76)	asma	mal d'ofegor
	epilèpsia	mal caduc o de caure, mal diví, mal de Sant Pau

Per altra banda, també hi ha substantius que no tenen les característiques que hem presentat i que, tot i això, poden aparèixer amb un article definit, com veiem a (77):

- (77) tenir la regla / la menstruació
tenir el singlot

Aquests substantius definits descriuen un signe únic que la gent (en el cas de la regla, les dones) pot patir més d'una vegada i que és fàcil d'identificar i d'associar a un referent concret. Amb el substantiu *singlot*, que pròpiament no denota un estat, és possible trobar oracions com *La Neus té el singlot* i, alhora, d'altres com *La Neus té singlot*. Aquesta possibilitat també la tenen d'altres substantius que solen anar definits i que també poden prescindir del determinant:

- (78) tenir malària
tenir sida
tenir còlera
tenir grip

Els exemples de (78) mostren que la majoria dels substantius que poden portar un article definit es comporten com a substantius no comptables: poden fer de complement del verb en singular i sense cap determinant.

Fins ara, cap de les explicacions que hem anat apuntant sembla definitiva per entendre l'ús dels SNs definits com *tenir la varicel·la / la grip*: (a) el fet que siguin malalties infeccioses i contagioses provocades per un organisme extern i que poden provocar grans epidèmies; (b) el fet que siguin malalties irreversibles (incurables o que deixen immunitat permanent) o que una persona només sol desenvolupar una vegada; (c) el fet que els substantius designin o bé totes les variants que pot tenir una malaltia (*la varicel·la = varicel·la gangrenosa, hemorràgica*) o bé malalties sense variants (*síndrome de Down*); (d) el fet que siguin malalties que durant anys han estat força freqüents i que són conegudes per la majoria de parlants. Segurament l'ús que tradicionalment s'ha fet d'aquests SNs també és un factor que s'ha de tenir en compte. Com hem vist, actualment també són força freqüents oracions en què els substantius van sense determinant, com a (78). A més, algunes persones acceptarien oracions com *En*

Roger té la fimosi, tot i que no és la manera més freqüent d'expressar aquesta anomalia (normalment es diu *En Roger té fimosi*).

2.2.3. TENIR AMB UN SUBSTANTIU PER A PARTS DEL COS I UN PREDICATIU

A part dels SNs que hem descrit als apartats anteriors, el verb *tenir* també es pot combinar amb un complement directe, que conté un substantiu per a parts del cos, i una forma adjectival que modifica aquest substantiu, com a (79):

- (79) En Lluís té un genoll inflat
En Gerard té el colesterol alt

Els substantius per a parts del cos que apareixen amb el verb *tenir* en aquest tipus de construccions tenen, almenys, tres característiques sintàctiques i semàntiques que els identifiquen: en primer lloc aquests substantius admeten tant articles definits com indefinits:

- (80) a. Té el nas trencat
b. ??Té un / aquest nas trencat
c. Té el dit inflat
d. Té un / aquest dit inflat

Les parts del cos que són úniques, com el nas, normalment només accepten un determinant definit, (80a), i no admeten ni determinants indefinits (o numerals cardinals) ni demostratius, (80b): substantius com *nas* només poden fer referència a un element concret del cos humà i, per tant, demanen l'article definit. Les parts del cos, en canvi, que són múltiples (com el dit), sí que accepten tant els determinants definits, (80c) com els determinants indefinits o

els adjectius demostratius, (80d), que indiquen que ens referim només a un dels elements múltiples.⁶⁵

En segon lloc, un altre tret que identifica els substantius per a parts i substàncies del cos humà és que en català normalment no van acompanyats de cap adjectiu possessiu:

- (81) a. En Joan^b va aixecar el braç^b⁶⁶
En Joan va aixecar el seu braç
- b. L'Eva té els dits inflats
- c. Els seus dits estan inflats
Els dits de l'Eva estan inflats
- d. ??L'Eva té els seus dits inflats

En les construccions en què apareix un sintagma que expressa el posseïdor de la part del cos (com el subjecte a (81a,b,d)), el més normal és que el substantiu per a parts del cos no porti cap adjectiu possessiu (81a,b/d) perquè, si no, hi hauria dos elements que expressarien el posseïdor de la part del cos denotada pel substantiu: el possessiu i el SN subjecte. Com que el subjecte és un element

---

⁶⁵ Quan els substantius que denoten parts del cos úniques porten un determinant indefinit (i), l'oració és més natural si l'adjectiu va acompanyat d'un quantificador com *molt* (que aporta un valor d'intensitat):

- (i) a. ??Té una esquena torta
b. Té una esquena molt torta

En aquest tipus d'oracions, el determinant indefinit *un* té un valor emfàtic: serveix per destacar la qualitat que se li atribueix a la part del cos (i per això les oracions milloren si l'adjectiu porta un quantificador com *molt*). Podríem comparar les estructures de (i) amb les que recullen Brucart i Rigau (2002: 1558,1559): *porta unes mans (que fan fàstic / molt brutes)* i *té un caràcter insuportable*. Tal i com assenyalen aquests autors, els complements *que fan fàstic* o *molt brutes* no són complements predicatius (com en els altres casos) perquè, sintàcticament, no es comporten igual:

(...) el SN definit i el complement predicatiu formen dos constituents diferents, com ho proven la pronominalització (*Les portes (que fan fàstic / molt brutes)*) i la possibilitat de canviar l'ordre d'ambdós elements (*Portes molt brutes les mans*). Cap d'aquestes operacions és factible en (39) [a) *Ha estat un partit excepcional*; b) *Fa un temps xafogós*; c) *Portes unes mans que fan fàstic / molt brutes*; d) *Té un caràcter insuportable*], fet que demostra que l'element que expressa la qualitat és dins el SN (és a dir, funciona com a complement especificatiu del nucli nominal).

⁶⁶ En aquesta tesi utilitzem el superíndex per marcar els casos en què hi ha coreferència entre un tot i una part d'aquest (com pot ser la coreferència entre una persona i una part del seu cos).

obligatori que *lliga*, en aquestes estructures, la referència del substantiu per a parts del cos, normalment apareix sense el possessiu. Segons Brucart (2002: 1484):

Els SNs en cursiva de (69) [*el carburador, el nas, el cotxe*] poden aparèixer sense el possessiu perquè la mateixa oració conté la identificació del posseïdor: el datiu a (69a) [*a aquest cotxe li falla el carburador*] i el subjecte a (69b, c) [*el nen té el nas tapat, va deixar el cotxe a la Maria*]. Diem que en aquests casos l'element que expressa el posseïdor o continent *lliga* el SN definit que designa la possessió o contingut: un element de l'oració en *lliga* un altre si la interpretació de la referència d'aquest depèn del valor que adopta el primer.

Brucart (2002) destaca el valor anafòric de l'article definit que acompanya els substantius per a parts del cos d'oracions com les de (81a,b). En les llengües romàniques hi ha la tendència a ometre el possessiu en els casos en què el parlant pot refer la relació entre una part del cos i el seu posseïdor, per exemple, a través d'un element de l'oració que no es doni dintre del SN que designa la part. Aquest element que expressa el posseïdor sol ser o bé el subjecte, com a les oracions de (81), o bé un datiu, com a *Li vaig veure les cuixes*, com veurem més endavant en aquesta tesi.⁶⁷

Les dues oracions de (81a) no s'interpreten de la mateixa manera. Quan un parlant diu *En Joan va aixecar el seu braç* o bé vol dir que en Joan va aixecar el braç d'en Josep, o bé que en Joan té un braç ortopèdic i que l'aixeca amb l'ajuda de l'altre braç.⁶⁸ En una oració com la de (81c), quan no apareix cap SN que expressi el posseïdor de la part del cos, sí que hi pot haver un possessiu o un SP que indiquin el posseïdor de la part del cos: *Els seus dits estan inflats, Els dits de l'Eva estan inflats*. Més endavant, al capítol 4, reprendrem aquesta característica del català en comparació d'altres llengües, com el mandinga, en què la relació

---

⁶⁷ El SN que denota el posseïdor de la part del cos també pot fer de complement directe, com veiem a les oracions de (i):

(i) Va colpejar en Ricard al cap
El va trepitjar a la mà

⁶⁸ En català també es podrien utilitzar oracions com *En Joan es va aixecar el braç* o *Es va treure la cama* per expressar que la persona mou una extremitat ortopèdica.

sintàctica entre l'element que denota el posseïdor i el que representa la part del cos es vehicula de manera diferent.

Finalment, una altra de les característiques que Vergnaud i Zubizarreta (1992) i Picallo i Rigau (1999: 1008) assenyalen dels substantius que expressen parts del cos és que quan apareixen en una oració en què el subjecte és plural, van en singular i s'interpreten de forma distributiva:

- (82) En Raül i l'Emma tenen la cara rodona (*les cares rodones)
La Roser i en Miquel s'han fet mal a l'esquena (*a les esquenes)

Les tres característiques que hem presentat dels substantius que designen parts del cos queden reflectides, com hem vist, a les oracions amb el verb *tenir*. El subjecte d'aquestes oracions sempre s'interpreta com el posseïdor de la part del cos designada pel substantiu: en una oració com *L'Ot té la panxa inflada*, sempre s'interpreta que la panxa és una part del cos de l'Ot, el posseïdor. No podríem interpretar l'oració si *Ot* i *panxa* no representessin, respectivament, el tot i la part d'una mateixa entitat. Aquesta relació de lligam que s'estableix entre el SN que fa de subjecte (posseïdor) i el substantiu per a parts del cos que forma el complement directe fa que hi hagi algunes restriccions a l'hora de construir les oracions amb *tenir*:

- (83) *La Rut té l'esquena
??En Mía té peus

Difícilment trobarem oracions com les de (83), sense predicatiu, en què només s'afirmi la possessió d'una part del cos. De fet, en contextos afirmatius no té gaire sentit dir que una persona té esquena perquè és un tret que forma part de la constitució de qualsevol persona. Sí que té sentit, en canvi, afirmar una desviació d'aquesta regularitat, com veiem a (84a): ambdues oracions tenen valor negatiu i aporten informació nova:

- (84) a. Aquest noi no té dits
Ella només té un pit
- b. ??No té esquena
??No té coll

A més, els dits i els pits són parts del cos que una persona pot haver perdut: difícilment acceptaríem oracions com les de (84b) (en sentit literal) perquè l'esquena o el coll són parts del cos que no es poden deixar de tenir. De totes maneres, hi ha contextos en què oracions com *Té panxa* o *Gairebé no té coll* poden ser acceptables en català.⁶⁹ El sentit d'aquestes oracions, però, és clarament valoratiu: quan es diu d'una persona que *té panxa* es vol dir, en realitat, que la fa molt grossa i, per tant, es podria parafrasejar com *Fa molta panxa*. És el mateix que passa quan es diu d'una persona que *té colesterol*: de fet, el que s'està expressant és que *té el colesterol alt*, perquè no tindria gaire sentit afirmar que una persona té colesterol (és un tret propi de la naturalesa humana).

El més habitual, doncs, és que els substantius per a parts del cos que apareixen a la posició de complement directe de *tenir* vagin acompanyats d'un complement que en prediqui un tret. El predicatiu que apareix en oracions com les de (85) tant pot expressar un estat acotat, (85a), com una propietat no acotada, (85b):

- (85) a. L'Anna té el braç trencat
- b. El teu fill té la cara rodona

En aquest tipus d'oracions hi ha dues predicacions: una predicació principal i una altra de secundària.⁷⁰ En oracions com les de (85), d'una banda, s'afirma que

---

⁶⁹ Oracions com *No té cor* o *No té entranyes* tenen, en català, un sentit figurat (i semblant a una metonímia) i no s'han d'interpretar en sentit literal. Ambdues expressions signifiquen que la persona no té sentiments (tant el cor com les entranyes són dos òrgans que en català s'han associat tradicionalment als sentiments).

⁷⁰ Normalment s'ha considerat, dins del model de la gramàtica generativa, que en oracions com *L'Anna té el braç trencat* hi ha una clàusula reduïda (predicació secundària), *el braç trencat*, que inclouria un SN subjecte (amb un substantiu per a parts del cos), *el braç*, i un sintagma adjectival

l'Anna *té un braç*; de l'altra, es diu que aquest *està trencat*. El predicatiu d'oracions com aquestes és un complement que actua, alhora, de modificador del verb (com *té*, una persona, una part del cos) i de modificador del substantiu que fa la funció de complement directe i que designa una part del cos (com *és* o com *està* aquesta part).

En català hi ha dos tipus diferents d'estructures amb el verb *tenir* que poden expressar un mateix estat físic, una de les quals inclou un predicatiu del complement directe:

- (86) a. Té l'ull dret miop
b. ?Té el turmell esquinçat
c. Té la mà cremada
- (87) a. Té miopia a l'ull dret
b. Té un esquinç al turmell
c. Té una cremada a la mà

A (86), el verb *tenir* porta un complement directe, format per un substantiu que designa una part del cos, i un predicatiu (una forma adjectiva) que expressa un dany o una anomalia. En els exemples de (87), l'element que expressa l'estat o el trastorn és un SN (i no una forma adjectiva). El substantiu per a parts del cos forma part d'un SP que especifica la part del cos afectada per l'estat o el dany. La possibilitat de tenir aquests "doblets" oracionals depèn de si la llengua compta o no amb un substantiu i un adjectiu (participial o no) que expressin el mateix estat: una oració com la de (86b) és una oració estranya en català perquè, tot i que existeix el substantiu *esquinç* amb el sentit de «torçada o distensió violenta d'una articulació» (GDLC), normalment no s'utilitza el verb *esquinçar*

---

que faria de predicat, *trencat*. En aquesta tesi no entrem en l'anàlisi detallada del que normalment s'han considerat oracions/clàusules reduïdes dins de la gramàtica generativa.

(ni el seu participi de passat) amb el mateix sentit.⁷¹ Pel que fa a les oracions de (86c) i (87c), tot i que ambdues són possibles en català, el seu significat no és equivalent. Mentre que a l'exemple de (87c) s'expressa la localització d'un dany concret (*una cremada*), en el de (86c), l'extensió del dany és molt més extensa: s'afirma que hi ha una extensió més àmplia de la part del cos que està afectada per aquesta afecció o lesió. Aquesta diferència de significat pot explicar el contrast entre (88a) i (88b):

- (88) a. Té tota la mà cremada
b. ??Té una cremada a tota la mà

Mentre que l'oració de (88a) pot tenir una interpretació holística, la de (88b) no presenta aquesta possibilitat.

2.2.4. RELACIONS ENTRE EL VERB *TENIR* I D'ALTRES VERBS (*SER* I *ESTAR*, *FER* I VERBS QUE IMPLIQUEN UN MOVIMENT)

En aquest apartat, descrivim les relacions que hi ha entre les oracions amb el verb *tenir* i d'altres oracions amb els verbs *ser* i *estar* (§ 2.2.4.1), amb el verb *fer* (§ 2.2.4.2) i amb verbs que impliquen un moviment, com *venir*, *agafar*, *sortir*, *marxar* i *passar* (§ 2.2.4.3), que es poden utilitzar en català per expressar estats patològics i trastorns.

---

⁷¹ Segurament trobaríem parlants que acceptarien una oració com *tinc el turmell esquinçat*. Tot i això, l'oració més habitual sol ser *Tinc un esquinç al turmell*.

2.2.4.1. RELACIONS ENTRE *TENIR* I ELS VERBS *SER* I *ESTAR*

Els usos de les oracions atributives i els de les associatives poden coincidir a l'hora d'expressar algunes relacions en català. En general, el verb *ser* (o *estar*) pot aparèixer en oracions atributives (d'identificació, (89a), o de caracterització, (89b)⁷²), associatives, (89c) i (89d), i de localització, (89e):

- (89) a. En Ricard **és** el meu metge de capçalera
- b. En Josep **és** diabètic des de fa més de deu anys
La Maria **està** enfebrada i no crec que vulgui sortir
- c. L'Eulàlia **està** amb tos
- d. El rellotge (que portes) **és** d'en Bernat / **és** seu
- e. El tapet **és** sobre la tauleta de nit

---

⁷² Segons Ramos (2002: 1959), la principal diferència semàntica entre les oracions atributives de caracterització i les d'identificació és que mentre que les primeres s'utilitzen per «assignar una certa característica al subjecte de l'oració (*La Neus és alta*)», les segones serveixen per establir «una relació d'identitat entre el sintagma precopular i el postcopular (*La Neus és la seva filla*)». Des d'un punt de vista sintàctico-pragmàtic, les oracions atributives d'identificació, a diferència de les de caracterització, normalment permeten la inversió dels dos constituents que acompanyen el verb (*La Neus és la seva filla // La seva filla és la Neus*). Des d'un punt de vista sintàctic, tant l'atribut de les atributives de caracterització com el de les atributives d'identificació pot ser un SN, amb la diferència que el SN de les oracions de caracterització sol ser un SN indefinit (sense determinant o amb un determinant indefinit). Fernández Leborans (1999: 2372), dóna exemples del castellà que mostren que sovint no és tan fàcil diferenciar les oracions de caracterització de les d'identificació:

(i) Juan es un amigo

(ii) Pedro es el presidente del club

Segons l'autora (1999: 2372), tant (i) com (ii) es poden interpretar com a oracions de caracterització o d'identificació,

Podrían ser respuestas adecuadas a preguntas del tipo: *¿Qué (clase de) persona/Cómo es Juan?*, *¿Qué es Pedro?* o, simplemente declaraciones sobre la calidad humana del sujeto en (19a) [(i)], o respecto al cargo, profesión u oficio del sujeto en (19b) [(ii)]. En cualquier caso, el SN poscopular sería un atributo de caracterización –un SN de propiedad– y el referente del sujeto se supone accesible al interlocutor. Pero, por otra parte, el SN poscopular puede ser predicado identificativo en el caso de que las oraciones mencionadas se emitan como respuesta apropiada a una pregunta del tipo: *¿Quién es Juan/Pedro?*, o siempre que el referente del sujeto se presuponga desconocido para el interlocutor.

Per a un estudi detallat de la qüestió, vg. Fernández Leborans (1999) i Ramos (2002). No obstant això, no tots els lingüistes estarien d'acord a afirmar que una oració com la de (ii) pot tenir una interpretació de caracterització (F. X. Lamuela, c. p.).

A part de (89a) i (89e),⁷³ les oracions de (89) poden tenir correlació amb oracions amb el verb *tenir*:

- (90) a. En Josep **té** diabetis des de fa més de deu anys
La Maria **té** febre i no crec que vulgui sortir
- b. L'Eulàlia **té** tos
- c. En Bernat **té** un rellotge com el que portes

Les oracions de (89) i les de (90) posen de manifest la confluència d'usos que hi pot haver entre els verbs atributius del català (*ser* i *estar*) i el verb *tenir*: els mateixos estats es poden expressar a través d'una oració amb *ser* i *estar* o d'una altra amb *tenir*. La comparació dels exemples de (89) i els de (90) també posa de manifest que un mateix verb, com *ser* o *tenir*, pot expressar relacions molt diverses (atributives, associatives o de localització, per exemple) en una mateixa llengua.

Les oracions de (89b,c) i (90a,b) són oracions que atribueixen un estat a una persona (tant si es construeixen amb *ser*, *estar (amb)* o *tenir*). La principal diferència entre aquests tipus d'oracions és la naturalesa dels complements amb els quals es combina el verb: el complement que apareix a la dreta del verb pot ser o bé un sintagma adjectival (*és diabètic / està enfebrada*), o bé un SN (*té diabetis / té febre / té tos*), o bé un SP (*està amb tos*).

Les oracions de (89d) i (90c) també expressen una associació entre dues entitats. En aquest cas, la relació s'estableix entre oracions atributives amb el verb *ser* i un SP (amb *de*) o un pronom possessiu, i el verb *tenir*. Els dos complements de les oracions de (89d) i (90c) apareixen distribuïts de manera invertida: a (89d) l'annexat apareix a la posició de subjecte; a (90d), en canvi, apareix a la posició

---

⁷³ Potser fins i tot les oracions de (89a) i (89e) es podrien relacionar amb oracions amb el verb *tenir* com *Tinc en Ricard com a metge de capçalera* i *La tauleta de nit té un tapet a sobre* (*Hi ha un tapet sobre la tauleta de nit*) o *Tens (Trobaràs) el tapeta a sobre la tauleta de nit*, respectivament. En aquest cas, l'equivalència entre les oracions atributives i les associatives, però, no és tan clara com en els altres casos.

del complement directe; i l'annexant està representat pel subjecte a (90c), mentre que a (89d) és l'atribut (amb forma de SP o de pronom possessiu). La correlació entre aquests dos tipus d'oracions amb *ser* i *tenir* té algunes restriccions: tot i que es poden dir oracions com les de (91), amb el verb *tenir* o amb el verb *ser* combinat amb un SP amb *de*, sembla que oracions amb el verb *tenir* com les de (92a) no tenen un correlat amb aquest tipus d'oracions atributives amb *ser*, (92b):

- (91) a. En Guillem té aquest rellotge
Ell sempre té la culpa de tot
- b. Aquest rellotge és d'en Guillem
La culpa de tot sempre és seva
- (92) a. La Mariona té febre
Tenia els ulls blaus
- b. *La febre és de la Mariona
*Els ulls blaus eren d'ell

Normalment quan el verb *tenir* atribueix un estat físic o psíquic (patològic o no) a una persona les oracions associatives amb *tenir* no guarden correlació amb oracions amb el verb atributiu *ser*. Aquesta restricció es podria explicar pel fet que *ser de* té un valor clarament possessiu (igual que *être à* del francès), mentre que el verb *tenir* d'oracions com les de (92a) no expressa una possessió/pertinença en el sentit estricte de la paraula (expressa una associació entre dues entitats).

La relació entre els verbs atributius, *ser* i *estar*, i el verb *tenir* és molt estreta. Per una banda, com acabem de veure a (89) i (90), ambdós tipus de verbs poden expressar el mateix tipus de relacions. En català aquests verbs es poden utilitzar per expressar un mateix estat o procés (patològic o no), com veiem a (93):

- (93) a. És al·lèrgica a la penicil·lina
Està hipertens
- b. Té al·lèrgia a la penicil·lina
Té hipertensió

En oracions com les de (93b) s'atribueix un estat (patològic) a l'entitat denotada pel SN subjecte i, per tant, el verb *tenir* relaciona una entitat animada amb un estat o una sensació. En aquest sentit, els predicats amb *tenir* es poden equiparar amb les oracions atributives amb els verbs *ser* i *estar*.

A part d'aquests “doblets” entre el verb *tenir* i *ser* o *estar*, la llengua també compta amb verbs que expressen determinats estats patològics: en català hi ha verbs com *refredar-se*, *marejar-se* o *enfebrar-se* que també s'utilitzen per atribuir fenòmens patològics a una persona. Així, sovint tenim com a mínim tres maneres diferents d'atribuir un estat a un individu, com veiem a (94):

(94)	estar enfebrat	tenir febre	enfebrar-se
	estar enfredorit	tenir fred	enfredorir-se
	estar refredat	tenir un refredat	refredar-se
	estar marejat	tenir (un) mareig	marejar-se

En els exemples de (94), i en general en les oracions que permeten els tres tipus d'estructures, tenim un verb i un substantiu relacionats morfològicament: en exemples com *enfebrar-se* – *febre* i *enfredorir-se* – *fred* aquesta relació és molt clara. De fet, les formes que acompanyen el verb *estar* quan les tres oracions són possibles per expressar el mateix estat patològic (amb matisos diferents) normalment són participis de passat dels verbs que tenen la mateixa arrel que els substantius.

En general, s'utilitzen les oracions amb *estar* o amb *tenir* per expressar que una persona pateix un estat patològic: s'atribueix un fenomen ja desenvolupat a l'entitat animada. En canvi, amb la forma verbal es poden denotar molts més

matisos de significat. Les oracions amb *refredar-se* o *enfredorir-se*, per exemple, representen processos o canvis d'estat: les dues formes verbals signifiquen que la persona ha passat d'un estat a un altre, que ha adquirit un estat o una sensació nous (*un refredat* o *fred* respectivament).⁷⁴

- (95) Si no t'abrigues, et refredaràs
La Maria s'ha enfredorit

És difícil que en oracions que inclouen una oració condicional com la que acabem de veure a (95) puguin aparèixer estructures amb *estar* o *tenir* perquè els predicats no s'interpreten com a processos sinó com a estats adquirits (les entitats denotades pel subjecte ja han adquirit l'estat o la sensació que denoten els substantius, adjectius o participis de passat):

- (96) ??Si no t'abrigues, estaràs refredat
??Si no t'abrigues, tindràs un refredat

Tot i que tant *ser* o *estar* com *tenir* són verbs que serveixen per expressar l'atribució d'un estat o d'una propietat a una persona, podem descriure almenys dues propietats que diferencien els dos tipus de predicats. Per una banda, mentre que els verbs *ser* i *estar* són dos verbs atributius que regeixen un complement atribut, el verb *tenir* és un verb aparentment transitiu que porta un complement directe.⁷⁵ Per altra banda, mentre que *ser* i *estar* poden servir per diferenciar els

---

⁷⁴ El fet que verbs com *refredar-se* expressin un canvi d'estat, és a dir, l'adquisició d'un estat nou, és molt evident en oracions com la de (i), en què es veu clarament la seqüència dels esdeveniments (canvi d'estat - manteniment d'un estat) que posen de manifest les oracions amb un verb com *refredar-se* i les que tenen sentit atributiu (amb *estar*):

(i) Si no t'abrigues, et refredaràs, i després estaràs refredat tota la setmana

Aquest ordre temporal entre l'adquisició d'un estat i el manteniment d'aquest estat també es fa evident comparant les oracions amb el verb *fer* i les que es construeixen amb *tenir*, com veiem a (ii) i com veurem a l'apartat 2.2.4.2.4:

(ii) Fa dos mesos va fer una paràlisi i ara encara la té
*Fa dos mesos va tenir una paràlisi i ara encara la fa

⁷⁵ Per a una anàlisi de la naturalesa de les oracions amb el verb *tenir*, vg. Guerón (1986) i Gràcia (1989a), entre d'altres. Ambdues autores consideren que el verb *tenir* es comporta com un verb inacusatiu, a partir del fet que no admet la forma passiva (**El llibre és tingut per en Joan*) ni la forma reflexiva (**Es té a sí mateix*) (Gràcia, 1989a: 186,187). Més endavant en aquesta tesi, i dins d'aquest mateix apartat, presentem l'anàlisi que fa Benveniste (1960 [1966]) del verb *tenir*.

estats que afecten la persona durant un espai acotat de temps (estats acotats, que normalment es combinen amb *estar*) d'aquells que l'afecten de manera no acotada (estats no acotats, normalment amb *ser*), el verb *tenir* no fa cap diferència entre ambdós tipus d'estats: tant es diu *Té anèmia* (estat acotat) com *Té diabetis* (estat no acotat). A (97) donem alguns exemples dels “doblets” entre predicats amb *ser* o *estar* i amb *tenir*:

(97)	a.	tenir diabetis	ser diabètic
		tenir al·lèrgia (a...)	ser al·lèrgic (a...)
	b.	tenir un refredat	estar refredat
		tenir cansament	estar cansat
	c.	tenir anorèxia	ser / estar anorèctic
		tenir hipertensió / hipotensió	ser / estar hipertens / hipotens

En general, la possibilitat d'escollir entre els dos tipus d'estructures per expressar un estat patològic depèn bàsicament de dos factors: la presència a la llengua d'un substantiu i d'un adjectiu morfològicament relacionats que expressin el mateix fenomen, i la freqüència d'ús d'alguns adjectius derivats. Per una banda, no tots els substantius que expressen estats patològics es poden relacionar amb un adjectiu de significat equivalent. En català, substantius com *acne* o *càries* no es poden relacionar amb cap forma adjectiva i, per tant, els estats que denoten no es poden expressar amb un verb atributiu. Per altra banda, com ja hem vist a l'apartat 2.1.1.1, la llengua disposa d'una sèrie d'adjectius amb sufixos com *-ic* i *-ós* que no són gaire habituals en català (com *febrós*, *tossegós*, *fimòtic* o *tífic*). La majoria de vegades, en lloc d'utilitzar aquest tipus d'adjectius derivats s'opta per combinar els substantius corresponents, *febre*, *tos*, *fimosi* o *tifus*, amb el verb *tenir* o amb qualsevol altre verb que ens serveixi per expressar que l'individu pateix un estat patològic. L'ús és, doncs, un factor determinant per entendre la relació entre les estructures amb *ser / estar* i amb *tenir*: la majoria de vegades els parlants han adoptat una única forma, nominal o adjectiva, per expressar un estat patològic, ja sigui una malaltia o un signe o símptoma, o una lesió. De moment no podem donar cap altra raó per explicar la distribució d'usos

entre ambdós tipus d'oracions. Per una banda, no sembla que puguem relacionar-ho amb el fet que els mots denotin malalties o signes i símptomes: tant habitual és dir que algú *té tos / gana* com que *té la tuberculosi / el tètanus*. Per altra banda, en els casos en què ambdues construccions són possibles i habituals en català (*és diabètic / té diabetis*) no podem explicar què condiciona que s'utilitzi una oració o l'altra, però pot tenir a veure, com veurem més endavant, amb els matisos de significat de *ser / estar* i de *tenir*.

A part de les alternances entre oracions amb els verbs *ser / estar* i d'altres amb el verb *tenir* que acabem de presentar, en català hi ha d'altres “doblets” oracionals que mostren que sovint tant *ser / estar* com *tenir* poden descriure una mateixa situació (i en concret, l'expressió d'estats o trets físics o psíquics). A continuació presentem breument alguns d'aquests “doblets”.

En primer lloc, i com podem veure a (98), les oracions amb *tenir*, (98a), són equivalents a oracions atributives com les de (98b):

- (98) a. En Pere té la mà cremada
La Bet té els llavis tallats
Té el nas llarg i punxegut
En Bernat té la ferida infectada
- b. La mà d'en Pere està cremada
?Els seus llavis estan tallats
El seu nas és llarg i punxegut
La ferida d'en Bernat està infectada

D'una banda, a les oracions de (98b), queda molt clar que s'atribueix un estat o una propietat, a través de *ser* o *estar*, a una part del cos (que ocupa la posició de subjecte). De l'altra, queda molt clara la relació que hi ha entre la part del cos que denota el substantiu que fa de subjecte i el posseïdor d'aquesta part del cos: el posseïdor està representat per un SP o per un possessiu que acompanya el

substantiu per a parts del cos i n'especifica el lligam (fan referència a la mateixa entitat complexa).⁷⁶

En oracions com les de (98a), en canvi, la relació entre una part del cos (d'una persona) i un estat que l'afecta es vehicula a través del verb *tenir*. En aquest tipus de relacions, el subjecte s'interpreta com el posseïdor de la part del cos denotada pel substantiu que fa de complement directe. A diferència de les oracions de (98b), doncs, l'element que denota el posseïdor forma un SN independent del del substantiu que expressa la part del cos.⁷⁷ Com ja hem vist, en oracions com la de (98a) l'element que expressa l'estat o la sensació que afecta la part del cos té la forma d'un predicatiu del complement directe.

En segon lloc, en català trobem altres casos en què es pot utilitzar tant el verb *tenir* com els verbs atributius, *ser* i *estar*, per expressar un estat:

- (99) a. El nen té les cames curtes
L'home té les espatlles amples
- b. El nen és curt de cames⁷⁸
L'home és ample d'espatlles

A (99a) hi ha oracions amb el verb *tenir*, un SN (que inclou un substantiu per a parts del cos) en funció de complement directe i un predicatiu d'aquest complement directe. A les estructures atributives de (99b), el sintagma adjectival que té la funció de predicatiu a (99a) és l'atribut del verb *ser* i el substantiu per a

---

⁷⁶ Val a dir, però, que oracions com *?Els seus llavis estan tallats* o *El seu nas és llarg i punxegut* són més pròpies d'una narració descriptiva, en què s'especifiquin alguns trets físics d'una persona.

⁷⁷ El català és una llengua en què hi ha el que s'ha anomenat *ascensió del posseïdor*. Més endavant reprendrem aquesta característica del català en comparació d'altres llengües com el mandinga.

⁷⁸ Encara hi hauria una tercera alternança, que presentem a (i):

- (i) La noia és de cara rodona
És un nen de cames curtes
En Miquel és d'ulls negres

En aquest cas, l'atribut té la forma d'un SP amb *de* i està format per un substantiu per a parts del cos i per un adjectiu que el modifica.

parts del cos (el SN complement directe a (99a)) és un modificador de l'adjectiu. És el que Frei (1939) anomena *conversió lingüística*. La construcció menys marcada i que presenta menys restriccions normalment és la que es construeix amb el verb *tenir*.⁷⁹ Les construccions de (99b), en canvi, tenen més restriccions. Riera, Turon i Gràcia (2001) arriben a la conclusió que les formes de (99b) requereixen que hi hagi una relació de possessió inalienable, que els adjectius siguin predicats individuals (estats no acotats), que la propietat que denoten les formes adjectives es percebi com a característica representativa de la persona i, a més, que no hi hagi un ús metafòric, com a *ull gandul*.⁸⁰ Aquestes restriccions fan que no siguin possibles oracions com les de (100b):

- (100) a. Té les ungles fortes
           Té un ull gandul
- b. ??És fort d'ungles
           ??És gandul d'un ull

Tot i les restriccions que esmenten les autores, en català hi ha exemples com els de (101) en què, tot i que els adjectius no denoten estats no acotats, la conversió sí que és possible:

- (101) a. Té el colesterol alt
           Té la cara inflada
           Té els braços forts

---

⁷⁹ En alguns exemples, com *És curt de vista* o *És dur d'oïda*, la versió amb el verb *tenir* no és gaire acceptable en català: ??*Té la vista curta* o ?*Té l'oïda dura*. En aquest cas, però, el SN complement directe no denota una part del cos física sinó un sentit (la vista o l'oïda).

⁸⁰ Argente (1976: 105,106) arriba a una conclusió semblant: oracions com *La noia és fosca de pell* només són possibles si s'expressa una relació inalienable i si aquesta relació és *inherent*:

(...) la frase (3) [*La noia és fosca de pell*] és una construcció que només es troba en l'expressió de la possessió inalienable, i mai no és admesa en el cas de la possessió alienable –cf. (7):

(6) La noia té el/un vestit estampat

(7) *La noia és estampada de vestit

A més, aquesta construcció és factible, possiblement, o almenys preferentment (...), quan la relació entre el substantiu pretesament “inalienable” i el seu atribut és una relació *inherent* i no accidental.

- b. Està alt de colesterol
- Està inflat de cara
- Està fort de(ls) braços

En aquest apartat hem descrit alguns “doblets” que hi ha en català entre oracions amb els verbs *ser* / *estar* i oracions amb el verb *tenir*. Com hem vist, sovint un mateix estat es pot vehicular a través d’un tipus d’oració o de l’altre indistintament. L’elecció d’una de les oracions possibles, però, pot tenir a veure amb l’ús i, també, amb els matisos de significat que aporten els dos tipus de verbs: a les oracions amb *ser* / *estar* els estats i les sensacions es conceben com a atribucions de la persona; a les oracions amb *tenir*, en canvi, es conceben com a entitats de la seva esfera personal. Segons Benveniste (1960 [1966: 198]),

Dès lors que *avoir* doit être défini comme verbe d’état, dans quelle relation se trouve-t-il avec *être* qui est lui aussi un verbe d’état, qui est même par excellence le verbe d’état? Si dans leur emploi comme auxiliaires verbaux, *être* et *avoir* sont en distribution complémentaire [en français] on peut supposer qu’ils le sont aussi dans leur situation lexicale. Ils indiquent bien l’un et l’autre l’état, mais non le même état. *Être* est l’état de l’étant, de celui qui est quelque chose; *avoir* est l’état de l’ayant, de celui à qui quelque chose est. (...) Entre les deux termes qu’il joint, *être* établit un rapport intrinsèque d’identité: c’est l’état consubstantiel. Au contraire, les deux termes joints par *avoir* demeurent distincts; entre ceux-ci le rapport est extrinsèque et se définit comme pertinenciel; c’est le rapport du possédé au possesseur.

La diferència que estableix l’autor entre *celui qui est quelque chose* (per a *ser*) i *celui à qui quelque chose est* (per a *tenir*) posa de manifest la relació que hi ha, en moltes llengües, entre les oracions amb el verb *ser* i les construccions amb *ser* + datiu, equivalents als predicats amb *tenir*. Si ens fixem en el llatí, per exemple, ens adonarem que les construccions com *mihi est pecunia* eren les més generals per expressar la “possessió” (Ernout i Thomas, 1951 [1972: 73]):

Le type *est mihi aliquid* est l’ancien tour utilisé pour exprimer la possession dans les langues indo-européennes; le verbe “avoir” est partout d’acquisition récente. En latin, les deux tours *est mihi aliquid* et *habeo (possideo) aliquid* coexistent; Cicéron semble avoir une préférence en faveur du second pour les biens matériels.

En llatí hi havia, doncs, dues maneres d'expressar la "possessió": amb el verb *sum* o amb *habeo*. En els predicats associatius amb *esse* + datiu, l'annexat ocupava la posició de subjecte i l'annexant apareixia en cas datiu. En les oracions amb *habeo*, en canvi, l'annexant estava representat pel subjecte i l'annexat, pel complement directe (en cas acusatiu). Segons Benveniste (1960 [1966: 197]), «or avoir n'est rien autre qu'un être-à inversé: *mihi est pecunia* se retourne en *habeo pecuniam*».

Com defensa Benveniste (1960 [1966: 197,198]), i com han defensat d'altres autors (Lyons, 1968) tant les oracions amb *ser* / *estar* com les que es formen amb *tenir* són oracions estatives. El verb *tenir* de diferents llengües europees, com el català, originàriament no era un verb estatiu sinó que expressava una acció i equivalia a *mantenir*, *obtenir*, *sostenir*, *guanyar*, etc. Durant el procés de gramaticalització, aquest verb va perdre algunes de les propietats que el caracteritzaven com a verb d'acció i va passar a denotar un estat. Com han apuntat diversos autors (Heine, 1997: 78, o Benveniste, 1960 [1966]), tot i que el verb *tenir* de llengües com el francès, l'anglès i el català té moltes propietats que l'assimilen a un verb transitiu, com el fet de regir un complement directe, com a l'oració de (102a), presenta d'altres trets, com la impossibilitat de passivització, (102b), l'absència d'un subjecte agentiu o la impossibilitat, en general, de denotar un procés, que fan que se n'allunyi. Aquests trets justifiquen que Benveniste etiqueti els verbs *tenir* sota el nom de "pseudo-transitius" (Benveniste, 1960 [1966: 194]).

- (102) a. En Josep té diabetis
b. *La diabetis és tinguda per en Josep

Un cop analitzades les relacions que mantenen els verbs *ser* i *estar* amb *tenir*, a l'apartat següent descrivim un altre tipus d'alternances que es poden donar entre oracions amb aquest verb i d'altres amb *fer*.

2.2.4.2. EL VERB *FER* PER EXPRESSAR ESTATS PATOLÒGICS⁸¹

A part de *tenir*, hi ha un altre verb, *fer*,⁸² que es pot utilitzar per expressar estats patològics i trastorns. Fixem-nos en els exemples de (103):

- (103) a.   *tenir un infart*
          tenir una hemorràgia
          tenir una embòlia
          tenir un coma diabètic
- b.   *fer un infart*
              fer una hemorràgia
              fer una embòlia
              fer un coma diabètic

En general, *fer* és un verb transitiu d'acció (o creació) que regeix dos arguments: un subjecte, normalment un SN amb el tret [+animat], i un complement directe. El tret més característic d'aquest verb és que sol tenir un valor agentiu o causatiu: el SN subjecte se sol interpretar com l'agent o la causa que realitza o provoca l'acció del predicat, com veiem en exemples prototípics com els de (104a):

- (104) a.   En Jordi fa estotjos de fusta
              El terratrèmol va fer diverses esquerdes a la paret
- b.   El seu pare ha fet un infart

---

⁸¹ Una primera versió d'aquest apartat ha estat publicada en castellà a Lakarra, J. A. i X. Artiagoitia (eds.) (2008).

⁸² En general, oracions amb el verb *fer* com les de (103b) són pròpies sobretot del llenguatge especialitzat, i també són acceptades per alguns parlants que no són professionals de l'àmbit sanitari. Tot i això, l'ús d'oracions com les de (103b) no és gaire habitual en el llenguatge col·loquial, especialment per als joves.

Si apliquem algunes de les proves utilitzades per caracteritzar els SNs que s'interpreten com a agents (Lakoff, 1970;⁸³ de Miguel, 1999), observem que ni el subjecte de *fer* ni el de *tenir* d'oracions com les de (105) poden rebre una lectura agentiva, a diferència d'altres predicats prototípics amb el verb *fer* (com els de (104a)):

- (105) Ha fet un infart
Ha tingut un infart

A (106) i (107) observem que, a diferència dels predicats que tenen un subjecte agentiu, els predicats amb *fer* i *tenir* que expressen estats patològics no accepten la forma imperativa ni poden complementar verbs com *convèncer* o *obligar*, perquè les entitats denotades pel subjecte, tot i que tenen capacitat volitiva i intencional, no controlen les situacions que es descriuen, ni hi participen de manera activa:

- (106) a. Fes poemes!
b. *Tingues / fes un infart!
- (107) a. El va obligar a fer poemes
b. *Em va obligar a tenir / fer un infart

Aquest tret del SN subjecte fa que aquests predicats no siguin compatibles amb complements adverbials com *deliberadament*, *voluntàriament*, *amb entusiasme*, *amb cura*, etc., que expressen la manera com l'entitat intervé en l'acció o el procés designat pel verb, com es veu a (108b):

- (108) a. Va fer cent poemes voluntàriament / amb molt d'entusiasme
b. *Va tenir / fer un infart voluntàriament / amb molt d'entusiasme

---

⁸³ Lakoff (1970) aporta proves per definir l'estativitat però, com assenyala de Miguel (1999), aquestes proves, més que caracteritzar l'estativitat, serveixen per caracteritzar els predicats que tenen un subjecte agent.

Finalment, a (109) i (110) es pot veure que, a diferència del que passa amb els predicats agentius, ni els que expressen estats patològics amb *tenir* ni els que es construeixen amb *fer* no poden formar part d'oracions escindides ni es poden substituir per la proforma *fer-ho*:

- (109) a. El que va fer en Jordi va ser fer poemes
b. *El que va fer en Quim va ser tenir / fer un infart
- (110) a. No ho ha fet mai, en Jordi, de fer poemes!
b. *L'Anna ja ha tingut / fet un infart, però la Mar encara no ho ha fet

El fet que ni els predicats que expressen patologies amb *tenir* ni els que es construeixen amb *fer* puguin formar part de contextos agentius demostra que el SN subjecte d'aquests predicats, tot i que té el tret [+animat] i [+humà], no s'interpreta com una persona amb capacitat intencional per escollir i per controlar els estats patològics que l'afecten. En ambdós casos, el subjecte s'interpreta com l'entitat afectada per un estat o un procés que no pot controlar. En el cas dels predicats amb *fer*, però, sembla que el verb no perd del tot el valor agentiu o causatiu. Com es veurà més endavant, tot i que a partir d'oracions com *Ha fet un infart* no es pot deduir que una persona s'hagi provocat voluntàriament l'estat, sí que es pot interpretar que és l'organisme d'aquesta persona el que ha fet que s'esdevingués la patologia o el trastorn.

2.2.4.2.1. *TENIR UN INFART / FER UN INFART*: EL COMPLEMENT DIRECTE

Des d'un punt de vista semàntic, els estats o processos patològics denotats pels SNs que fan de complement directe de *tenir* i de *fer* en aquests predicats poden afectar l'individu d'una manera més o menys constant (estats no acotats), com una cirrosi o una hemiplegia, o d'una manera transitòria durant un període de

temps acotat (estats acotats), com una hemorràgia o un infart. Entre els estats acotats que afecten una persona durant un espai limitat de temps, es poden distingir els que són puntuals i sobtats i que no impliquen un estat duratiu posterior, com els infarts o les embòlies, dels que, com les hemorràgies, un cop esdevinguts es mantenen durant un espai acotat de temps. Aquesta propietat dels substantius que denoten patologies també pot influir, com es veurà més endavant, en la interpretació aspectual dels predicats amb *fer*.

Els TAS que es poden combinar amb *fer*, a diferència dels que es combinen amb *tenir* i *prou*, normalment fan referència a estats o processos d'origen intern que pot desenvolupar l'organisme d'una persona:

- (111) a. tenir la lepra / la verola / un refredat
??fer la lepra / la verola / un refredat
- b. tenir un esquinç
??fer un esquinç
- c. tenir una fractura òssia
fer una fractura òssia

En general, els estats patològics o les lesions de (111) estan provocats per una causa externa, ja sigui per un organisme extern (com un virus o un bacteri) o per una caiguda, per exemple. A diferència dels exemples de (111a) i (111b), la lesió de (111c) també pot estar provocada per l'organisme de la persona, sense que hi intervingui l'acció de cap factor extern: algunes persones que tenen els ossos molt debilitats poden patir fractures sobtades d'un os. La interpretació d'una oració com la de (112) és que ha estat la persona (el seu organisme) l'entitat que ha provocat la lesió:

- (112) Quan s'ha llevat, l'àvia ha fet una fractura de fèmur i ha caigut

Mentre que tots els TAS complements directes de (111) es poden combinar amb el verb *tenir*, sembla que només poden aparèixer amb *fer* aquells que designen una patologia que té o pot tenir una causa interna, com el de (111c) o el de (113):

(113) Tenir un coma diabètic

Fer un coma diabètic

A part de designar estats patològics o processos d'origen intern, els TAS que poden aparèixer en combinació amb *fer* fan referència a patologies adquirides i no congènites que, per tant, impliquen un canvi. El verb *tenir*, per la seva banda, també pot estar complementat per substantius que designin estats patològics congènits o adquirits, (114b):

(114) a. Té la síndrome de Down

Ha tingut un infart

b. *Ha fet la síndrome de Down

Ha fet un infart

Per tant, es pot concloure que, a l'hora d'expressar un estat patològic, els predicats amb el verb *fer* tenen un abast més restringit que els predicats amb el verb *tenir*: els primers, a diferència dels segons, només se solen combinar amb substantius que designen estats patològics o processos d'origen intern i adquirits.

Des d'un punt de vista sintàctic, mentre que alguns substantius en singular que designen patologies o estats morbosos i que complementen el verb *tenir* poden estar determinats o sense determinar, com a (115a), quan complementen el verb *fer* generalment porten un determinant, com es veu a (115b):⁸⁴

---

⁸⁴ Tot i que els substantius que apareixen a la posició de complement directe de *fer* normalment són substantius determinats, també hem documentat oracions com *Ha fet febre*, en què el substantiu apareix sense determinar.

- (115) a. Tenir paràlisi / hemiplegia
 Tenir una paràlisi / una hemiplegia
- b. *Fer paràlisi / hemiplegia
 Fer una paràlisi / una hemiplegia

Com es veurà a continuació, aquestes diferències entre els SNs que acompanyen els verbs *tenir* i *fer* tenen repercussions en el valor aspectual dels predicats.

2.2.4.2.2. *TENIR UN INFART / FER UN INFART: L'ASPECTE DELS PREDICATS*

Tradicionalment es distingeixen quatre tipus diferents de predicats: els estats,⁸⁵ les activitats, les realitzacions i els assoliments (Vendler, 1967; Comrie, 1976; Lyons, 1977).⁸⁶ La determinació de l'aspecte dels predicats es fa en funció, bàsicament, dels trets [+/- delimitat], [+/- duratiu] i [+/- dinàmic] del verb:

(116)

	DINÀMIC	DURATIU	DELIMITAT	
ESTATS	-	+	-	creure, odiar
ACTIVITATS	+	+	-	buscar, riure, caminar
REALITZACIONS	+	+	+	omplir, construir una casa
ASSOLIMENTS	+	-	+	trobar, descobrir, desmaiar-se, fer un gol

⁸⁵ Com ja hem vist a l'apartat 2.1.2, hi ha dos tipus d'estats, els acotats i els no acotats, que es diferencien pel tret [+/- del]. Algunes de les proves que es poden utilitzar per diferenciar aquests dos tipus de predicats estatus són les que hem presentat a 2.1.2.

⁸⁶ Per Marín (2000), aquests quatre tipus de predicats (estats, activitats, realitzacions i assoliments) es poden agrupar en tres classes aspectuals bàsiques (seguint les propostes de Mourelatos (1978) i Verkuyl (1989, 1993)): els estats, els processos (que corresponen a les activitats) i els esdeveniments (que agrupen les realitzacions i els assoliments). Segons l'autor, els dos trets aspectuals que diferencien aquests tres tipus de predicats són la delimitació i la dinamicitat: els estats són [-dinàmic] i [-delimitat], els processos, [+dinàmic] i [-delimitat] i els esdeveniments, [+dinàmic] i [+delimitat].

Per descriure l'aspecte d'un predicat, a més de la informació aspectual inherent al verb també s'han de tenir en compte les característiques d'alguns dels altres elements que apareixen a l'oració. En aquest sentit, les propietats dels complements directes dels verbs *tenir* i *fer* descrites a l'apartat anterior també influiran en l'aspecte d'ambdós tipus de predicats.

Pel que fa al verb *tenir*, per a l'anàlisi tindrem en compte construccions com les de (117):

- (117) a. tenir la síndrome de Down
- b. tenir la sida
- c. tenir la varicel·la
- d. tenir una hemorràgia
- e. tenir un infart
- f. tenir una depressió

(117a) representa les construccions en què el SN fa referència a una malaltia congènita i incurable; és a dir, és una malaltia que es percep sense cap mena de límit, ni inicial ni final. A (117b), en canvi, s'expressa una malaltia que normalment s'adquireix (exceptuant alguns casos de nounats), amb un límit inicial, però sense cap límit final (perquè de moment és incurable). La varicel·la, a (117c), representa les malalties adquirides i curables, és a dir, delimitades tant per l'inici com pel final. Els casos de (117d,e,f) tenen en comú el fet que els SNs que contenen accepten aparèixer també com a complements del verb *fer*, a diferència del que passava amb els tres primers casos. Els estats denotats pels SNs complement directe de (117d)-(117f) són patologies que s'adquireixen (d'origen intern) i també tenen un punt final. El que els diferencia és el fet que a (117d) i a (117f) una hemorràgia i una depressió es poden veure com estats amb una durada posterior a l'inici i, en canvi, l'infart (117e) es concep com un esdeveniment puntual, sense durada. L'oració de (117d) pot tenir dues interpretacions: en una es fa referència al període acotat, més o menys llarg, en

què la persona perd sang i, en aquest sentit, es percep com la varicel·la; però també és possible que l'oració indiqui el moment puntual en què la persona manifesta l'estat. En aquest segon sentit, seria equivalent a (117e), amb un substantiu com *infart*.⁸⁷

Pel que fa als predicats amb *fer*, partirem de l'anàlisi d'oracions com les de (118):

- (118) a. fer un infart
- b. fer una hemorràgia
- c. fer una depressió

A (118) hi ha SNs que ja apareixien a (117) amb el verb *tenir*. Amb *fer*, però, els predicats de (118) no tenen una interpretació durativa com la que els podíem assignar a (117) amb el verb *tenir*; les oracions de (118) poden fer referència al moment inicial en què es manifesta la patologia, però no al període posterior. Així doncs, amb el substantiu *infart* les dues construccions seran sinònimes; amb *hemorràgia* i *depressió*, en canvi, només ho seran parcialment, perquè amb *tenir* sí que és possible una interpretació durativa posterior al moment inicial (que no és possible amb *fer*).

Ens podríem preguntar si construccions com les de (118) també poden fer referència al procés previ que té lloc a l'organisme de la persona afectada abans que la patologia es manifesti. En el cas de (118c) aquesta lectura sí que és possible; en els altres dos casos, en canvi, és més difícil. Potser aquesta possibilitat està relacionada amb la percepció dels parlants sobre l'existència i la

---

⁸⁷ Aquesta interpretació és més difícil amb el substantiu *depressió*, que denota un estat psíquic, perquè és difícil pensar aquest tipus de predicats expressen el punt d'inflexió temporal que suposa l'inici d'un estat que es manté. Mentre que és molt fàcil comprovar quan una persona ha desenvolupat una hemorràgia, perquè hi ha signes físics evidents que ho demostren, és molt més difícil imaginar que hi ha un punt d'inflexió a partir del qual una persona passa a tenir una depressió, perquè, a partir dels coneixements generals que solen tenir els parlants, costa més relacionar aquest estat amb uns signes físics evidents.

durada del procés previ: si es tracta d'un període perceptible per signes externs (depressió) és més probable que s'accepti aquesta interpretació.

Des d'un punt de vista aspectual, els predicats que analitzem es podrien definir de la manera següent:

(119) *tenir...*

a.	la síndrome de Down	[-din]	[+dur]	[- del-I]	[- del-F]
b.	la sida	[-din]	[+dur]	[+ del-I]	[- del-F]
c.	la varicel·la	[-din]	[+dur]	[+ del-I]	[+ del-F]
d.	una hemorràgia	[-din]	[+dur]	[+ del-I]	[+ del-F] (est. post)
		[+din]	[-dur]	[+ del-I]	[+ del-F]
e.	un infart	[+din]	[-dur]	[+ del-I]	= [+ del-F]
f.	una depressió	[-din]	[+dur]	[+ del-I]	[+ del-F] (est. post)
		[+din]	[-dur]	[+ del-I]	[+del-F] (?)

(120) *fer...*

a.	un infart	[+din]	[-dur]	[+ del-I]	[+ del-F]
b.	una hemorràgia	[+din]	[-dur]	[+ del-I]	[+ del-F]
c.	una depressió	[+din]	[-dur]	[+ del-I]	[+ del-F]
		[+din]	[+dur]	[- del-I]	[- del-F] (proc. prev.)

Els predicats amb els trets [-din] i [+dur] es consideren estats. Com es veu a partir dels quadres anteriors, en tots els casos aquest tipus de predicats es construeixen amb *tenir*. Hem distingit dos tipus de delimitació: la inicial i la final. Això ens permet, per una banda, distingir entre els estats no acotats, com *tenir la síndrome de Down / la sida*, que no estan delimitats pel final (incurables), i els estats acotats, com *tenir la varicel·la / una hemorràgia / una depressió*, que estan delimitats pel final (curables).⁸⁸ Per altra banda, la distinció

⁸⁸ El fet que un estat estigui o no acotat pel final produeix contrastos com els de (i) i (ii):

- (i) #Després d'haver tingut la sida / la síndrome de Down, la Roser va poder tornar a casa
#Quan va deixar de tenir la sida / la síndrome de Down, ja va poder tornar a treballar
- (ii) Després d'haver tingut la varicel·la, la Roser va poder tornar a casa
Quan va deixar de tenir la varicel·la, ja va poder tornar a treballar

La impossibilitat d'acceptar oracions com les de (i) està relacionada amb el fet que actualment aquestes malalties es consideren incurables. En el moment en què deixin de ser-ho, les construccions seran acceptables i es comportaran com les que hem recollim a (ii). També hi ha

també pot explicar la diferència entre dos tipus d'estats no acotats: els que, com *tenir la síndrome de Down*, no estan delimitats per l'inici (patologia congènita) dels que, com *tenir la sida*, sí que ho estan (patologia adquirida).

En el cas dels predicats com *fer un infart*, els professionals de l'àmbit sanitari coincideixen a dir que són construccions que s'utilitzen per expressar un estat normalment sobtat i puntual que ha patit una persona. Els predicats construïts amb el verb *fer*, excepte la segona interpretació de *fer una depressió*, tenen els trets [+din] i [-dur] i estan delimitats per l'inici i pel final. Es tracta, doncs, de predicats d'assoliment. La segona interpretació de *fer una depressió*, en canvi, seria [+dur] i [-del] i correspondria a una activitat: s'indicaria, també, el període previ al moment en què es pot afirmar que la persona pateix una depressió. Com es pot veure a (119e) i (119f) (la segona interpretació), alguns predicats amb *tenir* també es poden analitzar com a assoliments: en ambdós casos, el predicat incideix en el moment en què es produeix l'infart o l'hemorràgia.

Es pot afirmar, doncs, que les oracions amb *fer* que fan referència a patologies indiquen que una persona es veu afectada per un procés intern (representat a (121) amb barres verticals |||||) que culmina en un canvi d'estat (representat a (121) amb la barra vertical ▮). Aquest punt d'inflexió pot suposar l'inici d'un estat que es manté, com en el cas d'una hemorràgia o d'una depressió, o que no es manté (segons la interpretació que els solen donar els parlants), com en el cas d'un infart o d'una embòlia. Així, hi hauria tres tipus diferents de predicats amb el verb *fer* que podríem representar de la manera següent:

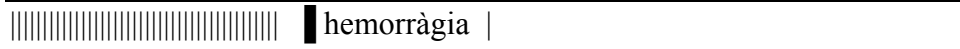
---

predicats que es poden interpretar, en funció del context, com a estats acotats o no acotats. Una oració com *En Joan té (una) paràlisi*, per exemple, pot indicar que la persona pateix un trastorn temporal de la seva mobilitat o, també, que aquest estat l'afecta de manera permanent i irreversible.

(121)

fer un infart

fer una hemorràgia

fer una depressió

En el cas dels predicats en què el punt d'inflexió suposa l'inici d'un estat nou que es manté, es podria parlar de predicats ingressius, predicats que incideixen en el punt inicial en què comença un estat o un procés nou que continua (com *desmaiar-se*).

En els predicats d'assoliment, doncs, hi sol haver un procés que condueix a una culminació. En aquest sentit, es pot suposar que també hi ha un etapa prèvia a *fer un infart*, a *fer una hemorràgia* o a *fer una depressió* durant la qual la persona desenvolupa les condicions necessàries que condueixen al canvi d'estat (en el cas de l'infart, per exemple, l'obstrucció de les artèries, etc.).

2.2.4.2.3. DETERMINACIÓ I QUANTIFICACIÓ DEL COMPLEMENT DIRECTE A

TENIR UN INFART I A FER UN INFART

Com ja s'ha apuntat, la determinació o la quantificació del complement directe dels verbs intervé a l'hora d'assignar un valor aspectual o un altre als predicats (Comrie, 1976; de Miguel, 1999; Marín, 2000). En una oració com la de (122a), el fet que el complement directe estigui determinat aporta al predicat una lectura delimitada i per aquesta raó el predicat es pot combinar amb un modificador temporal delimitador com *en X temps*. Quan el complement directe apareix en plural i no està determinat, o és no comptable en singular i sense determinar,

En oracions com les de (125), els predicats s'interpreten com a no delimitats i amb valor iteratiu: expressen que hi ha hagut una successió d'estats acotats i puntuals. Per això aquestes oracions no admeten modificadors temporals delimitadors com *en X temps*, (126a), i sí que accepten modificadors duratius com *durant X temps*, (126b):

- (126) a. ??Ha fet hemorràgies en dues hores
*Ha fet infarts en dos anys
- b. Va fer hemorràgies durant tres dies
Va fer infarts durant dos anys

La diferència en la determinació dels SNs entre les construccions amb *tenir* i amb *fer* està relacionada amb el valor aspectual que tenen ambdós tipus de predicats. Mentre que els predicats d'estat amb *tenir* poden estar o no acotats temporalment, els predicats d'assoliment que expressen estats patològics amb *fer* normalment apareixen amb substantius en singular determinats que aporten al predicat una lectura delimitada.

2.2.4.2.4. RECAPITULCIÓ

En aquest apartat s'han comparat alguns aspectes de dos tipus de predicats que es poden utilitzar en català per atribuir un estat patològic a una persona: els predicats amb *tenir* i els que es construeixen amb *fer*. S'han vist els punts que tenen en comú i els punts que els diferencien i que en determinen la distribució d'usos.

Pel que fa al subjecte dels predicats, s'ha vist que en ambdós casos està representat per un SN [+animat] i [+humà] que està afectat per un estat o per una patologia que no pot controlar. Tot i ser una entitat amb capacitat volitiva i intencional, no pot exercir cap control sobre els estats que l'afecten. La principal diferència semàntica entre el subjecte dels predicats amb *tenir* i el dels predicats

amb *fer* és que mentre que el primer es presenta com una entitat inactiva, amb *fer* el subjecte manté part del sentit causatiu propi del verb i per aquesta raó s'interpreta que és l'organisme de la persona el que, d'alguna manera, provoca l'estat patològic.

Pel que fa al complement directe, s'ha dit que els predicats amb el verb *fer* solen tenir més restriccions a l'hora d'acceptar substantius que expressin patologies: normalment només poden aparèixer en les construccions amb *fer* + TAS que denoten estats que tenen un origen intern (*fer un infart* vs. ??*fer un refredat*) i que són adquirits, és a dir, que impliquen un canvi (*fer un infart* vs. **fer la síndrome de Down*). Per altra banda, els substantius que apareixen amb *fer* denoten estats patològics que es poden interpretar com a puntuals (*infart*) o que s'esdevenen en un punt i tenen una durada posterior (*hemorràgia, depressió*). Quan aquest últim grup de substantius es combinen amb el verb *fer* es pot parlar de predicats ingressius: el canvi d'estat, és a dir, el resultat d'un procés anterior, significa l'inici d'un altre estat que es manté. Quan s'utilitzen aquests predicats ingressius s'enfoca, precisament, aquest punt d'inici. Des d'un punt de vista sintàctic, a més, els substantius que fan de complement directe del verb *fer* habitualment apareixen determinats de manera que s'accentua la lectura delimitada dels predicats amb *fer*.

Pel que fa a l'aspecte, les diferències entre els dos tipus de predicats també en determinen l'ús. Els predicats amb el verb *fer* expressen el moment puntual en què s'esdevé un canvi d'estat en una persona; solen ser predicats delimitats, no duratius (momentanis) i dinàmics, que es comporten com els assoliments i que s'interpreten com el resultat o la culminació d'un procés patològic. Si es pogués traçar una línia en l'evolució d'aquest procés, es podria dir que els predicats amb el verb *fer* se situen en el punt en què un procés arriba al final i, en alguns casos, dóna lloc a un altre estat. Com ja s'ha observat, el substantiu que fa de complement directe del verb *fer* sol ser el que determina la interpretació del predicat com un assoliment puntual que suposa l'inici d'un estat posterior (*hemorràgia*) o com un esdeveniment puntual que no té continuïtat (*infart*). Si

els predicats amb el verb *fer* representen, en aquesta línia evolutiva, el moment puntual en què es produeix el canvi d'estat, quan es tracta d'estats amb continuïtat posterior, els predicats amb *tenir* representen la fase posterior a aquest canvi d'estat: expressen el període en què una persona manté, durant un espai de temps acotat o no acotat, un estat que s'ha esdevingut ("fet") en un moment anterior. En aquest sentit, es podria dir que si una persona *ha fet una hemorràgia* implica que en una etapa posterior *té una hemorràgia* (encara que l'oració també pot fer referència al moment inicial). Si el substantiu que fa de complement directe denota un estat o un trastorn puntual (*infart*), tant les oracions amb *tenir* com les que es construeixen amb *fer* expressen un moment puntual: *Va tenir un infart = Va fer un infart*. Es podria representar de la manera següent:

(127)

---

	fer una hemorràgia	tenir una hemorràgia
	fer un infart = tenir un infart	

Aquestes relacions entre les oracions amb el verb *tenir* i les que es construeixen amb *fer* es posen de manifest en oracions com les de (128):

- (128) a. Fa dos mesos va fer una paràlisi i ara encara la té
 b. *Fa dos mesos va tenir una paràlisi i ara encara la fa

El contrast entre els exemples de (128a) i (128b) mostra que hi ha un ordre temporal entre els predicats amb *tenir* i els que es construeixen amb *fer*. Les oracions que expressen patologies o anomalies amb *fer* focalitzen un moment puntual que és temporalment anterior a l'estat expressat per les oracions amb *tenir*.

2.2.4.3. RELACIONS ENTRE *TENIR* I ALGUNS VERBS QUE IMPLIQUEN UN MOVIMENT (*VENIR, AGAFAR, SORTIR, MARXAR I PASSAR*)

En català hi ha alguns verbs com *venir, agafar, sortir, marxar, passar, pujar* o *baixar* que, igual que *tenir*, es poden utilitzar per relacionar una persona amb un estat o una sensació que l'afecta (o que deixa d'afectar-la). En aquest apartat presentarem breument aquest tipus d'oracions, prenent com a mostra alguns verbs que normalment expressen un moviment i que es poden utilitzar en català per representar el moviment d'un estat o d'una sensació cap a una persona (o una de les seves parts). En l'ús prototípic, verbs com els que analitzem en aquest apartat denoten el moviment d'una entitat física, tangible, per una trajectòria amb un origen i un final reals. A part d'aquest ús prototípic, aquests verbs també poden passar a tenir un ús figurat, i expressar el moviment d'una entitat abstracta per una trajectòria que té un origen o un destí físic i real (en aquest cas, humà). El moviment i, per tant, l'espai és, en aquest cas, la font real a partir de la qual es poden construir significats més figurats: la localització i el moviment són nocions bàsiques a partir de les quals es poden construir nocions més abstractes.

Les oracions que analitzem en aquest apartat poden presentar, en general, dues estructures diferents, segons si es formen oracions transitives, com les de (130a) i (131a), o oracions intransitives, com les de (129) o (130b) i (131b):

(129) Li ha sortit un bony (al braç)

M'ha vingut un calfred

Em va marxar la migranya de cop

M'ha baixat la regla

Li ha pujat / baixat la febre

(130) a. Durant el viatge a Moscou, vaig agafar la grip

b. M'ha agafat un atac de tos

Li ha agafat (una) rampa a la cama

- (131) a. Ha passat la varicel·la
 (= Ha tingut la varicel·la)
 Ha passat la sida al teu germà
 (= Ha contagiàt la sida al teu germà)
- b. Per fi m'ha passat la calor
 (= M'ha marxat la calor)

En les oracions de (129), el subjecte denota la sensació o l'estat patològic que ha desenvolupat un moviment respecte a una persona, que en alguns casos s'interpreta com el punt d'origen de l'estat patològic (*Em va marxar la migranya de cop*) i, en d'altres, com el punt de destinació (*M'ha vingut un calfred*). A vegades, però, el moviment d'un estat o d'una sensació té tant l'origen com el destí en el propi cos de la persona afectada: en oracions com *M'ha baixat la regla* el verb *baixar* denota un moviment descendent que té com a punt de referència el cos en si de la persona. També hi ha casos en què el punt de referència del moviment que s'expressa és l'estat patològic o, per ser més concrets, la mesura o els nivells d'aquest estat: *Li ha pujat la febre* (= *Li ha pujat la temperatura del cos*) o *Li ha pujat el sucre* (= *Li ha pujat el nivell de glucosa de la sang*).

2.2.4.3.1. *VENIR, SORTIR, MARXAR, PUJAR I BAIXAR*

Els verbs d'oracions com les de (132) són verbs que solen indicar una trajectòria, el moviment d'una entitat (animada o no) d'un lloc a un altre:

- (132) a. Va sortir de l'aula i es va fumar un cigarro
 Marxo perquè no entenc res
 Al final va venir tot sol a la festa
 Ha baixat al poble, però ara torna
 He pujat a Matagalls tres cops

- b. El sol surt a les 6:30 del matí
Ja ve l'autobús
La temperatura ha baixat tres graus
El funicular puja massa ràpid

El subjecte⁸⁹ d'aquest tipus de verbs pot denotar o bé una entitat animada, (132a), o bé una entitat inanimada, (132b). A més, normalment el verb pot portar d'altres complements que expressen l'origen o el destí o meta, etc. del moviment que efectua l'entitat denotada pel subjecte. Alguns d'aquests verbs, a més, són verbs de moviment de direcció inherent, és a dir, verbs que porten incorporada en el significat la direcció: normalment prioritzen o bé l'origen del moviment, o bé el destí. En català, un verb com *venir*, per exemple, expressa que una entitat es mou cap al lloc on és un dels interlocutors; el fet que el verb expressi de manera inherent un moviment d'acostament, facilita que aparegui amb un complement preposicional que indiqui l'origen del moviment (*Va venir de Mataró a les 24h*), és a dir, que normalment es prioritza l'origen del moviment.

Aquest tipus de verbs s'utilitza per expressar que un estat o una sensació dibuixa un moviment respecte a una persona, com veiem en oracions com les de (133):

- (133) a. Li ha vingut un calfred / migranya / febre
Li ha baixat la regla
- b. Li ha sortit un bony / una taca a l'orella
Em van marxar les taques de la cara
M'han vingut punxades a la panxa
Li ha pujat la granellada a la cara

En oracions com les de (133) els verbs intransitius se solen combinar amb un SN subjecte que denota una entitat inanimada (un estat o una lesió) i amb un

---

⁸⁹ En aquest apartat no descrivim amb detall els verbs inacusatius, ni les propietats del subjecte d'aquests verbs (que normalment sol ser un subjecte postverbal). Per a una anàlisi detallada d'aquest aspecte, vg. els treballs clàssics de Burzio (1986) i Levin i Rappaport (1995), i, per al català, Gràcia (1989a i 1989b), entre d'altres.

complement de datiu que expressa la persona afectada per aquest estat o aquesta lesió. Com veiem a (133b), a l'oració també hi pot haver un complement preposicional que expressa la direcció del moviment, és a dir, el lloc que és l'origen o el destí del moviment. Aquest complement preposicional, que està introduït per una preposició o una altra en funció del significat de cada verb (*marxar de* però *sortir a*), inclou un substantiu que denota la part del cos concreta de la persona afectada per l'estat o la lesió. En oracions com les de (133a), a diferència de les de (133b), no hi ha cap complement preposicional que especifiqui la part del cos concreta afectada per l'estat o la lesió. Aquesta diferència es pot deure al fet que l'estat o la lesió que s'expressa en oracions com les de (133a) normalment o bé no afecta cap part del cos concreta (perquè és un estat que afecta tot el cos en general), o bé només pot afectar una part concreta de la persona. La febre, per exemple, és un estat que afecta tot el cos en general; la migranya, en canvi, només pot afectar una persona al cap. En aquests casos, doncs, en funció del tipus d'estat o de lesió que denota el substantiu que fa de subjecte, hi pot haver o no un complement preposicional que expressi la part del cos afectada: amb substantius com *dolor*, *granellada* o *taca*, que poden afectar diferents parts del cos d'una persona, normalment sempre hi ha un element de l'oració (un SP) que especifica la part del cos concreta afectada, a diferència del que passa amb d'altres substantius com *migranya*, *tos* o *febre*.

2.2.4.3.2. AGAFAR

El verb *agafar* és un verb transitiu que pot aparèixer en oracions com les de (134), combinat amb un subjecte animat que expressa la persona que realitza l'acció⁹⁰ i amb un complement directe que expressa l'entitat animada o inanimada que rep l'acció:

---

⁹⁰ Tot i això, el verb *agafar* també pot aparèixer amb subjectes inanimats: *Ens ha agafat la pluja*, *Aquesta esponja agafa molta aigua*. Aquests usos, però, són molt més marginals.

- (134) Al final he agafat tres pastissos de xocolata
Va agafar en Jordi del / pel braç
Ho ha agafat amb les dents / les alicates

Com veiem en aquests exemples, *agafar* també pot portar d'altres complements: un complement que especifica el lloc del qual (o pel qual) s'agafa l'entitat, o l'instrument amb el qual s'agafa, etc.

Quan aquest verb expressa que una persona contreu un estat, les oracions poden tenir dues estructures diferents, que representem a (135):

- (135) a.   SUBJ_{afectat} *agafar* CD_{afecció} (LOC_{afectat})
                  Va agafar la grip
                  Va agafar fred als peus
- b.   DAT_{afectat} *agafar* SUBJ_{afecció} (LOC_{afectat})
                  Li va agafar set
                  Li va agafar (una) rampa a la cama

Per una banda, el subjecte pot denotar, igual que en l'ús prototípic d'*agafar*, la persona que *agafa* (*contreu*) l'estat, i el complement directe expressa, en aquest cas, l'estat que l'afecta (*Vaig agafar la grip*). Per altra banda, el subjecte pot expressar l'estat que es contreu, i aleshores hi ha un complement de datiu que denota la persona afectada per aquest estat. L'alternança entre aquests dos tipus d'oracions suposa la promoció a la posició de subjecte del SN que denota l'estat, la sensació o la lesió que afecta la persona (i que a l'oració transitiva ocupa la posició de complement directe). A diferència del que podríem esperar tenint en compte la transitivitat del verb *agafar*, en aquest cas el verb no porta cap complement directe i es comporta, per tant, com un verb intransitiu. La persona *agafada* per l'estat no es vehicula, en aquest tipus d'oracions, a través d'un complement directe, com en d'altres oracions amb *agafar*, (136a), sinó a través d'un complement de datiu, com veiem a (136b):

- (136) a. En Quim ha agafat en Gerard
 b. A en Gerard li ha agafat mal de panxa

Igual que amb d'altres verbs que acabem de veure, en funció de l'estat que denota el substantiu que fa de complement directe en oracions com les de (135a) o de subjecte en oracions com les de (135b), el verb *agafar* pot aparèixer o no amb un complement preposicional que es refereixi a la part del cos afectada per l'estat (*Va agafar fred als peus / Li va agafar (una) rampa a la cama*).

Una de les característiques que diferencia l'ús transitiu del verb *agafar*, de *Va agafar la grip*, de l'ús intransitiu d'aquest verb, de *Li va agafar (una) rampa a la cama*, és la naturalesa del subjecte i la posició que ocupa respecte del verb. Com ja hem vist, en el primer cas el subjecte correspon a la persona que contreu l'estat o la sensació, mentre que en el segon cas denota l'estat o la sensació que es contreu. Aquesta diferència pot influir en la manera com s'organitzen els arguments respecte del verb: en el primer cas, el subjecte és preverbal; en el segon, en canvi, sol ser postverbal, i l'entitat animada que contreu l'estat apareix en forma de clític de datiu (precedint el SN subjecte).

2.2.4.3.3. *PASSAR*

En català també hi ha oracions amb *passar* que poden vehicular relacions diferents d'una persona amb un estat, una sensació o una lesió. En general, el verb *passar* pot tenir un ús transitiu, (137a), o un ús intransitiu, (137b):

- (137) a. En Raül ha passat el riu
 Ha passat la frontera i ja és a França
 b. La desfilada passa per davant de l'església
 Han passat moltes coses des que vas marxar
 Sembla que per fi ha passat el fred

intransitives amb *passar* com la que hem vist a (138b), aquest verb té el mateix significat: expressa que un estat o una sensació deixa (o ha deixat) d'afectar una persona. En aquest cas, el verb *passar* es combina amb un subjecte que denota un estat o una sensació, i amb un datiu que es refereix a la persona afectada per aquest estat o aquesta sensació.

2.2.4.3.4. RECAPITULACIÓ: DISTRIBUCIÓ D'USOS DELS VERBS *VENIR*, *AGAFAR*, *SORTIR*, *MARXAR* I *PASSAR*

Els verbs com *agafar*, *venir*, *sortir*, *marxar* i *passar* que hem vist fins ara es poden utilitzar per vehicular la relació entre un estat o una sensació i una persona (o una part del seu cos). *Agafar* i *passar* es poden usar transitivament, i aleshores es combinen amb un SN subjecte que expressa l'entitat afectada per l'estat i amb un SN complement directe que expressa l'estat; però també es poden usar intransitivament, igual que *venir*, *sortir* o *marxar*, i en aquest cas estan acompanyats d'un SN subjecte que expressa l'estat o la sensació i d'un complement de datiu que expressa la persona afectada (que és, també, la persona posseïdora de la part del cos concreta afectada). A diferència del verb *tenir*, que habitualment té una lectura estativa, verbs com *agafar*, *marxar* o *venir* accentuen la lectura dinàmica: en oracions com les de (139), hi ha un moviment, es posa èmfasi en les etapes en què un estat apareix o desapareix:

- (139) M'ha agafat un atac de tos
Em venia son i he hagut de marxar
Em surt un gra al nas

Els verbs com *venir*, *marxar*, *sortir* o *agafar* tenen algunes restriccions a l'hora de combinar-se amb TAS en oracions com les de (139). La primera de les restriccions que imposen és que els estats o les sensacions designats pels substantius (SNs subjectes) siguin transitoris, és a dir, que es puguin moure, i, sobretot, que es puguin adquirir (que no siguin congènits). Aquesta restricció,

imposada pel sentit del verb (verbs de moviment), explica que no puguem trobar oracions com les de (140):

- (140) ??M'ha vingut la síndrome de Down
??M'ha marxat la sida

A part d'aquesta restricció, d'índole general i imposada pel significat d'aquest tipus de verbs, hi ha estats o sensacions que es poden combinar amb més d'un dels verbs que acabem de veure:

- (141) He agafat febre / tos / son / gana / mal de panxa
M'ha agafat febre / tos / son / gana / mal de panxa
M'ha vingut febre / tos / son / gana / mal de panxa
Li ha sortit ?febre / ??tos / ?(la) son / ??gana / un blau / una berruga
Li ha marxat la febre / la tos / la son / la gana / el mal de panxa
Li ha passat la febre / la tos / la son / la gana / el mal de panxa
Li ha pujat / baixat ??la tos / ??la son / ??la gana / la febre

Oracions com les de (141) mostren que les diferències d'ús entre *agafar* i *venir* combinats amb un TAS són mínimes, gairebé nul·les, sobretot comparant-les amb les diferències entre aquests dos verbs i un altre com *sortir*. Tant *sortir* com *agafar* o *venir* són verbs amb els quals es posa èmfasi en el moment en què un estat, una sensació o una lesió es comença a manifestar en una persona. A diferència d'*agafar* i de *venir*, però, *sortir* normalment s'utilitza amb SNs subjecte que expressen una lesió o una anomalia visible, com veiem en les oracions de (142):

- (142) a. M'ha sortit una berruga sota l'aixel·la
Li sortien fongs a l'esquena cada dos per tres
Li va sortir una úlcera / un tumor a l'estómac

- b.   ?Li ha sortit febre
           ??Els va sortir asma
           ??M'ha sortit el xarampió⁹¹

El fet que els estats que apareixen a la posició de subjecte del verb *sortir* siguin, la majoria de vegades, lesions o anomalies físiques que se solen manifestar de manera visible al cos (generalment a la pell) explica la agramaticalitat o poca acceptabilitat d'oracions com les de (142b). A banda de regir, normalment, un SN subjecte que expressi lesions o anomalies físiques (normalment cutànies), el verb *sortir* imposa una altra restricció: aquestes lesions han d'estar provocades per l'organisme, és a dir, ha de ser aquest el que les desenvolupi. Aquesta característica explicaria la inacceptabilitat d'oracions com les de (143): una mossegada, per exemple, és una ferida que no desenvolupa l'organisme en si sinó que està provocada per una entitat animada externa:

- (143) ??Li ha sortit una cicatriu
           ??Li surt una mossegada / una picada
           ??T'ha sortit una cremada

Les lesions o anomalies de (143) no tenen l'origen en l'organisme en si de la persona afectada, i per aquest motiu les oracions són inacceptables. És a dir, la direcció del moviment que s'interpreta a partir de *sortir* és *del cos cap enfora*, i no *de fora cap al cos*. Així doncs, el verb *sortir* sol imposar almenys tres restriccions semàntiques al SN subjecte a l'hora d'utilitzar-se en oracions que expressen que una persona pateix un estat o una lesió: (a) que sigui un estat o una lesió que s'adquireix (no congènit); (b) que el SN subjecte denoti una lesió o

---

⁹¹ Tot i que normalment *sortir* es combina amb un SN que expressa una lesió o anomalia que dibuixa un moviment de dins cap a fora del cos d'una persona (la manifestació d'una lesió), hi ha oracions com les de (i) amb el verb *sortir* en què s'expressa el moviment cap enfora d'un estat (no necessàriament físic):

- (i)   Li està sortint tota l'angoixa
           M'ha sortit el refredat

una anomalia física i visible (de la pell, per exemple); i (c) que aquesta lesió o anomalia estigui desenvolupada per l'organisme en si de la persona.⁹²

A diferència de *sortir*, els verbs *agafar* i *venir* se solen combinar amb estats o sensacions que poden tenir o no una manifestació física. En alguns casos, com ja hem mostrat a (141), *agafar* i *venir* es poden utilitzar amb el mateix tipus de TAS; en d'altres casos, en canvi, aquests dos verbs mostren un ús complementari:

- (144) a. Ha agafat la sida / la grip / la lepra / (una) gastroenteritis
b. ?Li ha vingut la sida / la grip / la lepra / (una) gastroenteritis
- (145) a. ??He agafat la regla / nàusees / pipí / tremolor
b. M'havia vingut la regla / pipí (pixera)
Li van venir nàusees / tremolors

La primera de les diferències que s'observa en oracions com les de (144) entre els verbs *agafar* i *venir* és que el primer se sol combinar amb substantius que expressen estats adquirits i tenen una causa externa (és a dir, que estan provocats per un virus, un bacteri, etc.), mentre que el segon sol aparèixer amb substantius que denoten processos interns de l'organisme (com la regla o les nàusees).⁹³ Aquesta diferència es fa molt evident en una oració com la de (146), amb el substantiu *virus*:

---

⁹² També hi ha exemples com el de (i):

(i) M'ha sortit un blau

En aquest cas, la lesió (l'hematoma) pot ser la "reacció" del cos, no immediata, a una causa externa (com un cop).

⁹³ Si ens fixem en les oracions que expressen estats i acceptem el verb *venir*, com les de (ia), ens adonarem que aquest verb gairebé sempre es combina amb substantius que expressen signes i símptomes (o estats no necessàriament patològics):

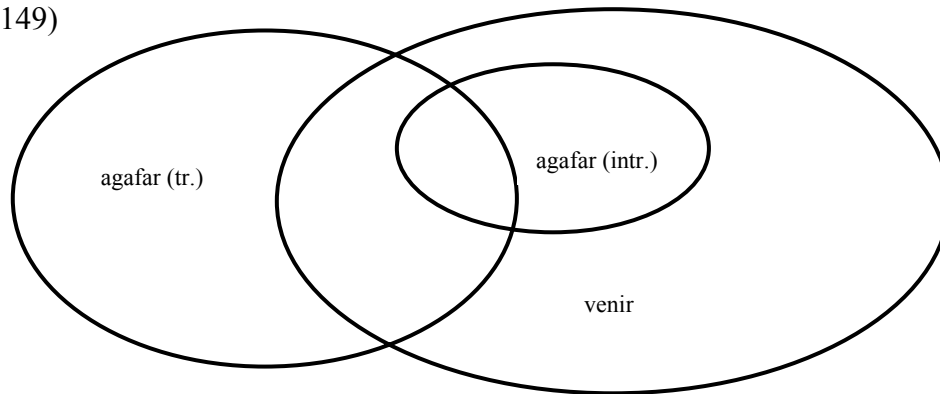
(i) a. M'ha vingut son / gana / febre / picor / cremor (a l'estómac) / pipí (pixera)
b. Li ha vingut migranya / vertigen / gota (un atac de gota)

Com veiem a (ib), tot i que el més habitual és que el verb *venir* es combini amb substantius que expressen signes o símptomes, també pot aparèixer amb d'altres que denotin patologies com la gota.

(intransitiu). Aquests usos es podrien representar, gràficament, de la manera següent:

(149)

Dels dos valors del verb *agafar*, el transitiu és el que es pot utilitzar en més contextos: en general, pot vehicular l'expressió d'estats adquirits provocats per una entitat externa, i també es pot utilitzar per vehicular alguns estats provocats per l'organisme. *Agafar* usat intransitivament, en canvi, té un ús més restringit, i només es pot utilitzar combinat amb alguns substantius que denoten estats provocats per l'organisme. *Venir*, finalment, és el verb d'ús més general per a l'expressió d'estats que desenvolupa el cos humà.

Els usos del verb *agafar* (transitiu i intransitiu), *venir*, *sortir*, *marxar* i *passar* que hem vist fins ara mostren que aquests verbs imposen una sèrie de restriccions a l'hora d'expressar estats, sensacions, signes i símptomes o lesions. Aquestes restriccions solen estar condicionades pel tipus d'estats que denoten els substantius amb els quals es combinen, i també pel significat de cada verb (la direcció del moviment que expressa, etc.). En general, hi ha dues característiques dels estats o de les sensacions que poden condicionar l'ús d'aquest tipus de verbs: (a) el fet que siguin estats provocats per una entitat externa o estats desenvolupats pel propi organisme de la persona; (b) el fet que siguin signes visibles o símptomes (percebutos només per la persona afectada) i malalties.

2.2.5. CONCLUSIONS

Com a conclusió de l'apartat dedicat al verb *tenir*, recollim algunes característiques dels estats patològics denotats pels substantius que poden influir en el comportament dels SNs quan apareixen amb *tenir*: (a) la possibilitat que l'estat es pugui tenir només un cop o es pugui repetir, és a dir, la temporalitat que té; (b) la possibilitat de mesurar amb valors objectius els estats; (c) l'origen de la causa (extern o intern) que provoca l'estat patològic; (d) la possibilitat que les malalties i signes o símptomes presentin recaigudes o accessos; i (e) la possibilitat que la malaltia pugui afectar diferents parts del cos, és a dir, el seu abast corporal.

En primer lloc, els TAS poden denotar estats, signes o símptomes que només es poden desenvolupar un cop o d'altres que es poden repetir.⁹⁴ Per una banda, hi ha substantius que denoten malalties, trastorns o lesions que afecten les persones d'una manera constant i contínua des del moment que aquestes els desenvolupen i durant un període indeterminat de temps. És el cas, per exemple, de substantius com els de (150):

(150) epilèpsia, esquizofrènia, asma, esclerosi múltiple, (malaltia d')Alzheimer, fimosi, psicosi, arteriosclerosi, artrosi, celiaquia, dislèxia, sida

En general, són substantius que denoten estats patològics que una persona només pot desenvolupar un cop: poden ser malalties o trastorns irreversibles com la *sida* o l'*artrosi*, o bé estats transitoris que, tot i que la persona pot deixar de tenir-los, normalment no es tornen a desenvolupar, com la *fimosi* o l'*asma*. Quan un noi té fimosi, per exemple, s'opera i deixa de tenir aquesta anomalia; de la mateixa manera, hi ha persones que només tenen asma durant un període determinat de

---

⁹⁴ Com ja hem vist, hi pot haver quatre tipus diferents d'estats en funció de la seva delimitació temporal: (a) estats que no estan delimitats ni per l'inici ni pel final, com la síndrome de Down; (b) estats que estan delimitats per l'inici però no pel final, com, de moment, la sida; (c) estats que estan delimitats pel final però no per l'inici, com algunes cardiopaties congènites; (d) estats que estan delimitats per l'inici i pel final, com un refredat. En funció d'aquests trets de delimitació, els estats es podran desenvolupar només un cop o podran repetir.

temps (durant la infantesa o l'adolescència). Siguin acotats o no acotats, són estats patològics (congenits o adquirits) que la persona només sol desenvolupar un cop.

El fet que només es desenvolupin un cop condiciona el comportament dels substantius: quan acompanyen el verb *tenir*, les oracions no accepten adjunts de temps que expressin el nombre de vegades que la persona ha patit els estats patològics. Oracions com les de (151a), en què s'expressa el nombre de vegades (la freqüència) que la persona ha tingut asma, són inacceptables en català:

- (151) a. ??Ha tingut asma tres cops / moltes vegades
b. Quan era petit, tenia asma
Fins als sis anys vaig tenir estrabisme
c. ??Fa sis anys tenia esclerosi múltiple
??Va tenir esquizofrènia dos anys

Dins d'aquest grup, els substantius com *asma* o *estrabisme*, que expressen trastorns que la persona pot deixar de patir, accepten amb més facilitat modificacions temporals que acotin la referència de l'estat patològic, com veiem a (151b). Amb els substantius que expressen estats patològics irreversibles, aquesta operació sembla que no és possible, com veiem a (151c).

El fet que els estats (congenits o adquirits) només es desenvolupin un cop també pot influir, com ja hem vist, en la determinació: normalment els noms que designen fenòmens patològics com *sida*, *varicel·la*, *xarampió* o *síndrome de Down* porten un article definit. Aquest tret accentua la lectura dels estats com a fenòmens únics (la propietat d'unicitat que hem descrit a l'apartat 2.2.2.3).

Per altra banda, trobem substantius que denoten estats patològics i trastorns que un individu pot patir més d'una vegada (signes i símptomes, (152a), o altres estats, (152b)):

- (152) a. tos, febre, picor, hemotòrax, dispnea
b. bronquitis, otitis, refredat, grip, lumbàlgia

En aquest cas, els substantius denoten estats que afecten la persona de manera intermitent, durant un període delimitat de temps: una persona normalment no pateix picor o migranya de manera constant ni indefinida. En general els estats que denoten aquests substantius solen ser acotats en el temps i poden aparèixer i desaparèixer (ser intermitents). En aquests casos, doncs, sí que podem trobar modificadors temporals que expressin com de sovint la persona pateix aquests estats patològics, com veiem a (153a). Si els substantius són comptables, com *refredat*, també accepten numerals cardinals que expressin la quantitat de vegades que una persona ha desenvolupat els estats, com veiem a (153b):

- (153) a. Aquesta setmana ha tingut migranya tres cops
Tot sovint té picor (a la cama)
b. Havia tingut tres refredats força forts

En segon lloc, entre els substantius que expressen malalties i trastorns que pot patir una persona hi ha substantius com els de (154):

- (154) miopia, diabetis, estigmatisme, hipertensió, febre, anèmia

Els estats que denoten aquests substantius es caracteritzen pel fet que normalment es poden mesurar de manera objectiva: s'ha acceptat una escala de valors que estableix els nivells regulars i els irregulars d'aquestes anomalies (els valors de glucosa a la sang, els valors de la pressió arterial, etc.). Una persona, per exemple, té febre si el termòmetre marca més de 37 graus (bucal). En aquests exemples, normalment quan s'afegeix un quantificador indefinit en singular com *molt / poc / bastant* modifica els substantius en funció dels valors que presenten els estats patològics: quan es diu que *en Quico té molta miopia* significa que té moltes diòptries. La majoria d'aquests substantius admeten un complement que expressi el valor numèric de l'estat patològic. En alguns casos, aquest

complement pot ser un SP, com a (155a); en d'altres, el complement que designa els valors és un SN i el substantiu que denota l'estat forma part d'un SP introduït per la preposició *de*, com a (155b):

- (155) a. Té una hiperglucèmia de 200 mg/dL
b. Té 39 graus de febre⁹⁵
Té 1,25 diòptries de miopia

En tercer lloc, podem distingir les malalties provocades per un virus, un bacteri, etc. (un organisme extern), (156a), d'aquells estats, signes o símptomes o lesions que l'organisme humà desenvolupa més o menys autònomament, (156b):

- (156) a. lepra, varicel·la, còlera, tinya, xarampió
b. febre, infart, hemorràgia, embòlia

Aquesta diferència (causa externa – interna) del referent dels substantius intervé en el seu ús: normalment les oracions amb *fer*, paral·leles a les que porten el verb *tenir*, només admeten substantius que denoten estats patològics que desenvolupa l'organisme d'una persona.

En quart lloc, algunes malalties i alguns signes o símptomes es caracteritzen per presentar períodes o recaigudes aguts en què aquests estats es presenten de manera brusca i amb més intensitat. Per una banda, hi ha estats patològics, com l'asma, l'epilèpsia, la psicosi o l'al·lèrgia, que afecten l'individu de manera latent i que presenten accessos transitoris en forma d'atacs, crisis o brots. D'aquesta manera, podem tenir oracions com les de (157):

- (157) Ha tingut un atac d'asma / epilèptic
Ha tingut un brot al·lèrgic / psicòtic

---

⁹⁵ En alguns casos, els valors es poden expressar amb el verb *estar* acompanyat d'un SP introduït per la preposició *a*: *està a 39 (de febre)*.

Per altra banda, alguns signes i símptomes també es poden presentar en episodis de més intensitat: substantius com *tos*, *gana*, *son* o *febre* també poden portar substantius acotadors com *atac* o *accés* que expressen el moment concret en què l'estat apareix de manera brusca i intensa:

(158) En Roger ha tingut un atac de tos / de gana

La Roser va tenir una passió de son

Tinc un accés de febre

Com que substantius com els de (158) denoten estats acotats de molta intensitat que duren un temps determinat, generalment breu, solen limitar les possibilitats que apareguin adjunts de temps que indiquin durada a l'oració:

(159) ??Va tenir un brot psicòtic durant dos dies

??Ha tingut un atac de tos tot el matí

El fet que els substantius de (159) portin un determinant (indefinit) intervé en el seu comportament: si apareixen en plural, les oracions són més acceptables, perquè ja no denoten una manifestació concreta sinó un conjunt de manifestacions de l'estat:

(160) Va tenir brots psicòtics durant dos mesos

Ha tingut atacs de tos tot el matí

El fet que els SNs el nucli dels quals és un substantiu acotador normalment s'interpretin com a estats puntuals també intervé en l'ús de les oracions amb el verb *fer* (paral·leles a les que porten el verb *tenir*). Aquest verb normalment apareix amb substantius que designen accessos d'una malaltia o d'un signe o símptoma que apareixen de cop i amb intensitat. Mentre que es pot dir, per exemple, *Ha fet un brot psicòtic*, l'oració *?Ha fet una psicosi* és menys acceptable en català.

Finalment, i com ja hem vist en d'altres apartats, els TAS també es poden classificar segons l'abast corporal que tenen (o que es percep que tenen) els estats que denoten: estats que afecten el cos en general (o cap part del cos en concret), com la febre; estats que només poden afectar una part del cos concreta, com la migranya; i estats que poden afectar diverses parts del cos, com els de (161a), i que normalment van acompanyats de sintagmes adjectivals o preposicionals que especifiquen el lloc concret on es localitzen, (161b):

- (161) a. càncer, hipertròfia, insuficiència, paràlisi
- b. càncer de mama / de còlon / de llengua / d'estómac
          insuficiència renal / cardíaca / hepàtica
- c. Té diverses insuficiències

Substantius com els de (161a) tenen el valor d'un hiperònim (quan s'utilitzen sense complement) i poden aparèixer amb un quantificador indefinit, com a (161c), per expressar que un individu pateix, en un moment concret, el mateix estat patològic localitzat en llocs diferents del cos. En aquests casos sí que és possible que una persona pateixi alhora el mateix estat (a diferència del que hem vist amb *migranya*, per exemple). Hi ha altres substantius que denoten tipus de malalties i que tenen el valor d'un hiperònim: *cardiopatia* o *limfadenopatia* són substantius que tenen un abast semàntic molt general i que inclouen, en el seu significat, diferents tipus de malalties relacionades amb el cor (com l'angina de pit o l'infart de miocardi) o amb el sistema limfàtic. En aquest cas també es poden construir oracions com *En aquests moments, l'Ignasi té dues cardiopaties*, en què s'expressa que una persona pateix, en un mateix moment, dos tipus de malalties del cor.

Una qüestió més lligada a l'estructura sintàctica de les construccions amb *tenir* de què hem parlat en aquest apartat és la determinació. Tot i que veiem que és un factor que intervé activament en el comportament de les estructures amb *tenir*, hi ha aspectes que encara no hem pogut explicar. Ens és difícil descriure el comportament d'alguns substantius que sembla que accepten formar part de SNs

comptables i de no comptables: substantius com *paràlisi*, *càncer* o *mareig* són originalment substantius comptables o no comptables?

Finalment, tot i que diversos autors com Roselló (2002: 1880), Lorente (2002: 859,860) o Piera i Varela (1999: 4418) han considerat que el verb *tenir* és un verb lleuger que forma predicats complexos com *tenir febre / son / por*, nosaltres no hem entrat en la discussió perquè creiem que no tenim prou arguments per determinar d'una manera mínimament convincent quines formes són predicats complexos i quines no ho són. Una de les proves que normalment s'esmenta per justificar que *tenir* és un verb lleuger és que, des d'un punt de vista semàntic, ha perdut part del contingut lèxic: en oracions com les de (162a) el verb no té un valor possessiu tan clar com en d'altres com la de (162b):

- (162) a. L'Ariadna té gana / son
b. El seu pare té tres pisos

Però segons aquest criteri, no només *tenir febre / gana / son / fred* haurien de ser predicats complexos, sinó també oracions com *tenir càncer / otitis / bulímia / anèmia* o d'altres com *tenir un bony / un fogot / una esgarripança*, exemples en què el verb *tenir* tampoc no té un valor clar de possessió.

2.3. ORACIONS AMB *TENIR MAL*

Per relacionar una lesió o un estat amb una part del cos, en català hi ha dos tipus d'estructures formades amb el verb *tenir*, el substantiu *mal* i un SP, que exemplifiquem a (163):

- (163) a. *tenir mal de* + substantiu per a parts del cos
 Tenia mal de panxa
- b. *tenir mal a* + det. + substantiu per a parts del cos
 Tenia mal a la panxa⁹⁶

Són dues estructures aparentment molt semblants que es poden utilitzar per expressar, per una banda, que una persona “posseeix” un dany i, per altra banda, que aquest dany és en una part concreta del cos. A primer cop d’ull, sembla que ambdues construccions (*tenir mal de* – *tenir mal a*) només es diferenciïn per la preposició que introdueix els SPs i per la possibilitat de determinar el substantiu per a parts del cos (**tinc mal de la panxa* – **tinc mal a panxa*). No obstant això, en aquesta tesi demostrarem que tot i que comparteixen algunes parcel·les de significat, són dues construccions de característiques molt diferents. A l’apartat 2.3.1 descriuim les propietats de l’estructura (*tenir*) *mal de*. A l’apartat 2.3.2 descriuim la construcció *tenir mal a* i expliquem els trets que la caracteritzen i els que la diferencien de *tenir mal de*. Abans de començar la descripció de les construccions amb *tenir mal*, presentem els diferents significats que pot tenir el substantiu *mal* en català.

El substantiu *mal* que trobem en algunes de les oracions que estudiem en aquesta tesi pot tenir, almenys, tres valors diferents. En primer lloc, el substantiu *mal* pot ser un sinònim de *dolor* en oracions com les de (164):

- (164) A causa de la caiguda, em fa mal la mà dreta,
 Diuen que té mal d’orella i que per això no ha vingut
 Tinc mal al peu dret de tant córrer⁹⁷

---

⁹⁶ A partir d’ara, i per tal d’alleugerir la lectura, em referiré als dos tipus de construccions, *tenir mal de* + substantiu per a parts del cos, i *tenir mal a* + det. + substantiu per a parts del cos amb les fórmules *tenir mal de* o *mal de* i *tenir mal a* o *mal a*.

⁹⁷ Alguns parlants poden utilitzar tant *Tinc mal de panxa* com *Tinc mal a la panxa* per expressar un dolor que senten en una part del cos. Si consultem l’entrada de *mal* al DIEC, ens adonarem que dins de l’accepció de *mal* com a *sofriment físic, malaltia* hi ha un exemple com *Tinc mal a la cama*. A partir d’ara, considerarem que *mal* també pot tenir el significat de *dolor* en construccions com *Tinc mal al canell*, encara que alguns parlants amb aquest sentit només utilitzen l’estructura *tenir mal de*.

En segon lloc, el substantiu *mal* es pot referir a una lesió o a un dany, tant intern com extern (un esquinç o una nafra, per exemple): és la interpretació que rep en una oració com la de (165), en què *mal* es pot substituir per substantius com *ferida*, *rascada* o *esgarrinxada* que especifiquen el tipus de lesió que té la persona:

(165) Té mal al braç i no sap com desinfectar-se'l

En aquest cas, el substantiu normalment indica que l'individu té una zona del cos danyada: tant pot ser que hi tingui diverses lesions (sobretot externes) com que només n'hi tingui una. En tots dos casos, tant si el mal inclou un conjunt de ferides (una extensió més àmplia) com si només es refereix a una en concret, es pot dir que X *té mal a* Y.

Finalment, la paraula *mal* també es pot interpretar amb el sentit de *malaltia*: en oracions com les de (166) aquest substantiu té un abast semàntic molt ampli:

(166) Té un mal al fetge
Té un mal lleig a la pròstata

Amb oracions com les anteriors, normalment el parlant utilitza *mal* per deixar sense especificar, expressament o perquè no ho sap, el tipus de malaltia que té la persona en una part del cos o en un òrgan (tot i que sovint s'interpreta com a sinònim de *càncer*, sobretot quan porta l'adjectiu qualificatiu *lleig*: *Va morir d'un mal lleig*).

2.3.1. TENIR MAL DE PANXA

En aquest apartat, més que definir les característiques del verb *tenir* (cosa que ja hem fet a l'apartat 2.2.1), descrivim el comportament de *mal de* quan fa de

complement directe d'aquest verb.⁹⁸ En primer lloc, expliquem els trets de significat que caracteritzen les seqüències com *mal de panxa* o *mal d'esquena*. En segon lloc, descrivim algunes característiques dels substantius que designen parts del cos que formen part del complement preposicional de *mal*. Per una banda, intentem explicar què determina que alguns d'aquests substantius normalment apareguin en singular (*tinc mal de queixal*) i d'altres, en canvi, en plural (*tinc mal de ronyons*). Per altra banda, expliquem quin tipus de substantius poden formar part de les expressions amb *mal de*. Hi ha substantius com *ungla* o *canell* que normalment no apareixen en aquestes estructures (*#mal d'ungla / ungles* o *#mal de canell*). Finalment, proposem una anàlisi de les seqüències amb *mal de* que ens permeti explicar les seves característiques i el seu comportament gramatical.

En els exemples de (167) recollim alguns exemples d'estructures amb *mal de* que hem trobat al DCVB (*s. v. mal*):

- (167) mal de queixal
mal de coll
mal d'orella
mal de cap
mal de ventre (o mal de panxa)
mal d'estómac
mal de ronyons (lumbago)
mal de barres (mal de dent o de queixal)
mal de pedra (litiasi)
mal de melsa (inflamació de la melsa)
mal de ronyons (nefritis)
mal d'ulls (inflamació de la mucosa de l'ull)

---

⁹⁸ Hem de tenir en compte que la seqüència *mal de* pot aparèixer, en funció de subjecte o de complement directe, amb d'altres verbs, com els que hem analitzat a l'apartat 2.2.4.3:

- (i) He agafat mal d'esquena
Després de dinar, em va venir mal de panxa

En totes aquestes estructures, el substantiu *mal* està acompanyat d'un SP, introduït per la preposició *de*, que conté un substantiu que designa una part del cos. De totes les acepcions que pot tenir el substantiu *mal*, en aquestes expressions pren el sentit de dolor, i les seqüències es poden utilitzar tant per expressar un dolor (*mal de queixal*) com una afecció (*mal de melsa*).⁹⁹ De fet, ambdós sentits estan molt lligats: sovint el dolor que se sent en una part del cos es pot relacionar amb un estat patològic concret que el provoca: el mal d'orella normalment es relaciona amb una otitis, de la mateixa manera que el mal de coll se sol associar a les angines.

La majoria de vegades, aquest dolor que expressen les seqüències amb *mal de* es pot qualificar de sofriment físic intern: una de les característiques semàntiques d'aquestes expressions és que, en general, s'utilitzen per expressar el dolor intern que afecta una persona. El parlant no utilitzaria un sintagma com *mal de panxa* per descriure el dolor extern i muscular que sent després de realitzar un esforç físic sobre aquesta part del cos (punxades o cruiximents a la panxa). Aquesta característica es posa de manifest en oracions com les de (168):

- (168) a. Si menges massa xocolata, tindràs mal de panxa
b. ??Gairebé he fet cent abdominals! Demà segur que tindrè mal de panxa

A (168b), normalment s'utilitzaria un predicat com *fer mal* per expressar el dolor muscular: *demà segur que em farà mal la panxa*. Aquest tret de les expressions amb *mal de* queda molt clar amb l'ús de *mal de coll*: quan una persona diu que té *mal de coll* es refereix al fet que sent dolor a la gola, a la part interna del coll. Si hagués d'expressar el dolor muscular que sent en aquesta zona del cos, no utilitzaria aquest sintagma sinó l'estructura *fer mal el coll* o *tenir mal al coll*.

---

⁹⁹ En aquesta tesi només estudiem les seqüències en què el SP que fa de complement de *mal* inclou un substantiu per a parts del cos. No tractem, per tant, d'altres seqüències amb *mal* com *mal de Sant Pau* o *mal de Sant Llàtzer*, formes populars d'expressar malalties com l'epilèpsia o l'elefantiasi, respectivament (algunes de les quals les hem vist a l'apartat 2.2.2.3).

Amb *mal de* normalment s'especifica el tipus de dolor (intern) que se sent en una regió del cos: s'expressa que se sent dolor en una zona del cos però no s'especifica l'òrgan o la part concreta que provoca aquest dolor. Es diu *mal de coll*, amb un substantiu que abasta tota una regió del cos, però no es diu, per exemple, #*mal de laringe* o #*mal de faringe*, de la mateixa manera que no es diu #*mal de còlon* o #*mal de recte* per *mal de panxa*. En altres casos, sobretot quan les seqüències amb *mal de* expressen afeccions que pateix una persona (normalment inflamacions que provoquen dolor), sí que podem concretar més la part del cos que pateix el mal (o, en alguns casos, com a *mal de pedra*, la substància que el provoca):

(169) Tenia mal de melsa / mal de ronyons (amb el sentit de nefritis)

2.3.1.1. MORFOLOGIA DELS SUBSTANTIVS QUE APAREIXEN AMB *MAL DE*: EL NOMBRE

Els substantius per a parts del cos que formen les seqüències amb *mal de* poden anar tant en singular (170a,b) com en plural (170c):

- (170) a. mal de coll
mal de panxa
- b. mal de queixal
- c. mal de ronyons
mal de cames
mal d'ovaris

Mirant els exemples de (170a) i (170c), podríem pensar que el fet que els substantius apareguin en singular o en plural té a veure amb el nombre d'exemplars que té el cos d'aquesta part: si és una entitat única, apareixeria en singular (170a); si el cos en té més d'una, apareixeria en plural (170c). Una seqüència com la de (170b), però, falsa aquesta explicació: tot i que els humans

tenim més d'un queixal a la boca, el substantiu *queixal* sol aparèixer en singular. El que caracteritza les seqüències amb *mal de* i un substantiu per a parts del cos en singular és que normalment expressen el dolor que provoca una sola part (o zona) del cos. Quan un parlant emet una seqüència com *Tinc mal de cames*, es refereix al dolor que afecta les dues cames alhora. No està dient que el mal prové de la cama dreta o de l'esquerra, sinó de totes dues en general (la regió de les cames). Si es vol especificar que només se sent dolor a la cama dreta es dirà *Em fa mal la cama dreta*.

Segons el que acabem de dir, amb *mal de* normalment el substantiu complement de la preposició apareix en singular quan només una part del cos està afectada pel dolor (*mal de coll* o *mal de queixal*); en canvi, el substantiu sol anar en plural quan més d'un exemplar de la part del cos està afectat pel dolor (*mal de cames* o *mal d'ovaris*).

2.3.1.2. TIPUS DE SUBSTANTIUS PER A PARTS DEL COS QUE APAREIXEN AMB *MAL DE*

Tant si *mal de* representa un dolor general com si denota una malaltia concreta, els substantius poden representar tant parts del cos (externes o internes) com substàncies que produeix el nostre cos.¹⁰⁰ Pel que fa als sintagmes en què *mal de* es combina amb un substantiu que expressa un òrgan intern, normalment no són gaire productius perquè, en general, és difícil que una persona pugui afirmar amb seguretat que un dolor que sent en una zona del cos prové d'un òrgan concret. A la llista de (167), per exemple, només hi ha les seqüències *mal de ronyons*, *mal de melsa* i *mal d'estómac* que estiguin formades a partir d'un substantiu que designa un òrgan intern.

---

¹⁰⁰ Les estructures que expressen malalties amb substantius com *pedra* o *ronyons* (*mal de ronyons* en el sentit de *nefritis*), però, són poc habituals en català.

El coneixement que es té dels òrgans interns del cos normalment condiciona l'ús de seqüències com *mal d'estómac* o *#mal de pleura*. Un altre aspecte que influeix en el comportament de les seqüències amb *mal de* és la freqüència d'ús o el registre dels substantius que denoten parts del cos o substàncies que genera el cos humà. Normalment, en aquest tipus de seqüències no apareixen substantius que pertanyen al llenguatge tècnic o especialitzat: si bé hi ha oracions com *Té mal de pedra*, difícilment es pot construir una oració sinònima amb el substantiu *càlcul* com *#Té mal de càlcul*.

A part d'alguns substantius que denoten òrgans interns (*#mal de pleura*) i d'alguns substantius del llenguatge especialitzat, hi ha substantius que designen parts del cos externes que tampoc no són freqüents en aquest tipus d'estructures:

- (171) *#mal d'ungles*
#mal de turmells
#mal de cul
#mal de nas

A diferència de seqüències com *mal de panxa* o *mal de coll*, els tipus de dolor que trobem als exemples de (171) són, en general, poc habituals (i, per tant, són construccions que no se solen utilitzar gaire sovint). Si es vol expressar que se sent dolor en aquestes parts del cos, normalment s'utilitzaran oracions com *Em fan mal les ungles* o *Tinc mal al nas*.

Malgrat que les seqüències de (171) no són habituals, sembla que un tret que caracteritza les expressions amb *mal de* és la seva productivitat. A (167) hem recollit algunes de les estructures que tenen una freqüència d'ús més alta (*mal d'estómac*, *mal de cap*, *mal de coll*) i que estan incloses en els diccionaris com a accepcions independents de l'entrada de *mal*. De fet, però, si mirem els exemples de (172) veurem que les seqüències amb *mal de* són bastant productives:

- (172) mal de cames
mal de cervicals
mal de braços
mal d'ovaris

2.3.1.3. NATURALSA DE LES SEQÜÈNCIES AMB *MAL DE*

Algunes de les característiques que hem vist fins ara de *mal de* coincideixen amb les d'altres expressions, com les que estan formades amb el substantiu *cap* de (173):

- (173) cap de colla
cap de govern
cap d'estat
cap de taula

Benveniste (1966 [1974]) parla d'aquestes formes com de compostos *sinàptics*.¹⁰¹ A continuació, analitzem les característiques que aquest autor i d'altres com Cabré i Rigau (1986), Lorente (2002) i Val (1999) han apuntat per a aquest tipus de composició sintàctica, i descrivim el comportament de *mal de* respecte a aquests tipus de compostos.

Els compostos sinàptics normalment no permeten ni la substitució ni la modificació de només un dels elements de la seqüència, a diferència dels SNs lliures, com veiem a (174) i (175):

- (174) a. ??dolor de queixal (per *mal de queixal*)
b. cursa de Vic = carrera de Vic

---

¹⁰¹ A partir d'ara, i tot i que altres autors proposen el terme *compost sintagmàtic* (Val, 1999; Mascaró, 1986), *unitats lèxiques sintagmàtiques* (Cabré, 1994: 94) o, simplement, *sintagmació* (Lorente, 2002: 833), utilitzaré el terme *compost sinàptic* per referir-me a compostos com *molí de vent* o *carn d'olla*.

- (175) a. ?mal molt fort d'esquena
           *mal punxant de panxa
           *mal de coll irritat
- b. home de Vic / home gran de Vic

Si volem acompanyar les seqüències de (175) d'un modificador que especifiqui la intensitat o la naturalesa del dolor l'hem de posar davant o darrere de la seqüència: *fort mal d'esquena / mal de panxa punxant*.

En la majoria de compostos sinàptics el segon element no sol estar determinat (Benveniste, 1966 [1974]), com veiem a (176a); els substantius per a parts del cos que apareixen a *mal de* tampoc no poden portar cap determinant, ni definit ni indefinit, com es veu a (176b):¹⁰²

- (176) a. *molí del vent
           *cap de la setmana
- b. *mal del queixal
           *mal d'un queixal

Com observa Lorente (2002: 872), en les construccions [N de N], com *un peu de rei* o *el mal de pedra*, a diferència dels SNs lliures, el segon substantiu no sol portar cap especificador. Aquest tret fa que les seqüències com *mal de pedra* no tinguin una interpretació referencial (com la que tindrien *els peus del rei* o *els mals de les pedres*). En la mateixa direcció, Brucart (2002) assenyala que els substantius que fan de complement de la preposició *de* formen part de SNs escarits que s'han d'interpretar com a inespecífics perquè no porten cap determinant ni quantificador. El fet que els SNs escarits tinguin una lectura inespecífica fa que no puguin denotar conjunts delimitats d'entitats. D'entre les diferents formes i funcions que poden tenir aquest tipus de SNs,

---

¹⁰² Tot i això, hi ha casos en què apareix un determinant entre la preposició i el substantiu: *pipa de la pau*, per exemple, o *arbre del paradís* (Val, 1999: 4827).

El segon grup de SPs que contenen un SN escaït és constituït per complements nominals funcionalment equivalents als adjectius de relació, pels quals poden commutar-se a vegades: *motor d'explosió*, *cara de nen* ($\approx$ *cara infantil*), *pantalla d'ordinador*, *postres de música*, *casa de pagès*, *to de veu* ($\approx$ *to vocal*), *tractat de pau*, *programa de televisió* ($\approx$ *programa televisiu*), *professor d'universitat* ($\approx$ *professor universitari*), *llibre de reclamacions*. Es tracta d'un esquema molt productiu que serveix per formar unitats lèxiques complexes, amb significat transparent (*metge d'hospital*) o opac (*ull de poll*). Alguns gramàtics proposen tractar aquestes formacions com un tipus especial de compostos, dits *sinàptics*, a mitjan camí entre la morfologia i la sintaxi. (Brucart, 2002: 1458)

L'autor també afegeix que normalment la preposició que apareix en aquests *compostos sinàptics* és *de*. Si apliquem la reflexió de Brucart a *mal de*, podem pensar que el substantiu per a parts del cos és un SN escaït que té un caràcter no delimitat.¹⁰³ Segons això, les seqüències amb *mal de*, com *mal de queixal*, solen expressar un tipus de dolor (intern) que pot patir qualsevol queixal, de la mateixa manera que quan es diu *pantalla d'ordinador* o *metge d'hospital* es fa referència a una pantalla de qualsevol ordinador o a un metge de qualsevol hospital (en sentit genèric). És una mena de dolor molt determinat: la majoria de parlants ha atribuït un significat específic a les seqüències amb *mal de* i sap identificar quan aquest dolor que sent és diferent. Per això són possibles oracions com les de (177):

- (177) Tinc un mal de cap estrany
Tinc un mal de cap que no és normal

Tot i que el substantiu per a parts del cos va sense determinar i, per tant, té una lectura inespecífica, sempre s'ha de relacionar amb un posseïdor. En el cas de *tenir*, s'interpreta que el posseïdor és el subjecte de l'oració (*Tu tens mal de cap*);

---

¹⁰³ Quan s'utilitza una oració com *Com tens el mal de la panxa?*, en què el substantiu per a parts del cos apareix determinat, la construcció té un altre significat: en aquest cas, *mal* no té el valor de *dolor* sinó de *dany* o *ferida* (i per això pot aparèixer amb un article definit), i *panxa* sí que té un caràcter delimitat.

en altres verbs, com *venir a M'ha vingut mal de cap*, el sintagma *mal de cap* fa de subjecte i el posseïdor s'expressa mitjançant un datiu.

Una altra característica dels compostos és que han de formar una unitat semàntica i han de tenir *unitat d'imatge o idea* (Bally, 1950 [1963: §141]). Les seqüències com *mal de queixal* tenen aquesta unitat d'imatge o idea de què parla Bally (1950 [1963]): generalment fan referència a un tipus determinat de dolor (intern) que sovint es pot expressar amb una paraula derivada. El personal mèdic utilitzaria la paraula *gastràlgia* per denominar un tipus de *mal de panxa*, o *otàlgia* pel *mal d'orella* (els sufixos *-àlgia* o *-odínia* (a *esofagodínia*) tenen el valor de *dolor*).

Segons els resultats de les proves que hem detallat fins ara, les expressions amb *mal de* es podrien considerar compostos sinàptics que es comporten com *molí de vent*, exemple prototípic d'aquest grup de paraules compostes. No obstant això, si apliquem una altra prova de tipus sintàctic que esmenten Cabré i Rigau (1986) per determinar si un grup de paraules forma un compost, ens adonarem que els resultats no són tan clars. Segons les autores, els mots compostos formen una *illa anafòrica*:

- (178) a. *Només en vull de moro (de blat)
b. ok/?De molins, n'han construït de vent i d'aigua
c. ???Jo tinc mal de panxa i tu en tens d'esquena

A (178a) tenim un compost sinàptic, *blat de moro*, que està molt lexicalitzat i que té un significat no composicional: el significat de tota la seqüència no es correspon amb la unió dels significats dels dos elements nominals que el formen. Com veiem, aquest tipus de compostos tan lexicalitzats no admet la pronominalització del nucli. A (178b), també hi ha un compost sinàptic, *molí de vent*, però, a diferència del de (178a), el significat del compost sí que equival a la suma dels significats dels dos substantius (no hi ha tanta lexicalització com a (178a)). En aquest cas, hi ha més discrepàncies en l'acceptació o no de l'oració.

Tot i que alguns parlants admetrien la substitució del substantiu (nucli) per un pronom, d'altres trobarien l'oració estranya. És el mateix que trobem amb la seqüència *mal de*: alguns parlants sí que acceptarien la substitució del substantiu *mal* pel clíctic *en de* (178c).

Fins ara hem vist que, tot i que la majoria de vegades les seqüències amb *mal de* es comporten com els compostos sinàptics (*blat de moro* o *molí de vent*), en alguns casos tenen un funcionament diferent. De fet, Cabré i Rigau (1986: 149) ja esmenten que hem de tenir en compte que «les proves morfofonològiques, semàntiques i sintàctiques que exposarem no seran pas aplicables a tots els casos, justament perquè a les llengües romàniques no hi ha fronteres precises que separin els compostos dels altres mots (Bally, 1950: § 150)». Ferrater (1970 [1981: 59]) també parla de la dificultat de delimitació de les seqüències com *tauleta de nit*. Segons l'autor,

La mateixa dificultat de delimitació es presenta també amb un altre tipus molt important, el que correspon per exemple a l'anglès *headache* “mal de cap”: noti's que ja és un indicatiu de la dificultat el fet que en català *mal de cap* és un sintagma lliure i no un compost.

Deixant ara de banda que les seqüències amb *mal de* es puguin considerar compostos sinàptics o no, sembla bastant clar que, com apunta Lorente (2002: 834), són SNs lexicalitzats. Segons l'autora, són SNs que, com hem vist, no permeten la inserció de cap element entre els seus formants: *mal de panxa* / **mal horrorós de panxa*. A més, normalment els atribuïm un significat unitari i específic. Com esmenta Lorente (2002: 837,838),

(...) la fixació formal no és l'únic valor de la lexicalització. Una cadena de mots qualsevol pot estar fixada per l'ús, però no podrà formar part de l'inventari lèxic o fraseològic de la llengua si no té assignat un significat propi i si no és un sintagma benformat. La construcció sintagmàtica que inicia un procés de lexicalització ha de respondre a la necessitat de designar un referent (*mà de morter*), d'obtenir una variant lèxica expressiva (*el repòs etern*) o d'acotar un significat més especialitzat (*càmera de vídeo*).

Com sosté l'autora, així com també Cabré i Rigau (1986: 151), hi ha diferents graus de fixació entre els SNs lexicalitzats (una “escala de graus de cohesió”). Les expressions amb *mal* estarien a mig camí.

Cabré i Rigau (1986: 151) observen que la formació del plural pot ser una prova per determinar si un sintagma està molt o poc lexicalitzat i cohesionat:

- (179) a. maldecaps (*preocupacions*)
b. mals de cap / de ronyons

A diferència de mots compostos com el de (179a), que fan el plural al final absolut, els sintagmes de (179b) tenen un plural intern: normalment es flexiona el substantiu *mal* i es deixa el substantiu per a parts del cos invariable (en singular o en plural).¹⁰⁴ Mentre que exemples com el de (179a), asseguren les autores, són mots compostos ben cohesionats, sintagmes com els de (179b) tenen un grau inferior de cohesió, cosa que no vol dir que no es puguin considerar compostos.

Un altre tret que demostra que les seqüències amb *mal de* no estan del tot lexicalitzades és que, a diferència d'alguns compostos sinàptics com *ull de bou*, les expressions amb *mal de* són força transparents pel que fa al significat. Són estructures que no han perdut el significat literal i que, per tant, es poden interpretar a partir del significat dels dos elements nominals que les formen (significat composicional). Tot i això, trobem exemples amb la forma *mal de* que no són, semànticament, tan transparents com *mal de cap*: *mal de cor* no fa referència a un dolor a la zona del cor sinó a un «dolor a l'epigastri, o sensació de gran defalliment produïda per la debilitat o la fam» (DCVB: *s. v. mal*).

---

¹⁰⁴ Tot i això, alguns parlants acceptarien formes com *mal de panxes* en oracions com *Els teus mal de panxes, ja me'ls conec!*, fet que demostraria que en alguns casos aquests sintagmes es perceben com a compostos ben cohesionats que es comporten com els mots simples pel que fa a la formació del plural (al final del mot).

2.3.1.4. CONCLUSIONS

El fet de considerar les expressions amb *mal de* com a sintagmes en vies de lexicalització ens pot ajudar a explicar alguns aspectes del seu comportament. Per una banda, podem explicar l'abast semàntic de *mal de*: tot i que *mal* pot expressar, en general, qualsevol tipus de dolor (en oracions com *Em fa mal el peu* o *Tinc mal a la mà*), quan forma part d'aquestes seqüències concreta més el seu significat i adquireix el valor de dolor (normalment intern) moltes vegades relacionat amb una afecció. Com ja hem vist, *mal de coll*, per exemple, només pot ser sinònim de *mal de gola* (dolor intern), tot i que si ens guiéssim pel significat dels dos substantius que formen el sintagma també podríem pensar que pot expressar un dolor muscular o extern del coll.

Per altra banda, el fet que les formes amb *mal de* siguin sintagmes en vies de lexicalització explicaria per què no tots els substantius que denoten parts del cos apareixen en aquestes estructures. Com hem vist, formes com *#mal de cul* o *#mal de canell/s* no són habituals en català, tot i que els substantius per a parts del cos que hi apareixen aparentment podrien formar part d'aquests compostos (igual que *mal de panxa* o *mal de coll*). Amb sintagmes com *molí de vent* passa una cosa semblant, com veiem a (180):

- (180) a.   molí de vent
                 molí d'aigua
                 molí de foc
                 molí de sang
- b.   #molí d'aire
                 #molí de líquid
                 #molí de vapor
                 #molí d'animal

Hi ha una sèrie limitada i fixada per l'ús de substantius que ocupen la segona posició nominal d'expressions com *molí de vent* o *mal de panxa*. Tot i això, l'ús també pot determinar les possibilitats combinatòries d'aquestes formes: cada cop és més freqüent utilitzar expressions, que no es recullen als diccionaris, com *mal de cames* o *mal d'ovaris*. Com afirma Benveniste (1966 [1974: 174]),

Alors que la composition, en français, atteint très vite ses limites et que les composés se forment à un rythme lent et pour ainsi dire par cooptation individuelle (on voit apparaître les premiers spécimens d'une série nouvelle en *cosmo-* avec *cosmonaute*, *cosmodrome*), la synapsie prodigue sans trêve ses créations. Tous les vocabulaires techniques y font appel, et d'autant plus aisément qu'elle seule permet la spécification détaillée du désigné, et la classification des séries par leur trait distinctif. Son extrême flexibilité paradigmatique fait de la synapsie l'instrument par excellence des nomenclatures.

La distribució d'usos de les seqüències amb *mal de* també serveix per explicar la relació que mantenen amb el predicat *fer mal* a *Em fa mal la panxa* (vs. *Tinc mal de panxa*) (§ 2.4.2). Com veurem més endavant, hi ha seqüències amb *mal de* que no són d'ús habitual per expressar un dolor, com *#mal de dit*; si una persona vol expressar que sent aquest tipus de dolor utilitzarà una oració amb *fer mal* com *Em fa mal el dit (del peu)*.

2.3.2. *TENIR MAL A LA PANXA*

Paral·lelament a *tenir mal de*, (181a), hi ha un altre tipus d'estructures, aparentment molt semblants a aquesta, en què s'expressa la localització d'un mal en una part del cos, (181b):

- (181) a. Tinc mal d'esquena
Tinc mal de panxa
- b. Tinc mal a l'esquena
Tinc mal a la panxa

Les oracions de (181) estan formades pel verb *tenir*, el substantiu *mal* i un SP.¹⁰⁵ Tot i que a primer cop d'ull sembla que aquests dos tipus de predicats tinguin molts punts en comú, si els comparem, ens adonarem que són estructures força diferents.

Una de les diferències més evidents és que el substantiu per a parts del cos de *tenir mal a* ha d'anar determinat, a diferència de les seqüències *tenir mal de*:

- (182) *Tens mal a boca?
*Tenim mal a esquena

En les seqüències amb *tenir mal de*, el substantiu per a parts del cos no porta cap determinant i té una lectura inespecífica. En les oracions amb *tenir mal a*, en canvi, va determinat i té una caràcter delimitat i específic. El fet que el substantiu per a parts del cos de les construccions *tenir mal a* es pugui combinar amb un determinant definit o indefinit depèn del tipus de part del cos que representa. Si el cos humà només té un “exemplar” d'aquesta part del cos, el substantiu anirà acompanyat d'un determinant definit, com veiem a (183a). Si, en canvi, aquestes parts no són úniques, el substantiu podrà portar un determinant definit o indefinit, com veiem a (183b):

- (183) a. Té mal a la cara
*Té mal a una cara
- b. Té mal a la / una cama
Té mal a la / una unglà

---

¹⁰⁵ Normalment el SP d'oracions com les de (181b) està introduït per la preposició *a*. No obstant això, el complement també pot portar altres preposicions com *sota*, *sobre* o *damunt* que matisen més la localització: *tenir mal sota l'aixella*, *tenir mal sobre el peu*, *tenir mal damunt la mà*, etc. Per simplificar la redacció, quan parlem de les oracions amb *mal a / sobre / sota / etc.* utilitzem la preposició *a* com a preposició representativa de totes les altres.

Els substantius que apareixen en aquestes construccions, a més, poden representar tant parts del cos externes com òrgans interns: en principi, tant podem dir *Tinc mal al turmell* com *Tinc mal a l'estómac*.

2.3.2.1. CARACTERITZACIÓ DEL SUBSTANTIU *MAL*

En els dos tipus d'oracions de (181), el substantiu *mal* no té, semànticament, el mateix valor. En els predicats amb *mal de* el substantiu només es pot interpretar amb el sentit de *dolor* (normalment intern); a *mal a*, en canvi, pot significar tant *dolor*, com *lesió* o, també, *malaltia*. El substantiu *mal*, independentment del significat que prengui, té un grau molt baix de concreció i s'utilitza com un comodí, imprecís, que inclou totes aquelles contusions (externes o internes), afeccions o processos patològics que pot patir una persona. Si es vol ser més precís i especificar el *mal* que es té (el dolor, la lesió o la malaltia), s'utilitzaran d'altres substantius molt més delimitats semànticament (com *ferida*, *esgarrapada* o *càncer*).

Quan el substantiu *mal* significa *dolor*, normalment es comporta com a no comptable: com veiem als exemples de (184), pot fer de complement del verb en singular i sense cap determinant, (184a),¹⁰⁶ i accepta quantificadors com *molt* / *poc* / *bastant* (en singular) que especifiquen la intensitat del dolor, (184b). (184c) mostra que *mal*, amb aquest significat, normalment no pot aparèixer en contextos de noms comptables (modificats per numerals cardinals o quantificadors com *diversos*):

- (184) a.   tenir mal al coll
          b.   tenir molt / poc / bastant mal al coll
          c.   ??tenir dos / diversos mals

---

¹⁰⁶ El substantiu *mal* amb el significat de *dolor* ha d'estar determinat quan porta un modificador (té un mal molt fort a la panxa) o quan té valor emfàtic (té un mal a la panxa!).

Quan el substantiu *mal* s'utilitza amb el sentit de *lesió*, és més difícil decidir si es comporta com a comptable o com a no comptable.¹⁰⁷ Fixem-nos en els exemples de (185):

- (185) a. Té mal a la cama
b. Té molt / poc mal a la cama
c. Té un mal a la cama i no se li acaba de curar
Si tens un mal a l'esquena, t'hi pots posar aquesta pomada
d. Té diversos / molts mals a la cama
Encara té algun mal a la cama

Si bé en els exemples de (185a,b) el substantiu *mal* apareix en contextos de noms no comptables (en singular i sense determinant com a complement del verb, i amb quantificadors en singular), a (185c,d) es comporta com un nom comptable que admet la determinació i la modificació per quantificadors com *diversos* o *molts*.¹⁰⁸ Mentre que amb una oració com la de (185a), en què el substantiu no porta cap determinant, es diu que la lesió de la persona és una extensió no delimitada de mal, quan es determina el substantiu amb un indefinit (185c) normalment es fa referència a un mal uniforme, més delimitat (“únic”), que té la persona (com a *Té una ferida a la cama*).

Finalment, quan el substantiu *mal* té el sentit de *malaltia* admet més fàcilment la determinació i la modificació per quantificadors en plural, com es veu a (186):

---

¹⁰⁷ Substantius com *llaga* o *ferida*, que normalment es comporten com a noms comptables, (ia), també poden aparèixer en contextos de substantius no comptables, com veiem a (ib):

- (i) a. Té una llaga/ferida a la cama
b. Hi tens llaga/ferida, a la cama?

¹⁰⁸ Les oracions de (185a,b), en què el substantiu es comporta com a no comptable, són oracions que la majoria de parlants de català accepten. En canvi, els exemples de (185c,d) tenen una acceptabilitat més reduïda: només alguns parlants les utilitzarien per expressar el nombre de *lesions* que una persona té en una part del cos.

- (186) a. Té mal al fetge
b. Té molt mal al fetge
c. Té un mal al fetge
d. Té diversos / molts mals

Amb el sentit de *malaltia*, el substantiu *mal* admet aparèixer tant en contextos de noms no comptables, (186a,b), com en altres de noms comptables, (186c,d). Amb aquesta accepció la majoria de parlants accepten que el substantiu porti un determinant indefinit (no emfàtic), com a (186c), i que estigui modificat per quantificadors com *diversos* o *molts*, (186d).

El substantiu *mal*, doncs, pot tenir comportaments diferents en funció de la interpretació que pren: si té el sentit de *dolor*, normalment es comporta com un nom no comptable. En canvi, si vol dir *lesió* o *malaltia* és més fàcil que també accepti aparèixer en contextos de noms comptables. Aquesta varietat de possibilitats fa difícil determinar si originalment el substantiu *mal* és comptable o no comptable, i en quins casos es recorre a la recategorització del substantiu.

2.3.2.2. EL COMPLEMENT PREPOSICIONAL DE *MAL DE* I *MAL A*

A part del valor semàntic, hi ha una altra propietat que diferencia les estructures de *tenir mal de* i de *tenir mal a*: en un cas la preposició que introdueix el SP és *de* i en l'altre, *a*. D'entre els diferents valors que pot tenir la preposició *de*, el que sembla més plausible a *tenir mal de* és el d'origen o de "possessió": introdueix la part del cos que s'interpreta com l'origen del dolor. Com hem vist a l'apartat 2.3.1.3, aquesta preposició (*de*) és el nexa entre els dos substantius del SN en vies de lexicalització format a partir de *mal*.

Si ens fixem en els exemples de (187) amb *mal a*, ens adonarem que el SP és un constituent de l'oració: es pot pronominalitzar pel clític *hi*, independentment del

SN *mal*, (187a,c), que també pronominalitza independentment per *en*, (187b,c). (187d) demostra que la seqüència *mal a la panxa* no es pot pronominalitzar per *en* i que, per tant, no és un sol constituent amb el nucli *mal*, a diferència del que passa amb *Tinc mal de panxa / En tinc*:

(187) Tinc mal a la panxa

- a. Hi tinc mal
- b. En tinc a la panxa
- c. N'hi tinc
- d. *En tinc

Tot i que el SP és un constituent de l'oració, el verb *tenir* no subcategoritza cap complement locatiu: en oracions associatives com la de (188a) *tenir* es comporta com un verb transitiu que regeix dos arguments: un subjecte (*l'Eudald*) i un complement directe (*tres llibretes*):

- (188) a. L'Eudald té tres llibretes
- b. L'Eudald té tres llibretes a la prestatgeria

L'oració no necessita, per ser interpretada correctament, un complement locatiu que especifiqui el lloc on la persona té les llibretes: amb aquest tipus d'oracions només s'expressa que una entitat animada posseeix un objecte. Tot i això, també s'hi pot afegir un complement locatiu, com a (188b). Aquest complement es comporta com el que hem vist a *Tinc mal a la panxa*:

(189) Té tres llibretes a la prestatgeria

- a. Hi té tres llibretes
- b. En té tres a la prestatgeria
- c. N'hi té tres
- d. *En té tres (de llibretes a la prestatgeria)

El significat d'una oració com la de (188b), però, no és el mateix que el de l'oració de (188a): a (188b) no només s'expressa una possessió (*L'Eudald posseeix tres llibretes*) sinó també una localització (*Les tres llibretes són a la prestatgeria*). Hi ha, de fet, dues predicacions: prediquem que una entitat animada posseeix tres llibretes i prediquem que aquestes són en un lloc determinat.

A (190) donem més exemples en què també hi ha una doble predicació com a (188b):

- (190) a. En Ricard té un fill al Marroc
- b. En Joan té un bony a l'esquena
Té mal sota l'aixella

En aquesta tesi proposem que els SPs d'oracions com les de (190) són predicatius, igual que els que hem vist a l'apartat 2.2.3 d'oracions com *Té el braç inflat* (Salvi, 1991: 201; Ramos, 2002: 2033). Ramos (2002) assenyala que una de les diferències entre aquestes predicacions secundàries amb sentit locatiu i les que tenen un sentit de manera és que aquestes últimes, a diferència de les altres, es poden anteposar:

- (191) Té inflades les mans
??Té a la panxa mal

En oracions com *Té mal a la panxa*, la predicació principal, aportada pel verb *tenir*, expressa que una persona pateix un dolor, una afecció o una lesió; la predicació secundària, aportada pel complement preposicional, localitza el dany en una part concreta de la persona. A (192a) donem altres exemples amb el verb *tenir* que també contenen una predicació secundària amb un SP:

- (192) a.   tenir un esquinç al turmell
          tenir càncer als pulmons
          tenir mal a la panxa
          tenir un quist als ovaris
- b.   tenir un esquinç de turmell
          tenir càncer de pulmó / pulmons
          tenir mal de panxa

Els exemples de (192) mostren que sovint els SPs que acompanyen el verb *tenir* a (192a) poden alternar amb altres tipus de complements preposicionals introduïts per la preposició *de* que s'inclouen dins el SN encapçalat per substantius com *esquinç*, *càncer* i *mal* a (192b). Aquests SPs amb *de* expressen la localització o el punt d'origen de les dolences.

2.3.2.3. CONCLUSIONS

A l'apartat 2.3.2, hem comparat les oracions amb *tenir mal a* amb d'altres que es construeixen amb *tenir mal de*, i hem demostrat que es tracta de dues construccions molt diferents que, tot i que aparentment s'assemblen, tenen pocs trets en comú. Per una banda, el substantiu *mal* no té el mateix significat en unes construccions que en les altres: mentre que a *tenir mal de* només pot tenir el sentit de *dolor*, a *tenir mal a* el substantiu pot significar tant *dolor* com *lesió* o *malaltia*. Per altra banda, mentre que la preposició *de* és el nexce d'unió entre dos substantius que formen un SN en vies de lexicalització (§ 2.3.1.3), la preposició *a* introdueix, a *tenir mal a*, un predicatiu del complement directe. Hem proposat

que en oracions com *Tinc mal a la pelvis* o *Té un quist als ovaris* hi ha una doble predicació: per una banda, es predica que una persona “posseeix” un mal, una lesió o una afecció; per altra banda, es diu que aquest és en una part del cos.

2.4. ORACIONS AMB *FER MAL*

En aquest apartat, descrivim i analitzem els trets que caracteritzen les oracions amb datiu + *fer* + *mal* + det. + substantiu per a parts del cos com la de (193):¹⁰⁹

(193) Li feia mal la panxa

Comencem l'apartat 2.4.1, presentant algunes característiques generals dels predicats amb *fer mal* i exposem els aspectes que analitzarem (i els que no analitzarem) d'aquests predicats. A l'apartat 2.4.1.1, descrivim algunes característiques semàntiques i sintàctiques del SN que fa de subjecte (que inclou un substantiu per a parts del cos). A l'apartat 2.4.1.2, descrivim el comportament del datiu que forma part de les oracions amb *fer mal*. Finalment, a l'apartat 2.4.2 comparem dos tipus d'oracions, les que presentem a (194), que es poden utilitzar per expressar que una persona sent dolor en una part del cos:

(194) Tinc mal de panxa
Em fa mal la panxa

---

¹⁰⁹ Per simplificar la redacció, a partir d'ara o bé direm *fer mal* per designar la construcció datiu + *fer* + *mal* + det. + substantiu per a parts del cos, o bé posarem una oració representativa com *Em fa mal la panxa*.

En aquesta tesi no tractem oracions amb *fer mal* com les de (195):¹¹⁰

- (195) a. L'Ariadna li ha fet mal (a la panxa)
- b. L'Ariadna s'ha fet mal a la panxa
- c. Les ostres m'han fet mal
- d. Em fan mal les sabates

Oracions com la de (195a) expressen que una persona ha ferit físicament (en una part del cos) o psíquicament una altra persona, ja sigui intencionadament o no. La lectura que se sol donar a una oració com la de (195b), amb *se*, no és una lectura reflexiva, és a dir, que la persona s'hagi causat intencionadament una ferida (*L'Ariadna s'ha fet mal a la cama ella mateixa*), sinó més aviat la lectura decausativa (no s'especifica la causa). Pel que fa a les oracions de (195c) i (195d), expressen que una entitat no humana ha causat una afecció o un dolor (físic o psíquic) a una persona. Sembla que hi ha matisos de significat que diferencien aquests dos tipus d'oracions. De fet, una de les diferències entre els SNs *les sabates* i *les ostres* és que el segon denota un aliment que se'ns pot assentar malament, mentre que el primer designa un objecte que portem a sobre i que ens pot provocar un dolor o una ferida. Aquesta diferència es posa de manifest en les oracions que utilitzarien en castellà alguns parlants catalans: mentre que podríem sentir oracions com *Me duelen los zapatos*, difícilment en trobaríem d'altres com **Me duelen las ostras*. Deixem per a estudis posteriors l'anàlisi d'oracions amb *fer mal* com les de (195); per ara, però, ens centrem en

---

¹¹⁰ En castellà, la diferència entre oracions com *Em fa mal la panxa* i *L'Ariadna li ha fet mal a la panxa* es reflecteix en el lèxic: en el primer tipus d'oracions s'utilitza el verb *doler*; en el segon tipus, en canvi, es fa servir el predicat *hacer daño*. En castellà, *doler* significa «(1) Hacerse sentir con dolor una parte del cuerpo: 'Me duele la cabeza'. El sujeto puede ser también la herida, lesión, etc.: 'La quemadura te dolerá un rato. Todavía me duele el golpe' (...) (2) Causar sentimiento a alguien un desengaño, prueba de falta de cariño o mal trato moral que recibe (...)» (DUE). I *hacer daño* significa «(I) Expresión frecuentísima en que "daño" tiene una amplia gama de significados: desde "daño físico" hasta "mal", en sentido muy general: 'Le hice daño en el codo, sin querer. La tormenta no hizo daño en aquella zona. Me hizo daño con esa pregunta. Gozan haciendo daño'. (II) Indigestarse un alimento: 'Se enfrió y le hizo daño la comida'» (DUE).

les que expressen el dolor que sent una persona en una part del cos (*Em fa mal la panxa*).

2.4.1. EM FA MAL LA PANXA

Un altre tipus d'oració que, al costat de *tenir*, s'utilitza en català per expressar un dolor físic és *fer mal*. En aquestes construccions hi ha un clíctic de datiu, el verb *fer*, el substantiu *mal*, i un SN que inclou un substantiu per a parts del cos i que fa de subjecte (normalment postverbal):

- (196) Li fan mal les cames
Em fa mal el queixal del seny
Segur que et torna a fer mal la panxa?

A continuació presentarem algunes característiques d'aquest tipus d'oracions del català, centrant-nos sobretot en la naturalesa del complement de datiu que apareix en oracions com les de (197):

- (197) a. Li fa mal la panxa
Em feia mal la cama dreta
b. Em pica el dit
Li couen els ulls

En aquesta tesi no entrarem a discutir si oracions com les de (197a) o d'altres, com les de (197b), són oracions amb un verb inacusatiu. Tot i que alguns autors (Sánchez López, 2007) han assumit que aquest tipus de verbs es poden caracteritzar com a verbs inacusatius, creiem que l'únic que és clar és que es tracta de verbs no transitius, el subjecte dels quals normalment és postverbal (però que també pot ser preverbal, com veiem a (198)):

- (198) a. La cama li fa mal
 b. El peu li pica
 Els ulls li couen

Aquesta característica, però, no és suficient per defensar que són verbs inacusatius, sobretot si tenim en compte que estudis recents sobre el tema tendeixen a parlar de *fluid intransitivity*¹¹¹ per caracteritzar tipus d'oracions que normalment s'havien considerat, en les llengües romàniques per exemple, oracions amb verbs inacusatius.

Hi ha un altre aspecte que tampoc no tractarem en detall en aquesta tesi: el fet que *fer mal* es pugui considerar o no un predicat complex. Com mostrarem a continuació, hem observat que algunes de les proves que s'han donat fins ara per caracteritzar els predicats amb verb lleuger no són definitives per afirmar que una construcció com *fer mal* és realment un predicat complex.

Molts autors han defensat que el verb *fer* es comporta com un verb lleuger en predicats com *fer por*, *fer falta* o *fer nosa* (Rosselló, 2002; Lorente, 2002 [*locucions verbals*]; Piera i Varela, 1999 [*construcciones con verbo de apoyo*]). Rosselló (2002: 1880), per exemple, apunta que

---

¹¹¹ Molt breument, el terme *fluid intransitivity* fa referència a la possibilitat que un mateix verb intransitiu pugui alinear l'argument S o bé amb l'argument A o bé amb l'argument P d'una oració típicament transitiva. És a dir, que el comportament del subjecte d'un verb intransitiu (S) es pugui comparar o bé al del subjecte d'un verb transitiu (A) o bé al del complement directe d'aquest verb (P). La possibilitat que en una mateixa llengua hi hagi aquesta doble possibilitat fa que es parli de *fluid-S*. Hi ha diferents factors que poden condicionar aquesta *fluidesa*: a vegades es pot explicar pel grau de control que té l'entitat denotada pel subjecte (S) sobre l'activitat o la situació, etc. Per al català (i d'altres llengües romàniques), la *fluidesa* estaria determinada per la pragmàtica i pel focus presentacional (l'element de l'oració que rep focus). Aquesta explicació seria vàlida per a oracions com les de (i) del català:

(i) Han arribat tres trens   Tres trens han arribat
 N'han arribat tres   *Tres n'han arribat

Per a un estudi detallat de la qüestió, i de les diferències entre *fluid intransitivity* i *split intransitivity*, vg. Creissels (en premsa), entre d'altres.

En català, el protagonisme de *fer*, com a verb merament lleuger o com a verb (lleuger) de suport d'expressions idiomàtiques, és indubtable. Així, amb *fer* com a verb lleuger diem *fer un petó a*, *fer una abraçada a*, *fer por*, *fer fàstic*, etc., allà on en castellà es faria servir el verb *dar* ("donar"); s'hi afegeixen (...) *fer feina*, *fer festa*, *fer mal*, *fer tard*, *fer vent*, *fer soroll*, *fer rialles*, *fer pena* (...).

Un dels exemples que dona l'autora de *fer* com a verb lleuger és *fer mal*. Diversos autors han afirmat que els verbs lleugers tenen característiques que els diferencien dels altres verbs.

Per una banda, i des del punt de vista semàntic, els verbs lleugers són elements que han perdut part del contingut lèxic i que poden servir per expressar situacions o estats molt diversos (Rosselló, 2002: 1880). Si ens fixem en el verb *fer* del predicat *fer mal* ens adonarem que té poc a veure amb el verb que apareix en una oració com la de (199) en què s'expressa, clarament, la realització d'una acció (o una creació):

(199) El pare de la Marta fa cabassos

Una conseqüència que els verbs lleugers perdin part del seu contingut semàntic és que en les estructures de predicat complex normalment l'element que aporta la major part del significat és el SN que acompanya el verb lleuger (i el verb matisa algunes característiques, sobretot modals, temporals i aspectuals, de l'oració). En els predicats amb *fer mal*, el substantiu *mal* aporta la major part del significat. De les diverses accepcions que pot tenir el substantiu *mal* (§ 2.3.2.1), quan es combina amb el verb *fer* en aquest tipus d'oracions només pot significar *dolor*: quan es diu que a algú *li fa mal l'esquena* significa que *sent dolor* en aquesta zona del cos.

En els predicats complexos el verb forma una unitat de sentit amb el complement que l'acompanya: no tan sols és difícil substituir el substantiu que acompanya el verb lleuger per un sinònim sinó que, a més, la majoria d'aquests predicats són parafrasejables per una forma verbal "simple". En el cas de *fer mal*, per una

banda alguns parlants no accepten la substitució del substantiu *mal* per un sinònim com *dolor*:

(200) ?Li fa dolor el peu

Per altra banda, en català hi ha dos verbs, *doldre('s)* i *dolorejar* que poden tenir el mateix significat que *fer mal*: segons el DIEC, *doldre's* vol dir «sentir aflicció, dolor; manifestar aflicció; lamentar-se», en oracions com la de (201a); i el verb *dolorejar*, «fer dolor una part del cos», (201b) (DIEC: s.v. *doldre* i *dolorejar*):

- (201) a. Des que va caure es dol molt dels ronyons
b. Tinc el braç que em doloreja

Però tot i que en català hi ha aquests dos verbs simples, és estrany que s'utilitzin com a sinònims de *fer mal*. Molt més clar és el cas del verb *doler* del castellà (*Me duele el pie*), del verb *to hurt* de l'anglès (*My legs hurt*) o del verb *dimi(η)* del mandinga (§ 3.3.2), en què un verb simple expressa el mateix que *fer mal*.

Gràcia (1986) dona d'altres proves per caracteritzar les seqüències que formen un predicat complex. Tot i que en algunes d'aquestes proves *fer mal* es comporta com un predicat complex, paral·lel a *fer falta*, que autors com Lorente (2002) i Mascaró (2002) han considerat com a locucions verbals, (202), en d'altres proves se'n distancia, i *mal* es comporta com un complement directe prototípic (com el de *fer cabassos*, per exemple), (203):

- (202) a. –?Què et fa el peu? –Mal¹¹²
b. –??Què et fa el llibre? –Falta
c. –Què fa el teu pare? –Cabassos

---

¹¹² Aquestes oracions no s'han d'interpretar amb el sentit de *Com està el teu peu?* o *Com està el teu pare?*.

- (203) a. El que li fa la boca és mal
b. ??El que li fa el llibre és falta
c. El que fa en Quim són cabassos

Per una banda, a diferència d'un complement directe prototípic, normalment els complements dels predicats complexos no poden ser interrogats i aparèixer en la posició inicial de l'oració. Com veiem a (202a), l'oració en què *mal*, de *fer mal*, se substitueix per un pronom interrogatiu és estranya en català, de la mateixa manera que també ho és l'oració amb *fer falta* de (202b); l'oració de (202c), en què hi ha un complement directe prototípic, en canvi, és perfecta en català.

Per altra banda, Gràcia (1986: 153) defensa que els complements dels predicats complexos no poden formar construccions clivellades en català, a diferència dels complements directes prototípics. A (203a) el complement *mal* que acompanya el verb *fer* sembla que es comporta com la majoria de complements directes, com el de (203c), i no com *falta*, el complement d'un verb lleuger, com es veu a (203b).

Els resultats d'aplicar algunes de les proves que tradicionalment s'han aportat per caracteritzar els predicats complexos, i diferenciar-los dels predicats en què no hi ha un verb lleuger, no són clars per a *fer mal*, i, per tant, no ens permeten afirmar (o desmentir) del tot que aquest predicat sigui un predicat complex.

Tant si *fer mal* és un predicat complex com si no, el que sí que podem dir és que té característiques que el diferencien de la majoria d'oracions en què *fer* es comporta com un verb transitiu que normalment regeix dos arguments: un subjecte (agent o causa) i un complement directe (tema). Dues de les característiques més evidents que diferencien aquest tipus d'oracions prototípiques amb *fer* de les que discutim en aquesta tesi és la naturalesa del subjecte i l'obligatorietat del complement de datiu. Com veurem, aquestes dues característiques estan molt relacionades, tenint en compte que la posició de

subjecte d'oracions com *Em fa mal la cuixa* sol estar ocupada per un substantiu per a parts del cos.

2.4.1.1. NATURALSA DE LA SEQÜÈNCIA *FER MAL*

Els substantius per a parts del cos que apareixen en oracions com *Em fa mal la panxa* tenen un comportament passiu (Fontich, 2004): són les entitats que pateixen una reacció interna i motora del cos (dolor), que no respon a cap intenció de la persona que posseeix aquestes entitats. Seria el que l'autor anomena una afectació *interna, motora o endògena espontània* (Fontich, 2004: 288).¹¹³ En els casos d'afectació interna espontània, el datiu s'interpreta com el receptor afectat per la sensació que provoca el cos. De fet, la sensació interna afecta de manera directa una part del cos de la persona i, per tant, també afecta la persona que posseeix aquesta part. Hem de tenir en compte que les parts del cos i la persona constitueixen una entitat complexa que pot desenvolupar sensacions i estats de manera espontània sense que la persona ho pugui controlar. Més endavant, al capítol 4 reprendrem l'explicació de les relacions entre la persona i

---

¹¹³ Per una banda, l'afectació *interna, motora o endògena espontània* es diferencia de l'afectació *endògena intencionada*, com la que hi ha en oracions com la de (i), en què la persona denotada pel subjecte provoca, intencionadament, una acció motora del cos. Per altra banda, també és diferent de l'afectació *externa o exògena*, d'oracions com la de (ii), en què una entitat externa fa una acció a una altra entitat (Fontich, 2004):

- (i) El Ferran va obrir els ulls
- (ii) La Isabel li va obrir els ulls al Ferran

Brucart (2002: 1487) estableix una distinció semblant dins dels verbs que expressen el moviment d'una part del cos. L'autor distingeix entre els casos en què un agent mou o utilitza una de les seves parts del cos externes, com a (iiia), els casos en què el moviment de la part del cos «ve provocat internament per impulsos del sistema nerviós central, sense la participació de cap òrgan extern», com a (iiib), i els casos en què hi ha un agent que mou la part del cos d'una altra persona, com a (iiic) (Brucart, 2002):

- (iii) a. Em vaig tancar els ulls
- b. En Joan va moure el braç
- c. Li van moure el braç

Aquestes distincions, però, no coincideixen del tot amb les que descriu Fontich (2004), entre afectació *endògena – exògena* i *intencionada – espontània*. Fontich (2004) diferencia oracions com les de (iv): ambdues expressen una afectació provocada per un procés intern del cos, però mentre que la de (iva) expressa una acció intencionada, la de (ivb) n'expressa una d'espontània:

- (iv) a. El Ferran va obrir els ulls
- b. Al Ferran se li van obrir els ulls

les seves parts constitutives, prenent com a referència no només el català sinó també el mandinga.

Quan una persona diu que una part del cos *li fa mal*, normalment no expressa la causa que fa que el cos desenvolupi aquest dolor. Això no vol dir, però, ni que no n'hi hagi una ni que no es pugui expressar: la majoria de les oracions amb *fer mal* admeten un adjunt que indiqui la causa, interna o externa, que explica i provoca el dolor. Per especificar la causa es poden utilitzar algunes preposicions com *de*, (204a), o la locució prepositiva *a causa de* (o *per culpa de*), (204b):¹¹⁴

- (204) a. Em fa mal la mandíbula de tant riure
Ens feien mal les cames de tant caminar
- b. De la caiguda / a causa de la caiguda, li fa mal el braç

A (204a) la preposició *de* introdueix una fórmula molt productiva en català per expressar que la persona ha realitzat un sobreesforç en una part del cos i que això li ha provocat un dolor. En tots els exemples de (204), el substantiu per a parts del cos que fa de subjecte s'interpreta com la part física que rep o experimenta l'efecte d'una causa i, alhora, com l'origen a partir del qual l'entitat animada sent dolor. Aquest SN subjecte indica el lloc en què es localitza el dolor: en altres construccions, tindria la forma d'un complement locatiu (*Tinc mal a l'espatlla* o *Sento dolor al peu*).¹¹⁵

Normalment els substantius que ocupen la posició de subjecte denoten parts del cos externes o alguns òrgans interns (*els ronyons* o *els ovaris*) el dolor dels quals la persona és capaç de reconèixer. En canvi, quan el substantiu designa una part

---

¹¹⁴ En les construccions amb *tenir mal de* i *tenir mal a* també és possible expressar la causa del dolor o del dany amb aquest procediment.

¹¹⁵ També trobem diàlegs com *–Què et passa? –Em fa mal el cap –On? –Aquí, al darrere* en què el parlant pregunta sobre la part concreta del *cap* que li fa mal a l'interlocutor. En modalitat enunciativa, trobem oracions com *Em fa mal la part dreta del cap* o *Em fa mal aquí del cap!* (amb un adverbi dèctic). Alguns parlants també acceptarien oracions com les de (i):

(i) Li fa mal a la panxa
Em fa mal al braç

Per a una anàlisi d'aquest tipus d'oracions per al castellà, vg. Sánchez López (2007).

del cos o un òrgan intern que el parlant difícilment pot localitzar i associar amb un tipus de dolor (com ara la *bufeta biliar*), sembla que les oracions amb *fer mal* no són habituals en català. És molt difícil que un parlant pugui dir oracions com les de (205): tot i que sintàcticament són construccions possibles en català, no són acceptables perquè normalment el parlant no pot identificar que el dolor que sent a la zona del ventre prové d'aquests òrgans en concret (si no és que ha patit abans el mal i és conscient del tipus de dolor que provoca):

(205) #Em fa mal la bufeta biliar / el pàncrees

Rigau (1990, nota 12) i altres autors (Rosselló, 2002) han defensat que el fet que el subjecte d'alguns verbs del català tendeixi a aparèixer en posició postverbal es pot explicar per la manera com es distribueix la informació vella i nova a l'oració (tema i rema).¹¹⁶ Aquesta explicació coincideix amb la que hem apuntat a la introducció d'aquest apartat (*fluid intransitivity*): la pragmàtica també pot influir en l'alineament dels arguments d'un verb determinat. Des d'aquest punt de vista, les relacions entre tòpic (tema) i focus (rema) poden jugar un paper important en l'elecció d'un tipus d'alineament o d'un altre per al subjecte dels verbs intransitius. El fet, doncs, que alguns subjectes de verbs intransitius ocupin una posició postverbal es podria explicar per la tendència a *des-topicalitzar*-los, és a dir, la tendència a presentar-los com a focus de l'oració. Per a una discussió més detallada d'aquesta qüestió des d'un punt de vista tipològic, vg. Creissels (en premsa).

Pel que fa a les oracions amb *fer mal*, el focus normalment correspon al sintagma que denota la part del cos afectada pel *mal*. Fixem-nos en els exemples de (206):

- (206) a. Em fa mal l'ull dret
b. L'ull dret em fa mal

---

¹¹⁶ Rosselló (2002: 1862), també apunta altres factors, com ara el tipus de verb o la (in)determinació del SN, que també poden influir en l'aparició postverbal del subjecte d'alguns verbs.

A (206a) el subjecte ocupa una posició postverbal (la posició de focus); a (206b), en canvi, ocupa la posició preverbal (tòpic). Aquesta alternança en l'alineació del subjecte (que a (206a) s'alinearia amb l'argument P de les oracions transitives, i a (206b) amb l'argument A d'aquest tipus d'oracions) provoca un canvi en la presentació de la informació i, també, en el seu significat: a (206a) el parlant concreta que la part del cos que li fa mal és *l'ull dret*. Aquesta oració, seria una bona resposta per a la pregunta *Què et fa mal?*. A (206b), en canvi, es destaca que una part concreta *fa mal*. Les preguntes més adients per a aquesta resposta serien, en aquest cas, oracions com les de (207):

- (207) –Què et fan els ulls?   –L'ull dret em fa mal
          –Com tens els ulls?   –El dret em fa mal

Hi ha un altre factor que també pot influir en el fet que l'ordre habitual de les oracions amb *fer mal* sigui datiu + *fer mal* + det. + substantiu per a parts del cos: la *jerarquia d'animaticitat* que representem a (208) (Whaley, 1997: 173):

- (208) 1 i 2 persona > pronom de 3 persona > nom propi/terme de parentiu > sintagma nominal humà > sintagma nominal animat > sintagma nominal inanimat

Aquesta jerarquia estableix que normalment els substantius animats (i sobretot els humans) precedeixen els inanimats. Tot i que els substantius que apareixen a la posició de subjectes de *fer mal* denoten parts del cos d'un ésser animat, el datiu representa el posseïdor [+humà] d'aquestes parts que sol precedir el subjecte de l'oració (que denota una part del cos), com veiem a les oracions de (209):

- (209) Durant dos mesos va fer-li mal l'ull
      A la Maria li feia mal l'ull

2.4.1.2. CARACTERITZACIÓ DEL DATIU DE *FER MAL*

A les oracions amb *fer mal* sempre hi ha un clíctic de datiu, com veiem a (210):

- (210) A en Xevi, li fa mal la panxa
Em fa mal la cuixa

Aquest clíctic de datiu és un element obligatori:¹¹⁷ com veiem a (211), ni un complement preposicional introduït per la preposició *a*, (211b), ni un possessiu, (211c),¹¹⁸ ni un complement del nom introduït per la preposició *de*, (211d), no el poden substituir:

- (211) a. *Fa mal la cuixa
b. *Fa mal la cuixa a l'Èric
?La cuixa fa mal a l'Èric
c. *Fa mal la meva cuixa
d. *Fa mal la cuixa d'en Robert

Segons els criteris que Gutiérrez (1999) utilitza per descriure els datius no argumentals, el clíctic que apareix en oracions com les de (210) no és un argument del verb perquè és obligatori que aparegui en aquestes oracions en forma de pronom: «su presencia [del clíctico le-les] obligada nos habla del carácter no argumental de estos complementos (??Alivió el dolor a su hermano)» (Gutiérrez, 1999: 1885).

---

¹¹⁷ En alguns casos, es pot elidir el clíctic de datiu:

- (i) Un síntoma de la malaltia és que fan mal els ronyons
Quan fa molt mal el cap, s'arriben a veure llumetes

En aquestes oracions, les parts del cos denotades pels substantius que ocupen la posició de subjecte no tenen un referent concret, un posseïdor determinat. Per aquest motiu, no és necessari que hi aparegui un datiu especificant el posseïdor de les parts del cos afectades per la sensació de dolor.

¹¹⁸ En altres llengües, en canvi, els substantius per a parts del cos que apareixen en estructures paral·leles a les que analitzem en aquest apartat han de portar un possessiu que expressi el posseïdor de la part del cos. És el cas, per exemple, de l'anglès (*His back hurts (him)*) i del mandinga, com veurem en els apartats dedicats a la descripció d'aquesta llengua.

El datiu de les oracions amb *fer mal* està legitimat per la presència d'un substantiu que denota una part del cos (el SN subjecte), que demana l'expressió d'un posseïdor que en lligui la referència. Aquest tipus de substantius denoten entitats que s'han de relacionar amb un posseïdor (el tot) perquè la part i el tot són dues representacions de la mateixa entitat complexa. Si bé, com hem vist a (211), no és possible elidir el clíctic de datiu, el que sí que és possible és que aquest coaparegui amb un complement preposicional introduït per la preposició *a* o *de* o amb un possessiu:

- (212) a. A l'Èric, li fa mal la cuixa
b. Li fa mal la seva cuixa
c. Li fa mal la cuixa d'en Robert

Dels exemples de (212), només a (212a) el clíctic de datiu i el SP introduït per la preposició *a* poden tenir el mateix referent (animat). En les oracions de (212b,c), el datiu i el possessiu (*seva*) o el complement genitiu que acompanya el nom (*d'en Robert*) no fan referència al mateix individu. En aquests exemples l'única interpretació possible és la que dona un valor causatiu al verb *fer*: si pensem que en Robert té la cama recolzada sobre la cuixa d'en Ricard i que la pressió que exerceix li provoca, a aquest últim, dolor, aleshores les oracions de (212b,c) sí que es poden acceptar. En aquest cas, tenim dues persones implicades en la predicació: una persona que provoca (directament o indirecta) el dolor mitjançant una part del cos, i una altra persona que experimenta el dolor. Segurament en els exemples de (212c), l'ordre més habitual seria *La cuixa d'en Robert li fa mal*, amb el subjecte preverbal.

Per una banda, el fet que el possessiu i el clíctic de (212b) no tinguin el mateix referent s'explica perquè en català els substantius per a parts del cos només solen portar un possessiu si no hi ha cap altre element de l'oració que en lligui la

referència, com hem vist a 2.2.3 amb relació al subjecte del verb *tenir* d'oracions com la de (213b):

- (213) a. Les seves cames són molt llargues
b. ??Té les seves cames molt llargues

Segons Brucart (2002: 1485,1486):

En català, l'oració *Vaig veure els seus ulls* és gramatical, però resulta emfàtica, per la qual cosa tendeix a utilitzar-se quan s'inclou una valoració objectiva o subjectiva de l'element posseït: *Vaig veure els seus ulls immensos/blaus*. La concurrència del possessiu amb el datiu que fa la mateixa funció dona lloc a una oració agramatical: *?/*Li vaig veure els seus ulls*.

Per altra banda, el fet que el datiu possessiu i el SP complement del nom de (212c) no puguin ser coreferents, s'explica perquè tant l'un com l'altre expressen la possessió de dues maneres diferents (Brucart, 2002: 1508): el primer, a través d'un datiu possessiu que normalment correspon a SPs introduïts amb la preposició *a*; el segon, per mitjà d'un SP que expressa, al seu torn, el posseïdor de la part del cos.

Des d'un punt de vista semàntic, el datiu que apareix amb el predicat *fer mal* expressa, per una banda i primer de tot, el posseïdor de la part del cos denotada pel subjecte (*datiu possessiu* o *datiu simpatètic*), com ja hem vist. Per altra banda, aquest clític de datiu també expressa la persona afectada per la sensació física que provoca el cos. És, segons Fontich (2004: 299), un *datiu experimentant* (diferent de *datiu possessiu*) que trobem amb verbs com *picar*, *tremolar* o amb *predicadors complexos* (segons l'autor) com ara *fer mal*. El referent del datiu, doncs, s'interpreta com la persona posseïdora de la part del cos que és, alhora, la persona afectada per l'estat. Aquesta explicació coincideix amb la que fa Levin (1993: 225) per a verbs de l'anglès com *to ache*, *to hurt* i *to itch*: «when they are used transitively [com a *my eyes are itching (me)*] the object is the experiencer of the state and, therefore, understood as the possessor of the

body part expressed in subject position». Deixant ara de banda que en anglès el verb *to hurt* és transitiu, veiem que el datiu s'ha d'interpretar com l'entitat animada que posseeix la part del cos i que, per tant, està afectada pel mal que s'hi localitza. Més endavant, al capítol 4 reprendrem aquest tema i l'ampliarem amb relació al mandinga.

2.4.1.3. CONCLUSIONS

En aquest apartat hem presentat les característiques que diferencien oracions com *Em fa mal la panxa* d'altres amb *fer* com *En Joan fa cabassos*. Per una banda, el subjecte de les oracions amb *fer mal* no se sol interpretar com un agent o una causa (a diferència de les oracions prototípiques amb *fer*). Per altra banda, i a diferència dels predicats agentius i causatius amb *fer*, en les oracions com *Em fa mal la panxa* hi apareix un clític de datiu obligatori. El fet que aquest datiu sigui obligatori s'explica, per una banda, pel tipus de substantiu que ocupa la posició de subjecte (un substantiu per a parts del cos) i, per altra banda, per la interpretació que se li dóna: és l'element de l'oració que denota l'entitat afectada.

A continuació analitzem les relacions que hi ha entre les oracions amb *tenir mal* de què hem parlat a l'apartat anterior i les que es formen amb *fer mal*. Com veurem a continuació, aquests tipus d'oracions cobreixen diferents camps semàntics.

2.4.2. *TINC MAL DE PANXA I EM FA MAL LA PANXA*

Per expressar que una persona sent dolor en una part del cos, en català es poden utilitzar, almenys, tres estructures diferents:

- (214) a. Tenia mal de panxa
- b. Tenia mal a la panxa
- c. Li feia mal la panxa

El subjecte de les oracions de (214a,b) expressa la persona que pateix el dolor, i la part del cos concreta que experimenta el dolor o bé forma part d'un SN en vies de lexicalització, (214a) (§ 2.3.1.3) o bé és el complement directe de *tenir*, (214b) (§ 2.3.2.2). Tant a (214a) com a (214b), el subjecte és l'element de l'oració que lliga la referència del substantiu per a parts del cos (expressa el posseïdor de la part del cos). El SN subjecte d'oracions com les de (214c) amb *fer mal* denota, en canvi, la part del cos concreta afectada pel dolor, i el posseïdor d'aquesta part del cos apareix sota la forma d'un clíctic de datiu (que en lliga la referència). Aquesta diferència condiona la manera de transmetre la informació. Les oracions amb *tenir mal* (214a,b) es construeixen des de la perspectiva de la persona que pateix el dolor: s'expressa que hi ha una entitat animada (el subjecte) que presenta un dany en una part del cos. En canvi, en les oracions amb *fer mal* (214c) es parteix de la part del cos concreta de la persona que pateix el dany. Podem comparar aquestes diferències de perspectiva amb les diferències que fa una càmera entre un pla general i un primer pla: mentre que en les oracions amb *tenir mal* s'enfoca tot l'individu (pla general), quan s'utilitza *fer mal* es fa un primer pla de la part del cos concreta que sent dolor. Segons la terminologia de la lingüística cognitiva (§ 1.1.1), en les oracions amb *tenir mal* la persona (el tot) és la figura (*figure* o *trajector*) i la part del cos, el fons (*ground* o *landmark*), mentre que en les oracions amb *fer mal* aquesta correspondència s'inverteix: la part del cos és la figura (*figure* o *trajector*) i la persona (el tot), el

fons (*ground* o *landmark*). Al capítol 4 reprendrem aquest tema i l'ampliarem amb les dades del mandinga.

Hi ha un altre aspecte que també intervé en l'ús de les tres oracions de (214): el fet que les expressions amb *mal de* siguin SNs en vies de lexicalització fa que tinguin més restriccions d'ús. En general, com hem apuntat a l'apartat 2.3.1.2 hi ha un nombre limitat de substantius per a parts del cos que poden aparèixer en les seqüències amb *mal de*. Hem de tenir en compte, però, que són construccions força productives i que cada cop accepten més substantius:

(215) mal de cap, mal de panxa, mal de coll, mal d'orella, mal de queixal

però

#mal de cul, #mal de pleura, #mal d'ungla

L'ús és, de fet, el principal factor que determina la possibilitat que les seqüències amb *mal de* puguin aparèixer amb uns substantius per a parts del cos o uns altres per expressar un dolor. En aquells casos en què no sigui habitual utilitzar *mal de* el parlant haurà d'utilitzar altres construccions amb *fer mal* o *tenir mal a*.

Des del punt de vista semàntic, i si ens fixem en l'abast que tenen les tres oracions de (214), ens adonarem que mentre que *tenir mal de* i *fer mal* només es poden utilitzar per expressar un dolor, *tenir mal a* també pot servir per expressar que una persona té una lesió o una malaltia en una part del cos (§ 2.3.2.1). En aquest sentit, les oracions amb *tenir mal de* i amb *fer mal* tenen un sentit molt més restringit. Ambdós tipus d'oracions tenen assignats unes parcel·les de significació bastant determinades:

(216) a. Tinc mal de coll i no em puc empassar la saliva

*A causa del cop, tenia mal de coll

*Després de la classe d'aeròbic i de moure tant el coll, tenia mal de coll

*Si em toco aquí (el lloc del cop), encara tinc mal de panxa

- b. Em fa mal el coll i no em puc empassar la saliva
A causa del cop, em feia mal el coll

Als exemples de (216a) veiem que *tenir mal de* se sol utilitzar per expressar un dolor intern que sent la persona (§ 2.3.1). Amb *fer mal*, en canvi, es pot expressar que se sent un dolor o bé intern o bé extern. En oracions com *Em fa mal el coll i no em puc empassar la saliva*, l'emissor expressa que sent un dolor a la gola, a la part interna del coll. En canvi, en oracions com *A causa del cop, em feia mal el coll*, expressa que experimenta un dolor que podríem descriure com a extern: un cop que ha rebut la persona ha fet que sentís dolor a la zona externa del coll (i aquest dolor es nota més si la persona es toca la zona lesionada). L'abast d'una construcció i de l'altra, doncs, en determina l'ús: les oracions amb *tenir mal de* tenen un ús més restringit i només seran acceptables en alguns contextos molt determinats. En els casos en què el parlant vulgui expressar un dolor (intern), podrà utilitzar, de manera indistinta, les estructures amb *tenir mal de* o amb *fer mal*. Tot i això, i sempre que li sigui possible (vg. algunes restriccions a l'apartat 2.3.1.2), tendirà a triar la que es forma amb *tenir mal de*. En canvi, quan vulgui expressar que una persona sent un dolor extern, haurà d'utilitzar una oració amb *fer mal*.

2.5. CONCLUSIONS

En aquest apartat presentem alguns aspectes que poden intervenir en l'ús i en la interpretació de les oracions que expressen estats patològics en català. Sovint la manera com percebem i conceptualitzem els estats patològics pot intervenir en la manera com els vehiculem i, per tant, en l'ús que fem dels diferents tipus d'oracions que analitzem en aquesta tesi. En aquest apartat final de la part de descripció del català, volem insistir en dos aspectes generals que hem vist en els apartats anteriors: (a) la concreció en català de la relació entre una part del cos i el seu posseïdor (que formen una realitat complexa); (b) la percepció i la conceptualització dels estats patològics.

En les oracions que hem analitzat en aquest capítol hem vist que la relació entre la part del cos i el posseïdor d'aquesta part del cos (representat pel SN subjecte o per un datiu que, tot i ser obligatori a l'oració, no està regit pel verb, sinó que és un argument del substantiu per a parts del cos)¹¹⁹ sempre és una relació que no només implica inclusió sinó també, i com a conseqüència, l'afectació del posseïdor. Totes les oracions que hem analitzat suposen la participació (passiva) d'una entitat animada que es veu afectada per un estat o una lesió que generalment no pot controlar. Tant si l'oració que expressa l'estat patològic és un predicat amb *ser / estar* o *tenir*, com si es forma amb *fer mal*, sempre ha d'incorporar un element que es refereixi a la persona afectada. En algunes oracions, també hi pot haver un altre element que especifiqui la part concreta d'aquesta persona afectada per l'estat o la lesió. Aquest element sol ser o bé el subjecte de l'oració (*Em fa mal la cama*), o bé el complement directe (*Tinc la cama inflada*) o bé un complement preposicional (*Tinc mal a la cama*). Quan hi ha un substantiu que denota la part del cos concreta afectada per l'estat o la lesió, l'element que en lliga la referència assumeix dos valors alhora: per una banda representa el posseïdor de la part del cos denotada per aquest substantiu; per altra banda, representa el tot que està afectat per l'estat (en una part del cos). El fet que aquests dos valors recaiguin sobre un mateix element de l'oració, però, és una característica del català:¹²⁰ en d'altres llengües (com el mandinga, per exemple), la distinció entre aquests dos valors és molt més clara perquè hi ha dos elements diferents que expressen una cosa i l'altra. Al capítol 4, reprendrem aquest tema i l'ampliarem amb les dades del mandinga.

Un dels aspectes que hem de tenir molt en compte a l'hora d'analitzar les oracions que poden expressar estats patològics en català (i, com veurem en els apartats que vénen a continuació, també en mandinga) és la manera que tenen els

---

¹¹⁹ En alguns contextos, el posseïdor de la part del cos també pot estar representat per un possessiu o un complement de genitiu (amb *de*).

¹²⁰ Vg. Gràcia i Fullana (2000) per a altres casos en què l'argument posseïdor d'un substantiu per a parts del cos (nom de possessió inalienable) en català combina aquest valor amb el d'un argument d'un altre element de l'oració (per exemple, a *El caçador va camatrencar l'ocell*, *l'ocell* s'interpreta com el posseïdor de *cama* i com el pacient de *trencar*).

parlants d'una llengua d'entendre i categoritzar els diferents estats patològics. Aquesta és una observació que ja hem anat introduint en els apartats dedicats al català, i que haurem de recuperar a l'hora d'analitzar les oracions que expressen estats patològics en mandinga. Pel que fa al català, a l'apartat 2.2.5 hem presentat algunes característiques dels estats patològics, dels signes i símptomes i de les lesions que poden influir en el comportament dels substantius a l'hora d'aparèixer en oracions amb els verbs que analitzem en aquesta tesi. Són trets de significat que poden intervenir a l'hora de vehicular els diferents estats amb una oració o una altra. Un d'aquests trets, que pot influir de manera més directa en l'ús de les oracions que estem analitzant, és la delimitació temporal. El nostre coneixement del món (i la visió que en tenim) ens fa distingir entre quatre tipus d'estats, segons quina sigui la seva delimitació (com ja hem vist a l'apartat 2.2.4.2):

(a) Hi ha estats que no estan delimitats ni per l'inici ni pel final: malalties com la síndrome de Down són malalties congènites que ni s'adquireixen ni es poden deixar de tenir (de moment);

(b) Hi ha estats que estan delimitats pel final però no per l'inici: algunes malalties de naixement (no adquirides) són, actualment, curables (pensem en algunes cardiopaties congènites, per exemple);

(c) Hi ha malalties que estan delimitades per l'inici però no pel final: actualment, per exemple, la sida o la malaltia de Parkinson són malalties incurables que es poden adquirir però que no es poden deixar de tenir (cròniques);

(d) Hi ha malalties que tenen una delimitació tant per l'inici com pel final: la majoria de signes i símptomes (*febre, tos, gana*) i moltes de les malalties (*xarampió, varicel·la, grip*) són estats acotats que afecten la persona durant un espai determinat de temps.

Hem de tenir en compte, però, que aquesta classificació que hem establert no és, ni molt menys, una classificació fixa perquè els avenços en medicina fan que les fronteres entre les malalties curables i les no curables vagin canviant de manera contínua. Una malaltia que avui en dia no és curable, per exemple, pot arribar a ser-ho, i aleshores els parlants passaran a concebre-la com una malaltia amb delimitació per l'inici i pel final.

També hem de tenir en compte que la conceptualització dels estats patològics que fem els parlants pot no correspondre a la realitat objectiva: com hem anat veient en aquest capítol, la classificació que acabem de fer sovint es basa en la percepció que tenim els parlants dels diferents estats patològics, més que en la realitat mèdica objectiva. La majoria de parlants concep la paràlisi o l'asma com a estats irreversibles, és a dir, no acotats; no obstant això, aquests estats poden ser acotats i, per tant, poden afectar de manera temporal i accidental una persona. La percepció que tenim els parlants, però, condiciona la poca acceptació d'oracions com *La Laia està paralítica* o *Està asmàtica*, en què s'emfatitzi que la paràlisi o l'asma que afecta la persona és un estat temporal.

Dos trets més que intervenen de manera directa en l'ús dels termes que expressen estats patològics són l'origen o la causa que s'assigna als estats (un origen intern o extern), i l'abast corporal que tenen (o que es percep que tenen).¹²¹

Quant a la causa o l'origen dels estats, ja hem vist que el fet que siguin estats provocats per un agent extern (com un virus, un bacteri, etc.) o estats que desenvolupa l'organisme en si de la persona és un factor que pot intervenir en la construcció de les diferents oracions que hem estudiat. Aquest tret dels estats condiciona l'ús de les oracions amb *fer* com *fer un infart*, i el d'altres oracions que es construeixen amb verbs com *venir* (*M'ha vingut la regla*), *agafar*

---

¹²¹ El coneixement que tenim dels òrgans interns del nostre cos també és un factor que condiciona l'ús de determinades oracions amb *tenir mal de / mal a* i *fer mal*. Oracions com les de (i) són poc utilitzades en català perquè suposen que el parlant sap reconèixer on té cada òrgan intern i quin tipus de dolor pot provocar:

(i) #Té mal al pàncrees
#Li fa mal la bufeta biliar

(transitiu, *He agafat la grip*, i intransitiu, *M'ha agafat mal de panxa*) i *sortir* (*M'ha sortit una taca a la cara*). Com ja hem vist als apartats corresponents, *fer* se sol combinar amb estats adquirits que desenvolupa l'organisme d'una persona, igual que *venir* i *agafar* (intransitiu). *Agafar* (transitiu), en canvi, es pot combinar tant amb estats que tenen un origen extern com amb d'altres que desenvolupa l'organisme. *Sortir*, finalment, sol aparèixer amb TAS que denoten estats o lesions (generalment físiques) que dibuixen un moviment de dins cap enfora del cos (que desenvolupa el cos en si).

Pel que fa a l'abast corporal dels estats, podem establir la subdivisió següent, com ja hem vist en diferents apartats d'aquest capítol: (a) estats que afecten (o que es perceben com si afectessin) el cos en general, o que no afecten cap part del cos en concret, (217a); (b) estats o lesions que poden afectar més d'una part del cos, (217b); (c) estats que només poden afectar una part del cos concreta, (217c):

- (217) a. febre, al·lèrgia, colesterol (alt), diabetis, tos
b. paràlisi, afeccions de la pell (gra, berruga, furóncol, etc.), càncer
c. gastroenteritis, lumbàlgia, conjuntivitis, sinusitis, otitis

Aquesta distinció és important per explicar algunes característiques de les oracions que analitzem en català, i també ho serà per explicar alguns comportaments de les oracions equivalents en mandinga. Per donar-ne només un exemple: aquest tret condiciona que en català no es pugui dir ni **Té febre al cap* ni **Té otitis a l'orella*, en contraposició a *Té un gra al nas*.

A part d'aquests trets de significat dels estats patològics que intervenen en l'ús que fem dels mots relacionats amb l'àmbit mèdic, no volem acabar aquesta primera part de descripció del català sense mencionar, molt breument, algunes tendències de categorització que s'observen en els termes mèdics de la medicina occidental (a l'apartat 3.2.2 reprendrem aquesta caracterització amb relació al mandinga). Els termes mèdics que s'utilitzen en català emfatitzen, igual que els

que s'utilitzen en mandinga, una determinada manera d'entendre els estats que representen.

En català, aquests termes estan formats sobretot a partir de tres grans característiques: la part del cos afectada (*mal de panxa*), la causa que els origina (*mal d'altura*) i el principal signe o símptoma (*mal d'ofegor*). En aquesta tesi no hem analitzat amb detall les tendències de categorització que es poden observar en els mots que denoten estats patològics, lesions, trastorns, etc. en català. Hem cregut més convenient centrar-nos en la descripció de les tendències que s'observen en aquests mots mandingues, l'objecte d'estudi principal d'aquesta tesi, i fer breus referències a les que hi ha en català. Fixant-nos només en els substantius que designen lesions de la pell (o d'alguna altra part del cos), però, ens adonem que en català també hi ha patrons de base que fan que prioritzem unes determinades característiques dels estats o de les lesions a l'hora de designar-los:

- (218) a. esgarrapada / esgarrinxada
- b. ferida / nafra / llaga / úlcera

La principal diferència entre una esgarrapada i una esgarrinxada (tot i que aparentment poden tenir el mateix aspecte físic) és l'entitat causant de la lesió: mentre que una esgarrapada està causada per les unghes o les urpes d'una entitat animada, una esgarrinxada normalment ha estat causada per una entitat (inanimada) amb punxa o punxes (com un arç). Pel que fa a (218b), la principal diferència que evidencien alguns d'aquests substantius és la localització, interna o externa, de la lesió: una ferida normalment només pot ser una lesió externa, mentre que una llaga o una úlcera poden designar tant lesions internes (*una úlcera / llaga a l'estómac*) com externes (*una llaga a la cama*).

Com veiem, doncs, la manera com conceptualitzem i percebem els estats patològics, les lesions, etc. ens pot ajudar a explicar l'ús sintàctic que poden tenir alguns termes en oracions com les que analitzem en aquesta tesi.

3. ANÀLISI DE LES CONSTRUCCIONS QUE EXPRESSEN ESTATS PATOLÒGICS EN MANDINGA

En aquest capítol analitzem les oracions que expressen estats patològics en mandinga. A part de descriure els diferents tipus d'oracions, però, també presentem les principals característiques morfològiques i semàntiques dels substantius que designen parts del cos i dels TAS del mandinga (§ 3.2.1 i 3.2.2, respectivament). En aquests dos apartats, fem un èmfasi especial en algunes tendències de categorització que es poden observar en aquests mots del mandinga, aportant, també, algunes dades d'aquest tipus de mots del català.

A l'apartat 3.3 presentem els diferents tipus d'oracions del mandinga que es poden utilitzar per expressar estats patològics o lesions i que corresponen, a grans trets, a les oracions de sentit atributiu, associatiu (§ 3.3.1) i amb *fer mal* del català (en mandinga, amb el verb *dimi(ŋ)* (§ 3.3.2)). A més, en els apartats 3.3.3 i 3.3.4 també descrivim breument d'altres oracions del mandinga formades amb els verbs *ke* 'fer', *muta* 'agafar', *bo* 'sortir, deixar' i *bula* 'deixar, abandonar'.

Abans de res, però, farem una breu descripció d'alguns trets gramaticals del mandinga que són pertinents per entendre alguns aspectes dels tipus d'oracions que analitzem en aquest apartat.

3.1. APUNTS DE GRAMÀTICA

En aquest apartat, i abans d'entrar en la descripció i l'anàlisi dels substantius que designen parts del cos i dels TAS en mandinga, volem presentar alguns apunts generals sobre el funcionament gramatical d'aquesta llengua. El propòsit d'aquest apartat és proporcionar al lector algunes nocions bàsiques necessàries per entendre millor les explicacions i les argumentacions dels apartats que vénen a continuació. En concret, discutim el tipus de categories lèxiques que es poden identificar en mandinga i l'ordre dels constituents de l'oració.

3.1.1. LES CATEGORIES LÈXIQUES

Un aspecte molt important que cal tenir en compte a l'hora d'aproximar-se a la llengua mandinga és la categoria lèxica de les paraules. En la tradició lingüística del català (i, en general, de les llengües d'Europa) se solen distingir categories com el verb, el substantiu i l'adjectiu. Semànticament, el substantiu és la categoria que descriu prototípicament persones, animals i coses (els participants); l'adjectiu descriu propietats dels participants; i el verb, les activitats que porten a terme els participants (Dixon, 1999: 1,2).

En mandinga la delimitació de les categories de substantiu, verb i adjectiu no és gens fàcil d'establir a partir dels criteris que s'utilitzen habitualment en les gramàtiques de les llengües europees. En general, s'observa que la majoria de lexemes mandingues són polivalents i mostren molta flexibilitat i adaptabilitat a l'hora de comportar-se com una classe de paraules o com una altra (es poden atribuir dues o més categories lèxiques diferents a un mateix mot).

En primer lloc, hi ha lexemes que poden funcionar només com a substantius. La majoria de termes que descrivim i analitzem a l'apartat 7.2.1 són substantius prototípics que poden ocupar la posició de nucli d'un SN: *ñiη* 'dent', *ñaadaa* 'cara' o *siη* 'cama, peu' són lexemes nominals. Aquests lexemes es poden

combinar amb marques d'especificació (la marca de "definitud", *-o*; la marca de plural, *-lu*; els demostratius, *ñiŋ* 'aquest' i *wo* 'aquell'; etc.) i poden assumir funcions no predicatives.

En segon lloc, hi ha lexemes que només funcionen com a verbs, combinats amb un predicatiu (partícula que expressa informacions gramaticals com l'aspecte i el mode): *ñaña* 'gratar' o *saa* 'morir' són arrels que funcionen com a verbs i que han de passar per un procés de derivació per poder funcionar com a substantius: de *saa* 'morir' s'obté el substantiu *saa-yaa* 'la mort', adjuntant el sufix *-yaa* a l'arrel verbal.¹²²

3.1.1.1. RELACIONS ENTRE SUBSTANTIU I VERB

Com ja hem dit, però, les fronteres entre categories, sobretot entre substantius i verbs, són molt difuses en mandinga. Diversos autors han destacat el fet que molts dels mots (o arrels) de les llengües manding poden funcionar com a parts del discurs diferents sense que en variï la forma morfològica (Vydrine, 1999). Vydrine ha estudiat aquest fet i ha resumit algunes de les propostes d'autors com Houïs (1981, *apud* Vydrine, 1999), Dumestre (1987, *apud* Vydrine, 1999) o Creissels (1983b, *apud* Vydrine, 1999) per explicar que alguns mots-arrels de les llengües manding puguin funcionar com a substantius i com a verbs sense patir cap tipus de derivació.¹²³

---

¹²² En els primers treballs de Creissels (1981, 1982, 1983a), l'autor havia defensat que en mandinga no hi havia lexemes únicament verbals. Segons les seves argumentacions, es podien distingir dos tipus diferents de lexemes: els lexemes nominals i els lexemes verbo-nominals. En els treballs més recents, però, l'autor ha apuntat la possibilitat que en mandinga també hi hagi bases que només funcionin com a verbs (o, si més no, bases que tinguin un ús productiu com a verbs però no com a substantius).

¹²³ Per al bambara, Creissels (2004: 26) defensa que

À côté de lexèmes qui au moins à première vue semblent avoir de manière exclusive un seul de ces trois comportements possibles [V / N / A], on relève une proportion considérable de lexèmes qui ont sans restriction particulière la possibilité d'adopter deux de ces comportements, parfois même les trois, comme par exemple *je* '(être) blanc' (adjectif), 'blanchir' (verbe), 'taie à l'oeil' (nom). Et surtout, ce qui est beaucoup plus difficile à cerner, des lexèmes qui semblent à première vue caractérisables de manière univoque comme noms, verbes ou adjectifs ont souvent des possibilités limitées d'emploi dans des contextes qui sont en principe typiques de lexèmes appartenant à une

Per al mandinga, sembla clar que hi ha molta flexibilitat a l'hora d'utilitzar una paraula com a substantiu o com a verb (sense cap tipus de derivació). Al costat dels lexemes que funcionen únicament com a substantius i dels que funcionen únicament com a verbs, hi ha lexemes com *barama* 'ferir; ferida' que, en funció del context i de la posició que ocupa en l'oració, es pot interpretar com a verb o com a substantiu.¹²⁴

- (1) a. Yanke ye n barama
 Yanke ACP·AF 1sg ferir
 'La Yanke m'ha ferit'
- b. Baramoo le be Yanke koo to
 ferida.DEF FOC COP·AF Yanke esquena.DEF POST
 'La Yanke té la/una ferida a l'esquena'

A (1a), el lexema *barama* del mandinga funciona com un verb; a (1b), en canvi, aquest mateix lexema funciona com un substantiu. La principal diferència que hi ha entre l'ús verbal i l'ús nominal del mot *barama* és la possibilitat de combinar-se amb unes partícules o amb unes altres. A (1b) el lexema *barama* pren les marques d'especificació pròpies dels elements nominals: el sufix *-o* és el morfema que marca la diferència entre els substantius que reben una lectura específica (equivalents als substantius definits o indefinits del català), com *baramoo*, i els substantius que tenen una lectura genèrica, com *barama*. Aquest sufix s'adjunta sempre a arrels nominals.

---

autre classe. C'est ainsi qu'on a pu soutenir qu'il n'y a pas en bambara de lexèmes purement verbaux, mais seulement des lexèmes verbo-nominaux.

¹²⁴ Com assenyala Moreno (1999: 237), en llengües malaiopolinèsies com el tongà també hi pot haver lexemes que segons el context funcionin com a verbs o com a substantius:

En el par de ejemplos anterior [Te u puaka 'traeré cerdo' lit. 'cerdearé' // Ko e puaka 'es un cerdo], la palabra *puaka* puede ir precedida de morfemas de tiempo (te = futuro) y persona (u = primera persona del singular), o del artículo indefinido para formar un predicado nominal. Es decir, en esta lengua, una misma palabra puede funcionar como nombre o como verbo.

A (1a), en canvi, el lexema *barama* va acompanyat d'una partícula, *-ta*, que és una marca predicativa sufixada. El mandinga és una llengua en què l'aspecte i el mode s'expressen mitjançant partícules que solen tenir un paradigma afirmatiu i un altre de negatiu (Creissels, 1983a):

(2)

PREDICATIUS		
	<i>Afirmatiu</i>	<i>Negatiu</i>
<i>Acomplert</i>	construcció transitiva: ye ¹²⁵	maŋ
	construcció intransitiva: -ta ¹²⁶	
<i>Inacomplert</i>	ka / kari / kali	buka
<i>Projectiu / Subjuntiu</i>	ye	kana
<i>Potencial</i>	si ¹²⁷	

Com podem veure a la taula (2), els predicatius poden aportar valors molt diversos, la majoria relacionats amb l'aspecte o el mode. A part dels predicatius verbals, en mandinga també hi ha dues còpules, *be* i *mu*, que poden formar oracions com les de (3a) sense combinar-se amb cap marca predicativa. Com veiem a (3b), a més, la còpula *be* també es pot utilitzar per expressa l'aspecte progressiu i el futur (§ 3.3.1.2.3):

- (3) a. Dindiŋo   be   buŋo   kono
 nen.DEF   COP·AF casa.DEF   POST
 'El nen és dins la casa'
- Tubaaboo   le   mu
 europeu.DEF   FOC   COP·AF
 'És un europeu'

(Creissels, 1983a: 29,30)

¹²⁵ El predicatiu *ye* esdevé *ŋa* en contacte amb una nasal.

¹²⁶ *-ta* és l'únic predicatiu del mandinga que se sufixa a l'arrel.

¹²⁷ Tot i que el predicatiu *si* no té clarament un paradigma negatiu, en alguns casos *kana* i *te* es poden utilitzar com a predicatius negatius de *si* (Creissels, 1983a: 114).

- b. Musoo   be   siinoo   la
       dona.DEF   COP·AF son.DEF   POST
       ‘La dona s’està adormint’
- Musoolu   be   maanoo   fee-la
       dona.DEF.PL   COP·AF arròs.DEF   garbellar.INF
       ‘Les dones garbellaran l’arròs’   (Creissels, 1983a: 174)

El fet que paraules com *barama* ‘ferir; ferida’, que tradicionalment (en la bibliografia sobre llengües manding) s’han anomenat *elements verbo-nominals*, puguin funcionar com a substantius o com a verbs, en funció de les partícules amb les quals es relacionin i de la posició que ocupin dins de l’oració, es pot comparar amb la realció que hi ha entre les paraules catalanes o angleses de (4), sovint considerades fruit d’un procés de conversió sintàctica o d’afixació zero, permeten crear una paraula a part:¹²⁸

- (4) a. cantar   -   cant
       rebutjar   -   rebuig
       cridar   -   crida
- b.   to change   -   the change

Segons Creissels (c. p.), en mandinga sovint no està clar quina ha estat històricament la categoria de base a partir de la qual s’ha desenvolupat l’altra categoria ($N \rightarrow V$ o $V \rightarrow N$?). Aquesta mateixa observació, però, també es podria fer per a alguns exemples del català (*queixar* $\rightarrow$ *queixa?* o *queixa* $\rightarrow$ *queixar?*).

---

¹²⁸ Com apunta Cabré (1994: 90),
 (...) amb una regla de conversió qualsevol parlant del català pot crear una nova paraula sense recórrer ni a l’addició de formants a una base lèxica ni a la combinació d’elements morfològics o lèxics; senzillament, transcategoritzant una unitat existent al diccionari.

En resum, doncs, en aquesta tesi assumim que en mandinga hi ha lexemes nominals, lexemes verbals i d'altres lexemes (anomenats *verbo-nominals*) que poden tenir un ús nominal o verbal més o menys estès.¹²⁹

3.1.1.2. RELACIONS ENTRE SUBSTANTIU, VERB I ADJECTIU

Si bé la majoria de lingüistes estan d'acord a acceptar que hi ha dues grans classes de paraules, els substantius i els verbs,¹³⁰ no tots defensen que la classe dels adjectius (qualificatius), identificada per la gramàtica tradicional occidental, sigui una classe universal. Com apunta Dixon (1982), algunes llengües no tenen una classe d'adjectius independent de la classe dels substantius o de la dels verbs. Sovint els adjectius no presenten trets característics suficients que els diferenciïn de les altres dues grans categories, sinó que mostren punts en comú amb la classe dels substantius o amb la dels verbs. Creissels (1979a) mostra que fins i tot en francès, llengua en la qual tradicionalment s'ha defensat que es poden establir fronteres bastant clares entre els adjectius i els substantius o els verbs, la categoria adjectiu no és fàcilment identificable.

---

¹²⁹ La freqüència d'ús és un tret que també s'ha de tenir en compte a l'hora de parlar d'elements verbo-nominals: hi ha mots que funcionen com a verb que poden tenir un ús marginal (però possible) com a substantiu (ús molt més limitat i restringit) i que, per tant, s'han de considerar verbo-nominals. En aquesta tesi, i per simplificar l'explicació i les glosses, en el cas dels elements verbo-nominals només mencionem el significat que correspon a cada ús: la glossa d'un mot compost com *barama-noo* 'marca d'una ferida', doncs, és ferida+marca i no ferir; ferida+marca, d'acord amb el significat del mot compost resultant.

¹³⁰ Autors com Moreno (1999) han criticat la dicotomia que tradicionalment s'estableix entre substantiu i verb perquè consideren que és una dicotomia que s'ha establert partint de llengües indoeuropees com l'anglès. Com ell mateix assenyala, «(...) en castellano y otras lenguas occidentales (...) existe una interrelación e indefinición entre nombre y verbo mucho mayor de lo que podríamos pensar a primera vista. De muchísimos verbos surgen sustantivos [*acelerador* – *acelerar*, *navegante* – *navegar*] y de sustantivos pueden surgir verbos [*aletear* – *ala*, *acuhillar* – *cuchillo*]». (Moreno, 1999: 241). L'autor defensa que tant el verb com el substantiu es caracteritzen per expressar propietats d'entitats. Moreno (1999: 239) també recull alguns exemples de l'anglès que demostren que sovint la frontera entre substantiu i verb no és tan nítida com es voldria: en anglès, una paraula com *hands*, presentada de manera aïllada, es podria interpretar com 'mans' (N plural) o com 'donar, posar en mans de' (V en tercera persona).

Des d'un punt de vista morfosintàctic, sovint els adjectius (en algunes llengües) es defineixen per la flexió en gènere i nombre que presenten (masculí *vs.* femení i singular *vs.* plural). No obstant això, és evident que en llengües com el francès o el català aquest tret no és del tot distintiu dels adjectius: hi ha adjectius invariables pel que fa al gènere (*intel·ligent*), de la mateixa manera que hi ha substantius (que denoten entitats sexuades) que també tenen una forma de masculí i una altra de femení (*nebot/neboda*). A més, també hi ha substantius que es poden “adjectivitzar”, és a dir, que poden tenir un ús adjectival: en francès, *vache* o *cochon* (Creissels, 1979a: 119) o en català *porc* (en oracions com *És molt porc*),¹³¹ per exemple, mostren que alguns substantius es poden utilitzar adjectivament. En aquest sentit, Creissels (1979a) defensa que sovint substantius i adjectius es poden utilitzar en contextos similars (des d'un punt de vista distribucional). En els sintagmes formats per un nucli i un modificador (que el qualifica) és freqüent que el modificador del substantiu sigui un adjectiu; no obstant això, hi ha casos en què el modificador del substantiu que fa de nucli del sintagma no és un adjectiu sinó un substantiu: *un professeur femme*, *un roman fleuve* (Creissels, 1979a: 118) o *girafa femella*, *paraula clau* són exemples en què un substantiu està ocupant la posició normalment reservada als adjectius. Els adjectius qualificatius sovint també poden tenir un ús característic dels substantius: en sintagmes com *le rouge et le noir*, *les petits* (Creissels, 1979a: 118) o *la vella* (a *la vella va caure per les escales*), termes que normalment s'identifiquen com a adjectius funcionen com a substantius (acompanyats d'un determinant).

Segons Creissels (1979a), aquests trets, que posen de manifest els punts de contacte que hi ha entre la classe dels adjectius i la dels substantius, mostren que en francès (i també en català) seria més adequat parlar d'un ús adjectival dels substantius, en comptes d'identificar una classe general d'adjectius (independent dels substantius).¹³²

---

¹³¹ Quan actua com a adjectiu, el mot masculí *porc* es contraposa al femení *porca*; quan actua com a nom, en canvi, el mot *porc* es contraposa a *truja* (mot femení).

¹³² En la gramàtica tradicional, de fet, es distingia entre el nom substantiu i el nom adjectiu (ambdues categories incloses en l'etiqueta de *nom*).

Segons Dixon (1999: 4), els lingüistes han identificat 5 tipus diferents de llengües en funció del comportament de la classe dels “adjectius”:

1. llengües en què la classe dels adjectius és una classe oberta de paraules que presenten propietats gramaticals similars als substantius;
2. llengües que tenen una classe oberta d’adjectius els trets gramaticals dels quals els assimilen a la classe dels verbs;
3. llengües en què la classe dels adjectius és una classe oberta que presenta trets gramaticals comuns tant als substantius com als verbs (una suma de les propietats d’ambdues classes);
4. llengües que presenten una classe oberta d’adjectius que tenen propietats gramaticals pròpies que no els assimilen ni als verbs ni als substantius;
5. llengües que tenen una classe tancada d’adjectius (de pocs lexemes) que descriuen propietats nuclears. Les propietats més “secundàries” es designen amb lexemes de la classe dels substantius o de la dels verbs.

No és la nostra intenció aprofundir ara en aquest aspecte de la gramàtica (la presència o absència d’una classe “adjectiu” en les llengües, i els diferents arguments que s’han defensat des d’una postura i des de l’altra).¹³³ Només volem exposar una visió general d’aquest aspecte amb relació al mandinga. En aquesta tesi assumim la classificació que proposa Creissels (1982; 1983a: 93) per a aquesta llengua, i, per tant, assumim que en mandinga no es pot identificar una classe d’adjectius independent de la classe dels substantius o de la dels verbs. Com assenyalava l’autor, sembla que en mandinga només hi ha una sèrie d’elements que tenen una tendència més o menys marcada a funcionar com a qualificatiu. L’estructura dels SNs que contenen un element qualificatiu en mandinga és [N+Qualificatiu]; l’element modificador que apareix a la dreta del substantiu que fa de nucli pot ser nominal o verbal i simple o complex.

---

¹³³ Per a una anàlisi detallada de la discussió de la presència o absència de la categoria “adjectiu” en diverses llengües, el lector es pot remetre a Dixon (1982), Dixon (1999), Creissels (1979a), *Linguistic Typology*, 4 (2000).

Pel que fa als lexemes simples,¹³⁴ segons Creissels (1983a: 96) en mandinga només hi ha dos lexemes realment especialitzats en la funció de qualificatius (i que, per tant, es podrien identificar com a adjectius): *baa* ‘gran’ i *ndiy* ‘petit’.¹³⁵ Al costat d’aquests dos lexemes, en mandinga hi ha una subclasse tancada de verbs que poden funcionar com a verbs (en un ús predicatiu) o com a modificadors d’un substantiu.¹³⁶ A (5) llistem els verbs qualificatius que recull Creissels (1983a: 95):

(5)	<i>fiŋ</i>	(ser) negre	<i>kumu</i>	(ser) àcid
	<i>hidinka</i>	(ser) profund	<i>manee</i>	(ser) lleig
	<i>kandi</i>	(ser) calent	<i>meluŋ</i>	(ser) punxegut
	<i>koto</i>	(ser) vell	<i>nunku</i>	(ser) llis, gras
	<i>koyi</i>	(ser) blanc	<i>sumaa</i>	(ser) fred

La llista de (5) es pot completar amb dos tipus més de lexemes que segons Creissels (1983a: 95) també són verbs qualificatius: per una banda, *fanu* ‘ser ample’, *wule* ‘ser vermell’ i *toli* ‘podrir o estar podrit’ poden funcionar com a qualificatius, però en aquest cas, solen presentar una nasal velar final (*fanuŋ*, *wuleŋ*, *toliŋ*). Per altra banda, *foloo* ‘començar’ i *labay* ‘acabar’ també poden funcionar com a elements qualificatius amb el sentit de ‘primer’ i ‘últim, tardà’, respectivament.

---

¹³⁴ En aquest apartat només esmentarem els lexemes simples que poden funcionar com a elements qualificatius, deixant de banda els complexos. Per a una anàlisi més detallada de la qüestió, vg. Creissels (1983a: 93-99)

¹³⁵ Com esmenta Creissels (1983a: 96,97), sovint *baa* i *ndiy* s’han identificat, en altres obres, com a sufixos (d’augmentatiu i de diminutiu, respectivament). L’autor, però, aporta proves per justificar que és més encertat considerar-los lexemes especialitzats en la funció de qualificació:

Si ce choix a été fait ici, c’est qu’en les définissant comme morphèmes dérivatifs on débouche sur une contradiction due au fait que, à l’instar d’un certain nombre de lexèmes aptes à la fonction de qualifiant, ils sont aptes à supporter la suffixation d’un morphème *-ke* et à donner naissance à des formes appelées ici “qualifiants de verbe” (la grammaire traditionnelle parlerait là “d’adverbes de manière”): sur le même schème que *bete-ke* ‘bien’, *jawu-ke* ‘trop’, *kensen-ke* ‘vainement’, etc., on a aussi en effet *baa-ke* ‘très’, ‘beaucoup’ et *ndin-ke* ‘un peu’. Une telle aptitude est évidemment en contradiction avec la notion même de morphème dérivatif.

Així doncs, considerem les unitats *baa* i *ndiy* elements qualificatius que signifiquen, respectivament, *gran* i *petit*.

¹³⁶ Creissels (1983a: 95) denomina els verbs de (5) verbs qualificatius, i els considera una subclasse dels elements verbo-nominals.

A diferència de la resta de lexemes verbals o verbo-nominals del mandinga, com els que presentem a (6), els verbs qualificatius poden funcionar de modificadors d'un substantiu sense haver de passar per cap procés de derivació, com veiem a (7) (Creissels, 1983a: 108 i 109):

- (6) a. tiya moo-riño / *tiya moo
 cacauet madurar.RES
 'cacauet madur'
- b. Tiyoolu moo-ta beteke
 cacauet.DEF.PL madurar.ACP·AF bé
 'Els cacauets han madurat bé'
- (7) a. jii kandoo
 aigua (ser).calent.DEF
 'aigua calenta'
- b. Ñiñ jio kandi-ta (jawuke)
 aquest aigua.DEF ser.calent.ACP·AF (massa)
 'Aquesta aigua és (massa) calenta'

Com podem veure a (6)-(7), la diferència entre un verb com *moo* 'madurar' i un altre com *kandi* 'ser/estar calent' és que el primer s'ha de derivar (amb el sufix *-riñ*) per poder funcionar de modificador del substantiu; el verb qualificatiu, en canvi, pot modificar el substantiu sense patir cap derivació (només amb els sufixos de flexió corresponents): la mateixa forma es pot comportar com un modificador del substantiu, (7a), o com un element que suporta la predicació, (7b).

Un altre tipus de lexemes simples que poden funcionar com a elements qualificatius són lexemes nominals com *musu* 'dona' o *kee* 'home' (Creissels, 1983a: 96). Com a elements modificadors, aquests dos substantius prenen el

sentit de ‘femella, de sexe femení’ i ‘mascle, de sexe masculí’: *baa+musu* cabra+dona ‘cabra’; *baa+kee* cabra+home ‘cabró, boc’.¹³⁷

Sembla, doncs, que en mandinga els elements qualificatius es poden incloure o bé en la categoria dels lexemes nominals o bé en la dels verbals (verbs qualificatius).¹³⁸ Segons Creissels (1982: XXV),

À noter aussi qu’il n’y a pas lieu de distinguer en mandinka une classe de lexèmes “adjectivaux” qui se caractériseraient (comme dans d’autres parlars manding) par des marques prédicatives spéciales; on notera que: (a) une partie des lexèmes aptes en mandinka à qualifier le nom sont par ailleurs des lexèmes de valence verbale, (b) pour le reste, on rencontre en position de qualifiant de nom des lexèmes nominaux dont on peut seulement dire qu’ils manifestent une tendance plus ou moins marquée à se spécialiser dans la fonction de qualifiant (sans qu’il soit possible selon des critères grammaticaux précis de tracer une limite).

En aquesta tesi, per tant, parlem d’*elements qualificatius* (o, simplement, de *qualificatius*), de *noms qualificatius* o de *verbs qualificatius* per denominar elements com *baa* ‘gran’ (*element qualificatiu*), *kunay* ‘amarg’ (*nom qualificatiu*) o *nunku* ‘estar gras; gras’ (*verb qualificatiu*).

3.1.2. ORDRE DELS CONSTITUENTS DE L’ORACIÓ

Pel que fa a l’ordre dels constituents de l’oració, el mandinga és una llengua d’ordre fix S pred (O) V(-pred), és a dir, una llengua de nucli a la dreta. El

---

¹³⁷ Creissels (1983a) també esmenta el cas de lexemes com *kere* ‘cru’, que etiqueta com a ‘nominals qualificatius’: són mots que solen funcionar com a qualificatius, tot i que sembla que també es poden comportar com un substantiu i aparèixer com a únics elements d’un SN.

¹³⁸ En bambara, a diferència del mandinga, hi ha una classe tancada de mots, com *gelen* ‘difícil’, que es combinen amb els marcadors predicatius *ka* (afirmatiu) i *man* (negatiu) i que Creissels (2004: 25) identifica com una subclasse dels verbs qualificatius:

Ensuite, bien que caractérisés par un paradigme particulier de marqueurs prédicatifs, les lexèmes de cette classe montrent dans les détails de leur comportement grammatical beaucoup d’affinités avec les verbes, et pourraient à la limite être considérés comme une sous-classe de verbes qualificatifs plutôt que véritablement comme une classe de lexèmes à part entière [adjectifs].

subjecte sempre sol ocupar la primera posició de l'oració (excepte en alguns casos, en què pot anar precedit per un complement circumstancial amb valor temporal), seguit d'una marca de predicatiu (diferent de *-ta*) i del SN complement directe (si és una oració transitiva).¹³⁹ El verb, per tant, sol ser el constituent que apareix més a la dreta, seguit, només, dels altres complements. A (8) presentem alguns exemples d'aquest ordre:¹⁴⁰

(8) a. Oració intransitiva (S (pred) V(-pred) AC) (Creissels, 1983a: 30):

Dindiño	dun-ta	buño	to
nen.DEF	entrar.ACP·AF	casa.DEF	POST

‘El nen ha entrat / va entrar dins la casa’

b. Oració transitiva (S pred SnCD V) (Creissels, 1983a: 126):

Keo	ye	maanoo	domo
home.DEF	ACP·AF	arròs.DEF	menjar

‘L’home ha menjat arròs’

c. Oració ditransitiva (S pred SnCD V AC):

Keo	ye	kitaaboo	dii	karandirilaa	la
home.DEF	ACP·AF	llibre.DEF	donar	professor.DEF	POST

‘L’home ha donat el llibre al professor’

---

¹³⁹ Els complements directes que no són SNs (sinó oracions subordinades) no poden ocupar la posició preverbal, sinó que han d'anar obligatòriament darrere del verb (Creissels, c. p.). En la posició preverbal, però, hi ha d'aparèixer obligatòriament un pronom catafòric (normalment *a*) que repregui l'oració CD (un pronom de represa) (Creissels, c. p.):

(i) N   ña   a   loñ   (ko) a   be   dookuo   soto-la   n   ye
 1sg   ACP·AF   3sg   saber (que) 3sg   COP·AF   treball.DEF   obtenir.INF   1sg   POST
 ‘Sé que em procurarà treball’

El complement directe oracional és, d'alguna manera, massa pesant per ocupar la posició preverbal i per això ha d'anar al final de l'oració.

¹⁴⁰ La correspondència de les abreviatures és la següent:

S = subjecte
 SnCD = sintagma nominal complement directe
 V = verb
 Pred = predicatiu
 AC = altres tipus de complements diferents del complement directe SN

A (8) hem presentat un exemple d'oració intransitiva, (8a), un de transitiva, (8b), i un de ditransitiva, (8c). A part d'aquestes oracions, en mandinga també hi ha oracions formades amb una còpula, com veiem a (9) (Creissels, 1983a: 29 i 35):

- (9) a. Musoolu   be   marseo   to
           dona.DEF.PL   COP·AF   mercat.DEF   POST
           ‘Les dones són al mercat’
- b. Ate   le   mu   mansoo   ti
           3sg.EMF   FOC   COP·AF   rei.DEF   POST
           ‘És ell el rei’

(9a) és una oració locativa que es construeix amb la còpula de situació *be* i un SP; (9b), en canvi, és una oració d'identificació amb el predicatiu *mu*, la posposició *ti* i la partícula *le* (partícula de focalització obligatòria en les oracions d'identificació).

El fet que el mandinga sigui una llengua d'ordre rígid fa que les funcions es puguin deduir per la posició dels sintagmes a l'oració, no per variacions morfològiques com la concordança o el cas. L'ordre dels constituents de l'oració pot ser un indicador, també, d'altres característiques gramaticals de la llengua, com del fet, per exemple, que en mandinga hi hagi posposicions i que els complements genitius precedeixin el substantiu (és a dir, que siguin sintagmes de nucli a la dreta). No obstant això, és difícil dir si el mandinga és una llengua de nucli a la dreta o de nucli a l'esquerra. El fet que sigui una llengua en què el SN complement directe precedeix el verb podria fer pensar en una sèrie de correlacions que no es donen en mandinga: els modificadors, per exemple, normalment apareixen a la dreta dels substantius. Com han defensat autors com Dryer (2007: 31), l'ordre NA sovint és més comú en llengües de verb final que l'ordre AN i, per tant, sovint aquests elements no mostren correlació amb l'ordre dels constituents majors de l'oració; el mandinga n'és un exemple.¹⁴¹

---

¹⁴¹ Per a un estudi detallat de l'ordre de mots, remetem el lector a Dryer (2007).

Un cop presentats alguns aspectes gramaticals del mandinga sobre les categories lèxiques i l'ordre dels constituents majors de l'oració, a continuació descrivim i analitzem alguns mots mandingues relacionats amb la salut (parts del cos i TAS) i algunes de les construccions que expressen estats patològics.

3.2. SUBSTANTIUS QUE EXPRESSEN PARTS DEL COS I TAS: DESCRIPCIÓ I ANÀLISI¹⁴²

En aquest apartat de la tesi, i abans d'analitzar les construccions sintàctiques que s'utilitzen en mandinga per expressar estats patològics, lesions, signes i símptomes (equivalents a les del català que acabem de veure al capítol 2 d'aquesta tesi), presentem algunes característiques morfològiques i, sobretot, semàntiques dels mots que apareixen en aquestes construccions i que designen parts del cos, per una banda, i malalties, signes i símptomes, lesions, anomalies, etc. (TAS), per l'altra.

Aquest apartat té dos subapartats. A 3.2.1 estudiem els mots que designen parts del cos,¹⁴³ i a 3.2.2, els TAS del mandinga. En aquests dos apartats, presentem tant alguns trets morfològics d'aquests mots com les seves principals característiques semàntiques, sobretot relacionades amb la categorització de la realitat. Dins d'aquesta descripció, també fem referència a algunes característiques d'aquests mots del català (sobretot des d'un punt de vista semàntic). Com ja hem dit a la introducció d'aquesta tesi, no ens hem ocupat plenament de la descripció i l'anàlisi d'aquest tipus de mots del català perquè el

---

¹⁴² Un aspecte que hem de tenir molt clar, i sobretot en aquest apartat d'anàlisi dels substantius per a parts del cos i dels TAS del mandinga, és el terme *traducció cultural* (que utilitza Arrizabalaga (2006) per a l'estudi dels termes mèdics des d'un punt de vista històric). Molts dels mots que traduïm en aquesta tesi poden tenir significats associats que o bé desconeixem o bé no podem plasmar a través de la traducció.

¹⁴³ Els mots per a parts del cos que estudiem a l'apartat 3.2.1 pertanyen a la categoria dels substantius; els que analitzem a l'apartat de descripció dels TAS mandingues, en canvi, poden ser substantius (*wayuu* 'epilèpsia'), verbs (*faa* 'matar' 'morir'), elements verbo-nominals (*kuuray* 'estar o posar-se molt malalt; malaltia greu') o qualificatius (*nunku* 'estar gras; gras').

nostre objectiu principal era estudiar les tendències de categorització que s'observen en mandinga. Deixem per a estudis posteriors, doncs, l'estudi detallat i sistemàtic dels substantius que expressen parts del cos i dels TAS del català.

Finalment, a les conclusions d'aquest apartat posem de costat algunes característiques que hem observat a 3.2.1 i 3.2.2 per als substantius per a parts del cos i per als TAS, fent èmfasi, sobretot, en les relacions que presenten en mandinga. Com veurem en els apartats que vénen a continuació, la majoria de substantius compostos del mandinga que expressen estats patològics estan formats a partir d'un substantiu que expressa una part del cos.

3.2.1. PARTS DEL COS

En aquest apartat, descrivim i analitzem els mots que designen parts del cos en mandinga. La presentació està dividida en tres subapartats. En primer lloc, presentem una aproximació general, des d'un punt de vista morfològic i semàntic, als termes que designen parts del cos. En segon lloc, analitzem la categorització semàntica que posen de manifest els mots mandingues que hem recollit tant en lèxics¹⁴⁴ com en les entrevistes a parlants nadius. La llista de paraules que presentem no té, ni molt menys, un caràcter exhaustiu: no ens proposem recollir tots els mots mandingues per categoritzar i designar les parts del cos (o altres conceptes relacionats), sinó que volem oferir una descripció general sobre la segmentació i designació del cos i les seves parts. Hem organitzat aquesta descripció classificant els substantius per a les parts del cos en vuit blocs diferents:

1. El cap
2. El tronc
3. Les extremitats superiors i inferiors

---

¹⁴⁴ *Mandinga – English Dictionary* (PCG, 1995) i *Lexique Mandinka – Français* (Creissels, 1982).

4. Els òrgans sexuals i reproductors
5. Els òrgans interns
6. Altres termes relacionats amb el cos humà
7. Termes mentalistes associats a l'ésser humà
8. Unitats de mesura

En cada un d'aquests blocs, tractem alguns aspectes que es poden destacar dels substantius que designen parts del cos, i, a més, analitzem una mostra dels sintagmes o de les expressions idiomàtiques que es poden construir a partir d'alguns d'aquests mots que designen parts del cos. Al costat de l'explicació del fenomen per al mandinga, aportem, també, l'anàlisi d'algunes dades del català.

Finalment, a les conclusions plantegem i analitzem algunes de les diferències entre el català i el mandinga que observem en el procés de categorització de les parts del cos. A més, discutim alguns principis generals (universals) que autors com Andersen (1978) han proposat per a les parts del cos.

Abans de començar l'anàlisi, però, concretem a què ens referim quan diem *parts del cos*. Per a l'exposició que presentem en aquesta tesi, considerem que són parts del cos: (a) les parts externes i internes del cos humà: incloem en aquest grup parts del cos externes (cama, nas, pèl o pell) i òrgans interns, teixits i altres parts constitutives del cos humà (ronyó, cor, vena o omòplat); (b) líquids, masses o emanacions que constitueixen el cos humà o que aquest (o algun dels òrgans) pot secretar (sang (i menstruació), bilis, suor, esperma, mocs o cera); (c) lesions o anomalies físiques (normalment cutànies) que pot tenir el cos humà (gra, ferida o berruga); (d) termes mentalistes que es poden relacionar amb l'ésser humà (ànima, consciència o esperit).¹⁴⁵

---

¹⁴⁵ A banda de les parts incloses a (a), que es poden considerar clarament parts del cos, en aquest apartat també descrivim mots que denoten d'altres entitats, físiques o abstractes ((b)-(d)), que es relacionen de manera indirecta amb el cos humà i que, tot i no ser-ne pròpiament parts constitutives, en formen la naturalesa. En aquest sentit, incloem en aquest apartat l'anàlisi sistemàtica de mots que denoten, per exemple, anomalies que tenen una manifestació física en el cos, i que no necessàriament són patològiques (com una piga, un gra o un tatuatge dels llavis). Alguns d'aquests mots també apareixeran, de passada, a l'apartat següent, de descripció dels mots que denoten estats patològics, lesions i trastorns en mandinga.

3.2.1.1. ASPECTES GENERALS DELS SUBSTANTIUS QUE DESIGNEN PARTS DEL COS

En mandinga, com en totes les llengües, els substantius que designen parts del cos poden ser, des d'un punt de vista morfològic, substantius simples, formats per un sol lexema o arrel, (10a), o bé substantius complexos¹⁴⁶ formats per un procés de composició, combinant dues o més arrels, (10b), o per un de derivació, adjuntant un afix a una arrel, (10c). També hi pot haver substantius formats per reduplicació, (10d):¹⁴⁷

(10)	a.	ña		ull
		kuŋ		cap
	b.	daa+jii	boca+aigua	saliva
		nun+huu	nas+forat	nariu, forat del nas
	c.	musu-yaa	dona-SUF	òrgan sexual femení
	d.	kuufu+kaafa	RED-pulmó	pulmó

A continuació analitzarem cada un d'aquests tipus de substantius que designen parts del cos en mandinga. Començarem pels substantius simples.

---

¹⁴⁶ Per glossar els exemples, utilitzem el signe + (sense cap espai entre el mot i el signe) per separar els diferents formants d'un terme compost (*bulu+kay* ES+coll), i el guionet curt per separar l'arrel del sufix (*musu-yaa* dona-SUF). També utilitzem el signe + (amb espai entre el mot i el signe) per glossar els casos en què dos elements es poden combinar en expressions o locucions idiomàtiques però no formen cap mot compost: *kono + diyaa* panxa + ser bo, agradable 'ser gentil, generós' en oracions com *A konoo diyaa-ta* 'El seu ventre és bo, agradable' = 'És gentil, generós'.

¹⁴⁷ Tant per mots que designen parts del cos com per als TAS, citem l'arrel dels substantius, tot i que els parlants solen utilitzar, de manera espontània, la forma amb el sufix *-o*.

3.2.1.1.1. SUBSTANTIUS SIMPLES

En mandinga hi ha termes simples per a parts que es localitzen tant al cap, com al tronc, a les extremitats superiors o a les inferiors.

Pel que fa al cap, els substantius simples indiquen, sobretot, les parts que es consideren més rellevants i que solen tenir una funció característica, (11a), o parts bàsiques que formen la constitució física de la cara, (11b):

- (11) a.   daa   boca
          nuŋ   nas
          ñãaa   ull
          tulu   orella
- b.   foŋ   front
          kaaraa o kenteŋ/centeŋ   galta

Entre els termes simples per a les parts del cap, també hi ha termes que designen les parts internes de la boca, (12):

- (12)   naaliŋ   paladar
       ñiŋ   dent o queixal
       neŋ   llengua
       timi   geniva
       sari   interval entre les incisives superiors

El substantiu *sari*, no equival a cap mot del català: hi ha substantius, com *dent*, *queixal*, *molar* o *queixal del seny* que designen les diferents peces de la dentadura, però no n'hi ha cap per etiquetar l'espai que hi ha entre una peça i l'altra; per traduir el substantiu mandinga *sari*, hem d'utilitzar, per tant, una paràfrasi descriptiva.

Pel que fa als substantius simples per a les parts del tronc, aquests també indiquen les parts bàsiques que constitueixen el cos central de l'home: de dalt a baix i de davant a darrere:

(13)	kaŋ	coll
	daba	espatlla
	sisi	pit
	sunju	pits
	kono	panxa ¹⁴⁸
	tee	cintura
	toŋ	nuca
	koo	esquena
	juu	cul

En aquest cas, els mots simples designen seccions del tronc que o bé són zones d'unió, juntures (com el coll, que uneix el cap amb el tronc, o l'espatlla, que uneix el tronc amb les extremitats superiors), o bé són segments que tenen una frontera més o menys marcada (com els pits o el cul). Entre els substantius simples que designen parts del tronc, també n'hi ha per referir-se a les diferents parts en què se segmenta l'esquena i la panxa en mandinga:

(14)	saña	part de dalt de l'esquena ¹⁴⁹
	koboŋ	part de baix de l'esquena
	ŋene	sotaventre

En contra del que podríem esperar partint del català, aquests mots no són mots compostos a partir de *koo* (esquena) o *kono* (panxa) i de termes que indiquin la localització (*duuma* 'baix' o *santo* 'cim', per exemple). Pel que fa als òrgans

---

¹⁴⁸ A partir d'ara, usem els mots *panxa* i *ventre* del català com a sinònims. Ambdós substantius designen la cavitat que «conté els òrgans principals de l'aparell digestiu i del genitourinari» (DIEC: *s. v. ventre*), tot i que segons el DIEC *panxa* denota especialment la cara anterior d'aquesta cavitat (DIEC: *s. v. panxa*).

¹⁴⁹ Segons els parlants consultats, aquesta part s'estén des del final del coll fins a l'acabament de l'omòplat.

interns i externs de l'ésser humà que es localitzen al tronc, el fetge, el cor o el ronyó, l'intestí i l'estómac, també es designen amb substantius simples, (15a), igual que la majoria d'òrgans sexuals o reproductors, (15b):

(15)	a.	jusu	fetge, cor
		sundiŋ/sunduŋ	cor; ronyó
		nuu	intestí
		ñàa	estómac
	b.	foto, kete, soli, jala ¹⁵⁰	penis
		kaya, kili	testicle
		bee, butu	vagina
		tumbaa	himen

Pel que fa a les extremitats superiors i inferiors, en mandinga hi ha termes simples que designen tant l'extensió que va des de sota l'espatlla fins a la punta dels dits de la mà (*bulu*) com la que va des de sota l'engonal fins a la punta dels dits del peu (*siŋ*). A més, hi ha mots per a algunes de les seccions que componen tant les extremitats superiors com les inferiors:¹⁵¹

(16)	a.	tuu	part de dalt del braç
		nonkoŋ	colze (juntura de l'extremitat superior)
	b.	wutu	cuixa (part de dalt de la cama)
		kumbaliŋ	genoll (juntura de l'extremitat inferior)
	c.	ŋosiŋ/ŋoriŋ/ŋooriŋ	ungla (del dit de la mà o del dit del peu)

En contra del que ens podríem esperar a partir de la reflexió que presenta Andersen (1978) sobre la preponderància de la part superior del cos, la majoria de termes simples del mandinga per a parts de les extremitats designen seccions de les extremitats inferiors: de dalt a baix i de davant a darrere,

¹⁵⁰ *Jala* és un eufemisme per a 'penis' que vol dir 'cordó, cinta'.

¹⁵¹ A partir d'ara, i per simplificar les glosses, utilitzem les inicials ES per a 'extremitat superior' (és a dir, 'braç/mà') i EI per a 'extremitat inferior' (és a dir, 'cama/peu').

(17)	wutu	cuixa
	kumbaliŋ	genoll
	keleŋ/celeŋ	tíbia, canella
	toroŋ	taló
	dafata	planta del peu
	dese	panxell de la cama

Andersen (1978: 353) esmenta alguns punts recurrents a través de les llengües¹⁵² que estudia en el seu treball pel que fa a la categorització de les parts del cos a partir de mots simples. Segons l'autor, el cap, el braç, la cama, la cara, l'ull, la boca i l'orella se solen designar amb termes simples. Normalment, però no sempre, el dit de la mà i el del peu, i l'ungla del dit de la mà i la del dit del peu també són parts que es designen amb termes bàsics (simples). Aquesta primera observació no és del tot aplicable al mandinga. És cert que el cap (*kuŋ*), el braç (i la mà *bulu*), la cama (i el peu *siŋ*), l'ull (*ñaa*), la boca (*daa*), l'orella (*tulu*) i l'ungla, tant la del dit de la mà com la del dit del peu (*nosin*, *norin*, *noorin*), són parts del cos que es designen amb un mot simple; però en canvi el substantiu per etiquetar la cara és, com veurem, compost (*ñaa+daa* ull+boca), igual que el terme que designa el dit de la mà (*bulu+kon+(n)o+ndin* ES+cap+POST+petit) i el del peu (*sin+kon+(n)o+ndin* EI+cap+POST+petit).

Ens podem preguntar per què hi ha parts del cos que es designen amb un mot simple i d'altres parts que es designen amb un de complex, i podem proposar que és perquè algunes parts es consideren més sortints, més rellevants o prominents que d'altres. Però què vol dir *més sortints*, *més prominents*?:

---

¹⁵² L'article d'Andersen (1978) es basa en les dades recollides per Brown (1976) sobre 40 llengües (12 llengües ameríndies, 10 llengües europees, 5 llengües de l'Àfrica subsahariana, 4 llengües de l'est i l'oest asiàtic, 5 llengües del sud-est asiàtic, 2 de la Xina i 2 llengües de la Micronèsia), i en d'altres dades recollides per ell mateix (de llengües com el txec, l'hebreu o el hausa).

But what makes a part “most salient”? In the example from McClure cited above [a given term referred to a ‘whole’ (e.g. BODY) and its most salient part (e.g. TRUNK)], size might make TRUNK the most visually perceptible part of the BODY. In other cases, such as MOUTH/LIPS, EAR/EXTERNAL EAR, visual perception is clearly involved. The majority of the examples presented in Tables 1-4, however, suggest that perceptual salience of particular shapes (namely, ‘round’, ‘long and thin’) and spatial dimensions (especially the vertical dimension and its positive, upward direction) underlie these lexical relationships. (Andersen, 1978: 357)

Andersen (1978: 345) apunta que a partir d’alguns estudis fets sobre la semàntica de diferents camps lèxics es pot arribar a la conclusió que:

- a. es pot parlar de la preponderància de l’orientació vertical sobre l’horitzontal (la dimensió vertical és la dimensió definida per la gravetat, que és fàcilment perceptible a través del cos humà, si seguim la línia que va des del cap fins als dits del peu), i del “dalt” i del “davant” sobre el “baix” i el “darrere”;
- b. la percepció visual és un dels factors que pot influir a l’hora de considerar unes parts més sortints o més importants que d’altres (a l’hora de formar categories). La rodonesa i la forma llarga i prima d’un objecte, són, segons l’autor, propietats especialment sortints des del punt de vista de la percepció visual.

Si apliquem aquestes observacions al cos humà (i a la seva designació), podríem dir que la majoria de mots simples per a parts del cos solen designar les parts més *prominents* que es troben a la part superior i davantera del cos (al cap, al tronc i a les extremitats superiors), però que també en poden designar de la part inferior del cos (de les extremitats inferiors). El que observa Andersen (1978: 356) és que se sol establir una simetria entre la part superior i la part inferior del cos humà (la mà és paral·lela al peu, el braç, a la cama, etc.). Aquest paral·lelisme pot intervenir en la designació de les parts del cos amb mots simples o complexos: per designar les parts inferiors del cos humà, es pot

recórrer a mots complexos formats a partir de mots simples que denoten parts de la secció superior (i davantera) del cos:

(...) the natural directions ‘upward’, or ‘above’, and ‘forward’, or ‘in front’, which are optimally perceptible, appear to be conceptually unmarked directions in categorizing and labeling body-parts, and serve as the basis for deriving terms whose referents are in the lower or back portions of the body. (Andersen, 1978: 364)

Com acabem de veure, en mandinga hi ha mots simples tant per a parts dels cos que es troben al cap, al tronc o a les extremitats superiors, com per a parts del cos que es troben a les extremitats inferiors. El que sí que observem és que alguns dels mots simples del mandinga que intervenen en la formació de termes compostos que designen parts del cos (com *kuŋ* ‘cap’ a *butu+kuŋ* vagina+cap ‘clítoris’ o *kaŋ* ‘coll’ a *sin+kaŋ* EI+coll ‘turmell’), són termes simples que indiquen parts que es localitzen a la part de “dalt” del cos (cap o tronc).

Andersen (1978) dóna compte d’aquest fenomen argumentant que els termes simples que designen parts del cos sovint són polisèmics, i també poden ser la base per formar termes complexos per a altres parts del cos. Aquests dos processos, recurrents en les llengües, es basen o bé en la similitud estructural (*structural similarity*) o bé en la contigüïtat espacial (*spatial contiguity*).

Quant a la similitud estructural, el fet que un mot simple serveixi de base per formar un terme compost s’explica o bé per les propietats de forma o d’estructura, que són comunes als dos referents, o bé per la posició anàloga que ocupen (al final de les extremitats superiors i inferiors, per exemple). En mandinga, hi ha molts termes simples que són la base per a la designació d’algunes parts del cos (amb un terme compost): en mandinga, el canell s’anomena *bulu+kaŋ* ES+coll perquè té la forma allargada i prima del coll, és una part del cos mòbil i flexible, i, a més, uneix dues parts del cos (el canell uneix la mà amb el braç, de la mateixa manera que el coll uneix el cap amb el tronc).

Pel que fa a la contigüitat espacial, el fet que un terme simple sigui polisèmic o sigui la base per formar un terme compost s'explica per la posició adjacent en el cos que ocupen els referents. En mandinga hi ha termes compostos que es basen en la relació de contigüitat anatòmica entre dues parts del cos: el terme *daba+koto* que vol dir, literalment, 'el sota de l'espatlla', designa l'aixel·la, part del cos contigua, anatòmicament, a l'espatlla.

Segons aquestes observacions, el fet que algunes parts del cos es designin amb mots simples es pot explicar pels processos perceptius: en la percepció visual, se sol prioritzar l'orientació vertical, la posició "dalt" i l'estructura rodona i allargada (i prima) d'alguns objectes (Andersen, 1978). Podríem pensar que el fet que determinats mots s'usin de manera més habitual, també pot intervenir a l'hora d'assignar-los una etiqueta: en general, els termes per a parts del cos que tenen una freqüència d'ús més alta es designen amb un mot simple. Les funcions assignades a cada una de les parts del cos també pot ser un factor determinant a l'hora de designar-les amb un mot simple: les parts del cos que estan directament relacionades amb una funció concreta, com per exemple les orelles (per escoltar), el nas (per respirar), etc. es designen més fàcilment amb un terme simple.

3.2.1.1.2. SUBSTANTIUS COMPLEXOS

En aquest apartat analitzem els substantius complexos que designen parts del cos en mandinga: els termes compostos, els derivats i els formats a partir d'un procés de reduplicació.

3.2.1.1.2.1. La composició

La majoria de substantius compostos del mandinga que designen parts del cos tenen dos formants. L'estructura que presenta aquest tipus de compostos sol ser o bé una estructura de nucli a la dreta (equiparable a una construcció genitival en

mandinga), o bé una estructura de nucli a l'esquerra (equiparable a una construcció qualificativa en mandinga).

3.2.1.1.2.1.1. Compostos nominals [N+N]_N: estructura de nucli a la dreta

En els mots compostos de nucli a la dreta, el primer dels formants és el complement, i el segon, el nucli del compost:

(18) daa+tii   boca+pèl   pèl de la boca, bigoti

La relació que observem en aquest tipus de compostos és paral·lela a la relació que trobem en SNs genitivals com els de (19):

(19) musoo kuño   dona + cap   el cap de la/una dona
ninsoo fatoo   vaca + pell   la pell de la/una vaca

(20) butu+kuño   vagina+cap   clítoris
ña+a+fatoo   ull+pell   parpella

La principal diferència entre els SNs de (19) i els substantius compostos de (20) és que en els exemples de (19) el morfema *-o* s'adjunta als dos substantius, tant al complement com al nucli del SN, mentre que a (20) aquesta marca apareix al final del conjunt [Complement+Nucli]. Quan la marca *-o* s'adjunta tant al complement com al nucli, el substantiu que fa de complement s'ha d'interpretar com un substantiu que té una lectura específica (equival a SNs definits o indefinits del català com *la/una vaca* al sintagma *la pell de la/una vaca*); en canvi, quan la marca *-o* s'adjunta a tot el terme compost, el substantiu que fa de complement rep una lectura inespecífica o genèrica (com el substantiu *vaca* del català, que podem trobar a sintagmes com *pell de vaca*).

Els compostos $[N+N]_N$ del mandinga són compostos del tercer tipus que descriu Benveniste (1967 [1974: 149]): «Le troisième type de cette classe est le composé de dépendance, dont les termes sont deux substantifs en rapport de détermination: angl. *arrow-head* “pointe de flèche” (...)». Les relacions que presenten els dos substantius que formen aquest tipus de compostos poden ser relacions de continent – contingut, part – tot, etc.: normalment, el nucli d’aquest tipus de compostos és un terme relacional no autònom que exigeix un complement. En el cas dels compostos nominals $[N+N]$ del mandinga que designen parts del cos, la relació que s’estableix és una relació de part – tot, del tipus de l’exemple anglès que dóna Benveniste *arrow-head* ‘punta de fletxa’, ja sigui a través del sentit literal o del sentit figurat (metafòric):

- (21) *kuŋ+tii*   cap+pèl   cabell
       nuŋ+huu   nas+forat   nariu, forat del nas

En els substantius compostos $[N+N]$ amb nucli a la dreta, el primer dels formants, el complement (*kuŋ* i *nuŋ* a (21)), que especifica la referència del segon formant (el nucli), sol ser un substantiu simple que designa una part del cos (la part del cos en la qual es localitza el referent del compost). El segon formant (o nucli) d’aquests compostos pot designar conceptes molt diversos.

En primer lloc, el nucli del compost nominal pot ser un terme genèric que designi parts del cos, com *pèl* o *os*:

- (22) *daa+tii*   boca+pèl   bigoti
       kara+kulu   costat+os   costella

En aquest cas, podríem dir que el compost nominal expressa un referent específic del substantiu genèric que és complementat: una ‘costella’ és un os que es localitza als costats del tronc.

També podríem incloure en aquest grup exemples com els de (23):

(23)	juu+daa	cul+boca	anus
	nonkon+kuŋ	colze+cap	punta del colze
	bulu+kaŋ	ES+coll	canell

Quan apareixen com a segon formant d'aquest tipus de compostos, alguns substantius que normalment designen parts del cos com *daa* 'boca', *kuŋ* 'cap' o *kaŋ* 'coll' solen passar a designar una propietat o característica (la més destacable) d'aquestes parts del cos:

(24)	daa	boca	obertura, entrada
	kuŋ	cap	punta, extrem
	kaŋ	coll	element allargat que uneix dues parts
	koo	esquena	part posterior d'un cos
	tee	cintura	part central o del mig d'un cos

(25)	juu+daa	cul+boca	anus
	dampan+kuŋ	ala+cap	espatlla
	sin+kaŋ	EI+coll	turmell
	bulu+koo	ES+esquena	cara dorsal o posterior de la mà
	bulu+tee	ES+cintura	palmell de la mà

L'estratègia d'aplicar la referència d'un substantiu que designa una part del cos a altres objectes o entitats és molt freqüent, també, en català. Substantius com *boca*, *cap*, *dent*, *esquena* o *coll* poden designar parts del cos, però també poden designar objectes o parts d'objectes que tenen una semblança amb aquestes parts del cos, o que en comparteixen un dels trets:

- (26) Es va trencar una dent de la cadena de la bici
Quedem a la boca del metro
Per obrir l'ampolla bé, l'has d'agafar pel coll

A través del llenguatge figurat, identifiquem una part del cos amb una característica física o una propietat i l'apliquem a altres objectes o entitats del món.

En segon lloc, el segon formant dels compostos nominals que expressen parts del cos pot ser un substantiu que designi un element de la naturalesa que té una certa semblança amb la part del cos que designa el compost. En aquests casos, normalment s'associa la forma o la mida d'un element del món real amb la forma o la mida d'una part del cos. La comparació (i metaforització), doncs, és una altra de les estratègies que s'han utilitzat en mandinga per etiquetar les parts del cos. Substantius com els de (27) apareixen normalment com a segons formants d'alguns compostos que designen parts del cos:

(27)	kolo	caverna	parts del cos que tenen forma de cavitat òssia
	soo/huu	forat	orificis o obertures del cos humà
	kese	gra, llavor	parts de mida petita i de forma arrodonida
	jamba	fulla	parts laminades que s'assemblen a una fulla
	kala	tija	parts de forma allargada i prima
	miraŋ	carabassa	parts de mida mitjana o gran i de forma arrodonida

(28)	kun+kolo	cap+caverna	crani
	tulu+huu	orella+forat	forat de l'orella
	ña+a+kese	ull+gra	globus ocular
	bulu+jamba	ES+fulla	mà
	bulu+kala	ES+tija	braç
	kumbalin+miraŋ	genoll+carabassa	ròtula

Alguns referents del *source domain* o 'domini font' (en aquest cas, la naturalesa) es projecten al *target domain* o 'domini meta' (les parts del cos) a través d'un

procés de metaforització.¹⁵³ Com esmenten Brown i Witkowski (1981), s'observen regularitats interlingüístiques en l'ús del llenguatge figurat (metafòric) per designar parts del cos. Els autors analitzen les semblances que han observat en la formació d'alguns compostos en una mostra de 118 llengües tipològicament, genèticament i geogràficament molt diverses. En concret, se centren en els substantius (simples o complexos) que s'utilitzen per designar parts del cos com *pupil·la*, *dits de la mà i del peu*, *múscul* i *testicle*. A continuació analitzem alguns dels apartats d'aquest estudi amb relació al mandinga.

Pel que fa als substantius que designen la pupil·la, Brown i Witkowski (1981) apunten que en el 36.2% dels casos aquesta part del cos s'associa a un ésser humà, o a un objecte que té la forma d'un ésser humà, d'estatura petita (nen, nina, joguina, etc.). Segons els autors, la semblança de les figures que apareixen reflectides a la pupil·la amb un ésser humà, o un objecte antropoide, d'estatura petita (nen, nina, etc.) justifica aquesta associació. En català, per exemple, col·loquialment la pupil·la s'anomena *nineta dels ulls*. La segona etiqueta més freqüent (15.9% dels casos) és la que associa la pupil·la a un gra o una llavor. En aquests casos, l'explicació ve donada per la semblança de forma (arrodonida) i dimensió (petita) d'aquests elements de la naturalesa i de la pupil·la.

En les dades que hem recollit a partir de lèxics, i a partir dels parlants que hem consultat, en mandinga no hi ha una paraula que equivalgui a *pupil·la*,¹⁵⁴ sí que hi ha, però, un substantiu que s'utilitza per designar el globus ocular: *ñaa+kese* (ull+gra). Com podem veure, aquest terme exemplifica l'associació de l'ull a una llavor o a un gra.

---

¹⁵³ *Source domain* i *target domain* són termes utilitzats dins del model de la lingüística cognitiva (per autors com Lakoff (1987)). En aquesta tesi els traduïm per 'domini font' i 'domini meta'.

¹⁵⁴ Una de les parlants que hem consultat ens ha dit que no coneix cap terme per a *pupil·la*, però que si hagués de designar aquesta part del cos segurament utilitzaria un mot que contingés la paraula *fiŋ* 'negre'. En aquest cas, doncs, el tret que la parlant mandinga fa sobresortir més de la pupil·la és el color.

Pel que fa a les expressions figuratives per a ‘testicle’, Brown i Witkowski (1981) esmenten que en el 25.9% dels casos aquesta part del cos s’associa a un ou. Aquesta associació es justifica, també, per la semblança en la forma; segons els autors, hi ha una altra raó que fa molt freqüent l’associació entre un testicle i un ou: ambdós es relacionen, d’alguna manera, amb la fertilitat. En català, per exemple, és aquesta associació la que dóna nom, col·loquialment, als testicles (els *ous*). La segona de les expressions més freqüents (8.6%) és la que iguala el testicle a una pedra. La forma justifica, en aquest cas, la comparació (la forma i, segurament, la consistència que poden presentar els testicles en determinades situacions).

Pel que fa al mandinga, hi ha almenys tres paraules per designar els testicles: *kaya*, *kili* i *bere+kili*. El segon (*kili*) i el tercer (*bere+kili*) d’aquests lexemes que s’utilitzen per designar els testicles volen dir, literalment, ‘ou’ i pedra+ou, respectivament. En el cas de *berekili*, doncs, es combinen les dues metàfores que hem vist en una mateixa expressió.

Recórrer al llenguatge figurat per designar parts del cos és una estratègia que trobem en moltes llengües, també en català. Només hem de donar un cop d’ull a alguns substantius que s’utilitzen per etiquetar algunes parts del cos, i de seguida ens adonarem que la cavitat situada entre el cap i l’abdomen és la caixa toràctica, que l’úvula s’anomena, col·loquialment, *campaneta*, o que la part central interna de l’orella és el vestíbul de l’orella.

Però sovint la utilització del llenguatge figurat com a estratègia per designar parts del cos en català no és tan evident perquè té origen en els termes del llatí. A un parlant de català li pot costar de relacionar una paraula com *múscul* amb la forma de diminutiu del substantiu *mus* ‘rata’. Originàriament, doncs, com apunten Brown i Witkowski (1981), es va utilitzar la paraula llatina per a ‘ratolí’ (*musculus*) per etiquetar els òrgans carnosos que donen mobilitat al cos humà. La semblança dels músculs quan es mouen sota la pell amb els moviments ràpids d’un animal petit i esmunyedís com el ratolí van fomentar aquesta comparació i,

per tant, l'adopció de *musculus* per designar aquesta part del cos.¹⁵⁵ Un altre exemple és la paraula *ròtula*, que ve del llatí *rotula*, diminutiu de *rota* ('roda'). En aquest cas segurament va ser la forma arrodonida d'una roda el que va motivar l'adaptació (per designar una part del cos).

A part dels compostos $[N+N]_N$ que acabem de descriure, en mandinga hi ha un altre tipus de compostos nominals que presenten algunes particularitats:

(29)	a.	daba+koto	espatlla+part de sota	aixella
	b.	kan+konoto	coll+interior	gola
	c.	santo+ɲaɲaa	part superior+mandíbula	maxil·lar superior

En tots els mots de (29) hi ha un substantiu de sentit locatiu que indica la localització de la part del cos designada pel compost: *koto* 'part de sota', a (29a); *konoto* 'interior', a (29b); o *santo* 'cim, part superior', a (29c). A l'exemple (29c), a diferència dels de (29a,b), el terme que designa una part del cos, *ɲaɲaa*, és el nucli del compost (el segon formant), i l'element que expressa la localització, *santo*, n'és el complement (el primer formant).

Odriozola (2004) presenta exemples de mots compostos del basc que designen parts del cos i que s'han format a partir del que anomena 'noms locativorelacionals' com els de (30):

(30)	azpi	zona inferior	bez+aspi	braç+zona inferior	aixella
	gain	zona superior	be+kain	ull+zona superior	cella
	ondo	zona propera	bes+ondo	braç+zona propera	húmer

Segons l'autor (Odriozola, 2004: 569), els noms locativorelacionals són «componentes de una clase cerrada dentro de la categoría nominal que pueden denotar un lugar (o período de tiempo) por su situación relativa con respecto a

¹⁵⁵ A part del moviment, un altre factor que pot propiciar la comparació d'un múscul amb un rossegador és la forma (F. X. Lamuela, c. p.).

otra entidad de referencia». Podem pensar que alguns dels elements del mandinga que trobem a (29), com *koto* ‘part de sota’, es podrien incloure, quan tenen un ús nominal, en el grup dels ‘noms locativorelacional’: igual que els substantius del basc, són noms relacionals que indiquen una localització.

Koto que, com acabem de veure, pot funcionar com a substantiu amb el sentit de ‘part de sota’, és un dels substantius mandingues que s’ha gramaticalitzat i que ha donat lloc a una posposició que té el sentit de ‘sota (de)’. Algunes de les posposicions del mandinga són, originàriament, substantius que designen parts del cos que s’han gramaticalitzat:

(31)	<i>bala</i>	cos	contra, prop de
	<i>bulu</i>	extremitat superior	dins l’esfera de, sota la dependència de
	<i>kono</i>	panxa	dins

És un fenomen paral·lel al que ja hem descrit en aquest apartat: s’associa un substantiu que originàriament designa una part del cos a un tret característic d’aquesta part del cos. *Kono* ‘panxa’, per exemple, s’ha associat a la idea d’interioritat i s’ha gramaticalitzat com una posposició que significa ‘dins’. Termes com *kono* o *koto*, doncs, poden tenir un ús o bé nominal o bé posposicional.

A (29b) i (29c), els substantius compostos per a parts del cos estan formats a partir d’un terme que designa una part del cos, *kan* ‘coll’ o *ɲaɲaa* ‘mandíbula’, i d’una partícula complexa formada per un terme nominal (*kono* ‘panxa’ o *san* ‘la part alta, el cel’) i per la posposició locativa *to* ‘a’. Al costat de *konoto* i *santo*, que apareixen en els exemples de (29), en mandinga hi ha complexos com els de (32), formats a partir d’un substantiu que designa una part del cos i d’una posposició (normalment *to*, *la* o *ma*):

(32)	koo+la	esquena+POST	després
	koo+ma	esquena+POST	darrere
	kun+to	cap+POST	cim, al cim de, per sobre
	ña+la	ull+POST	en presència de
	ña+to	ull+POST	davant, després
	tee+ma	cintura+POST	al mig de, entre

Segons Creissels (1983a: 138,139), aquestes formacions complexes del mandinga poden funcionar com a bases nominals (amb les marques típiques dels substantius, com el sufix *-o*), o poden aparèixer desproveïdes de qualsevol marca nominal i tenir una naturalesa o bé posposicional o bé adverbial. A (33) donem exemples de l'ús posposicional, (33a), o adverbial, (33b), de les partícules compostes de (32):

(33)	a.	Wuloo	dende-ta	[yiroo	<i>koo+ma</i>]
		gos.DEF	amagar-se.ACP·AF	arbre.DEF	darrere
		‘El gos s’ha amagat darrere l’arbre’ (Creissels, 1983a: 139)			
		A	be	[buño	<i>kono+to</i>]
		3sg	COP·AF	casa.DEF	dins
		‘És dins de la casa’ (PCG, 1995: 47)			
	b.	Kambaanoo	diyaamu-ta	<i>san+to</i>	
		noi.DEF	parlar.ACP·AF	sobre	
		‘El noi ha parlat fort’ (Creissels, 1983a: 139)			
		Taa	<i>kono+to</i>		
		anar	dins		
		‘Vés a dins’ (PCG, 1995: 47)			

La majoria de seqüències [N+POST] que presentem a (32) s’han lexicalitzat i tenen un significat no composicional, és a dir, el significat del complex no és la suma dels significats de la posposició i del substantiu. *Koola*, per exemple, no vol dir ‘a l’esquena’ sinó ‘després’. Aquestes seqüències del mandinga tenen

bastants punts en comú amb alguns ‘complexos posposicionals’ del basc que estudien Zabala i Odriozola (2004: 296,297). En basc, seqüències com *buru-z*¹⁵⁶ cap-INST ‘sobre, referent a’ es presenten com a ‘complexos posposicionals’ (formats per un substantiu i una posposició) que tenen un significat no composicional i que en basc regeixen un tipus determinat de complement (datiu, en aquest cas). Els autors diferencien dos tipus de complexos posposicionals com *buru-z*: d’una banda, els que regeixen un complement (‘posposicions complexes’) que, segons els autors, funcionen igual que les posposicions independents simples: *buru-z* cap-INST ‘sobre, referent a’. D’altra banda, hi ha els complexos [N+POST] que no regeixen cap complement i que, segons els autors, tenen naturalesa adverbial: *buru-z* cap-INST ‘de memòria, de cap’.

Per al mandinga podríem establir la mateixa diferència: alguns dels elements de (32), formats per un substantiu i una posposició, poden funcionar o bé com a posposicions complexes que regeixen un complement, (33a); o bé com a ‘complexos posposicionals’ que no regeixen cap complement i que actuen com un adverbi, (33b).

És interessant de veure els valors o els conceptes que s’han associat a algunes de les parts del cos que formen aquesta categoria de complexos, com *kooma* ([N+POST]). En mandinga, l’esquena (*koo*) és la part del cos que s’associa a la noció de posterioritat, espacial o temporal (*darrere* i *després*). Com apunta Taylor (1989 [2003: 135,136]) la imatge *davant – darrere* s’aplica sovint al cos humà: normalment es relaciona el costat en què hi ha més òrgans sensorials (la cara, els ulls, la boca, etc.), i la direcció en què ens solem moure, amb el davant; l’esquena, en canvi, se sol associar amb el darrere. Aquesta metàfora es pot aplicar, també, a l’orientació temporal: el davant se sol relacionar amb el futur, i el darrere, amb el passat (Taylor, 1989 [2003: 136]).

---

¹⁵⁶ Segons l’anàlisi que presenten els autors, *-z* és una posposició sufixal que té valor instrumental i que equivaldria més o menys a ‘amb’. Les posposicions sufixals del basc són elements de valor posposicional que actuen com un sufix i s’adjunten a una arrel (habitualment les gramàtiques les tracten com a marques de cas).

En mandinga, però, tot i que el mot *koo* ‘esquena’ designa el darrere, també es relaciona, des d’un punt de vista metafòric, amb la posterioritat temporal (amb el futur, i no pas amb el passat); en canvi, *ñaa* ‘ull’ pot expressar tant l’anterioritat (*ñaa* ‘abans’ (PCG, 1995) com la posterioritat temporal (*ñaa+to* ‘després’). Així, sembla que l’afirmació de Taylor (1989 [2003]) no és del tot aplicable al mandinga: si bé els ulls (*ñaa*) es poden associar al davant (espacial) i al futur o al passat (temporal), l’esquena (*koo*) es relaciona amb el darrere (espacial) i amb el futur (en lloc del passat).

Junyent (1996: 24,25) esmenta altres casos de llengües africanes en què també es pot resseguir la metàfora d’associar l’orientació espacial (que es basa en el cos de l’ésser humà com a mesura de totes les coses) amb l’orientació temporal:

Una de les metàfores més antigues que ja poden ser reconstruïdes en protobantu és **-bèdè*, ‘pit’, per ‘davant’. Curiosament, quan aquest terme pren significat temporal aleshores vol dir ‘abans’, i dic curiosament perquè, en general, és el futur el que tenim al *davant*. De totes maneres, ja veurem que en moltes llengües africanes el passat i el futur es confonen en un no-ara que pot explicar aquesta contradicció aparent, i més si tenim en compte que en algunes llengües, com per exemple el swahili, *mbele* fa referència al davant quan és locatiu i al passat i al futur quan és temporal. (...) L’esquena s’empra sovint també per designar el darrera, per més que també el podem designar amb l’espatlla com en luganda. En ioruba, el terme per esquena, *éhin*, designa tant el darrera com allò que és fora, és a dir, tot allò que no es veu. (...) Aquesta ambigüitat aparent en algunes formes temporals a vegades és molt productiva. *Nyuma* és un terme swahili que designa el darrera quan és locatiu i el futur o el passat quan és temporal.

3.2.1.1.2.1.2. Compostos qualificatius: estructura de nucli a l’esquerra

Pel que fa als compostos qualificatius, l’ordre [Complement+Nucli] que trobem en els compostos de nucli a la dreta s’inverteix. L’element modificador va a la dreta del nucli i, per tant, l’estructura sol ser [Nucli+Modificador]:

- (34) a. bulu+[kum+**baa**]
 ES+[cap+gran]
 ‘dit gros de la mà’
- b. [bulu+kon+(n)o+ndin]+**laban**¹⁵⁷
 [ES+cap+POST+petit]+últim
 ‘dit petit de la mà’

L’element modificador dels exemples de (34) expressa una qualitat o bé física (com *gran*) o bé de “localització” (com *últim*) de la part del cos designada pel compost. *Baa* ‘gran’ i *ndin* ‘petit’ són dos dels elements qualificatius més productius per formar termes compostos per a parts del cos.

Els compostos qualificatius tenen la mateixa distribució i estructura que els sintagmes qualificatius del mandinga, en què un substantiu (arrel nominal o verbo-nominal) és modificat per un element qualificatiu:

- (35) ninsi koyoo
 vaca blanc.DEF
 ‘una/la vaca blanca’

Com podem veure a (35), el nucli del SN, *ninsi* ‘vaca’, no porta la marca de definitud *-o*. La seqüència [N+Qualificatiu] equival a una base nominal i, per tant, les marques d’especificació van immediatament abans o immediatament després de la seqüència (segons si són marques que normalment precedeixen o segueixen l’element nominal) (Creissels, 1983a: 94).¹⁵⁸

¹⁵⁷ Segons Creissels (1982: 106), *laban* és un lexema que pot funcionar com a verb, amb el sentit de ‘acabar’, com a nom (‘final’), o també com a element qualificatiu, amb el sentit de ‘últim’.

¹⁵⁸ A diferència del que hem dit per als compostos nominals de nucli a la dreta, en els compostos qualificatius la presència o absència de la marca de definitud (*-o*) no és un criteri vàlid per diferenciar les seqüències qualificatives que formen un SN de les que formen un mot compost. Tant si la seqüència és un compost qualificatiu com si és un SN amb un element qualificatiu, la marca *-o* s’adjunta al final absolut de la seqüència. Per diferenciar, doncs, els casos en què una seqüència [N+Qualificatiu] forma un mot compost dels casos en què és un sintagma qualificatiu, hem de recórrer a un altre criteri: el criteri de la tonalitat. Normalment les seqüències [N+Qualificatiu] que formen un mot compost tenen una tonalitat compacta. Segons Creissels (c. p.), les regles de compacitat tonal per a les formes complexes del malinké, parlar manding igual

3.2.1.1.2.2. La derivació

Un altre recurs per formar paraules complexes que designen parts del cos en mandinga és la derivació. Tot i que no és un recurs tan productiu com la composició, trobem diversos exemples en què un sufix s'adjunta a una arrel nominal per designar una part del cos:

(36)	musu-yaa	dona-SUF	òrgans sexuals femenins
	kee-yaa	home-SUF	òrgans sexuals masculins
	kuj+bete-yaa	cap+ser bo-SUF	intel·ligent

Alguns dels sufixos que trobem més freqüentment en la terminologia per a les parts del cos, i en altres mots relacionats que analitzem en aquest apartat (que normalment expressen una qualitat de la persona), són *-yaa*, *-maa*, *-ntañ*, *-ri/-li* i *-riñ/-diñ*.¹⁵⁹

-yaa (ABT) és un sufix que forma noms de qualitat abstracta (sovint amb el sentit de 'gaudir de/exercir la facultat de ...'). Segons Creissels (1982: XXV), aquest sufix es pot adjuntar a arrels nominals, i formar derivats que funcionen com a substantius; o a verbs qualificatius, i formar derivats que poden funcionar com a noms o com a verbs: *kuj+bete-yaa* cap+ser bo-ABT 'intel·ligent'.

Pel que fa a *-maa* (AMB),¹⁶⁰ l'estatus d'aquest sufix no és clar (Creissels, c. p.). En alguns casos s'adjunta a bases nominals i aporta el sentit de 'proveït de ...':

---

que el mandinga, són les següents (són les mateixes regles que es poden aplicar al mandinga): (a) tots els tons baixos, exceptuant el de la primera síl·laba del primer formant del mot complex, s'eliminen; (b) si la primera síl·laba del primer formant té un to baix, aquest s'estén fins a la frontera amb el segon formant. No és la nostra intenció entrar en detalls; només volem apuntar que el to és, en les seqüències qualificatives [N+Qualificatiu], un criteri per diferenciar les seqüències qualificatives que formen un compost de les que no.

¹⁵⁹ Al costat de cada sufix, hi apareix l'etiqueta que utilitzarem a partir d'ara per identificar-los en les glosses.

¹⁶⁰ Per a més informació de la naturalesa del sufix *-maa*, es pot consultar Creissels (1983a: 97).

hakili-maa cervell, ment-AMB ‘savi’. També pot marcar (facultativament) els termes de parentiu i d’altres termes de relacions interpersonals: *musu-maa* es pot utilitzar per a ‘esposa’, al costat de *musu*, que pot significar ‘dona’ o ‘esposa’.

-ntaŋ (SEN) és un sufix que s’adjunta a lexemes nominals i aporta el valor de ‘desproveït de ...’: *kun-(n)tan-yaa* cap-SEN-ABT ‘estúpida, insensata, irresponsabilitat, mandra’.

Pel que fa a *-ri/-li* (PRO), forma noms de procés a partir de bases verbo-nominals: *kuu-ri* rentar, banyar-PRO ‘regla, menstruació’.

Finalment, *-riŋ/-diŋ* (RES) és un sufix que forma qualificatius de sentit resultatiu a partir de bases verbo-nominals (una mena de “participi”): *tulu+tee-riŋ* orel·la+tallar, trencar-RES ‘que es fa el sord’.

3.2.1.1.2.3. La reduplicació

Un altre mecanisme que forma substantius complexos que designen parts del cos, a part de la composició i de la derivació, és la reduplicació.¹⁶¹

En general, s’identifiquen tres tipus de reduplicació segons la mena d’element que es repeteix: la reduplicació sintàctica (es reduplica un constituent sintàctic), la morfològica (es repeteix un morfema) i la fonològica (es reduplica una seqüència fonològica). Els criteris donats per diferenciar aquests tres tipus de reduplicació poden variar segons els autors.¹⁶²

---

¹⁶¹ Considerem substantius complexos els termes formats a partir d’un procés de reduplicació encara que el lexema que es reduplica no correspongui a cap terme en l’estat actual de la llengua, i separem amb un signe + els dos formants de la reduplicació. En la glossa, especifiquem que hi ha un procés de reduplicació amb la sigla RED, seguida d’un guió i del significat del mot reduplicat o del lexema que es reduplica: *kuufu+kaafa* RED-pulmó ‘pulmó’.

¹⁶² Vg. Mascaró (1986) i Lleó (1995).

Els processos de reduplicació del mandinga presenten bastants punts en comú amb els processos que han descrit autors com Mascaró (1986) o Lleó (1995) per al català. Per a la descripció dels mots complexos formats per un procés de reduplicació en mandinga, doncs, ens pot ser útil presentar, primer de tot, els processos que s'han identificat per al català.

Els dos autors citats presenten dos fenòmens que es poden relacionar amb la reduplicació en català: per una banda, hi ha mots formats per la repetició d'una síl·laba (*papa, mama*); per l'altra, hi ha el que s'ha anomenat *compostos reduplicatius*, terme que inclou mots com *nyigo-nyigo, baliga-balaga, etc.*¹⁶³ Ambdós casos de reduplicació es caracteritzen perquè, des d'un punt de vista semàntic, les bases que formen els mots reduplicats no són bases autònomes en la llengua; és a dir, ni *ma* ni *baliga* no són mots independents en l'estat actual de la llengua. Des d'un punt de vista semàntic, doncs, els mots reduplicats del català, tant els formats per reduplicació fonològica com els formats per reduplicació morfològica, no se solen diferenciar, exceptuant casos en què sembla clar que la base que es reduplica sí que té existència autònoma: *pica-pica* o *melmelada*.¹⁶⁴

En la majoria de mots reduplicats del mandinga, sembla clar que la paraula s'ha format a partir de la repetició d'un lexema. El problema, però, és que sovint aquest lexema no correspon a cap paraula en l'estat actual de la llengua.¹⁶⁵

---

¹⁶³ Com assenyala Mascaró (1986: § 29), a més, bona part dels anomenats *compostos reduplicatius* del català tenen un origen onomatopèic (*ning-nang, piu-piu* o *tic-tac*).

¹⁶⁴ Segons Lleó (1995: 196), alguns fonòlegs han considerat que el criteri semàntic pot servir per diferenciar els casos en què hi ha reduplicació dels casos en què no n'hi ha: «L'existència de la base com a mot independent és considerada per alguns fonòlegs condició necessària per al fenomen de la reduplicació (...)». En aquesta tesi, seguim la postura que pren Lleó (1995) per descriure els casos de reduplicació del català i, per tant, no considerem que per parlar de reduplicació la forma base del mot reduplicat hagi de ser un morfema autònom amb significat.

¹⁶⁵ Com ens ha fet notar F. X. Lamuela, alguns dels mots reduplicats del mandinga que designen parts del cos i estats patològics, lesions, etc. poden ser ideòfons, és a dir, la representació d'una idea en so (com el català *ziga-zaga*).

(37)	ɲaa+ɲaa	mandíbula
	fee+fee	omòplat
	keren+keren	engonal
	kuufu+kaafa	pulmó

En el cas de *kuufukaafa*, sembla que també hi ha hagut un procés de reduplicació, però no es reduplica tot el mot exacte sinó només l'estructura *k* + vocal llarga + *f* + vocal (la vocal llarga i la vocal essent les mateixes).¹⁶⁶

En alguns exemples, com *bulu+tee+tee* 'palmell de la mà' o *sin+tee+tee* 'planta del peu', el terme que es repeteix és un substantiu que designa una part del cos (*tee* 'cintura'). En alguns casos, en mandinga hi ha dos termes sinònims per designar una part del cos: un que es forma a partir de la reduplicació d'un lexema, *fee+fee* 'omòplat', i l'altre que es forma a partir de l'adjunció d'aquest lexema reduplicat a un substantiu que designa una part del cos, com *daba+fee+fee* espatlla+RED-omòplat 'omòplat'. Ambdós termes designen la mateixa part del cos; l'única diferència és que en el cas en què el terme reduplicat s'adjunta a un terme que expressa una part del cos (*dabafeefee*), el terme compost pot tenir cert valor redundant: *feefee* designa l'omòplat, l'os que es troba a la part posterior de l'espatlla, i *dabafeefee* també, però especificant, de manera redundant, la localització del referent de *feefee*. És com si es digués, en català, 'l'omòplat de l'espatlla'. Trobem el mateix fenomen amb altres dobles de termes sinònims, un dels quals (el terme compost) aporta una informació redundant respecte a l'altre (el lexema simple): *tuu* i *bulu+tuu* són dos termes que designen la 'part de dalt del braç'.

En el cas de *kunan+kunaŋ* 'bilis, vesícula biliar', substantiu format, també, per reduplicació, el lexema que es repeteix, *kunan* 'amarg', designa una propietat gustativa relacionada amb el referent del mot complex. Fins ara hem vist que el mecanisme més utilitzat per formar substantius complexos que designen parts

---

¹⁶⁶ En català també hi ha exemples de reduplicació amb alternança de les vocals o *apofonia*: *nyigui-nyogui*, *baliga-balaga*, etc.

del cos en mandinga és el recurs a la similitud física que es pot copsar visualment (la forma, la mida, etc.). En aquest cas, però, la base del mot complex és la identificació de la part del cos amb un tret gustatiu (amargor).¹⁶⁷

3.2.1.2. CATEGORITZACIÓ DE LES PARTS DEL COS

Com veurem a continuació, sovint una mateixa part del cos es pot designar en mandinga amb diferents lexemes (simples o complexos). És el cas, per exemple, de ‘cervell’, que es pot dir *kun+keŋ* (cap+greix) i *kun+yuu* (cap+moll), o de ‘cos’, *bala*, *jaata* o *bala+jaata*.

En alguns casos, el context extralingüístic és el que determina quina de les paraules s'utilitza per designar una part del cos. Per una banda, en mandinga hi ha substantius d'ús habitual, i d'altres mots que són de respecte i que tenen un ús més restringit: ‘ull’ es pot designar o bé amb un substantiu d'ús habitual, *ña*, o bé amb un mot de respecte *kuluma*. Els termes de respecte, que trobem només per a algunes parts del cos (com *ull*, *braç*, *cama*, etc.), s'utilitzen en situacions concretes en què o bé es parla de la part del cos d'una persona respectable (una persona d'edat avançada, per exemple) o bé es parla de la part del cos d'una persona qualsevol davant d'un membre de la comunitat que mereix el respecte del parlant. En aquestes dues situacions, s'utilitza normalment un terme de respecte per designar algunes parts del cos i, també, algunes accions: verbs com *domo* ‘menjar’ també compten amb un terme de respecte equivalent (*koni* ‘menjar’). Val a dir que tot i que aquests termes de respecte apareixen en els lèxics que hem consultat (Creissels, 1982), la majoria de parlants ja no

---

¹⁶⁷ En mandinga, la reduplicació també s'utilitza com a mecanisme de derivació verbal per expressar un valor d'iteració. A partir d'un lexema verbo-nominal com *kuntu* ‘tallar’ es pot formar el mot *kuntun+kuntuŋ* que significa ‘tallar en diversos trossos’; a partir de *fara* ‘esquinçar, dividir, destrossar’ es forma *faran+faraŋ* ‘engrunar, esmicolar’. En aquests dos exemples, la reduplicació de la base verbal també indica que l'acció que es desenvolupa sobre un objecte suposa la divisió d'aquest en diverses parts més petites (la multiplicat de trossos de l'objecte, per dir-ho d'alguna manera).

n'identifiquen el referent. Potser és una mostra del retrocés que estan patint aquests mots.

Per altra banda, en mandinga també hi ha algunes parts del cos que es poden designar amb un terme injuriós: *penis* i *anus* són dues de les parts del cos que compten amb un (o més d'un) terme d'ús habitual, neutre, i un altre terme que té una connotació pejorativa, que se sol utilitzar per ofendre el posseïdor de la part del cos (*kete*, terme injuriós per a 'penis' i *kutu+daa* ??+boca, per a 'anus').

En català també es poden utilitzar diferents termes per designar una mateixa part del cos, mots que sovint també estan determinats pel context o pel registre. Al costat d'una paraula d'ús habitual com *forat del nas* hi ha un terme més especialitzat, *nariu*; hi ha nombrosos termes per designar els òrgans sexuals, tant de l'home com de la dona: *testicles* vs. *pebrots*, *ous*, *collons*; *vulva* vs. *patata*, *figa*, *cony*.

3.2.1.2.1. EL COS I LES SEVES PARTS

A continuació presentem alguns mots simples, (38), i complexos, (39), que designen el cos i alguns teixits, substàncies, masses, etc. que el constitueixen:

(38)	bala	cos
	cokki	articulació
	fasa	nervi, vena, tendó, múscul
	fata	pell
	jaata	cos
	keŋ/ceŋ	greix
	kúlu	os
	tii	cabell, pèl
	yele	sang
	yuu	moll, medul·la

(39)	bala+fata	cos+pell	pell
	bala+jaata	cos+cos	cos
	bala+tii	cos+pèl	pèl corporal
	yele+silá	sang+via, ruta	vena, vas sanguini
	yele+silá+baa	sang+via, ruta+gran	artèria

En mandinga hi ha almenys tres paraules per referir-se al cos humà: *bala*, *jaata* i *balajaata*. Les dues primers són paraules simples; la tercera, en canvi, és una paraula composta formada a partir de la combinació de dos lexemes que designen, també, el cos humà. L'estructura d'aquest compost fa pensar en compostos tautològics com els que hi ha en hongarès, per exemple (K. Morvay, c. p.): *bú+bánat*¹⁶⁸ pena+pena 'pena, tristor' o *csurran+cseppen* vessar+caure una gota 'degotejar (diners), tenir guanys de tant en tant'. En mandinga, el compost *bala+jaata* també està format per dues paraules que designen el cos, *bala* i *jaata*. Segons alguns dels parlants que hem consultat, hi ha algunes diferències de matís entre aquestes dues paraules simples que designen el cos. *Jaata*, a diferència de *bala*, sol designar el físic d'una persona, l'aparença física.

Com podem veure a (38), la paraula mandinga *fasa* pot designar un nervi, una vena, un tendó o un múscul. Una mateixa paraula pot designar parts del cos molt diferents que tenen en comú que es troben per sota de la pell i que, per tant, són internes, i que tenen una forma semblant (allargada) (tenen una *similitud estructural*, seguint la terminologia d'Andersen (1978)).

En el cas dels termes que es poden referir a més d'una part del cos, Enfield (2006a: 155) apunta que alguns poden ser *vagues* i d'altres, *ambigus*. Els termes que són *vagues* tenen un significat general. En canvi, els termes que són *ambigus* tenen més d'un significat. Segons l'autor, hi ha dos tipus de termes ambigus: els termes ambigus per *metonímia* i els ambigus per *sinècdoque*. En el primer cas,

---

¹⁶⁸ Segons K. Morvay (c. p.), el primer substantiu del compost *bú+bánat* pena+pena 'pena, tristor' és una mica antiquat.

l'ambigüitat ve donada perquè dues parts del cos que estan relacionades per *juxtaposició* es designen amb el mateix terme «(...) for example if a word referred in one sense to ‘lower back’ and in another sense to ‘upper back’». En el cas de l'ambigüitat per *sinècdoque*, els dos elements als quals es refereix el substantiu estan relacionats per *inclusió* «(...) for example if a word referred in one sense to ‘lower back’ and in another sense to ‘back’ (i.e., ‘whole back, including lower back)».¹⁶⁹ Segons aquesta distinció entre *vaguetat* i *ambigüitat*, el mot *fasa* ‘nervi, vena, tendó, múscul’ seria un mot vague perquè els seus referents no apareixen al cos ni juxtaposats ni inclosos uns dins dels altres.

3.2.1.2.2. EL CAP

A (40) i (41) recollim alguns substantius mandingues que designen parts del cap (tant externes com internes):

(40)	booraa	barba
	daa	boca
	duukaa	sotabarba
	foŋ	front
	karankamee	patilla, pèl que neix al voltant de la cara
	kaaraa	galta
	kenteŋ/centeŋ	galta
	kuluma	ull ¹⁷⁰
	kuŋ	cap

¹⁶⁹ Una de les proves que exposa Enfield (2006a) per diferenciar els termes que són vagues dels que són ambigus és el test de “I-saw-two-X”. Quan podem dir en una llengua que “he vist dos X” (en què el terme X es refereix a dues parts del cos diferents), el terme X és un terme vague (i no ambigu), és a dir, un terme que té un significat general. Agafant el català com a exemple, el terme *dit* seria un terme vague: pot designar tant els dits de la mà com els dits del peu i admet la construcció “vaig veure dos dits” amb el sentit de “vaig veure un dit de la mà i un dit del peu”. En canvi, el terme *braç* és un terme ambigu: no es pot dir “vaig veure dos braços” amb el sentit de “vaig veure un braç i un avantbraç”. En aquest cas, el terme *braç* del català és ambigu per sinècdoque perquè pot designar o bé la porció de braç compresa entre l’espatlla fins al colze (oposat a *avantbraç*) o bé la part de l’extremitat superior que s’estén des del canell fins a l’espatlla.

¹⁷⁰ *Kuluma* és el terme de respecte per a ‘ull’.

	naaliŋ	paladar	
	neŋ	llengua	
	nuŋ	nas	
	ñáa	ull	
	ñiŋ	dent, queixal	
	sari	interval entre les incisives superiors	
	tama	galta, costat de la cara	
	tankaa	molar	
	timi	geniva	
	tulu	orella	
(41)	bom+boŋ	RED-mentó	mentó
	daa+tii	boca+pèl	bigoti
	daa+туру	boca+cim	llavi
	duuma+ŋaa+ŋaa	baix+RED-mandíbula	maxil·lar inferior
	fon+daa	front+boca	front
	kun+keŋ	cap+greix	cervell
	kun+kolo	cap+caverna	crani
	kun+tii	cap+pèl	cabell, pèl del cap
	kuŋ+yuu	cap+moll	cervell
	nen+(n)diŋ	llengua+petit	úvula, campaneta
	nun+soo	nas+forat	forat del nas, nariu
	nun+tii	nas+pèl	pèl del nas
	nuŋ+huu	nas+forat	forat del nas, nariu
	ñaa+daa	ull+boca	cara
	ñaa+fata	ull+pell	parpella
	ñaa+kese	ull+gra; punta punxeguda	globus ocular
	ñaa+kulu	ull+os	globus ocular
	ñaa+kubombu	ull+escorça	parpella
	ñaa+kun+kun+tii	ull+RED-cap+pèl	cella
	ñaa+kun+kuŋ	ull+RED-cap	arc de la cella
	ñaa+timpa/timba	ull+??	pestanya

ñin+kese	dent/queixal+gra; punta punxeguda	peça de dent
ηaa+ηaa	RED-mandíbula	mandíbula
santo+ηaa+ηaa	cim+RED-mandíbula	maxil·lar superior
tanka+daŋ	molar+final	molar
tulu+fita	orella+fulla	lòbul de l'orella
tulu+huu	orella+forat	forat de l'orella

Pel que fa als substantius complexos que designen parts de la cara en mandinga, podem analitzar el cas de *ñaa+daa* ull+boca ‘cara’. La relació que s’estableix entre els dos formants d’aquest compost no sembla ni una relació en què el primer formant, *ñaa*, complementi el segon, *daa*, ni una relació en què el segon formant complementi o qualifiqui el primer. Sembla, més aviat, la juxtaposició de dos substantius que expressen o bé l’extensió que té la part del cos designada pel compost que en resulta (cara = extensió dels ulls a la boca), o bé les dues parts de la cara que són percebudes com a més rellevants (els ulls i la boca).

Wegener (2006), que analitza la designació de les parts del cos en savosavo, una llengua no austronèsia que es parla a les illes Salomó (Papua Nova Guinea), recull la paraula *nito+nyoko* que vol dir, literalment, ull+nas ‘cara’. Aquesta paraula ens fa pensar que la hipòtesi més viable és que els dos substantius que es juxtaposen per designar la cara expressen les dues parts del cos que cada cultura entén com a més destacables de la cara (els ulls i la boca o els ulls i el nas, per exemple). De fet, a partir de la tasca de coloració de les parts del cos, hem pogut comprovar que l’extensió del mot *ñaadaa* ‘cara’ en mandinga no només abasta la zona entre els ulls i la boca, sinó que sovint també s’estén cap al front i el mentó.

Un altre terme que mereix una atenció especial és *ñaatimba/timpa* ‘pestanya’. El primer formant d’aquest compost nominal, *ñaa*, designa l’ull. El segon formant, *timba/timpa* és un lexema homònim del que designa un animal (l’orictèropodid (Creissels, 1982: 179)) que excava galeries sota terra i que, segons un dels parlants consultats, pot picar com un escorpí, de manera violenta i ràpida. Segons

aquesta definició (i la interpretació d'un dels parlants), la pestanya es podria assimilar a aquest animal perquè quan cau dins de l'ull provoca una picada ràpida i violenta. Segons Creissels (c. p.), aquesta metàfora segurament és fruit d'una etimologia popular: els parlants mandingues estan acostumats a descodificar les metàfores (freqüents) a partir de les quals es formen gran part dels substantius compostos. El parlant consultat segurament ha establert, de manera incorrecta, un lligam entre la paraula que tenia identificada (*timpa*, un animal que excava galeries sota terra) i el lexema que apareix al substantiu compost *ñaatimba/timpa*.

Algunes parts del cap, normalment les que són percebudes com a més rellevants, tenen associats unes funcions o uns trets expressius que les diferencien de les altres parts. Aquesta observació és vàlida tant per al català com per al mandinga. La llengua i la boca, dos dels òrgans que participen de manera més activa en l'acte de parla, són parts de la cara que intervenen molt freqüentment en expressions que designen una manera de parlar (o de callar). En català trobem expressions com les de (42) o (43) en què es veu clarament que la principal funció atribuïda a la llengua i a la boca és la de la parla:

- (42) Avui sembla que en Xevi hagi menjat llengua ('xerrar molt')
- Ja se m'escapava! M'he hagut de mossegar la llengua ('reprimir-se per no parlar')
- No té pèls a la llengua, diu sempre el que pensa ('dir les coses clares, sense eufemismes')
- Té la llengua molt llarga, aquest! ('parlar més del que no deuria, no callar per desvergonyiment, irreverència, etc.')
- (43) Em sembla que se n'ha anat de la boca ('dir allò que convenia callar')
- No ha badat boca en tot el sopar ('no dir res')
- Té una boca d'or ('bon orador, persona que diu coses encertades')
- Noi, m'ho has tret de la boca! ('anticipar-se a dir el que una altra persona volia dir')

En mandinga, hi ha termes compostos (o expressions idiomàtiques) formats a partir de *daa* ‘boca’ i *ney* ‘llengua’ que també expressen maneres de parlar.¹⁷¹ El primer formant d’aquest tipus de compostos és un d’aquests dos substantius; el segon sol ser o bé un verb qualificatiu que expressa una qualitat d’una d’aquestes parts, o bé un verb transitiu que expressa una acció que es fa, de forma metafòrica, sobre la part:

(44)	<i>daa+jaa</i>	boca+assecar, ser sec, dur	denegar, denegació
	<i>daa+siyaa-riŋ</i>	boca+ser nombrós, abundant-RES	parlador, xerraire
	<i>daa+tiŋaa-riŋ</i>	boca+destruir-RES	insolent, mal educat
	<i>nen+diyaa</i> ¹⁷²	llengua+bo, agradable	fanfarró, eloqüent
	<i>nen+tari-yaa</i>	ràpid de paraula, bocamoll	llengua+ràpid, precipitat-ABT
	<i>nen+muta</i>	llengua+agafar	mantenir en secret

En alguns casos, com a *daasiyaariŋ* o a *nendiyaa*, s’apliquen a les parts uns trets qualificatius que són més propis d’altres dominis (sinestèsia): dient que *la boca és abundant* (o *nombrosa*) i que *la llengua és bona, deliciosa* se sobreentén que són les paraules que surten de la boca les que són abundants (per ‘parlador, xerraire’) o que són les paraules que articula la llengua les que són bones (per ‘eloqüent’).

Ñaa ‘ull’ i *tulu* ‘orella’ són dos substantius que designen parts de la cara que també poden aparèixer com a primers formants de compostos o expressions que indiquen una acció o una qualitat del subjecte:

---

¹⁷¹ En moltes llengües, com esmenta Radden (2004: 554), el mot per a llengua també designa el concepte abstracte d’idioma: en català, *llengua* es refereix tant a la part del cos com a l’*idioma*, igual que en espanyol (*lengua*), francès (*langue*), finès (*kieli*), hebreu (*lashon*) o hausa (*harshèe*).

¹⁷² Segons Creissels (1982), arrels com *dii-*, *kuu-* o *fee-* només apareixen en mots derivats com:
-diyaa (V) ‘ser o esdevenir agradable’ / *diimaa* (Nqual) ‘agradable’;
-kuyaa (V) ‘ser o esdevenir desagradable’ / *kuumaa* (Nqual) ‘desagradable’;
-feeyaa (V) ‘ser o esdevenir àgil, lleuger, fàcil’ / *feemaa* (Nqual) ‘àgil, lleuger, fàcil’.

A partir d’ara, i per simplificar la presentació de les dades, els glossarem com si fossin un sol mot.

(45)	ña+kandi-riŋ	ull+ser calent-RES	inquiet, atrafegat, precipitat
	ña+meŋ	ull+créixer, ser madur	ser intel·ligent, astut
	ña+moo-riŋ	ull+madurar, coure-RES	ocupat, prest, atrafegat
	ña + bo	ull + sortir, deixar	atractiu, enveja, cosa bona
	ña + kuyaa	ull + ser dolent	sever, amenaçador; estar de mal humor
	tulu+faa	orella+morir	ignorar
	tulu+tee-riŋ	orella+tallar, trencar-RES	que es fa el sord

El segon formant de les seqüències de (45) sol ser una forma verbal (transitiva, intransitiva o un verb qualificatiu). Per una banda, la inquietud o l'estat apresat d'una persona es pot identificar, d'una manera metafòrica, amb una sensació de calor als ulls (excitació). Taylor (1989 [2003: 140]) apunta que sovint la calor s'associa amb estats emocionals o fisiològics que impliquen excitació: l'ira, l'enuig, la impaciència, el desig sexual, etc. són exemples d'estats que s'identifiquen amb la calor. En català hi ha exemples d'aquesta associació en oracions com les de (46):

- (46) L'Oriol està molt encès; millor que hi parlis demà
Anava tan calent que només d'entrar a l'habitació ja se li va tirar a sobre

Segons Taylor (1989 [2003]), aquesta metàfora sol estar basada en els canvis físics que experimenta el nostre cos quan estem en un d'aquests estats: normalment augmenten la temperatura del cos, els batecs del cor, etc.

Per altra banda, els ulls també es poden relacionar amb la intel·ligència o l'astúcia: una persona que té els ulls madurs, crescuts, és, en mandinga, una persona intel·ligent, astuta. De fet, l'òrgan de la vista ajuda a copsar i comprendre la realitat i, per tant, no és d'estranyar que es pugui relacionar amb l'astúcia o la intel·ligència. En català, per exemple, hi ha l'expressió *tenir ull* que

vol dir «tenir aptitud especial per a comprendre una cosa o per a fer-la correctament» (GDLC).

Pel que fa a l'orella, la principal funció que se li atribueix, tant en català com en mandinga, és l'escolta. En català, per exemple, trobem expressions com *tenir l'orella fina* o *tenir l'orella dura* que expressen la capacitat auditiva, més o menys bona, de la persona. També hi ha una expressió com *ser tot orelles* que significa escoltar atentament. En mandinga, l'acció de tallar o trencar l'orella, o l'estat de tenir l'orella morta es relacionen amb l'acció d'una persona que ignora o fa veure que no sent les paraules d'un parlant. Compostos com *tulu+faa* orelle+morir 'ignorar' o *tulu+tee-riŋ* orelle+tallar, trencar-RES 'que es fa el sord' representen gràficament el tall, normalment voluntari, que es produeix en la percepció auditiva del parlant.

A part de *daa*, *neŋ*, *ña* o *tulu*, el substantiu que designa el cap en mandinga, *kun*, també pot aparèixer en moltes expressions o SNs idiomàtics que expressen una qualitat de la persona. La majoria de vegades, la funció que s'atribueix al cap és la de pensar o raonar (funció que correspondria, més aviat, al cervell): el cap s'entén com la seu del seny, de la saviesa, de l'habilitat per raonar, etc. La majoria de metàfores que apareixen a (47) es basen, doncs, en una metonímia: el substantiu que designa el tot (el *cap*) s'utilitza per fer referència a una part d'aquest tot (el *cervell*).

Una persona que té el *cap bo* (*kunbeteyaa*) o el *cap ple* (*kunfaa*) és una persona intel·ligent, madura, seriosa; en canvi, una persona que *no té cap* (*kuntanyaa*), que té el *cap tancat* (*kunSOROŋ*) o *simple* (*kunfeeyaa*) és una persona estúpida, lenta de pensament, a qui costa de raonar, o bé una persona boja, irresponsable. Per altra banda, una persona que té el *cap fort, dur* (*kunjaari*, *kunbamban*) és una persona obstinada en les seves decisions i opinions, tossuda, testarruda:

(47)	kun-(n)tan-yaa	cap-SEN-ABT	estúpidesa, insensatesa, irresponsabilitat, mandra
	kun+jaa-ri	cap+assecar, ser sec, dur-PRO	tossut, testarrut
	kun+bam+ban	cap+RED-sòlid, fort	tossut
	kun+bete-yaa	cap+bo, bonic, agradable-ABT	intel·ligent, ràpid d'aprenentatge
	kun+faa	cap+ple, omplert	madur, seriós
	kun+feeyaa	cap+simplicitat	bogeria, fluixesa
	kun+soroŋ	cap+tancat	lent de pensament

En català hi ha exemples molt semblants en què el cap es considera la seu de l'intel·lecte. A (48) recollim algunes expressions, sintagmes idiomàtics (48a) o lexemes (48b) del català que es construeixen al voltant de *cap* (o d'alguna paraula relacionada):

- (48) a. cap buit   neci, ignorant
no tenir res al cap   ésser un neci, un ignorant
perdre el cap   perdre el seny, enfollir
tenir el cap dur   tenir dificultats a comprendre les coses
ésser un cap de ferro   ser incansable pel que fa al treball mental
tenir un bon cap   tenir un cap ben organitzat
- b. tossut: derivat de tos, occípit, part inferoposterior del cap
testarrut: derivat de testa, cap d'una persona o d'un animal

Com podem veure, doncs, el cap es considera, tant en català com en mandinga, la seu de la intel·ligència o de l'estúpidesa, de la bogeria o de la lucidesa, de la rapidesa o lentitud de raonament, etc.

3.2.1.2.3. EL TRONC

A (49) i (50) recollim alguns termes que designen parts del cos que formen part del tronc, el cos pròpiament dit de l'ésser humà excloent el cap i les extremitats. Incloem en aquest apartat la descripció, també, del coll i les seves parts.

(49)	belly ¹⁷³	abdomen	
	burudee	anus	
	daba/kaba	espatlla	
	juu	cul	
	kaŋ	coll, gola, gorja, veu	
	koboŋ	part de baix de l'esquena	
	kono	panxa	
	koo	esquena	
	ŋene	sotaventre	
	saña	part de dalt de l'esquena	
	sisi	pit	
	sunju	pits (de l'home i de la dona)	
	tee	cintura, part del mig	
	toŋ	nuca	
(50)	bata+kun ¹⁷⁴	carabassa que té	llombrígol
		una obertura estreta+cap	
	buu+daa	excrement+boca	anus
	daba+fee+fee, fee+fee ¹⁷⁵	espatlla+RED-omòplat	omòplat
	daba+koto	espatlla+part de sota	aixella
	daba+koto+tii	espatlla+part de sota+pèl	pèl de l'aixella
	daba+kun+kun	espatlla+RED-cap	punta de l'espatlla

¹⁷³ *Belly* és un manlleu de l'anglès.

¹⁷⁴ En bambara *bara* vol dir 'llombrígol'.

¹⁷⁵ *Feefee* també és el nom que reben algunes eines del camp (aixades) que tenen, igual que l'omòplat, una superfície plana (relació de similitud).

dampan+kuŋ/ kampan+kuŋ	ala+cap	espatlla
juu+daa	cul+boca	anus
juu+dembelen	cul+bloc de substància tova	natja
juu+teleŋ	cul+peça	natja
juu+tii	cul+pèl	pèl púbic
kan+fala	coll+espiga, bastó	coll (part externa)
kan+konoto	coll+interior	gola, gorja
kan+koro	coll+??	gola, nou del coll
kara+kese	costat+gra; punta punxeguda	costella
kara+kulu	costat+os	costella
keren+keren	RED-engonal, pelvis	engonal, pelvis
kono+bata	panxa+carabassa	part exterior de la panxa
kono+futu	panxa+??	panxa
koo+kulu	esquena+os	columna vertebral
kutu+daa ¹⁷⁶	??+boca	anus
ñara+tiña/ ñar+tiya	??+pèl	pèl púbic
ton+kuŋ	nuca+cap	punta de la nuca

Com podem veure a (49), en mandinga hi ha almenys tres mots per designar l'esquena i les seves parts:

- (51) koo   esquena
koboŋ   part de baix de l'esquena
saña   part de dalt de l'esquena

Tots aquests lexemes són simples. En català les paraules *lumbar*s (o *zona lumbar*) i *cervical*s (respectivament) recullen bastant bé el significat d'aquests mots mandingues. El mot *cervical* (que normalment, quan s'utilitza com a nom,

---

¹⁷⁶ *Kutudaa* és un mot injuriós per a 'anus'.

apareix en plural) designa, col·loquialment, la regió superior de l'esquena adjacent al coll (on hi ha les vèrtebres cervicals); la paraula *lumbar*, per la seva banda, fa referència als *lloms*, part del cos que «s'estén a cada costat de la columna vertebral, des de les falses costelles fins a la pelvis» (GDLC).

Pel que fa a la cara davantera del tronc, observem que en mandinga, igual que en català, també hi ha més d'un lexema per designar la zona que està per sota del tòrax:

- (52)
kono	panxa
ɲene	sotaventre
kono+bata	part exterior de la panxa
kono+futu	panxa

En aquest cas, dos dels lexemes són simples, i els altres dos són compostos i estan formats a partir de *kono* 'panxa'.

Pel que fa a la part del cos que es troba entre el cap i el tronc (el coll), hi ha un nom genèric, *kan* 'coll, gola, gorja, veu', i, paral·lelament, altres lexemes compostos, formats a partir de *kan*, que especifiquen la diferència entre la part exterior del coll, (53a), i la part interior, (53b):

- (53)
a.	kan+fala	coll+espiga, bastó
b.	kan+konoto	coll+interior
	kan+koro	coll+??

Com ja han destacat alguns autors per a altres llengües (Radden, 2004: 547), sovint el mateix lexema que designa el coll expressa, també, la producció d'aquest òrgan, la veu, o, fins i tot, el concepte de llengua o idioma. En soninké, per exemple, *xanne* designa tant el coll com la veu o l'idioma. En mandinga, el lexema *kan* designa una part del cos ('coll'), la producció d'aquesta part del cos ('veu') i l'abstracció d'aquesta producció ('llengua/idioma').

Kono ‘panxa’ és un dels lexemes que designen parts del tronc que apareix més freqüentment en expressions o SNs idiomàtics. A (54) en recollim alguns exemples:

(54)	kono + diyaa	panxa + ser bo, agradable	ser amable, generós
	kono + faa	panxa + estar ple, omplir(-se)	estar fart, satisfet, inflat; ser arrogant
	kono+fiŋ	panxa+negre	dolent, malèvol
	kono+moo,	panxa+persona-(ABT)	golafre
	kono+moo-yaa		
	kono+wara	panxa+ser gros	gola, golafreria

La majoria d’expressions de (54) parteixen de la imatge de la panxa com la cavitat que conté els òrgans de l’aparell digestiu: quan es diu que una persona *té panxa* o que *té la panxa grossa*, s’entén que és una persona que menja molt, que té un apetit insaciable. És el cas de *konomoo* (o *konomooyaa*) o de *konowara*. Una persona que té la panxa plena, per altra banda, és una persona que ha saciat la seva gana i que, per tant, ha quedat satisfeta. Però, de la mateixa manera, quan es diu d’una persona que té la panxa plena, que està farta, també es pot entendre, metafòricament, que és arrogant, orgullosa (*kono faa*).

La panxa també es pot entendre, en mandinga, com la seu d’algunes qualitats de la persona o d’alguns sentiments. *Diyaa* i *kuyaa* són dos verbs que apareixen sovint en expressions o formes compostes i que tenen un significat oposat: *diyaa* significa ‘ser o esdevenir bo, agradable’ i *kuyaa*, ‘ser o esdevenir dolent, desagradable’. Si es diu d’una persona que *té la panxa agradable*, doncs, s’interpreta que és una bona persona, generosa, amable, etc. El sentit oposat de *kono diyaa* es pot expressar a través de la imatge que evoca *kono+fiŋ* panxa+ser o esdevenir negre; negre ‘dolent, malèvol’. El negre és, en aquest cas, el color que s’associa a sentiments o actes malvats i dolents, tràgics.

El fet que alguns sentiments es relacionin amb la panxa o amb alguna part de la panxa no és propi només del mandinga: en català (i en altres llengües) les *entranyes* (òrgans continguts en les cavitats del cos) també poden representar metafòricament alguns sentiments. Quan es diu que una persona *no té entranyes* s'expressa que *no té sentiments, no té compassió*; de la mateixa manera, una persona pot tenir *bones entranyes* ('bons sentiments') o *males entranyes* ('mals sentiments'). En aquests exemples del català, els sentiments es localitzen a les entranyes, tot i que normalment es tendeix a associar-los al cor.

3.2.1.2.4. LES EXTREMITATS SUPERIORS I INFERIORS

A (55) i (56) recollim alguns substantius que designen parts que es localitzen en les extremitats superiors i inferiors:

(55)	bulu	extremitat superior
	dafata	planta del peu
	dese	panxell de la cama
	kelen/celeŋ	tíbia, canella
	konjo ¹⁷⁷	extremitat superior
	kumbaliŋ	genoll
	nonkoŋ	colze
	ŋosiŋ/ŋoriŋ/ŋooriŋ	ungla
	lakaree	dit petit; últim nascut
	siŋ	extremitat inferior
	toroŋ	taló
	tundu	extremitat inferior
	wutu	cuixa

---

¹⁷⁷ *Konjo* és el terme de respecte per a l'extremitat superior i *tundu*, per a l'extremitat inferior.

(56)	bulu+jamba	ES+fulla	mà, palmell de la mà
	bulu+kala	ES+tija	avantbraç
	bulu+kaŋ	ES+coll	canell
	bulu+kese	ES+gra;	mà
		punta punxeguda	
	bulu+kon+(n)o+ndin+laban	ES+cap+POST+	dit petit
		petit+final	
	bulu+kon+(n)o+ndin+seede	ES+cap+POST+	dit índex
		petit+testimoni	
	bulu+kon+(n)o+ndin ¹⁷⁸	ES+cap+POST+petit	dit de la mà
	bulu+koo	ES+esquena	cara dorsal o
			posterior de la mà ¹⁷⁹
	bulu+kum+baa	ES+cap+gran	dit gros de la mà
	bulu+kutu	ES+formar un bony,	canell
		un nus	
	bulu+maraa, maraa	ES+esquerre	mà esquerra
	bulu+tee; bulu+tee+tee	ES+cintura;	palma, palmell
		ES+RED-cintura	de la mà
	bulu+tinsa/jinsa	ES+espiga d'arròs	mà
		o de mill	
	bulu+tuu, tuu	ES+part de dalt	part de dalt del braç
		del braç	
	kelen+kulu	canella+os	tíbia
	kumbalin+miraŋ	genoll+carabassa	ròtula
	nonkon+kuŋ	colze+cap	punta del colze
	sin+dafata	EI+planta del peu	planta del peu
	sin+jamba	EI+fulla	peu

¹⁷⁸ Segons Creissels (c. p.), el lexema *kononndiŋ*, que forma les paraules compostes per designar els dits de la mà i els del peu, segurament prové, originàriament, de l'amalgama de *kuŋ* 'cap' + *(n)a* POST + *ndiŋ* 'petit'. Originàriament, doncs, *bulukononndiŋ* deuria ser *bulukunandij*, de la mateixa manera que *sinkononndiŋ* deuria ser *sinkunandij*.

¹⁷⁹ El personal de l'àmbit sanitari diferencia la cara dorsal o posterior del braç/mà de la cara palmar o anterior: normalment per a un examen mèdic els pacients es col·loquen amb el palmell de la mà mirant endavant; per això la cara anterior del braç és la part on hi ha el palmell de la mà i la cara dorsal, la part on hi ha els nusos dels dits.

sin+kala	EI+tija	cama
sin+kaŋ	EI+coll	turmell
sin+kese	EI+gra;	peu
	punta punxeguda	
sin+kon+(n)o+ndiŋ	EI+cap+POST+petit	dit del peu
sin+kum+baa	EI+cap+gran	dit gros del peu
sin+tee; sin+tee+tee	EI+cintura,	planta del peu
	part del mig;	
	EI+RED-cintura	
tali+kulu	arbre salvatge	turmell
	que dóna un fruit	
	comestible+os ¹⁸⁰	

Com ja hem apuntat a l'apartat 3.2.1.1.1, en mandinga hi ha una paraula simple per designar les extremitats superiors i una altra per anomenar les inferiors: *bulu* designa l'extremitat superior que abasta des de sota l'espatlla fins a la punta dels dits de la mà; *siŋ* designa l'extremitat inferior que s'estén des de l'engonal fins a la punta dels dits del peu. Com ja hem vist, serien dos mots amb el sentit, aproximadament, d'extremitat (superior o inferior) del català: «apèndix del cos dels vertebrats que serveix per al desplaçament i la prensió» (GDLC). L'abast semàntic d'aquestes dues paraules simples del mandinga engloba, doncs, les parts del cos que es designen en català amb substantius com *braç*, *colze*, *avantbraç*, *canell* i *mà* o com *cuixa*, *genoll*, *cama*, *turmell*, *taló* i *peu*.

Però això no vol dir que no hi hagi altres mots mandingues que serveixen per especificar cada una de les parts del cos que s'inclou en la referència de *bulu* i de *siŋ*. Com podem veure a (56), la majoria de substantius són complexos (compostos) el primer formant dels quals, el complement, és o bé *bulu* o bé *siŋ*. En el cas de *bulukoo* 'cara dorsal o posterior de la mà', sembla que aquest mot compost només designa, a diferència del que podríem esperar de la combinació

---

¹⁸⁰ Segons Creissels (c. p.) el turmell es diu *talikulu* per analogia d'aquest os amb la forma rodona del fruit de l'arbre *tali*.

del significat dels dos lexemes (ES+esquena), la cara dorsal o posterior de la mà. En aquest cas, *bulu* pren un significat molt més restringit i denomina, només, la mà. Ens podríem preguntar si aquest fenomen és una mostra que el mot complex ha patit un procés de lexicalització, o una mostra que el significat original de *bulu* és només ‘mà’ (significat que posteriorment ha pres un abast més general i ha passat a designar, també, el ‘braç’).

El lexema *bulu* també s'utilitza per formar la paraula que significa ‘dret’ (vs. ‘esquerre’): *bulu+baa* ES+gran tant pot designar el braç o la mà dreta com la banda dreta d'una entitat. En el primer dels casos, quan *bulubaa* significa ‘braç, mà dret’, observem que aquesta extremitat del cos es qualifica de gran (*baa*) per oposició a l'extremitat superior de la banda esquerra. No és d'estranyar que l'extremitat superior de la dreta s'associï a qualitats com gran o bo: a l'Àfrica, igual que a occident, la mà (i el braç) dreta s'associa a tot de connotacions positives i té una importància superior a la mà (i al braç) esquerra. Per als musulmans, per exemple, el menjar només es pot agafar amb la mà dreta perquè es considera que és la mà més hàbil, la mà més neta, etc. en contraposició a la mà esquerra. En català també hi ha expressions com *ser la mà dreta d'algú*, que vol dir ser el principal col·laborador, ser la persona de confiança d'algú, que mostren la importància que se sol atribuir a la dreta. En el segon dels casos, quan *bulu+baa* significa ‘costat dret’, sembla que l'amalgama [N+gran]_N s'ha lexicalitzat i ha passat de designar una zona concreta de la banda dreta del cos (l'extremitat dreta superior) a expressar la totalitat, el costat en què es troba aquesta extremitat (sinècdoque). Per designar el braç o la mà esquerres, en canvi, sembla que el procés s'ha produït al revés en mandinga: la paraula *maraa*, que significa ‘costat esquerre’, pot designar també una de les parts que es troba en aquest costat esquerre: l'extremitat superior. En aquest cas, doncs, a partir de la designació del tot s'ha passat a designar, també, una part concreta d'aquest tot. Per anomenar el braç o la mà esquerres hi ha la paraula *maraa* al costat, també, de *bulu+maraa*. En català sembla que hi ha hagut un fenomen de sinècdoque semblant: les expressions “a la dreta” i “a mà dreta” o “a l'esquerra” i “a mà esquerra” són equivalents. En la segona de les expressions, com veiem, s'utilitza

el substantiu *mà*, que designa una part del cos, per referir-se a la regió o banda que s'estén cap a la dreta o cap a l'esquerra del cos.

Pel que fa a la denominació dels dits de la mà i del peu, en català una mateixa paraula, *dit*, designa cada prolongació que tenim al final de les extremitats inferiors o superiors, a diferència d'altres llengües, com l'anglès, que tenen dos substantius per diferenciar les prolongacions de la mà (*finger*) de les del peu (*toe*). En català, per diferenciar unes prolongacions de les altres, s'ha de complementar el substantiu *dit* amb un complement que indiqui el lloc on es localitzen (el tipus de *dit*): *dit de la mà* o *dit del peu*.

Cada un dels dits de la mà es designa, en català, amb un nom diferent: per ordre, hi ha el dit gros o polze, el dit índex (assenyalador, mestre, apuntador), el dit cor (del mig, llarg), el dit anular i el dit petit (xic, menut). Per als dits del peu, però, segurament només s'utilitzarien les designacions per al dit petit i el dit gros; els altres tres dits del peu no tenen, en català col·loquial, una denominació tan clara com els dits de la mà. El personal de l'àmbit sanitari (llenguatge especialitzat) utilitza els termes 'segon dit', 'tercer dit' i 'quart dit' (o 'segona falange', 'tercera falange' i 'quarta falange') per designar, respectivament, el dit del peu que va després del dit gros, el dit del mig i el dit que va abans del dit petit.

En mandinga hi ha dues paraules compostes per designar les prolongacions de la mà, (57a), i les del peu, (57b):

- (57) a.   bulu+kon+(n)o+ndiŋ   ES+cap+POST+petit
      b.   sin+kon+(n)o+ndiŋ   EI+cap+POST+petit

Aquestes dues paraules es formen a partir de **konondiŋ* i de la paraula que designa, respectivament, l'extremitat superior, *bulu*, i la inferior *siŋ*. En aquest sentit, el mandinga s'alinea al costat del català: trobem un substantiu genèric, *dit* o *konondiŋ* (que en mandinga no es pot utilitzar de manera aïllada), que es pot

aplicar indiferentment a les prolongacions de les extremitats inferiors o superiors, i que va acompanyat d'un complement que designa la part del cos en la qual es troba.

Pel que fa a la denominació dels diferents dits, en mandinga només hem pogut recollir el nom de tres dels dits de la mà: el dit petit, (58a), el dit índex, (58b), i el dit gros, (58c). No hem pogut testimoniar ni el nom per al dit anular ni el nom per al dit cor:

- (58) a. bulukonondinlabanj dit últim de la mà
lakaree últim nascut
- b. bulukonondinseede dit testimoni de la mà
- c. bulukumbaa cap gros de la mà

Tant en mandinga com en català, la denominació dels dits respon a una descripció que es basa o bé en l'aparença física, o bé en la funció del dit, o bé en la seva posició respecte a la mà. En català, el dit índex, per exemple, és el dit que s'utilitza per *indicar*, de la mateixa manera que el dit anular és el dit en què es posa l'anell de matrimoni, o el dit cor, el dit que és al mig de tots els altres. En el cas dels dits del peu, la terminologia per als dits que van entre el dit gros i el dit petit, es basa, com ja hem dit, en l'enumeració dels dits a partir del dit gros (el 'primer dit').

En mandinga, la designació del dit petit fa referència a la seva posició respecte als altres dits de la mà: s'anomena *dit últim* o *l'últim nascut* perquè ocupa la darrera posició respecte als altres dits. El fet que en mandinga es consideri que és el dit últim, pot tenir a veure amb la concepció d'aquest dit respecte al dit gros o polze. De fet, no ens ha d'estranyar que el dit gros es consideri el primer dit de les cinc prolongacions: per les proporcions que té (un cap més gran) i per la posició que ocupa (clarament separada de la dels altres quatre dits, que li dona una certa autonomia) el dit gros es considera el dit més important i, per tant, el dit a partir del qual s'organitzen els altres. El dit més pròxim al dit gros

s'anomena, com veiem a (58b) 'dit testimoni de la mà'. És el dit que té la funció d'assenyalar i de mostrar manifestament una realitat física. Finalment, la designació del dit gros en mandinga descriu físicament l'aparença d'aquesta prolongació: és, sens dubte, el dit que té un cap més gros, (58c). Pel que fa als dits del peu, només hem testimoniat, en mandinga, la paraula complexa que s'utilitza per designar el dit gros, que es forma a partir de *kumbaa*, igual que el substantiu pel dit gros de la mà, i del substantiu que designa la localització d'aquesta prolongació, *siŋ* 'extremitat inferior': *sin+kum+baa*.

Bulu 'extremitat superior' intervé en diverses expressions o SNs idiomàtics que tenen un significat figurat i que designen qualitats de la persona. En català, també hi ha expressions com *tenir la mà foradada* per a 'ser malgastador' o *tenir bones mans* per a 'tenir habilitat per fer les coses' que es formen a partir del substantiu *mà*:

(59)	bulu+diimaa	ES+bo, agradable	generós
	bulu + feeyaa/feemaa	ES + ser àgil, fàcil/ àgil, fàcil	generós
	bulu + jaa	ES + assecar, ser sec, dur	avarícia
	bulu + muta	ES + agafar	ocupat, enfeinat

Com podem veure en els exemples de (59), la majoria d'expressions o SNs idiomàtics formats a partir de *bulu* es basen, semànticament, en la funció que se sol associar a les extremitats superiors (a la *mà*, sobretot): la funció de retenir, de prendre o de donar.

3.2.1.2.5. ELS ÒRGANS SEXUALS I REPRODUCTORS

Els òrgans sexuals (masculins i femenins) són segurament les parts del cos que es poden designar de maneres més diverses. Sovint, al costat dels lexemes específics per expressar els òrgans sexuals, hi ha lexemes que s'utilitzen

metafòricament per referir-se a aquestes parts del cos. En català, per exemple, al costat de *penis* o *testicle* i de *vulva* o *vagina* hi ha un reguitzell de lexemes que normalment s'utilitzen com a eufemismes o termes injuriosos (*tita*, *cigala*, *ou*; *patata*, *castanya*, *figa*, etc.).

Com podem veure a (60) i (61), en mandinga també hi ha molts termes per designar els òrgans sexuals masculins i femenins. Alguns d'aquests termes, sobretot els que designen els òrgans sexuals masculins, s'han format a partir d'un procés de metaforització: el penis es pot comparar, per exemple, a una corda o una cinta (*jala*), a un cordill del pantaló (*kurtujulu*), etc.:

(60)	bee	sexe de la dona	
	butu	vagina, sexe de la dona	
	foto	penis	
	jakari ¹⁸¹	penis	
	jala	cordó, cinta; penis	
	kaya	testicle	
	kete ¹⁸²	penis	
	kili	testicle; ou	
	soli	penis	
	tookaa	parts privades	
	tumbaa	himen	
(61)	bata+kun+julu	carabassa que té una obertura estreta+	cordó umbilical
		cap+corda	
	bere+kili	pedra+ou	testicle
	butu+kese	vagina+gra; punta punxeguda	clítoris
	butu+kun	vagina+cap	clítoris

---

¹⁸¹ *Jakari* és el terme de respecte per a 'penis'.

¹⁸² *Kete* és un mot injuriós per a 'penis'.

kee-yaa	home-ABT	parts sexuals de l'home; virilitat
kurutu/kurtu+julu	pantaló+corda	penis
musu-yaa	dona-ABT	òrgan sexual femení
naa+ñoo	venir+RECPR	placenta

Tant per als òrgans sexuals masculins com per als femenins, hi ha un lexema derivat a partir del terme per a ‘home’ *kee* o ‘dona’ *musu*, i del sufix *-yaa* que forma noms o verbs que signifiquen ‘gaudir de/exercir la qualitat de ...’ (Creissels, 1982: XXV): *kee-yaa* i *musu-yaa*. El mateix terme que designa els òrgans sexuals masculins, *kee-yaa*, també significa ‘virilitat, ser viril’.

A (61), hi ha un terme compost que significa ‘placenta’ i que s’ha format a partir d’un verb, *naa* ‘venir’ i de la partícula *ñoo* que expressa un valor de reciprocitat. En el mot que designa la placenta, segurament la partícula amb valor de reciprocitat s’ha d’interpretar com una partícula “comitativa”: *naañoo* significa, segurament, ‘venir l’un amb l’altre’ i fa referència a la relació que mantenen la mare i el fill durant el procés de gestació i el part: la placenta és l’òrgan en què es desenvolupa l’embrió i a través del qual s’estableixen els intercanvis entre aquest i la mare, i també és l’òrgan que s’expulsa just després del naixement del nadó.

3.2.1.2.6. ELS ÒRGANS INTERNS

La llista de substantius que designen òrgans interns (recollits a (62) i (63)) és molt més reduïda que la llista de parts del cos externes:

(62)	buñu ¹⁸³	fetge
	fundu ¹⁸⁴	esperit, cor, fetge
	jusu	fetge, cor ¹⁸⁵

¹⁸³ *Buñu* és un mot poc utilitzat per a ‘fetge’.

¹⁸⁴ *Fundu* és el terme de respecte de *hakili* o *jusu*.

	nuu	intestí	
	ñàa	estómac	
	sundiŋ/sundun	cor, ronyó	
(63)	juu+huu	cul+forat	recte
	koo+kili	esquena+ou	ronyó
	kunan+kunaŋ	RED-amarg, picant	bilis, vesícula biliar
	kuufu+kaafa	RED-pulmó	pulmó
	ñaa+booto	estómac+sac	estómac
	sumunaa+booto	orina+sac	bufeta

Com defensen alguns autors que han estudiat la designació i categorització de les parts del cos en diferents llengües (com Enfield (2006b) per al lao), sovint hi ha diferències “qualitatives” entre la designació de les parts del cos externes, que es poden percebre i localitzar visualment, i les parts internes. Molts parlants de català, per exemple, no dubtarien a dir on és el peu o el nas però, en canvi, tindrien problemes per localitzar el pàncrees o la melsa. Segons Enfield (2006b: 189):

If conceptual categories are built from experience, as I suppose they are, people’s concepts of internal parts of the body must be qualitatively different to those of their visible parts. People seldom if ever see or handle the internal parts of people’s bodies. Many people of course do regularly see and handle internal body parts of other animals. But what is the average person’s evidence that an animal’s insides are homologous to those of a human?

En els lèxics que hem consultat no hem trobat, per exemple, les paraules equivalents a pàncrees, pleura, úter, trompes de Fal·lopi, ovari, diafragma, etc. Els parlants mandigues amb qui hem parlat tampoc no han sabut designar aquestes parts del cos. A través de la prova de coloració de les parts del cos, ens

---

¹⁸⁵ En mandinga el fetge té el valor simbòlic que a occident s’atribueix al cor. En alguns contextos *jusu* sembla que es refereix més aviat al cor (Creissels, 1982: 70): *A jusoo buka maa* = ‘El seu cor no batega’ (‘No li batega el cor’).

hem pogut adonar que alguns parlants o bé dubten de la designació d'algunes parts del cos internes, com 'cor' o 'fetge', o bé, malgrat conèixer els termes que les designen, sovint no saben ben bé on localitzar-les. Els parlants mandingues, a més, com apunta Enfield (2006b) més en general, solen conèixer aquestes parts del cos internes a través de les parts equivalents dels animals.

Com podem veure a (62), el 'cor' es pot designar, en mandinga, a través de dos termes diferents: *sundiŋ* i *fundu*. Pel que sembla, cada un d'aquests mots pot designar el cor i alguna altra "part" del cos (els ronyons i l'esperit o el fetge, respectivament). *Sundiŋ* és el terme que s'utilitza habitualment per designar la part del cos física, i *fundu* és el terme de respecte, que té un ús més restringit. A part d'aquests dos termes, *jusu*, mot que designa el 'fetge' o el 'cor', rep el valor simbòlic que té el cor a la tradició occidental (la seu dels sentiments i de les emocions). És aquest últim mot el que apareix en la majoria de compostos que expressen un estat d'ànim, una emoció, etc.:

(64)	jusu+bam+baŋ	fetge/cor+RED-sòlid, fort	valent, atrevit
	jusu + beŋ	fetge/cor + ajustar-se, reunir-se, retrobar-se	ser valent
	jusu+bo	fetge/cor+sortir	estar enfadat
	jusu+dimiŋ	fetge/cor+dolor	còlera, ira, fúria
	jusu+diyaa	fetge/cor+ser bo, agradable	estar content; generositat
	jusu+fara	fetge/cor+esberlament	angoixa
	jusu+jaa	fetge/cor+sequedat, duresa	valentia
	jusu+kuyaa	fetge/cor+dolent, desagradable	preocupació, tristesa
	jusu+laa	fetge/cor+posar còmode, fer confortable	estar content
	jusu + sumuyaa	fetge/cor + ser o esdevenir fred, no dolorós, calmat	estar satisfet, content

En la majoria de substantius compostos o de seqüències de (64) que expressen un estat d'ànim o una emoció, el primer element és una part del cos (*jusu*) i el segon, un verb (transitiu, intransitiu o qualificatiu).

Les accions o qualitats que s'atribueixen metafòricament al fetge expliquen la manera com s'entenen en mandinga alguns estats d'ànim. La valentia, per exemple, és una qualitat que s'atribueix a les persones que tenen el fetge dur, sec. En català hi ha una expressió que té un valor molt proper: *Has de fer el cor fort per superar aquests entrebancs!*. “Fer el cor fort” vol dir tenir coratge, tenir força d'ànim per sobreposar-se a les adversitats. En aquest sentit, doncs, el català i el mandinga comparteixen un mateix esquema de metàfora (basat en dues parts del cos diferents): tenir el fetge/el cor fort/dur és un signe de valentia. No obstant això, en català tenir el cor dur o tenir el cor com una pedra vol dir, també, no tenir sentiments, ser una persona distant i inhumana, igual que tenir el cor fred. En català, doncs, la duresa i la fredor del cor també es poden relacionar, de manera metafòrica, amb la insensibilitat.

En català normalment el fred s'associa, en el sentit figurat, a la manca de passió, de sensibilitat, d'afecte: una persona freda és una persona que no mostra els seus sentiments, una persona afectuosament distant. En canvi, en mandinga el fred sembla que es relaciona més aviat amb la serenitat, amb la tranquil·litat i la calma: *jusu sumuyaa* (‘estar content, satisfet’) vol dir, literalment, fetge/cor + ser o esdevenir fred, calmat. Com apunta Taylor (1989 [2003: 141]), en algunes cultures (com en els sotho, una comunitat del sud d'Àfrica), la calor, a diferència del que passa en català i en la majoria de llengües d'Europa, es relaciona amb estats d'ànim o amb sentiments negatius, i el fred amb tota una gama de sentiments positius:

The experiential base of the metaphors is no doubt to be found in the physical environment of the speakers. Traditionally, the Sotho live in a hot arid plateau, where the search for water is a major concern. It is not unreasonable to suppose that, in this environment, heat gets metonymically associated with negatively valued states (HOT IS BAD) and coolness with positively valued states (COOL IS GOOD).

La còlera, l'ira, l'enuig, etc. són sentiments que també es poden localitzar al *jusu*: metafòricament, quan en mandinga es diu que el fetge o el cor d'una persona surt (*jusubo*) o li fa mal (*jusudimij*) s'entén que aquesta està experimentant un sentiment negatiu d'exaltació. Aquesta metàfora es basa, com moltes d'altres, en una experiència física: sovint quan ens enfadem, ens puja la temperatura, tensem la cara i les articulacions, etc. i podem tenir la sensació que un òrgan ens surt de lloc o ens fa mal. En català, per exemple, es pot dir que una persona està *encesa de ràbia* (ens imaginem la cara vermella d'exaltació i desencaixada d'una persona enfadada). Les sensacions que podem experimentar a causa de l'enuig, la còlera, etc. en relació amb el fetge/cor poden ser semblants a les que causen la tristesa i l'angoixa. Si amb l'ira podem tenir la sensació que l'exaltació extrema es localitza en un òrgan i provoca dolor (o provoca que surti), amb la tristesa o l'angoixa ens pot semblar que el fetge/cor se'ns esberla, se'ns divideix: *jusufara* 'angoixa'. De fet, en català les sensacions físiques que provoca la tristesa, la frustració, etc. sovint també es comparen amb la sensació de trencament d'un òrgan: *En Joan li ha trencat el cor* vol dir, metafòricament, que en Joan ha causat una pena molt intensa, un dolor molt fort a una altra persona, de la mateixa manera que *tenir el cor dividit* expressa la sensació (incòmoda) que sent algú que té un dilema entre dues opcions.

Tant en mandinga, (65a), com en català, (65b), hi ha, doncs, una sèrie d'accions que, aplicades a algunes parts del cos (com el cor, el fetge, etc.), expressen de manera figurada emocions o estats d'ànim:

(65)	a.	jusu+fara	fetge/cor+esberlament	angoixa, tristesa
		jusu+bo	fetge/cor+sortida	estar enfadat
	b.	saltar	M'ha fet un salt el cor (‘sofrir una emoció forta i sobtada’)	
		trencar	En Joan li ha trencat el cor (‘produir una gran impressió de dolor’)	
		sortir/treure	Treu el fetge per la boca (‘cansar-se, esforçar-se’)	

3.2.1.2.7. ALTRES TERMES RELACIONATS AMB EL COS HUMÀ

A (66) i (67) recollim termes que designen lesions, anomalies, deformacions, secrecions o emanacions del cos humà:

(66)	barama	ferida
	buu	caca, excrement
	cuputu/cuputee	abscés, gra
	dimin̄	mal, llaga; dolor
	dumu	ull de poll
	duña	poll del cap
	ferenteŋ	gra
	f̄iyi/fuyi	pus
	foono	vòmit
	henda	respiració
	hidiki	singlot
	jani	cremada
	kaaŋi	ferida
	kabaani	caca, excrement
	keeri	excrements de bebè
	kokoto	gep
	kulati	cicatriu gran

laada	regla; costum
maadii, maadimi(ŋ)	tenir una llaga; llaga, ferida
mallee	berruga
maniya	esperma
sokoji	singlot
sumunaa	orina; orinar
tara	suor
tele	llaga, ferida
waka	erupció
yiti	abscés
yooli	baba

(67)	barama+noo	ferida+marca	cicatriu, marca d'una ferida
	cimpon+cimponŋ	RED-erupció	erupció
	daa+jii	saliva	boca+aigua
	daa+soo	boca+forat, tatuatge	tatuatge dels llavis
	jala+muta	corda; penis+agafar	orinar
	kutun+kutuŋ	RED-formar una bola, erupció	
		un gep	
	kuu-ri	rentar, banyar-PRO	regla, menstruació
	maadii+fata	ferida, llaga+pell	crosta
	maadii+noo	ferida, llaga+marca	cicatriu
	num+buu	nas+caca	moc
	nun+jii	nas+aigua	moc
	ña+buu	ull+caca	lleganya
	ña+jii	ull+aigua	llàgrima
	ñin+soo	dent/queixal+forat	càries
	tulu+buu	orella+caca	cera
	tulu+jii	orella+aigua	cera

Com podem veure, la majoria de mots que designen lesions, anomalies, secrecions o emanacions del cos són simples, i sovint hi ha més d'un terme per designar una mateixa lesió o substància. Per a 'ferida', per exemple, hi ha mots com *barama*, *kaaŋi*, *tele*, *maadii* o *maadimi(ŋ)*. Segons alguns dels parlants que hem consultat, aquests mots poden tenir petites diferències de matís. Mentre que *maadimi(ŋ)* sol designar una ferida que ens hem fet fa poc, *tele* designa una ferida que fa més temps que tenim i que sol ser més gran (abasta més extensió).

Pel que fa als lexemes complexos (per derivació o composició), solen estar formats a partir d'un lexema que designa una part del cos (*nuy* 'nas', *daa* 'boca', etc.) i d'un substantiu genèric com *jii* ('aigua') o *buu* ('caca, excrement'), per a les emanacions del cos; *soo* ('forat, tatuatge') per a lesions del cos; etc. Aplicats a les parts del cos, *jii* i *buu* designen, de manera genèrica, qualsevol secreció líquida o pastosa, respectivament. En català, la paraula *aigua* també pot designar qualsevol líquid orgànic semblant a l'aigua que produeix el cos humà: es pot dir, per exemple, *té aigua als pulmons* o *té aigua al genoll*, enunciats que expressen que una persona té un líquid (que no és aigua) en aquestes parts del cos. El terme *caca* del català també es pot utilitzar per designar el cerumen, la *caca de les orelles*.

El substantiu mandinga que designa l'acció d'orinar, *jalamuta*, és un terme complex que significa, literalment, 'agafar el penis'. Tot i que podria semblar que, segons el significat literal que té, només es pot aplicar als homes, sembla que hi ha hagut un procés de lexicalització: el terme tant es pot aplicar a l'acció que fan els homes com a la que fan les dones. Al costat d'aquest terme complex hi ha, en mandinga, un terme simple que també designa l'orina o l'acció d'orinar: *sumunaa*.

3.2.1.2.8. TERMES MENTALISTES ASSOCIATS A L'ÉSSER HUMÀ

A (68) hem recollit alguns substantius del mandinga que designen termes que tradicionalment s'han associat a l'ésser humà, com 'esperit' o 'ànima', que en aquest treball hem agrupat sota l'etiqueta de *termes mentalistes*. En aquest cas tots els termes són simples.

(68)	hakili ¹⁸⁶	esperit, cervell, ment
	kiji/kija	seu de les sensacions
	maa ¹⁸⁷	estat d'esperit
	nii	vida, ànima, respiració
	sondome	consciència, esperit, ment

En mandinga hi ha almenys tres paraules per designar l'ànima, l'esperit: *hakili*, *nii* i *sondome*. Una d'aquestes paraules, *nii*, recull el significat d'ànima i, també, el de respiració. En català, de fet, els termes per etiquetar l'ànima o l'esperit provenen d'un mot llatí que designa, també, l'alè, l'aire: *anima* i *spiritus*.

Creissels (1982: 86) recull la paraula *kiji/kija* que designa, en mandinga, la seu de les sensacions. Segons l'autor, sembla que aquesta seu no es relaciona amb cap part concreta del cos humà. Segons el PCG, el mot *kiji/kija* significa 'cor, ment'. Aquest significat pot estar determinat pels diferents valor que s'atribueixen a aquest substantiu en termes compostos o en expressions com les que presentem a (69). Alguns dels parlants que hem consultat o bé desconeixien aquesta paraula usada sense context o bé no sabien com expressar-ne la referència.

Algunes sensacions, emocions o qualitats, com les de (69), es poden expressar mitjançant termes complexos o locucions idiomàtiques que inclouen un dels substantius que designa 'l'esperit', 'l'ànima':

---

¹⁸⁶ *Hakili* és un manlleu de l'àrab.

¹⁸⁷ *Maa* s'utilitza sobretot en mots compostos (més que de manera aïllada).

(69)	hakili+bataa	esperit, cervell, ment+ cansament	depressió
	hakili+diimaa	esperit, cervell, ment+ bo, agradable	intel·ligent
	hakili+jan+jan	esperit, cervell, ment+ RED-dispersió	angoixa
	hakili+kuumaa	esperit, cervell, ment+ dolent, desagradable	estúpid
	hakili-maa	esperit, cervell, ment-AMB	savi
	hakili-ntaŋ	esperit, cervell, ment-SEN	estúpid
	kija+bam+baŋ	seu de les sensacions+ RED-ser sòlid, fort	no espantar-se fàcilment
	kiji+bo	seu de les sensacions+ sortir, deixar	estar fortament sorprès, espantat
	kiji+fara	seu de les sensacions+ esberlar, dividir, esquinçar	experimentar una por violenta, pànic
	kiji+tee	seu de les sensacions+ tallar, trencar	experimentar una por violenta
	maa+diyaa	estat d'esperit+ser bo, agradable	estar de bon humor; bon humor, alegria
	maa+kuyaa	estat d'esperit+ser dolent, desagradable	estar de mal humor; mal humor, infelicitat
	nii+diyaa	vida, ànima, respiració+ ser bo, agradable	satisfacció
	nii+kuyaa	vida, ànima, respiració+ ser dolent, desagradable	angoixa, tristesa profunda
	nii+toora	vida, ànima, respiració+ patiment	angoixa
	sondome-ntaŋ	consciència, ment-SEN	persona mentalment immadura

Per una banda, la majoria de substantius compostos que apareixen a (69) s'han format a partir de lexemes nominals que designen l'ànima, l'esperit, la seu de les sensacions o l'estat d'esperit, i d'un altre lexema que n'expressa una qualitat o una acció. És freqüent que el segon formant d'aquest tipus de compostos sigui un terme format a partir de *dii-* o de *kuu-*. Com ja hem vist (nota 172 de l'apartat 3.2.1.2.2), aquests dos radicals, que no poden aparèixer de manera aïllada, són antònims i expressen la idea de 'bondat, agradabilitat' i la de 'maldat, sentit desagradable', respectivament. Són, com hem anat veient al llarg d'aquest apartat, dos dels radicals més productius a l'hora de formar substantius compostos que expressen un estat, una qualitat o una acció de l'individu.

Hakili 'esperit, cervell, ment' és un dels lexemes que trobem en els substantius complexos de (69). Aquest terme no només designa l'esperit, que es podria relacionar amb la part moral i emocional de la persona, sinó que també pot expressar la part intel·lectual de l'individu (la ment, el cervell). Alguns dels substantius complexos que es formen a partir d'aquest lexema es refereixen a estats de l'esperit, com els de (70), i, d'altres, a estats de l'intel·lecte, qualitats de l'individu que tenen a veure amb la seva capacitat intel·lectual, com els de (71):

(70)	<i>hakili+bataa</i>	esperit+cansament	depressió
	<i>hakili+jan+jan</i>	esperit+RED-dispersió	angoixa
(71)	<i>hakili-maa</i>	cervell, ment-AMB	savi
	<i>hakili-ntaŋ</i>	cervell, ment-SEN	estúpid
	<i>hakili+diimaa</i>	cervell, ment+bo, agradable	intel·ligent
	<i>hakili+kuumaa</i>	cervell, ment+dolent, desagradable	estúpid

Pel que fa als substantius complexos formats a partir de *kiji/kija* 'seu de les sensacions', observem que la majoria de termes expressen un estat que té a veure amb la por o el pànic. Quan es diu, en mandinga, que la seu dels sentiments d'un individu s'ha esberlat, trencat o tallat, s'expressa, en sentit figurat, que aquest ha

sentit una por molt forta, ha sentit pànic. En canvi, si l'individu té un *kiji/kija* fort, dur, vol dir, metafòricament, que no s'espanta fàcilment.

Com ja hem dit, el fet de relacionar l'ànima, l'esperit amb la part emocional (o fins i tot intel·lectual) de l'individu és vàlid tant per al mandinga com per al català. Els exemples que trobem a (72) en són una prova (GDLC: *s. v. ànima*):

(72)	ànima de càntir	persona curta d'enteniment i pusil·lànime
	bona ànima	persona de bons sentiments
	caure l'ànima als peus	tenir un gran desengany
	mala ànima	persona de mals sentiments

3.2.1.2.9. UNITATS DE MESURA

En mandinga hi ha una sèrie de substantius (simples i complexos) formats a partir de lexemes que designen parts del cos, que expressen configuracions del cos humà i que s'utilitzen, normalment, com a unitats de mesura:

(73)	pampiŋ/wampiŋ ¹⁸⁸	braça, unitat de mesura que s'obté obrint els braços, de la punta d'una mà a l'altra
	sibiri	pam, distància de la punta del dit gros a la punta del dit petit

---

¹⁸⁸ Al costat de *pampiŋ* també es pot utilitzar el mot *bulu+pampiŋ* per a 'braça'. Com ja hem vist en altres apartats, *bulu* a *bulupampiŋ* aporta informació redundent respecte a *pampiŋ* perquè *pampiŋ*, per si sol, ja designa la mesura que s'obté obrint els dos braços.

(74)	bulu+faa	ES+ple, omplert	puny, grapat
	bulu+ñaa	ES+el contingut d'alguna cosa	puny, grapat
	daa+faa	boca+ple, omplert	mossegada, bocada
	nonkon+kata	colze+??	distància del colze a la punta del dit
	sin+faa	EI+ple, omplert	peu, passa

En català, substantius com *grapat* o *manat*, *pam*, *braça*, *glopada* o *passa* són substantius que expressen unitats de mesura amb relació a alguna part del cos: un *manat d'herba* és un feix d'herba que es pot agafar i dur amb la mà, de la mateixa manera que un *pam* és la «distància que hi ha entre el cap del dit polze i el del dit petit, tenint la mà oberta i els dits estesos» (GDLC). *Manat* deriva de *mà*, i *pam* prové de *palmell* (de la mà).

En mandinga, els substantius complexos que designen configuracions del cos humà que s'utilitzen com a unitats de mesura normalment tenen dos formants. La majoria de vegades, el primer formant designa una part del cos (la part del cos que serveix de mesura) i el segon formant és un substantiu o un verb que expressa la noció de 'contingut' o de 'estar ple'. És el cas de substantius com *bulufaa* o *buluñaa* que volen dir, ambdós, 'manat, grapat'. En aquests dos exemples, igual que en el cas de *daafaa* 'glopada, mossegada', podem dir que la unitat de mesura és la cavitat que es forma amb la part del cos que designa el primer formant dels substantius compostos. És a dir, podem dir que *daafaa* designa la cavitat que es forma amb la boca, que pot contenir una matèria (líquida o sòlida) i que s'utilitza com a unitat de mesura. En el cas de *sinfaa* 'peu, passa', però, el terme no designa la cavitat que es forma amb les cames o amb els peus, com podríem deduir a partir dels altres exemples formats amb *faa*, sinó que designa la distància que hi ha entre el taló d'un peu i el de l'altre quan les cames estan ben obertes frontalment (una passa).

Un altre aspecte que es pot remarcar de substantius com *bulufaa*, *buluñaa* i *sinfaa* és que tot i que *bulu* i *sin* designen, respectivament, l'extremitat superior ('braç/mà') i la inferior ('cama/peu'), quan entren a formar part dels compostos que designen una configuració limiten la referència i designen, només, la 'mà' i el 'peu' respectivament. Per això, *bulufaa* no és, per exemple, la unitat de mesura que s'obté formant un cercle amb els dos braços (agafant-nos la mà), com ens podríem imaginar a partir de la glossa ES+ompliment.

3.2.1.3. RECAPITULACIÓ: ELS PROCESSOS DE CATEGORITZACIÓ DE LES PARTS DEL COS EN CATALÀ I EN MANDINGA

Dos treballs importants sobre la designació de les parts del cos són els de Brown (1976) i Andersen (1978). Els autors d'aquests dos articles fan un estudi interlingüístic dels termes que designen parts del cos i exposen alguns aspectes recurrents que observen en la categorització del cos i les seves parts. En lloc de fixar-se en les diferents maneres que tenen els parlants d'anomenar i classificar una mateixa realitat (com és ara el cos humà), destaquen els principis universals que s'observen en la categorització d'una llengua a una altra. Algunes de les generalitzacions que apunta Andersen (1978: 352) són les que recollim a (75):

- (75)
- a. The BODY is labeled in all body-part paronomies.
  - b. Every language includes a term for HEAD in its lexical field of body-parts (...).
  - c. All languages label EYES, NOSE, and MOUTH.
  - d. The upper limb, ARM (and HAND), is named by a distinct term in all languages.
  - e. The categories FINGER and TOE are always labeled (by one of four general patterns of nomenclature – see section 3.12 [(1) the least common, the English system – found also in FINNISH and ESKIMO– with different basic terms for each category (...); (2) the SERBO-CROATIAN pattern (...) with one polysemous basic term (also in CZECH, HEBREW, SPANISH, ALEUT, MAYAN); (3) the HUASTEC system (...) with different labels derived from the same root (also in MANDARIN CHINESE and HOPI); and (4) the QUECHUA pattern (...) of one basic unanalyzable term for FINGER,

with TOE derived from it (also in HAUSA, MOGHAMO, MALAY, RUSSIAN, SWAHILI, LATIN, and SHANGHAI dialect CHINESE)].

f. All languages name (FINGER)NAIL and (TOE)NAIL (by one of two patterns – see 3.12 below) [(...) either the same basic term (analogous to ENGLISH nail) is applied to both categories (...), or different terms are derived from a common root, as in ENGLISH, SYRIAN ARABIC (...) and THAI (...)].

g. A term for LEG (labeled in most languages) implies a separate term for ARM. Thus, while many languages have terms for both LEG and ARM, and some have a term for ARM alone, none have a term LEG alone.

h. A label for FOOT implies a separate term for HAND. The categories HAND and FOOT, which are often but not always labeled (...), never share the same label, in contrast to other ‘symmetrical’ parts of the upper and lower body, like FINGER/TOE (...).

i. Terms for INDIVIDUAL TOES imply terms for INDIVIDUAL FINGERS. Thus, there are languages which label (1) no individual digit, (2) some individual fingers but no individual toes, and (3) a subset of both fingers and toes. However, I could find no language that labels some individual toes but no individual fingers.

El mandinga segueix tots aquests principis generals:

- a. **COS:** bala, jaata i balajaata
- b. **CAP:** kuŋ
- c. **ULLS:** ñaa
NAS: nuŋ
BOCA: daa
- d. **BRAÇ (MÀ):** bulu
- e. **DIT DE LA MÀ:** bulukonondiŋ
DIT DEL PEU: siŋkonondiŋ
- f. **UNGLA:** ŋosiŋ, ŋoriŋ, ŋooriŋ
- g. **CAMA:** sinkala

BRAC: bulukala

h. **PEU:** sinkese, sinjamba

MÀ: bulukese, bulujamba, bulutinsa/jinsa

i. **DITS DE LA MÀ:** DIT GROS: bulukumbaa

DIT ÍNDEX: bulukonondinseede

DIT PETIT: lakaree, bulukonondinlabaq

DITS DEL PEU: DIT GROS: sinkumbaa

Com ja hem dit a l'apartat 3.2.1.2.4, en mandinga no hi ha cap terme que designi la categoria genèrica de *dit*; però hi ha els termes *bulukonondiŋ* i *sinkonondiŋ*, formats a partir del terme que designa l'extremitat superior (*bulu*) o inferior (*siŋ*) i de **konondiŋ*, que designen els dits de la mà i els del peu, respectivament. El mandinga, doncs, segueix el tercer patró que descriu Andersen (1978) en el principi (e): hi ha dues etiquetes diferents per als dits de la mà i per als del peu, derivades a partir d'una mateixa arrel (*konondiŋ*, una arrel complexa que no es pot utilitzar de manera aïllada). Pel que fa a la designació de les ungles (principi (f)), el mandinga segueix el primer patró que identifica Andersen (1978): un mateix lexema, *ŋosiŋ/ŋoriŋ/ŋooriŋ*, designa tant les ungles de la mà com les de peu.

És veritat que tots els éssers humans tenim un cos que és bàsicament igual, deixant de banda les diferències sexuals; però també és veritat que no tots conceptualitzem i segmentem el cos de la mateixa manera. Tot i que partim d'un objecte únic, d'una experiència comuna, les llengües poden presentar maneres molt diferents d'entendre i de categoritzar el cos i les seves parts. Com defensen Enfield, Majid i van Staden (2006: 140), sovint s'ha considerat que les experiències perceptives, sobretot la vista, són bàsiques per designar les parts del cos i s'assumeix que «body part categories will be the same in every culture because everyone's perceptual apparatus is the same and everyone's bodies are (more or less) the same».

Sembla clar que la manera com interpretem el que percebem visualment del cos humà és un dels aspectes que participa en la segmentació que en fem. La forma del cos i, en especial, la percepció de les discontinuïtats del cos poden ser un dels factors que expliquen la categorització de les parts del cos: l'extensió semàntica del referent de molts termes que les designen pot estar determinada per les fronteres anatòmiques que les separen (juntures, etc.). Segons Enfield, Majid i van Staden (2006: 140,141), la cama, per exemple, s'identifica com a part del cos perquè hi ha una clara discontinuïtat entre aquesta i el tronc de l'ésser humà (l'engonal és la zona en què la cama s'ajunta al tronc).

En la llista de paraules que recollim a (76), podem veure que alguns mots mandingues no corresponen a cap terme que designi una part del cos en català:

(76)	bulutuu, tuu	part de dalt del braç
	dabakunkuŋ	punta de l'espatlla
	nonkonkuŋ	punta del colze
	tonkuŋ	punta de la nuca

A partir dels exemples de (76) podem observar tendències generals en la categorització de les parts del cos del mandinga. Sovint aquestes tendències de categorització divergeixen de les del català. Com ja hem apuntat, la forma (la percepció visual) pot ser un factor determinant a l'hora d'explicar la categorització de les parts del cos. Com apunta Andersen (1978), hi ha formes que percebem com a més "prominents" o més "importants": la rodonesa o la forma llarga i prima són propietats que solen sobresortir a l'hora de percebre un objecte. Aquesta afirmació és vàlida tant per al català com per al mandinga; en el cas del mandinga, però, s'ha de matisar, perquè segurament també hi hauríem d'incloure, com a propietat que es considera rellevant per a la categorització, el fet que una part del cos tingui una punta, un extrem.

En català hi pot haver la punta del nas, la punta del peu o la punta de la llengua, perquè són parts del cos que tenen una forma allargada amb un extrem, normalment el del final, és a dir, el que no les uneix amb cap altra part. Díficilment, però, es diria, en català, la punta del colze, la punta de la nuca o la punta de l'espatlla, perquè són parts del cos que tenen una continuïtat, és a dir, que estan al mig de dues parts (i no tenen un extrem "absolut"). En mandinga, en canvi, hi ha substantius compostos que designen aquestes parts del cos, com veiem a (76). Sembla que el que tenen en comú les tres parts del cos que en mandinga es designen com la *punta de (kuŋ)* és que són ossos que, en funció de la postura que adoptem, poden tenir un extrem arrodonit: quan pleguem els braços, el colze sobresurt i pren una forma arrodonida que té forma de cap (*nonkonkuŋ*), de la mateixa manera que quan abaixem el cap, sobresurt una de les vèrtebres de la columna vertebral i adopta una forma arrodonida (*tonkuŋ*).

Però la percepció visual (i la interpretació que en fem) no pot ser l'únic factor que intervingui en la categorització del cos i les seves parts. Com hem vist, en mandinga hi ha alguns mots que designen parts del cos que no estan delimitades per capuntura i que es presenten d'una manera més o menys contínua en el cos. Tot i que l'esquena es pot designar amb un nom genèric com *koo*, hi ha almenys dos termes més que designen parts concretes de l'esquena:

(77)	koboŋ	part de baix de l'esquena
	saña	part de dalt de l'esquena

Cap d'aquests termes no designen una part del cos que tingui una frontera anatòmica que la delimiti.

Segons Enfield, Majid i van Staden (2006: 142), es poden diferenciar quatre tipus de termes que designen parts del cos en funció de la seva delimitació anatòmica. En primer lloc, hi ha termes com *dit*, *ull*, *boca*, etc. que designen parts del cos que visualment es poden delimitar clarament. En segon lloc, termes

com *panxa*, *pit*, *sotaventre*, etc. designen zones del cos humà que tenen una extensió poc precisa, la percepció de la qual pot variar d'un parlant a l'altre. En català, per exemple, quan una dona diu que té *mal de panxa*, el dolor pot provenir de l'estómac, dels intestins, dels ovaris, etc. En tercer lloc, hi ha termes com *bufeta*, *pàncrees* o *vesícula biliar* que designen parts del cos que normalment són difícils de percebre visualment. Un fet que demostra, precisament, que la percepció visual no pot ser l'únic factor que participi en la designació de les parts de cos és l'existència de termes per a les parts del cos internes. Com afirmen Enfield, Majid i van Staden (2006: 142),

From many people, human internal organs are never visually perceived. In addition, non-visual modes of perception of many internal organs do not provide a sufficient degree of precision in determining how many or what organs there are. Most people only see illustrations of human internal organs or see their analogues among the organs of butchered animals. Many English speakers may have no visual image of the spleen or appendix, despite these being real parts of the body to which linguistic reference is made.

Finalment, hi ha termes que designen “parts del cos” que no són físiques i que, per tant, no es poden percebre de cap manera: en mandinga, la paraula *kiji/kija*, que designa la seu de les sensacions, no sembla que es pugui identificar amb cap part concreta de l'anatomia humana. En panjabi, com esmenta Majid (2006), la paraula *kəDDi* designa un òrgan de la cavitat pectoral que es considera el responsable d'algunes malalties (però que no existeix des d'un punt de vista anatòmic).

En mandinga, com hem vist, hi ha dues paraules de sentit genèric que designen les extremitats superiors (*bulu*) i les inferiors (*siŋ*), i també hi ha un mot per al cap (*kuŋ*). Sembla, però, que no hi ha cap mot per etiquetar el fragment del tronc que englobi parts com el pit, el ventre, l'esquena, etc. El que sí que hi ha en mandinga són mots que designen seccions del tronc. Pel que fa al ventre, per exemple, hi ha diferents mots per designar aquesta regió:

(78)	kono		panxa
	ɲene		sotaventre
	kono+bata	panxa+carabassa	part exterior de la panxa
	kono+futu	panxa+??	panxa

Les dues paraules compostes d'aquesta llista posen de manifest que en mandinga un altre dels aspectes que es té en compte en la categorització de les parts del cos és la diferència entre l'interior i l'exterior de la zona que es designa. Aquesta diferenciació queda palesa en els mots per a la part exterior de la panxa (com *konobata* de (78)) i també en d'altres exemples com els de (79):

(79)	kan+konoto	coll+interior	gola
	kan+fala	coll+espiga, bastó	part exterior del coll

En català també es pot fer aquesta distinció en el cas del coll ('gola' vs. 'coll'), però en canvi no queda tan clara en el cas del ventre.

A part de la percepció sensitiva, doncs, hi ha d'haver altres factors que participin en la categorització de les parts del cos; altrament, aquesta seria igual per a totes les llengües. Un altre d'aquests factors és, segurament, la caracterització funcional que solem atribuir a determinades parts del cos. Les orelles són per escoltar i sentir; els pulmons, per respirar; els ulls, per veure. Aquestes característiques, com apunta Enfield (2006b: 196), també són bàsiques per delimitar i identificar algunes parts del cos.

La diferència més evident, però, entre la categorització de les parts del cos del mandinga i la del català és l'especialització, per dir-ho d'alguna manera, de la terminologia.¹⁸⁹ En mandinga, per exemple, una mateixa paraula, *fasa*, pot

---

¹⁸⁹ Pel que fa a l'especialització de la terminologia, hem de tenir en compte que, com veurem a continuació, aquest factor no només diferencia el mandinga del català sinó també els diferents registres que hi ha dins del català. És clar que el llenguatge que utilitza el personal de l'àmbit sanitari és un llenguatge molt més especialitzat que el que utilitza la majoria de parlants de català. En aquest sentit, i pel que fa a la denominació de les parts del cos, sovint la terminologia

designar un nervi, una vena, un tendó i un múscul. Els lèxics i els parlants que hem consultat no recullen cap paraula per anomenar alguns òrgans interns com el pàncrees, l'esòfag o les trompes de Fal·lopi. Aquesta diferència afecta tant els òrgans interns com alguns ossos, tendons, músculs, etc. Pel que fa als ossos, per exemple, hem pogut recollir els termes que presentem a (80). En principi, els referents d'aquests mots no tenen res en comú (a part d'etiquetar ossos del cos humà). Els termes de (80) designen ossos que es localitzen al cap, al tronc o a les extremitats inferiors:

(80)	a.	cap:		
		duuma+ηaa+ηaa	baix+RED-mandíbula	maxil·lar inferior
		kun+kolo	cap+caverna	crani
		santo+ηaa+ηaa	cim+RED-mandíbula	maxil·lar superior
	b.	tronc:		
		daba+fee+fee/ fee+fee	espatlla+RED-omòplat	omòplat
		kara+kese	costat+gra; punta punxeguda	costella
		kara+kulu	costat+os	costella
		koo+kulu	esquena+os	columna vertebral
	c.	extremitats inferiors:		
		kelen+kulu	canella+os	tíbia
		kumbalin+miraŋ	genoll+carabassa	ròtula

Ens podríem preguntar quins factors intervenen en la designació dels ossos en mandinga, i com és que no hem testimoniat cap mot que designi ossos del braç com el radi, el cubi, l'húmer o qualsevol altre os constitutiu de l'extremitat

---

que utilitza el personal sanitari, o la que es recull en els diccionaris, no reflecteix la competència de la majoria de parlants.

superior. La mida, per exemple, no sembla un factor determinant: els ossos que es designen als substantius de (80) són tant ossos de mida gran (com la tíbia) com de mida mitjana (l'omòplat) o petita (maxil·lar inferior). Ara per ara, doncs, no podem avançar cap motiu que expliqui quins factors intervenen en la designació d'uns ossos o d'uns altres en mandinga.

Pel que fa a l'especialització de la terminologia, també observem que sovint en mandinga hi ha un sol terme per etiquetar tant les parts del cos humà com les parts d'entitats vegetals o animals. La paraula que etiqueta l'extremitat inferior, *siŋ* també pot designar la pota d'un animal; la mateixa paraula per a 'pell', *fata*, pot designar també l'escorça d'un arbre (tot i que també hi ha el terme *kubombu* per designar l'escorça); *tii* pot designar el pèl humà o l'animal, i, fins i tot, les plomes dels ocells; etc. Els termes que designen parts del cos internes també es poden referir als éssers humans o als éssers animals:

(81)	jusu	fetge, cor
	sundiŋ	cor, ronyó
	kuufukaafa	pulmó

El fet que un mateix terme es pugui aplicar a entitats humanes i a entitats del món vegetal o animal ens podria fer pensar que més que designar una categoria concreta com *peu* o *pell*, els substantius com *siŋ* i *fata* designen, respectivament, les extremitats dels éssers animats que desenvolupen la funció locomotora, i la cobertura externa i superficial dels éssers del món vegetal i animal. Sembla que aquests substantius, doncs, tenen un significat genèric que s'aplica a un camp (el del cos humà) o a un altre (el del món vegetal o animal) en funció del context.

En català hi ha el mateix fenomen d'adaptació: alguns termes que es poden aplicar al cos humà també s'han adaptat per designar altres realitats o elements del món. A (82) en presentem alguns exemples:

- (82) a. En Carles té pèl fins i tot al llombrígol!
Tinc la pell plena d'estries
La Quila, la meva gossa, té una pota ferida
Pensa que té el cul massa gros
- b. El teu gos té un pèl molt fi!
Té molta mania al tacte de la pell de préssec
La pota d'aquesta taula s'ha corcat
Tot el pòsit va quedar al cul de l'ampolla

Val a dir que la freqüència d'ús dels termes i la necessitat que tenen els parlants de referir-se a les diferents parts del cos són factors que sembla que s'han de tenir en compte a l'hora d'identificar les tendències de categorització: en català, per exemple, tot i que la majoria de parlants saben identificar el referent del terme *avantbraç*, aquest mot té poca freqüència d'ús en el llenguatge col·loquial. Igual que passa amb els termes que designen els tres dits del peu que hi ha entre el dit gros i el dit petit: en el llenguatge col·loquial, no hi ha cap terme que els designi, tot i que en el llenguatge especialitzat s'anomenen, a partir del dit gros, *segon dit*, *tercer dit* i *quart dit*. El grau d'especialització de la llengua, o dels registres, doncs, també intervé en la categorització de les parts del cos.

Com veiem, hi ha diferents factors que intervenen en la categorització i designació de les parts del cos: la percepció visual i la importància que es dóna a unes formes o estructures per sobre de les altres (rodonesa, forma llarga i prima, el fet que una part tingui una punta, un extrem, l'interior vs. l'exterior, etc.); els trets funcionals que els parlants de cada llengua assignen al cos i a les seves parts; i el grau d'especialització de la terminologia, la necessitat de designar unes parts o unes altres i de diferenciar-les d'altres objectes o entitats del món real (de la naturalesa, del cos dels animals).

En aquest apartat hem descrit i analitzat els termes que designen parts del cos en mandinga. A l'apartat següent, analitzem els TAS que també poden aparèixer en les oracions que expressen estats patològics.

3.2.2. TAS DEL MANDINGA

En aquest apartat, i després d'haver analitzat els termes que designen parts del cos en mandinga (§ 3.2.1), ens centrem en els termes que designen o bé la malaltia o bé lesions, anomalies o accions que es relacionen, d'alguna manera, amb l'estat de salut de l'individu. Entenem per malaltia qualsevol procés morbós que provoca un malestar en l'individu. També incloem sota el terme malaltia estats que tot i no ser patològics provoquen un malestar o una alteració en l'individu: en mandinga, com veurem a l'apartat 3.2.2.3, alguns estats o algunes condicions com la dissort o la infelicitat també es poden considerar malalties, tot i que no tenen una base biomèdica. Abans d'entrar en matèria, especifiquem quins termes analitzem en aquest apartat.

Per una banda, en la llista de paraules que hem recollit hi ha substantius (*wayuu* 'epilèpsia'), verbs (*faa* 'matar' 'morir'), elements verbo-nominals (*kuuraj* 'estar molt malalt; malaltia greu'¹⁹⁰) i elements qualificatius (verb qualificatius com *nunku* 'estar gras; gras'). Per altra banda, els termes que analitzem bàsicament designen (a) la malaltia, el malestar o el dolor; la salut, el benestar; (b) malalties (tuberculosi, còlera, xarampió, blennorràgia); (c) signes i símptomes (febres, tos, mal de panxa, dolor); (d) lesions, anomalies o deformacions i privacions (ferida, coixejar, cec);¹⁹¹ (e) estats que tot i que no es poden considerar patològics suposen una alteració anatòmica o fisiològica de la persona (embarassada, borratxera); (f) altres accions, estats o nocions relacionades amb la salut (parir, gratar, respirar).

---

¹⁹⁰ A l'hora de glossar els elements verbo-nominals només presentarem el significat que correspon a cada ús: la glossa d'un mot compost com *sukuru+kuuraj*, per exemple, és sucre+malaltia greu, d'acord amb el significat del mot compost 'diabetis, malaltia del sucre' (tot i que *kuuraj* pot significar tant 'malaltia greu' com 'estar o posar-se molt malalt').

¹⁹¹ Recordem que la majoria de mots que denoten lesions i anomalies físiques (com *gra* o *berruga*) han estat presentats de manera sistemàtica a l'apartat anterior, dedicat als substantius per a parts del cos (§ 3.2.1).

En aquesta tesi, utilitzem com a sinònims diferents termes per referir-nos als processos morbosos: *malaltia*, *estat patològic*, *estat morbós*, *afecció*, etc. Entre els fenòmens que permeten de fer el diagnòstic (semiologia), distingim els signes dels símptomes. Els signes són fenòmens objectivables que l'observador pot percebre (la febre o la tos, per exemple); els símptomes, en canvi, són trastorns que només pot percebre el mateix malalt (el dolor, per exemple).

Hem extret la majoria de mots que presentem de lèxics mandingues (*Mandinga – English Dictionary* (PCG, 1995) i *Lexique Mandinka – Français* (Creissels, 1982)), d'un llistat de paraules (en francès i amb la traducció mandinga al costat) sobre terminologia de la salut, la higiene i la prevenció que es fa servir al Senegal per aprendre i utilitzar correctament la llengua mandinga (*Terminologie: santé, hygiène et prévention*), i de les entrevistes que hem fet a parlants nadius de mandinga. En aquestes entrevistes hem observat que hi ha variacions dialectals que es posen de manifest en el lèxic per als TAS: alguns dels entrevistats han remarcat que hi ha mots que no tenen un abast general sinó que són propis només d'algunes àrees de parla mandinga.¹⁹² Hi ha termes que s'utilitzen a Gàmbia, però no al Senegal, per exemple, o d'altres que són propis de l'àrea de la Casamance (al sud del Senegal) però no de l'àrea de Tambacunda (a l'est de Senegal). Un dels parlants de la zona de Tambacunda, per exemple, ens ha assenyalat que el terme que ell utilitzaria per a 'febre groga' és *sayinaabu/seenaabu* i que el mot [*ñaa+netemunku*]+*kuuraŋ* ([ull+groc]+malaltia greu) és més propi de parlants de la Casamance (tot i que ell també en podia entendre el significat). En aquest sentit, hem de tenir en compte que el lèxic de Creissels (1982) es basa sobretot en el mandinga que es parla a Gàmbia i que, per tant, hi ha termes que són propis d'aquesta zona.

Un altre fet que hem observat a partir dels reculls lèxics consultats i dels parlants entrevistats és que una mateixa malaltia, signe o símptoma, deformació, anomalia, etc. pot rebre diferents denominacions en mandinga (en una mateixa

---

¹⁹² Recordem que si bé les diferències dialectals són força evidents en els TAS, aquestes no semblen rellevants, almenys a partir de les entrevistes fetes a parlants nadius de mandinga, en els termes per a parts del cos que hem analitzat a l'apartat anterior (§ 3.2.1).

zona). La lepra, per exemple, es pot anomenar, segons alguns dels parlants entrevistats, almenys de tres maneres diferents, com veiem a (83):

- (83) baki
       bala+fùla   cos+dos
       bala+jawu   cos+dolent¹⁹³

Sembla que la utilització d'un mot o d'un altre de (83) no és indistinta: segons alguns dels parlants entrevistats, el terme simple, *baki*, expressa que la lepra és més greu, que està molt desenvolupada i que ha provocat alguna deformació al malalt; els termes *balafùla* i *balajawu*, en canvi, designen lepres que són més lleus (o que estan menys desenvolupades) i que encara es poden curar. Aquesta diferència posa de manifest que la gravetat d'una malaltia pot ser un factor determinant en mandinga per categoritzar els estats patològics. Aquesta observació també és evident en mots compostos com els de (84), el nucli dels quals és un mot que designa la malaltia (*jankari*, *kuuraŋ* i *saasaa*):

- (84) siinoo+jankari   tripanosomosi/
       son+malaltia molt greu   narcòlisi (malaltia de la son)
       lanjuuru+kuuraŋ   poliomielitis
       deformació, defecte+malaltia greu
       loo-too+saasaa   refredat
       estar(-se) dret-SUF+malaltia poc greu

Com podem veure a partir de la traducció que hem proposat per als termes que designen la malaltia, sembla que en mandinga els estats patològics es poden classificar i categoritzar en funció del grau de gravetat:

---

¹⁹³ Com assenyala Creissels (c. p.), el mot *balajawu* cos+dolent sembla un eufemisme per a 'lepra' (un mot volgudament vague). La lepra és una malaltia tan greu que pot ser perillós fins i tot d'anomenar-la. En català, mots com *mal dolent* o *mal lleig* també són eufemismes per evitar l'ús del mot 'càncer'.

(85)	saasaa	- greu
	kuuraŋ	↓
	jankari	+ greu

En alguns termes compostos que inclouen un substantiu que designa la malaltia (*saasaa*, *kuuraŋ* o *jankari*), podem observar que aquests tres mots no són sinònims i que s'apliquen a diferents realitats dins del camp de les patologies:

(86)	nun+to+saasaa	refredat
	nas+POST+malaltia poc greu	
	nun+to+kuuraŋ	sinusitis
	nas+POST+malaltia greu	

Els dos termes compostos de (86) són paral·lels: ambdós es formen a partir d'un substantiu que designa la malaltia (*saasaa* o *kuuraŋ*) i d'un SP que inclou un substantiu que expressa una part del cos (el nas). El fet que la utilització de *saasaa* o de *kuuraŋ* suposi la designació de malalties diferents que afecten la mateixa zona del cos (el nas) però que es diferenciï pel grau de gravetat, demostra que sovint els diferents mots mandingues per a 'malaltia' tenen valor distintiu. El primer dels termes, *nuntosaasaa* 'refredat', és un terme que hem documentat a Creissels (1982) i a PCG (1995); el segon dels termes, *nuntokuuraŋ* 'sinusitis', en canvi, només l'hem documentat al recull lèxic *Terminologie: santé, hygiène et prévention* que s'utilitza al Senegal. Val a dir que no tots els parlants nadius entrevistats estableixen una diferència tan clara entre el terme *nuntosaasaa* per a 'refredat' i *nuntokuuraŋ* per a 'sinusitis'. La majoria consideren que ambdós termes es poden utilitzar per designar un refredat més lleu (*nuntosaasaa*) o més greu (*nuntokuuraŋ*).¹⁹⁴

---

¹⁹⁴ Ens podem preguntar quins factors intervenen a l'hora de mesurar el grau de gravetat d'una malaltia: la simptomatologia que presenta una malaltia podria ser un dels aspectes a tenir en compte, igual que la «importància comparativa del procés (tuberculosi de primer grau, cardiomegàlia de tercer grau)» (DEM: s. v. *grau*). Segons un dels parlants mandingues entrevistats, una malaltia és considerada greu si pot suposar la mort de l'individu. En canvi, una malaltia es veu com a lleu si permet al malalt de fer vida normal, és a dir, si no el fa estar al llit.

Una mateixa malaltia es pot designar a partir de *saasaa*, *kuuraŋ* o *jankari* en funció de la gravetat que aquesta presenta o que és percebuda per l'interlocutor, o en funció de la zona geogràfica.¹⁹⁵ Durant les entrevistes a parlants mandingues, i en els reculls lèxics que hem consultat, hem trobat mots paral·lels per designar algunes malalties com la diabetis (87a) i la 'tripanosomosi' o la 'narcolèpsia' (dues malalties que en català col·loquial poden rebre la denominació de 'malaltia de la son') (87b):

(87)	a.	sukuru+saasaa	sucre+malaltia poc greu
		sukuru+kuuraŋ	sucre+malaltia greu
	b.	siinoo+kuuraŋ	son+malaltia greu
		siinoo+jankari	son+malaltia molt greu

A partir del que hem pogut observar fins ara, els dobles lèxics que hem testimoniat (per a diabetis, per exemple) són sinònims i no designen dues malalties diferents. Segons alguns dels parlants que hem entrevistat, la diferència entre l'ús de termes compostos amb *saasaa*, *kuuraŋ* o *jankari*, pot ser o bé una diferència dialectal o bé una diferència motivada per la gravetat amb què es manifesta la malaltia en el malalt. Si bé és cert que les malalties solen provocar els mateixos signes i símptomes a totes les persones (una grip, per exemple, provoca febre, cruiximents, mal de cap i altres afeccions de les vies respiratòries), també és veritat que poden actuar de manera en part diferent en funció de l'estat de salut o de les condicions del malalt, i que els signes i símptomes poden ser més o menys forts. Una grip, per exemple, no afectarà de la mateixa manera una persona que pateix d'asma que una altra que no pateix aquesta malaltia. Pel que hem pogut copsar a través de les entrevistes a parlants nadius, doncs, una mateixa malaltia es pot designar a partir dels termes *saasaa*, *kuuraŋ* o *jankari* en funció de la gravetat que presenta i de la situació del malalt.

---

¹⁹⁵ Alguns parlants han remarcat que hi pot haver diferències dialectals i que, segons la zona i l'ús, alguns termes per a malalties s'han lexicalitzat d'una manera o d'una altra, amb *saasaa*, *kuuraŋ* o *jankari*.

Aquest pot ser el motiu pel qual hem documentat termes paral·lels per designar una mateixa malaltia, com *nuntosaasaa* o *nuntokuuraŋ* per a ‘refredat’.

Aquesta propietat del mandinga de categoritzar la malaltia a partir de la gravetat es pot contrastar amb el que passa en d’altres llengües. En català també hi ha diferents termes per referir-se a un estat morbós que afecta l’individu, com *patologia*, *afecció*, *malaltia* o *mal*. Tots quatre, però, són totalment o parcialment sinònims i les diferències d’ús depenen del context (*patologia* i *afecció* són termes de registre especialitzat) i no del grau de gravetat.

En anglès, en canvi, hi ha almenys tres termes diferents per designar la malaltia: *sickness*, *illness* i *disease*. Segons Panu-Mbendele (2005: 110), la malaltia és una realitat complexa perquè inclou, alhora:

- a. *disease* (la maladie telle qu’elle est identifiée par le modèle biomédical);
- b. *illness* (la maladie telle qu’elle est perçue par le sujet, la place qu’elle occupe dans le vécu individuel comme perturbation; autrement dit, sa dimension psychologique pour l’individu), et
- c. *sickness*, c.-à-d. maladie en tant que “processus de socialisation de *disease* et de *illness*”, sa perception au niveau social (Young, cité par Fainzang, 1989, p. 11; Kleinman et al., 1978)

En anglès, doncs, les malalties es poden categoritzar en funció del punt de vista des del qual es designa (punt de vista objectiu, punt de vista subjectiu o punt de vista social). La malaltia com a disfunció o desequilibri anatòmic o fisiològic que es pot mesurar, diagnosticar a través de proves, etc. s’anomena *disease*; la malaltia com a percepció/experimentació “subjectiva” dels signes i símptomes, *illness*; la malaltia com a desordre vist des d’un punt de vista social (representació social d’una malaltia), *sickness*. Segons aquesta distinció, una persona pot tenir una *disease*, com la hipertensió o el colesterol, i no sentir-se *ill* o *sick*. En canvi, es pot sentir *ill* o *sick* sense tenir cap *disease* (pot tenir un malestar general que no estigui provocat per cap malaltia). En algunes cultures, l’homosexualitat és una *sickness* (una malaltia des del punt de vista social).

En aquest apartat, analitzem els TAS des d'un punt de vista morfosintàctic i semàntic: classifiquem els termes en funció de la seva naturalesa morfològica (simples o complexos (derivats, compostos o formats per reduplicació)) i, dins d'aquests apartats, descrivim alguns aspectes semàntics i sintàctics que els caracteritzen. Pel que fa als termes compostos, a més, distingim semànticament els mots que contenen un substantiu que designa una part del cos, els que contenen un mot que denomina el principal signe o símptoma de la malaltia, els que estan formats a partir de la designació de la principal causa o origen (etiologia) de la patologia, etc. A la part final d'aquest apartat, presentem una aproximació a la concepció cultural i social de la salut i la malaltia en les societats africanes. Sense voler-ne fer una anàlisi exhaustiva, exposem algunes idees i creences que es posen de manifest en la terminologia per als TAS i que poden ajudar a contextualitzar o emmarcar millor aquest tipus de termes.

3.2.2.1. ELS TERMES SIMPLES

Un aspecte rellevant dels TAS simples del mandinga és que alguns són clarament manlleus de llengües europees. Com apunta Creissels (1982: V), el francès i el wòlof són les dues llengües que proveeixen la majoria de préstecs del mandinga. Com destaca l'autor, tot i que el recull lèxic que ell presenta és representatiu de la comunitat mandinga de Gàmbia (que té l'anglès com a llengua oficial), els termes que tenen un origen francès són molt més nombrosos que els que provenen de l'anglès. En mandinga hi ha mots com els de (88) que són préstecs (adaptats, sovint, a la fonètica del mandinga) de llengües europees:

(88)	sidaa	sida
	tetanoosoo/tetanosoo	tètanus
	pestoo ¹⁹⁶	pesta

---

¹⁹⁶ En el cas dels préstecs, donem la forma de definitud amb el sufix *-o* perquè sovint és difícil reconstruir la vocal final de l'arrel (i sovint, a més, no hi ha consens entre els parlants).

Hi ha encara un altre mot que, tot i que queda “maquillat” per l’adaptació a la fonètica del mandinga, també sembla que prové d’una expressió francesa: *sopiisoo* prové de l’expressió francesa *chaude-pisse* (‘blenorràgia, malaltia causada per un gonococ’). De fet, és normal que molts dels neologismes de l’àmbit sanitari siguin manlleus d’alguna de les llengües europees: moltes de les malalties i, per tant, moltes de les designacions, s’han introduït o identificat a través dels europeus.

Els termes simples que designen conceptes que es poden relacionar amb l’àmbit sanitari en mandinga poden ser de categories molt diverses: substantius (*wayuu* ‘epilèpsia’); verbs (*saa* ‘morir’); elements verbo-nominals (*barama* ‘ferir; ferida’); i elements qualificatius (*tunkunee* ‘nan’). Aquests termes simples¹⁹⁷ solen expressar (a) nocions d’abast general relacionades amb l’àmbit de la salut, (89); (b) malalties o altres estats morbosos que suposen l’alteració de les condicions anatòmiques, fisiològiques o psicològiques de l’individu, (90); (c) signes i símptomes, (91); (d) qualitats relacionades amb una deformació, anomalia o privació (patològiques), o les persones que les pateixen, (92); (e) estats o accions que, tot i no ser patològics, suposen una alteració de les condicions normals de la persona, (93); i (f) l’estat de bona salut o de malaltia d’un individu, (94):

(89)	<i>alibalaa</i>	epidèmia
	<i>sawuŋ</i>	transmetre; contagi
	<i>dimi(ŋ)</i>	fer mal; dolor, llaga
	<i>barama</i>	ferir; ferida
	<i>faa</i>	matar
	<i>faa, saa</i>	morir
	<i>jaara</i>	curar

---

¹⁹⁷ Ens podríem preguntar per quin motiu els conceptes que recollim a (3)-(8) són termes morfològicament simples. Sembla raonable pensar que la majoria són termes que designen conceptes molt generals com la malaltia o el dolor (que apareixeran sovint dintre de termes compostos) o bé malalties, signes o símptomes freqüents i ben coneguts per la comunitat mandinga. Ens caldria, però, molta més informació per poder proposar una resposta més acurada i fonamentada a aquesta pregunta.

(90)	wayuu	epilèpsia
	kaliyaa ¹⁹⁸	patir de cucs intestinals; cucs intestinals
	jaburu, jafuru	ser boig a causa d'una culpa; bogeria causada per una culpa
	fùtu / sereŋ	varicel·la
(91)	konko	tenir gana; gana
	foono	vomitar; vòmit
(92)	tunkunee	nan
	finki	ser o esdevenir cec
	muumunee	mut
(93)	caaki	emborratar-se; borratxo
	jii	parir
(94)	jankari	estar greument malalt; malaltia molt greu
	kuuraŋ	estar molt malalt; malaltia greu
	kende	sa

A continuació analitzem alguns aspectes dels mots que acabem de presentar. Pel que fa als termes simples de (89), *dimi(ŋ)*¹⁹⁹ ‘fer mal’ es pot utilitzar en oracions com les de (95), que expressen un dolor físic o psíquic:

---

¹⁹⁸ Segons l'anàlisi que en fa Creissels (1982), *kaliyaa* no és un mot derivat a partir del sufix *-yaa*.

¹⁹⁹ La diferència que hi ha entre *dimi* i *dimiŋ* sembla una diferència que podríem qualificar d'idiolectal: segons Creissels (c. p.), ambdós termes són pràcticament sinònims, i la variació entre el lexema sense nasal velar final (*dimi*) i el lexema amb nasal velar final (*dimiŋ*) sembla una variació que depèn dels parlants. Creissels remarca que hi ha d'altres mots que poden presentar aquesta variació entre final amb o sense nasal velar. Segons el mot i segons els parlars, aquesta variació és lliure (i no aporta diferències de significat), però en alguns casos aquest fenomen es pot fixar i pot prendre un valor morfològic o lèxic (és a dir, pot donar lloc a dos mots amb significats i usos diferenciats).

- (95) N kuŋo le ka n dimi   ‘Em fa mal el cap’
       A la kumoo ye n dimi   ‘Les seves paraules m’han fet mal’

Al costat d’aquest mot simple, en mandinga hi ha un mot derivat de *dimi(ŋ)*, *dimi(ŋ)-ndi*, que té un valor causatiu (amb el sufix *-ndi* (§ 3.2.2.2.1)) i que significa, segons Creissels (1982) i segons els parlants que hem entrevistat, ‘ferir, fer mal’. A l’apartat 3.3.2 analitzem amb més de detall el verb que equival a ‘fer mal’, *dimi(ŋ)*, i la seva variant causativa, *dimi(ŋ)-ndi* ‘ferir, fer mal’.

Pel que fa als termes per a ‘ferir’, a (89) hem recollit el lexema verbo-nominal simple *barama* que pot funcionar com a verb, amb el sentit de ‘ferir’,²⁰⁰ o com a substantiu, amb el sentit de ‘ferida’. És un terme d’ús habitual que es pot utilitzar en oracions com les de (96), que expressen que una persona ha provocat una ferida a una altra persona, (96a), o que un objecte ha provocat una ferida a una persona, (96b). Hi ha un altre mot simple, *kaaŋi*, que també significa ‘fer mal’ (físic) i que apareix en oracions com la de (96c):

- (96) a.   Mariama ye n barama   ‘La Mariama m’ha ferit’
       b.   Samatoo ye n barama   ‘La sabata m’ha fet mal/ferit’
       c.   Yanke ye Maimouna kaaŋi   ‘La Yanke ha ferit la Maimouna’

Pel que fa als termes de (89) per a ‘matar’ o ‘morir’, *faa* pot significar tant ‘matar’ com ‘morir’; *saa*, en canvi, només significa ‘morir’ (i *saa-yaa*, terme derivat, ‘mort’).²⁰¹ En català els termes *matar* i *morir* mantenen una relació causativa: *matar* és la versió causativa de *morir* i significa ‘llevar la vida, fer morir’. El mateix verb *morir* també pot tenir, en català, una lectura causativa: les

²⁰⁰ La majoria de parlants coincideixen a dir que *barama* equival a ‘ferir físicament; ferida’, però alguns parlants també utilitzen aquest element verbo-nominal amb el sentit de ‘ferir psíquicament; ferida psíquica’ en oracions com *I la kumoo ye n barama* ‘Les teves paraules m’han ferit’.

²⁰¹ De manera general en les llengües manding, l’estructura argumental dels verbs *faa* i *saa* presenta variacions importants (Creissels, c. p.). El més freqüent és que el verb *saa* s’utilitzi amb el significat de ‘morir’ (parlant d’una persona) i *faa* com a verb transitiu amb el sentit de ‘matar’. Per a la resta d’usos (de *saa* com a verb transitiu per a ‘morir’ –parlant d’un animal–, i de *faa* com a verb intransitiu), hi ha més variació.

formes compostes de *morir* que es formen amb el participi, com *ha mort* o *havia mort* també poden tenir valor causatiu (quan regeixen dos arguments, el subjecte i un complement directe) i per això una frase com *Ha mort el llop* pot ser sinònima de *Ha matat el llop*. En mandinga, el verb, *faa*, pot significar tant ‘matar’ com ‘morir’ en funció dels complements que regeixi i de la marca predicativa amb la qual es combini: si es combina amb la marca predicativa pròpia de les oracions intransitives, *-ta*, i només regeix un argument (el subjecte), aquest verb té un ús intransitiu i significa ‘morir’, com a (97a). En canvi, si es combina amb la marca predicativa que apareix en les construccions transitives, *ye*, i regeix dos arguments (el subjecte i un complement directe), vol dir ‘matar’ i s'utilitza en oracions com la de (97b):

- (97) a.   A faa-ta le   ‘Ha mort’
           b.   N ye ninsoo faa le   ‘He matat una/la vaca’

Dos dels termes simples que ens sembla interessant de destacar de (90), des del punt de vista dels processos d'adaptació lingüística, són *fùtu* i *sereŋ* per a ‘varicel·la’. Ambdós termes designen, originàriament, un aliment: el primer, el cuscús, i el segon, un plat sense salsa preparat a base de cuscús. A part d'aquesta accepció, sembla que els dos lexemes també poden significar ‘varicel·la’. Aquesta relació pot estar basada en una comparació: la varicel·la és una malaltia que es caracteritza per una erupció, per pàpules que es poden comparar, per la forma, als grans de cuscús (de farina de blat de moro o d'arròs) que componen els dos plats designats com a *fùtu* i *sereŋ*. En aquest cas, doncs, sembla que dos termes del lèxic culinari s'han adaptat per designar una malaltia (la varicel·la).²⁰²

Pel que fa als termes que expressen l'estat de bona salut de l'individu, en mandinga hi ha mots simples com els de (98a). Al costat d'aquests termes, també hi ha lexemes simples com els de (98b) que expressen que una persona està malalta o es troba malament, que pateix una alteració de les condicions

---

²⁰² El mot *gra* («tumoració vesicular o papulosa de la pell» (GDLC)) del català, de fet, també prové, per analogia, del terme per a les llavors dels cereals.

anatòmiques, fisiològiques o psicològiques: tots aquests termes designen o bé una sensació de malestar o bé la malaltia (o el procés d'estar afectat per un estat patològic).²⁰³

(98)	a.	saha/sahaa ²⁰⁴	estar bé de salut, tenir bona salut
		kende / kende-yaa	sa / estar sa; curar
	b.	dewuŋ	sentir-se malament, físicament o moral
		jankari	estar o posar-se greument malalt; malaltia molt greu
		kuuraŋ	estar o posar-se molt malalt; malaltia greu

Com ja hem vist a la introducció d'aquest apartat, en mandinga la gravetat de la malaltia és un factor que intervé a l'hora d'escollir un substantiu o un altre per designar-la (*saasaa*, *kuuraŋ* o *jankari*). Més endavant, a les conclusions, reprendrem aquest tema i l'ampliarem.

3.2.2.2. ELS TERMES COMPLEXOS

La majoria de TAS mandingues són termes complexos formats o bé per derivació, com a (99a), o bé per composició, com a (99b), o bé per reduplicació, com a (99c):

---

²⁰³ Al costat dels mots simples de (98b), en mandinga hi ha termes complexos formats a partir d'un procés de reduplicació que també poden expressar l'estat de malaltia d'un individu:

(i)	saa+saa	estar o posar-se malalt; malaltia poc greu
	ñoo+ñoo	trobar-se malament
	ñooku+ñooku	trobar-se malament; malestar

Dels mots simples o complexos de (98b) i (i), *dewuŋ*, *ñooño* o *ñookuñooku* són els únics que no solen aparèixer en termes compostos (com els que veurem a l'apartat 3.2.2.2.2).

²⁰⁴ Tot i que Creissels (1982) recull aquest terme, *saha/sahaa*, hem de dir que la majoria de parlants que hem entrevistat el desconeixen. Creissels (c. p.) remarca que aquest mot és un manlleu de l'àrab i que hi pot haver variacions sociològiques que expliquin el grau (més alt o més baix) de "penetració" de la cultura islàmica en una comunitat mandinga.

(99)	a.	juuma-too	coixejar-SUF	coix
	b.	bala+fùla	cos+dos	lepra
	c.	too+too	RED-estossegar; tos	estossegar; tos

La derivació i la composició són dos dels processos més utilitzats pels parlants mandingues per crear neologismes de manera espontània. No és estrany, doncs, que la majoria de termes de l'àmbit sanitari siguin termes derivats o compostos.

3.2.2.2.1. TERMES DERIVATS

Una part dels TAS mandingues estan formats a partir d'un procés de derivació: en la majoria de casos el sufix s'adjunta a un lexema simple que designa una afecció o un estat morbós. El procés de derivació dóna, sobretot, substantius que designen la persona que pateix una afecció, defecte o discapacitat física com els de (100a); són menys freqüents els casos en què el derivat fa referència a la patologia, com els de (100b):²⁰⁵

(100)	a.	wayuu-too	epilèpsia-SUF	epilèptic
		bibi-laa	quequejar-SUF	quec
		jiidi-bali	parir-SUF·NEG	persona estèril
		kono-maa	embaràs-AMB	embarassada
	b.	jiidibali-yaa	persona estèril-ABT	esterilitat
		yele-ntañ-yaa	sang-SUF·NEG-ABT	anèmia

En alguns casos, tot i que sembla que podem aïllar el sufix d'un terme, és difícil identificar el radical a partir del qual s'ha format el mot derivat: a *seke-too*

---

²⁰⁵ En aquest apartat, hi ha més termes derivats que a l'apartat 3.2.1, dedicat als substantius per a parts del cos: a l'apartat anterior la majoria de mots eren substantius; en aquest apartat, en canvi, hi hem inclòs termes derivats de categories diverses (substantius, elements verbals o verbonominals i elements qualificatius) sovint formats a partir d'una mateixa arrel, com els de (i):

(i)	barama	ferir; ferida	/	barama-too	ferit
	cokodi	coixejar	/	cokodi-laa	coix

‘(afectada per un) problema vaginal’, per exemple, sembla que el sufix *-too* s’ha adjuntat a una arrel, *seke*, però aquesta no correspon a cap terme en l’estat actual de la llengua.

La derivació també és un procés molt productiu en català per expressar o bé la persona que pateix un estat morbós, o bé la noció abstracta relacionada amb una alteració de les condicions anatòmiques, fisiològiques o psicològiques de l’individu. Com hem vist a l’apartat 2.1.1.1, en català hi ha sufixos com *-ós* (101a), *-ic* (101b), *-ut* (101c) i *-at* (101d) que se solen adjuntar a arrels nominals per formar qualificatius que aporten el valor de *que pateix o té X*, *que està afectat de X* (persona afectada per una propietat, un estat o una condició). D’altres sufixos del català com *-esa* (101e) poden formar, a partir d’adjectius, substantius abstractes que indiquen una qualitat (Cabré, 2002: 747):

- (101) a. leprós, febrós
- b. anèmic, tísic
- c. pelut, geperut
- d. pigat, aberrugat
- e. ceguesa, minusvalidesa

A continuació, analitzem alguns dels sufixos que, juntament amb els altres que hem descrit a l’apartat anterior (§ 3.2.1.1.2.2), s’utilitzen més freqüentment en mandinga per designar o bé la persona que pateix la malaltia o bé l’estat que afecta aquesta persona.²⁰⁶

Alguns dels sufixos que formen substantius són *-too*, *-ntee* i *-laa*. *-too* (AFE) és un sufix que s’adjunta a arrels nominals i que aporta el valor de ‘afectat per X’. Segons Creissels (c. p.), aquest sufix normalment forma substantius que designen persones afectades per un estat considerat negatiu:

---

²⁰⁶ Per a la presentació dels diferents sufixos del mandinga ens basem en Creissels (1982).

(102)	jankari-too	malaltia molt greu-AFE	malalt greu
	wayuu-too	epilèpsia-AFE	epilèptic

-ntee (-ntuŋ) (DES) és un sufix poc productiu que s'aplica a bases verbals per formar substantius que designen, d'una manera despectiva, la persona afectada per un estat:

(103)	finki-ntee	ser o esdevenir cec-DES	cec
	bibi-ntee	quequejar-DES	quec

Normalment els mots derivats resultants de l'adjunció d'aquest sufix designen persones que pateixen una discapacitat física, una disfunció en els òrgans motrius, en la parla, en la vista, etc. El valor d'aquest sufix es pot assimilar al valor del sufix *-ut* que sovint té un valor despectiu (§ 2.1.1.1): *pelut, geperut*.

-laa (AGE) és un sufix que forma noms d'agent a partir d'arrels verbals que poden portar també el sufix *-ri* o *-li* (que forma noms de procés):

(104)	cokodi-laa	coixejar-AGE	coix
	bibi-laa	quequejar-AGE	quec

Els sufixos *-ntaŋ*²⁰⁷ i *-bali* (NEG), de sentit negatiu o privatiu, solen formar qualificatius i substantius respectivament. Mentre que el primer d'aquests sufixos, *-ntaŋ*, s'adjunta a arrels nominals, el segon sol adjuntar-se a arrels verbo-nominals:

(105)	yele-ntaŋ-yaa	sang-NEG-ABT	anèmia
	jiidi-bali	parir-NEG	persona estèril

---

²⁰⁷ Segons Creissels (c. p.), *-ntaŋ* forma qualificatius de sentit negatiu i, per tant, *yele-ntaŋ* significa 'anèmic' i *yele-ntaŋ-yaa* significaria 'anèmia'.

El valor d'aquests dos sufixos s'oposa, semànticament, al de *-maa* 'proveït de X': ambdós indiquen o bé que a una persona li falta *X*, o bé que una persona no pot *Y*. Igual que en el cas de *-maa*, en alguns exemples, sobretot quan el radical és un terme que designa una part del cos, aquest sentit negatiu o privatiu s'aplica o bé a la quantitat o bé a la qualitat del referent de l'arrel. En el cas de *yele-ntaŋ-yaa*, per exemple, no vol dir que l'individu no tingui sang, sinó que aquest té una deficiència en la sang (quantitativa o qualitativa).

En mandinga, sufixos com *-maa* o *-riŋ/-diŋ* poden formar elements qualificatius (o, també, verbs). *-maa* (ABT) aporta el valor de 'proveït de X':

(106) *kono-maa*   embaràs-ABT   embarassada
           soli-maa   penis-ABT   home no circumcís

La majoria de termes formats a partir del sufix *-maa* més que designar afeccions, malalties o deformacions, designen estats d'una persona amb relació a una part del seu cos. L'arrel d'aquests mots derivats pot ser un substantiu que designa una part del cos, com per exemple *soli* 'penis'; a partir d'aquesta arrel nominal, el sufix *-maa* pot aportar un valor de "qualitat", com a *soli-maa* 'home no circumcís'. Com hem esmentat a l'apartat 2.2.3 per a oracions del català com *Té panxa* o *Té cul*, sembla que en mandinga tampoc no tindria sentit dir d'un home que *Està proveït de (té) penis* si darrere d'aquesta afirmació no hi hagués un valor, per exemple, de qualitat (*Té penis = Té el penis amb prepuci*). Pel que fa a *kono-maa* 'proveïda d'embaràs, embarassada', segons Creissels (c. p.), el mot *kono* és un mot polisèmic que pot significar 'panxa' però també 'embaràs'. Com ell assenyala, hem de pensar que en aquest mot derivat *kono* equival a 'embaràs' perquè si *kono* equivalgués a 'panxa' a *kono-maa* 'proveït de panxa', aquest mot derivat també s'hauria de poder aplicar a qualsevol persona que tingués la panxa grossa (i sembla que no és possible).

El sufix *-riŋ/-diŋ* (RES) s'adjunta a bases verbo-nominals per formar 'qualificatius de sentit resultatiu' (Creissels, 1982: XXVI). Els mots resultants de

l'adjunció d'aquest sufix tenen un valor assimilable al dels participis de passat del català (*ferit, lesionat*):

(107) moo dasa-riŋ persona mancar-RES persona retardada mental

A part dels sufixos que poden formar substantius o elements qualificatius, en mandinga hi ha un sufix, *-ndi*, que forma verbs de sentit causatiu: *dimi(ŋ)-ndi* fer mal-CAU 'ferir, fer mal' (causatiu). El mandinga és un exemple de llengua que expressa el valor causatiu a través de la morfologia, adjuntant un sufix (*-ndi*) a una forma verbal o verbo-nominal, com veiem a (108):

(108) Maimouna ye Ibrahim dimi-ndi
 Maimouna ACP·AF Ibrahim fer.mal.CAU
 'La Maimouna ha fet mal a l'Ibrahim'

A l'apartat 3.3.2 analitzarem la relació que hi ha entre els verbs *dimi(ŋ)* i *dimi(ŋ)-ndi* per a 'fer mal'.

3.2.2.2.2. TERMES COMPOSTOS

Un altre procés molt productiu a l'hora de formar TAS en mandinga és la composició. La majoria de TAS compostos tenen dos formants, un dels quals pots ser, alhora, un terme complex (derivat, compost o format per reduplicació):

(109) [kan+konoto]+dimiŋ [coll+interior]+dolor, llaga mal de coll, angines
 [too+too]+jawu [RED-tos]+dolent tuberculosi

Aquests termes compostos normalment es basen en la descripció com a principal mecanisme per identificar una malaltia, una lesió, una anomalia, etc. Sovint aquesta descripció té un vessant figuratiu. La sensació que provoca el restrenyiment a la panxa es pot comparar amb la de sequedat, (110a), de la

mateixa manera que la sensació que causa qualsevol de les afeccions de la vista que implica una pèrdua de la visió (hipermetropia, miopia, etc.), es pot comparar amb la sensació que produiria tenir pols als ulls, (110b), o no veure-hi clar, ser a la foscor, (110c):

(110)	a.	kono+jaa	panxa+assecar-se	restrenyiment
	b.	ña+funkula	ull+estar cobert de pols	hipermetropia
	c.	ña+dibi	ull+estar fosc; fosc	miopia

En català sovint també es recorre al sentit figurat per descriure la sensació que provoca un estat: el terme *formigueig*, per exemple, designa la sensació que pot experimentar una persona en una part del cos anàloga a la sensació que produiria el desplaçament de formigues per aquesta part del cos.

Des del punt de vista de l'estructura morfològica, els TAS compostos del mandinga poden presentar diverses estructures:

(111)	a.	fúla+kajee	fula+febre	malària	[N+N] _N
	b.	bala+kandi	cos+calent	febre	[N+Q] _N
	c.	kono+bayi	panxa+persecució	diarrea	[N+V/N] _N
		yele+bo	sang+sortida	hemorràgia	

A (111a) el mot compost està format per dos substantius i presenta una estructura de nucli a la dreta; (111b) té una estructura de qualificació en què el segon element, un qualificatiu, modifica el primer; a (111c) es combina un substantiu que designa una part del cos i un element verbo-nominal. En exemples com els de (111c), el primer element del compost actuarà com a complement del nucli. Aquest primer component faria referència a la part del cos afectada per l'acció o el procés que expressa el segon element o, vist des d'una altra perspectiva, el lloc del cos on es produeix l'acció o el procés. En una anàlisi alternativa, es podria suposar que són compostos nominals exocèntrics amb un segon component

verbal, de manera similar a com alguns autors han analitzat compostos catalans del tipus *trencauous* (Mascaró (1986)), deixant de banda ara les diferències semàntiques. De moment, i a falta d'un estudi més aprofundit del sistema general de composició en mandinga, ens inclinem, igual que Creissels (c. p.), per la primera opció que, d'altra banda, es podria assimilar a l'anàlisi que Varela (1990) i Gràcia (2002) proposen per als compostos com *cascanueces* o *trencauous* i que suposa l'existència d'un morfema zero que nominalitza l'arrel verbal i la converteix en el nucli del compost.²⁰⁸

La descripció en què se solen basar els TAS compostos del mandinga normalment parteix d'un dels aspectes que caracteritza la malaltia, la lesió, l'anomalia, etc. Per identificar una patologia (el tot), se'n pot descriure una " propietat" (la part) (sinècdoque –relació part/tot): (a) la part del cos afectada per la malaltia, la lesió, etc.; (b) el principal signe o símptoma que presenta; (c) la causa o l'agent originador.

En aquest sentit, el mandinga s'alinea amb d'altres llengües africanes que també recorren a aquests models per donar nom a una patologia. Mallart (1992: 145-146) fa la mateixa observació per a l'*ewondo*, llengua parlada al sud del Camerun:

Per organitzar des d'un punt de vista terminològic el camp de la malaltia, els evuzok utilitzen, tot combinant-les, dues classes de termes. Els uns són descriptius; els altres expressen una relació de caire causal o etiològic.

(...) Els termes de la primera classe designen les malalties com ho faria la medicina occidental, és a dir, considerant-les d'una manera empírica com un simple fenomen de la naturalesa o com una modificació orgànica o funcional del cos humà. Si aquests termes tenen una funció descriptiva és perquè evoquen d'alguna manera un símptoma o un

---

²⁰⁸ En mandinga la marca de nominalització d'un verb (-ri) sol aparèixer quan no se n'explicita l'objecte, com a (i), però no apareix si l'objecte és present, com a (ii) (Creissels, c. p.):

(i)	tabi 'cuinar'	tabi+ri (definit: tabiroo) 'el fet de cuinar'
(ii)	subu 'carn' + tabi 'cuinar'	subu+tabi (definit: subutaboo) 'el fet de cuinar la carn'

quadre clínic més o menys definit, sense pronunciar-se per res sobre les causes socials o “religioses” que hipotèticament l’haurien pogut causar.

(...) Els noms que formen aquest sistema descriptiu expressen ja sigui un símptoma principal (“malaltia de la tos”), ja sigui un germen de caire patològic (“malalties dels cucs”), ja sigui la part del cos on es manifesta la malaltia (“malalties del ventre”), ja sigui, per últim, una categoria de persones per a les quals un cert nombre de malalties els és pròpia (“malalties infantils”).

Tot seguit analitzem els TAS compostos del mandinga organitzats segons l’aspecte en què es basa la descripció: la part del cos afectada (§ 3.2.2.2.1), el principal signe o símptoma (§ 3.2.2.2.2) i la causa o l’agent originador de la patologia (§ 3.2.2.2.3).²⁰⁹

3.2.2.2.1. Designació dels TAS a partir d’un terme que expressa una part del cos

En aquest apartat analitzem els TAS compostos que inclouen un substantiu que designa una part del cos. La majoria de mots solen ser una descripció del “procés” o de l’aparença física dels estats o de les lesions basada en un mot que designa una part del cos:

(112) yele+bo	sang+sortida	hemorràgia
kono+bayi	panxa+persecució	diarrea
[sisi+suki]+kuuraŋ	[pit+tancament]+malaltia greu	pneumònia

El terme del compost que designa una part del cos sovint s’utilitza de manera metonímica (el continent pel contingut): en el cas de *sisisukikuuraŋ* ‘pneumònia’, aquesta malaltia que afecta els òrgans respiratoris (pulmons), s’associa al ‘pit’, la cavitat que conté aquests òrgans. En català hi ha el mateix

---

²⁰⁹ Sovint un mateix terme compost, com *kan+konoto+dimiy* coll+interior+dolor, llaga ‘mal de coll’, ‘angines’, pot indicar la part del cos afectada pel dolor i, alhora, el principal signe o símptoma de l’afecció (les angines se solen caracteritzar pel mal de coll). La classificació que presentem a continuació no és, per tant, excloent.

fenomen. Sovint quan es parla del pit es fa referència als òrgans que aquest conté:

(113) Té una malaltia de pit

Tinc el pit carregat

En d'altres exemples, sembla que el terme compost que designa la patologia hagi patit un procés de lexicalització. El terme *bulu+dimi* ES+dolor, llaga que, si ens fixem en el significat de cada un dels lexemes que forma el compost, s'hauria d'entendre com 'dolor o llaga al braç/mà', designa la inflamació local d'un dit o de la mà (panadís). El mot compost ha adquirit un significat que no es desprèn de la suma dels significats dels dos lexemes que el formen. Com ja hem vist a l'apartat 3.2.1, *bulu* és un substantiu que designa tota l'extensió de l'extremitat superior, des del final de l'espatlla fins a la punta dels dits de la mà. El referent de *bulu* a *buludimi*, però, té una extensió molt més limitada: només es refereix als dits i a la mà. Aquesta reducció de l'extensió semàntica del substantiu segurament pot tenir a veure amb un procés de lexicalització: el significat final de l'expressió no representa la suma del significat dels dos formants, és a dir, de totes les accepcions (de l'abast semàntic) dels termes *bulu* i *dimi*(η), sinó que s'especialitza per designar una malaltia que afecta una de les parts del *bulu* (els dits i la mà). Com hem vist a 3.2.1.2.4, però, aquest fet també podria indicar que el significat original de *bulu* és 'mà', i que a partir d'aquí s'ha estès a la part contigua, al braç.

Entre els mots compostos que inclouen un substantiu per a parts del cos, hi ha mots que designen accions vitals de l'individu, com la respiració i les accions que implica (inspirar – expirar). *Nii* 'vida, ànima, respiració' pot formar termes compostos o expressions com les de (114):

(114) a.	nii + bo	vida, ànima, respiració + sortida	mort, agonitzant	
	b.	nii+sele	respiració+pujada	inspirar
		nii+jii	respiració+descens	expirar

El substantiu *nii* designa en molts casos el principi vital gràcies al qual els éssers estan vius (es pot traduir per ‘respiració’ o per ‘vida, ànima’). Quan el *nii* surt o ens deixa, doncs, morim (114a). Els dos substantius que designen les accions de la respiració, la inspiració i l’expiració (114b), es basen en una descripció dels passos que fem quan respirem: quan inspirem fem un moviment d’ascensió del cos (omplim els pulmons): *niisele*; quan expirem, en canvi, fem un moviment de descens del cos (traiem l’aire dels pulmons): *nijii*. Hi ha diversos termes compostos formats a partir de *nii* que expressen estats patològics relacionats amb la respiració:

(115)	nii+faa kuuraŋ	respiració+mort malaltia greu	asma, pleuresia
	[nii+jii]+loo	[respiració+descens]+parada	asfíxia
	nii+suki	respiració+tapament	asfíxia

A continuació, classifiquem els TAS compostos que s’han format a partir d’un mot que designa una part del cos en dos grups: els que expressen la localització del dolor, de la lesió, etc. a una part del cos, (116a), i els que designen una malaltia, una anomalia, etc. a partir de la qualificació d’una part del cos, (116b):

(116) a.	tulu+dimi	orella+dolor, llaga	mal d’orella, otitis	
	b.	bala+kandi	cos+calent	febre

3.2.2.2.1.1. Localització a una part del cos

En mandinga es pot anomenar una malaltia, un signe o símptoma a partir de la part del cos afectada. En aquest cas, la paraula composta normalment té dos formants: el primer sol ser un substantiu que designa una part del cos; el segon, que és el nucli del compost, pot ser el substantiu *dimi(η)* ‘dolor, llaga’ (117a) o un element verbo-nominal que es refereix a un procés, (117b):

(117) a.	timi+dimi	geniva+dolor, llaga	gingivitis
	[kun+kara]+dimi(η)	[cap+costat]+dolor, llaga	migranya
b.	jusu+maa	fetge/cor+remoguda	nàusea

En català sovint la designació d’un dolor o d’un signe o símptoma també es basa en l’expressió de la part del cos o de la zona afectada: mots com els de (118a,b) són termes derivats a partir d’un lexema que designa una part del cos i d’un sufix derivatiu com *-itis*, que significa ‘inflamació’, o *-àlgia*, ‘dolor’.²¹⁰ També hi ha sintagmes en vies de lexicalització (que hem analitzat a l’apartat 2.3.1), com els de (118c), que descriuen un dolor o una malaltia a partir de la part del cos afectada:

- (118) a. bronquitis (*bronquis*), meningitis (*meninge*), faringitis (*faringe*)
b. cefalàlgia (*cefal-*), neuràlgia (*neur-*), artràlgia (*artr-* ‘articulació’)
c. mal de panxa, mal de cap

Un dels mots que hem presentat a (117), *jusumaa* ‘nàusea’, és un exemple clar de les diferències que hi ha en català i en mandinga en l’assignació de les funcions que poden desenvolupar les parts del cos. En català, normalment s’associa la sensació que provoquen les basques a l’estómac. Per definir

---

²¹⁰ Val a dir que mots com *artràlgia* o *bronquitis* són substantius del llenguatge especialitzat que tenen un origen culte i que s’han format a partir d’arrels gregues (com *álgos* ‘dolor’ o *ítis* ‘inflamació’). D’altres exemples propis del llenguatge col·loquial són *mal de panxa* o *atac de cor*.

‘nàusea’, doncs, segurament s’utilitzarien fórmules com “tenir ganes de vomitar” o “tenir l’estómac remogut”. En mandinga, en canvi, aquesta sensació s’associa al *jusu* (‘fetge/cor’). De fet, en català no sempre s’associen les sensacions relacionades amb l’aparell digestiu a l’estómac o a la panxa. En el substantiu *coragre* (‘pirosi’), la sensació de cremor no s’associa a l’estómac sinó al cor. Aquest substantiu que parteix d’una descripció, mostra clarament que sovint les sensacions que se senten a la part del pit (o a la part superior de l’estómac) es poden relacionar no només amb l’estómac sinó també amb un òrgan com el cor. Un altre sintagma del català, *mal de cor* («defalliment, sensació de buidor a l’estómac, produïts per la gana» (GDLC: *s. v. cor*) avala aquesta afirmació.

3.2.2.2.1.2. Qualificació d’una part del cos

La descripció expressada pel terme compost també pot estar basada en la qualificació d’una part del cos. En aquest cas, el primer formant del terme compost sol designar una part del cos, i el segon sol ser un element qualificatiu que expressa un atribut, normalment sensitiu, del referent del primer formant. Alguns exemples d’aquest tipus de compostos són els que recollim a (119):

- (119) [ñaa+netemunku]+kuuran   febre groga
           [ull+groc]+malaltia greu
           bala+kandi   febre
           cos+calent
           jaata+kende-yaa   estar bé de salut; bona salut
           cos+bo, sa-ABT

Si observem els mots compostos formats a partir de *bala* o *jaata* (‘cos’) que designen l’estat de salut d’un individu, ens adonem que mentre que *bala* sol aparèixer en casos en què s’expressa una alteració morbosa del cos humà, *jaata* només apareix, almenys en la llista de termes que hem recollit, en termes que expressen l’estat de bona salut de l’individu. A l’apartat 3.2.1.2.1 hem apuntat

que una possible diferència de matís que hi pot haver entre els termes *bala* i *jaata* per a ‘cos’ és que *jaata* designa el físic, l’aparença de la persona. De moment, però, no podem relacionar aquesta diferència de matís amb el fet que sigui aquest substantiu, *jaata*, el que normalment aparegui en els termes compostos que expressen la bona salut de l’individu.²¹¹

Dins d’aquest mateix punt també podríem esmentar el cas de mots com els de (120):

(120) a.	ña+kiliŋ	ull+un (de sol)	borni
b.	bala+fùla	cos+dos	lepra

Tot i que el mot de (120a) descriu una deformació o anomalia i el de (120b), una malaltia, tots dos tenen en comú que estan formats per un substantiu que designa una part del cos (‘ull’ i ‘cos’), i per un numeral (‘un’ i ‘dos’). La descripció del mot de (120a) és una descripció que es basa en una constatació perceptible visualment: una persona bòrnia és una persona que només té un ull. En canvi, la descripció del mot de (120b) és una descripció que podríem considerar figurativa: la lepra, una malaltia que afecta els teixits superficials, la pell, es compara amb la sensació de tenir dos cossos. De fet, la lepra causa lesions granulomatoses a la pell (úlceres cutànies que poden desenvolupar deformacions) i pot provocar una disminució de la sensibilitat al tacte o al dolor a les mans, braços, peus o cames. Aquesta pot ser la raó per la qual en mandinga la sensació que provoca aquesta semiologia es compari amb la sensació de tenir dos cossos.

---

²¹¹ Com ens ha fet notar F. X. Lamuela (c. p.), la salut es pot associar a l’aparença física perquè normalment la bona salut es jutja per la bona aparença general.

3.2.2.2.2. Designació de la malaltia a partir d'un terme que expressa un signe o símptoma

El compost pot incorporar un mot simple que designa una patologia, una afecció, una anomalia, un signe o símptoma, etc. En aquest cas, la descripció de la malaltia destaca el principal signe o símptoma que la caracteritza:

(121) fúla+kajee	fula+febre	malària
siinoo+kuuraŋ	son+malaltia greu	tripanosomosi, narcolèpsia
sukuru+kuuraŋ	sucre+malaltia greu	diabetis

En les llengües europees també trobem exemples d'aquest mecanisme de descripció: en francès, per exemple, *chaude-pisse* 'pipí-calent' és una de les expressions que designa la blennorràgia crònica (que pot provocar una micció dolorosa i la sensació que l'orina crema); en català, com ja hem vist a l'apartat 2.3.1, sovint expressions com *mal d'orella* o *mal de panxa* poden designar afeccions com l'otitis o la gastroenteritis, respectivament. Els TAS que descriuen el principal signe o símptoma de la malaltia poden presentar, en mandinga, o bé una estructura de nucli a la dreta, o bé una estructura de nucli a l'esquerra (de qualificació).

3.2.2.2.2.1. TAS que descriuen el principal signe o símptoma en una estructura de nucli a la dreta

Per una banda, hi ha termes compostos que presenten l'estructura [V/N+N]_N amb nucli a la dreta. El segon formant d'aquests compostos sol designar el principal signe o símptoma que caracteritza la patologia que descriu el compost, com a *fúla+kajee* 'malària'. El nucli d'aquest compost és *kajee* 'febre', el substantiu que designa un signe de la malaltia; *fúla* és un substantiu que actua, en aquest cas, de complement. La malària es defineix, en mandinga, com la *febre del fula*. Els parlants nadius de mandinga que hem entrevistat no han sabut identificar

quina és la raó que va motivar l'associació de la malària amb la comunitat fula. En català també hi ha expressions com el *mal francès* per designar col·loquialment la 'sífilis', el *mal anglès* per al 'raquitisme', etc. que també s'han format a partir de l'assignació d'una malaltia a un poble. La sífilis s'anomena col·loquialment 'mal francès' perquè es pensa que els francesos van ser els que van contagiar la malaltia per tot Europa. El fet, doncs, que el mot que designa una malaltia inclogui un gentilici generalment és una mostra de l'origen que se li atribueix.²¹²

El model més clar de mots compostos que descriuen el principal signe o símptoma (o la principal conseqüència) que caracteritza la patologia, però, és l'estructura [V/N+*saasaa*, *kuuraŋ* o *jankari*]_N, formada a partir d'un dels termes que designa la 'malaltia' en mandinga:

(122)	lanjuuru+ kuuraŋ	poliomielitis
	deformació, defecte+malaltia greu	
	loo-too+ saasaa	refredat
	estar(-se) dret-AFE+malaltia poc greu	

El primer formant de compostos com els de (122) expressa un dels signes o símptomes (o una de les conseqüències) que té la malaltia. La poliomielitis és una malaltia que provoca paràlisi (una minusvalidesa, deformació); el refredat és una afecció menor que pot provocar que la persona se senti millor dempeus. Segons Creissels (c. p.), per a alguns parlants de mandinga el refredat és una afecció que pot fer estar dret perquè provoca dificultats respiratòries que, quan la persona està en posició horitzontal, empitjoren. Per això el terme mandinga per a

---

²¹² Primer es pensava que havien estat els mariners de la tripulació de Colom els que havien portat aquesta malaltia d'Amèrica. L'aparició d'aquesta patologia a Barcelona poc després de l'entrada triomfal de Colom, l'any 1493, va propiciar aquesta atribució (malaltia que es coneixia, també, com el 'mal de La Espanyola', illa descoberta per Colom i la seva tripulació). Més tard, però, la propagació de la malaltia per tot Europa es va atribuir a Carles VIII i al seu exèrcit: els soldats que havien participat en l'intent de conquerir Nàpols el 1494-95 van contreure aquesta malaltia a Nàpols i la van introduir a la resta d'Europa. A partir d'aquest moment, la malaltia es va començar a conèixer com el 'mal francès', a Nàpols, Espanya, etc., i com el 'mal napolità' a França (Bellés, 2001).

‘refredat’, *lootoosaasaa*, posa de manifest que una de les conseqüències de l’afecció és que deixa dempeus. Segons la majoria de parlants nadius de mandinga entrevistats, a més, el refredat és una afecció menor que no priva de fer res, és a dir, que permet que el malalt continuï fent vida normal. Aquest tret de la malaltia també podria explicar la designació, en mandinga, del refredat com a malaltia que deixa dempeus: és una afecció que, en general, no obliga el malalt a estar-se al llit, estirat.

Dos dobles lèxics que també descriuen la patologia a partir d’un lexema que designa un signe o símptoma i d’un mot mandinga per a ‘malaltia’ són els que recollim a (123), que designen tant la tripanosomosi com la narcolèpsia (‘malalties de la son’, en català) (123a), i la diabetis (123b):

(123) a.	siinoo+kuuraŋ	son+malaltia greu
	siinoo+jankari	son+malaltia molt greu
b.	sukuru+kuuraŋ	sucre+malaltia greu
	timiyaa ²¹³ +kuuraŋ	dolçor+malaltia greu

Per una banda, els dos mots de (123a) designen la malaltia que en català, i en llenguatge especialitzat, correspon a la tripanosomosi, la malaltia que es transmet a través de la picada de la mosca tse-tse. Un dels signes d’aquesta malaltia és que normalment el malalt entra en estat de coma, i d’aquí prové el nom popular que rep la malaltia (‘malaltia de la son’). A part de referir-se a la tripanosomosi, el terme ‘malaltia de la son’ també pot descriure, en català col·loquial, la narcolèpsia, la malaltia que es caracteritza per un accés de son de caràcter patològic (provocat per la síndrome d’apnea, etc.), o la hipersòmnia (somnolència excessiva).

A partir de les entrevistes a parlants nadius de mandinga, sembla que els dos mots de (123a) són sinònims i designen, igual que l’expressió ‘malaltia de la

---

²¹³ *Timiyaa* és un mot derivat format per *timij* ‘saborós, dolç de gust’ i el sufix *-yaa*.

son' del català, tant la malaltia provocada per la mosca tse-tse (tripanosomosi), com la malaltia que provoca que els malalts s'adormin a tot arreu, en qualsevol moment (narcolèpsia). El que observem a partir del doblet lèxic de (123a) és que una mateixa malaltia es pot expressar, com ja hem vist en d'altres exemples, de dues o més maneres diferents. La principal diferència en la designació de la malaltia de la son en mandinga és que en un cas el nucli del compost és *kuuraj* 'malaltia greu'; en l'altre, en canvi, és *jankari* 'malaltia molt greu'. Com ja hem dit a la introducció d'aquest apartat, aquesta diferència es pot deure a la manifestació (més o menys greu) que té una mateixa malaltia en una persona, o a les variacions dialectals que hi ha entre diferents zones de parla mandinga.

L'altre doblet lèxic que volem analitzar és el de (123b), mots que designen la diabetis. Ambdós mots relacionen la malaltia amb un dels principals signes: la hiperglucèmia. *Sukurukuuraj* vol dir, literalment, la 'malaltia del sucre' i *timiyaakuuraj*, la 'malaltia de la dolçor'. En la diabetis *mellitus* normalment es produeix hiperglucèmia (un augment anormal de la glucèmia). El fet que en mandinga s'associï la diabetis a un augment de la glucosa a la sang, però, és bastant significatiu. L'augment de la glucèmia no és un signe evident de la malaltia: cal tenir uns coneixements mínims sobre la síndrome per poder dir que és la malaltia del sucre. Fins ara havíem vist que la majoria de vegades el mot mandinga que designa una patologia en descriu un signe evident (normalment perceptible a través dels sentits). La poliomièlitis, com hem vist, és la 'malaltia de la deformació/minusvàlida' (*lanjuuru+kuuraj*). En el cas de *sukurukuuraj* i *timiyaakuuraj*, en canvi, fa falta un coneixement no perceptible sensitivament (coneixement mèdic).²¹⁴ De fet, la diabetis és una malaltia silenciosa, com la hipertensió, que normalment no presenta signes evidents fàcils de reconèixer per al malalt. Pot provocar molta set, excessiva excreció urinària (poliúria), fatiga,

---

²¹⁴ Durant l'Edat Mitjana i part del Renaixement, s'utilitzaven sistemes sensorials com l'observació de l'orina (el color, el tacte, la densitat de les deposicions, etc.), la femta o la sang, la presa del pols o la palpació per fer el diagnòstic de determinades malalties (Siraisi, 1990). Els sentits (l'oïda, el tacte, el gust, la vista i l'olfacte) eren, doncs, els "instruments" utilitzats per identificar els signes de les malalties. Pel que fa a la diagnosi de la diabetis, un metge anglès del segle XV va relacionar l'orina dolça (signe percebut a través del tacte) amb la malaltia que es va anomenar diabetis *mellitus* (de *mel*, *melós*, en llatí). Per a un estudi de la diagnosi durant l'Edat Mitjana, remetem el lector a Grant (1974) i Siraisi (1990).

etc., però aquests signes no són exclusius de la diabetis. Potser per aquest motiu, perquè és una malaltia silenciosa i perquè comparteix alguns signes amb d'altres patologies, en moltes llengües s'ha pres com a referència un dels signes que, tot i no ser perceptible per al malalt, la caracteritzen i la diferencien d'altres alteracions (la glucèmia). A més, la majoria d'especialistes de l'àmbit sanitari mencionen aquest signe (l'augment anormal de la glucèmia) a l'hora de fer el diagnòstic i d'explicar la malaltia als pacients que la pateixen.

3.2.2.2.2.2. *TAS* que descriuen el principal signe o símptoma en una estructura de nucli a l'esquerra (qualificativa)

L'altra estructura que poden presentar els termes compostos que descriuen un signe o símptoma de la malaltia, a part de l'estructura de nucli a la dreta, és l'estructura qualificativa:

(124) ketu+koleŋ	desmai+difícil, greu	estat de coma
[too+too]+jawu	RED-tos+dolent	tuberculosi
fuusi/fuusu+baa	erupció de granets+gran	xarampió

Els formants de mots compostos com els de (124) mantenen una relació qualificativa: el primer formant és el nucli del compost i designa un signe o símptoma; el segon formant és un element modificador que indica una qualitat o atribut del referent del primer formant. A *ketukoleŋ* 'estat de coma', per exemple, el primer formant del compost és un element verbo-nominal que designa un signe o símptoma ('desmai'); el segon formant és un element qualificador que indica una propietat: *koleŋ* 'difícil, greu' expressa la qualitat o la intensitat del desmai. *Desmai greu*, doncs, és una expressió que descriu l'estat de coma: tant en el desmai com en l'estat de coma, l'individu perd els sentits, la consciència. En el desmai, però, aquest estat sol ser temporalment breu; en el coma, en canvi, el quadre clínic és molt més greu i normalment té una durada més llarga.

Pel que fa a *tootoojawu* ‘tuberculosi’, el segon formant també modifica el primer, que designa un signe o símptoma de la malaltia. En aquest cas, s'utilitza un terme bastant recurrent, *jawu*, que expressa la qualitat de ‘dolent’. *Tos dolenta*, doncs, és la descripció del principal signe que caracteritza la tuberculosi (pulmonar), malaltia identificable, sobretot, per la tos que provoca (a part de l'expectoració, sovint amb sang, etc.).

El terme *fuusi/fuusubaa* ‘xarampió’ també està compost a partir d'un lexema que expressa un signe, *fuusi/fuusu* ‘erupció de granets’, i d'un element qualificatiu (el segon formant) que n'expressa un atribut, *-baa* ‘gran’. En aquest cas, el segon formant especifica l'extensió que abasta el referent del primer formant (del signe): dir ‘gran erupció de granets’ vol dir ‘erupció de granets extensa –per tot el cos–’.

3.2.2.2.3. Designació de la malaltia a partir de l'expressió de la causa o l'origen de l'estat patològic (etiologia)

Hem trobat diversos termes mandingues que descriuen un estat patològic a partir de la causa o de l'agent originador que el provoca:

- (125) a.   baa+kono+saasaa   malaltia del mar, mareig
                  mar+POST+malaltia poc greu
                  wulu+ñaamaa   ràbia
                  gos+bogeria
- b.   [jakara+sawuŋ]+kuuraŋ   blennorràgia
                  [sexe+contagi]+malaltia greu
                  [jakara+kuuraŋ]+fii-maa   blennorràgia
                  [sexe+malaltia greu]+ pus-ABT

El complement que acompanya el substantiu *saasaa* ‘malaltia poc greu’ a *baakonosaasaa* ‘malaltia del mar, mareig’ especifica la causa de l’estat morbós: la malaltia del mar (en català, ‘mal de mar’) és un malestar general causat pel moviment que fa una barca amb el vaivé de les onades del mar (*mareig*). Evidentment, el mar no és l’única causa que pot provocar el mareig; però, tant en català com en mandinga (i en d’altres llengües, com l’italià *mal di mare*), és l’element que s’ha agafat com a causa representativa d’aquest símptoma. Per aquest motiu, les expressions *baakonosaasaa*, en mandinga, i *mal de mar*, en català, es refereixen al mareig.

El segon terme de (125a), *wuluñaamaa*, és un substantiu compost de nucli a la dreta que està format per dos elements nominals: ‘gos’ + ‘bogeria’ = ‘ràbia’. El nucli del compost és *ñaamaa*²¹⁵ ‘bogeria’, i *wulu* ‘gos’ n’és el complement. Semànticament, aquest terme és la descripció de la causa o del factor que és l’origen de la patologia: la ràbia és una malaltia infecciosa que l’home normalment contreu per la mossegada d’un animal rabiós (el gos, per exemple).

Pel que fa als dos mots compostos de (125b) que designen la ‘blennorràgia’, *jakarasawuŋkuuran* i *jakarakuuranfiimaa*, ambdós destaquen que la blennorràgia és una malaltia de transmissió sexual. Segons Creissels (1982) i PCG (1995), i segons la majoria de parlants nadius entrevistats, *jakari* designa el penis; segons el recull lèxic *Terminologie: santé, hygiène et prévention*, en què apareixen els dos termes per a ‘blennorràgia’, en canvi, aquest lexema designa el sexe. Segons aquesta traducció, el ‘penis’ i el ‘sexe’ es designarien en mandinga amb el mateix mot *jakari, jakara*.²¹⁶ El segon dels termes de (125b) per a ‘blennorràgia’,

---

²¹⁵ Aparentment, el mot *ñaamaa* sembla un mot compost o derivat a partir del terme per a ‘ull’ (*ña*). Es podria tractar d’un terme derivat amb el sufix *-maa*. També podria ser un terme compost format per *ña* i pel verb *maa* ‘moure, remoure’. En aquest cas, les persones boges s’identificarien com a persones que mouen els ulls (compulsivament). Per ara, no tenim indicis que apuntin cap a una opció o cap a l’altra i, per tant, presentem el terme *ñaamaa* com si fos un terme simple.

²¹⁶ Una de les explicacions que podem aventurar per explicar el fet que en mandinga *jakari, jakara* designi tant el ‘penis’ com el ‘sexe’ és que aquest mot, que designaria originàriament el ‘penis’, s’hagi generalitzat i hagi passat a designar el concepte abstracte relacionat amb aquesta part del cos (el sexe). En català, el terme *sexe* pot designar els genitals de l’home i els de la dona:

jakarakuuranfiimaa, caracteritza la malaltia a partir del principal mitjà de transmissió (les relacions sexuals) i també a partir d'un dels signes més evidents que provoca: una secreció serosa i, sovint, mucopurulenta (que sembla pus, *fii* en mandinga).

En català també hi ha sintagmes, com *malaltia de la mossegada de rata* o *mal d'altura* que donen nom a una malaltia a partir de la descripció de la causa o del factor que la provoca.

3.2.2.2.4. Altres mots complexos

En mandinga hi ha altres TAS complexos, que presentem a (126), que no s'han format ni a partir d'un substantiu que designa una part del cos (§ 3.2.2.2.1), ni a partir d'un lexema que dóna nom a una afecció, un signe o símptoma, etc. (§ 3.2.2.2.2), ni a partir d'un substantiu que n'expressa la causa o el factor originador (§ 3.2.2.2.3):

(126) a.	fara+jiidi esquinçament+part	cesària
b.	suuto+saasaa nit+malaltia poc greu	malaltia de la nit, herpes labial
c.	sutiyaa+na+fej+jee+kole-yaa prop+POST+cosa+visió+difícil-ABT	presbícia

A continuació descrivim algunes de les característiques dels mots que hem recollit a (126). Pel que fa al mot compost de (126a), el segon formant, *jiidi* 'part', seria el nucli (un element verbo-nominal), i el primer formant, *fara* 'esquinçament', en seria un complement que indicaria, en aquest cas, un tipus de *part*. La cesària és una operació quirúrgica que consisteix en l'extracció del fetus a partir d'una

---

el sexe de la dona és un sintagma que equival a la 'vulva, vagina', de la mateixa manera que *el sexe de l'home* significa el 'penis'.

incisió, d'un tall, a la matriu. Un dels parlants nadius de mandinga entrevistats ha proposat el terme *kono+fara* panxa/embaràs+esquinçament per anomenar la 'cesària'. En aquest cas, *kono* podria significar o bé *panxa* o bé *embaràs*; si designa la *panxa*, el terme compost *konofara* s'hauria de classificar juntament amb els TAS que es formen a partir de la designació de la part del cos afectada (igual que *kono+bayi* panxa+persecució 'diarrea').

En segon lloc, *suutosaa* 'malaltia de la nit' (126b), és un terme que va sortir durant una de les proves fetes a parlants nadius de mandinga. La prova consistia a construir una oració mandinga a partir de dos mots catalans, *pansa* i *llavi*, que s'havien de relacionar en una oració. Per anomenar aquesta lesió (herpes labial) en mandinga, la parlant va utilitzar el terme *suutosaa*. Aquest mot compost no designa ni una de les parts del cos afectades per la patologia, ni el principal signe o símptoma, ni la causa o origen. Sembla que designa, en canvi, l'espai temporal durant el qual se sol manifestar aquesta afecció. Segons alguns dels parlants nadius consultats, aquest terme es refereix al fet que l'herpes labial normalment es desenvolupa durant la nit. La persona pot anar a dormir sense sentir cap molèstia i llevar-se l'endemà amb una pansa als llavis (herpes labial).²¹⁷

Finalment, en el recull lèxic *Terminologie: santé, hygiène et prévention* que hem consultat hem documentat un mot compost que és, gairebé, la lexicalització de tota una oració mandinga (126c): *sutiyaanafenjeekoleyaa* 'presbícia'. Com podem veure a partir de la glossa que en proposem, el mot correspon a la lexicalització d'una oració que descriu què és la presbícia, el trastorn de la vista «consistent en la dificultat de veure netament, sense fatiga, els objectes pròxims» (GDLC). En aquesta lexicalització, hi ha un element que funciona com a verb (*koleyaa* 'ser difícil'), un SN (*fey+jee* 'visió de la cosa') i un SP format per la posposició *la/na* (de locació: *sutiyaana* 'a prop'). Val a dir que tot i que hem

---

²¹⁷ Segons un dels parlants entrevistats, un altre mot paral·lel a *suutosaa* és *suuto+kuy+dimi* nit+cap+dolor, llaga: segons la seva explicació, l'herpes labial pot estar provocat pel fet que la persona hagi tingut mal de cap durant la nit. En català, en canvi, l'herpes labial normalment s'atribueix als problemes de panxa: se sol dir que una pansa al llavi pot estar provocada pel fet que la persona tingui l'estómac o els intestins "bruts" ("la panxa bruta").

documentat aquest terme en un dels reculls lèxics que hem consultat, els parlants nadius que hem entrevistat el desconeixen i, a més, tenen problemes per interpretar-lo, segurament perquè la llargada en dificulta la comprensió.²¹⁸

3.2.2.2.3. ELS TERMES AMB UN PROCÉS DE REDUPLICACIÓ

En mandinga hi ha TAS formats per la reduplicació de lexemes monosil·làbics, (127a), o bisil·làbics, (127b), que tot i tenir l'aparença d'un mot ben format del mandinga, la majoria de vegades no tenen una existència autònoma en l'estat actual de la llengua. Alguns d'aquests compostos sembla que són onomatopeics o ideofònics (*kedikedi*).

(127)	a.	saa+saa	estar malalt; malaltia poc greu
		ñoo+ñoo	trobar-se malament
	b.	kedi+kedi	tenir la tos ferina; tos ferina
		keren+keren	inflamació de les glàndules de la pelvis
		jara+jara / jari+jari	tremolar

Un mateix lexema, a més, pot presentar dues formes diferents en el mot reduplicat: en el cas de *jarajara* i *jarijari* ('tremolar'), es veu clarament que hi ha hagut un procés o bé d'assimilació vocàlica (a partir de la forma *jarijari*) o bé de dissimilació (a partir de *jarajara*) que ha provocat el doblet lèxic.

La majoria de TAS formats a partir d'un procés de reduplicació designen o bé l'acció de tremolar o una de les causes del tremolor (128a); o bé l'acció (o l'efecte) d'estossegar o, per extensió, una malaltia el principal signe de la qual és la tos (128b); o bé una malaltia, afecció o anomalia de la pell (128c); o bé d'altres nocions com les de (128d):

---

²¹⁸ El fet que *sutiyaanafenjeekoleyaa* 'presbícia' sigui un mot que la majoria de parlants no coneixen i que, a més, tenen dificultats per entendre ens fa pensar que potser es tracta d'una parafrasi descriptiva, més que d'un mot compost, que s'ha considerat un sol mot perquè equival, en francès, a un lexema simple.

(128) a.	jara+jara / jari+jari	tremolar
	kiri+kiri	tremolar, febre, malària
b.	too+too	estossegar; tos
	kedi+kedi	tenir la tos ferina; tos ferina
c.	kutun+kutuŋ	cobrir-se de grans
	RED-formar una bola, un gep, un nus	
	pali+pali	tenir butllofes
	lefu+lefu / lofu+lofu	tenir butllofes
	tenen+teneŋ	malaltia de la pell
d.	baa+baa	tenir rampa
	bi+bi / ki+ki	quequejar
	saa+saa	estar malalt, posar-se malalt; malaltia poc greu
	ñoo+ñoo	trobar-se malament
	ñooku+ñooku	trobar-se malament; malestar

En alguns casos, sembla que la reduplicació en mandinga tingui una base onomatopeica o ideofònica. El terme *tootoo* segurament és una imitació del so que emet una persona quan estossega, igual que *kedikedi*; *kirikiri* sembla una reproducció dels moviments rítmics que es poden produir quan es tremola, es té febre o s'està malalt de malària.

En el cas de *kutunkutuŋ* 'cobrir-se de grans' la base que es reduplica, *kutu(ŋ)* 'formar una bola, un gep, un nus', sí que té existència autònoma en l'estat actual de la llengua. La relació que s'estableix entre aquesta base i el mot reduplicat sembla ser una relació quantitativa o d'iteració, la mateixa relació que hem apuntat a l'apartat 3.2.1.1.2.3 per a termes com *fara* 'esquinçar, dividir, destrossar' vs. *faran+faran* 'engrunar, esmicolar'. En aquest mot complex, la reduplicació indicaria la multiplicitat d'objectes, en aquest cas, de grans, que presenta la persona. Podríem aventurar la mateixa explicació per a mots com

lefulefu (o *lofulofu*) o *palipali* ‘tenir butllofes’, la base dels quals no té independència morfològica en l’estat actual de la llengua: la reduplicació també podria indicar la quantitat o intensitat (elevada) de les imperfeccions de la pell.

3.2.2.3. CONCEPCIÓ DE LA MALALTIA EN LA COMUNITAT MANDINGA

L’estudi dels TAS ens pot obrir la porta per copsar la manera com els parlants de mandinga entenen i conceben la salut i tot el que aquest concepte suposa. Com ja hem dit, la majoria de termes compostos que designen malalties, afeccions, lesions, deformacions, etc. en mandinga, i que hem presentat en aquest apartat, es basen en una descripció que podríem anomenar “empírica”: l’experiència és, la majoria de vegades, la font de les descripcions. Un estat patològic se sol descriure a partir o bé de la part del cos afectada (a través de la qual el malalt experimenta la malaltia), o bé dels principals signes que aquesta presenta, o bé de la principal causa que provoca l’estat.

No obstant això, en les entrevistes a parlants nadius de mandinga també hem recollit termes que clarament han de rebre un altre tractament: mots com *jaburu*, *jafuru* ‘ser boig a causa d’una culpa; bogeria causada per una culpa’²¹⁹ ens fan sospitar que sovint la descripció o la denominació de les malalties no es limita al camp de l’experiència sensorial. En català no hi ha cap terme que sintetitzi el significat de *jaburu/jafuru* i per això s’ha d’utilitzar una glossa descriptiva per referir-s’hi. El terme ‘bogeria’ designa, en català, les malalties que afecten les facultats mentals d’un individu. Podríem imaginar moltes causes que poden provocar la bogeria, però entre aquestes segurament no hi inclouríem la culpa. En mandinga, en canvi, al costat de termes com *ñaamaa* per a ‘ser boig’, hi ha el terme *jaburu, jafuru* que es refereix a un tipus concret de bogeria. Hem de tenir en compte que la concepció de la malaltia i de les seves causes pot divergir d’una

---

²¹⁹ Aquesta és la traducció que en fa PCG (1995). Segons Creissels (1982: 60), aquest mot «se réfère à l’état (délire?) dans lequel le sorcier mangeur d’âmes révèle ses activités».

cultura a una altra. No hem d'oblidar que en la tradició mèdica occidental durant molts d'anys es va defensar que una de les conseqüències de la masturbació era la ceguesa o, dit d'una altra manera, que una de les causes de la ceguesa era la masturbació. Segurament els principis ideològics imperants del moment van tenir molt a veure en aquesta atribució. Aquests exemples mostren que la denominació de les malalties ens pot donar pistes de la manera com s'entenen el món de la malaltia, la seva causalitat, el diagnòstic i el tractament.

Si donem un cop d'ull a d'altres mots que trobem en els lèxics mandingues i que es poden relacionar de manera indirecta amb l'àmbit de la salut, ens adonarem que el concepte de malaltia sobrepassa, en mandinga i en moltes altres cultures, l'àmbit que podríem anomenar "mèdic/clínic" i que inclou aspectes culturals, de representació del món, etc. L'home s'entén, en aquest sentit, com una realitat individual i social que es desenvolupa en un món i dins el marc d'unes regles determinades. A (129) recollim alguns dels termes que es poden relacionar amb l'àmbit de la medicina des de la concepció mandinga:

(129)	batuutaa	persona que gaudeix de poders sobrenaturals
	buwaa	persona que es "menja" les persones mitjançant pràctiques màgiques
	dabari	perjudicar algú mitjançant pràctiques màgiques; embruixar
	danka	maleir; maledicció desencadenada per una manca del respecte que hom deu als parents
	jaburu/jafuru	ser boig a causa d'una culpa; bogeria causada per una culpa
	moori	marabut
	ruwaani	geni que ajuda els marabuts

dibi-ndi-raŋ	ser fosc-CAU-INST	encant, embruix
kun+fanu	cap+ser clar	poder veure coses que no es veuen
kun+fanu-ntee	cap+ser clar-DES	persona que gaudeix de poders sobrenaturals
saabu+tii	sort, causa+amo	bruixot

No és la nostra intenció explicar i analitzar amb detall la concepció i representació de la malaltia i de tots els participants que hi intervenen segons la majoria de pobles africans.²²⁰ Només pretenem apuntar-ne algunes idees per tal d'emmarcar el sentit d'alguns dels mots que hem recollit en aquest apartat.

Tot i que, com defensa Mallart (2003), segurament no es pot parlar d'una medicina africana de la mateixa manera que es parla d'una medicina xinesa, perquè en el continent africà hi ha molts sistemes locals de medicina diferents, és veritat que tots aquests sistemes tenen nombrosos punts en comú. A continuació en presentem alguns.

Primer de tot, hem de tenir en compte que la malaltia s'entén, en la majoria de societats africanes, com una realitat complexa: per una banda, és una realitat que no només contempla els desordres fisiològics, anatòmics i psicològics de l'individu sinó també els desequilibris que podríem anomenar "externs", és a dir, que tenen a veure sobretot amb la relació de l'individu amb el món que l'envolta. Una persona, doncs, pot estar malalta perquè pateix una hèrnia, o perquè fa temps que té mala sort i creu que res li va bé (encara que no presenti cap signe clínic): «[g]ozar de "buena salud" significa también "estar en paz" consigo mismo y con los demás, gozando al mismo tiempo de un determinado bienestar material» (Mallart, 2003: 137). Per altra banda, hem de tenir en compte que la malaltia és, en les societats africanes, un desequilibri de l'individu que afecta, alhora, el grup (desequilibri social).

---

²²⁰ Per a una visió general d'aquesta qüestió (en comunitats africanes), el lector es pot remetre a Mallart (1983), (1992); Bamunoba i Adoukonou (1984); "Pholia" (1994); Panu-Mbendele (2005) o Fons (2004) entre d'altres.

Les malalties es poden classificar en dos grups segons si són malalties *provocades* per una força, o malalties *no provocades*. Si una malaltia no està provocada, es diu que és una malaltia *banal, simple* o *natural* que no implica cap element extern i que es contreu de manera natural. En canvi, quan és una malaltia provocada, posa en joc un altre agent que pot ser “humà” o “diví”: en aquest cas, la malaltia ja no és un fenomen natural sinó que es considera l’acció d’un ésser humà o diví. Quan la malaltia està provocada, les causes poden ser diverses. Es pot tractar de la violació d’una prohibició o d’una norma del grup (el causant és un agent diví). En aquest cas, la malaltia s’identifica com a *diürna*, i s’inclou en l’ordre establert pels avantpassats. La “màgia” practicada per un agent humà també pot ser una de les causes que provoca la malaltia. En aquest cas es diu que la malaltia és *nocturna*. La distinció entre malalties *diürnes* i *nocturnes*, i, en general, entre el món diürn i el món de la nit, teixeix una sèrie de relacions entre els individus que provoquen o curen els desordres de salut.

Pel que fa al món de la nit, ambdós participants (el que provoca i el que cura les malalties *nocturnes*) han de tenir un principi (anomenat *evú* en la societat fang) que els permeti actuar en l’univers de la nit o veure les accions que s’hi desenvolupen. Els individus, doncs, es poden classificar en dos grups, segons si posseeixen o no aquest principi que els proporciona “poders sobrenaturals”. En fang, el terme *evú* designa l’estómac i una mena de cranc que viu a l’estómac i que proporciona una doble visió (la capacitat d’accedir al món de la nit). Hi ha, segons aquesta creença, dos tipus de principis matrius que donen accés al món de la nit: el social i l’antisocial. El social té com a objectiu mantenir l’equilibri i l’harmonia en el seu espai social (la família, la comunitat, etc.). La persona que desenvolupa un principi social pot ser, per exemple, un guaridor que pot diagnosticar i curar les *malalties nocturnes* (el “bruixot blanc”). L’antisocial, en canvi, es dirigeix contra la societat i intenta causar malalties, dividir famílies, impedir l’evolució del clan i de la societat, etc. (el “bruixot negre”). Metafòricament, quan un principi antisocial exerceix el seu poder al món de la nit, es diu que *menja* o que *s’ha menjat* algú. La “ferida invisible” és una de les

causes que la majoria de societats africanes identifiquen com a possible origen d'una malaltia. Aquestes “ferides invisibles”, que poden ser la conseqüència d'una lluita nocturna (en el món invisible de la nit) entre dues persones que tenen el principi matriu, es poden exterioritzar i poden afectar el cos de la persona. Sovint l'individu que ha estat “ferit” en el món de la nit se sent feble físicament, vomita o expectora sang, sent molt de dolor, etc.

Pel que fa al món diürn, les explicacions que es proposen per diagnosticar les malalties són ben diferents i tenen a veure, generalment, amb les faltes que ha comès el malalt. En el món diürn, la diferència entre posseïdors i no posseïdors del principi matriu (*evú* pels fang) no és significativa. En aquest espai, hi intervenen altres participants. El primer dels participants és Déu, que és l'entitat més important del món invisible que pot actuar per assegurar la felicitat i la pau de les persones i de les comunitats. Normalment els mortals es dirigeixen a Déu a través dels avantpassats, que són uns altres dels participants que intervenen en el món diürn, els *grans esperits* intermediaris entre l'home i Déu. Cada família, cada clan ha de venerar els seus avantpassats, persones que van ser, en vida, models de comportament per la seva bondat, honestat, justícia, etc. Es creu que aquests homes han assolit la immortalitat, i que continuen “vius” (en una altra realitat) i capaços de participar en la vida dels mortals. Finalment, els desapareguts (morts) també poden influir i actuar en la vida dels vius: quan una persona mor sol entrar al món dels desapareguts, un món paral·lel al dels vius format, també, per clans, famílies, llinatges, etc. (es creu que aquests morts continuen errant pel món dels vius de manera invisible).²²¹ En aquest mateix grup, hi podríem incloure els *esperits* o *genis* de la natura.²²²

---

²²¹ Per als ndowé de Guinea Equatorial, i sembla que per a la majoria de societats africanes, es pot establir una diferència entre els avantpassats i els desapareguts:

Pero justo después que esta fuerza de vida [el espíritu que acompaña el cuerpo] se separe del cuerpo (*nyolo*), deambula por el mundo de los vivos durante algún tiempo hasta que pasa a la categoría de ancestro después del ritual que lo transmuta y lo envía al mundo de los antepasados. (Fons, 2004: 42)

²²² Es creu que alguns animals salvatges fan “d'aliats” de certs llinatges o clans. Segons Medjo Mvé (1994: 88), els membres del llinatge poden consultar aquests *genis* per prendre una decisió important, etc. Normalment, les comunitats africanes senten molt de respecte per la flora i la fauna perquè pensen que potser necessitaran la seva ajuda en algun moment.

Com esmenta Medjo Mvé (1994: 88) per a la comunitat fang, la noció de culpabilitat (i de falta) és fonamental per entendre la dicotomia que s'estableix en la majoria de societats africanes entre les malalties *banals*, *naturals* i les malalties *provocades*. Les malalties *banals* són malalties accidentals que es contrauen per motius biològics. Les malalties *provocades*, en canvi, pròpies de la comunitat (per això s'anomenen, també, *malalties autòctones*), es desenvolupen quan hi ha una culpa o una falta. En les malalties nocturnes la falta és de la persona que provoca la malaltia: la persona que, per enveja, per gelosia, per venjança, etc. actua sobre una altra persona (en el món de la nit) i li projecta una malaltia. En les malalties diürnes, la falta sol provenir de la persona que es posa malalta: pot ser que hagi transgredit una prohibició, que no hagi venerat els seus avantpassats, que no hagi respectat les normes del grup, que hagi provocat l'ira de Déu o d'un esperit, etc. En aquest sentit la malaltia és el càstig que rep per la seva actitud poc "apropiada" a les normes del grup. Aquestes malalties s'interpreten, en general, com un instrument per assegurar l'harmonia i l'equilibri del grup. La malaltia és una conseqüència dels desordres socials: tant si la seva causa és la transgressió d'un tabú,²²³ com si és la còlera de Déu o de l'esperit d'un avantpassat, la malaltia és el resultat d'una conducta asocial (comportaments que poden influir negativament en l'ordre social de la comunitat, en la "salut" social) i, per tant, té un caràcter punitiu.²²⁴

---

²²³ Cada societat africana sol tenir una sèrie de preceptes que han estat imposats pels avantpassats: poden ser, per exemple, prohibicions alimentàries, d'acció (que prohibeixen la caça d'algun animal), col·lectives (que afecten un determinat grup social), de situació o d'estat, etc. Com apunten Bamunoba i Adoukonov (1984: 53-54) «si una persona mata a un camaleón, los hijos que le nazcan serán tan lentos como este animal; si una persona mira a un perro muerto, sus hijos serán enfermizos; si se silba por la noche, los órganos genitales se hincharán».

²²⁴ En la concepció popular occidental (cristiana) de la malaltia, Déu també pot causar (o curar) malalties. Alguns textos de la Bíblia posen de manifest la concepció de Déu com un jutge que pot castigar o amenaçar amb la imposició de malalties o plagues (com la sisena plaga, de les úlceres, contra el poble egipci):

¹El Senyor digué a Moisès: -Davant el faraó tindràs l'autoritat d'un déu, i el teu germà Aaron serà el teu profeta. ²Tu li diràs tot el que jo et manaré, i el teu germà Aaron parlarà amb el faraó perquè deixi sortir els israelites del país. ³Ara bé, jo enduriré el cor del faraó. Multiplicaré els meus senyals i prodigis en el país d'Egipte, ⁴però el faraó no us escoltarà. Llavors jo faré sentir el pes de la meva mà sobre els egipcis, els castigaré durament i faré sortir del país d'Egipte el meu poble, els israelites formats com un exèrcit (*Èxode*, 7,1 - 7,4).

⁸El Senyor va dir a Moisès i a Aaron: -Preneu dos bons grapats de sutge d'un forn i que Moisès el llanci enlaire al davant del faraó. ⁹El sutge es convertirà en pols i s'escamparà

Com ja hem dit, doncs, una mateixa malaltia pot tenir dues interpretacions: per una banda, es pot interpretar com un estat natural, no provocat, accidental, que té unes causes merament biològiques (i es diu, sovint, que és una *malaltia de Déu*, que és la voluntat de Déu); per altra banda, es pot pensar que és un estat provocat i que hi ha algú (Déu o un esperit –d’un avantpassat, per exemple–, en el cas de les malalties *diürnes*; un bruixot, en el cas de les malalties *nocturnes*, etc.) que està actuant sobre el malalt. En un primer moment, però, qualsevol malaltia sol ser considerada com un mer fenomen de la naturalesa. Si aquesta persisteix, o si l’estat del malalt empitjora, el cap de família comença a pensar altres causes possibles: es podria tractar de la venjança d’un esperit, de la transgressió d’un tabú, de l’acció de la “bruixeria”, etc.²²⁵

A partir d’aquesta presentació de la concepció de la malaltia en la majoria de societats africanes, podem apuntar explicacions possibles per als termes que hem presentant a (129). Aquests termes prenen sentit dins la lògica de la representació de la malaltia de moltes de les comunitats africanes. No és la nostra intenció aprofundir en la diferenciació i caracterització de cada un dels participants o dels actants que poden intervenir a l’hora de provocar o de curar una malaltia segons la concepció cultural mandinga. En les entrevistes a parlants nadius, però, hem pogut identificar alguns membres de la comunitat mandinga que poden tenir ‘poders sobrenaturals’. Mots com els de (130) designen persones que poden causar o curar algunes malalties:

---

per tot el país d’Egipte. Caurà sobre la gent i sobre els animals de tot el país i els produirà unes úlceres que es tornaran grans nafres (*Èxode*, 8,8 - 8,9).

²²⁵ En els itineraris terapèutics que fan els malalts africans, és bastant freqüent compaginar o complementar els diferents sistemes mèdics que tenen a l’abast. Un malalt, per exemple, pot acudir al dispensari o centre de salut perquè li diagnostiquin una malaltia, i acudir a la medicina local per fer-ne el tractament. L’elecció del sistema mèdic, però, també depèn de com s’interpreta una malaltia: es creu que la medicina *moderna* no pot curar les malalties *provocades* (Mallart, 2003: 147).

persones que normalment no desvelen les seves intencions, que s'amaguen i que actuen d'amagat.

Pel que fa als mots de (130c), no designen persones sinó fenòmens relacionats amb alguna *falta* que ha comès una persona. El mot *danka* designa la maledicció que rep algú que ha transgredit la veneració dels parents o avantpassats del seu llinatge (obligació en l'àmbit del *món diürn*), que els ha faltat al respecte, etc. *Jaburu, jafuru* designa la bogeria causada per una culpa, una falta que ha comès el malalt respecte a una de les normes establertes (transgressions dels tabús, violacions del codi establert, etc.).

3.2.2.4. RECAPITULACIÓ: COMPARACIÓ DELS PROCESSOS DE CATEGORITZACIÓ I DESIGNACIÓ DELS ESTATS PATOLÒGICS EN CATALÀ I EN MANDINGA

La comparació dels TAS del català i del mandinga que hem recollit en aquesta tesi posa de manifest processos de denominació dels estats patològics comuns entre el català i el mandinga. La comparació també posa de manifest diferents maneres d'aproximar-se als processos de salut i, per tant, diferents maneres d'entendre la nosologia (descripció i classificació de les malalties), la diagnosi (i semiologia), l'etiologia, etc. d'alguns processos morbosos.

Per una banda, a partir de la comparació dels TAS del català amb els del mandinga hem comprovat que el model de designació de les malalties d'una i altra llengua són semblants. Hi ha diferents models de terminologia que són paral·lels en català i en mandinga i, per tant, hi ha processos de categorització semblants: les patologies, afeccions, signes i símptomes, lesions, etc., es poden designar a partir de la part del cos afectada (131a), del principal signe o símptoma (131b) o de la principal causa (131c):

---

todos puedan comer. La persona que hace *ngweli* ["bruixeria"] come porque los demás le dan a comer pero, en algunas ocasiones, él debe dar de comer a los demás.

(Fons, 2004: 52)

(131) a.	mandinga:	kono+bayi	diarrea
		panxa+persecució	
		ña+diminj	conjuntivitis
		ull+dolor, llaga	
	català:	mal de panxa	
		atac de cor	
		meningitis; neuràlgia	
b.	mandinga:	too+too+jawu	tuberculosi
		RED-tos+dolent	
	català:	mal dolent	
		malaltia blava ²²⁷	
c.	mandinga:	wulu+ñaamaa	ràbia
		gos+bogeria	
		baa+kono+saasaa	malaltia del mar, mareig
		mar+POST+malaltia poc greu	
	català:	malaltia de la mossegada de rata	

A partir d'aquestes dades podem concloure que hi ha processos de denominació i, per tant, de categorització de les malalties que són comuns al català i al mandinga.²²⁸ Dit d'una altra manera, tant en català com en mandinga es poden destacar el mateix tipus de propietats de les patologies: la part del cos afectada, el principal signe o símptoma o la principal causa. En alguns casos, també s'observa que aquestes dues llengües comparteixen un mateix sistema conceptual en el qual es basa la designació: alguns TAS del mandinga descriuen un estat

---

²²⁷ «Nom amb el qual hom designa els estats morbosos caracteritzats per la coloració blava dels teguments i produïts per una anòmala comunicació entre les cavitats cardíaques o els grans vasos» (DEM). El terme *malaltia blava* descriu l'estat que presenta el malalt, és a dir, la coloració que presenta la seva pell. És la mateixa estratègia de denominació que mostra l'expressió *febvre groga*, que descriu la malaltia caracteritzada per febre i per icterícia, és a dir, l'aparició d'un color groguenc a la pell i a les mucoses del malalt.

²²⁸ D'altres treballs (Van der Veen, 2000 o Mallart, 1992, 2003) mostren que aquests processos de denominació també són comuns a d'altres llengües africanes (del grup bantu, sobretot).

patològic, un signe o símptoma, etc. a partir de la mateixa experiència que l'equivalent TAS del català. És el cas del mot mandinga *ñaa+miniŋ* ull+rodament 'vertigen' i de l'expressió del català 'rodar el cap': en ambdós casos, la sensació que provoca el mareig o el vertigen es compara amb una sensació de rodament (dels ulls o del cap); o, també, del mot mandinga per a 'nàusea', *jusu+maa* fetge/cor+remoguda, que parteix de la mateixa base conceptual que l'expressió "tenir l'estómac remogut" del català (amb la diferència que en un cas la sensació es localitza al fetge o al cor i en l'altre, a l'estómac).

Per altra banda, una de les observacions que es fa evident a partir de la comparació dels TAS del català amb els del mandinga és que hi ha diferències a l'hora de donar importància als processos morbosos. En aquest sentit, es poden descriure dues relacions diferents entre els TAS del català i els del mandinga.

Hi ha exemples que mostren que alguns estats patològics que són clarament distintius en català (i que, per tant, reben noms diferents) es poden incloure sota una mateixa etiqueta en mandinga. Van der Veen (2000) ha descrit el mateix fenomen per a algunes llengües bantu.²²⁹ L'autor aporta exemples del fang, de l'eshira o del geviya (llengües bantu de l'Àfrica central) que mostren aquest fenomen: un mateix mot del geviya, per exemple, pot significar tos, tos ferina, tos bronquítica o tuberculosi. En mandinga sembla que també hi ha casos en què un mateix mot pot denominar estats patològics que es perceben com a distints en català: *niifaa kuuraŋ* (respiració+mort malaltia greu) significa 'asma' i 'pleuresia', dues malalties que es caracteritzen per problemes en la respiració. Segons Van der Veen (2000), el fet que un mateix mot remeti a estats patològics diferents es pot explicar perquè normalment es designen símptomes (més que malalties precises) que poden ser comuns a més d'una malaltia.

---

²²⁹ Van der Veen (2000) ha anomenat aquest fenomen *sous-spécification* (sotaespecificació):

On peut considérer qu'ils mettent en évidence des différences de perception: un trouble donné peut ne pas être perçu comme suffisamment distinct pour être nommé comme un phénomène isolé.

Aquesta noció es contraposa a la de *surdifférentiation* (sobrediferenciació) que es dona en casos com els que comentem més endavant.

En mandinga, però, el més freqüent és trobar el fenomen contrari, és a dir, que un TAS del català correspongui a diferents TAS del mandinga. Com ja hem explicat, la diferència pot estar motivada per la gravetat de la malaltia: segons la majoria de parlants entrevistats, la diferència entre *siinoo+kuuraŋ* i *siinoo+jankari* per a ‘malaltia de la son’ és que el segon mot designa una malaltia de la son més greu que el primer. Aquesta característica mostra una diferència de categorització semàntica entre el català i el mandinga: en mandinga el grau de gravetat d’una malaltia és una de les propietats que es tenen en compte a l’hora de categoritzar els estats morbosos, i hi ha tres termes diferents segons si la malaltia és poc greu (*saasaa*), greu (*kuuraŋ*) o molt greu (*jankari*). En català, a diferència del mandinga, no hi ha termes simples diferents per distingir les malalties poc greus de les greus o molt greus. Com a màxim es pot especificar el tipus de malaltia, afecció, lesió, etc. que pateix una persona modificant els substantius *malaltia*, *afecció*, *patologia*, etc. amb un adjectiu que n’expressi una qualitat: *malaltia greu*, *malaltia lleu*, *malaltia crònica*, *malaltia aguda*, etc.

La gravetat, per tant, pot ser una de les evidències per saber com s’ha d’entendre i interpretar una malaltia. La diferència entre els mots *bala+fùla* cos+dos / *bala+jawu* cos+dolent i *baki* per a ‘lepra’ és, com ja hem apuntat, que l’últim d’aquests termes designa una fase molt més avançada de la lepra, la fase en la qual aquesta malaltia ja ha provocat alguna deformació al malalt. Aquest exemple ens fa pensar que un altre dels principis de categorització dels estats patològics del mandinga, al costat del grau de gravetat, pot ser l’evolució o temporalitat o, dit d’una altra manera, les diferents fases de l’estat patològic. Com ja hem vist a l’apartat 3.2.1.2.7, segons alguns dels informants que hem consultat, els mots *maadimi(ŋ)* i *tele* per a ‘ferida’ es diferencien perquè mentre que el primer sol designar una ferida que ens hem fet fa poc, *tele* designa una ferida que fa més temps que tenim i que sol ser més gran (abastar més extensió). Aquest exemple donaria suport a la hipòtesi que un estat morbós (o una lesió)

pot rebre diferents denominacions en funció de la fase evolutiva en la qual estigui (més o menys avançada, etc.).²³⁰

Finalment, hem constatat que els trets perceptibles de l'estat també poden influir en la categorització que se'n fa. L'aparença física o l'extensió d'alguns estats que provoquen erupcions o lesions a la pell pot justificar que es designin amb un mot diferent: *fuusi*, per exemple, significa 'tenir una erupció de granets'; *fuusi+baa*, el mot per a 'xarampió', significa literalment 'gran erupció de granets'.

A partir de les dades que hem analitzat fins ara podem aventurar que la gravetat d'una malaltia, la seva temporalitat (fases evolutives), l'aparença física d'alguns estats, l'etiologia, la principal part del cos afectada i els principals signes i símptomes són aspectes que es tenen en compte en mandinga a l'hora de categoritzar els estats patològics. En estudis posteriors haurem de veure si hi ha altres aspectes que s'han de tenir en compte a l'hora d'explicar la categorització dels estats patològics en mandinga, quins altres factors poden explicar la presència de diferents mots per denominar un estat patològic, quin paper hi tenen els tabús, etc. També haurem d'estudiar quina relació hi ha entre tots els termes que hem recollit, és a dir, si es pot establir una jerarquia en què alguns d'aquests mots designin tipus de malalties (hiperònims) i d'altres designin categories terminals (és a dir, estats patològics específics, hipònims). Fins ara sembla que tots els mots que hem recollit són categories terminals, és a dir, que no designen tipus de malalties sinó malalties concretes. Però s'haurà de comprovar si aquesta afirmació és certa, i si en mandinga hi ha mots paral·lels a *cardiopatia*, per exemple, del català.²³¹

---

²³⁰ Van der Veen (2000) proposa la mateixa hipòtesi per a alguns mots del fang de Bitham (diferents mots per a 'panadís' o per a afeccions dentàries).

²³¹ Com ens ha fet notar Creissels (c. p.), hem de tenir en compte que mots com *cardiopatia* són lexemes del llenguatge mèdic especialitzat adaptats al català (més que lexemes pròpiament del català). En aquest sentit, seria més apropiat dir que el català, com la resta de llengües europees, presenta una relació molt més directa amb la terminologia del llenguatge especialitzat que la majoria de llengües africanes (com el mandinga).

3.2.3. CONCLUSIONS

En els dos apartats anteriors (§ 3.2.1 i 3.2.2), hem presentat algunes característiques morfològiques i semàntiques dels substantius que designen parts del cos i dels TAS del mandinga. Pel que fa a la morfologia, tant els substantius per a parts del cos com els TAS poden ser simples o complexos (derivats, compostos i formats per reduplicació). Una de les característiques dels substantius compostos (i d'alguns dels derivats) dels TAS del mandinga és que poden estar formats a partir d'un substantiu que designa una part del cos. En aquest cas, el substantiu compost pot expressar o bé una qualitat d'aquesta part del cos, (132a), o bé la localització d'un estat en aquesta part del cos, (132b):

(132)	a.	bala+jawu	cos+dolent	lepra
		bala+kandi	cos+calent	febre
	b.	timi+dimi	geniva+dolor; llaga	gingivitis
		jusu+maa	fetge/cor+remoguda	nàusea

La majoria de substantius que apareixen en compostos com els de (132) denoten tant parts del cos externes (com el cap, els ulls, la panxa o l'esquena), com parts del cos internes (el fetge, per exemple). I també trobem exemples de compostos formats a partir del substantiu per a respiració (*nii*), com el de (133a). Com veiem a l'exemple de (133b), el compost també es pot formar a partir de termes que denoten substàncies o components del cos humà, com el sucre:

(133)	a.	[nii+jii]+loo	asfíxia
		[respiració+descens]+parada	
	b.	sukuru+kuuraŋ	diabetis
		sucrer+malaltia greu	

Un dels aspectes que es podrien destacar, en aquest sentit, és la poca productivitat dels compostos que expressen estats formats a partir d'òrgans interns. En la llista de substantius que hem recollit a partir dels lèxics i dels parlants entrevistats, *jusu* 'fetge/cor' i *yele* 'sang' són els únics mots que designen parts del cos internes del cos que formen aquest tipus de compostos (com els de (132)). Aquesta característica es relaciona amb el que hem dit a l'apartat 2.3.1.2 per a seqüències amb *mal de* del català: la majoria de vegades és difícil identificar un dolor o un estat patològic amb un òrgan intern. Si bé es pot identificar la zona que *fa mal* (el coll, l'orella, etc.), difícilment es pot atribuir aquest dolor a un òrgan concret. Aquesta limitació està condicionada, sobretot, pel coneixement del cos humà (intern) i, també, pel fet que són òrgans que normalment no es perceben visualment. Aquests trets, doncs, influeixen en la possibilitat que els substantius que designin òrgans interns (com *kuufukaafa* 'pulmó', *sundij* 'cor', etc.) formin compostos com els de (132).

La composició a partir d'un substantiu que designa una part del cos és un dels recursos més utilitzats per a la denominació d'estats patològics. Aquesta és una observació que no ens ha de sorprendre, si tenim en compte que el cos humà és, de fet, la seu dels estats patològics i és, per tant, la font que tenim les persones per identificar un estat, localitzar-lo i descriure'l perquè una altra persona el pugui entendre. Des d'un punt de vista empíric, doncs, el cos humà és el filtre dels estats patològics que ens afecten i és, per tant, la font que podem utilitzar per expressar-los a una altra persona. Com hem vist als apartats 3.2.1 i 3.2.2, sovint la categorització tant de les parts del cos com dels estats patològics està basada en trets perceptibles a través dels sentits (sobretot la vista). Pel que fa a les parts del cos, per exemple, el grau de delimitació d'alguns components del cos (com els ulls, per exemple) i la seva percepció pot influir en la manera de categoritzar-los; pel que fa als estats morbosos, alguns trets perceptibles també poden intervenir en la manera com es concep un estat o una lesió. Les ferides, per exemple, poden tenir aparences físiques diverses que es poden concebre com a distintives i que, per tant, poden portar a etiquetar-les amb mots diferents.

La relació entre les parts del cos i els estats patològics és, com veurem als apartats que vénen a continuació, un dels fets que pot intervenir en la construcció de les diferents oracions que s'utilitzen per expressar un estat patològic. Una de les característiques del mandinga és que normalment els estats patològics o, almenys, alguns d'aquests, s'han de relacionar amb una part del cos concreta de la persona, encara que aquesta part sigui tan indeterminada (o general) com el cos mateix. Sovint, per exemple, quan es vol dir que una persona té una erupció de grans sense especificar la part concreta on la té, s'ha d'utilitzar un substantiu com *bala* 'cos' que expressi que és el cos de la persona (en general) la part afectada. Com ja hem vist per al català, els estats patològics es poden diferenciar segons si afecten el cos en general, com la febre; si es localitzen en una part concreta, com la migranya; o si poden afectar diferents parts del cos, com una hemorràgia. En aquest sentit, molts TAS del mandinga compostos a partir d'un substantiu per a part del cos inclouen el substantiu *dimi(η)* 'dolor; llaga'. Aquest mot designa un estat que pot afectar parts del cos molt diferents i normalment sempre s'ha de combinar amb un substantiu "delimitador" que especifiqui la part concreta afectada. En canvi, d'altres substantius difícilment apareixeran amb un substantiu que designi una part del cos, com *finki* 'ceguesa', o es combinaran amb un substantiu com *bala* 'cos' de sentit general, com *bala+kandi* cos+calent 'febre'. Més endavant, al capítol 5 reprendrem aquest tema i l'ampliarem. A l'apartat que ve a continuació discutirem les característiques dels diferents tipus d'oracions del mandinga que poden expressar que una persona està afectada per un estat, una lesió o un trastorn i que inclouen mots com els que acabem de veure en aquest apartat.

3.3. ANÀLISI DE LES ORACIONS QUE EXPRESSEN ESTATS PATOLÒGICS EN MANDINGA

Un cop analitzats, en els dos apartats anteriors (§ 3.2.1 i 3.2.2) alguns aspectes morfològics i semàntics dels substantius per a parts del cos i dels TAS en mandinga, en aquest apartat ens centrem en la descripció d'algunes característiques de les diferents oracions del mandinga que es poden utilitzar per atribuir un estat patològic, una lesió, un trastorn o un dolor a una persona. La part de descripció del català, al capítol 2, l'hem estructurat a partir, sobretot, del tipus de verb utilitzat en cadascuna de les oracions que expressa un estat o una lesió (*ser* i *estar*, *tenir* i *fer mal*). En aquesta organització hem obviat alguns aspectes relacionats amb el significat de les oracions, com ara el fet que hi ha un tipus de construccions amb *estar* que poden denotar una associació entre dues entitats: *La seva filla està amb febre*. En la descripció del català sobretot ens hem basat, doncs, en una organització morfosintàctica de les oracions amb *ser/estar* i amb *tenir*. Per al mandinga, en canvi, hem dividit l'exposició en dos apartats diferents. Per una banda, agrupem les oracions de sentit atributiu i associatiu (§ 3.3.1), i les diferenciem de les que es formen amb verbs com *dimi(η)* 'fer mal' (§ 3.3.2), *ke* 'fer' (§ 3.3.3) o *muta* 'agafar', *bo* 'sortir, deixar' i *bula* 'deixar, abandonar' (§ 3.3.4). Per altra banda, i dins de la presentació de les oracions atributives i associatives, primer descrivim els diferents tipus d'oracions a partir d'un criteri morfosintàctic, distingint les oracions que es formen amb una còpula de les que es construeixen amb una forma verbal plena (§ 3.3.1.1). I en segon lloc, agrupem els diferents tipus d'oracions a partir del significat o del tipus de relacions que expressen (§ 3.3.1.2). Des d'un punt de vista nocional, considerem que són oracions de sentit atributiu les que s'utilitzen per expressar la qualificació d'una entitat, és a dir, oracions catalanes com *La Maria és diabètica* o oracions mandingues com *Dookuulaa be bataa-riη ne* 'El treballador està cansat'. Distingim aquest tipus d'oracions de les de sentit associatiu, que es caracteritzen per expressar una relació entre dues entitats que implica la inclusió d'una d'aquestes a l'esfera personal de l'altra. En aquest sentit, considerem com a associatives construccions catalanes com *Té una paràlisi* o *Està amb febre*, i

oracions mandingues com *Siinoo le be a la* ‘Té son’ (lit. ‘La son és a ell’). De vegades ambdós tipus d’oracions es poden utilitzar per expressar la mateixa realitat, però presentada de maneres diferents. En el cas de les oracions de sentit atributiu, el parlant fa èmfasi en la caracterització d’una entitat a través de l’atribució d’una qualitat, una propietat, un estat, etc. (normalment representats per un adjectiu o per un element qualificatiu). En el cas de les oracions de sentit associatiu, en canvi, el parlant percep la situació com una relació entre dues entitats, físiques o abstractes, una de les quals es presenta, de vegades de manera metafòrica, com el “posseïdor” de l’altra (la cosa “posseïda”). Recuperant l’oració que hem presentat més amunt, *Està amb febre*, aquesta s’oposa a *Està enfebrada* i, en canvi, s’acosta a *Té febre*, pel fet que el parlant que l’emet ha conceptualitzat la situació com una relació entre dues entitats (denotades de manera prototípica per substantius), una persona i un estat patològic, una de les quals forma part del cercle de l’altra (l’acompanya). Com veurem en aquesta tesi, però, de vegades els límits entre un tipus d’oracions i l’altre són difusos.

Aquesta organització que fem de la presentació té en compte, sobretot, dos aspectes. Per una banda, algunes de les oracions que s’utilitzen per expressar una atribució en mandinga tenen un ús més general dins del qual s’inclou el de l’atribució. Com veurem a continuació, l’esquema *V-ta* normalment vehicula el valor aspectual d’acomplert d’un verb intransitiu (equivalent a, per exemple, *He marxat* del català). Dins d’aquest ús general, però, i en funció del significat de cada verb, aquest tipus d’oracions també es poden utilitzar per expressar una qualitat de la persona. En aquest cas, doncs, l’expressió de l’atribució (un estat) s’inclou dins de l’expressió general de l’acompliment d’un procés.

Per altra banda, creiem que la presentació que fem també s’adiu millor al fet que un mateix tipus d’oracions del mandinga, les que es formen amb la còpula *be*, per exemple, poden expressar tant una atribució com una associació, en funció del tipus d’arguments que prengui el verb. Organitzant l’exposició a partir de dos criteris diferents, un de morfosintàctic i un altre de nocional, podem donar

compte de manera més entenedora d'aquestes característiques de les oracions de sentit atributiu i associatiu del mandinga.

Aquest apartat s'organitza, doncs, en quatre subapartats: a 3.3.1 presentem algunes característiques morfosintàctiques i semàntiques de les oracions que es poden utilitzar en mandinga per a l'expressió d'una atribució o d'una associació (i que es formen o bé amb un verb lèxic o bé amb una còpula). A 3.3.2 descrivim algunes característiques del verb *dimi(ŋ)* 'fer mal'; a 3.3.3 presentem els diferents usos, transitius i intransitius, del verb *ke* 'fer', alguns dels quals estan relacionats amb les oracions de sentit atributiu amb la còpula *mu* i amb l'expressió d'estats patològics. Finalment, a l'apartat 3.3.4 descrivim breument l'ús de tres verbs, *muta* 'agafar', *bo* 'sortir o deixar' i *bula* 'deixar o abandonar' que poden denotar situacions dinàmiques en què una persona adquireix, manifesta o deixa de tenir un estat patològic.

3.3.1. ORACIONS ATRIBUTIVES I ASSOCIATIVES

Com acabem de dir a la presentació d'aquest apartat, hem organitzat la descripció de les oracions de sentit atributiu i associatiu del mandinga a partir de dos criteris diferents: a 3.3.1.1 les analitzem des d'un punt de vista morfosintàctic; a 3.3.1.2, en canvi, les agrupem en funció del seu significat, és a dir, en funció del tipus de relacions entre entitats que puguin vehicular. Finalment, a l'apartat 3.3.1.2.3 presentem algunes consideracions generals de les oracions atributives i associatives, destacant els punts que tenen en comú. Comencem, doncs, per l'anàlisi morfosintàctica de les oracions de sentit atributiu i associatiu.

3.3.1.1. CRITERI MORFOSINTÀCTIC

Des d'un punt de vista formal, les oracions atributives i les associatives es poden formar a partir d'una forma verbal lèxica o a partir d'una còpula. En aquest apartat descrivim algunes característiques d'aquests dos tipus d'oracions, fent èmfasi sobretot en aspectes com les marques predicatives que normalment hi apareixen i el tipus d'arguments amb els quals se solen combinar els verbs.

3.3.1.1.1. ORACIONS AMB UNA FORMA VERBAL LÈXICA

Les oracions que es poden utilitzar en mandinga per expressar l'atribució d'un estat a una persona i que tradicionalment s'han identificat com a oracions atributives o associatives es poden construir a partir d'una forma verbal lèxica, com veurem a continuació. Dels dos tipus d'oracions que analitzarem, un es forma a partir de verbs intransitius (amb el predicatiu *-ta*) que només regeixen el subjecte, i l'altre conté un verb, *soto* 'tenir', que normalment s'usa transitivament i regeix dos arguments, el subjecte i el complement directe. Com veurem a continuació, mentre que les oracions amb el verb *soto* es poden considerar oracions associatives que corresponen a les catalanes amb el verb *tenir*, l'ús més general de les oracions amb un verb intransitiu i el predicatiu *-ta* és el d'expressar el valor aspectual d'acomplert, tot i que també es poden utilitzar amb sentit atributiu per a l'expressió de la qualificació d'una entitat (equivalents a les oracions catalanes amb els verbs *ser* i *estar*). A continuació descrivim breument algunes característiques morfosintàctiques d'aquests dos tipus d'oracions amb una forma verbal lèxica.

3.3.1.1.1. Oracions amb el predicatiu *-ta*

Els predicatius *-ta* i *ye* (i *man* per a les oracions negatives) expressen l'acompliment d'un procés (Creissels, 1983a: 105). *-ta* i *ye* estan en distribució complementària: *-ta* s'utilitza en les oracions intransitives, (134a), mentre que *ye* apareix en les transitives, (134b) (Creissels, 1983a: 106):

- (134) a. Musoolu   taa-ta
          dona.DEF.PL   marxar.ACP·AF
          'Les dones han marxat'
- b. Siiseo   ye   kiloo   laa
          gallina.DEF   ACP·AF   ou.DEF   pondre
          'La gallina ha post un ou'

Com veurem a l'apartat 3.3.1.2.1, el valor dels predicatius *-ta* i *ye* pot ser d'acompliment d'un procés, o d'estativitat, en funció del significat del verb amb el qual apareixen.²³² En alguns casos, doncs, els predicatius *ye* i *-ta* poden aportar un valor d'estat. En oracions com les de (135), el predicatiu *-ta* té dos valors diferenciats (Creissels, 1983a: 107):

- (135) a. Dendikoo   noo-ta
          vestit.DEF   estar.brut.ACP·AF
          'El vestit ha estat embrutat / El vestit està brut'²³³

---

²³² Hem de tenir en compte que, a diferència d'altres parlars manding, el mandinga no té una classe de verbs estadius caracteritzada per aparèixer amb unes marques predicatives particulars (Creissels, c. p.). En el malinké de Kita, per exemple, hi ha els predicatius *ka* (positiu) i *man* (negatiu) que només poden aparèixer amb verbs qualificatius, com veiem a l'exemple de (i) (Creissels, en premsa: 42):

(i) Sékù   ká   kòdo   Môdù   di
      Seku   Q·AF   ser.vell   Modu   POST
      'En Seku és més vell que en Modu'

²³³ A la pàgina 107 de Creissels (1983a) l'oració de (135a) es tradueix per 'El vestit ha estat embrutat', però a la pàgina 132 aquesta mateixa oració es tradueix per 'El vestit està brut', i l'autor assenyala que per a 'El vestit ha estat embrutat' s'hauria d'utilitzar una forma causativa de *noo*, com a *Dendikoo nondi-ta*. La variació en el significat d'una oració com la de (135a) mostra que segons el context aquesta oració amb el predicatiu *-ta* pot aportar un valor més o menys marcat de procés.

- b. Buño wara-ta
 casa.DEF ser.gran.ACP·AF
 ‘La casa és gran’

A (135a) s’interpreta que el vestit està brut perquè ha estat embrutat, és a dir, perquè hi ha hagut un procés d’embrutiment previ (Creissels, 1983a: 107). En aquest cas, el predicatiu *-ta* podria aportar un valor d’acompliment (*El vestit ha estat embrutat*), o expressar simplement el final d’un procés (*El vestit està brut*). En canvi, en una oració com la de (135b), el predicatiu *-ta* expressa un estat (no necessàriament el resultat d’un procés). Les oracions en què el predicatiu *-ta* remarca l’estativitat del verb al qual està sufixat normalment es tradueixen en francès i en català per oracions atributives en present i un atribut que expressa una qualitat (Creissels, 1983a: 107). A l’apartat 3.3.1.2.1 reprendrem aquest tema i l’ampliarem.

El predicatiu *-ta* es pot adjuntar a bases molt diferents per expressar l’atribució d’una qualitat a una entitat. En primer lloc, es pot adjuntar a bases verbo-nominals que funcionen com a verb, com *jankari* a (136) (Creissels, 1983a: 108):

- (136) Mooroo jankari-ta
 marabut.DEF estar/posar-se.greument.malalt.ACP·AF
 ‘El marabut està greument malalt’
 ‘El marabut s’ha posat greument malalt’

En segon lloc, *-ta* es pot combinar amb bases verbals que poden actuar com a verbs (com a (137a)) o com a qualificatius (137b) (Creissels, 1983a: 108):

- (137) a. Ñiņ jio kandi-ta jawuke
 aquest aigua.DEF ser.calent.ACP·AF massa
 ‘Aquesta aigua és massa calenta’
- b. jii kandoo ‘aigua calenta’

Finalment, el predicatiu *-ta* es pot adjuntar a bases derivades, formades amb el sufix *-yaa*, que tenen un ús verbal (Creissels, 1983a: 108):

- (138) Ñiŋ   ninsoo   booreeyaa-ta
         aquest vaca.DEF   ser.estèril.ACP·AF
         ‘Aquesta vaca és estèril’

Les oracions de sentit atributiu amb el predicatiu *-ta* són intransitives i, com ja hem apuntat, en funció de la semàntica de la forma verbal, poden expressar estats o processos. A diferència de les formes adjectivals que poden fer d’atribut en les oracions atributives del català, els verbs que apareixen amb el predicatiu *-ta* no tenen intrínsecament un valor estatiu, sinó que el poden tenir o no en funció del seu significat (un mot com *kuuraŋ*, per exemple, pot significar ‘estar malalt’ o ‘esdevenir/posar-se malalt’).

3.3.1.1.1.2. Oracions amb el verb *soto*

El verb *soto* originàriament significava només ‘adquirir, obtenir, trobar(-se) o guanyar’; a partir d’aquest significat, s’ha desenvolupat una accepció paral·lela amb el sentit de ‘tenir’ del català. El mandinga és l’únic parlar manding que ha desenvolupat aquest significat paral·lel a *tenir* a partir de *soto* (Creissels, 1996: 155; 1979a: 648). En d’altres parlars manding, com el bambara o el malinké de Kita, *soto* només és un verb d’adquisició equivalent a ‘adquirir, obtenir, guanyar’. De fet, el desenvolupament de *soto* com a verb ‘tenir’ en mandinga és un desenvolupament recent, fet que explica que aquest verb conservi encara el significat original, com veiem a l’exemple de (139a). El fet que el mandinga estigui en contacte amb llengües com el fula o el wòlof, que tenen un verb

específic equivalent a *tenir*,²³⁴ pot haver provocat aquest desenvolupament (Creissels, c. p. i 1979a: 653):

- (139) a. Seku ye kodoo soto
 Seku ACP·AF diner.DEF obtenir
 ‘En Seku ha guanyat diners’ (o ‘En Seku té diners’)
- b. Ñiŋ siiraŋo ye siŋ saba le soto
 aquest cadira.DEF ACP·AF cama/peu tres FOC tenir
 ‘Aquesta cadira té tres potes’

Un dels aspectes que val la pena de destacar de les oracions amb el verb *soto* és la utilització del predicatiu *ye*. Aquest predicatiu, que pot aportar un valor d’acompliment, apareix en les oracions en què *soto* equival a ‘obtenir’ (i el verb es tradueix, normalment, per una forma de perfet del català), com a (139a); però també apareix en les oracions en què *soto* equival a ‘tenir’ (i que normalment es tradueixen per oracions en present), com a (139b). En aquest últim cas, el predicatiu *ye* s’ha d’interpretar com un predicatiu que remarca el tret estatiu del verb *soto* ‘tenir’:

Du point de vue contrastif en particulier, il peut être intéressant aussi de noter une différence entre français et mandinka dans le fonctionnement de la combinatoire sémantique “base verbale + marqueur prédicatif” pour toute une série de verbes tels que *lâfi* ‘vouloir’, (...) *sùula* ‘avoir besoin’, *loŋ* ‘savoir’, (...) *sòto* ‘avoir’, *kànu* ‘aimer’, etc. En mandinka ces verbes prennent les marqueurs *-ta*, *ye* et *maŋ* dans les conditions où leurs correspondants en français sont au présent. Tout se passe comme si le trait sémantique “statif”, qui semble être en français une caractéristique lexicale de ces verbes, leur était en mandinka moins nettement attaché, nécessitant de toute façon d’être en quelque sorte renforcé par la présence d’un prédicatif porteur lui-même de la valeur stative. (Creissels, 1983a: 110)

---

²³⁴ En fula, la base verbal *wood-* equival a ‘tenir’; en wòlof, *am* correspon a ‘tenir’.

El verb *soto*, que normalment és transitiu, també es pot utilitzar intransitivament amb un sentit existencial ('tenir lloc, existir'), com veiem a (140) (Creissels, 1979a: 499):

- (140) Ala   soto-ta   le
      Déu   existir.ACP·AF FOC
      ‘Hi ha un Déu / Déu existeix’

El pas de la construcció transitiva a una altra d'intransitiva amb el verb *soto* implica, com en d'altres casos d'intransitivització, la promoció²³⁵ del complement directe d'aquesta construcció, és a dir, del terme que originàriament expressa l'annexat, a la posició de subjecte de l'oració intransitiva. Aquest canvi en la valència argumental de *soto* suposa un canvi en el significat del verb: si bé en la versió transitiva pot significar 'obtenir/tenir', en la versió intransitiva significa, en un primer moment, 'poder ser obtingut' i, posteriorment, 'haver-hi' (Creissels, 1979a: 503).

3.3.1.1.1.3. Recapitulació

En aquest apartat hem descrit breument algunes característiques generals de les oracions amb un verb intransitiu i el predicatiu *-ta*, i amb el verb *soto* i el predicatiu *ye*. Com ja hem comentat, els dos predicatius que normalment apareixen en aquests dos tipus d'oracions són predicatius que aporten el valor d'acompliment i, en funció del significat de cada verb, també poden expressar l'estativitat de les situacions. Aquest és un tret comú de les oracions que expressen l'atribució d'un estat a partir d'una oració amb *V-ta* i de les oracions amb *ye soto*: en funció del verb i del context, aquests predicats poden correspondre a oracions que expressen un procés (un canvi d'estat o una

---

²³⁵ S'entén per *promoció* el procés pel qual un participant que ocupava la posició de complement directe passa a ocupar la posició de subjecte de l'oració. El procés contrari és la *destitució*, és a dir, el procés pel qual un participant que ocupava la posició de subjecte és *destituit* i passa a ocupar la posició de complement directe.

adquisició, per exemple) o a oracions que expressen l'estat resultant d'aquest procés (un estat estable). En aquest últim cas, aquest tipus d'oracions del mandinga correspondran, com veurem a l'apartat 3.3.1.2, a oracions de sentit atributiu (paral·leles a *El vestit està brut*) o associatiu (paral·leles a *Té diners*) en present.

A l'apartat que ve a continuació descrivim cinc tipus d'oracions que es formen a partir de la còpula *be* o *mu*.

3.3.1.1.2. ORACIONS AMB LES CÒPULES *BE* I *MU*

A part de les oracions que acabem de veure, que es construeixen amb una forma verbal lèxica, en mandinga hi ha altres tipus d'oracions que també es poden utilitzar per a l'expressió d'estats (patològics o no) o lesions i que es formen a partir de les còpules *be* (§ 3.3.1.1.2.1) i *mu* (§ 3.3.1.1.2.2). En general, no hi ha consens a l'hora de classificar determinats elements com a còpules. Pel que fa a les llengües manding, la majoria d'autors estan d'acord a afirmar que hi ha marques predicatives no verbals (afirmatives o negatives) que aporten valors aspectuals, modals o temporals (com *be* o *mu*). El que no és tan clar és si aquestes marques es poden considerar o no còpules. Pel que fa al mandinga, hem de tenir en compte que elements com *be* o *mu* se solen considerar marques predicatives no verbals (i no còpules), però que algunes de les observacions que Pustet (2003) fa per a les còpules també són vàlides per a aquest tipus de marques (deixant ara de banda l'etiqueta que se'ls assigni). En aquesta tesi considerem que aquest tipus de partícules són còpules, en el sentit ampli d'aquest terme.

Pel que fa a la naturalesa de les còpules *be* i *mu*, tant l'una com l'altra són unitats que normalment es comporten com la combinació d'un verb i d'un predicatiu verbal (Creissels, 1983a: 161). Des d'un punt de vista sintàctic, doncs, actuen

Dindiŋolu	te	motoo	kono
nen.DEF.PL	COP·NEG	cotxe.DEF	POST

‘Els nens no són dins el cotxe’

Aquesta còpula sempre ha de portar com a mínim dos arguments: el subjecte i un argument que pot ser una forma verbal dependent (com un participi en *-riŋ*) o un SP, per exemple. El fet que en les oracions amb la còpula *be* no hi hagi cap marca predicativa, com hem vist, fa que si es volen especificar trets aspectomodals del predicat s’hagi d’utilitzar un verb com *tara* ‘trobar’ (transitiu) o ‘trobar-se’ (intransitiu), com veiem a (143). Per expressar una ordre de manera atenuada, respectuosa, o per expressar una probabilitat, en mandinga es pot utilitzar el predicatiu *si* (Creissels, 1983a: 115). Per construir una oració com *T’estaràs dins del cotxe*, en què la forma de futur del verb mostra que l’interlocutor dóna una ordre de manera educada, indirecta, es podria utilitzar el predicatiu *si* acompanyat del verb *tara*:

(143) I	si	tara	motoo	kono
2sg	POTEN·AF	trobar(-se)	cotxe.DEF	POST

‘T’estaràs dins del cotxe’ (lit. ‘Et trobaràs dins del cotxe’)

A continuació descrivim dos tipus d’oracions diferents que es poden construir a partir de la còpula de situació *be*: oracions amb *be* i una forma en *-riŋ* (forma de participi) (§ 3.3.1.1.2.1.1) i oracions amb *be* i un SP (§ 3.3.1.1.2.1.2). Com veurem a continuació, aquests dos tipus d’oracions normalment s’utilitzen per a l’expressió d’una qualificació (com a (144b)) i d’una associació (com a (144c)). A part d’aquests dos usos (i de l’ús en oracions de situació, com les de (142) i la de (144a)), la còpula de situació *be* també es pot utilitzar per formar oracions de sentit existencial, com a (144d), i per expressar valors aspectuals o temporals com l’aspecte progressiu (144e) i el futur (144f):

- (144) a. Bujo   **be**   yiroo   koto
 casa.DEF   COP·AF arbre.DEF   POST
 ‘La casa és sota un arbre’
- b. Mariama   **be**   bataa-riŋ   (ne)
 Mariama   COP·AF cansar(-se).RES   (FOC)
 ‘La Mariama està cansada’
- c. Bataa   (le)   **be**   Mariama   la
 cansament.DEF   (FOC) COP·AF Mariama   POST
 ‘La Mariama té cansament’
- Kodoo   (le)   **be**   Mariama   bulu
 diner.DEF   (FOC) COP·AF Mariama   POST/mà
 ‘La Mariama té diners’
- d. Ñoosiifaa   fula   (le)   **be**   jee
 mill.tipus   dos   (FOC) COP·AF allà
 ‘Hi ha dos tipus de mill’,²³⁶

---

²³⁶ Les oracions de situació, com la de (144a), i algunes oracions de sentit existencial, com la primera de (144d), presenten molts punts en comú en mandinga. De fet, oracions de sentit existencial com la de (144d) s’obtenen a partir de l’esquema de situació, fent aparèixer a la posició del locatiu un adverbi de lloc, *jee*, que té una referència vaga (i no dística) (Creissels, c. p.). Segons els parlants entrevistats, si es vol expressar l’existència d’una entitat a un lloc concret, però, ja no s’utilitza una oració com la de (i), sinó que s’ha de construir una oració com la de (ii):

- (i)   ‘Hi ha dos tipus de mill’   Ñoosiifaa fula (le) be jee
 (ii)   ‘A Senegal, hi ha dos tipus de mill’   Ñoosiifaa fula (le) be Senegal to

En aquesta relació, la partícula de focalització *le* també hi té un paper destacat: en funció de quin element de l’oració es focalitzi, aquesta es pot interpretar com una oració de sentit existencial o de situació. A partir de l’esquema de situació, amb la còpula *be*, si es focalitza l’entitat denotada pel SN subjecte, es pot obtenir un valor existencial, com a (iii). Si, en canvi, es focalitza el SP que expressa el lloc, es pot obtenir una lectura locativa, (iv) (Creissels, c. p.):

- (iii) Dindiŋo   **le**   be   bujo   kono
 nen.DEF   FOC   COP·AF casa.DEF   POST
 ‘Hi ha un nen dins la casa’ (lit. ‘És un nen el que és dins la casa’)
- (iv) Dindiŋo   be   bujo   **le**   kono
 nen.DEF   COP·AF casa.DEF   FOC   POST
 ‘El nen és dins la casa’ (lit. ‘És dins la casa on és el nen’)

Des d’un punt de vista tipològic, les oracions existencials i les locatives se solen diferenciar per la definitud del SN que expressa l’entitat de la qual es predica l’existència o la situació. En la majoria de llengües, el SN de les oracions existencials ha de ser indefinit (com a *Hay una/*la cucaracha en la bañera* del castellà), mentre que el de les locatives pot ser definit (com a *El restaurante está en la comarca de Osona* del castellà). El català és una excepció a aquesta

- Nenoo   **be**   kee-riŋ
 fred.DEF   COP·AF fer.RES (tenir.lloc)
 ‘Fa fred’
- e.   Yiroo   **be**   boyoo   la
 arbre.DEF   COP·AF caiguda.DEF   POST
 ‘L’arbre està caient’
- Dindiŋolu   **be**   siinoo kaŋ
 nen.DEF.PL   COP·AF dormir POST
 ‘Els nens s’estan adormint’
- f.   N   **be**   ñiŋ   sunkutoo   futuu-la
 1sg   COP·AF aquest noia.jove.DEF   esposar.INF
 ‘Esposaré aquesta noia jove’

En els apartats que vénen a continuació ens centrem sobretot en la descripció d’oracions com les de (144b) i (144c), que són els dos tipus d’oracions que es poden utilitzar per a l’atribució d’un estat o d’una sensació a una persona. Comencem per les oracions que es construeixen amb *be* i una forma verbal amb el sufix *-riŋ*.

3.3.1.1.2.1.1. Oracions amb la còpula *be* i una forma verbal en *-riŋ*

La còpula *be* pot anar acompanyada d’una forma derivada amb el sufix *-riŋ* (forma verbal dependent), en oracions com les de (145):

- (145) N   buloo   **be**   fuunu-riŋ
 1sg   braç.DEF   COP·AF   inflar.RES
 ‘Tinc el braç inflat’ (lit. ‘El meu braç està inflat’) (Creissels, 1982: 53)

---

tendència: algunes oracions existencials poden aparèixer amb SNs definites, com a *A la butxaca de la bossa hi ha el tiquet de la compra*.

N	be	bataa-riŋ	ne
1sg	COP·AF	cansar(-se).RES	FOC

‘Estic cansada’

Com ja hem vist en d’altres apartats d’aquesta tesi (§ 3.2.1 i 3.2.2), el sufix *-riŋ* s’adjunta a arrels verbals o verbo-nominals per formar elements de sentit resultatIU equivalents, a grans trets, a les formes de participi del català. Igual que aquestes, les formes en *-riŋ* poden expressar l’estat (qualitat de sentit resultatIU) en què es troba l’entitat denotada pel subjecte, (146a), o pel complement directe, (146b) (Creissels, 1983a: 140).²³⁷

- (146) a. I tu-ta nun-diŋ
3pl restar.ACP·AF amagar.RES
‘Han restat amagats’
- b. Moolu ye samoo je laa-riŋ
persona.DEF.PL ACP·AF elefant.DEF veure ajaure(‘s).RES
‘La gent ha vist un elefant ajagut’

Les formes derivades en *-riŋ* poden tenir una funció equivalent al complement predicatiu del català, com en els exemples anteriors, o actuar com a qualificatiu d’un substantiu (dins d’un SN), com a (147) (Creissels, 1983a: 109):

- (147) doko tilindiŋ un bastó dret
dendika nooriŋ un vestit brut

Tant si la forma en *-riŋ* modifica un substantiu, (147), com si actua com un complement predicatiu del subjecte o del complement directe, (146), com si apareix amb la còpula *be* en oracions com les de (145), expressa l’estat en què es troba el referent d’un substantiu i que sol ser el resultat del procés designat per l’arrel verbal a la qual s’adjunta. Així doncs, com veurem a l’apartat 3.3.1.2.1 les

---

²³⁷ Segons Creissels (1983a: 140), només una petita proporció de verbs del mandinga es pot combinar amb una forma derivada amb el sufix *-riŋ*.

tingui (a la mà) l'entitat annexada (relacions acotades i no acotades temporalment).²³⁸ Com assenyala Clark (1978: 114), moltes llengües africanes, com l'ewe, utilitzen un verb còpula acompanyat d'un sintagma amb valor locatiu que significa 'a la mà/les mans de' o 'subjectat, agafat amb les mans' per vehicular les relacions associatives.²³⁹

Pel que fa a la posposició *la*, pot tenir usos molt diversos difícils d'especificar des d'un punt de vista semàntic (Creissels, 1983a: 133). Normalment acompanya la persona afectada per un estat, com a (148b) i com veurem a l'apartat 3.3.1.2.2; però també pot tenir un valor de meta, d'instrument d'una acció, etc., com a (149a). *La*, a més, ha assumit diferents funcions: com a partícula de nexa en una relació de possessió alienable, com a (149b), o com a sufix per a un tipus de formes verbals dependents (*futuu-la* 'esposar'), com a (149c):

- (149) a.   I   bee   taa-ta   i   la   dookuo   la
               3pl   tot   marxar.ACP·AF   3pl   POST   treball.DEF   POST
               'Tots han marxat a la seva feina'
- Jaloo   lafi-ta   kodoo   la
               griot.DEF   voler.ACP·AF   diner.DEF   POST
               'El griot vol diners'

²³⁸ En català, hi ha oracions com les de (i), amb el verb *tenir*:

(i)   Tens les claus a mà?

              Si no ho tens a mà, és igual, ja m'ho donaràs

En aquest tipus d'oracions, el verb *tenir* apareix amb un SP amb el substantiu *mà* i s'utilitza, sobretot, per indicar que una persona té a l'abast, a disposició, un objecte físic. En aquest cas el substantiu *mà* també ha perdut part del seu significat, perquè oracions com les de (i) no necessàriament indiquen que la persona porta l'entitat a la mà. En italià, l'expressió *a portata di mano* expressa la mateixa noció que *tenir-ho a mà* del català.

²³⁹ La posposició *bulu* també es pot utilitzar per expressar que una persona no està directament implicada en el desenvolupament d'una situació, és a dir, que aquesta succeeix sense la intenció o el "control" de la persona (que és l'agent involuntari). En aquest sentit, *bulu* pot ser intercanviable per la posposició *fee* (Creissels, 1983a: 136), com veiem a (i). En d'altres parlars manding, com el bambara, la posposició *fee* introduïx el "complement agent", com veiem a (ii) (Creissels, 1983a: 136):

- (i)   Kodoo   domo-ta   n   fee / bulu
               diner.DEF   gastar.ACP·AF   1sg   POST
               'M'he gastat els diners sense fer-ho expressament'
- (ii)   Fini   ko-ra   n   muso   fe
               roba.DEF   rentar.ACP·AF   1sg   dona.DEF   POST
               'La roba ha estat rentada per la dona'

N   naa-ta   fooleesuo   la
 1sg   venir.ACP·AF   bicicleta.DEF POST

‘He vingut amb bicicleta’

A   ye   saa   faa   faño   la
 3sg   ACP·AF   serp.DEF   matar matxet.DEF   POST

‘Ha matat la serp a cops de matxet’

(Creissels, 1983a: 133,134)

b.   Maimouna   la   kodoo
       Maimouna   POST   diner.DEF
       ‘els diners de la Maimouna’

c.   N   fanka-ta   ñiñ   sunkutoo   futuu-la
       1sg   decidir-se.a.ACP·AF   aquest noia.jove.DEF   esposar.INF
       ‘Estic decidit a esposar aquesta noia jove’

(Creissels, 1983a: 173)

Com veurem a l’apartat 3.3.1.2.2, els predicats amb la còpula *be* i les posposicions *bulu* o *la* poden expressar relacions associatives molt diverses, i sovint estan en distribució complementària, és a dir, cada una s’ha especialitzat en l’expressió d’un tipus determinat de relacions associatives. Abans d’analitzar el significat d’oracions amb la còpula *be* com les que acabem de veure, descrivim algunes característiques generals de les oracions que es formen a partir de la còpula *mu*.

3.3.1.1.2.2. Oracions amb la còpula *mu* i *niñ* ‘amb/i’

La còpula *mu* pot aparèixer en oracions com les de (150) que normalment expressen una identificació:

- (150) a. Tubaaboo le mu
 europeu.DEF FOC COP·AF
 ‘És un europeu’ (Creissels, 1983a: 29)
- b. Ate²⁴⁰ le mu mansoo ti
 3sg FOC COP·AF rei.DEF POST
 ‘És ell el rei’ (Creissels, 1983a: 35)
- Mariama mu cafari-too le ti
 Mariama COP·AF boig.AFE.DEF FOC POST
 ‘La Mariama és la boja / una boja / boja’ (AND)

La partícula *le* que apareix en ambdós tipus d’oracions de (150) i que normalment és una partícula opcional, és obligatòria per marcar l’element de l’oració que es focalitza. La principal diferència entre l’oració de (150a) i les de (150b) és que mentre que a la primera la còpula només té un SN argument, a les oracions de (150b) aquesta apareix amb un SN subjecte i un complement posposicional format amb la posposició *ti* que aporta el valor de “en qualitat de ...” (Creissels, 1983a: 33). A diferència de les oracions de (150b), oracions com les de (150a) normalment es consideren oracions presentacionals en què només s’expressa la identificació, mentre que l’entitat identificada se sol recuperar pel context. Són oracions semblants a *This is my wife* de l’anglès o *C’est un français* del francès, que tradicionalment s’han identificat com a presentacionals. En català, correspondrien a oracions amb *Es tracta de ... (Es tracta d’un europeu)*.

La posposició *ti* que apareix en oracions amb *mu* com les de (150b) també es pot utilitzar amb verbs que expressen un canvi d’estat, com veiem a (151a), i amb verbs com *naa* ‘venir’ i *taa* ‘marxar’, amb valor d’acompanyament, (151b). També pot aparèixer en predicats que expressen una comparació, com a (151c) (Creissels, 1983a: 135,136):

---

²⁴⁰ El pronom que apareix a la posició de subjecte d’oracions com la de (150b) és un pronom enfàtic, obligatori perquè està focalitzat per la partícula *le*.

- (151) a. Keo   toloo-ta   mansoo   ti
           home.DEF   coronar.ACP·AF   rei.DEF   POST
           ‘L’home va ser coronat rei’
- b. Musoo   naa-ta   jio   ti
           dona.DEF   venir.ACP·AF   aigua.DEF   POST
           ‘La dona ha portat aigua’
           (lit. ‘La dona ha vingut amb aigua’)
- c. Sanoo kuliyyaa-ta   kodoo   ti
           or.DEF ser.pesat.ACP·AF   diner.DEF   POST
           ‘L’or és més pesat que els diners’
           (lit. ‘L’or és pesat amb relació als diners’)

Una altra característica remarcable de les oracions amb el predicatiu *mu* i el SP amb *ti* és que normalment els dos SNs de l’oració (el SN subjecte i el SN que complementa la posposició) es poden intercanviar sense variar el significat de l’oració, com veiem a (152) (Creissels, 1983a: 178):

- (152) Ate mu numoo diño le ti   =   Numoo diño le mu a ti
           ‘Ell és el fill del ferrer’   =   ‘El fill del ferrer és ell’

Les oracions amb la còpula *mu* normalment es consideren oracions identificatives, per comparació a les oracions amb la còpula *be* i una forma en *-riñ*, que se solen considerar oracions de caracterització (§ 3.3.1.1.2.1.1).

La classificació dels diferents tipus d’oracions de predicat nominal (copulatives) de les llengües és un tema que ha estat molt tractat a la bibliografia: hi ha propostes molt diferents que han intentat establir una “taxonomia” dels diferents tipus d’oracions atributives.²⁴¹ Alguns treballs de classificació de les oracions de

---

²⁴¹ A part que hi ha diferents propostes de classificació, sovint també hi ha diferents propostes terminològiques per anomenar cada tipus d’oració, com veurem a continuació. Declerk (1988 *apud* Mikkelsen, en premsa), per exemple, distingeix dos grans tipus d’oracions [SN *be* SN] en anglès: *specificational* (com *John Thomas is the bank robber*) i *predicational* (*John is a good student*). Com assenyala l’autor, el primer dels termes correspon a grans trets a etiquetes com

predicat nominal, com el de Higgins (1979) (*apud* Mikkelsen, en premsa), proposen de diferenciar quatre tipus d'oracions de predicat nominal en anglès: *predicational*, (153a), *specificational*, (153b), *identificational*, (153c), i *equative* (o *identity*), (153d) (Mikkelsen, en premsa):

- (153) a. The hat is big
           Sylvia is an architect
           Sylvia is mayor of Seattle
- b. The director of *Anatomy of a Murder* is Otto Preminger
- c. That (woman) is Sylvia
- d. Sylvia Obernauer is HER
           Cicero is Tully

Les oracions *predicacionals* prediquen una propietat o una qualitat del referent del SN subjecte. Les *especificatives* s'utilitzen per especificar qui o què és algú o alguna cosa. Les oracions *identificacionals* es caracteritzen, segons Higgins, per tenir un pronom demostratiu o un substantiu amb un demostratiu a la posició de subjecte, o, també, com assenyala Mikkelsen, el pronom *it* de l'anglès (*It is Joe Smith*).²⁴² Segons Higgins (*apud* Mikkelsen, en premsa), aquest tipus d'oracions «are typically used for teaching the names of people or of things». Finalment, les oracions *equatives* o *equacionals* identifiquen o fan equivalents els referents de les dues expressions que apareixen a l'oració.²⁴³

---

identifying/identificational i *equative/equation* de la bibliografia, i el segon, a *ascriptive, characterizational, classifying, qualifying* i *property-assigning*. L'autor també identifica d'altres tipus d'oracions [SN *be* SN] de l'anglès: *descriptively identifying* (*That man is John's brother*), *identity statement* (*The Morning Star is the Evening Star*) i *definition* (*A pyramid is what the Egyptians built to bury their pharaohs in*). En la majoria de treballs, però, només se sol parlar d'oracions identificatives *vs.* oracions de caracterització.

²⁴² Alguns autors, com Mikkelsen (en premsa), creuen que les oracions *identificacionals* es poden incloure o bé dins de les *especificacionals* (*That is Susan*) o bé dins de les *equatives* (*That woman is Susan*) i que, per tant, es poden identificar tres tipus d'oracions en lloc de quatre.

²⁴³ Per a una presentació d'aquesta proposta de taxonomia de les oracions atributives, vg. Higgins (1979). Per a propostes alternatives, vg. Mikkelsen (en premsa), entre d'altres. Stassen (1997), per la seva banda, també parla de tres tipus d'oracions d'*identitat*: les oracions que ell anomena *presentational* (presentatives o presentacionals, que correspondrien a grans trets a les *identificacionals* de Higgins (1979)), com les de l'anglès de (ia), les *equational* (equatives o

Cau fora de l'abast d'aquesta tesi presentar i discutir amb detall els diferents tipus d'oracions de predicat nominal (i les seves característiques) que tradicionalment s'han identificat. El que volem destacar és que diversos autors, entre ells Stassen (1997), Fernández Leborans (1999) i Ramos (2002), han assenyalat que moltes vegades una mateixa oració pot tenir, segons el context, una interpretació o bé d'identificació o bé de caracterització (vg. nota 72 de l'apartat 2.2.4.1):

- (154) a. Warsaw is the capital of Poland (identificació/caracterització)
 Pedro es el presidente del club²⁴⁴
- b. Juan es un amigo (identificació/caracterització)

Aquesta observació es podria aplicar al mandinga. Tradicionalment les diferències d'ús entre les còpules *be* i *mu* en oracions de sentit atributiu s'atribueixen al tipus d'oració que formen: es diu que *be* forma atributives de caracterització, (155c), i *mu*, atributives d'identificació, (155a,b):

- (155) a. Tubaaboo le mu
 europeu.DEF FOC COP·AF
 'És un europeu' (Creissels, 1983a: 29)
- b. Ate le mu mansoo ti
 3sg FOC COP·AF rei.DEF POST
 'És ell el rei' (Creissels, 1983a: 35)

---

equacionals), com la de (ib), i les *specificational* (*especificacionals* o *especificatives*), com la de (ic) (Stassen, 1997: 101-103):

- (i) a. That's my house over there
 Bill, this is Trudy, my wife
 b. The *Morning Star* is the *Evening Star*
 (Frege, 1892, *apud* Stassen, 1997)
 c. Warsaw is the capital of Poland

²⁴⁴ Com ja hem vist a la nota 72, no tots els autors estan d'acord a afirmar que oracions com les de (154a) poden tenir una doble interpretació. Vg. Stassen (1997: 102,103) per a una explicació detallada de les dues interpretacions que poden rebre les oracions de (154a).

c.	Dookuulaa	be	bataa-riŋ	ne
	treballador.DEF	COP·AF	cansar(-se).RES	FOC
	‘El treballador està cansat’			

No obstant això, creiem que l’anàlisi d’alguns exemples revela que la diferència entre l’ús de *mu* i el de *be* té més a veure amb el tipus de sintagmes que acompanyen la còpula que amb el tipus d’oració que es forma. La majoria de parlants entrevistats coincideixen a dir que oracions atributives amb *mu* poden tenir diferents significats, que es poden relacionar amb la identificació, però també amb la caracterització. L’elecció de la còpula *mu* o de *be* té a veure, sobretot, amb el tipus de sintagmes que formen les oracions i no tant, com s’ha defensat tradicionalment, amb el fet que expressin una identificació o una caracterització. Des d’aquest punt de vista, el mandinga s’alinearia amb d’altres llengües que també poden tenir dos tipus d’oracions atributives diferents en funció del sintagma que fa de predicat de l’oració. Pustet (2003: 47) esmenta, per exemple, el cas del shilluk (o *dhok-chollo*), llengua de la família nilosahariana parlada al Sudan, en què els SNs predicats es combinen amb la còpula *ba*, mentre que els sintagmes adjectivals es combinen amb *bera*. En català, alguns usos del verb *ser* també es diferencien d’*estar* per la possibilitat que el predicat sigui un SN (*És un metge* vs. **Està un metge*).

Igual que les oracions amb la còpula *be*, les oracions amb *mu* no tenen cap marca predicativa que indiqui els valors aspectomodals (i temporals) de l’oració. Aquesta característica fa que quan es volen especificar aquests trets s’hagi d’utilitzar un altre tipus d’oracions, amb el verb *ke* ‘fer’, per indicar la relació d’identificació (o de caracterització) entre dues entitats, com veiem a (156) (Creissels, 1983a: 177):

- (156) a. Jamaajamaa, ñiŋ moolu ka ke
 sovint aquest persona.DEF.PL INACP·AF esdevenir
 tilibonkoolu le ti
 est.DEF.PL FOC POST
 ‘Normalment, aquesta gent és gent de l’est’
- b. Ñiŋ moolu mu tilibonkoolu le ti
 aquest persona.DEF.PL COP·AF est.DEF.PL FOC POST
 ‘Aquesta gent és gent de l’est’

A diferència de l’oració de (156b), que normalment només s’emet quan es té davant el referent del qual es predica una identificació o una qualitat, a l’oració de (156a) amb el predicatiu *ka* no cal que el referent del SN subjecte de l’oració sigui davant de l’interlocutor. A l’apartat 3.3.3 ampliarem aquesta relació entre la còpula *mu* i el verb *ke*.

Una variant de les dues estructures que acabem de veure amb la còpula *mu* és la que apareix en oracions com les de (157):

- (157) Mariama niŋ konobayoo le mu
 Mariama amb diarrea.DEF FOC COP·AF
 ‘La Mariama té diarrea’ (lit. ‘La Mariama és amb la diarrea’)
- Mariama, a niŋ bataa le mu
 Mariama, 3sg amb cansament.DEF FOC COP·AF
 ‘La Mariama té cansament/està cansada’
 (lit. ‘La Mariama és amb el cansament’)

(AND)

Una de les particularitats de les oracions amb la còpula *mu* de (157) és que es formen amb *niŋ* ‘amb/i’. Creissels (1979b) ha assenyalat que en llengües com el wòlof, el baoulé (llengua de la família kwa) o el manding hi ha un tipus d’elements que poden o bé coordinar dos SN (‘i’), o bé funcionar com una

preposició (que es pot traduir per ‘amb’) i introduir un SN, que normalment s’interpreta com un comitatiu o un instrumental. Una de les característiques d’aquest tipus d’elements, i que fa que no es puguin considerar pròpiament conjuncions de coordinació (en el sentit de les llengües europees), és que només poden “coordinar” dos SN.²⁴⁵ En mandinga, *nij* equival a ‘amb/i’ i es pot utilitzar en oracions com les de (158):

- (158) Ibahim   *nij*   Mariama   *taa-ta*   Tambacunda
 Ibrahim   *amb/i* Mariama   *anar.ACP·AF*   Tambacunda
 ‘L’Ibrahim i la Mariama han anat a Tambacunda’ /
 ‘L’Ibrahim ha anat a Tambacunda amb la Mariama’
- Tubaaboo   *nij*   *seefoo*   *diyaamu-ta*
 europeu.DEF   *amb/i*   *cap.DEF*   *parlar.ACP·AF*
 ‘L’europeu ha parlat amb el cap’   (Creissels, 1983a: 100)
- Sunkutoo   *nij*   *kumboo*   *naa-ta*
 noia.jove.DEF   *amb/i*   *plorar/plor*   *venir.ACP·AF*
 ‘La noia jove ha vingut amb plors / plorant’ (Creissels, 1983a: 100)
 (lit. ‘La noia jove amb plors/amb plorar ha vingut’)

Creissels (1983) anomena aquest tipus de construccions *extensions associatives del nom* (o *construccions associatives* (Creissels, en premsa: 143), tota la seqüència [SN1 *nij* SN2]) i remarca que tenen molts punts en comú amb les construccions de predicació secundària. Una de les característiques de les *construccions associatives* és que poden aparèixer al final de l’oració, sempre i quan hi hagi un pronom (*a* a (159)) que reprengui el SN amb el qual es relaciona:

---

²⁴⁵ En mandinga, per exemple, la coordinació entre dos predicats verbals (equivalent a ‘Es va llevar i va marxar’ del català) es pot fer o bé a través de la juxtaposició dels dos predicats, com a *A wulita a taata* ‘Ell es va llevar ell va marxar’, o bé amb la nominalització del verb (amb *ka*, una mena de marca d’infinitiu), com a *A wulita ka taa* ‘Ell es va llevar (per) marxar’ (Creissels, 1979b: 135,136).

- (159) Jaloo   naa-ta,   a   niŋ   a   la   musoo
           griot.DEF   venir.ACP·AF 3sg   amb/i 3sg   POST   dona.DEF
           ‘El griot ha vingut amb la seva dona’
           (lit. ‘El griot ha vingut, ell amb la seva dona’)

L'esquema N + *niŋ* + N + *le* + *mu* expressa un tipus de relació associativa que és temporal, com veurem a l'apartat següent.

3.3.1.1.2.3. Recapitulació

Una de les característiques de les còpules *be* i *mu* és, com hem vist en aquest apartat, que són equivalents a la combinació d'un verb i d'una marca predicativa, és a dir, normalment fan referència a situacions en present i no es combinen amb cap marca que especifiqui els valors aspectomodals o temporals de l'oració. Si es volen especificar els trets aspectomodals i temporals s'han d'utilitzar formes verbals que es puguin combinar amb un predicatiu i que puguin tenir un significat paral·lel a les oracions atributives amb *be* i *mu*. En aquest cas, normalment s'utilitzen els verbs *tara* ‘trobar(-se)’ i *ke* ‘fer/fer-se’ per a *be* i *mu* respectivament. Pel que fa a les diferències entre les oracions amb la còpula *be* i les que es formen amb *mu*, hem vist que, mentre que les primeres es poden combinar o bé amb una forma verbal en *-riŋ* o bé amb un SP, les oracions amb *mu* apareixen amb un SN sol (que pot portar una extensió associativa amb *niŋ*) o amb un SN i un SP amb la posposició *ti*. Normalment aquest tipus d'oracions amb *mu* poden expressar tant relacions d'identificació com de caracterització.

A continuació recollim algunes característiques morfosintàctiques generals de les oracions que acabem d'analitzar en aquest apartat i que es poden formar o bé a partir d'una forma verbal lèxica o bé a partir d'una còpula.

3.3.1.1.3. CONCLUSIONS

En aquest apartat hem descrit algunes característiques morfosintàctiques de cinc tipus d'oracions mandingues que es poden utilitzar per expressar l'atribució d'un estat o d'una sensació a una persona i que es formen o bé a partir d'un verb lèxic o bé a partir d'una còpula. Una de les característiques que diferencia els dos grups que hem establert, és a dir, les oracions amb un verb lèxic i les oracions amb una còpula, és la possibilitat d'aparèixer amb una marca predicativa: a diferència de les formes verbals plenes (com *soto*), les còpules *be* i *mu* són equivalents a la combinació d'un verb i d'una marca predicativa i, per tant, apareixen sense aquest tipus de marques.

En aquest apartat també hem vist que les oracions que estudiem poden tenir usos molt diversos, no necessàriament lligats a l'expressió de l'atribució o de l'associació d'un estat o una sensació a una persona:

(160) a. <i>V-ta</i>	Aspecte d'acomplert
b. <i>Soto</i>	Associació
c. Còpula <i>be</i>	Situació
d. Còpula <i>mu</i>	Identificació o caracterització

Un cop descrites algunes característiques generals d'aquest tipus de predicats mandingues, a l'apartat que ve a continuació destacarem els significats vinculats a l'expressió d'un estat o d'una sensació que poden tenir aquestes oracions. Com veurem a continuació, i com ja hem apuntat, la distribució nocional de les oracions de (160) és la següent:

- (161) a. Oracions de sentit atributiu:
- a1. *V-ta*
  - a2. *be -riŋ*

- b. Oracions de sentit associatiu:
b1. <i>soto</i>	Esquema d'acció
b2. <i>be</i> + SP	Esquema de situació
b3. <i>mu</i> + <i>niη</i> 'amb'	Esquema d'acompanyament ²⁴⁶

A part de descriure els usos atributius i associatius de les oracions de (161) també analitzarem les relacions que hi pot haver entre les unes i les altres, tant des d'un punt de vista morfosintàctic (l'ús d'una mateixa còpula, per exemple), com des d'un punt de vista nocional.

3.3.1.2. CRITERI NOCIONAL

En aquest apartat presentem les característiques dels diferents tipus d'oracions que hem descrit a l'apartat anterior (§ 3.3.1.1) que fan que les puguem considerar oracions atributives o oracions associatives. Com ja hem vist, moltes vegades aquest no és l'únic sentit que poden tenir els diferents tipus d'oracions: les oracions amb la còpula *mu*, per exemple, normalment expressen una identificació o una caracterització, però també es poden utilitzar, combinades amb *niη* 'amb', per expressar l'associació entre dues entitats. Per això, en aquest apartat deixem de banda la forma que tenen les oracions i ens centrem en el sentit que prenen en determinats contextos i amb determinats tipus d'arguments. A l'apartat 3.3.1.2.1 presentem les oracions de sentit atributiu del mandinga, bàsicament, les oracions amb *V-ta* i les oracions amb la còpula *be* i una forma verbal en *-riη*. A l'apartat 3.3.1.2.2, en canvi, analitzem les oracions de sentit associatiu que poden tenir la forma o bé d'oracions amb una forma verbal lèxica, *soto* 'tenir', o bé la forma d'oracions amb les còpules *be* o *mu*. Finalment, a l'apartat 3.3.1.2.3 recollim les relacions que presenten ambdós tipus d'oracions, les de sentit atributiu i les de sentit associatiu, en mandinga.

---

²⁴⁶ Com veurem a continuació, les oracions de sentit associatiu es poden desenvolupar a partir d'esquemes molt diferents (Heine, 1997). Tres d'aquests esquemes són els que hi ha en mandinga: l'esquema d'acció, el de situació i el d'acompanyament. La denominació d'aquests esquemes mostra el sentit original que tenen les oracions, a partir del qual s'expressa la relació associativa entre dues entitats.

3.3.1.2.1. ORACIONS ATRIBUTIVES

Hi ha tres tipus d'oracions diferents del mandinga que poden equivaler a oracions atributives del català (amb *ser/estar*): com ja hem vist a l'apartat anterior, dos d'aquests tipus d'oracions es formen a partir d'una còpula, *be* a (162b) i *mu* a (162c); el tercer tipus d'oració atributiva es forma a partir d'una forma verbal i del predicatiu *-ta*, com la de (162a):

- (162) a.   Dookuulaa   bataa-ta   le
                  treballador.DEF   cansar(-se).ACP·AF   FOC
                  ‘El treballador està cansat’
- b.   Dookuulaa   be   bataa-riŋ   ne
                  treballador.DEF   COP·AF   cansar(-se).RES   FOC
                  ‘El treballador està cansat’
- c.   Mariama   mu   cafari-too   le   ti
                  Mariama   COP·AF   boig.AFE.DEF   FOC   POST
                  ‘La Mariama és la boja / una boja / boja’   (AND)

Pel que fa a les oracions de (162a) i (162b), segons alguns dels parlants nadius que hem entrevistat, ambdues es poden utilitzar per expressar la mateixa situació, l'atribució d'un estat o d'una propietat. La primera de les oracions, (162a), està construïda a partir del predicatiu *-ta*; la segona, en canvi, presenta la còpula *be* acompanyada d'una forma derivada de l'element verbo-nominal (amb el sufix *-riŋ*). A diferència de les atributives de caracterització del català (§ 2.1.2), la distribució d'aquests dos tipus d'oracions atributives del mandinga amb *be -riŋ* i amb *-ta* no depèn de distincions entre predicats que denoten estats acotats i predicats que denoten estats no acotats temporalment. Com veiem en els exemples de (163), un mateix estat, temporalment acotat o no acotat, es pot expressar amb ambdós tipus d'oracions:

- (163) a. Buño wara-ta le
 casa.DEF ser.gran.ACP·AF FOC
 ‘La casa és gran’ (Creissels, 1983a: 107)
- Buño be wara-riñ ne
 casa.DEF COP·AF ser.gran.RES FOC
 ‘La casa és gran’
- b. A bataa-ta le
 3sg cansar(-se).ACP·AF FOC
 ‘Està cansat’
- A be bataa-riñ ne
 3sg COP·AF cansar(-se).RES FOC
 ‘Està cansat’

Les oracions atributives de (163a) expressen una propietat que no està acotada en el temps (la propietat de ser gran); les de (163b), en canvi, expressen un estat que sol estar acotat temporalment (l'estat de cansament). Ambdós tipus d'estats es poden expressar tant amb una oració amb *-ta* com amb una oració amb *be -riñ*. La distribució d'aquests dos tipus d'oracions atributives del mandinga no respon, doncs, a factors aspectuals com els que determinen la distribució de les oracions atributives del català amb *ser* i *estar*.

En les entrevistes a parlants nadius de mandinga hem recollit oracions com les que presentem a (164), amb la marca predicativa *-ta*, (164a), i amb la còpula *be* i una forma sufixada en *-riñ*, (164b):

- (164) a. Joan barama-ta le ‘En Joan està ferit’
 Joana konomaa-ta le ‘La Joana està embarassada’
 Joan ñaamaa-ta le ‘En Joan és boig’
- (BIB)
- b. Mariama be barama-riñ ne
 ‘La Mariama està ferida’

Mariama be konomaa-riŋ ne
'La Mariama està embarassada'

Mariama baloo be kandi-riŋ ne
'La Mariama està enfebrada'

(AND)

Les oracions de (164) són el resultat d'una de les proves fetes als parlants mandingues durant les entrevistes. En aquesta prova, els parlants havien de construir una oració a partir de la combinació de dues paraules, un substantiu (un nom propi) com *Mariama* o *Joan*, i un qualificatiu com *ferit*, *embarassada*, *boig* o *enfebrat*. A partir d'aquestes dades, els parlants van formular oracions com les de (164), equivalents, segons ells, a oracions de sentit atributiu amb verbs com *ser* o *estar* del català, castellà o francès.²⁴⁷

Els parlants no solen fer cap diferència entre aquests dos tipus d'oracions atributives i poden utilitzar-les indistintament. Tot i això, sembla que s'hi pot establir una diferència de matis, com podem veure a partir dels exemples de (165) (Creissels, 1983a: 169,170):

- (165) a.   Dindiŋo   be   siinoo-riŋ
nen.DEF   COP·AF   dormir.RES
'El nen està adormit'
- Loo   be   sinan-diŋ
fusta.DEF   COP·AF   mullar/ser.humit.RES
'La fusta està humida'
- Keo   be   kuuran-diŋ
home.DEF   COP·AF   posar-se/estar.molt.malalt.RES
'L'home està molt malalt'

---

²⁴⁷ Recordem que en les proves de producció oral dirigida, en què s'havien de relacionar diferents paraules dins d'una oració, els parlants havien de formular, primer de tot, les oracions que utilitzarien en català, castellà o francès, i després dir l'oració corresponent en mandinga.

- b. Dindiño   siinoo-ta
 nen.DEF   dormir.ACP·AF
 ‘El nen s’ha adormit’
- Loo   sinan-ta
 fusta.DEF   mullar/ser.humit.ACP·AF
 ‘La fusta s’ha mullat’
- Keo   kuuran-ta
 home.DEF   posar-se/estar.molt.malalt.ACP·AF
 ‘L’home s’ha posat molt malalt’

La diferència que es pot observar entre les oracions de (165a) i les de (165b) és que les primeres expressen pròpiament un estat, sense fer referència directa al procés que pot haver desenvolupat aquest estat resultant (*La fusta està humida*) (Creissels, 1983a: 169). Les oracions amb el predicatiu *-ta* (165b), en canvi, es referirien de manera més marcada a l’acompliment del procés designat pel verb (*La fusta s’ha mullat*).²⁴⁸ Aquesta particularitat del predicatiu *-ta* també queda palesa en exemples d’altres parlars manding, com el malinké de Kita (Creissels, en premsa: 71):

- (166) a. A   sin   kadi-da
           3sg   cama.DEF   trencar.ACP·AF
           ‘S’ha trencat la cama’ (lit: ‘La seva cama s’ha trencat’)
- b. A   sin   kadi-nin
           3sg   cama.DEF   trencar.RES
           ‘Té la cama trencada’ (lit. ‘La seva cama trencada’)

---

²⁴⁸ Com veurem a continuació, però, hem de tenir en compte que sovint la diferència entre les oracions amb el predicatiu *-ta* que expressen l’acompliment d’un procés, i les que apareixen amb la còpula *be* i una forma en *-riŋ*, que denoten un estat pròpiament dit, no sempre és tan clara. Com anirem veient en aquest apartat, si bé les oracions amb la còpula *be* només poden rebre una lectura estativa, les oracions amb una forma verbal i el predicatiu *-ta* poden rebre una lectura o una altra (o totes dues), és a dir, una lectura estativa o processual, en funció de la semàntica de cada verb / oració.

En les oracions de (166), es veu clarament la diferència entre les oracions amb el predicatiu *-ta* (predicatiu d'acomplert) i les oracions amb una forma verbal dependent amb *-nin* (una forma de participi resultatiu).²⁴⁹ La primera de les oracions, (166a), expressa l'acompliment del procés designat pel verb (*trencar*); la segona, (166b), en canvi, denota l'estat resultant d'aquest procés. Seguint la traducció d'aquests exemples, podríem dir que les glosses d'exemples com els de (164a) serien més aviat les que presentem a (167), que poden destacar que l'estat que s'expressa és l'estat final d'un procés:

(167)	En Joan s'ha ferit	/	En Joan està ferit
	La Joana s'ha quedat embarassada	/	La Joana està embarassada
	En Joan ha embogit	/	En Joan és boig

Com ja hem apuntat, la principal diferència entre un tipus d'oració i l'altre (amb *V-ta* i amb *be -riŋ*) és la dinamicitat de la situació: el primer tipus d'oració pot denotar o bé una situació estàtica o bé una situació dinàmica (no homogènia), mentre que el segon tipus sempre expressa una situació no dinàmica (homogènia, que no evoluciona). O, dit d'una altra manera, el verb del primer tipus d'oracions pot expressar el canvi entre una situació inicial i una situació final (l'acompliment d'un procés), i el participi del segon tipus d'oracions denota, només, un estat resultant (sense referir-se al procés). Aquesta diferència explica que puguem traduir oracions com les de (168a) com *En Joan s'ha ferit* o *En Joan està ferit*, mentre que oracions com les de (168b) equivalen només a *En Joan està ferit*:

- (168) a. Joan barama-ta le
           'En Joan s'ha ferit' / 'En Joan està ferit'
- b. Joan be barama-riŋ ne
           'En Joan està ferit'

---

²⁴⁹ En el malinké de Kita una oració com la de (166b) es pot construir sense la còpula *be* (a diferència de les oracions equivalents del mandinga).

El fet que oracions com les de (168a) es puguin interpretar com a equivalents a *En Joan està ferit* s'explica perquè, de fet, si una persona s'ha ferit significa que està ferida. La primera oració, (168a), per tant, indica el pas d'estar sa a estar ferit (el punt final de l'adquisició d'un estat nou),²⁵⁰ la segona, (168b), en canvi, expressa el manteniment de l'estat adquirit (la ferida).

Hem de tenir en compte, però, que el tret de dinamicitat que acabem d'esmentar per a algunes atributives amb el predicatiu *-ta* no es pot generalitzar a totes les oracions d'aquest tipus. Com ja hem vist, el predicatiu *-ta* també es pot adjuntar a verbs que tenen un valor pròpiament estatiu, com a (169) (Creissels, 1983a: 107,108):

- (169) Bujo   wara-ta
           casa.DEF   ser.gran.ACP·AF
           ‘La casa és gran’
- Suboo   ken-ta
           carn.DEF   ser.gras.ACP·AF
           ‘La carn és grassa’

El fet que una atributiva amb el predicatiu *-ta* pugui denotar o no l'acompliment d'un procés en lloc d'un simple estat depèn del significat de cada base verbal (Creissels, 1983a: 107). Les oracions en què aquest predicatiu remarca l'estativitat del verb al qual està sufixat normalment es tradueixen per oracions en present del català, com veiem en les traduccions dels exemples de (169). En aquest sentit, el predicatiu *-ta* es comporta com *ye* (i com el predicatiu negatiu

---

²⁵⁰ En el cas dels predicats de canvi d'estat en què el punt d'inflexió suposa el final d'un procés i l'adquisició d'un estat nou, normalment es parla de predicats ingressius (o incoatius), és a dir, predicats que destaquen el punt inicial en què comença un estat que continua (com *marejar-se*). Com hem vist a l'apartat 2.2.4.2, oracions com *Va fer un infart* són predicats ingressius que, a diferència d'altres com *tenir un infart*, expressen el punt d'inflexió que suposa el pas d'un estat a un altre. Porroche (1988) estudia els verbs o predicats que expressen el canvi d'estat i afirma que en espanyol (i en català també) hi ha tres procediments per expressar el canvi d'estat: (a) construccions copulatives en què apareix un verb de canvi com *ponerse, quedarse, volverse*, etc.; (b) perífrasis verbals en què apareixen els verbs *ser* o *estar*: *llegar a ser/estar, pasar a ser/estar*, etc.; (c) verbs derivats de substantius o adjectius que expressen un canvi d'estat: *enloquecer, alegrarse*, etc.

corresponent, *maŋ*) que, com hem vist a l'apartat 3.3.1.1.1.2, també pot emfatitzar l'estativitat d'alguns verbs com *soto* 'tenir' o *loŋ* 'saber' d'oracions com les de (170):

- (170) Maimouna ye wulu fula soto le
 Maimouna ACP·AF gos dos tenir FOC
 'La Maimouna té dos gossos'
- Tubaaboo maŋ n na aadoo loŋ
 europeu.DEF ACP·NEG 1pl POST costum.DEF saber
 'L'europeu no coneix els nostres costums' (Creissels, 1983a: 111)

Ambdós predicatius, *-ta* i *ye* (*maŋ* per a les oracions negatives), doncs, poden deixar de fer referència a un procés acomplert, en combinació amb determinats verbs que tenen valor estatiu.

Com acabem de veure, en alguns casos les oracions amb el predicatiu *-ta* poden tenir un valor d'estativitat igual que les que es formen amb la còpula *be* i una forma verbal en *-riŋ*. En d'altres casos, però, i en funció del significat del verb, les oracions amb el predicatiu *-ta* expressen l'acompliment d'un procés.

En les entrevistes a parlants de mandinga hem documentat una variant d'oracions com les de (163):

- (171) Yanke be barama-riŋ a siŋo to
 Yanke COP·AF ferir.RES 3sg cama/peu.DEF POST
 'La Yanke està ferida de/a la cama'
- N barama-ta n siŋo to
 1sg ferir.ACP·AF 1sg cama/peu.DEF POST
 'Estic ferida de/a la cama' / 'M'he ferit de/a la cama'

set tipus de nocions associatives o “possessives” diferents (Heine, 1997: 34,35):²⁵¹

- (a) possessió física o momentània: ‘I want to fill in this form; do you have a pen?’;
- (b) possessió temporal o accidental: ‘I have a car that I use to go to the office but it belongs to Judy’;
- (c) possessió permanent: ‘Judy has a car but I use it all the time’;
- (d) possessió inalienable: la possessió es considera inseparable del posseïdor: ‘I have blue eyes/two sisters’;
- (e) possessió abstracta: la possessió no és visible o tangible, com una malaltia, un sentiment o qualsevol altre estat psicològic: ‘He has no time/no mercy’;
- (f) possessió inalienable inanimada: a diferència de la possessió inalienable, en aquest cas el posseïdor és una entitat inanimada: ‘That tree has few branches’;

---

²⁵¹ Considerem que algunes de les distincions que estableix Heine (1997) entre els set tipus diferents de “nocions possessives” no són, en general, distincions excloents. És a dir, si bé la distinció entre una relació física, una de temporal i una de permanent és una distinció excloent, perquè implica períodes temporals diferents de possessió, la distinció entre aquestes tres nocions i la noció d’abstractesa no és de la mateixa naturalesa. Una relació abstracta pot ser momentània, temporal o permanent, de la mateixa manera que un concepte concret. No obstant això, aquesta particularitat no queda reflectida en la taula que elabora Heine (1997) i que reproduïm a (i). Hi ha cinc paràmetres que estableixen les set distincions entre tipus de possessions que hem recollit al text (de (a) a (g)): (a) el posseïdor és un ésser humà; (b) la possessió és un ítem concret; (c) el posseïdor té el dret d’utilitzar la possessió; (d) el posseïdor i la possessió són propers espacialment; (e) la possessió no té un límit temporal concebible (Heine, 1997: 39). Com veiem a (i), les nocions de possessió física, temporal i permanent impliquen que la cosa posseïda ha de ser un ítem concret (i no hi ha la possibilitat que sigui abstracte). Per altra banda, s’especifica que la possessió abstracta pot tenir un límit temporal concebible o no. A (i) recollim les distincions que estableix Heine (1997: 39):

(i)

	Físic (momentani)	Temporal	Permanent	Inalienable	Abstracte	Inani / inali	Inani / ali
(a)	+	+	+	+	+	-	-
(b)	+	+	+	+	-	+	+
(c)	+	+	+	+/-	-	-	-
(d)	+	+	+	+/-	+	+	+
(e)	-	-	+	+	+/-	+	-

- (g) possessió alienable inanimada: el posseïdor és una entitat inanimada i la cosa posseïda és una entitat separable del posseïdor: ‘That tree has crows on it’.

Com acabem de veure, el concepte d’associació entre dues entitats és un concepte bastant abstracte que pot incloure nocions que no necessàriament es refereixen a la possessió en el sentit estricte de la paraula. Els éssers humans tendim a concebre els conceptes o les realitats més abstractes i complexes a partir d’experiències més accessibles o més fàcilment delimitades, és a dir, més bàsiques i concretes (Lakoff i Johnson, 1980). Segons Heine (1997), normalment l’expressió del concepte d’associació deriva de dominis més concrets: basant-se en treballs com els de Locker (1954, *apud* Heine, 1997) o Claudi (1986, *apud* Heine, 1997), l’autor identifica vuit esquemes diferents a partir dels quals es pot desenvolupar, des d’un punt de vista diacrònic, l’expressió de l’associació:

(173) X takes Y	ACCIÓ
Y is located at X	LOCALITZACIÓ ²⁵²
X is with Y	COMPANYIA O ACOMPANYAMENT ²⁵³
X’s Y exists	GENITIU
Y exists for/to X	META
As for X, Y exists	TÒPIC

²⁵² En aquesta tesi utilitzem el terme *situació* en lloc del de *localització* perquè té un sentit més general que s’adiu millor al tipus d’oracions del mandinga que presenten aquest esquema.

²⁵³ Tot i que Heine (1997: 53-57) utilitza indistintament els termes *Companion Schema* i *Accompaniment Schema*, F. X. Lamuela (c. p.) ens ha fet notar que és més encertat parlar d’*esquema d’acompanyament*, perquè el mot *companyia* remet més aviat a una situació en què l’acompanyament és animat. En algunes llengües, com el català, tant l’acompanyament com la companyia s’expressen amb un mateix element: *Ve amb la seva germana* i *Ve amb dos llibres*. En d’altres llengües, en canvi, hi ha un element que expressa la noció general d’acompanyament (o “associació”: acompanyament, instrument, etc.), i un altre que vehicula la de companyia. És el cas, per exemple, de varietats llemosines de l’occità: *emb* sol expressar els valors generals d’acompanyament o d’instrument (ia), i *coma*, el valor de companyia, (ib) (Delpastre, 1996: 21, 36 i 54):

- (i) a. Lo trobave òrre, emb son grand nas ‘El trobava lleig, amb el seu nas gros’
Li faguet lavar son uelh emb una aiga
lit. ‘Li va fer rentar el seu ull amb una aigua’
b. Mas petitas cosinas eran vengudas coma lors pairs
‘Les meves cosines petites havien vingut amb els seus pares’

El valor de companyia és, de fet, un valor més especialitzat per comparació al valor general d’acompanyament.

Y exists from X

ORIGEN

Y is X's

EQUACIÓ

Aquests vuit esquemes solen ser l'origen de les oracions associatives que es poden rastrejar a través de les llengües del món. A (174) exemplifiquem cadascun d'aquests esquemes, deixant a part, de moment, els tres que hi ha en mandinga (l'esquema d'acció, el de situació i el d'acompanyament):

(174) a. **Esquema genitiu** (turc: Lyons, 1967: 395, *apud* Heine, 1997: 58)

Kitab-im   var
llibre-meu   existent
'Tinc un llibre'

b. **Esquema meta** (quítxua: Bills, Vallejo i Troike, 1969: 186 *apud* Heine, 1997: 59)

Waska tiya-puwan
corda   existir-per.a.mi
'Tinc una corda'

c. **Esquema tòpic** (cahuilla, llengua de la família uto-asteca: Seiler, 1983: 58 *apud* Heine, 1997: 62)

Wíkikmaĩ-em hem-wákʔa   míyaxwen
ocell-PL   seus.ala   existir
'Els ocells tenen ales'

d. **Esquema origen** (eslavi, llengua na-dené: Rice, 1989, *apud* Heine, 1997: 64)

Ts'ét'ú   nets'e
cigarro   tu.de
'Tens un cigarro?'

- e. **Esquema equació** (rus: Lyons, 1967: 394, *apud* Heine, 1997: 65)

Kniga moja
 llibre meu
 ‘El llibre és meu’

Com hem vist a l’apartat anterior, en què hem presentat els diferents tipus d’oracions, en mandinga els tres esquemes que s’han gramaticalitzat per a l’expressió de relacions associatives són l’esquema d’acció, amb el verb *soto*, (175a); l’esquema de situació, amb la còpula *be* i un SP amb *bulu* o *la* (175b); i l’esquema d’acompanyament, amb la còpula *mu* i *niŋ* ‘amb’, (175c):

- (175) a. A ye tulumoo soto (le)
 3sg ACP·AF orella.dolor.DEF tenir (FOC)
 ‘Té mal d’orella’
- b. Motoo be n bulu
 cotxe.DEF COP·AF 1sg POST/mà
 ‘Tinc un cotxe’ (Creissels, 1983a: 164)
- Konkoo le be a la
 gana.DEF FOC COP·AF 3sg POST
 ‘Té gana’
- c. Mariama niŋ konobayoo le mu
 Mariama amb diarrea.DEF FOC COP·AF
 ‘La Mariama té diarrea’ (AND)

Aquests tres tipus de construccions, que originàriament o bé expressaven una acció o una situació, o bé tenien valor d’acompanyament, s’han gramaticalitzat i han adoptat un sentit nou, més abstracte: «a linguistic expression E, in addition to its conventional meaning M_1 , receives a more abstract and more grammatical meaning M_2 » (Heine, 1997: 76). Hi ha un procés entre el sentit original (el *source meaning*) i el sentit final (el *target meaning*) que adopta una oració (Heine, 1997: 49). En el cas de l’esquema d’acció, per exemple, hi ha una

evolució entre el significat original (amb un verb que significa ‘agafar’, per exemple) i el significat final de l’oració (quan el verb passa a ‘tenir’). L’estadi intermedi d’aquest procés correspon al període durant el qual l’oració pot rebre dues interpretacions: una que correspon al significat de l’esquema originari i l’altra que correspon al significat de l’esquema resultatíu. Com assenyala Heine (1997), aquest procés de gramaticalització pot tenir diferents efectes: pot comportar, per exemple, la *descategorització* d’alguns elements de l’oració. És a dir, alguns elements poden deixar de tenir les propietats que els solen caracteritzar com a membres d’una categoria gramatical. En un esquema locatiu reinterpretat com a predicat d’associació, l’element pre/posposicional pot perdre la propietat de commutació amb d’altres elements pre/pospositivals. Els esquemes originals (*source schema*) se solen fixar amb una forma determinada per expressar les relacions d’associació.

3.3.1.2.2.1. Esquema d’acció

Un estudi tipològic mostra que hi ha diverses llengües al món que vehiculen la relació associativa a través d’un verb equivalent a *tenir* que regeix dos arguments: el subjecte (que normalment expressa l’annexant) i un complement directe (l’annexat). El mandinga n’és un exemple: com hem vist a l’apartat 3.3.1.1.1.2, en l’estat actual de la llengua, el verb *soto* es pot utilitzar en gairebé els mateixos contextos que el verb *tenir* del català.

La majoria de verbs que adopten un sentit equivalent al del verb *tenir* del català s’han desenvolupat a partir de verbs transitius i responen a un dels tres patrons següents (Creissels, 1996: 152):

- (a) a partir de la forma de perfet de verbs com *prendre* o *agafar*, el sentit dels quals implica un paper actiu del subjecte (com hem vist a l'apartat 2.2.1 (nota 52), en llatí el verb *tenere* volia dir 'agafar o tenir agafat (especialment amb les mans)');
- (b) a partir de la forma de perfet de verbs com *rebre* o *trobar*, el sentit dels quals implica una adquisició que no necessàriament ha de suposar la participació activa del subjecte;
- (c) a partir de la forma de perfet de verbs com *portar*, *sostenir*, *subjectar*, etc. que expressen un "estat" més que un procés d'adquisició.

Com assenyala Creissels (1996: 153), una forma de perfet que originàriament expressa el resultat d'un procés d'adquisició (*ha pres*, *ha agafat*, etc.) pot passar a expressar un estat (l'estat que resulta de l'adquisició), sense fer referència al procés en qüestió.²⁵⁴

(...) il n'y a rien d'étonnant à ce qu'une forme verbale signifiant à l'origine *il a saisi* ou *il a reçu* perde toute référence au processus d'acquisition pour ne plus signifier que l'état qui en résulte (*il tient*, *il a à sa disposition*), c'est-à-dire la participation de ce qui a été saisi ou reçu à la sphère du bénéficiaire de l'acquisition. L'aboutissement ultime d'une telle évolution est que, vidée de toute référence à l'origine de l'état qu'elle dénote, une forme verbale dont la signification de départ est le résultat d'une acquisition en arrive à pouvoir dénoter des relations de participation à la sphère personnelle ayant un caractère inhérent, c'est-à-dire ne résultant pas d'une acquisition.

Com ja hem vist a l'apartat 3.3.1.1.1.2, actualment el verb *soto* 'tenir' pot expressar una adquisició, i utilitzar-se amb el sentit d' 'adquirir' o 'guanyar', (176a); i també pot tenir un sentit equivalent a *tenir* del català (un verb estatiu), com veiem a (176b). Amb aquest últim sentit, pot expressar nocions molt diverses que no necessàriament han d'estar relacionades amb un procés d'adquisició (amb un canvi d'estat), fins i tot relacions que es podrien qualificar

---

²⁵⁴ Com hem vist a l'apartat 3.3.1.2.1, aquest mateix procés és el que trobem en algunes oracions de sentit atributiu amb *V-ta* com *Dookuulaa kuuran-ta* 'El treballador s'ha posat malalt / El treballador està malalt': en funció del significat de cada verb, les oracions amb *-ta* poden expressar o bé l'acompliment d'un procés o bé l'estat resultant d'aquest procés (sense fer referència al procés).

d'inherents, com la relació que hi pot haver entre dos membres d'una mateixa família o entre una persona i les seves parts del cos (Creissels, 1979a):

- (176) a. N   maŋ   a   loŋ   n   be
 1sg   ACP·NEG   3sg   saber   1sg   COP·AF
 ñiŋ   kodoo   soto-la   ñaameŋ
 aquest diner.DEF   obtenir.INF   com
 'No sé com obtindré aquests diners' (Creissels, 1983a: 197)
- Sekou ye   kodoo   soto
 Seku   ACP·AF diner.DEF   obtenir
 'En Seku ha guanyat diners' (o 'En Seku té diners')
- (Creissels, c. p.)
- b. Ñiŋ   moo   ye   bariŋ   fula   le   soto
 aquest persona.DEF   ACP·AF oncle.matern   dos   FOC   tenir
 'Aquesta persona té dos oncles materns'
- Ñiŋ   siiraŋo   ye   siŋ   saba   le   soto
 aquest cadira.DEF   ACP·AF cama/peu   tres   FOC   tenir
 'Aquesta cadira té tres potes' (Creissels, 1979a: 653)
- Moo   te   ñaa   saba   soto   noo-la
 persona.DEF   COP·NEG   ull   tres   tenir   poder.INF
 'Una persona no pot tenir tres ulls' (Creissels, 1979a: 653)

Actualment *soto* es pot utilitzar per expressar tipus molts diferents de participació d'una entitat a l'esfera personal d'una altra entitat, com la relació entre una persona i un estat patològic (o una lesió):

- (177) A   ye   tujudimoo   soto   (le)
 3sg   ACP·AF   orella.dolor.DEF   tenir   (FOC)
 'Té mal d'orella'

En les entrevistes realitzades a parlants nadius de mandinga, hem recollit oracions com les de (178) que mostren que el verb *soto* ha patit un procés de generalització semàntica: a partir del significat original, com a verb que expressa una adquisició, *soto* ha passat a utilitzar-se en contextos semblants als del verb *tenir* del català.²⁵⁵

- (178) a. Yanke_i ye fiyo soto a_i tuloo to
 Yanke ACP·AF pus.DEF tenir 3sg orella.DEF POST
 ‘La Yanke té pus a l’orella’ (SYK)
 (lit. ‘Yanke té pus a la seva orella’)
- b. A koo ye kindiroo²⁵⁶ soto le
 3sg esquena.DEF ACP·AF picada.DEF tenir FOC
 ‘Té una picada a l’esquena’ (SYK)
 (lit. ‘La seva esquena té una picada’)

Una de les diferències que es pot observar entre les oracions de (178) és el nombre i la naturalesa dels complements que acompanyen el verb *soto*. A (178a) el verb té un subjecte, un complement directe, que expressa l’exsudat²⁵⁷ patològic que afecta la persona, i un SP de valor locatiu amb *to*. La persona (el tot) afectada per l’estat s’expressa, en aquest tipus d’oracions, a través del subjecte; la persona posseïdora de la part del cos es denota a través del pronom, *a*, que acompanya el substantiu per a part del cos (el complement de la

²⁵⁵ Tot i que el verb *soto* s’ha generalitzat per a l’expressió de relacions com les de (178), sembla que hi ha contextos en què la utilització d’aquest verb encara no s’accepta. Alguns dels parlants entrevistats han remarcat que oracions com les de (i) són poc acceptables en mandinga (la primera d’aquestes dues oracions també és poc habitual en català):

(i) ??Yanke ye bataa soto le
 Yanke ACP·AF cansament.DEF tenir FOC
 ‘?La Yanke té cansament’ (IBD)

??Yanke ye siinoo soto le
 Yanke ACP·AF son.DEF tenir FOC
 ‘La Yanke té son’ (IBD)

²⁵⁶ *Kindiri* és un substantiu format a partir del verb *kiŋ* que significa ‘mossegar’ o ‘picar’ (un insecte). Per aquest motiu, *kindiri* pot equivaldre a ‘mossegada’ o a ‘picada’.

²⁵⁷ «Humor més o menys fluid que surt d’una cèl·lula, d’un vas o d’un capil·lar per exsudació en els processos de tipus inflamatori» (GDLC).

posposició *to*) i que és coreferent amb l'element que fa de subjecte (denoten la mateixa persona).

A (178b), en canvi, el verb *soto* només porta dos arguments. El subjecte és un SN format per un substantiu que denota la part del cos afectada i per un pronom que expressa el posseïdor d'aquesta part del cos. El complement directe és, igual que a (178a), l'estat o la lesió que s'atribueix a la persona.

Aquestes dues oracions mostren dues maneres alternatives d'expressar les relacions entre el tot (la persona) i la part del cos amb relació a l'estat que les afecta. En un cas, (178a), l'oració es construeix a partir de la persona afectada per l'estat; a (178b), en canvi, es construeix a partir de la part del cos concreta d'aquesta persona afectada. Més endavant, al capítol 4, reprendrem l'anàlisi de les diferències que hi pot haver en la distribució dels participants de la situació en oracions mandingues com les de (178).

Pel que fa a l'ús de *soto* 'tenir', sembla significatiu que només una de les persones entrevistades hagi utilitzat de manera espontània el verb *soto* (i només en dues ocasions, les de (178)) per expressar que un individu té una part del cos afectada per una afecció, una anomalia, etc. (situació que en català s'expressaria amb una estructura com *X té Y a Z* (§ 2.2.3)). El fet que aquest verb s'utilitzi poc pot ser un indicatiu que el desenvolupament de *soto* com a verb *tenir* és recent, que encara no s'ha generalitzat i que, per tant, els parlants tendeixen a utilitzar d'altres mecanismes per expressar les relacions associatives.

3.3.1.2.2.2. Esquema de situació

L'esquema de situació, que es pot gramaticalitzar en mandinga per a l'expressió de relacions associatives, se sol representar en anglès amb la fórmula de (179):

(179) Y is at X's place

En aquesta fórmula, *Y* és l'annexat, *X*, l'annexant i *is at* és la fórmula que representa un predicat locatiu (Heine, 1997: 50). En el predicat associatiu que sorgeix d'aquest esquema, l'annexat sol ser el subjecte de l'oració, i l'annexant sol estar representat per un complement locatiu. Aquest complement pot incloure un substantiu que expressa una part del cos (normalment equivalent a *mà*, *cap* o *esquena*) o que denota el cos. Segons Heine (1997: 52), hi pot haver dos subesquemes de "localització", exemplificats per l'exemple de (180a), de so (llengua nilosahariana), i pels de (180b), de kpelle (llengua mandé) i de gisiga (llengua afroasiàtica), respectivament:

- (180) a. Y és a la casa de X [Y is at X's home]
Mek Auca eo-a kus-in
ser.a.NEG Auca casa.LOC pell.PL
'L'Auca no té roba'
- b. Y és a la part del cos de X [Y is at X's body-part]
Seŋkau a n yee-i
diner.PL ser meu mà.LOC
'Tinc diners'
- Du 'a vəðo
mill a cos-meu
'Tinc mill'

El predicat de situació amb una còpula com *be* s'ha gramaticalitzat, en la majoria de llengües mandé, per a l'expressió d'una relació associativa. Els tipus d'oracions i els diferents significats que se'ls assignen poden variar d'una llengua a una altra. En bambara, per exemple, es poden identificar quatre tipus diferents d'esquemes locatius que han desenvolupat una oració associativa. A (181) en donem alguns exemples (Heine, 1997: 118):²⁵⁸

---

²⁵⁸ En aquesta tesi respectem les glosses de les oracions que donen els autors. En alguns exemples de Heine (1997), traduïm *be* per *AUX* i en d'altres exemples, per *ser.a*, com fa l'autor.

- (181) a. Wari ` bε Baba **kùn**
 diner el AUX Baba POST/cap
 ‘En Baba té els diners (a sobre / sobre ell)’
- b. Wari ` bε Baba **bolo**
 diner el AUX Baba POST/mà
 ‘En Baba té els diners’
- c. Wari ` bε Baba **fε**
 diner el AUX Baba POST
 ‘En Baba té els diners’
- d. Mura bε Baba **la**
 refredat ser.a Baba POST
 ‘En Baba té un refredat’

L’estructura d’aquest tipus d’oracions locatives que tenen un sentit associatiu és la mateixa: SN + *be* + SP. Pel que sembla, però, aquestes oracions poden expressar tipus diferents d’associacions. Al quadre de (182),²⁵⁹ recollim els diferents valors que poden tenir aquestes oracions segons Heine (1997: 123):

---

²⁵⁹ Heine (1997) adverteix que no tots els parlants comparteixen les generalitzacions del quadre que presentem a (182) i que, per tant, hi pot haver algunes variacions.

(182)

		Tipus de possessió							
		Fís	Temp	Perm	Inali		Abs	Inani / Inali	Inani / Ali
					Paren	P.C			
Oració	Esquema originari								
be – kùn	Localització	+	-	-	-	-	-	-	-
be – bolo	Localització	+	+	+	+	-	-	-	-
be – fε	Localització	+/-	+/-	+	+	+	-	-	-
be – la	Localització	-	-	-	- ²⁶⁰	-	+	+	-

El SP que apareix a les oracions d'esquema de "localització" del bambara pot incloure un element de naturalesa posposicional, com *fε* o *la*, o un element de naturalesa nominal que s'ha gramaticalitzat com a posposició (*kùn* i *bolo*). Tant *kùn* com *bolo* originàriament són dos substantius que expressen parts del cos (el cap i la mà respectivament). No és la nostra intenció analitzar amb detall els diferents esquemes de valor associatiu del bambara que hem recollit a la taula (182). Només en volem esmentar alguns aspectes concrets que tenen a veure amb la seva distribució d'usos i que poden ser rellevants per a la descripció de les oracions associatives del mandinga.

Les oracions amb *kùn*, que originalment signifiquen 'ser al cap d'alguna persona', s'han especialitzat per a l'expressió de la possessió física o momentània, i han conservat part del significat original de la partícula *kùn* 'cap' (Heine, 1997: 119). El significat original d'aquestes oracions condiona, d'alguna manera, el tipus de relacions associatives que poden vehicular:

---

²⁶⁰ Tot i que en aquest quadre Heine (1997: 123) descarta la possibilitat que una oració amb *la* pugui expressar relacions de parentiu entre dues entitats, en un altre punt del treball el mateix autor presenta un exemple com el de (i) (Heine, 1997: 53):

(i)   dɔgɔkε   bε   à   la
         germà.petit   ser.a   ell   a
         'Té un germà petit'

bε – kùn literally means ‘be on (one’s) head’ and, while the construction has been extended to uses where no actual carrying on one’s head is involved, its use has not been generalized to all instances of physical possession; rather it requires that the possessed item be small enough that it could still be carried on one’s head.

Segons l’autor, una oració com la de (183) seria dubtosa en bambara:

- (183) ?Mobili   `   bε   Baba   kùn
           cotxe   el   ser.a   Baba   POST/cap
           ‘En Baba té el cotxe’

Les oracions amb *bolo*, en canvi, poden expressar tipus molt diversos de relacions associatives. Com veiem al quadre de (182), poden expressar relacions de possessió física, (184a), temporal, (184b), permanent, (184c), o inalienable (en el cas que siguin relacions de parentiu), (184d) (Heine, 1997: 119,120):

- (184) a.   Mobili bε   n   bolo, nkà   ne ta   tε
           cotxe ser.a   meu   mà   però   meu   NEG
           ‘Tinc un cotxe (a la meva disposició), però no és meu’
- b.   I ka   kiriyon bε   n   bolo   nkà   à   bε
           tu de llapis   ser.a   meu   mà   però   això   ser.a
           so
           casa
           ‘Tinc el teu llapis, però és a casa’
- c.   Wari   `   bε   Bàba   bolo, ngà²⁶¹ à   bε   so
           diner el   ser.a   Baba   mà   però   això   ser.a   casa
           ‘En Baba té els diners, però són a casa’
- d.   Mùso bε   n   bolo
           dona ser.a   meu   mà
           ‘Tinc una dona’

---

²⁶¹ A les oracions de (184), extretes de Heine (1997: 119,120), hi ha una variació entre *nkà* i *ngà* ‘però’ que no sembla justificable pel context (que és el mateix als tres llocs).

Pel que fa a les oracions amb la posposició *la*, poden expressar relacions d'associació inalienable entre entitats inanimades, com a (185a), i relacions associatives entre una entitat animada i un element abstracte, com a (185b) (Heine, 1997: 121,122):

- (185) a. Sèn naani be tabali ` la
 cama quatre ser.a taula la a
 'La taula té quatre potes'
- b. minnɔgɔ be ù la
 set ser.a ells a
 'Tenen set'

Com ja hem vist a l'apartat 3.3.1.1.2.1.2, en mandinga només dos dels esquemes de situació que hem vist per al bambara expressen relacions associatives entre dues entitats: l'esquema amb la còpula *be* i un SP amb *bulu* o *la*.

Les oracions amb *be* i la posposició *bulu* poden expressar tipus molt diferents de relacions associatives (Creissels, 1979a; 1983a), com veiem a (186). L'oració de (186a) vehicula l'expressió de la possessió acotada o no acotada temporalment; (186b) expressa una possessió inalienable; i a (186c), l'oració es refereix a una possessió abstracta (Creissels, 1982: 19; 1979a: 801; 1983a: 164):

- (186) a. Kodi te n bulu
 diner COP·NEG 1sg POST/mà
 'No tinc diners'
- b. Dookee fula le be a bulu
 germà.petit dos FOC COP·AF 3sg POST/mà
 'Té dos germans petits'

c.	Boloo	be	i	bulu
	raó.DEF	COP·AF	2sg	POST/mà

‘Tens raó’

L'esquema de situació amb un sintagma que conté la posposició *la* pot expressar la relació d'associació entre una entitat animada o inanimada i una part d'aquesta entitat (relació entre un tot i una de les parts constitutives):

(187)	Bulu	fula	be	yiroo	la
	braç/mà	dos	COP·AF	arbre.DEF	POST

‘L'arbre té dues branques’ (lit. ‘Dos braços són a l'arbre’) (AND)

	Bulukonondiñ saba	be	ñiñ	keo	la
	braç/mà.dit	tres	COP·AF	aquest home.DEF	POST

‘Aquest home té tres dits de la mà’
(lit. ‘Tres dits de la mà són a aquest home’)

A part d'aquest ús, les oracions amb la còpula *be* i la posposició *la* també s'utilitzen per expressar els trets de caràcter, les sensacions, els estats, etc. que tenen l'individu com a seu (Creissels, 1983a: 165):

(188)	Mindoo	le	be	a	la
	set.DEF	FOC	COP·AF	3sg	POST

‘Té set’ (lit. ‘La set és a ell’)

	Siinoo	le	be	a	la
	son.DEF	FOC	COP·AF	3sg	POST

‘Té son’ (lit. ‘La son és a ell’)

En oracions com les de (188) s'expressen estats, com la set o la son, que es poden considerar abstractes, de la mateixa manera que s'hi consideren sentiments com l'amor o l'odi, perquè són conceptes que no són visibles o tangibles. A part d'expressar entitats abstractes, hem comprovat que aquest tipus d'oracions també poden expressar lesions que són físiques, com la de (189):

- (189) Kindiroo le be Yanke la
picada.DEF FOC COP·AF Yanke POST
‘La Yanke té una mossegada/picada’
(lit. ‘Una mossegada/picada és a la Yanke’) (SYK)

El significat d’una oració com la de (189) amplia l’abast semàntic que normalment s’ha atribuït a les oracions amb la còpula *be* i la posposició *la*.²⁶² aquest tipus d’oracions també servirien per a l’expressió de determinades relacions associatives temporals amb annexats no abstractes.

En oracions com les de (188) i (189) la posposició *la* sempre està complementada per un SN que expressa la persona afectada per l’estat, és a dir, la persona que és el lloc animat en el qual se situa un estat. Si en comptes de prendre la persona afectada com un tot es vol expressar la part del cos concreta afectada per la lesió o per l’estat, en canvi, s’haurien de construir oracions com la de (190), oracions de situació amb la còpula *be* i un SP amb *to* ‘a’. En aquest tipus d’oracions, el tot, és a dir, la persona posseïdora de la part del cos, apareix representat per un complement genitiu del substantiu per a parts del cos (*a* de *a koo* a (190)).²⁶³

- (190) Baramoo le be a koo to
ferida.DEF FOC COP·AF 3sg esquena.DEF POST
‘Té una ferida a l’esquena’ (lit. ‘Una ferida és a la seva esquena’)

La comparació de dues oracions com la de (189) i la de (190) mostra que tot i que sovint les posposicions *la* i *to* es tradueixen per ‘a’ tenen usos ben

²⁶² Segons l’anàlisi de Heine (1997), les oracions amb *be - la* del bambara només s’utilitzen per expressar la possessió inanimada inalienable, per una banda, i la possessió abstracta, per l’altra.

²⁶³ Aquest tipus d’oracions del mandinga, amb la còpula *be* i la posposició *to*, també poden expressar la relació alienable que hi ha entre dues entitats inanimades, com veiem a (i):

(i) Ñaŋ fula le be yiroo to / santo
niu dos FOC COP·AF arbre.DEF POST (a / sobre)
‘Hi ha dos nius sobre l’arbre’ (lit. ‘Dos nius són sobre l’arbre’) (AND)

diferenciats. A diferència de *la*, *to* té clarament un valor locatiu i, per tant, oracions com les de (190) són clarament oracions de localització. Sempre que es vulgui expressar que un estat afecta una persona (el tot), s'utilitzarà una oració amb *be* + SP (*la*); en canvi, quan es vulgui expressar que un estat afecta una part del cos concreta de la persona, s'utilitzarà una oració amb *be* + SP amb una posposició com *to* o com qualsevol altra posposició locativa (com *kaŋ* 'sobre').²⁶⁴

Així doncs, oracions del català com les de (191a), que expressen que un estat o una lesió afecta una part concreta de la persona, normalment correspondran a oracions locatives amb posposicions com *to* (o *kaŋ* 'sobre' o d'altres posposicions locatives) del mandinga, mentre que oracions del català com la de (191b), en què s'expressa que un estat afecta la persona (el tot), normalment correspondran a oracions de sentit associatiu amb la còpula de situació *be* i un SP amb *la*:

- (191) a. Té una mossegada a l'esquena
 Tenia una ferida al dit
- b. Té febre
 Té la tinya

En català, de fet, en oracions com les de (191a) hi ha una doble predicació (amb un complement preposicional que fa de predicatiu): per una banda, es predica

---

²⁶⁴ Les estructures amb *be* + *to* poden expressar relacions molt diverses, més o menys assimilables a una localització o situació (Creissels, 1983a: 163,164):

- (i) Musoo   be   karoo   to
 dona.DEF   COP·AF   lluna, mes.DEF   POST
 'La dona té la regla' (lit. 'La dona és a la lluna/al mes')
- Musoo   be   laadoo   to
 dona.DEF   COP·AF   costum.DEF   POST
 'La dona té la regla' (lit. 'La dona és al costum')

La segona de les oracions de (i) és equivalent, segons Creissels (1982: 107), a una oració amb la còpula *be* i un SP amb *la*:

- (ii) Laadoo   le   be   a   la
 costum.DEF   FOC   COP·AF   3sg   POST
 'Té la regla' (lit. 'El costum és a ella')

El parlant mandinga ha utilitzat dos esquemes de situació, amb la còpula *be*, per expressar la relació entre les dues entitats. La diferència que hi ha entre les dues oracions de (192) i una oració locativa com la de (190), és que en les primeres no sembla que hi hagi cap element posposicional que acompanyi *be*. Els sintagmes *Joan kuŋo* i *Joan bala* no van acompanyats de cap posposició, com *to*, que expressi la localització. En principi, en mandinga només un determinat tipus de substantius (els toponímics, substantius com *suu* ‘a casa’, *lopitaani* ‘a l’hospital’ o elements com *jaŋ* ‘aquí’) poden aparèixer darrere el verb en funció de complement locatiu sense cap posposició (Creissels, 1983a: 137), com veiem a l’exemple de (193):

(193) N   taa-ta   Banjunu
           1sg   anar.ACP·AF   Banjul
           ‘He anat a Banjul’

Un tret que diferencia l’oració amb *kuŋo* de (192a), de l’oració amb *bala* de (192b), és que mentre que en el primer exemple el substantiu *kuŋo* que expressa la part del cos apareix amb la marca de definitud *-o*, en el segon exemple *bala* presenta la forma *nua*, sense el sufix. Encara que sembla que no hi ha cap element posposicional,²⁶⁵ no hi ha dubte que els sintagmes *Joan kuŋo* i *Joan bala* de (192) indiquen una localització. Un altre dels parlants entrevistats va utilitzar una oració semblant, combinant la còpula *be* de situació amb un SP amb *to*:

---

²⁶⁵ Si el substantiu *kuŋo* no aparegués en la forma definida, podríem pensar que és una posposició (paral·lela a la posposició *kuŋ* del bambara). Com apunta Heine (1997: 123), en bambara tot i que les oracions amb la posposició *kuŋ* (posposició derivada del substantiu per a ‘cap’) només poden expressar la noció de possessió momentània, sembla que en algunes ocasions aquesta posposició no perd del tot el seu significat original (‘cap’) i pot aparèixer en oracions que expressen una relació de possessió inalienable que té a veure amb el *cap* d’una persona:

(i)   Kùn-sigi   jamanjan   be   à   kùn/fɛ
           cap-cabell   llarg   ser.a   ell   cap/a
           ‘Té el cabell llarg’

- (194) Mariama, duñoo le be a kuño to
 Mariama, poll.DEF FOC COP·AF 3sg cap.DEF POST
 ‘La Mariama té polls al cap’ (lit. ‘Els polls són al seu cap’) (AND)

A diferència de *kuño*, que a (192a) apareix amb la marca de definitud, podríem pensar que *bala* funciona com una posposició, equivalent a ‘al costat de, contra’ (Creissels, 1982: 6), i aleshores el substantiu *Joan* seria el complement de la posposició. Val a dir que els parlants nadius que han valorat oracions com les de (192), tot i que coincideixen a considerar incorrecta la de (192a), mostren diversitat d’opinions a l’hora d’acceptar la de (192b). Alguns d’ells han acceptat aquesta oració, mentre que d’altres l’han rebutjat igual que la de (192a), i han considerat que tant en un cas com en l’altre els complements que acompanyen *be* haurien de ser, respectivament, *Joan kuño to* i *Joan baloo to*.²⁶⁶

La prova en la qual els parlants nadius van utilitzar les dues oracions de (192) i la de (194) consistia a combinar dos mots com *Joan i polls* o *Joan i picada* en una oració. En les llistes de paraules en català, castellà o francès de la prova no hi ha cap substantiu que indiqui la localització d’aquestes dues “anomalies” (els polls i la picada). En català, per exemple, es pot dir *En Joan té polls* o *En Joan té una picada* sense fer explícita la part del cos afectada per aquestes dues anomalies. Els parlants nadius de mandinga, en canvi, han construït dues oracions en què sembla que s’especifica la part del cos (o el cos en general) afectada. Tornarem a reprendre aquesta observació al capítol 5.

A continuació analitzem un altre esquema que s’ha gramaticalitzat en mandinga per a l’expressió de relacions associatives entre dues entitats: l’esquema

---

²⁶⁶ És interessant de destacar que d’altres parlants, i davant d’altres oracions, també han optat per eliminar la posposició del SP de final d’oració:

- (i) Ñiño bo-ta n daa (kono/to)
 dent.DEF sortir.ACP·AF 1sg boca.DEF (POST (dins/a))
 ‘Li ha sortit la/una dent’ (MAD)

En aquest cas, el substantiu *daa* normalment no té un ús posposicional (és un substantiu que té el significat de *boca / entrada*), però segons el parlant entrevistat en alguns contextos, i sobretot, parlant ràpid, es pot eliminar l’element posposicional. Segons aquest parlant, el coneixement del món que tenim ens ajuda a entendre que una *dent* només pot sortir a *dins* de la boca i per això en determinades circumstàncies es pot eliminar la posposició.

Mariama, a niŋ bataa le mu
 Mariama, 3sg amb cansament.DEF FOC COP·AF
 ‘La Mariama té cansament/està cansada’ (AND)
 (lit. ‘La Mariama és amb el cansament’)

Aquestes relacions han de ser, però, temporals, com veiem comparant l’oració de (196a) amb la de (197):

(197) Musu fula le be n bulu
 dona dos FOC COP·AF 1sg POST/mà
 ‘Tinc dues dones’

Aquesta observació també es pot aplicar al tipus d’oracions que hem documentat a les entrevistes. Només un dels parlants entrevistats ha utilitzat de manera sistemàtica aquest tipus d’oracions de valor associatiu (amb *niŋ* ‘amb/i’). I normalment les ha utilitzat per expressar un estat (patològic o no) temporal, de durada limitada (o un estat que es pot curar), com *diarrea*, *mareig*, *refredat*, etc.

En català, tot i que l’esquema d’acompanyament no és productiu per expressar relacions associatives entre dues entitats, hi ha oracions com les de (198).²⁶⁷

- (198) a. La seva parella està amb febre / tos
 b. La seva parella té febre / tos

---

²⁶⁷ En català també trobem oracions com les de (i) que semblen gairebé lexicalitzades (en el discurs religiós, per exemple, com la de (ia)):

- (i) a. La pau sigui amb vosaltres
 b. ?Que tingueu pau
 c. ?La sort sigui amb tu
 d. Que tinguis sort

A diferència de les oracions del mandinga de (196), i a diferència també de les oracions associatives del català de (198), en els exemples de (i) el complement comitatiu introdueix l’annexant i el substantiu que designa l’entitat annexada (la *pau* i la *sort*) ocupa la posició de subjecte. Com veiem a partir de la comparació de les oracions de (ia,b) i les de (ic,d), el substantiu que fa de subjecte de *tenir* a (ib,d) correspon a l’element que apareix com a complement comitatiu a (ia,c), i el substantiu que ocupa la posició del complement directe de *tenir* a (ib,d) és el subjecte a (ia,c). Una altra característica d’oracions com les de (i) és que es formen amb el verb *ser*, a diferència d’altres, com les de (198a), que es construeixen amb *estar*.

En oracions catalanes com les de (198a), i igual que en les oracions mandingues, el subjecte expressa l'annexant i el complement comitatiu, la cosa annexada (en aquest cas, un estat), com podem veure a partir de la comparació dels dos tipus d'oracions de (198).²⁶⁸

En portuguès l'esquema d'acompanyament és molt més productiu que en català a l'hora d'expressar una relació associativa (Stolz, 2001: 332):

(199) Via-as como em sonhos porque estava **com** uma ponta de febre por causa de sede

‘Les veia com en somnis perquè estava amb una punta de febre a causa de la set’

E sentou-se porque estava **com** medo

lit. ‘I es va asseure perquè estava amb por’

Als exemples de portuguès de (199), el subjecte de les estructures d'acompanyament representa l'annexant i el complement comitatiu correspon, igual que en mandinga i que en alguns exemples del català (com el de (198a)), a l'estat o l'element annexat. El substantiu que introdueix la preposició *com* ‘amb’ normalment és, com assenyala Stolz (2001: 333), un substantiu que denota estats, malalties, sentiments, emocions, etc. que normalment són temporals (a part d'abstractes).

---

²⁶⁸ En català, a més, també hi ha un tipus de *possessió atributiva* (*attributive possession*) que es forma a partir d'un esquema d'acompanyament amb la preposició *amb*: *la nena amb febre* (és a l'*habitació del costat*). Com assenyala Heine (1997: 143), la possessió atributiva presenta una estructura relativament simple: consisteix en la combinació de dos substantius (lligats d'una determinada manera) per establir una relació entre les dues entitats designades pels substantius. A (i) presentem alguns exemples de possessió atributiva en català:

- (i) a. el cotxe d'en Josep
b. la nena amb febre
el gegant amb dos caps

Per a una anàlisi detallada dels diferents esquemes que es poden gramaticalitzar per expressar la possessió atributiva (també denominada possessió nominal, o sintagma d'associació (Creissels, 1983a)), vg. Heine (1997).

En castellà també hi ha oracions paral·leles a les de (198a) o (199) com *Su hija está con fiebre*. En aquest cas, el verb copulatiu *estar* es combina amb un subjecte i amb un complement preposicional (amb *con*) que expressa l'estat en què es troba la persona designada pel substantiu que fa de subjecte. Com defensa Marín (2004), complements preposicionals com *con gripe, de los nervios, sin aliento*, etc. denoten estats acotats temporalment que en castellà es combinen amb el verb *estar*.

3.3.1.2.2.4. Recapitulació

En el quadre de (200) recollim els usos que poden tenir els quatre tipus d'oracions que hem vist en aquest apartat (esquemes d'acció, de situació (amb *bulu* o *la*) i d'acompanyament) per a l'expressió d'una situació d'afectació entre una persona, una part del seu cos i un estat patològic o una lesió:²⁶⁹

²⁶⁹ Al quadre de (i), que és una adaptació del que presenta Heine (1997: 123) per a les oracions associatives d'esquema de situació del bambara (i que hem reproduït a l'apartat 3.3.1.2.2.2), presentem els usos generals dels esquemes de valor associatiu del mandinga que hem recollit en el nostre estudi:

(i)

	Ítem abstracte		Ítem concret		Inali.		Inani/ Inali.	Inani/ Ali.
	Acotat temp.	No acotat temp.	Acotat temp.	No acotat temp.	Paren.	P.C.		
<i>soto</i>	+	+	+	+	+	+	+	(?)
<i>be - la</i>	+	+	-/+ (?)	-	-	+	+	-
<i>be - bulu</i>	+(?)	+(?)	+	+	+	-	-	-
<i>mu - niŋ</i>	+	-	+	-	-	-	-	(?)

(200)

		Estat o lesió	
		Acotat temp.	No acotat temp.
Oracions	Esquema		
<i>soto</i>	Acció	+	+
<i>be - la</i>	Situació	+*	+* ²⁷⁰
<i>be - bulu</i>	Situació	-	-
<i>mu - nij</i>	Acompanyament	+	-

Per a l'anàlisi de les oracions associatives que es poden utilitzar per relacionar una persona amb un estat, una sensació o una lesió hem de tenir en compte almenys dos aspectes: el fet que hi pot haver una gradació en l'ús dels diferents tipus d'oracions, és a dir, que hi pot haver un esquema major i d'altres de menors; i el fet que alguns d'aquests esquemes s'han especialitzat en l'expressió d'un tipus determinat de relacions associatives.

A partir de les entrevistes que hem fet a parlants mandingues, hem pogut comprovar que l'esquema que més han utilitzat per a l'expressió d'una relació entre una persona i un estat o una sensació és l'esquema de situació amb la còpula *be* i la posposició *la*. L'ús dels altres tipus d'oracions associatives és menor per comparació a aquest. Pel que fa a l'esquema d'acció, hem de tenir en compte que la majoria de parlants mandingues entrevistats coincideixen a afirmar que les oracions amb *soto* 'tenir' són poc utilitzades per a l'expressió de relacions d'afectació com les que estudiem, per comparació a d'altres tipus d'oracions que són molt més utilitzades.

Pel que fa a l'esquema de situació amb *be* i *bulu*, tot i que pot expressar relacions associatives molt diverses (com veiem a la taula de la nota 269), entre les quals hi ha la relació entre una entitat animada i un concepte abstracte, com la *raó* (a (201)), aquest tipus d'oracions no es poden utilitzar per a l'expressió d'estats

---

²⁷⁰ L'asterisc indica que, com ja hem assenyalat, aquest tipus d'oracions són possibles quan el complement de la posposició *la* és un SN que denota la persona (el tot) afectada per l'estat o la lesió. Si aquest SN denota una part del cos, aleshores s'ha d'utilitzar una oració amb una posposició com *to* (locativa).

(patològics o no) com la set, la gana o la tuberculosi. Cap dels parlants mandingues entrevistats ha utilitzat aquest tipus d'oracions per atribuir un estat (patològic o no) a una persona.

(201) Boloo   be   i   bulu
           raó.DEF   COP·AF 2sg   POST/mà
           ‘Tens raó’   (Creissels, 1983a: 164)

A més, sembla que l'esquema amb la còpula *be* i la posposició *bulu* tampoc no pot expressar relacions inalienables entre una part constitutiva d'un tot i el tot (animat o inanimat), si bé aquest tipus d'oracions es poden utilitzar per vehicular relacions de parentiu (que també són relacions inalienables). El camp de les relacions inalienables de part/tot està reservat a les oracions de sentit associatiu amb *be la* (i a les oracions amb el verb *soto*), oracions que, en canvi, no poden vehicular les relacions de parentiu (vg. la taula de la nota 269). Aquest tipus d'oracions amb la posposició *la* també són les que s'utilitzen més habitualment per a l'expressió d'estats patològics que pateix una persona. Aquestes observacions mostren que les dues oracions d'estructura de situació i de sentit associatiu, *be – bulu* i *be – la* estan en distribució complementària: cada una s'ha especialitzat per a l'expressió de tipus determinats de relacions associatives diferents. Aquestes diferències es posen de manifest, com assenyala Creissels (1983a:165) en oracions com les de (202):

(202) a.   Muŋ   ne   be   i   bulu
           què   FOC   COP·AF 2sg   POST
           ‘Què tens?’ (en el sentit de ‘Què és a la teva possessió?’)

          b.   Muŋ   ne   be   i   la
           què   FOC   COP·AF 2sg   POST
           ‘Què tens?’ (en el sentit de ‘Què et passa?’, ‘En quin estat estàs?’)

Pel que fa a l'especialització, doncs, els diferents esquemes (d'acció, de situació o d'acompanyament) s'han especialitzat per a l'expressió de diferents tipus de relacions associatives. Algunes d'aquestes relacions, però, es poden expressar a través de més d'un esquema, com és el cas de les relacions entre una persona i un estat o un trastorn. Com veiem a (200), tant les oracions amb *soto* (esquema d'acció) com les que es construeixen amb *be - la* (esquema de situació) o *mu - niŋ* (esquema d'acompanyament) es poden utilitzar per a l'expressió d'estats patològics o lesions. Tot i això, les oracions amb *mu - niŋ* no s'utilitzen per a l'expressió d'estats no acotats, és a dir, d'estats que (segons la percepció del parlant) són crònics o incurables, com la sida.

3.3.1.2.3. CONCLUSIONS: RELACIONS ENTRE LES ORACIONS ATRIBUTIVES I LES ASSOCIATIVES

Com assenyalen autors com Creissels (1979a: 235), hi ha dos tipus d'entitats que se solen considerar, de manera recurrent a través de les llengües, elements constitutius de l'esfera personal d'una persona i que, per tant, se solen vincular a l'annexant mitjançant una oració associativa (paral·lela a les oracions amb *tenir* del català):

- (a) els objectes que es puguin relacionar d'una manera o d'una altra amb l'annexant (perquè els utilitza, etc.): *En Quim té un pis*;
- (b) les persones amb les quals es pot relacionar l'annexant: *En Pere té dues germanes*.

Deixant de banda aquests dos tipus de participants a l'esfera personal d'una entitat, les llengües poden divergir en l'ús de les oracions associatives per a l'expressió de relacions entre entitats. En hongarès i en anglès, per exemple, l'expressió d'alguns estats, que en català s'expressen preferentment a través d'oracions associatives, es vehicula a través d'oracions atributives com les de

(203a) i (203b) respectivament (K. Morvay, c. p., per als exemples de l'hongarès):

- (203) a. Éhez vagyok
aganat COP.1sg
'Tinc gana' (lit. 'Etic aganat/afamat')
- Szomjas vagyok
assedegat COP.1sg
'Tinc set' (lit. 'Etic assedegat')
- b. John is hungry 'En John té gana'
John is thirsty 'En John té set'

En aquest sentit, el català estén l'ús de les oracions associatives a dominis o a relacions que en d'altres llengües se solen expressar amb una oració atributiva. El swahili és una llengua que presenta encara més flexibilitat que el català a l'hora d'expressar determinades relacions mitjançant una oració associativa (Creissels, 1979a: 236):

- (204) a. Hamisi a na wazimu
Hamisi 3sg amb bogeria
'En Hamisi és boig' (lit. 'En Hamisi, ell amb bogeria')
- Chai i na moto
te 3sg amb calor
'El te està calent' (lit. 'Te, ell amb calor')
- b. Sukari i tamu
sucre 3sg dolç
'El sucre és dolç'

Les oracions de (204a) són oracions de sentit associatiu (la gramaticalització d'un esquema d'acompanyament amb la partícula *na* 'amb'); l'oració de (204b), en canvi, és una oració atributiva. Com assenyala Creissels (1979a: 236), la

diferència que hi ha entre unes i l'altra sembla que es pot explicar per la naturalesa de les relacions que es vehiculen: mentre que l'oració de (204b) expressa un estat inherent del referent del substantiu que fa de subjecte (el *sucre*), les oracions de (204a) expressen estats adquirits. Aquesta distinció podria explicar l'elecció d'un tipus d'oració o un altre en swahili.

Mirant el que passa en d'altres llengües, doncs, ens adonem que les oracions atributives i les associatives presenten força punts en comú entre llengües (punt de vista interlingüístic), i fins i tot dins d'una mateixa llengua (punt de vista intralingüístic): sovint el mateix tipus de relacions es poden expressar amb una oració atributiva o amb una d'associativa, com ja hem vist a l'apartat 2.2.4.1 per al català.

En mandinga, sembla que aquesta confluència també és possible: per una banda, alguns estats es poden expressar tant amb una oració atributiva com amb una d'associativa; per altra banda, un dels tipus d'oracions atributives es construeix amb la mateixa còpula (*be*) que un tipus d'oracions associatives. A (205) presentem dos tipus d'oracions atributives de caracterització, (205a) i (205b), i un tipus d'oració associativa, (205c), que es poden utilitzar en mandinga per expressar un mateix estat.²⁷¹

---

²⁷¹ En una de les proves de l'entrevista, els parlants havien de relacionar mots com *Joan* o *Yanke* i substantius com *ferida* o *cansament* que expressen una lesió, un estat patològic, un signe o símptoma. En aquesta prova hem pogut comprovar que tot i que en català, castellà o francès han construït oracions associatives amb un verb *tenir*, a l'hora d'expressar alguns d'aquests estats en mandinga han utilitzat oracions atributives com les de (i):

- (i) Joan   barama-ta   le
 Joan   ferir.ACP·AF   FOC
 'En Joan té una ferida' (lit. 'En Joan està ferit')   (BIB, SYK, YAG)
- Yanke   bataa-ta   (baake) le
 Yanke   cansar(-se).ACP·AF   molt   FOC
 'La Yanke té (molt) cansament' (lit. 'Yanke està (molt) cansada')   (SYK, YAG)
- Yanke   muruku-ta
 Yanke   estar.paralitzat.dels.membres.ACP·AF
 'La Yanke té paràlisi' (lit. 'Yanke està paralitzada dels membres')   (YAG)
- Joan   siŋo   le   kubi-ta
 Joan   cama/peu.DEF   FOC   fer-se.un.esquinç.ACP·AF
 'En Joan té un esquinç (al peu)' (lit. 'El peu d'en Joan està esquinçat')   (KES)

- (205) a. Mariama bataa-ta (le)²⁷²
 ‘La Mariama està cansada / s’ha cansat’
- b. Mariama be bataa-riŋ (ne)
 ‘La Mariama està cansada’
- c. Bataa (le) be Mariama la
 ‘La Mariama té cansament’ (lit. ‘El cansament és a la Mariama’)

A part de les relacions que hi ha entre les oracions atributives i les associatives pel que fa a l’ús (és a dir, al fet que un mateix estat es pugui expressar a través d’una oració de sentit atributiu o associatiu), a partir dels exemples de (205) observem que un tipus d’oracions atributives, (205b), i d’oracions associatives, (205c), també poden compartir la mateixa còpula *be*. A (205b) aquesta còpula es combina amb una forma verbal dependent en *-riŋ*. A (205c), en canvi, es combina amb un SP amb *la*. A part d’aquests dos usos, la còpula *be* també s’utilitza en oracions de situació, (206a), que és el sentit originari d’aquesta còpula, i en oracions de sentit existencial, (206b):

- (206) a. Buŋo   **be**   yiroo   koto
 casa.DEF   COP·AF arbre.DEF   POST
 ‘La casa és sota un arbre’   (Creissels, 1983a: 163)
- b. Ñoosiifaa   fula   (le)   **be**   jee
 mill.tipus   dos   (FOC) COP·AF allà
 ‘Hi ha dos tipus de mill’   (Creissels, 1983a: 163)

---

²⁷² Sembla que algunes oracions atributives amb el predicatiu *-ta* també poden alternar amb oracions amb la posposició locativa *to* per expressar la mateixa situació. Creissels (1982: 26) recull les dues oracions de (i) i (ii) que equivalen a ‘Tinc un gra al braç’:

- (i) N   buloo   cuputu-ta
 1sg   braç/mà.DEF   tenir.un.gra.ACP·AF
 ‘Tinc un gra al braç’ (lit. ‘El meu braç té un gra’)
- (ii) Cuputoo   be   n   buloo   to
 gra.DEF   COP·AF   1sg   braç/mà.DEF   POST
 ‘Tinc un gra al braç’ (lit. ‘Un gra és al meu braç’)

El fet que algunes oracions de sentit atributiu, associatiu, locatiu i existencial comparteixin la còpula de situació *be* ens pot fer pensar en la possibilitat que, de fet, els quatre tipus d'oracions expressin una "localització". Autors com Clark (1978) o Freeze (1992) han argumentat que les oracions associatives ("possessives"), les locatives i les existencials tenen una base locativa. El mateix es podria afirmar per a les oracions atributives (Gràcia, Crous i Garganta, en premsa). De fet, aquest tipus d'oracions expressen la situació d'una entitat en un lloc abstracte (un estat: *En Josep és diabètic* en el sentit de 'En Joan és a l'estat de la diabetis'), de la mateixa manera que les oracions associatives expressen la situació d'una entitat en un lloc animat (l'annexant), i que les oracions de situació i les existencials expressen l'existència d'una entitat en un lloc inanimat (*El tapet és sobre la tauleta de nit / Hi ha un tapet sobre la tauleta de nit*).²⁷³ Aquesta hipòtesi també seria vàlida per al mandinga: com veiem a (207), hi ha oracions atributives (207a), associatives (207b), de situació (207c) i de sentit existencial (207d) que s'estructuren al voltant de la còpula de situació *be*:

(207) a.	Mariama be bataa-riŋ ne	'Mariama està cansada'
b.	Bataa le be Mariama la Kodoo le be Mariama bulu	'Mariama té cansament' 'Mariama té diners'
c.	Buŋo be yiroo koto	'La casa és sota un arbre'
d.	Ñoosiifaa fula le be jee Nenoo be kee-riŋ	'Hi ha dos tipus de mill' 'Fa fred' ²⁷⁴

²⁷³ En català, algunes oracions atributives com *Està en estat* (per *Està embarassada*) o *Estan en coma* (per *Estan comatosos*), que es construeixen amb un SP (amb *en*), podrien avalar la hipòtesi que les oracions atributives també poden tenir, igual que les associatives, les locatives i les existencials, una base locativa. En gal·lès, les oracions atributives també tenen la forma d'un predicat de situació, com veiem a (i):

(i) Mae Sioned yn ddeallus
AUX Sioned en intel·ligent
'Sioned és intel·ligent' (King, 1996: 26)

En oracions atributives del gal·lès com la de (i), l'element que expressa l'estat o la propietat que s'atribueix al subjecte està introduït per una preposició, *yn* 'en'.

²⁷⁴ A part del verb *ke*, la forma en *-riŋ* (de participi) de *duŋ* 'entrar' també es pot combinar amb *be* per formar oracions de sentit existencial (Creissels, 1983a: 170):

(i) Nenoo be dundiŋ
fred.DEF COP·AF entrar.RES
'Fa fred'

Una de les diferències més evidents entre l'oració atributiva de (207a) i l'oració associativa corresponent amb *be - la* de (207b) és la distribució dels elements de l'oració. A (207a) el subjecte és un SN que expressa l'entitat a la qual s'atribueix l'estat, i l'estat es vehicula mitjançant una forma dependent del verb (amb el sufix *-riŋ*); a (207b), en canvi, el subjecte és un SN que expressa l'estat que s'atribueix, i l'entitat afectada per aquest estat té la forma de complement de la posposició *la*. Aquestes dues oracions mostren la coexistència d'estructures alternatives per verbalitzar la mateixa situació. Ens podem preguntar quins factors condicionen l'elecció d'una oració o de l'altra. Més endavant, al capítol 4, reprendrem aquesta pregunta i intentarem argumentar una resposta.

Un cop descrit el comportament de la còpula *be* en mandinga, ens fixem en el comportament d'aquest tipus d'oracions (atributives, associatives, de situació i existencials) en d'altres parlars manding, com el malinké de Kita i el bambara. Com veurem a continuació, hi ha algunes diferències substancials entre aquests dos parlars i el mandinga pel que fa a algunes de les oracions que estudiem en aquesta tesi. Pel que fa al malinké de Kita, per exemple, té un mena de verb que equival a *ser*: *ye* (afirmatiu) / *n̄te* (negatiu). A més, tant en malinké de Kita (nota 232) com en bambara, i a diferència del mandinga, hi ha unes marques predicatives específiques que poden aparèixer amb els verbs qualificatius (en oracions de sentit atributiu).

Pel que fa al malinké de Kita, Creissels (en premsa) assenyala que recentment s'ha desenvolupat una forma equivalent a 'ser', que ell anomena *verboïde* en francès, a partir de la forma d'imperatiu del verb per a 'veure': *ye* (afirmatiu) / *n̄te* (negatiu). Segons l'autor, aquesta forma ha substituït *be* i *mu* per expressar la identificació, (208a,b),²⁷⁵ la situació, (208c), l'associació, (208d) i l'existència,

---

²⁷⁵ Creissels (en premsa) diferencia els predicats en què *ye* expressa la identificació d'una «entité fournie par le contexte» dels predicats en què *ye* és realment una còpula d'identificació. En ambdós tipus d'oracions, la partícula de focalització, *le*, és obligatòria quan l'oració és afirmativa. En el primer tipus d'oracions, i en presència de la partícula de focalització (*le*) (és a dir, en oracions afirmatives), normalment es pot elidir *ye*. En el segon tipus d'oracions, *ye* va acompanyat de la posposició *ti* (*di*).

(208e). La forma *ye* ‘ser’ actua com una còpula que es pot combinar amb un SN subjecte (208a,e), amb dos SNs (208b,c) o amb un SN i un SP (208d):

- (208) a. Seku le (ye)
 Seku FOC ser
 ‘És en Seku’
- b. Noni-li ye ku-jogu le di
 insultar-NOM·DEF ser cosa-dolent.DEF FOC POST
 ‘L’insult és una cosa dolenta’
- c. Sun je yan
 lladre.DEF ser aquí
 ‘El lladre és aquí’
- d. Misi joli y’ i bulu?
 vaca quant ser 2sg POST/mà
 ‘Quantes vaques tens (a la teva possessió)?’
- Kongo ye n na
 gana.DEF ser 1sg POST
 ‘Tinc gana’
- e. Nene ye
 fred.DEF ser
 ‘Fa fred’

Les oracions amb el *verboïde ye* també poden expressar, en el malinké de Kita, l’aspecte progressiu i un valor d’habitual.

Pel que fa a l’aspecte progressiu, *ye* es pot combinar amb la posposició *la* i una forma nominal (Creissels, en premsa):²⁷⁶

---

²⁷⁶ La forma nominal que es combina amb la posposició *la* per formar l’aspecte progressiu, amb la còpula *be*, pot ser o bé un lexema verbal que es pot utilitzar com a substantiu sense patir cap procés de derivació (un element verbo-nominal), o bé un substantiu de procés format amb el sufix *-li*, o bé un compost nominal format per un lexema verbal transitiu i un substantiu que actua de complement directe del predicat transitiu (Creissels, en premsa).

- (209) a.   nari   ni   wulu   ye   kele   la
           gat.DEF   amb   gos.DEF   ser   lluïta.DEF   POST
           ‘El gat s’està barallant amb el gos’
- b.   Musu   ye   tobi-li   la
           dona.DEF   ser   coure.RES·DEF POST
           ‘La dona està cuinant’
- c.   Musu   ye   kini-tobi   la
           dona.DEF   ser   arròs-coure.DEF   POST
           ‘La dona està cuinant arròs’

Hi ha un altre tipus d’oracions, anomenades *predicacions verbals analítiques* per Creissels (en premsa), que es poden construir amb *ye / nte* per expressar l’aspecte progressiu. En aquest cas, però, *ye / nte* ‘ser’ / ‘no ser’ sol anar acompanyat d’una forma dependent, és a dir, una forma d’infinitiu (amb la partícula *ka*), com a (210a), o de gerundi (amb el sufix *-to*), com a (210b). *Ye* actuarà, en aquests casos, com una mena d’auxiliar (Creissels, en premsa):

- (210) a.   Din   je²⁷⁷   ka   kasi
           nen.DEF   ser   INF   plorar
           ‘El nen està plorant’
- b.   San   na-do   ye
           pluja.DEF   venir.GER·DEF ser
           ‘La pluja està venint’

Pel que fa al valor d’habitual, el predicatiu *ye* es combina amb una forma verbal dependent sufixada en *-la*, com a (211):

---

²⁷⁷ *Ye* nasalitza a *je* quan està en contacte amb una nasal.

- (211) Musa ye no sene-la
 Mussa ser mill.DEF cultivar.INF
 ‘En Mussa cultiva mill’

A part d’aquest tipus d’oracions amb *ye*, en malinké hi ha oracions en què el predicat es juxtaposa al SN subjecte sense cap partícula. En aquest cas, el predicat generalment és un participi resultatiu (derivat amb el sufix *-nin*), com a (212a), i també pot ser, de manera menys productiva, un verb qualificatiu, (212b), un qualificatiu no derivat, (212c) o derivat amb el sufix *-man*, (212d) (Creissels, en premsa):

- (212) a. A sin kadi-nin
 3sg cama.DEF trencar.RES
 ‘Té la cama trencada’ (lit. ‘La seva cama està trencada’)
- b. Kori a lu kende?
 INTR 3sg PL estar.sa
 ‘Van/estan bé?’
- c. A belebele
 3sg gros
 ‘És gros’
- d. A kulu-man
 3sg ser.curt.SUF
 ‘És petit’

Els exemples de (212) mostren que en malinké algunes oracions atributives afirmatives es poden construir sense cap *verboïde* o sense cap marca predicativa, juxtaposant, simplement, el subjecte i el predicat (com ja hem apuntat a la nota 249 de l’apartat 3.3.1.2.1). En les oracions negatives corresponents, *n-te* (la forma negativa de *ye* ‘ser’) apareix al final d’aquestes oracions.

Pel que fa al bambara, hi ha oracions atributives d'identificació (*présentatif*, presentatives, (213a) i *équatif*, equatives, (213b) segons Dumestre (2003: 33,34)), de caracterització (213c) i de situació (213d), que presenten el que Dumestre (2003) anomena *marque d'énoncé* (ME) (Dumestre, 2003: 33,34,36,35):

- (213) a.   Muru   **don**
           ganivet.DEF   ME
           'És un ganivet'
- b.   Hawa **ye**   kalanden   **ye**
           Hawa ME   alumne   ME
           'En Hawa és un alumne'
- c.   A   **ka**   di
           3sg   ME   bo
           'És bo'
- d.   Hawa **bε**   so   kono
           Hawa ME   casa.DEF   POST
           'En Hawa és dins la casa'

A les oracions de (213), hi ha *marques d'enunciat* com *don*, *ye*, *ka* i *bε*. *Bε* també es pot utilitzar en bambara per vehicular nocions temporals, modals o aspectuals, com ara l'aspecte progressiu-duratiu (amb la marca de l'infinitiu, *ka* o *la*) (Dumestre, 2003: 205,206).

Aquestes marques corresponen al que Pustet (2003: 46) anomena *copulas*, en exemples com els de (214):

- (214) a.   Nin   ye   namasa   ye
           això   COPa   plàtan   COP
           'Això és un plàtan'

- b.   So   ka   surun
       casa COPb petit
       ‘La casa és petita’
- c.   Ne   bε   taa
       1sg   COPc marxar
       ‘Estic marxant’
- d.   Camandon
       molts COPd
       ‘N’hi ha molts’

Segons Pustet (2003: 44), les partícules que anomena *copulas* han rebut diferents denominacions: *predicative forms*, *predicate markers*, *predicators*, etc. Segons l'autora, aquest tipus d'elements es poden identificar com a còpules perquè compleixen els requisits que l'autora identifica en la definició de còpula (Pustet, 2003: 5) que hem reproduït a l'inici de l'apartat 2.1.²⁷⁸

L'autora defensa que el bambara és, per una banda, una llengua *fully copularizing*, és a dir, una llengua en què tant els predicats nominals com els adjectivals o verbals es poden combinar amb una còpula. Per altra banda, segons l'autora també és una llengua que presenta multicòpules (quatre de diferents), cada una de les quals selecciona un tipus determinat de predicats: (a) la còpula complexa, *ye ... ye*, selecciona SNs com a predicat; (b) la còpula *ka* apareix amb predicats qualificatius (*adjectivals* segons l'autora); (c) *bε* és compatible amb predicats verbals; i (d) *don* és una còpula que es combina amb predicats quantificatius, temporals i participials, entre d'altres (Pustet, 2003: 46).

Val a dir, però, que no tots els especialistes de bambara estan d'acord amb l'anàlisi que proposa Pustet (2003) per als diferents tipus de còpules d'aquesta llengua. Creissels (c. p.) discrepa, almenys, en dos dels aspectes que acabem de veure. Per una banda, segons ell, la seqüència *ye ... ye* d'oracions com les de

---

²⁷⁸ Autors com Maienborn (2007) han apuntat algunes objeccions a la definició que fa Pustet (2003) de les còpules com a expressions buides semànticament.

(213b) o (214a) no es pot considerar una marca d'enunciat discontinua. Creissels defensa que el primer *ye* és una còpula i que el segon és una posposició (que correspon de manera força regular a *ti* del mandinga). Per altra banda, i pel que fa a les oracions amb *ka*, Creissels parteix de la idea que en bambara, igual que en mandinga, els lexemes que autors com Dumestre (2003) o Pustet (2003) classifiquen com a *adjectius* formen en realitat una subclasse dels verbs. Tenint aquesta anàlisi com a base, doncs, *ka* no es podria considerar una còpula sinó una marca predicativa.

Com ja hem vist, en mandinga els diferents tipus d'oracions que hem presentat per al malinké de Kita i per al bambara es poden construir amb dues còpules diferents: *mu* i *be*. *Mu* normalment apareix en oracions atributives en què el predicat és o bé un SN sol (o amb *nij* 'amb/i'), o bé un SN i un SP (amb *ti*) (§ 3.3.1.1.2.2); *be*, en canvi, apareix (a) en oracions atributives, amb una forma verbal en *-rij*; (b) en oracions associatives, amb un SP amb *la* o *bulu*; (c) en oracions de situació, amb un SP; (d) en oracions de sentit existencial, amb un SP (i *le* que focalitzi el SN subjecte), amb una forma dependent del verb *ke* 'fer' o *duj* 'entrar', o amb una forma de lloc (*jee* 'allà'); i (e) també en oracions en què s'expressa l'aspecte progressiu, com veiem a (215a), o un valor de prospectiu (futur), com a (215b) (Creissels, 1983a: 167,171,173. Són els mateixos exemples que hem recollit a l'apartat 3.3.1.1.2.1 per exemplificar l'ús de la còpula *be*):

- (215) a.   Yiroo   be   boyoo   la
                  arbre.DEF   COP·AF caiguda.DEF   POST
                  'L'arbre està caient' (lit. 'L'arbre és a la caiguda')
- Dindijolu   be   siinoo kaŋ
                  nen.DEF.PL   COP·AF   dormir POST
                  'Els nens s'estan adormint'

- b. N be ñij sunkutoo futuu-la
 1sg COP·AF aquest noia.jove.DEF esposar.INF
 ‘Esposaré aquesta noia jove’²⁷⁹

En el cas de l'exemple de (215a), amb la posposició *la*, és molt clar que la construcció que expressa l'aspecte progressiu és una construcció que té la forma d'una oració de situació, és a dir, una oració amb la còpula *be*, un SP amb *la* i una forma nominal (del lexema verbo-nominal), *boyoo*.

A (215) veiem que la còpula *be* també pot servir per expressar valors temporals o aspectuals, i pot tenir, doncs, un comportament semblant al que té *estar* quan es combina amb una forma de gerundi del català (perífrasi de progressiu): *L'Eulàlia està estudiant medicina*.

A l'apartat que ve a continuació reprendrem la descripció de les oracions mandingues que es poden utilitzar per a l'expressió d'estats o de sensacions que afecten una persona. En concret, analitzarem les oracions amb el verb *dimi(ŋ)* ‘fer mal’, un verb transitiu, que s'utilitza per expressar que una persona sent dolor en una part del cos.

3.3.2. ORACIONS AMB EL VERB *DIMI(I)*

El verb *dimi(ŋ)* es pot traduir, en català, per *fer mal*. Com hem vist a l'apartat 2.4, en català aquest verb es pot utilitzar en oracions com les de (216):

---

²⁷⁹ Una de les diferències entre les dues oracions amb *be* de (215a) que poden expressar l'aspecte progressiu és que l'element verbo-nominal, *boyoo* i *siinoo* apareix en la forma definida només quan es combina amb la posposició *la* (Creissels, 1983a: 170).

- (216) a. Aquestes arracades em fan mal / Em fan mal les sabates
 En Bernat ha fet mal a l'Anna (al cap)
 Les seves paraules em van fer mal
- b. Em fa mal l'ungla del dit petit

A les oracions de (216a) hi ha quatre SNs que expressen clarament el causant del dolor (físic o moral) i que tenen la funció de subjecte: *aquestes arracades*, *les sabates*, *en Bernat* i *les seves paraules*. La persona que experimenta el mal s'expressa, en aquest cas, a través d'un datiu (*em* i *a l'Anna*). A l'oració de (80b), en canvi, s'expressa un dolor que sent la persona. En aquest cas, no es pot dir que el SN *l'ungla del dit petit* sigui el causant del dolor: la causa pot ser una malaltia, un cop, etc. i *l'ungla del dit petit* expressa, més aviat, la part del cos en què es manifesta el dolor. El datiu expressa, en oracions com les de (216b), el posseïdor de la part del cos designada pel SN subjecte i, de retruc, la persona que experimenta el dolor, com ja hem vist a l'apartat 2.4.1.3.

En mandinga hi ha dos tipus d'oracions que poden expressar que una persona sent dolor en una part del cos, com veiem a (217). Ambdues es construeixen a partir del verb *dimi(ŋ)*, que equival a 'fer mal' i sol tenir un ús transitiu:

- (217) a. N kuŋo le ka n dimi
 1sg cap.DEF FOC INACP·AF 1sg fer.mal
 'Em fa mal el cap' (lit. 'El meu cap em fa mal')
- b. N kuŋo be n dimin-na
 1sg cap.DEF COP·AF 1sg fer.mal.INF
 'Em fa mal el cap' (lit. 'El meu cap em fa mal')

A partir de les entrevistes que hem fet a parlants nadius hem comprovat que el verb *dimi(ŋ)* pot significar 'fer mal' (físic), quan es combina amb un SN subjecte que expressa la part del cos afectada pel dolor, com a (218a), o la causa del

dolor, com a (218b); i també pot significar ‘fer mal’ (psíquic) quan es combina amb un SN subjecte que expressa la causa d’un dolor psíquic, com a (218c):²⁸⁰

- (218) a. N kuŋo le ka n dimi
 1sg cap.DEF FOC INACP·AF 1sg fer.mal
 ‘Em fa mal el cap’ (lit. ‘El meu cap em fa mal’)
- b. Ñiŋ tulutotaa ye n dimi
 aquest arracada.DEF ACP·AF 1sg fer.mal
 ‘Aquesta arracada m’ha fet mal’
- c. I la kumoo ye n dimi(ŋ)
 2sg POST paraula.DEF ACP·AF 1sg fer.mal
 ‘Les teves paraules m’han fet mal’

En alguns d’aquests usos, *dimi(ŋ)* és sinònim de *barama* ‘ferir’ (físicament o psíquica²⁸¹) i *kaaŋi* ‘fer mal’.²⁸² Aquests dos verbs, a diferència de *dimi(ŋ)*, també es poden utilitzar en oracions com les de (219) que expressen que una persona ha causat un dolor a una altra persona:

---

²⁸⁰ Recordem que en castellà, a diferència del català i del mandinga, hi ha dos verbs diferents, *doler* i *hacer daño*, que corresponen a oracions com les de (218):

- (i) a. Me duele la cabeza
 Me duele su comportamiento
 b. Me hacen daño los zapatos
 Las ostras me han hecho daño
 Juan le ha hecho daño (en la cabeza)
 Sus palabras me han hecho daño

Com es pot veure a partir dels exemples de (i), en castellà el verb *doler* equival a *fer mal* i a *dimi(ŋ)* combinats amb un SN subjecte que expressa la part del cos en què se sent dolor; aquest verb també pot expressar que una entitat ha causat un dolor psíquic a una persona, com a *Me duele su comportamiento*, (ia). En els altres casos, com els de (ib), en castellà s’utilitza *hacer daño* (físic o psíquic).

²⁸¹ Un exemple en què *barama* significa ‘ferir psíquicament’ és el de (i):

- (i) I la kumoo ye n barama konoto
 2sg POST paraula.DEF ACP·AF 1sg ferir interior
 ‘Les teves paraules m’han ferit a dins’

²⁸² Segons alguns dels parlants entrevistats, *kaaŋi* ‘fer mal’ és un mot de la varietat del mandinga de Gàmbia.

- (219) Bernat ye Anna barama / kaañi (a kujo to)
 Bernat ACP·AF Anna ferir (3sg cap.DEF POST)
 ‘En Bernat ha ferit l’Anna (al cap)’

Al costat del verb *dimi(η)* per a ‘fer mal’, hi ha un verb derivat d’aquest, *dimi(η)-ndi*, que n’és la versió causativa. Recordem que el sufix *-ndi* s’adjunta a bases verbo-nominals o verbals per formar lexemes de valor causatiu (§ 3.2.2.2.1):

(220)	domo	‘menjar’	domo-ri- ndi	‘alimentar’
	duŋ	‘entrar’	du(n)- ndi	‘enfonsar, penetrar’
	miŋ	‘beure’	mi(n)- ndi	‘fer beure’
	tenkuŋ	‘calmar-se, estar calmat’	tenku(n)- ndi	‘calmar’

La majoria de verbs als quals s’adjunta el sufix *-ndi* són verbs intransitius o usats intransitivament (Creissels, 1983a: 130). Dels verbs de (220), per exemple, *duŋ* i *tenkuŋ* són verbs intransitius; *domo* i *miŋ*, en canvi, són verbs que poden tenir un ús transitiu, com veiem a (221):

(221)	Dindiŋo	ye	maanoo	domo
	nen.DEF	ACP·AF	arròs.DEF	menjar
	‘El nen s’ha menjat l’arròs’			
	Mooroolu	buka	doloo	miŋ
	marabut.DEF.PL	INACP·NEG	alcohol.DEF	beure
	‘Els marabuts no beuen alcohol’		(Creissels, 1983a: 20)	

En els casos en què un verb, intransitiu o usat intransitivament, s’utilitza amb el sufix *-ndi* apareix un argument nou que expressa la persona que causa la situació. En oracions com la de (222), per exemple, el verb intransitiu *sii* ‘seure’ només regeix un argument, el SN subjecte que expressa la persona que fa l’acció

d'asseure's, com veiem a (222a). Aquest mateix verb usat amb el sufix *-ndi*, en canvi, regeix dos arguments, com veiem a (222b) (Creissels, 1983a: 131):

- (222) a.   Dindiño   sii-ta   beroo   kaŋ
           nen.DEF   seure.ACP·AF   pedra.DEF   POST
           ‘El nen ha segut sobre una/la pedra’
- b.   Keo   ye   dindiño   sindi
           home.DEF   ACP·AF   nen.DEF   seure.CAU
           beroo   kaŋ
           pedra.DEF   POST
           ‘L’home ha assegut el nen sobre una/la pedra’

A (222b) el verb *sindi* té una lectura causativa: hi ha un segon argument (en comparació amb la versió intransitiva de (222a)) que expressa la persona que desencadena l’acció de X i que ocupa la posició del subjecte de *sindi* ‘asseure’. El complement directe d’aquest tipus d’oracions amb *sindi* ‘asseure’ correspon al subjecte de l’oració intransitiva amb *sii* ‘seure’ i expressa l’entitat que rep l’acció del causant. Amb el sufix *-ndi*, doncs, els verbs usats intransitivament passen a tenir un ús transitiu, i el subjecte de les oracions intransitives passa a ser el complement directe de les oracions transitives. Quan el subjecte de les oracions transitives amb un verb en *-ndi* s’interpreta com una causa pot aparèixer, en les oracions intransitives, com a complement posposicional amb *la*, com veiem a (223) (Creissels, 1983a: 130):

- (223) I   fitina-ta   kodikuo   la
           3pl   barallar.se.ACP·AF   diner.problema.DEF   POST
           ‘S’han barallat per un problema de diners’
- Kodikuo   ye   i   fitinandi
           diner.problema.DEF   ACP·AF   3pl   barallar-se.CAU
           ‘Un problema de diners els ha barallat / fet barallar’

El verb que resulta de l'adjunció del sufix causatiu *-ndi* a *dimi(η)* es pot utilitzar en oracions com les de (224), en què s'expressa que una entitat causant provoca un dolor físic a una persona (en una part del cos):

- (224) a.   Ñiη tulutotaa ye n dimi(η)-ndi
                  ‘Aquesta arracada m’ha fet mal’
- b.   Bernat ye Anna dimi(η)-ndi (a kuŋo to)
                  ‘En Bernat ha fet mal a l’Anna (al cap)’

En ambdós tipus d’oracions, s’expressa la causa del dolor: a (224a) la causa són *les arracades*, un objecte inanimat; a (224b), en canvi, és *en Bernat*, un ésser animat. En les dues oracions de (224) també s’expressa la persona que experimenta el dolor (a través del complement directe: *n* i *Anna* respectivament).²⁸³

A diferència de les altres alternances verb intransitiu – verb causatiu amb *-ndi* que hem vist més amunt (a (222), per exemple), l’adjunció del sufix *-ndi* al verb *dimi(η)* no suposa l’aparició d’un participant nou a la situació. Tant *dimi(η)* com *dimindi* regeixen com a mínim dos arguments: un subjecte i un complement directe. La diferència entre els dos arguments d’aquests verbs és una diferència semàntica: en aquest cas, el sufix causatiu *-ndi* no canvia el nombre d’arguments sinó el paper semàntic que tenen aquests dos arguments amb relació al verb. Quan el verb *dimi(η)* apareix amb el sufix *-ndi* té un clar valor causatiu, i el subjecte s’interpreta com l’entitat que causa una situació. Aquesta entitat causant pot ser una entitat animada, com a (224b), o una entitat inanimada, com a (224a). Quan és una entitat animada, doncs, s’interpreta com l’agent que provoca una situació i que té la possibilitat de controlar-la.

Com veiem a partir dels exemples de (218b) i (224a), els parlants de mandinga entrevistats consideren que en alguns contextos es pot utilitzar tant *dimi(η)* com

---

²⁸³ Segons els parlants consultats, el verb *dimi(η)-ndi* equival a ‘fer una ferida física’ (i no psíquica) en oracions com la de (224b).

dimi(η)-ndi, com en el cas en què s'expressa que una entitat inanimada (com les arracades) ha provocat un dolor o una ferida a una entitat animada.

En aquesta tesi, ens centrem en l'ús de *dimi(η)* en oracions en què s'expressa que una persona sent dolor en una part del seu cos, com a (225). Per expressar aquesta noció, només es pot utilitzar el verb *dimi(η)* combinat amb un SN subjecte que inclou un substantiu per a parts del cos (*n kuŋo* a (225)), i amb un SN complement directe que expressa la persona afectada pel dolor (*n* a (225)). *Dimi(η)* es comporta com un verb transitiu amb dos arguments, com podem veure a (225):

(225) N   kuŋo   le   ka   n   dimi
           1sg   cap.DEF   FOC   INACP·AF   1sg   fer.mal
           ‘Em fa mal el cap’ (lit. ‘El meu cap em fa mal’)

Tot i que (225) és una oració transitiva, el predicatiu que sol aparèixer en aquestes oracions és *ka* (en lloc de *ye*).²⁸⁴ Aquest predicatiu pot aportar un valor d'indeterminació temporal, o aparèixer en oracions com la de (226) en què s'expressa un «procès dont, en quelque sorte, les limites échappent au contrôle d'un agent» (Creissels, 1983a: 119):

(226) Ñiŋ   musoo   ka   bono   a   diŋolu   to
           aquest dona.DEF   INACP·AF   perdre 3sg   nen.DEF.PL   POST
           ‘Aquesta dona perd tots els seus fills’

El valor d'indeterminació que aporta el predicatiu *ka* es pot interpretar d'una manera o d'una altra en funció, sobretot, del significat del verb amb el qual es combini. Amb un verb com *domo*, (227), per exemple, pot significar el caràcter habitual de l'acció; amb un verb com *dimi(η)*, en canvi, indicaria més aviat el manteniment d'una situació que no evoluciona ni progressa, com a (225):

---

²⁸⁴ Segons els parlars, el predicatiu *ka* pot ser *kali* o *kari* (variants dialectals). La forma negativa d'aquest predicatiu és *buka*.

(...) apareix típicament en oracions que designen estats que assenyalen propietats característiques d'un període de temps, o d'un subjecte situat implícitament o explícitament en un període de temps (...), però també en oracions que designen esdeveniments duratius (...). (Pérez Saldanya, 2002: 2584)

En aquest cas, doncs, s'expressa una situació que es manté estable. Aquesta última accepció és la que es donaria en oracions com la de (225), que expressen que una persona sent dolor en una part del seu cos de manera contínua (durativa), sense progressió ni evolució, durant un espai de temps.

El predicatiu *ka*, doncs, és el que sol aparèixer a les oracions amb *dimi(η)* que expressen que una persona sent un dolor en una part del cos; això no vol dir, però, que aquest tipus d'oracions no puguin portar cap altre predicatiu. A (229) és el predicatiu *si* (juntament amb *nij* 'si'), que sol aportar un valor general de futur, d'eventualitat o de probabilitat (o, fins i tot, d'ordre atenuada, com hem vist a 3.1.1.2.1), el que marca la interpretació de l'oració amb *dimi(η)* (Creissels, 1983a: 117):

(229) Niη   i   ye   wo   domo,
           si   2sg   ACP·AF   això   menjar,
           a   si   i   konoo   dimiη
           3sg   POTEN·AF   2sg   panxa.DEF   fer.mal
           'Si menges això, et farà mal la panxa'

Un valor semblant al de l'oració amb el predicatiu *si* de (229) és el que aporta la combinació de la còpula *be* amb una forma verbal dependent en *-la*. Les formes amb el sufix *-la* són formes verbals dependents comparables a les formes d'infinitiu de les llengües romàniques, i s'han de combinar amb un element amb funció predicativa (Creissels, 1983a: 172). Com ja hem vist al final de l'apartat 3.3.1.2.3, en combinació amb la còpula *be* formen predicats amb valor de prospectiu o futur. L'ús més habitual de les formes en *-la* és el que trobem en oracions com les de (230) (Creissels, 1983a: 173):

- (230) a. N   lafi-ta   ñiŋ   sunkutoo   futuu-la
 1sg   voler.ACP·AF   aquest noia.jove.DEF   esposar.INF
 ‘Vull esposar aquesta noia jove’
- N   ñan-ta   ñiŋ   sunkutoo   futuu-la
 1sg   haver.de.ACP·AF   aquest noia.jove.DEF   esposar.INF
 ‘Haig d’esposar aquesta noia jove’

A partir de la còpula *be* i d’una forma del verb *dimi(ŋ)* en *-la* es pot formar un altre tipus d’oracions, paral·leles a la de (225), que també poden descriure la situació d’una persona que sent dolor en una part del cos:²⁸⁶

- (231) N   kuŋo   be   n   dimin-na
 1sg   cap.DEF   COP·AF   1sg   fer.mal.INF
 ‘Em fa mal el cap’ (lit. ‘El meu cap em fa mal’)

Tot i que les oracions amb la còpula *be* i una forma dependent en *-la* solen tenir un cert sentit de futur (i un valor aspectual d’incomplert), les oracions que expressen que una persona sent dolor en una part del cos, com la de (231), no tenen, segons els parlants entrevistats, valor de futur, i en català es poden traduir amb una oració en present. Tot i que aquest tipus d’oracions no conserva el valor temporal de futur, sembla que sí que mantenen el valor aspectual d’incomplert, que s’expressa en les traduccions per l’ús del present: en general, denoten una situació oberta, que no té límits temporals. Igual que les oracions amb *ka* de (225), oracions com la de (231) també tenen un sentit continu, és a dir, denoten situacions que duren un cert temps sense variar.

²⁸⁶ En les entrevistes a parlants nadius de mandinga hem documentat una altra oració construïda a partir de la còpula *be* i un SP amb *to* i *dimoo*:

- (i)   ??N   kuŋo   be   n   dimoo   to
 1sg   cap.DEF   COP·AF   1sg   dolor, llaga.DEF   POST (?)
 ‘Em fa mal el cap’ (lit. ‘El meu cap és al meu dolor’)   (AND)

A part d’aquesta oració, el mateix parlant n’ha emès d’altres com la de (ii):

- (ii)   ??N   be   n   koo   ɲañaa   to
 1sg   COP·AF   1sg   esquena.DEF   gratar   POST (?)
 ‘Em grato l’esquena’ (lit. ‘Em grato la meva esquena’)

A part del parlant que ha produït aquesta oració, els altres parlants de mandinga que han valorat l’oració l’han considerada incorrecta.

Com hem vist al principi d'aquest apartat, el verbo-nominal *dimi(η)* correspon a 'fer mal' i a 'dolor; llaga'. En l'ús verbal, aquest mot recull el significat que en català s'expressa a través de dos lexemes diferents: el verb *fer* i el substantiu *mal*. El verb *fer* del català pot aparèixer en construccions com les de (96a) que expressen nocions relacionades amb l'àmbit de la salut (fenòmens fisiològics, etc.):

- (232) a.   fer mal
              fer picor
              fer coïssor
              fer caca
              fer pipí²⁸⁷
- b.   doldre / dolorejar
              picar
              coure
              cagar / defecar
              pixar / orinar²⁸⁸

Al costat de construccions com les de (232a) hi pot haver formes verbals simples que expressen la mateixa noció (232b). Com ja hem assenyalat a l'apartat 2.4.1, *doldre('s)* o *dolorejar* no són verbs gaire utilitzats en català (i quan s'utilitza, *doldre* normalment té el sentit de 'fer mal psíquicament', com a *Em va doldre que no vingués*). Els verbs *to hurt* / *to ache* de l'anglès i *doler* del castellà, en canvi, són verbs molt més utilitzats per expressar que una persona sent dolor en una part del cos. En aquest sentit, el mandinga s'alinea al costat de llengües com

---

²⁸⁷ A part del verb *fer*, el verb *tenir* també es pot combinar amb substantiu com *mal* / *picor* / *coïssor* / *caca* / *pipí* per expressar que una persona experimenta un estat: *fer mal* / *tenir mal*; *fer picor* / *tenir picor*. Aquests dos tipus d'oracions presenten estructures oracionals diferents (*Tinc picor a la cama* / *Em fa picor la cama*).

²⁸⁸ Parelles de verbs com *cagar* i *defecar* o *pixar* i *orinar* bàsicament es diferencien pel registre (més o menys col·loquial).

l'anglès o el castellà que expressen la noció de 'fer mal' a través d'una forma verbal simple (*dimi(η)*).²⁸⁹

El comportament del verb *dimi(η)* del mandinga es pot comparar al d'altres verbs que també expressen que una persona experimenta una sensació en una part del cos i que són paral·lels als de (232) del català. A (233) recollim exemples amb els verbs *soo* 'picar', *ñaña* 'gratar / picar' i *jani* 'cremar':

- (233) a. N ñaa ka n soo
 1sg ull.DEF INACP·AF 1sg picar
 'Em piquen els ulls' (IBD, MAD)
- N buloo ka n ñaña
 1sg braç/mà.DEF INACP·AF 1sg gratar/picar
 'Em pica el braç' (IBD, MAD)
- N ñaa ka n jani
 1sg ull.DEF INACP·AF 1sg cremar
 'Em cremen els ulls' (IBD)
- b. A ye a siño ñaña
 3sg ACP·AF 3sg cama/peu.DEF gratar/picar
 'S'ha gratat la cama' (lit. 'Ha gratat la seva cama')
 (IBD, MAD, AND)
- A ye a buloo jani
 3sg ACP·AF 3sg braç/mà.DEF cremar
 'S'ha cremat la mà' (lit. 'Ha cremat la seva mà')²⁹⁰

²⁸⁹ El verb *dimi(η)* del mandinga, però, a diferència del *doler* del castellà, es pot utilitzar per expressar que un objecte que es porta a sobre provoca dolor (o una ferida) en una part del cos, com a l'oració de (218b). En castellà aquesta noció s'ha d'expressar amb la construcció *hacer daño*: *Me hacen daño los pendientes*.

²⁹⁰ Hem de tenir en compte que tant amb el verb *jani* 'cremar' del mandinga com amb *cremar* del català estem davant de dos usos diferents del verb, un ús literal (que implica una acció en què hi ha foc) i un ús figurat, en què *cremar* significa 'sentir una sensació semblant a la que produeix una cremada' o 'ser, una cosa, molt calenta'.

És interessant de destacar l'alternança que s'observa en els dos tipus d'oracions de (233): els verbs *ɲañaa* 'gratar' i *jani* 'cremar' tenen un ús transitiu tant a (233a) com a (233b). La diferència, però, és l'organització dels dos arguments del verb, el subjecte i el complement directe. En oracions com les de (233b), el subjecte expressa la persona que realitza l'acció de gratar o de cremar (l'agent), i el complement directe denota la part del cos concreta afectada per aquesta acció (el pacient).²⁹¹ A les de (233a), en canvi, el subjecte expressa la part del cos que és l'origen de la sensació, i el complement directe expressa la persona afectada per aquesta sensació. Comparant les oracions de (233a) amb les de (233b) observem que hi ha un efecte de quiasme, és a dir, que s'inverteixen els arguments: el subjecte de les oracions de (233a) passa a ser el complement directe a (233b), i el complement directe de (233a) passa a ser el subjecte a (233b). Si bé en oracions com les de (233b) el subjecte es pot interpretar com l'agent de l'acció, a (233a), en canvi, no podem dir que la part del cos sigui l'agent de l'acció, sinó que més aviat és l'origen de l'estat o de la sensació que s'expressa. En català, aquesta inversió dels arguments del verb provoca el pas d'un verb transitiu a un altre d'intransitiu, com veiem a (234).²⁹²

---

²⁹¹ En oracions com les de (233b), la persona que realitza l'acció (que ocupa la posició de subjecte) i la persona posseïdora de la part del cos afectada (representada pel pronom que acompanya el substantiu per a parts del cos que fa de complement directe) poden ser la mateixa persona. En català aquesta correspondència es marca a través del pronom *se* de *gratar-se*, que rep una lectura reflexiva. Amb el verb *cremar*, però, la interpretació més habitual en català no és la interpretació reflexiva sinó la interpretació decausativa: en general, una oració com *L'Enric s'ha cremat la mà* no s'interpreta com *L'Enric s'ha cremat la mà (ell mateix)* sinó que se sol entendre que hi ha hagut una causa indeterminada que ha provocat que es cremés la mà de la persona. En català, per marcar la lectura reflexiva es pot afegir un sintagma com *ell mateix* a l'oració, que indica que el subjecte s'ha provocat ell mateix la lesió. En mandinga, si es vol emfatitzar que és la mateixa persona la que es provoca la lesió es pot afegir l'intensificador *faŋ*, que en oracions com les de (i) marca la correspondència entre la persona que realitza l'acció i la persona que la rep (en una part del cos):

(i)   A   faŋo   ye   a   buloo   jani
           3sg   mateix.DEF   ACP·AF   3sg   braç/mà.DEF   cremar
           'S'ha cremat la mà (ell mateix)' (lit. 'Ell mateix ha cremat la seva mà')

²⁹² Oracions com la de (234b) es poden parafrasejar, en català, amb d'altres com les de (i), amb el verb *fer* o *tenir*:

(i)   a.   Li fan cremor / picor els ulls
                   Li fan coïssor els ulls
           b.   Té cremor / picor als ulls
                   Té coïssor als ulls

- (234) a. En Joan li ha cremat la cara / En Joan s'ha cremat la cara
 En Joan l'ha cremat a / de la cara
- b. Li cremen/couen els ulls

En mandinga, en canvi, la inversió dels dos arguments del verb no provoca cap canvi ni al verb ni a l'oració. El que sí que s'observa és un canvi en la manera com s'interpreten els verbs: *ḡañaa*, que amb un subjecte clarament agentiu significa 'gratar', adopta el sentit de 'picar' en oracions com la de (233a), en què el SN subjecte denota una part del cos en comptes d'una entitat animada amb capacitat volitiva.²⁹³ Aquest canvi de significat també es dona en francès: el verb *gratter* pot significar tant 'gratar' com 'picar', en funció de l'element que ocupi la posició de subjecte:

- (235) a. Je me gratte l'oreille
- b. Ce pull gratte

Quan el subjecte del verb *gratter* és un SN que denota una peça de roba en comptes d'una entitat animada, per exemple, el verb s'interpreta més aviat com 'picar'. En català, una alternança semblant és la que hi ha entre les dues oracions de (236) amb el verb *rascar*:

- (236) a. Li ha rascat l'esquena perquè callés
- b. Aquesta tovallola rasca²⁹⁴

---

²⁹³ En català, els verbs *picar* i *gratar* també tenen certa relació, sobretot si tenim en compte exemples com els de (i) que poden ser sinònims:

- (i) a. Em fa picor el peu
 Tinc picor al peu
- b. Em fa gratera el peu
 Tinc gratera al peu

Les oracions de (ib), amb un substantiu amb el sufix *-era* signifiquen, literalment, *El peu em fa ganes de gratar-lo* i *Tinc ganes de gratar-me el peu* (cf. Gràcia i Riera, 2003).

²⁹⁴ En català també es pot utilitzar el verb *picar* per expressar que una peça de roba de llana, per exemple, produeix picor:

- (i) Aquest jersei de llana em pica

Els dos significats que adquireix el verb *rascar* del català o *gratter* del francès solen coincidir amb dues estructures oracionals diferents: en oracions com les de (235a) o (236a) els verbs tenen un ús transitiu, i s'interpreten clarament com una acció realitzada per un agent; en oracions com les de (235b) i (236b), en canvi, s'usen intransitivament, i no reben una interpretació agentiva. En mandinga l'alternança no és tan clara, perquè totes dues construccions són transitives, indiferentment de si el verb *ñaña* significa 'gratar' o 'picar'.

Tot i que, com hem dit, en mandinga nocions com les de (232) se solen expressar a través d'una forma verbal simple, observem un fenomen que es pot relacionar amb la possibilitat de combinar el verb *fer* amb SNs com *mal* / *picor* / *coïssor* en català: en mandinga també hi ha la possibilitat de construir fórmules amb el verb *ke* 'fer, posar o esdevenir' i una forma nominal. A l'apartat següent, analitzem alguns dels usos del verb *ke* 'fer, posar, esdevenir' que, com veurem, pot tenir usos transitius i intransitius (amb valor mediopassiu, normalment) molt diversos i que a vegades es pot utilitzar, amb valors diferents, al lloc d'una de les còpules (com *mu*) que hem analitzat en apartats anteriors (§ 3.3.1.1.2.2).

3.3.3. ORACIONS AMB EL VERB *KE*

L'ús prototípic del verb *ke* 'fer' del mandinga és el que trobem en oracions com la de (237):

(237) N   ña   ñiñ   dendikoo   ke   n   faño   ye
           1sg   ACP·AF aquest vestit.DEF   fer   1sg   mateix.DEF   POST
           'M'he fet aquest vestit per a mi mateix'

En oracions com la de (237) el verb *ke* es comporta com qualsevol altre verb transitiu: es combina amb el predicatiu *ña* (*ye*), per a les formes d'aspecte acomplert, i amb dos arguments, el subjecte i el complement directe. En exemples com aquest, aquest verb té un valor de creació material, i normalment

En mandinga, a diferència del català, un verb transitiu no pot aparèixer sense el complement directe: tot i que és possible que el complement directe d'un verb transitiu passi a ocupar la posició de subjecte, com a l'exemple de (240), aquest no es pot ometre (Creissels, 1983a: 125):

- (240) I   maŋ   buŋ   loo
           3pl   ACP·NEG   casa   construir
           ‘No han construït cases’
- Buŋ   maŋ   loo
       casa   ACP·NEG   construir
       ‘Cap casa no ha estat construïda’
- *I   maŋ   loo
           3pl   ACP·NEG   construir
           ‘No han construït’,²⁹⁶

Com observem a partir dels exemples de (240), el complement directe del verb *loo* ‘construir’ pot passar a ocupar la posició del subjecte, i llavors l’oració transitiva esdevé una oració intransitiva (amb valor mediopassiu).²⁹⁷ Però no es pot ometre el complement directe d’aquest tipus d’oracions transitives. Quan no es vol especificar el referent del complement directe d’un verb, és a dir, quan es vol utilitzar un verb en un ús antipassiu, en mandinga s’ha de recórrer a una oració amb el verb *ke* ‘fer’ i una forma nominal, normalment una forma derivada del verb amb el sufix *-ri/-li*, com a (239). En mandinga, *baara* ‘treballar’ és un verb que s'utilitza transitivament en oracions com la de (241):

---

²⁹⁶ L’oració *I maŋ loo* seria perfectament possible amb el sentit de ‘Aquestes (les cases) no han estat construïdes’.

²⁹⁷ Tot i que l’oració intransitiva corresponent de (240) normalment es tradueix per una oració passiva, en mandinga no es pot parlar pròpiament de construccions passives (Creissels, 1983a: 124).

(241) A   ye   a   la   kenoo   baara
           3sg   ACP·AF   3sg   POST   plantació.DEF   treballar
           ‘Ha treballat la seva plantació’   (Creissels, 1983a: 10)

Al costat de l’oració de (241), en què *baara* té un ús transitiu i porta un SN subjecte i un SN complement directe, hi ha oracions en què la forma nominal d’aquest verb, *baaroo*, s’utilitza amb el verb *ke* en un ús antipassiu.²⁹⁸

(242) A   maŋ   baaroo   ke
           3sg   ACP·NEG   treball.DEF   fer
           ‘No ha treballat’ (lit. ‘No ha fet l’acte de treballar’)

El verb *ke* també es pot utilitzar transitivament però combinat amb tres arguments en comptes de dos: el SN subjecte, un SN complement directe i un complement posposicional amb *to* ‘a’ (o d’altres posposicions locatives) o *ti* ‘en qualitat de ...’. En aquests casos, el verb pren el significat de ‘posar’ o de ‘transformar en’ respectivament:

(243) I   ye   dendikoo   ke   kuneo   kono
           2sg   ACP·AF   vestit.DEF   posar   bagul.DEF   dins
           ‘Has posat els vestits dins el bagul’

---

²⁹⁸ Una altra forma d’utilitzar el verb en valor antipassiu és a través d’una oració mitjana com la de (ib), amb *i* (Creissels, 1983a: 129):

(i)   a.   Keo   ye   jio   miŋ
           home.DEF   ACP·AF   aigua.DEF   beure
           ‘L’home ha begut aigua’
        b.   Keo   ye   i   miŋ
           home.DEF   ACP·AF   MITJ   beure
           ‘L’home ha begut / s’ha fet passar la set’

El marcador *i* pot aportar, segons Creissels (c. p.), valors mitjans molt diversos, i es pot comparar al comportament de *se* de llengües com el català. En una oració com la de (ib), marca que el verb té un ús antipassiu, és a dir, que s’utilitza sense especificar el complement directe. D’altres verbs, com *danku* ‘respondre’, *lamoyi* ‘escoltar’ o *doŋ* ‘ballar’ també presenten aquest tipus d’alternança antipassiva amb el pronom de veu mitjana *i*: es pot ometre el complement directe d’aquests verbs sense fer cap canvi en el subjecte, només introduint el pronom *i* que indica un canvi en la valència del verb (Creissels, 1983a: 129). Alguns verbs, doncs, formen l’antipassiu amb un marcador com *i*; d’altres, en canvi, el formen amb el verb *ke* ‘fer’ i una forma nominal (‘fer l’acte de ...’).

A   ye   jio   ke   dooloo   ti
 3sg   ACP·AF   aigua.DEF   transformar   vi.DEF   POST
 ‘Ha transformat l’aigua en vi’   (Creissels, 1983a: 34)

A part de l’ús transitiu de *ke* (amb el predicatiu *ye*), aquest verb també es pot utilitzar intransitivament amb un predicatiu com *-ta*, com veiem a (244):

- (244) a.   A   ke-ta   kodi-tiyo   ti
           3sg   fer.ACP·AF   diner.amo.DEF POST
           ‘Ha esdevingut ric’   (Creissels, c. p.)
- Jio   ke-ta   dooloo   ti
           aigua.DEF   fer.ACP·AF   vi.DEF   POST
           ‘L’aigua ha esdevingut vi’   (Creissels, 1983a: 34)
- b.   A   maŋ   ke   Sekou ñaa   la
           3sg   ACP·NEG   passar Seku   ull.DEF POST
           ‘No ha passat davant en Seku’   (Creissels, c. p.)

En exemples com el de (244b), el verb *ke* correspon a ‘passar’ o ‘ocórrer’ del català. En els exemples de (244a), en canvi, el verb *ke* usat intransitivament amb un complement amb la posposició *ti* equival a ‘esdevenir’ o a ‘fer-se’ del català i, per tant, es pot considerar un verb que expressa un canvi d’estat. Tot i que sovint el verb *ke* (intr.) amb un SP amb *ti* es tradueix per ‘fer-se’ o ‘esdevenir’, el valor processual d’aquest verb mandinga no és tan clar com el d’un verb com *esdevenir* del català (o *devenir* del francès) (Creissels, 1983a: 177):

(245) Jamaajamaa, ñiŋ   moolu   **ka**   **ke**
       sovint   aquest persona.DEF.PL   INACP·AF   esdevenir
       tilibonkoolu   le   ti
       est.DEF.PL   FOC   POST
       ‘Normalment, aquesta gent són gent de l’est’

A l'oració de (245), que ja hem presentat a l'exemple (156) de l'apartat 3.3.1.1.2.2, el verb *ke* es combina amb el predicatiu *ka* que marca un valor d'inacomplert (en l'accepció contínua, cf. § 3.3.2). En aquest cas, el verb *ke* (intr.) amb un SP amb *ti*, que normalment es pot traduir per 'esdevenir' o 'fer-se', té un valor estatiu i expressa una identificació (les oracions es poden traduir per atributives amb *ser* del català). De vegades, com ja hem vist a l'apartat 3.3.1.1.2.2, les oracions amb el verb *ke* combinat amb un SP amb *ti* poden ser paral·leles a les oracions amb la còpula *mu* i un SP amb *ti*. Aquesta correspondència és molt més clara en negatiu: en oracions com la de (246), el verb *ke* (intr.) pot perdre del tot la referència a un procés (*esdevenir*) i denotar una no-identificació (situació estativa) (Creissels, 1983a: 177):²⁹⁹

(246) A   too   maŋ   ke   Musaa ti,   Aamadu le   mu
          3sg   nom.DEF ACP·NEG   fer   Musa POST   Amadu   FOC COP·AF
          'El seu nom no és Musa, és Amadu'

Finalment, un altre dels usos del verb *ke* (intr.) és l'ús existencial, que hem presentat als exemples (144) i (207) i que tornem a reproduir a (247). En aquest exemple, en què la forma *kee-riŋ* es combina amb la còpula de situació *be*, el verb té el sentit de 'tenir lloc', 'existir':

(247) Neno   be   kee-riŋ
          fred.DEF   COP·AF   fer.RES (tenir.lloc)
          'Fa fred' (lit. 'El fred té lloc')   (Creissels, c. p.)

Segons Creissels (c. p.), aquest tipus d'oracions s'utilitza sobretot amb esdeveniments meteorològics, com a (247), però també es pot utilitzar en altres oracions (de sentit existencial) com la de (248) (Creissels, 1983a: 170):

---

²⁹⁹ Segons Creissels (1983a), en oracions negatives, els parlants solen preferir *maŋ ke* en comptes de *te* (còpula negativa de *mu*) quan s'expressa la no-identificació d'una entitat que apareix explícita a l'oració (és a dir, quan *mu* es combina amb dos arguments, el SN subjecte i un SP amb *ti*).

- (248) Maanoo   tabiñaa   fula le   be   kee-riŋ
 arròs.DEF   fer.coure.manera dos FOC COP·AF fer.RES (tenir.lloc)
 ‘Hi ha dues maneres de coure l’arròs’

De manera bastant regular, doncs, el verb *ke* ‘fer’, igual que *soto* ‘tenir’, que hem vist a l’apartat 3.3.1.1.1.2., i igual que la majoria de verbs transitius del mandinga, pot participar en l’alternança transitiu – intransitiu. Usat transitivament pot significar ‘fer, posar o transformar’ i es pot combinar o bé amb dos SNs, o bé amb dos SNs i un SP (amb posposicions locatives o amb *ti*). També es pot utilitzar per a les formes d’antipassiu d’alguns verbs transitius. Usat intransitivament, pot significar ‘fer-se’ (‘esdevenir’), amb un valor de procés, ‘passar’ o ‘succeir’; també es pot utilitzar per vehicular una identificació o per formar oracions de sentit existencial (combinant-se, en forma dependent amb *-riŋ*, amb la còpula *be*).

A l’apartat que ve a continuació descriurem breument d’altres tipus de verbs que es poden utilitzar per expressar que una persona pateix un estat (patològic o no). En aquest cas, els verbs que analitzem són verbs que indiquen un canvi d’estat, un procés semblant al que denoten alguns verbs que hem estudiat per al català (com *agafar*, *venir*, *sortir* o *marxar* (§ 2.2.4.3)).

3.3.4. ORACIONS AMB ELS VERBS *MUTA* ‘AGAFAR’, *BO* ‘SORTIR, DEIXAR’ I *BULA* ‘DEIXAR, ABANDONAR’

Paral·lelament al que hem descrit a l’apartat 2.2.4.3 per al català, en mandinga hi ha almenys tres verbs diferents de *soto* que es poden utilitzar per expressar la relació que hi ha entre una persona i un estat, una sensació o una lesió: *muta* ‘agafar’, *bula* ‘deixar, abandonar’ i *bo* ‘sortir, deixar’.³⁰⁰ El primer d’aquests verbs es pot utilitzar, igual que *agafar* del català, per indicar el punt d’inflexió a

---

³⁰⁰ A diferència del català, ni *naa* ‘venir’ ni *taa* ‘marxar’ són verbs de moviment que es puguin utilitzar per expressar que una persona contreu o deixa de patir un estat o una sensació.

partir del qual una persona contreu un estat o una sensació; *bula*, en canvi, expressa que la persona deixa de tenir un estat o una sensació: aquest verb, el significat del qual està lligat a la idea de *deixar*, es pot utilitzar en contextos semblants a *marxar* o *passar*, que hem vist per al català. *Bo*, que vol dir, en general, ‘sortir’, es pot utilitzar de dues maneres diferents, com veurem a continuació: per una banda, pot ser equivalent a *bula* i emfatitzar el moment en què una persona deixa de tenir un estat o una sensació. Per altra banda, amb determinats substantius pot indicar que una lesió es manifesta en una persona (igual que *sortir* del català). El significat d’aquest tipus de verbs de moviment imposa almenys una restricció: només es poden combinar amb substantius que es refereixin a estats o sensacions adquirits, és a dir, que no són congènits sinó que poden aparèixer o desaparèixer en la persona.

Muta ‘agafar’ és un verb que pot tenir un ús transitiu combinant-se amb un SN subjecte i amb un SN complement directe, com veiem a (249):

- (249) Keo   ye   wuloo   muta
           home.DEF   ACP·AF   gos.DEF   agafar
           ‘L’home ha agafat el gos’

El subjecte d’aquest tipus d’oracions amb *muta* expressa la persona que fa l’acció d’agafar, i el complement directe, la cosa agafada (pacient). Quan aquest verb s’utilitza per expressar que una persona ha contret un estat o una sensació, apareix en oracions com les de (250) i (251):

- (250) Balafuloo   ye   n   muta
           lepra.DEF   ACP·AF   1sg   agafar
           ‘M’ha agafat la lepra’   (AND, MAD)
- Kirikiroo   ye   n   muta
           febre, malària.DEF   ACP·AF   1sg   agafar
           ‘M’ha agafat la malària’   (AND)

situació. La principal diferència entre aquestes dues oracions té a veure amb el grau d'afectació de la persona. Al capítol 4 reprendrem aquest tema i l'ampliarem.³⁰¹

A part de *muta* 'agafar', el verb *bo* 'sortir' també es pot utilitzar per expressar que una lesió o una anomalia ha aparegut al cos d'una persona. En aquest cas, a diferència del que passa amb *muta*, el substantiu que acompanya *bo* normalment denota una entitat física, visible, que dibuixa un moviment de dins cap a fora del cos d'una persona. Si bé *muta* 'agafar' es pot utilitzar, aparentment, amb substantius que denoten tant entitats abstractes, com les que hem vist a (250), com entitats físiques, visibles, com a (251) o (252a), el verb *bo* amb el sentit de 'sortir, aparèixer al cos' només es combina amb substantius que denoten entitats com un *gra*:³⁰²

- (252) a. Cuputoolu ye n muta n ñaadaa to
 gra.DEF.PL ACP·AF 1sg agafar 1sg cara.DEF POST
 'M'han sortit grans a la cara' (MAD)
 (lit. 'Grans m'han agafat a la meva cara')
- b. Cuputoolu bo-ta n ñaadaa to
 gra.DEF.PL sortir.ACP·AF 1sg cara.DEF POST
 'M'han sortit grans a la cara' (AND, MAD)

³⁰¹ Al costat dels usos transitius, *muta* 'agafar' també es pot usar intransitivament en oracions com la de (i), que expressen que una persona està afectada per una paràlisi a les cames (Creissels, 1982: 125):

(i) N siño muta-ta
 1sg cama/peu.DEF agafar.ACP·AF
 'Està paralitzat de les cames' (lit. 'Les seves cames estan preses/agafades')

A banda de les cames, aquesta mateixa oració també es pot construir amb altres substantius, com *daa* 'boca', per indicar que la paràlisi afecta d'altres parts del cos. Per comparació a les oracions transitives de (250), l'oració de (i) és un exemple de veu mediopassiva (o mitjana) en què hi ha hagut una destitució del subjecte: s'expressa la part del cos *agafada* (afectada), però en cap moment es menciona l'entitat que *les agafa*.

³⁰² Igual que en català, el verb *bo* 'sortir' també es pot utilitzar amb un substantiu per a part del cos, com a (i), quan es vol expressar que a una persona li ha nascut una dent:

(i) Ñiño bo-ta n daa kono/to
 dent.DEF sortir.ACP·AF 1sg boca.DEF POST (dins/a)
 'M'ha sortit una dent (a la boca)' (MAD)

- c. *Baramoo bo-ta n buloo to
ferida.DEF sortir.ACP·AF 1sg braç/mà.DEF POST
‘*M’ha sortit una ferida al braç’
- *Janoo bo-ta n buloo to
cremada.DEF sortir.ACP·AF 1sg braç/mà.DEF POST
‘*M’ha sortit una cremada al braç’

La restricció que imposa un verb com *bo* ‘sortir, aparèixer al cos’ no només afecta la concretesa de l’entitat denotada pel substantiu que fa de subjecte del verb intransitiu: aquesta entitat, a més, ha de ser una lesió que desenvolupi l’organisme de la persona. Per aquest motiu, les oracions de (252c), que indiquen que una ferida o una cremada ha aparegut al cos d’una persona, són inacceptables en mandinga (i també en català (§ 2.2.4.3.4)). En les oracions de (252b), el SP que acompanya el verb *bo* està format per la posposició locativa *to*. El verb *bo* ‘sortir’, però, també pot aparèixer amb un SP amb *la*, com veiem a (253). En aquest cas, però, les oracions tenen un altre significat: no expressen que una lesió apareix al cos d’una persona, sinó que un estat, una sensació o una anomalia deixa d’afectar la persona:

- (253) Lootoosaasaa bo-ta n na
refredat.DEF sortir.ACP·AF 1sg POST
‘M’ha marxat el refredat’ (AND)
- Konkoo bo-ta n na
gana.DEF sortir.ACP·AF 1sg POST
‘M’ha marxat la gana’ (AND)
- Sikijoo bo-ta n na
singlot.DEF sortir.ACP·AF 1sg POST
‘M’ha marxat el singlot’ (MAD)

En oracions com les de (253), el verb *bo* té un sentit molt proper a *bula* ‘deixar’ d’oracions com les de (254), en què s’expressa que un estat o una sensació ha deixat d’afectar la persona:

- (254) Balakandoo ye n bula
 febre.DEF ACP·AF 1sg deixar
 ‘M’ha marxat la febre’ (lit. ‘La febre m’ha deixat / abandonat’)
- Bataa ye n bula
 cansament.DEF ACP·AF 1sg deixar
 ‘M’ha marxat el cansament’ (lit. ‘El cansament m’ha deixat / abandonat’)
- (AND)

Igual que amb *marxar* o *passar* del català, hi ha substantius que no poden aparèixer amb *bula* perquè denoten estats que difícilment es poden deixar de tenir (o que, almenys, es perceben com a incurables):

- (255) ??Finkoo ye n bula
 ceguesa.DEF ACP·AF 1sg deixar
 ‘??M’ha marxat la ceguesa’ (lit. ‘La ceguesa m’ha deixat’) (AND)

Una de les diferències entre *bo* i *bula* d’oracions com les de (253) i (254) és la transitivitat: *bo* és un verb intransitiu que es construeix amb un SN subjecte, que denota l’estat o la lesió, i amb un complement posposicional amb *to* o *la* (en funció del significat), que expressa, respectivament, la part del cos *de la qual surt* la lesió, o la persona *de la qual surt* l’estat o la sensació. En tots dos casos el complement de *bo* indica un origen (una part del cos o una persona). *Bula* ‘deixar’, en canvi, sol tenir un ús transitiu, i apareix amb un SN subjecte, que representa l’estat o la sensació, i un SN complement directe que denota la persona afectada pel moviment de sortida.

Els verbs que hem descrit en aquest apartat, *muta* ‘agafar’, *bo* ‘sortir, deixar’ i *bula* ‘deixar, abandonar’ imposen, com hem anat veient, algunes restriccions als

substantius que poden aparèixer a la posició de subjecte: en general, aquests substantius només poden denotar estats, sensacions o lesions que poden dibuixar un moviment, és a dir, que es poden contreure o deixar de tenir. A part d'aquesta restricció d'abast general, *bo* (amb SP *to*) també demana que el SN subjecte es refereixi a una lesió que es manifesta al cos de la persona afectada.

3.3.5. CONCLUSIONS

En aquest apartat, hem caracteritzat les oracions que poden expressar estats patològics en mandinga i que són, en general, oracions de sentit atributiu, (256a), i associatiu, (256b), o oracions formades amb el verb *dimi(η)*, (256c):

(256) a.	N bataa-ta	'M'he cansat / Estic cansat'
	N be bataa-riŋ	'Estic cansat'
b.	Balakandoo le be n na	'Tinc febre'
	N ye balakandoo soto le	'Tinc febre'
	N niŋ balakandoo le mu	'Tinc febre'
c.	N kuŋo le ka n dimi(η)	'Em fa mal el cap'
	N kuŋo be n dimi(η)-na	'Em fa mal el cap'

Pel que fa a les dues oracions de sentit atributiu de (256a), la diferència entre una i l'altra és, com ja hem vist, aspectual: mentre que les oracions amb *V-ta* poden expressar, segons el verb, l'acompliment d'un procés o un estat (sense referir-se al procés), les oracions amb *be -riŋ* només poden expressar un estat. La diferència entre les oracions de sentit associatiu de (256b), en canvi, és una diferència d'ús: l'esquema de situació amb *be - la* és l'esquema més habitual per comparació als altres dos. A més, les oracions amb la còpula *mu* normalment només es poden utilitzar per vehicular estats temporals. Pel que fa a les dues oracions amb *dimi(η)*, (256c), sembla que el primer tipus d'oracions s'utilitzen més freqüentment que el segon: en les entrevistes a parlants mandingues només

hem documentat, de manera espontània, oracions com *N kuŋo le ka n dimi*. No obstant això, els parlants consultats també accepten les oracions amb *be dimi(ŋ)-na* a l'hora d'expressar el dolor que se sent en una part del cos.

Una de les característiques de la majoria d'oracions que hem analitzat en aquest apartat és la seva estativitat: en general, expressen situacions no dinàmiques que ni evolucionen ni canvien sinó que es mantenen homogènies i constants durant un espai de temps (acotat o no acotat). També hem vist, però, que en mandinga aquesta característica de vegades depèn del significat de cada verb i del context. Els predicatius *-ta* i *ye* normalment aporten un valor d'acompliment i, per tant, emfatitzen la dinamicitat dels predicats; en alguns casos, però, i en funció del significat dels predicats, també poden indicar estativitat, com veiem a (257):

- (257) N   bataa-ta
       1sg   cansar(-se).ACP·AF
       'M'he cansat' o 'Ectic cansat'
- N   ye   kodoo   soto
       1sg   ACP·AF   diner.DEF   tenir
       'He obtingut diners' o 'Tinc diners'

La diferència entre un significat i l'altre és la dinamicitat de la situació: en un cas, les oracions indiquen l'acompliment d'un procés (*M'he cansat* i *He obtingut diners*); en l'altre cas, en canvi, s'expressa que no s'esdevé cap canvi en els diferents intervals de temps que componen la situació, és a dir, que hi ha un estat que es manté constant i estable (sigui adquirit o no) (*Ectic cansat* i *Tinc diners*). Aquesta diferència explica algunes de les alternances que hem vist en els apartats anteriors entre oracions que indiquen estats homogenis i constants que no canvien i predicats que expressen l'adquisició d'un estat nou o el cessament d'un estat que afectava la persona, com els predicats amb els verbs *muta* 'agafar', *bo* 'sortir o deixar' i *bula* 'deixar, abandonar'.

Una de les característiques recurrents que hem anat apuntant en els apartats anteriors és la possibilitat d'expressar una mateixa situació amb oracions diferents. A part d'això, però, i dins d'un mateix tipus d'oracions, els referents que denoten els diferents participants (un estat, una persona i una part del cos de la persona) es poden distribuir de manera diferent dins l'oració, és a dir, ocupant posicions diferents (la de subjecte, la de complement directe, etc.), com veiem a (258):

- (258) a. Yanke ye fiyo soto a tuloo to
 Yanke ACP·AF pus.DEF tenir 3sg orella.DEF POST
 'La Yanke té pus a l'orella' (SYK)
 (lit. 'Yanke té pus a la seva orella')
- b. A koo ye kindiroo soto le
 3sg esquena.DEF ACP·AF picada.DEF tenir FOC
 'Té una picada a l'esquena' (SYK)
 (lit. 'La seva esquena té una picada')

A (258a), per exemple, el SN subjecte indica la persona afectada per l'estat (*tenir pus*), i la part del cos afectada té forma de complement posposicional. A (258b), en canvi, el SN subjecte indica la part del cos afectada. Aquestes diferències en la distribució dels participants poden implicar diferències en la manera d'interpretar les relacions que mantenen i, per tant, diferències en la manera de conceptualitzar-les, com veurem al capítol 4.

4. DE LA CONCEPTUALITZACIÓ A LA REPRESENTACIÓ SINTÀCTICA

En aquest capítol recollim i ampliem algunes observacions, relacionades amb la manera de conceptualitzar les situacions d'afectació, que han anat apareixent en els apartats anteriors i que proporcionen evidències per demostrar la hipòtesi que hem plantejat a l'inici d'aquesta tesi. La nostra hipòtesi era que la manera com es perceben, s'entenen els estats, els trastorns i les lesions es reflecteix no només en la categorització semàntica, és a dir, en la manera com s'agrupen en diferents classes i es designen aquests estats, sinó també en les diferents oracions que s'utilitzen per expressar-los, i en la manera com s'organitzen i apareixen els diferents participants de la situació dins de l'oració. La manera com es verbalitzen els estats i les lesions que poden afectar una persona pot posar de manifest la representació mental que el parlant s'ha fet de la situació d'afectació, i les relacions que ha establert entre els participants que hi intervenen, és a dir, entre l'estat, la persona afectada i les seves parts del cos. En aquest sentit, la distribució dels elements dins de l'oració i, en general, l'elecció d'un tipus d'oració o d'un altre també revela una percepció i una conceptualització determinades de la situació.

En concret, en aquest capítol ens centrem en la descripció d'alguns aspectes que intervenen a l'hora de construir les diferents oracions que expressen estats patològics en català i en mandinga, i que tenen a veure amb la manera de percebre les relacions entre una persona, una part del cos i un estat o una lesió en

general.³⁰³ Per una banda, analitzarem les diferents maneres que hi ha en català i en mandinga de vehicular les relacions entre una persona i les seves parts del cos, amb relació a un estat o una lesió que les afecta (§ 4.1). Per altra banda, descriurem algunes alternances que hi pot haver en català i en mandinga en la distribució dels participants (la persona, una part del cos i un estat) dins de l'oració, i les diferències de significat que poden vehicular aquestes alternances. També presentarem alguns factors que poden condicionar l'elecció dels diferents tipus d'oracions (i verbs) que hem analitzat en aquesta tesi per al català i el mandinga (§ 4.2).

4.1. EXPRESSIÓ DE LES RELACIONS ENTRE UNA PERSONA I LES SEVES PARTS DEL COS

Tradicionalment, i sobretot a partir dels treballs de Lévy-Bruhl (1914), s'han identificat dos tipus de relacions associatives: les relacions alienables i les inalienables. En general, s'accepta que la diferència entre un tipus d'associacions i les altres té a veure amb el grau de connexió amb la persona, és a dir, amb la connexió més o menys estreta que manté una entitat, animada o inanimada, amb una persona. Hi ha tres tipus de relacions que, per la seva naturalesa, se solen considerar inalienables a través de les llengües: (a) les parts del cos i altres substàncies o elements que formen el cos humà (*peu, dit, colesterol*), i les parts d'una entitat inanimada; (b) els termes de parentiu; (c) les relacions espacials (com ara *costat*) (Chappell i McGregor, 1996).³⁰⁴ Les parts del cos o les parts d'una entitat inanimada són parts integrants i constitutives d'una altra entitat (animada o inanimada); i els termes de parentiu representen lligams socials o

---

³⁰³ Deixem per a l'apartat de conclusions (capítol 5) la descripció de les principals característiques dels estats i de les lesions, com la temporalitat o l'abast corporal, que intervenen en la construcció de les oracions.

³⁰⁴ D'aquests tipus de relacions inalienables, en aquesta tesi només hem descrit el comportament dels substantius que denoten parts del cos (o substàncies químiques, secrecions i accidents de la pell que també formen part del cos humà) perquè són, de fet, els que apareixen normalment en les construccions que expressen estats patològics o lesions.

biològics entre persones, alguns dels quals (els biològics) no es poden desfer. Són relacions que normalment el posseïdor ni controla ni pot elegir.

La diferència semàntica entre relacions alienables i inalienables es pot evidenciar en l'ús de dos SNs diferents, com és el cas en mandinga: en aquesta llengua hi ha dues construccions diferents segons si s'expressa una relació alienable o inalienable:

- (1) a.   n   kuŋo
          1sg   cap.DEF
          ‘el meu cap’
- b.   n   na   kuŋo
          1sg   POST cap.DEF
          ‘el meu cap’

La principal diferència entre la construcció de (1a) i la de (1b) és la relació que s'estableix entre el cap i la persona denotada pel pronom *n*: a (1a) el cap és una part del cos de la persona; a (1b), en canvi, el cap no és una part constitutiva de la persona, sinó que pot ser el cap d'un animal per menjar, per exemple.

Val a dir, però, que hi pot haver diferències en el tipus de relacions que es consideren alienables o inalienables en una llengua i en una altra (Chappell i McGregor, 1996: 9).³⁰⁵

---

³⁰⁵ També hem de tenir en compte, tal com assenyala Argente (1976: 103), que la categoria d'“inalienable” de què parlem és una categoria gramatical i no pas ontològica; car, de primer, no és pas cert que tots els objectes l'expressió gramatical dels quals exigeixi la marca d'inalienable no puguin ésser efectivament separats de llurs posseïdors, i, segonament, no sempre allò que sembla inalienable des d'un punt de vista nocional demana l'expressió gramatical que caldria esperar.

(...) in some languages all three categories of kin, body part and spatial relation terms may be formally treated as inalienable (as in Paamese (Crowley 1995) and Tinrin (Osumi 1995)); in other, body parts but not kin are inalienable (as in many Australian languages (Dixon 1980: 293)); in other languages, kin and spatial terms but not body parts are treated as inalienable (e.g. Ewe (Ameka 1995)); and in yet other languages just kin and body parts are treated as inalienable (as in most Athabaskan languages – Thompson (1995)).

Qualsevol persona viu dins d'una xarxa de relacions de parentiu i està associada biològicament o socialment amb diferents persones (a un pare, a una mare, etc.), de la mateixa manera que qualsevol persona té un cos constituït per diferents parts. Aquesta característica implica que substantius com *cara* o *pare* només prenen sentit si es relacionen amb un ésser humà (un cos) i amb un *fill* respectivament. A partir del nostre coneixement del món, els referents de substantius com *cara* o *pare* es conceben com a entitats que formen part d'una “xarxa” complexa, i es poden considerar substantius de relació. Una de les característiques que se sol atribuir als substantius que expressen relacions inalienables, i que és una conseqüència del tipus de relació que vehiculen, és que sempre impliquen l'existència d'un “posseïdor”, perquè són substantius que porten inherent el sentit de possessió. Una possessió inalienable és semànticament dependent d'una altra entitat, a través de la qual se n'estableix la referència (*semantic dependency* segons Vergnaud i Zubizarreta (1992)). Partint d'aquesta constatació, es pot dir que hi ha un *argument posseïdor* que lliga la referència del nom de possessió inalienable (Vergnaud i Zubizarreta, 1992: 596).

Aquesta *dependència semàntica*, però, es pot vehicular de maneres molt diferents a través de les llengües. Com observa Bally (1926), el francès (i també el català) és una llengua que no fa cap diferència en l'expressió de la possessió alienable *vs.* inalienable dins del SN. És a dir, a diferència de llengües com el mandinga, en francès (i en català) aparentment no es fa cap diferència entre *mon bras* ('el meu braç') i *mon billet de chemin de fer* ('el meu bitllet de tren') (Bally, 1926: 76). En aquest cas la diferència entre relacions de possessió alienable *vs.* inalienable no es fa dins del sintagma (com en mandinga), sinó que es pot posar de manifest en l'elecció de dos tipus diferents d'oracions. La diferència en la

percepció de les parts de cos com a entitats més o menys lligades a la persona es fa evident en oracions com les de (2) del francès (Bally, 1926: 77):

- (2) a.   Quelqu'un me prend le bras
      b.   Prenez mon bras³⁰⁶

La principal diferència en l'expressió de les relacions part-tot en oracions franceses com les de (2) és que mentre que a (2a) la part del cos es percep com una part integrant de la persona (és a dir, com una possessió inalienable), a (2b) es tracta com un objecte deslligat de la persona (com si fos un braç ortopèdic). La interpretació d'un tipus d'oració i de l'altre està determinada per la manera com s'expressa el posseïdor de la part del cos: a (2b) s'expressa a través d'un possessiu; a (2a), en canvi, és un datiu que apareix fora del SN que denota la part del cos. En català la tendència a expressar el posseïdor fora del SN que denota la part del cos és molt més forta que en francès. No obstant això, també trobem "doblets" oracionals que mostren un contrast semblant al que es veu a les oracions de (2) del francès:³⁰⁷

- (3) a.   Oloro-li els cabells: fan olor de fruites del bosc
            Se li ha d'amputar la cama esquerra

---

³⁰⁶ Vergnaud i Zubizarreta (1992) etiqueten les oracions de (2a) com a construccions de posseïdor extern (*external possessor*), i les de (2b) com a construccions de posseïdor intern (*internal possessor*). En el primer tipus d'oracions, a diferència del segon, el posseïdor de la part del cos s'expressa a través d'un constituent independent, extern al SN que denota la part del cos. Una de les característiques de les oracions amb posseïdor extern en què el substantiu per a parts del cos està determinat per un article definit és que aquest SN no pot estar modificat per un adjectiu descriptiu o *apositiu*, o per un SP (Vergnaud i Zubizarreta, 1992; Picallo i Rigau, 1999):

- (i)   *Li va fregar la cara bruta
          *Va enretirar les cames llargues
          *Em vaig rentar el cabell amb caspa

Alguns substantius per a parts del cos (els que denoten parts que no són úniques, com *dit* o *cama*) poden aparèixer amb adjectius restrictius (Vergnaud i Zubizarreta, 1992; Picallo i Rigau, 1999), com veiem a (ii):

- (ii)   Li va fregar el dit brut
          Li van embenar el turmell ferit

³⁰⁷ S'observen diferències idiolectals en l'acceptació d'oracions catalanes com la de (3b), en què el posseïdor s'expressa dins del SN que denota la part del cos (amb un possessiu o un complement genitiu).

- b. Olor a seus cabells: fan olor de fruites del bosc
S'ha d'amputar la cama esquerra del pacient de l'habitació 325
(oració dita per un metge, per exemple)

La principal diferència entre les oracions de (3) és la manera com s'interpreta la relació entre les parts del cos i el posseïdor: a (3a), en què la persona afectada apareix expressada fora del SN que denota la part del cos (amb el datiu *li*), aquesta relació és més estreta i s'entén que els *cabells* i la *cama* són parts constitutives del posseïdor (amb qui mantenen una estreta lligam); a (3b), en canvi, en què la persona apareix expressada dins del SN que denota la part concreta afectada, la part del cos es veu més com un element amb "entitat" pròpia. Aquesta diferència influeix en la manera com s'interpreten les oracions de (3): el grau d'afectació de la persona (el tot) no és el mateix. A (3a), amb el clíctic de datiu, s'entén que la persona està més afectada per l'acció que a (3b). És a dir, a (3a) l'entitat animada té un paper principal en la situació; a (3b), en canvi, només hi té un paper secundari.³⁰⁸

En els diferents tipus d'oracions que expressen estats o lesions en català i en mandinga, hi pot haver un constituent que inclogui un substantiu per a parts del cos. En la construcció de les relacions part-tot en les oracions del català i del mandinga, la sinèdoque hi té un paper fonamental. Les parts del cos no només són possessions d'una persona sinó que, a més, en són parts integrants (Bally, 1926: 68). La relació d'inclusió d'una part dins d'un tot complex (sinèdoque) determina que qualsevol acció, estat, etc. que afecta una part també afecti, automàticament, el tot:

---

³⁰⁸ Autors com Kliffer (1987) defensen que la importància (segons l'autor, la *prominència contextual*) i l'autonomia que s'assigna a les parts del cos, com a parts deslligades de la persona, poden intervenir, sobretot en el llenguatge literari, en l'ús dels possessius en oracions com *Si yo no tuviera estas niñas ¿qué tendría? Las veo tan naturalmente como veo mis cabellos en el espejo* [cf. *me veo los cabellos*] (Kliffer, 1987: 292).

(...) tout phénomène, action, état ou qualité qui affecte une partie quelconque de la sphère personnelle retentit, par répercussion spontanée, sur la personne tout entière. L'organe touché directement n'est que le véhicule d'une affection qui atteint l'organisme dans sa totalité; pour un Français, "se laver *les mains*" n'est pas la même chose que "laver *ses mains*", et il ne lui viendrait pas à l'esprit de dire "J'ai cassé *ma* jambe" au lieu de "Je *me* suis cassé *la* jambe", à moins qu'il ne s'agisse d'une jambe de bois.

En totes les oracions que hem analitzat en aquesta tesi, hi ha una entitat complexa (la persona) que té parts (les parts del cos) i que pot experimentar diversos estats, danys o anomalies que no tenen existència independent del tot. En alguns casos, i tant en català com en mandinga, aquest tot es pren com a entitat representativa de l'afectació; en d'altres, en canvi, es parteix de la part afectada per relacionar una persona amb un estat o una lesió. I també hi ha casos en què tant la part com el tot afectat apareixen expressats dins de l'oració.

Una de les diferències entre el català i el mandinga és la manera com es posa de manifest la relació part-tot.³⁰⁹ En mandinga els substantius per a parts del cos sempre han d'anar acompanyats d'un complement (genitiu) que n'expressi el posseïdor (com *a* a (4)). Aquest és un dels trets que assimila el mandinga a l'anglès, i que el diferencia, en canvi, del català:

(4) Yanke_r^j ye   fiyo   soto   a_r^j   tuloo^j   to
 Yanke   ACP·AF   pus.DEF   tenir   3sg   orella.DEF   POST
 'La Yanke té pus a l'orella' (lit. 'La Yanke té pus a la seva orella')

En mandinga, la relació de possessió inalienable entre una part i el tot queda palesa en el tipus de SN escollit: com ja hem vist, en els SNs que expressen relacions d'aquest tipus l'element que expressa el posseïdor i el que expressa la cosa posseïda es juxtaposen. En canvi, quan s'expressa la possessió alienable, la

---

³⁰⁹ Segons Argente (1976: 104,106), les categories de *possessió alienable* i *inalienable* són criptotipus del català, és a dir, categories latents (vs. *fenotipus* o categories patents) que presenten «una marca formal en determinades construccions o frases, però llevat d'aquest cas no té [tenen] cap expressió explícita en les altres frases de la llengua».

relació entre una entitat i l'altra es vehicula a través de *la* (com podem veure als exemples de (1)).

A part del SN que expressa la part del cos afectada per l'estat o la lesió, en algunes oracions també hi pot haver un element que expressi la persona (el tot) afectada, com a (4) o a *A ye baramoo soto a koo to* 'Té una ferida a l'esquena'. En aquests casos, l'element que expressa el posseïdor de la part del cos (*a*, per exemple, a *a tuloo* i *a koo*) i l'element que expressa la persona afectada per l'estat (*Yanke*, a (4) i *A*, a l'oració anterior) són coreferents. En oracions com la de (4), doncs, hi ha dos elements diferents que expressen el posseïdor de la part del cos afectada, per una banda, i la persona afectada per l'estat, per l'altra, tot i que aquest posseïdor i aquesta persona afectada siguin, de fet, la mateixa entitat complexa (vista com un tot constituït per parts). En d'altres oracions, com veurem més endavant, pot ser que no hi hagi cap element (a part del que expressa el posseïdor de la part del cos) que denoti la persona afectada i, aleshores s'interpreta que l'afectació recau directament sobre la part del cos. És el cas d'oracions com *N koo ye baramoo soto le* que vol dir, literalment, 'La meua esquena té una ferida' ('Tinc una ferida a l'esquena').

Pel que fa al català, els substantius per a parts del cos se solen comportar, en oracions com les de (5), com anàfores que prenen com a antecedent un altre element de l'oració (Fontich, 2004).³¹⁰

- (5) a. Tinc (una) rampa a la cama
Té un càncer als pulmons (Té càncer de pulmó)
- b. Tenia mal a la panxa

---

³¹⁰ Per a una anàlisi detallada de la naturalesa del determinant definit (*la* de *la main*) d'oracions del francès com *Les enfants ont levé la main*, de les diferències entre *type* i *token* que es donen en aquest tipus d'oracions, i de les relacions entre les oracions amb un nom de possessió inalienable en francès i en anglès, remetem el lector a Vergnaud i Zubizarreta (1992).

- c. Tinc la panxa inflada
- d. Té mal de panxa
- e. Li fa mal la panxa

Aquestes anàfores poden formar un SN i fer la funció o bé de subjecte, (5e), o bé de complement directe, (5c); i també poden formar part d'un SP (introduït per preposicions com *de* o *a*), com a (5a,b,d). La presència d'un possessiu o d'un complement genitiu que expressi el posseïdor del substantiu per a parts del cos és, en aquests casos, inadequada (Picallo i Rigau, 1999: 1005), com ja hem vist en d'altres apartats d'aquesta tesi (§ 2.2.3). La referència d'aquestes anàfores en oracions com les de (6) se sol recuperar a través o bé del subjecte (6a) o bé d'un datiu (6b).³¹¹

- (6) a. Té una ferida a la cama   *Té una ferida a la seva cama
- b. Em fa mal la cama   *Em fa mal la meva cama

Com ja hem vist en aquesta tesi (§ 2.4.1.3), quan la relació part-tot (part del cos - persona) es vehicula a través d'un datiu (en llengües romàniques com el català o el francès), com a (7a), normalment aquest ha de ser obligatòriament un clític, i no es pot intercanviar per un complement de datiu amb *a* X (*à* X en francès) (Bally, 1926: 73):

- (7) a. Je lui casse la jambe
       Li trenc la cama
- b. ?Je casse la jambe à Paul
       ?Trenc la cama a en Pau

---

³¹¹ En d'altres exemples, l'antecedent pot ocupar la posició de complement directe, com a (i):

- (i) L'ha colpejat a la cara
     El va ferir a l'esquena

Més endavant, prendrem breument l'anàlisi d'aquest tipus d'oracions del català.

El que sí que és possible és que el clític de datiu coaparegui amb un complement introduït per la preposició *a*:

(8) Li he trencat la cama a en Pau

Autors com Fontich (2004) defensen que un substantiu per a parts del cos només pot ser una anàfora en català (i, per tant, aparèixer sense cap possessiu o complement genitiu) si l'element que expressa el posseïdor de la part del cos (l'antecedent) s'interpreta com a afectat, és a dir, com l'entitat que pateix un canvi d'estat, de posició o qualsevol altre tipus d'afectació.³¹² Aquest tret de les anàfores és molt evident si comparem oracions com la de (9a) amb d'altres com les de (9b): a (9a) el substantiu per a parts del cos, *peu*, pot ser una anàfora, és a dir, pot tenir com a antecedent un altre element de l'oració fora del SN (el datiu *li*), perquè el referent que expressa el posseïdor de la part del cos s'interpreta com a afectat. En canvi, aquest substantiu per a parts del cos d'oracions com les de (9b) ha d'anar acompanyat d'un possessiu (*teus*) o d'un complement genitiu (*de la Mar*) perquè el posseïdor no s'interpreta com a afectat per la situació denotada pel verb:

(9)	a.	Li fa mal el peu	*Fa mal el seu peu
			*Fa mal el peu d'en Quirze
	b.	Parlem dels teus peus	*Parlem dels peus
		M'agraden els cabells de la Mar	*M'agraden els cabells ³¹³

Creiem, però, que aquesta observació s'hauria de matisar, perquè en català hi ha oracions com les de (10a), amb el verb *tenir*, en què el substantiu per a parts del cos pot ser una anàfora malgrat que el verb no expressi clarament cap afectació

---

³¹² En la mateixa línia, autors com Kliffer (1987) defensen que en castellà «[s]i al poseedor no se le percibe como física o psicológicamente afectado por el evento, no aparece el dativo sino el posesivo, a pesar de que la entidad poseída sea normalmente inalienable» [*La enfermera le vendió el brazo al paciente* vs. **Nos son japoneses los padres* (Kliffer, 1987: 288)].

³¹³ Oracions com *Parlem dels peus* i *M'agraden els cabells* només poden ser acceptables si tenen una lectura genèrica.

(el referent del subjecte d'aquesta oració, que és l'antecedent de l'anàfora, no s'interpreta com a afectat):

- (10) a. Té la cara rodona   *Té la seva cara rodona
      b. Li (re)conec els ulls   (Re)conec els seus ulls

Com observen Picallo i Rigau (1999), tot i que el tema de verbs com els de (10b) no és un tema afectat, en català els substantius per a parts del cos d'aquest tipus d'oracions funcionen com a anàfores i, per tant, tenen un antecedent dins de l'oració (el datiu possessiu *li*).³¹⁴

En les oracions que analitzem en aquesta tesi, que expressen estats patològics o lesions, sí que podem dir que s'expressa una situació d'afectació: el posseïdor de la part del cos és l'entitat afectada per l'estat o el procés denotat pel predicat. I en la majoria de casos el substantiu per a parts del cos és una anàfora en català; no obstant això, com ja hem vist en aquesta tesi (§ 2.2.4.1), també trobem exemples en què aquest substantiu pot aparèixer amb un possessiu o un complement genitival, com veiem a (11), tot i que aquest tipus d'oracions siguin menys habituals:

- (11) El seu braç està ben inflat
      El cul de la Maria està (ben) irritat

Com ja hem vist a l'apartat 2.4.1.1 (nota 113), Fontich (2004) distingeix diferents tipus d'afectació: l'afectació interna o endògena (intencionada o espontània), (12a) i (12b), i l'afectació externa o exògena, (12c):³¹⁵

---

³¹⁴ Per a una descripció dels diferents tipus de verbs que poden aparèixer amb el datiu possessiu, remetem el lector a Picallo i Rigau (1999).

³¹⁵ Recordem que la principal diferència entre l'afectació interna i l'externa és el tipus d'acció que provoca l'afectació: en el primer cas, es tracta d'una acció que realitza de manera motora el cos humà; l'afectació exògena, en canvi, està provocada per una acció externa (d'una altra persona, per exemple).

- (12) a. En Ricard va aixecar la cama
 b. Se li va aixecar la cama (efecte reflex)
 c. L'Eugènia li va aixecar la cama³¹⁶

Els tipus d'afectació exemplificats a (12) es poden diferenciar pel grau de control que té la persona del moviment de la part del cos: a diferència de (12b) (afectació interna espontània), en una oració com la de (12a) (afectació interna intencionada) s'interpreta que el posseïdor de la cama, que provoca el canvi de posició de la part del cos, controla l'acció, i té un comportament agentiu. S'interpreta que la part del cos està afectada per un procés intern que el posseïdor pot controlar. En el cas de (12b) i de (12c) (afectació externa), en canvi, el referent de l'antecedent de l'anàfora (i la part del cos) té un comportament passiu: el posseïdor de la part del cos es veu afectat pel moviment d'una part del cos que no pot controlar (Fontich, 2004).³¹⁷

En les oracions del català amb anàfores que hem analitzat en aquesta tesi, el posseïdor de la part del cos sempre sol tenir un comportament passiu: tant si fa de subjecte (13a,b), com si és el datiu (13c,d) o el complement directe (13e), s'interpreta que la persona que experimenta l'estat o l'acció del verb no exerceix cap mena de control sobre l'estat, el trastorn o la lesió:

---

³¹⁶ Aquesta diferència que estem mostrant amb oracions com les de (12) entre l'afectació interna i l'afectació externa també es posa de manifest en català per l'aparició del pronom *se* que indica un canvi en la valència del verb: amb comparació a l'oració de (12a), (12b) s'interpreta com a decausativa.

³¹⁷ Fontich (2004) defensa que quan el posseïdor de la part del cos ocupa la posició de subjecte pot tenir un comportament agentiu o passiu (i, en aquest cas, s'interpreta que l'anàfora corporal també té un comportament actiu o passiu). Quan està representat per un complement de datiu o per un complement directe, en canvi, s'interpreta com un participant passiu (i l'anàfora corporal també té un comportament passiu).

- (13) a. Té la cama inflada
 b. Té una ferida / mal al dit
 c. Li fa mal el queixal
 d. A en Ricard, li fa mal a la cama
 e. L'ha ferit a la cama

El substantiu per a parts del cos pot formar part d'un SP, com a (13b,d,e). A continuació exposem les anàlisis que Fontich (2004) i Sánchez López (2007) fan d'aquest tipus de complements preposicionals. Per una banda, i pel que fa a oracions com la de (13e), Fontich (2004) parla d'*anàfores corporals delimitadores* per descriure el substantiu per a parts del cos que apareix en el complement preposicional locatiu. En aquest tipus d'oracions, l'anàfora corporal (el substantiu *cama*) té com a antecedent el substantiu que fa de complement directe (en les oracions actives). La funció d'aquest complement locatiu és delimitar l'afectació que experimenta el referent del SN complement directe (Fontich, 2004).

Pel que fa a SPs com els de (13b) i (13d), Fontich (2004) els anomena *anàfores corporals en funció locativa*. L'antecedent de l'anàfora corporal d'aquestes oracions és el subjecte a (13b) i el datiu a (13d).³¹⁸

Per altra banda, Sánchez López (2007) estudia diferents alternances que s'observen en oracions com les de (14), paral·leles a l'alternança amb *fer mal* que acabem de presentar, i d'altres alternances com les de (15):

---

³¹⁸ En l'anàlisi que fa Fontich (2004) d'oracions com les de (13d), el substantiu *mal* és el subjecte de l'oració que expressa la sensació que s'atribueix al pit i, de retruc, a l'alpinista. L'anàfora, *pit*, «té un comportament passiu en l'esdeveniment i, per tant, pren com a antecedent el receptor expressat pel datiu» (Fontich, 2004). Sánchez López (2007) també ha analitzat oracions del castellà com les de (i), que són paral·leles a les del català que analitza Fontich (2004), com *Li fa mal al pit*:

(i) Le duele en el hombro
 Le pica en la espalda

L'autora en proposa una anàlisi segons la qual oracions com *Me duele en el hombro* són un tipus d'oracions impersonals (vg. Sánchez López, 2007).

- (14) a. Me duele la cabeza
       b. Me duele en la cabeza
- (15) a. Le golpeó el brazo
       b. Lo golpeó en el brazo

En aquest tipus d'alternances locatives, la relació entre una part del cos i el tot es vehicula de maneres diferents. En un cas, el substantiu per a parts del cos és o bé el subjecte, (14a), o bé el complement directe, (15a), i l'element que expressa el posseïdor és, tant a (14a) com a (15a), un datiu. En l'altre cas, en canvi, el substantiu per a parts del cos és un SP, tant a (14b) com a (15b), i el posseïdor s'expressa a través d'un datiu, (14b), o del complement directe, (15b). El SP d'oracions com les de (14b) i (15b) expressa la part concernida (*concerned part*), és a dir, la part del cos de la persona denotada pel complement directe o pel datiu que està específicament afectada per l'estat o el procés del verb (Sánchez López, 2007). Aquesta anàlisi també es podria aplicar a alternances del català com les de (16):

- (16) a. El gos li va mossegar el llavi
       Li va colpejar l'esquena
- b. El gos el va mossegar al llavi
       El va colpejar a l'esquena

La principal diferència semàntica entre les dues variants de (16a) i (16b) és la interpretació que es fa de l'afectació. Oracions com les de (16a) tenen una lectura holística: s'interpreta que tota la part del cos està afectada per l'acció del verb (*complete affectedness*, segons Sánchez López (2007: 156)). En oracions com les de (16b), en canvi, s'interpreta que la part del cos només està parcialment afectada per l'acció. Aquesta diferència és molt clara en oracions com les de

(17): l'oració de (17a) és estranya perquè és difícil que la picada d'un mosquit pugui afectar tota l'esquena:

- (17) a.   ?El mosquit li ha picat l'esquena
- b.   El mosquit l'ha picat a l'esquena

Sánchez López (2007) defensa que quan el substantiu per a parts del cos és el subjecte de l'oració, com a (14a), o el complement directe, com a (15a), l'oració pot rebre una lectura holística; si aquest substantiu, en canvi, és un complement locatiu aquesta lectura no és possible. No volem entrar, en aquest apartat, en l'anàlisi que proposa Sánchez López (2007) per explicar aquestes alternances locatives.³¹⁹ No obstant això, volem presentar l'explicació que ofereix l'autora de la naturalesa del complement locatiu que pot aparèixer en oracions com les de (16b) i que expressa la part del cos concernida per l'afectació. Complementos locatius com el de (18a) són diferents d'altres complementos locatius com el de (18b):

- (18) a.   El va colpejar al cap
- b.   El va colpejar a casa seva
- c.   El va colpejar al cap a casa seva

El complement locatiu d'oracions com la de (18a) «do not modify the event but a part of the subevent structure that is involved in the affectation of one of their arguments» (Sánchez López, 2007: 162). El fet que els complementos locatius de (18a) i (18b) siguin de naturalesa diferent explica per què poden aparèixer en una mateixa oració. Per explicar la naturalesa dels complementos locatius que participen en alternances locatives com les de (16) l'autora recorre a la noció de *default argument* de Pustejovsky (1995: 63) que es refereix als «parameters

---

³¹⁹ Sánchez López (2007) parteix de la idea que les relacions possessives (entre una part del cos i el seu posseïdor) són relacions locatives que formen un predicat locatiu (*locative predicate*) que pot presentar dues estructures diferents, amb una preposició implícita (*covert*) o explícita (*overt*). Per a una anàlisi detallada d'aquesta proposta, vg. Sánchez López (2007).

which participate in the logical expression in the qualia, but which are not necessarily expressed syntactically». Com ja hem dit, les parts del cos són parts que constitueixen la naturalesa de qualsevol persona i, per tant, “comparteixen” l’afectació amb la persona (el tot): si un estat o una acció afecta una persona també afecta alguna de les seves parts del cos, i viceversa. L’expressió de la part del cos afectada, però, pot ser rellevant, i aparèixer explícitament a l’oració expressant la part concernida, o no ser-ho, i aleshores pot quedar implícita. Aquest fet explicaria per què en català hi pot haver oracions com les de (19a) i d’altres com les de (19b), en funció de la importància que assigni el parlant a l’especificació de la part del cos directament afectada per la lesió:

- (19) a. Té tres ferides infectades
Té un bony
- b. Té tres ferides infectades a la cama
Té un bony al cap

La noció de *default argument* que utilitza Sánchez López (2007) per explicar la naturalesa de SPs com els de (16b) es podria relacionar amb la de *zona activa* (*active zone*) de Langacker. Les entitats que participen en una situació no solen intervenir-hi de manera indiferenciada, sinó que el més habitual és que hi participin a través d’alguna de les seves parts. En una oració com la de (20), per exemple, s’interpreta que només unes zones determinades del gos i del gat participen en l’acció/efecte de mossegar (Langacker, 2000: 62):

- (20) El teu gos va mossegar el meu gat

En el cas del gos, per exemple, la mandíbula i les dents són les dues parts actives en la mossegada; en el cas del gat, també hi ha una zona del seu cos que rep directament l’efecte de l’acció designada pel verb (és a dir, la mossegada), però a (20) aquesta zona no s’especifica. Les zones o parts que participen directament en l’acció o en l’estat designat pel verb s’anomenen *zones actives*, i poden aparèixer o no expressades a l’oració, segons si es consideren zones més o

menys delimitades i més o menys sortints o rellevants. Com assenyala Langacker (2000), hi ha casos en què és innecessari especificar la zona activa, perquè l'estat o l'acció designat pel verb implica només una zona determinada de l'entitat. A (21) reproduïm l'exemple que dóna l'autor (Langacker, 2000: 64):

- (21) a. She blinked
b. ?She blinked her eyes
c. She blinked her big blue eyes

Alguns verbs evoquen de manera inequívoca una zona activa determinada i, per tant, en aquests casos no és habitual expressar-la gramaticalment (Langacker, 1991: 455): a (21), per exemple, només els ulls poden fer l'acció de parpellejar. Aquesta restricció fa que oracions com la de (21b), en què s'especifica la zona activa implicada per l'acció del verb, siguin redundants innecessàriament. En aquest cas, l'especificació de la zona activa només és acceptable si se n'expressa una qualitat o propietat (*big blue eyes*), és a dir, si se'n dóna una informació nova, com a (21c). En aquests casos la zona activa no s'expressa gramaticalment perquè se sobreentén, i es dóna més rellevància al tot (a l'entitat) que a les seves parts. Com assenyala Langacker (1991: 455):

There is no real need for anatomical accuracy, since each verb evokes a cognitive domain (the conception of a familiar process) that intrinsically specifies the nature of the subject's involvement. Full precision would hardly be practical in any case, for numerous body parts may figure in the action, and to varying degrees. Finally, we think of the world as being populated by people and objects, not by their parts: and when we do focus on a part, the person or object as a whole is generally invoked as a reference point for its characterization. In this sense the whole has special cognitive salience that makes it a preferred candidate for explicit linguistic coding.

Com assenyala l'autor, sovint hi pot haver discrepàncies entre les entitats denotades pel SN subjecte i el SN complement directe d'una oració, per una banda, i les entitats que són les zones actives que participen directament en la

situació, per l'altra. El més habitual és que es prengui el tot com a més rellevant, i que no se n'especifiqui la zona activa, com a (22a):

- (22) a. En Quirze ha ferit en Bernat
b. En Quirze ha ferit en Bernat a la cama amb les ungles

Tot i això, es poden especificar les zones actives de la situació a través, normalment, d'un complement preposicional (Langacker, 2000: 65), com a (22b).

Sigui quina sigui l'explicació que donem als complements locatius que acabem de descriure, el que és clar és que en la interpretació de determinats esdeveniments en què participa un tot pot ser rellevant especificar-ne la part concreta que hi està directament involucrada.³²⁰ Aquesta part es pot expressar de maneres diferents a l'oració. Com acabem de veure, en català, per exemple, es pot expressar a través d'un complement directe (*Li va mossegar el llavi*) o a través d'un complement preposicional (*El va mossegar al llavi*). La manera com s'expressi pot implicar lectures diferents de la situació: en un cas, hi pot haver una interpretació holística (*Li va mossegar el llavi*); en l'altre, en canvi, no (*El va mossegar al llavi*). L'alternança entre un tipus d'oració o un altre, doncs, vehicula conceptualitzacions diferents de la situació.

Pel que fa al mandinga, també hi ha la possibilitat de cenyir o concretar l'afectació que experimenta una persona a través d'un complement locatiu que expressi la part del cos afectada. En aquest cas, podem trobar alternances com les de (23) (que ja hem vist a l'apartat 3.3.1.2.2.1 i 3.3.1.2.1 i que tornem a reproduir):

---

³²⁰ Com ja hem vist en diversos apartats d'aquesta tesi (§ 2.1.1.2 (nota 30) o § 2.5, entre d'altres), qualsevol estat o lesió que afecta la persona o bé afecta (o es percep que afecta) el cos en general (o cap part del cos en concret), com la hipertensió o la febre; o bé n'afecta una regió o part, com la migranya o la lumbàlgia; o bé en pot afectar diverses parts, com un gra, un dolor o una paràlisi (abast corporal). Com ja hem vist (§ 2.5), aquesta distinció és bàsica per explicar la possibilitat que en l'expressió dels estats o les lesions hi hagi un element que en cenyeixi la referència (que expressi la *zona activa*): *En Carles té un gra a l'esquena* vs. **La Marga té pirosi a l'estómac* o **La Verònica va tenir febre al cos*.

- (23) a. Yanke ye fiyo soto a tuloo to
 Yanke ACP·AF pus.DEF tenir 3sg orella.DEF POST
 ‘La Yanke té pus a l’orella’ (SYK)
 (lit. ‘La Yanke té pus a la seva orella’)
- Yanke be barama-riñ a siño to
 Yanke COP·AF ferir.RES 3sg cama/peu.DEF POST
 ‘La Yanke està ferida de/a la cama’
- c. A koo ye kindiroo soto le
 3sg esquena.DEF ACP·AF picada.DEF tenir FOC
 ‘Té una picada a l’esquena’ (SYK)
 (lit. ‘La seva esquena té una picada’)
- Yanke siño be barama-riñ ne
 Yanke cama/peu.DEF COP·AF ferir.RES FOC
 ‘La Yanke té una ferida a la cama’
 (lit. ‘La cama de la Yanke està ferida’)

A les oracions de (23a) hi ha un complement posposicional que ceneix la referència de l’afectació: el pus afecta la Yanke en una part del cos (l’orella), de la mateixa manera que la ferida l’afecta a la cama. A (23b), en canvi, s’expressa que una lesió afecta directament la part del cos de la Yanke: el SN que expressa la part del cos ocupa la posició de subjecte, i no hi ha cap altre element de l’oració que expressi el tot afectat (a part, és clar, del pronom *a* que expressa el posseïdor de la part del cos a *a koo*). Quan el substantiu per a parts del cos apareix a la posició de subjecte, la part es pren com a punt de partida i s’interpreta com una part “independent” de la persona que està directament afectada. L’element que acompanya aquest substantiu, com el pronom de tercera persona singular *a*, només explicita amb relació a quina persona (indirectament afectada) s’ha d’entendre la referència del substantiu per a parts del cos. En canvi, quan el substantiu per a parts del cos forma part d’un SP, com a (23a), s’interpreta que l’entitat que experimenta de manera més directa l’afectació és la

persona denotada pel SN subjecte, i el complement posposicional delimita l'abast de afectació. En anglès, oracions com les de (24) es podrien considerar paral·leles a les del mandinga de (23) (Chappell i McGregor, 1996: 6):

- (24) The dog bit Cliff on the ankle
The dog bit Cliff's ankle

Chappell i McGregor (1996) argumenten que les dues oracions de (24) no tenen el mateix significat, sinó que mostren dues maneres diferents de percebre la situació:

The "possessor ascension" construction in (2) [*The dog bit Cliff on the ankle*] represents the bite as more intimately affecting Cliff than does (3) [*The dog bit Cliff's ankle*], which represents the part, Cliff's ankle, as though it were disembodied from the person, that is, as though it were a separate entity (see also Wierzbicka 1979). In the first, the action is viewed as being directed at the person, who is clearly the patient, but taking effect through a body part, whereas, in the second, the action is viewed as being directed at the part to the exclusion of the person. In other words, (2) represents a type of inalienability in contrast to the conceptual separateness expressed by (3): the part is treated as a part of Cliff's personal domain in (2), but not in (3).

Salvant les diferències que hi pot haver entre una llengua i l'altra, és a dir, entre el mandinga i l'anglès, l'observació que fan Chappell i McGregor (1996) ens sembla bàsica per explicar alguns matisos de significat que diferencien oracions del mandinga que presenten alternances en la posició que ocupa el substantiu que designa la part del cos afectada, sobretot quan no hi ha cap altre element de l'oració que expressa el tot afectat.

Una relació semblant a la que acabem de presentar és la que s'observa en dues oracions mandingues com les de (25) (Creissels, 1982: 87):

- (25) a. Saa ye n siño kiñ
 serp.DEF ACP·AF 1sg cama/peu.DEF mossegar
 ‘Una serp m’ha mossegat la cama’
 (lit. ‘Una serp ha mossegat la meva cama’)
- b. Saa ye n kiñ n siño to
 serp.DEF ACP·AF 1sg mossegar 1sg cama/peu.DEFPOST
 ‘Una serp m’ha mossegat a la cama’
 (lit. ‘Una serp m’ha mossegat a la meva cama’)

L’alternança que trobem en mandinga en oracions com les de (25), que és molt productiva en aquesta llengua, es pot comparar a les alternances locatives que hem descrit per a oracions del català com les de (26):

- (26) a. Li ha ferit la cama
 Li ha mossegat el llavi
- b. L’ha ferit a la cama
 L’ha mossegat al llavi

Alternances, com les de (23), (25) i (26) en la distribució dels diferents participants de la situació d’afectació, mostren maneres diferents d’entendre la relació entre els tres participants (és a dir, una persona afectada, una part del cos i l’estat o la lesió que les afecta). Com ja hem anat veient, en mandinga, per exemple, el fet que a l’oració hi hagi dos sintagmes diferents que expressin la persona afectada, per una banda, i la part concreta del cos afectada, per l’altra, com a (25b) implica una lectura diferent que la que suposa una oració alternativa, (25a), en què només hi ha un element (el SN complement directe, en aquest cas) que expressa la part del cos afectada (i no n’hi ha cap que expressi el tot afectat). En el primer cas, l’afectació recau directament sobre la persona (el tot), i indirectament sobre una part del cos; en el segon cas, en canvi, l’afectació recau directament sobre la part del cos. Aquesta mateixa diferència de significat es pot observar a les alternances de (26) del català: a (26b) la persona és l’entitat directament afectada per l’acció del verb (*ferir* o *mossegar*), i la part del cos

delimita aquesta afectació; a (26a), en canvi, és la part del cos l'entitat directament afectada, amb relació, per descomptat, a una persona (també indirectament afectada perquè és la posseïdora de la part del cos).

4.2. ALTERNANCES EN LA DISTRIBUCIÓ DELS PARTICIPANTS DINS DE L'ORACIÓ

Com ja hem introduït a l'apartat 1.1.1 d'aquesta tesi, els éssers humans tenim la facultat de conceptualitzar i categoritzar els elements del món que percebem i, també, la capacitat d'assignar importància a diferents elements d'una mateixa situació i, per tant, de construir-ne diferents verbalitzacions. A l'apartat anterior ens hem centrat en l'expressió de les relacions entre la persona i una de les seves parts del cos, i en els diferents significats que poden vehicular les oracions. Com hem vist, sobretot hi ha diferències en la percepció del grau d'afectació i del lligam més o menys estret que mantenen la persona i la part del cos. En aquest apartat emmarquem aquestes relacions dins de l'expressió de situacions d'afectació, i descrivim algunes alternances en la distribució dels tres participants (una persona, una part del seu cos i un estat o una lesió) que posen de manifest diferents maneres d'entendre-les.

A (27), (28) i (29) recollim les oracions del mandinga que hem analitzat al capítol 3 i que corresponen, a grans trets, a oracions de sentit atributiu, (27), i associatiu, (28), i a oracions amb el verb *dimi(η)* 'fer mal', (29):³²¹

(27) a. **X Z-ta (le)**

Dookuulaa	barama-ta	le
treballador.DEF	ferir.ACP·AF	FOC

'El treballador s'ha ferit' / 'El treballador està ferit'

---

³²¹ En els exemples de (27), (28) i (29), la *X* correspon a la persona afectada per l'estat o la lesió, la *J* a la part del cos d'aquesta persona i la *Z* a l'estat, el trastorn o la lesió.

a'. **J Z-ta (le)**

N siño barama-ta le
1sg cama/peu.DEF ferir.ACP·AF FOC

‘Tinc la cama ferida’

(lit. ‘La meva cama s’ha ferit’ / ‘La meva cama està ferida’)

a''. **X Z-ta J to**

N barama-ta n siño to
1sg ferir.ACP·AF 1sg cama/peu.DEF POST

‘Estic ferida de/a la cama’ / ‘M’he ferit de/a la cama’

b. **X be Z-riñ (le)**

Dookuulaa be barama-riñ ne
treballador.DEF COP·AF ferir.RES FOC

‘El treballador està ferit’

b'. **J be Z-riñ**

N buloo be fuunu-riñ
1sg braç/mà.DEF COP·AF inflar.RES

‘Tinc el braç inflat’ (lit. ‘El meu braç està inflat’)

b''. **X be Z-riñ J to**

N be barama-riñ n siño to
1sg COP·AF ferir.RES 1sg cama/peu.DEF POST

‘Estic ferida de/a la cama’

(28) a. **X ye Z soto**

Yanke ye tujudimoo soto le
Yanke ACP·AF orella.dolor.DEF tenir FOC

‘La Yanke té mal d’orella’

a'. **J ye Z soto le**

Yanke koo   ye   kindiroo   soto   le
 Yanke esquena.DEF   ACP·AF   picada.DEF   tenir   FOC
 ‘La Yanke té una picada a l’esquena’
 (lit. ‘L’esquena de la Yanke té una picada’)

a'’. **X ye Z soto J to**

Yanke ye   fiyo   soto   a   tuloo   to
 Yanke ACP·AF   pus.DEF   tenir   3sg   orella.DEF   POST
 ‘La Yanke té pus a l’orella’ (lit. ‘La Yanke té pus a la seva orella’)

b. **Z (le) be X la**

Tuludimoo   le   be   a   la
 orella.dolor.DEF   FOC   COP·AF 3sg   POST
 ‘Té mal d’orella’ (lit. ‘El mal d’orella és a ell’)

c. **Z (le) be J to**³²²

Dimoo   (le)   be   a   tuloo   to
 dolor.DEF   FOC   COP·AF 3sg   orella.DEF   POST
 ‘Té dolor a l’orella’ (lit. ‘El dolor és a la seva orella’)

d. **X niŋ Z le mu**

Mariama   niŋ   tuludimoo   le   mu
 Mariama   amb   orella.dolor.DEF   FOC   COP·AF
 ‘La Mariama té mal d’orella’
 (lit. ‘La Mariama és amb mal d’orella’)

(29) a. **J (le) ka X dimi(ŋ) (le)**

N   tuloo   ka   n   dimiŋ
 1sg   orella.DEF   INACP·AF   1sg   fer.mal
 ‘Em fa mal l’orella’ (lit. ‘La meva orella em fa mal’)

---

³²² Com ja hem vist a l’apartat 3.3.1.2.2.2, aquest tipus d’oracions amb la còpula *be* i la posposició locativa *to* són clarament locatives en mandinga.

b. **J be X dimin-na**

N	tuloo	be	n	dimin-na
1sg	orella.DEF	COP·AF	1sg	fer.mal.INF

‘Em fa mal l’orella’ (lit. ‘La meva orella em fa mal’)

Com acabem de dir a l’apartat anterior, qualsevol estat que afecta la part del cos d’una persona també afecta la persona en què aquesta part està inclosa i a l’inrevés, és a dir, l’estat que afecta una persona també afecta alguna de les seves parts (o el cos en general). Els elements que expressen aquests tres participants de la situació d’afectació es poden distribuir de maneres molt diferents dins de l’oració, i aquesta organització pot modificar-ne el significat, sobretot quan hi pot haver alternances dins d’un mateix tipus d’oracions. A continuació analitzem algunes tendències que s’observen per al mandinga i per al català en la distribució dels tres participants que intervenen en situacions d’afectació com les que analitzem en aquesta tesi.

Pel que fa al substantiu per a parts del cos, pot ocupar diferents posicions dins de l’oració, com veiem a les oracions de (27)-(29). Pot formar part d’un mot compost, com a (28a,b,d), que pot aparèixer a la posició de subjecte, (28b), o de complement directe, (28a), i també amb *nij* a (28d). El substantiu que expressa la part del cos també pot ser un mot simple que forma el SN subjecte, com a (27a’,b’), (28a’) i (29a,b), o un SP de sentit locatiu (amb posposicions com *to*), com a (27a’’,b’’), (28a’’) i (28c). Com veiem, el substantiu per a parts del cos tant pot aparèixer a la posició de subjecte o de complement directe com pot formar part d’un complement posposicional. Com hem vist a l’apartat anterior, l’elecció d’una distribució dels participants o d’una altra pot estar determinada per les diferents maneres de concebre una situació.

Igual que en català, en mandinga la possibilitat que hi hagi un element a l’oració que expressi la part del cos afectada està determinada pel tipus d’estat o de lesió que s’expressa i per l’abast corporal que pot tenir. En aquest sentit, a part dels substantius que evoquen implícitament l’afectació d’una regió concreta del cos

d'una persona (*finki* 'ceguesa'), els estats patològics o les lesions que poden afectar més d'una part del cos (o el cos en general) tendeixen a aparèixer en mandinga o bé amb un element que en cenneixi la referència (n'expressi la part del cos afectada) o bé amb un substantiu com *bala* que expressi que és tot el cos el que la persona té afectat. En mandinga un aspecte relacionat amb la manera de conceptualitzar l'abast corporal dels estats patològics és el que es posa de manifest en oracions com les de (30) (Creissels, 1982: 49,54):

- (30) A baloo fiitee-ta
 3sg cos.DEF estar.afectat.de.la.tinya.ACP·AF
 'Té la tinya' (lit. 'El seu cos està afectat per la tinya')
- A baloo furuntu-ta
 3sg cos.DEF tenir.urticària.ACP·AF
 'Té urticària' (lit. 'El seu cos té urticària')

Aquests dos exemples i, sobretot, la comparació entre la traducció literal i la traducció adaptada que hem fet per al català, posen de manifest que en mandinga normalment els estats que afecten la pell (i, per tant, els estats visualment perceptibles) s'atribueixen al cos de la persona i no a la persona en sí. És a dir, que en lloc de dir 'Ell està afectat per la tinya' en mandinga normalment es diu 'El seu cos està afectat per la tinya'. És una tendència³²³ que s'observa en la majoria d'oracions que expressen un estat relacionat amb la pell de la persona. Però no només s'observa en aquest tipus d'oracions que expressen afeccions o lesions cutànies: el mateix fenomen apareix també en oracions com la de (31), recollida en una de les entrevistes:

- (31) Yanke baloo ka a dimiņ ne
 Yanke cos.DEF INACP·AF 3sg fer.mal FOC
 'La Yanke té dolor' (lit. 'El cos de la Yanke li fa mal') (SYK)

---

³²³ Tot i que sembla una tendència bastant general, també hem documentat oracions en què un estat patològic que afecta la pell s'atribueix directament a la persona (i no al cos).

A (31) no s'expressa una afecció de la pell sinó el fet de sentir dolor. El que poden tenir en comú les oracions de (30) i la de (31) és que en ambdós casos l'estat que es designa (*estar afectat per la tinya / tenir urticària / fer mal o tenir dolor*) és un estat que pot afectar zones molt diverses del cos humà. La tinya, igual que la urticària o el dolor, són estats que poden afectar diferents zones del cos humà.³²⁴ Si no es vol especificar la zona afectada, en català s'utilitza una oració amb el verb *tenir*, amb un SN subjecte que designa la persona afectada, i un SN complement directe que expressa l'estat (*La noia tenia urticària*). En canvi, si es vol especificar que una persona només presenta urticària al peu, per exemple, es diu *La noia tenia urticària al peu*, utilitzant un SP que n'especifiqui la localització. En mandinga, en canvi, aquest tipus d'estats que poden afectar diverses zones del cos humà han d'anar acompanyats d'un SN que n'especifiqui l'extensió, encara que aquest SN hagi d'expressar una extensió tan poc acotada com el cos. Per tant, una de les característiques del mandinga que queda palesa en l'estructura de les oracions que expressen estats patològics és que normalment s'ha d'especificar la part del cos afectada per l'estat, ja sigui de manera explícita, a través d'un element de l'oració, o de manera implícita (la ceguesa només pot afectar els ulls). Com ja hem vist a l'apartat 3.2.2, gran part dels TAS compostos del mandinga estan formats a partir d'un substantiu per a parts del cos:

(32)	tulu+dimi	orella+dolor	mal d'orella
	nun+to+saasaa	nas+POST+malaltia	refredat
	bala+fula	cos+dos	lepra
	bala+jawu	cos+dolent	lepra

En general, la tendència a expressar la part concreta del cos relacionada amb una situació d'afectació és molt més marcada en mandinga que en català: en

---

³²⁴ A la guia de conversa mèdica mandinga que està elaborant el GALI (Gabinet d'Assessorament Lingüístic per a la Immigració) de la Universitat de Girona hi ha oracions com la de (i) que posen de manifest el mateix fenomen:

(i)	I	baloo	ka	i	ɲañaa	le?
	2sg	cos.DEF	INACP·AF	2sg	gratar	FOC
		'Tens picor?' (lit. 'El teu cos et pica?')				

mandinga habitualment hi ha un element de l'oració que es refereix directament o indirecta a una part del cos de l'individu.

Pel que fa a l'element que expressa la persona afectada per l'estat, en mandinga pot ocupar la posició de subjecte, com a (27a,b,a'',b'') i (28a,a'',d), la posició de complement directe, com a (29a,b), o la posició de complement locatiu, com a (28b). A (27a',b'), (28a',c) no hi ha cap element (diferent del que expressa el posseïdor de la part del cos) que expressi la persona afectada: en aquests casos s'interpreta que l'afectació recau directament sobre la part del cos (de la persona).

Finalment, l'element que expressa l'estat o la lesió que afecta una persona (en una part del cos) pot ser un substantiu, i fer de subjecte, com a (28b,c), de complement directe, (28a,a',a'') o de complement de *nij*, (28d). A més, l'estat també es pot expressar a través d'una forma verbal, com a (27) o com a (29), amb el verb *dimi(η)* 'fer mal'. Alguns dels estats que en català se solen representar a través de substantius, com *gra*, *tinya* o *erupció*, poden correspondre a elements verbo-nominals del mandinga, com veiem a (33) (la traducció és una adaptació al català de la que fa Creissels (1982) per al francès):

(33)	baabaa	tenir una rampa; rampa
	cuputu	tenir un gra; gra
	fiitee	estar afectat per la tinya; tinya
	konko	tenir gana; gana
	furuntu	tenir un erupció causada per una al·lèrgia
	fuusi	tenir una erupció de granets
	furufuru	tenir una erupció
	sikoji	tenir el singlot

Alguns dels mots de (33) es poden utilitzar en oracions com les de (34), en què funcionen com a verbs, amb el predicatiu *-ta* o amb la còpula *be* i una forma en *-rij* (Creissels, 1982: 49, 54 (per a (34a)) i 92 (per a (34b))):

- (34) a. A baloo fiitee-ta
 3sg cos.DEF estar.afectat.per.la.tinya.ACP·AF
 ‘Té la tinya’
- A baloo furufuru-ta
 3sg cos.DEF tenir.una.erupció.ACP·AF
 ‘Té una erupció’
- b. N konko-ta
 1sg tenir.gana.ACP·AF
 ‘Tinc gana’
- N be konko-riŋ
 1sg COP·AF tenir.gana.RES
 ‘Tinc gana’

Alguns d’aquests verbs del mandinga que expressen estats, trastorns o lesions ens fan pensar en verbs del català com *enrabiarse*, *enfebrarse* i *enramparse*, o d’altres com *afamar*, que s’han format a partir d’un substantiu (com *ràbia*, *febre*, *rampa* o *fam*) i que es poden utilitzar, com a participis, en oracions de sentit atributiu amb el verb *estar* com les de (35a), o en d’altres com la de (35b), en què funciona com a predicatiu del complement directe.³²⁵

- (35) a. Estic enfebrada / enrabiada
 b. Tinc la cama enrampada

Els verbs del mandinga que hem recollit a (33), que en alguns casos també poden funcionar com a substantius, són verbs intransitius que, com hem vist a (34), poden aparèixer en oracions de sentit atributiu, amb el predicatiu *-ta* o amb la còpula *be* i una forma en *-riŋ*, que correspondrien a oracions catalanes com *Està afectat per la tinya* (#*Està entinyat*) o *Està afamat*. El fet que Creissels (1982)

³²⁵ Vg. Gràcia, Cabré, Varela i Azkarate [et al.] (2000) per a més informació d’aquests verbs derivats amb els prefixos *a-* i *en-*.

hagi traduït aquest tipus de verbs amb una paràfrasi com *tenir X* (al costat de *estar afectat per X*) segurament s'explica pel fet que en català (i tampoc en francès) no hi ha verbs com, #(en)*erupcionar-se*, #(en)*tinyar-se*, que recullin el significat de verbs com *furufuru* i *fiitee* respectivament. Al costat d'aquestes formes inexistents en català, però, n'hi ha d'altres que sí que són possibles, com les de (36):

- (36) enfebrar-se (febre), ulcerar(-se) (úlcer), ensangonar(-se) (sang),
llagar(-se) (llaga)³²⁶

Aquests verbs expressen estats o lesions que pot patir una persona i que es poden utilitzar, com a participis, en oracions de sentit atributiu paral·leles a les del mandinga de (34):

- (37) Està enfebrat / llagat
Està tot ensangonat

Reprenent el tema de la distribució dels tres participants de la situació d'afectació en mandinga, a les oracions de (27)-(29) hem vist que un mateix tipus d'oracions pot formular la situació d'afectació a partir de diferents punts de vista. Les alternatives solen consistir en l'alternança, en una mateixa posició de l'oració, dels dos substantius que designen la persona afectada per l'estat i la part del cos afectada. Aquests dos substantius poden ocupar la posició de subjecte i també poden aparèixer com a complements locatius. Aquesta alternança posa de manifest, com veurem a continuació, dues maneres diferents d'interpretar la situació.

Pel que fa a la distribució en oracions del català dels tres participants de les situacions d'afectació que hem analitzat en aquesta tesi, també poden ocupar diferents posicions dins de l'oració, però hi ha una tendència molt més marcada

---

³²⁶ *Llagar* no és un verb normatiu en català, però és d'ús habitual (més, segurament, que *nafrar*, que sí que és un verb normatiu).

que en mandinga a prioritzar el SN que expressa la persona afectada (el tot) per a la posició de subjecte de l'oració (menys en les oracions amb *fer mal*, en què el subjecte denota la part del cos afectada i un clític de datiu expressa el posseïdor d'aquesta part).³²⁷ A continuació recollim els diferents tipus d'oracions de sentit atributiu (amb *ser*, (38) i *estar*, (39)), associatiu, (40), i amb *fer mal*, (41)), que hem analitzat:

(38)	a.	X és Z	L'Ivan és diabètic
	b.	X és Z de J	És sord d'una orella
	b'.	X és Z de J / X és de J Z	És curt de cames És de cames curtes
(39)	a.	X està Z	En Pere està enfebrat
	b.	X està Z de J	Està cansat de cames Està inflat de cara
	b'.	J de X està Z	El braç d'en Carles està (ben) inflat ?El seu cul està irritat
(40)	a.	X té Z	Té insomni Té la grip
	b.	X té Z (de) J	Té una paràlisi facial Té un càncer de pulmó Té mal de panxa
	c.	X té Z a J	Té un gra a l'esquena Té pus a l'orella Té mal a la panxa

---

³²⁷ Hem de tenir en compte que, de fet, en aquest tipus d'oracions del català hi ha la tendència que la persona afectada (el tot) aparegui a la posició de tema. En totes les oracions estudiades, fins i tot en les oracions amb *fer mal*, en què el subjecte denota una part del cos, el tema de l'oració sol ser la persona (el tot) afectada per l'estat (*Em fa mal la cama*) (F. X. Lamuela, c. p.).

- d. **X té J Z** Té la cara inflada
- e. **J de X té Z** ?El dit d'en Víctor té una picada de mosquit
- f. **X està amb Z** L'Agnès està amb vòmits

(41) **X (dat.) fa mal J** Li fa mal la panxa³²⁸

Com veiem en oracions com les de (39b'), (40e) i (41), els substantius que expressen la part del cos afectada també poden ocupar la posició de subjecte (a (39b') i (40e) acompanyats d'un possessiu o d'un complement de genitiu); però aleshores, i a part de (41), les oracions són estranyes o, si més no, poc habituals en català, deixant de banda, per ara, oracions com les de (42a) que no expressen pròpiament un estat patològic sinó que descriuen una qualitat o propietat de la part del cos:

- (42) a. Les seves cames són (molt) llargues
El seu nas és llarg i punxegut
- b. El braç d'en Carles està (ben) inflat
?Les seves cames estan cansades
- c. ?El dit d'en Víctor té una picada de mosquit
?El seu peu té una butllofa

Oracions de sentit atributiu com les de (42), en què el subjecte correspon a la part del cos, en canvi, són del tot habituals en mandinga, com hem vist a (27)-(29). Això pot tenir a veure amb la tendència del català de prioritzar el substantiu que denota l'entitat animada (que representa el tot afectat) a la posició de subjecte. La poca acceptabilitat d'oracions com les de (42b,c), per comparació a les del mandinga, també pot tenir a veure amb el fet que en català el posseïdor de la part del cos sol aparèixer expressat en un sintagma independent (normalment el

---

³²⁸ Al costat de l'oració de (41), hi podríem incloure *Li fa mal a la panxa* (X (dat.) fa mal a J), oració a què ens hem referit a l'apartat anterior (§ 4.1) però que no hem analitzat detalladament en aquesta tesi.

subjecte o un datiu); en mandinga, en canvi, el posseïdor s'expressa dins del mateix SN que expressa la part del cos (amb un pronom o un complement de genitiu).

Per expressar estats o lesions com les de (42b,c), en català és més habitual utilitzar oracions com les de (43a), amb el verb *tenir* i un predicatiu del complement directe, o com les de (43b), amb *tenir* i un complement locatiu (també predicatiu):

- (43) a. L'Eugènia té els llavis tallats
Té les cames cansades
- b. En Víctor té una picada de mosquit al dit
Té una butllofa al peu

En aquest tipus d'oracions, de fet, hi ha una doble predicació que posa en joc els tres participants de l'afectació (la persona, una part del cos i l'estat): s'expressa una relació d'associació i una altra d'atribució, com a (43a), o de localització, com a (43b). A les oracions catalanes de (42b,c) (o a les del mandinga de (27a',b'), (28a')), en canvi, només hi ha una predicació (atributiva i associativa), i la relació entre la part del cos i la persona posseïdora, que a (43) és una relació anafòrica, es vehicula a través d'un possessiu o d'un complement de genitiu (i no hi ha cap constituent bàsic de l'oració que expressi el tot afectat).

A partir de tot el que acabem de dir, es fa evident que una de les diferències entre el català i el mandinga en la construcció de les oracions que expressen estats patològics és que mentre que el català sol prioritzar el SN que expressa el tot, és a dir, l'entitat animada complexa, a la posició de subjecte, en mandinga aquesta tendència no és tan evident, i hi ha més possibilitats que tant els SNs que expressen la part del cos com els que denoten l'estat que afecta la persona apareguin en aquesta posició.

Una de les diferències que mostra aquest tipus d'oracions del mandinga i del català, doncs, és la importància que s'assigna a la persona afectada o a la part del cos a l'hora de distribuir els SNs dins de l'oració. L'elecció d'una distribució o d'una altra segurament no és gratuïta: pot estar condicionada per l'enfocament que dona l'emissor als diferents participants de la situació, i la "rellevància" que els assigna. Com afirma Langacker (1987: 116,117):

(...) the meaning of an expression is not adequately characterized just by identifying or describing the situation in question. For one thing, expressions differ in meaning depending on which entities within the situation they **designate**. Relative to the same scene, for example, I can form such expressions as *the lamp on the table*, *the table with the lamp on it*, or *The lamp is on the table*, respectively designating the lamp, the table, and the locative relationship between them. Our present concern is with a broader phenomenon of which variable designation is only a special case: the ability of speakers to construe the same basic situation in many different ways, i.e. to structure it by means of alternate images.

Alguns dels conceptes que s'han proposat dins de la lingüística cognitiva (i sobretot a partir de Langacker (1987)), i que hem presentat a la introducció d'aquesta tesi, ens poden ajudar a explicar les diferències d'interpretació i d'organització que s'observen en les oracions que acabem d'analitzar. Les nocions d'atenció, perspectiva i rellevància (§ 1.1.1) serien tres bones explicacions per a les diferències de distribució dels elements de les oracions del mandinga i del català que hem anat analitzant al llarg d'aquest capítol i que exemplifiquem a (44) i (45):

- (44) a. Yanke be barama-riŋ (a siŋo to)
 Yanke COP·AF ferir.RES 3sg cama/peu.DEF POST
 'La Yanke està ferida a/de la cama'
- b. Yanke siŋo be barama-riŋ ne
 Yanke cama/peu.DEF COP·AF ferir.RES FOC
 'La Yanke té la cama ferida'
 (lit. 'La cama de la Yanke està ferida')

- (45) a. N tuloo le ka n dimi
 1sg orella.DEF FOC INACP·AF 1sg fer.mal
 ‘Em fa mal l’orella’
- b. Tuludimoo le be n na
 orella.dolor.DEF FOC COP·AF 1sg POST
 ‘Tinc mal d’orella’
 (lit. ‘El mal d’orella és a mi’)

Tant si es tracta d’alternances en la distribució dels participants dins d’un mateix tipus d’oracions, com a (44), com si es tracta d’alternances en la distribució dels participants en dues oracions de diferent tipus, com a (45), el fet que el SN que ocupa la posició del subjecte, la posició més rellevant (o *trajector*), denoti un participant o un altre de la situació (la persona afectada, la part del cos afectada o un estat) és un signe de l’elecció que ha fet el parlant i del punt de vista que ha prioritzat (el participant que considera més rellevant, el punt que ha captat la seva atenció, etc.). Com ja hem vist, en català el més habitual és prioritzar l’element que expressa la persona afectada per l’estat, és a dir, el tot, mentre que en mandinga hi ha més alternatives a l’hora d’assignar aquesta posició a un element o a un altre (tant al SN que expressa la persona, com al que denota la part del cos o l’estat). Com veiem a (44) i (45), en uns casos l’alternança a la posició de subjecte es pot donar entre la persona afectada i la part del cos concreta d’aquesta persona, com a (44); en d’altres casos, es dona entre la part del cos afectada i l’estat patològic, com a (45), etc.

Al costat dels factors d’atenció, perspectiva i prominència, segurament n’hi ha d’altres que també intervenen en l’elecció d’un tipus d’oració o d’un altre i, per tant, en la priorització d’una distribució o una altra: la tendència més o menys marcada de col·locar les entitats animades a la primera posició de l’oració (segons la jerarquia d’animacitat presentada a l’apartat 2.4.1.1), i les tendències d’ús que hi ha en cada llengua. Com defensa Creissels (1979: 237), l’elecció d’un tipus d’oració sovint respon a hàbits d’ús fixats:

Le système de la langue n'est pas doué d'une rigidité telle que le signifié d'une construction, joint à la nature de la situation dénotée, doive déterminer au sens le plus strict de ce terme l'emploi de cette construction. La large place qui est forcément laissée à l'initiative des énonciateurs permet le développement d'habitudes plus ou moins figées qui bien souvent ne semblent répondre à aucune motivation sémantique. En français on a la grippe, mais on est malade (...).

Així, un altre dels factors que pot intervenir en l'elecció d'un tipus d'oració o un altre, tant en català com en mandinga, és la freqüència d'ús de les oracions. En català, per exemple, una oració de sentit associatiu com *Té la sida* és molt més utilitzada que l'oració atributiva corresponent, *És sidós* (§ 2.2.4.1). En mandinga, l'oració atributiva *Mariama bataa-ta (le)* o *Mariama be bataa-riṅ ne* 'La Mariama està cansada' també és més utilitzada que l'oració associativa corresponent, *Bataa le be Mariama la* (lit. 'El cansament és a la Mariama').

Hi ha altres factors que ens poden ajudar a explicar l'ús i la forma de les diferents oracions que hem analitzat en aquesta tesi. Moreno (2003: 317) identifica quatre estructures diferents, partint d'una metàfora que mencionen Lakoff i Johnson (1980: 50),³²⁹ que poden explicar diferents maneres de conceptualitzar la relació entre una persona i el món que l'envolta (d'objectes físics i abstractes):

- (1) Metàfora de la localització (estat): «las sensaciones y emociones están situadas en la entidad que las experimenta».
- (2) Metàfora de la qualitat (estat): «la sensación o emoción es una propiedad o cualidad de la entidad sentiente».
- (3) Metàfora de la possessió (estat): «la entidad que siente posee una sensación o emoción».
- (4) Metàfora del moviment (procés): «las sensaciones y las emociones se van del experimentante (...) o van hacia el experimentante».

---

³²⁹ Lakoff i Johnson (1980: 50) citen la metàfora «[p]hysical and emotional states are entities within a person» i en donen exemples com *He has a pain in his shoulder. Don't give me the flu. My cold has gone from my head to my chest. His depression returned.*

Aquestes quatre metàfores que identifica l'autor posen de manifest que hi ha diferents maneres de percebre i, per tant, de conceptualitzar les realitats (físiques i abstractes) amb les quals pot tenir contacte una persona. Com hem anat veient en els apartats anteriors, els estats i les lesions es poden concebre com a entitats que es localitzen en una persona (i en una part del cos), com a qualitats o propietats d'una persona, com a annexats a la seva esfera personal, o com a entitats que dibuixen un moviment d'entrada o de sortida, generalment, respecte a la persona. En funció de la idea de base de la qual parteixi el parlant, doncs, utilitzarà una oració o una altra, i emfatitzarà una relació o una altra de la persona amb l'estat, la sensació o la lesió. La diferència entre l'elecció d'una oració de sentit atributiu i una altra de sentit associatiu, per exemple, pot estar determinada per la representació mental que es fa el parlant de la situació (com ja hem assenyalat a l'inici de l'apartat 3.3). Sovint un mateix estat es pot expressar amb un tipus d'oració o l'altre, tant en català com en mandinga:

- (46) a. És diabètic
 b. Té diabetis
- (47) a. N be bataa-riŋ ne 'Estat cansat'
 b. Bataa le be n na 'Tinc cansament'
 (lit. 'El cansament és a mi')

Com ja hem vist, amb les oracions de sentit atributiu, l'estat patològic o la lesió es percep com una qualitat de la persona (o d'una part del cos); amb les de sentit associatiu, en canvi, es percep com una entitat de l'esfera personal de l'individu que està associada a ell de manera més o menys temporal. En mandinga les oracions de sentit clarament locatiu, amb la còpula *be* i una posposició com *to*, també es poden utilitzar per expressar que un estat o una lesió és en una part concreta de la persona:

(48) Baramoo le be n koo to
ferida.DEF FOC COP·AF 1sg esquena.DEF POST

‘Tinc una ferida a l’esquena’ (lit. ‘La / Una ferida és a la meva esquena’)

Aquest tipus d’oracions de sentit locatiu generalment correspon a oracions amb el verb *tenir* i un SP predicatiu del complement directe en català (com veiem a la traducció de (48)), però, només són possibles quan s’expressa la localització d’una entitat física (com una ferida) en una part del cos: segons alguns dels parlants entrevistats, oracions com les de (49) no són possibles perquè l’entitat que es localitza és abstracta:³³⁰

(49) *Baata le be n sijo to
cansament.DEF FOC COP·AF 1sg cama/peu.DEF POST

‘??Tinc cansament a la cama’ (lit. ‘El cansament és a la meva cama’)

La metàfora del moviment que acabem de presentar posa de manifest un altre factor que té un paper important a l’hora d’escollir un tipus d’oració o un altre: l’aspecte. Com hem anat veient en aquesta tesi, es pot utilitzar un tipus d’oracions o un altre en funció de la rellevància que el parlant vol donar al fet que l’estat sigui estable, estàtic o homogeni o, al contrari, que sigui un estat que s’adquireix o es deixa de tenir i, per tant, que dibuixa un moviment. Algunes de les oracions amb verbs com *tornar-se*, *agafar*, *venir*, *marxar*, *fer* (a *fer un infart*, per exemple) per al català, o algunes oracions amb un verb intransitiu i el predicatiu *-ta*, o amb verbs com *ke* ‘esdevenir, fer-se’, *muta* ‘agafar’, *bo* ‘sortir, deixar’, per al mandinga, aporten a l’oració un valor de canvi d’estat que no tenen, en canvi, les oracions de sentit atributiu o associatiu, i segurament tampoc les oracions amb *fer mal* o *dimi(η)*. En funció de l’etapa del procés d’afectació

---

³³⁰ L’oració catalana corresponent de (49) també és poc habitual (o acceptable), com veiem a través de la traducció. El fet que alguns estats no es puguin utilitzar en oracions de sentit locatiu en mandinga està relacionat amb el grau de concretesa de l’estat o de la lesió (si són abstractes o físics). Aquest tret dels estats i de les lesions també està relacionat amb l’ús de verbs com *sortir*, del català, o *bo* ‘sortir, deixar’, del mandinga: aquests dos verbs solen expressar l’aparició al cos d’una persona d’una lesió física (tot i que en català també pot aparèixer, de manera menys freqüent, en oracions com *Li ha sortit tota l’angoixa*, amb un estat abstracte (§ 2.2.4.3.4)).

que es vulgui destacar, el parlant pot escollir un tipus d'oracions o un altre, i expressar el moment en què un estat o una lesió s'adquireix o s'acompleix (o es deixa de patir) o, en canvi, l'etapa posterior de l'adquisició, és a dir, l'etapa en què un estat es manté estable i constant durant un espai més o menys extens de temps. Si el parlant vol emfatitzar una relació estable, estàtica i homogènia entre una persona (o una de les seves parts del cos) i un estat o una lesió, escollirà predicats estatus. Si, en canvi, vol emfatitzar un canvi d'estat, un compliment, l'adquisició o cessament d'un estat, per exemple, haurà d'escollir oracions que expressin situacions dinàmiques, processos.

4.3. CONCLUSIONS

En aquest capítol hem recollit alguns factors que intervenen en la construcció de les diferents oracions que analitzem en aquesta tesi. Al primer apartat d'aquest capítol, hem vist que la manera com es percep la relació entre una persona i una de les seves parts del cos, amb relació a un estat que les afecta, pot fer que els diferents participants de la situació es distribueixin de manera diferent dins de l'oració (o que apareguin o no representats per un complement). Les parts del cos (i el tot, la persona) es poden veure com a entitats més o menys afectades per l'estat, i aquesta percepció es pot reflectir en la forma de les oracions.

Per altra banda, al primer apartat d'aquest capítol també hem analitzat la naturalesa dels complements (normalment adposicionals) que expressen la part del cos *concernida* per l'afectació (com *Té un gra a la cama*). Com ja hem vist, són complements que poden aparèixer o no a les oracions i que delimiten l'afectació de l'estat o la lesió. També hem presentat algunes alternances entre oracions com *Li ha ferit la cama* vs. *L'ha ferit a la cama* (o *Em fa mal la cama* vs. *Em fa mal a la cama*) que tenen significats diferents: el primer tipus d'oracions té una interpretació holística per comparació al segon tipus, en què la part del cos afectada s'expressa a través d'un complement locatiu. A més, en el primer tipus d'oracions la part del cos és l'entitat directament afectada, mentre

que en el segon tipus és la persona l'entitat afectada (i la part del cos cenyeix aquesta afectació).

En el segon apartat d'aquest capítol hem analitzat algunes tendències que s'observen en la construcció de les diferents oracions que estudiem en aquesta tesi. Pel que fa al català, la primera tendència té a veure amb el fet que l'element que expressa el posseïdor normalment apareix fora del SN que denota la part (és a dir, que el substantiu per a parts del cos normalment és una anàfora en català). Les oracions en què el posseïdor s'expressa a través d'un possessiu o d'un complement genitiu (quan és possible) són poc habituals en català. En mandinga, en canvi, el substantiu per a parts del cos sempre ha d'anar complementat per un genitiu que n'expressi el posseïdor (i en lligui la referència). La segona tendència del català és la de prioritzar per a la posició de subjecte el SN que expressa l'entitat animada afectada per la situació. Com ja hem vist, aquesta tendència s'observa en mandinga, llengua en què tant el SN que expressa la persona o la part del cos afectada, com el que expressa l'estat poden ocupar aquesta posició més destacada de l'oració.

Pel que fa al mandinga, una tendència que s'observa és la d'expressar la part del cos (o el cos en general) afectada per l'estat, ja sigui a través d'un formant del compost que expressa l'estat patològic o a través d'un element de l'oració (normalment el subjecte o un complement locatiu). L'explicitació de la *zona activa* afectada per la situació d'afectació és molt més habitual en mandinga que en català.

En el segon apartat d'aquest capítol també hem comprovat que la conceptualització que fa el parlant de la situació d'afectació (la rellevància que assigna a cada participant, la perspectiva que pren, etc.) queda reflectida en la construcció de les oracions, i també en el tipus d'oració que utilitza. Hem presentat quatre metàfores (Moreno, 2003) que poden explicar l'elecció d'un tipus d'oració o un altre (una oració de sentit atributiu o associatiu, per exemple). També hem assenyalat d'altres factors, com l'ús, que poden intervenir en

l'elecció d'un tipus d'oració o un altre, i en la presentació de la situació a través d'una organització oracional o una altra.

A l'apartat que ve a continuació, de conclusions, recollim els principals aspectes relacionats sobretot amb la percepció i la caracterització dels estats patològics que intervenen en la forma i en l'ús de les oracions que expressen estats patològics en català i en mandinga.

5. CONCLUSIONS

Au chapitre précédent nous avons vu qu'il y a quelques aspects généraux qui interviennent de manière décisive dans la représentation et la forme des phrases qui expriment des états et des lésions en catalan et en mandinga : la façon dont on se représente le rapport entre une personne et une des parties de son corps, la façon d'organiser (et de hiérarchiser) dans la phrase les différents constituants de la situation d'affection, et la façon de se représenter, à travers des métaphores, les rapports qu'entretiennent ces constituants (une personne, une partie de son corps et un état ou une lésion).

La perception qu'a le locuteur du degré d'affection de la personne (ou de la partie de son corps) peut intervenir dans la façon dont il structure les différents constituants dans une phrase. En catalan, par exemple, il y a certaines alternances qui sont seulement possibles si on confronte la lecture holistique (affection complète) avec une lecture partielle de l'affection (*Li va ferir la cama* vs. *El va ferir a la cama*). Le degré d'implication que le locuteur attribue à la personne affectée, aux parties de son corps et à l'état peut conditionner la position qu'ils occupent dans la phrase. En catalan il y a une tendance à ce que la position de sujet, la plus saillante de la phrase, soit occupée par l'entité animée (le tout) qui est affectée. En mandinga, par contre, le SN sujet peut dénoter n'importe lequel des trois constituants, aussi bien la personne ou la partie du corps affectée que l'état pathologique qui les affecte. Ces différences peuvent mettre en évidence des perspectives différentes devant la situation d'affection, des façons différentes d'attribuer de l'importance à un constituant ou à un autre.

Dans ce chapitre nous reprenons quelques traits des états et des lésions et, surtout, de la perception qu'en ont les locuteurs, qui conditionnent la façon dont on construit mentalement les différentes situations d'affection et, donc, la forme et l'emploi des phrases. Concrètement, nous parlerons de quatre facteurs : (a) la portée corporelle des états ou des lésions ; (b) sa temporalité ; (c) la causalité ; et (d) la concrétisation (physique). Notre intention n'est pas faire une classification exhaustive de tous les contextes dans lesquels ces traits, et la perception qu'en ont les locuteurs, se manifestent : nous voulons seulement en mentionner quelques-uns pour illustrer le phénomène. Des différents traits des états, il en y a qui montrent d'une façon plus manifeste la perception des locuteurs (comme la portée corporelle ou la temporalité, par exemple), et d'autres traits dont la perception subjective des locuteurs n'est pas aussi manifeste (comme la concrétisation physique des états). Ce que nous voulons montrer est qu'il y a des aspects des états ou des lésions et, surtout, de la façon dont on les catégorise et désigne qu'on peut mettre en rapport avec la forme et l'emploi des constructions qui expriment des états pathologiques. Une fois traités ces quatre traits, dans ces conclusions nous exposerons aussi trois aspects généraux, rattachés d'une façon ou d'une autre aux systèmes médicaux, qui peuvent être importants pour l'étude présentée.

(a) En première lieu, et en ce qui concerne la portée corporelle, comme nous venons de le voir au chapitre précédent, la conceptualisation et la désignation des états est un trait basique pour expliquer la possibilité qu'il y ait ou non dans la phrase un élément qui exprime la partie du corps affectée par l'état. Les rapports entre les états et les parties du corps affectées peuvent se mettre en évidence de deux façons différentes dans les mots du catalan et du mandinga : ou bien explicitement ou bien implicitement, selon que les noms désignent explicitement la partie du corps affectée (ou le corps en général) ou bien ils l'évoquent de manière implicite (c'est-à-dire, ils n'incluent aucune élément qui exprime la partie du corps). Souvent, et surtout en catalan, il y a des TAS complexes formés à partir d'un mot qui désigne une partie du corps mais qui n'est pas identifiable par les locuteurs non spécialisés. Le mot *artràlgia*, par exemple, est un mot

technique formé à partir de *artr* ‘articulation’ et *àlgia* ‘douleur’, mais cette formation peut être opaque pour les locuteurs.

En ce qui concerne les états qui affectent seulement une zone concrète du corps, en mandinga il y a des noms comme *kono+bayi* ventre+persécution ‘diarrhée’ qui expriment de manière explicite la partie du corps affectée par l’état (le ventre), et d’autres noms, comme *finki* ‘cécité’, qui l’évoquent de manière implicite (les yeux). En ce qui concerne les états qui affectent tout le corps en général (ou aucune partie en particulier), des noms comme *bala+kandi* corps+chaud ‘fièvre’ explicitent que c’est le corps qui est affecté par la chaleur, c’est-à-dire, par la fièvre ; d’autres, comme *fula+kajee* peul+fièvre ‘malaria’, par contre, l’indiquent implicitement. Finalement, et en ce qui concerne les états qui peuvent affecter plus d’une partie du corps, en mandinga il y a des noms comme *dimi* ‘douleur ; plaie’ ou *barama* ‘blessure’ qui ne se réfèrent explicitement à aucune partie donnée du corps : ils expriment une douleur ou une blessure qui peuvent se localiser à différentes parties du corps (*dimi* ‘douleur’ vs. *tulu+dimi* oreille+douleur ‘mal à l’oreille’).

En mandinga la tendance à désigner les états à partir de l’explicitation de la partie du corps affectée (ou du corps en général) est plus manifeste qu’en catalan : la plupart des noms composés qui dénotent des états pathologiques, des signes et symptômes, lésions, etc. incluent un nom qui dénote la partie du corps affectée. Dans quelques cas, on peut aussi observer cette tendance dans des mots du catalan (*mal de panxa*). Il est dans ce cas impossible qu’il y ait un autre élément dans la phrase qui exprime la partie du corps affectée : #*Té mal de panxa a la panxa* ou #*Té mal de cap al front*.

Les termes qui, bien qu’ils ne soient pas formés à partir d’un nom de partie du corps, dénotent des états pathologiques ou des lésions qui peuvent affecter seulement une région du corps, ne peuvent pas non plus apparaître dans des phrases dans lesquelles il y a un autre élément qui spécifie la partie du corps

affectée : la diarrhée peut seulement affecter l'appareil digestif, de la même façon que la cécité affecte seulement la vue.

Que l'expression dénote explicitement la partie du corps (comme dans *mal de panxa*) ou qu'elle le fasse implicitement (comme *diarrea*), elle ne peut pas apparaître dans des phrases dans lesquelles il y a un élément qui spécifie la partie du corps affecté. Dans ce cas, donc, on prendra toujours comme référence la personne (le tout) affectée et, dans la distribution des éléments dans la phrase, on ne pourra pas focaliser la partie du corps comme partie affectée : *Tuludimoo le be n na* lit. 'Le mal de l'oreille est à moi' (à la différence de ce qui peut passer dans d'autres phrases comme *Dimoo le be n tuloo to* lit. 'La/Une douleur est à mon oreille').

Les noms qui désignent des états ou des lésions qui ont une portée corporelle beaucoup plus générale et qui peuvent affecter différentes zones du corps humain, comme *gra* ou *hemorràgia* du catalan, ou *dimi* 'douleur ; plaie' et *barama* 'blessure' du mandinga, par contre, peuvent apparaître dans la phrase avec un autre élément qui spécifie la partie du corps affectée par l'état : *Té un gra a l'esquena* et *Dimoo le be n koo to* 'J'ai mal au dos' (lit. 'La/Une douleur est à mon dos'). Dans ce type de phrases il y a la possibilité de sélectionner une façon ou une autre de comprendre l'affection, c'est-à-dire, comme une affection concernant une personne, une de ses parties du corps, ou les deux entités à la fois. Comme on vient de le voir au chapitre précédent, dans ce cas le locuteur a l'option d'inclure (ou non) dans la phrase un élément qui spécifie la partie du corps affectée : *Té un gra a l'esquena* vs. *Té un gra*. Mais en mandinga l'option de ne pas spécifier la partie du corps est plus limitée : normalement, avec des états qui ont une portée corporelle très vaste, qui peuvent affecter le corps en général ou ses différentes parties, on tend à exprimer la partie du corps affectée, même quand cette partie est aussi peu précise que le corps (*bala*) : *A baloo furufuruta* 'Il a une éruption' (lit. 'Son corps est éruptioné').

La façon dont on a catégorisé et désigné les états et les lésions, donc, intervient dans la forme que prennent les phrases qui les expriment, et dans la possibilité qu'a le locuteur de faire ressortir un constituant de la situation d'affection ou un autre. Pour clarifier un peu cette question, nous pourrions nous figurer une façon alternative à celle du catalan d'exprimer quelques états pathologiques. Nous pourrions nous imaginer, par exemple, une langue dans laquelle on classerait et on désignerait des états comme la diarrhée ou le vomissement à partir d'un mot de sens générique (un hyperonyme), comme *evacuació*. Dans cette langue, à la différence du catalan et du mandinga, on pourrait trouver des phrases comme 'Té evacuació dels budells' (pour la diarrhée) ou 'Té evacuació de l'estómac' (pour le vomissement). En ce cas, la désignation des états permettrait qu'il y ait un élément dans la phrase, différent du TAS, qui en limite la référence, à la différence de ce qui passe avec des noms comme *diarrea* ou *vòmit* du catalan et *konobayi* 'diarrhée' et *foono* 'vomissement' du mandinga. En fait, certains mots du catalan comme *mareig* sont des hyperonymes qui incluent la désignation d'états de nature assez variée qui peuvent affecter parties du corps différentes. Le nom *mareig* est utilisé pour dénoter un état de « malestar general indeterminat » (GDLC). Ce *malestar* peut se mettre en rapport surtout avec deux parties du corps : ou bien avec la tête (*mareig de cap*, vertige) ou bien avec l'appareil digestif (*mareig de panxa* (ou *d'estómac*), nausée). Dans le langage médical, ces deux états sont dénommés avec des mots différents : *vertigen* et *nàusea*, respectivement.

Dans la conceptualisation des états pathologiques, et en ce qui concerne la portée corporelle, les connaissances du locuteur ont un rôle primordial: en catalan, par exemple, elles peuvent influencer sur l'emploi de mots comme *edema (pulmonar)* ou *infart (de miocardi)*. Les locuteurs de cette langue normalement associent l'œdème, c'est-à-dire, l'« acumulació excessiva de líquid en l'espai intersticial » (GDLC) avec une affection pulmonaire (*edema pulmonar*), malgré que cet état peut affecter d'autres régions du corps d'une personne. Le même phénomène peut se produire avec le terme *infart*, que normalement on associe seulement

avec une affection du cœur (*infart de miocardi*), malgré qu'il peut aussi affecter la région pulmonaire, par exemple (*infart pulmonar*).

En parlant de la portée corporelle des états pathologiques, nous devons prendre en compte un facteur important : la catégorisation et la désignation des parties du corps. Il y a un aspect récurrent en catalan et en mandinga qui intervient dans les constructions qui expriment des états pathologiques : la désignation des parties (et des organes) internes du corps humain. Il n'est pas habituel que les noms qui expriment des parties internes du corps apparaissent dans des constructions qui expriment qu'une personne est atteinte d'un état pathologique, une douleur ou une lésion. Cette tendance peut se rattacher au fait que ce sont des parties internes que le locuteur normalement ne perçoit pas (et qu'il connaît généralement à travers les parties équivalentes des animaux, à travers des images, etc.). Quand une personne ressent une douleur à la partie abdominale, elle peut difficilement savoir si cette douleur est provoquée par son foie, son pancréas ou un quelconque autre organe, parce que souvent elle ne sait même pas où ils sont situés (dans le tronc). Cette limitation que présentent les parties du corps internes, et qui concerne les connaissances des locuteurs, peut conditionner qu'en catalan, par exemple, il soit peu habituel de former des combinaisons comme *#mal de pàncrees* ou *#Em fa mal la pleura*. De la même façon, en mandinga les noms composés qui expriment des états pathologiques et lésions généralement ne sont pas formés à partir d'un nom pour des parties du corps internes. Seuls les noms *yele* 'sang' et *jusu* 'foie/coeur' sont productifs pour former des composés qui expriment des états pathologiques, comme *yelentanyaa* 'anémie' o *jusumaa* 'nausée'.

En plus des organes internes, il y a d'autres parties qui apparaissent difficilement dans certaines des constructions que nous avons étudiées. Des noms comme *cabell*, *pestanyes* ou *pèl* du catalan, ou *tii* 'poil', *kuntii* 'cheveu' ou *ñaatimpa* 'cil' du mandinga ne dénotent pas des parties du corps qui peuvent provoquer une douleur et, donc, ils ne peuvent pas apparaître dans des phrases avec *fer mal* ou *mal de* du catalan, ou avec *dimi(ŋ)* 'faire mal ; douleur, plaie' du mandinga.

Certains noms du catalan et du mandinga qui désignent des parties du corps et qui peuvent apparaître dans les constructions qui expriment des états pathologiques, comme *kono* ‘ventre’ ou *pit* ‘poitrine’, désignent plus concrètement des régions ou des zones du corps. Quand on veut exprimer une douleur qu’on ressent dans ces parties du corps, généralement on utilise le mot de sens général qui exprime la région. Mais parfois, et surtout quand on est devant un docteur qui doit faire un diagnostic et qui pose des questions comme « Où est-ce que vous avez mal, au ventre ? », on doit préciser, et c’est plus facile d’utiliser des noms, très souvent composés, qui se réfèrent à des sections données de cette extension (*sotaventre, part abdominal* du catalan, *saña* ‘le haut du dos’ ou *konobata* ‘l’extérieur du ventre’ du mandinga). Dans ces situations, on peut aussi utiliser, quand il n’y a pas (ou on ne connaît pas) de mot concret pour désigner la partie, des expressions comme « a la dreta del llombrígol » qui localisent avec plus de précision la source de la douleur qu’on ressent. Cette dernière observation met en évidence que la faible spécialisation du langage courant peut contraster avec la précision du langage médical : les locuteurs catalans et mandingues non spécialistes n’ont, par exemple, aucun mot pour dénommer les orteils (à part le gros et le petit orteil, probablement). Les professionnels du domaine sanitaire, par contre, qui ont le besoin de dénommer de manière précise toutes les parties du corps, peuvent utiliser des mots comme ‘premier orteil’, ‘deuxième orteil’, etc. pour s’y référer.

(b) En second lieu, la temporalité est un autre des traits de la perception des états qui est également important pour expliquer la forme et l’emploi des phrases qui expriment des états pathologiques. En général, on peut identifier quatre types d’états selon leur délimitation temporelle (§ 2.2.4.2 et 2.5) : des états délimités par le début (comme le sida) ; des états délimités par la fin (comme certaines cardiopathies congénitales ou le phimosis) ; des états délimités par le début et par la fin (comme la grippe) ; et des états non délimités ni par le début ni par la fin (comme la trisomie). La temporalité, à la différence de la portée corporelle (dans des noms comme *mal de panxa*), est un trait qui apparaît difficilement de façon

explicite dans la désignation des états pathologiques. Cependant, c'est un facteur important pour catégoriser les états pathologiques. En catalan, par exemple, à côté du nom *dolor*, qu'on peut considérer un symptôme, il y a une expression, *la síndrome de fatiga crònica (SFC)* ou *síndrome d'astènia crònica*, qui décrit une maladie caractérisée comme « cansament, fatiga o astènia de més de sis mesos de durada ». Dans la catégorisation de cette maladie, la délimitation temporelle a un rôle fondamental.

La façon dont les locuteurs conceptualisent et comprennent les états en ce qui concerne la temporalité peut apparaître dans l'emploi des noms qui expriment des états pathologiques, des signes et symptômes. Les locuteurs de catalan, par exemple, perçoivent normalement des états comme la cécité, la myopie ou le strabisme comme des états non délimités, et pour ce motif ils utilisent généralement le verbe *ser* (et non *estar*) pour les exprimer dans une phrase attributive (*És cec*, *és miop* et *és estràbic*). Mais en réalité, ce sont des états qu'une personne peut cesser d'avoir (et, donc, des états délimités).

L'emploi des phrases catalanes avec des verbes comme *agafar*, *venir*, *sortir*, *marxar* ou *passar* est aussi conditionné par ce trait des états, c'est-à-dire, par la perception de la temporalité : en général, seuls les états délimités par le début, c'est-à-dire, ceux qu'on peut acquérir, peuvent donner lieu à des phrases avec ce type de verbes. De la même façon, en mandinga l'emploi des phrases avec des verbes comme *muta* 'prendre', *bo* 'sortir, laisser' et *bula* 'laisser, abandonner', ou avec la copule *mu*, un SN et *nij* 'avec/et' est aussi conditionné par ce trait (on doit se souvenir que seuls les états qui sont (ou qu'on perçoit comme) délimités peuvent apparaître dans ce type de phrases).

Outre la possibilité qu'on puisse combiner les noms avec certains verbes ou d'autres, la temporalité ou le fait qu'il y ait des états qu'on peut développer seulement une fois et d'autres qui peuvent se répéter, détermine aussi la possibilité que certains circonstanciels de temps qui limitent la référence temporelle (la durée, le cessation, le nombre de répétitions, etc.) puissent

apparaître dans la phrase. Pour en donner seulement un exemple : les états qui peuvent se répéter acceptent plus facilement des circonstanciels de temps qui délimitent la référence de l'état : *Va tenir la grip fins dilluns / durant tres dies* vs. *#Va tenir la sida fins dilluns / durant dos anys*.

(c) En troisième lieu, la perception de la causalité des états ou des lésions est un facteur déterminant pour *construire* les différentes phrases qui expriment des états pathologiques et des lésions (malgré qu'il a moins d'influence que les deux autres facteurs qu'on vient de voir). Dans la conceptualisation des états pathologiques selon le système médical occidental, la causalité de certains états pathologiques peut s'expliquer par des facteurs qu'on pourrait considérer comme *psychosomatiques* : la cause du *syndrome de l'intestin irritable* (*SII* ou *colopathie fonctionnelle* en français), par exemple, est considéré comme un « trastorn psiconeuròtic subjacent (neurosi obsessiva, depressió, personalitat agressiva, neurosi histèrica) » (DEM). Dans les communautés africaines la cause de certains états pathologiques peut être attribuée à l'action d'une entité (humaine ou surnaturelle) (§ 3.2.2.3). Selon la cause qu'on attribue à l'état pathologique, c'est-à-dire, selon l'agent qui la « provoque », la maladie peut se catégoriser d'une façon ou d'une autre, peut s'inclure dans un group de maladies ou un autre (maladies *banales* ou *naturelles* ou bien maladies *provoquées*, *diurnes* ou *nocturnes*).

Les états peuvent être désignés d'une façon ou d'une autre, ou donner lieu à différents types de phrases, selon qu'ils ont une cause interne ou externe. En ce qui concerne la désignation, en mandinga il y a des noms composés comme *wulu+ñaamaa* chien+folie 'rage', et en catalan *malaltia del mar* ou *esgarrapada* vs. *esgarrinxada*, qui illustrent ce fait. En ce qui concerne le type de phrases utilisées, en catalan les phrases avec *fer*, parallèles à celles avec *tenir* (comme *fer un infart*) peuvent seulement se construire avec des noms qui dénotent des états pathologiques que l'organisme d'une personne peut développer sans cause externe (*fer un infart* vs. *#fer el xarampió*). Ce trait conditionne aussi l'emploi de ces noms dans des phrases avec des verbes comme *sortir* du catalan (*Li ha sortit*

un gra vs. *??Li ha sortit una cicatriu*) ou *bo* ‘sortir, laisser’ du mandinga (*Cuputoolu bo-ta n koo to* ‘Il m’est sorti des boutons au dos’ vs. **Baramoo bo-ta n sijo to* ‘*Il m’est sorti une blessure à la jambe’) : les deux types de phrases apparaissent normalement avec des lésions que développe le corps par lui-même, c’est-à-dire, qui suivent un mouvement de l’intérieur de l’organisme vers l’extérieur.

(d) Finalement, la concrétisation des états pathologiques peut aussi conditionner la construction de certaines phrases du catalan et du mandinga. Les verbes *sortir* du catalan et *bo* ‘sortir, laisser’ du mandinga, qu’on vient de voir, se combinent habituellement avec des noms qui désignent des lésions (internes ou externes) qui affectent le corps d’une personne (*Li ha sortit un herpes al nas* vs. **Li ha sortit mareig de cap*).

Dans ce qui suit, et une fois exposés certains traits de la nature des états pathologiques et des lésions, nous voulons parler brièvement de trois aspects des systèmes médicaux qu’on doit aussi prendre en compte pour analyser les constructions étudiées dans ce travail. Concrètement, nous parlerons de (a) l’arbitraire de tous les systèmes médicaux ; (b) le fait que la médecine est une science en évolution constante ; et (c) le contraste entre la catégorisation spécialisée des états pathologiques (et des parties du corps) et la catégorisation qu’en font les locuteurs.

(a) D’abord, chaque système médical montre seulement une façon donnée de comprendre les états pathologiques, et il peut y avoir des façons alternatives de les représenter. Ce qui est clair est que nous expérimentons tous des états pathologiques qui affectent notre corps ou certaines de ses parties. La façon dont on différencie et caractérise ces états, le sens qu’on attribue à chacune de leurs manifestations, la manière dont on les conçoit, etc., font que les locuteurs d’une langue créent certaines catégories ou d’autres. L’importance qu’on attribue à certains traits des états et lésions ou à d’autres peut varier d’une langue à l’autre. En ce sens, entre les langues, et diachroniquement dans une même langue, il peut

y avoir des différences dans les états qu'on considère ou non comme pathologiques. L'état qui dans un système donné a été identifié comme maladie, peut ne pas l'être dans un autre système, et viceversa. Cela dépend, surtout, de l'importance qu'on attribue aux états qui affectent la personne, et du sens qu'on leur donne. D'une part, il peut y avoir des divergences dans l'évaluation des signes et symptômes d'une maladie. En mandinga, par exemple, la conjonctivite se désigne comme *ñaa+dimi* œil+douleur, probablement parce que les locuteurs de cette langue identifient la douleur aux yeux comme le symptôme principal de cet état. En catalan, par contre, on identifie l'inflammation (et la rougeur des yeux) comme le signe principal de cet état. D'autre part, il peut y avoir aussi des divergences dans les aspects sur lesquels on s'appuie pour différencier les états pathologiques. En mandinga, par exemple, il y a trois mots différents pour dénommer les maladies, selon qu'on les perçoit comme plus ou moins graves (*saasaa* 'maladie peu grave', *kuuray* 'maladie grave' et *jankari* 'maladie très grave'). Les blessures peuvent aussi être désignées par des mots différents selon la gravité ou le temps qu'il y a que la personne les a. En catalan, ce trait n'a pas une manifestation aussi claire dans la désignation des états ou des lésions.

(b) En second lieu, la médecine est une science qui est en évolution constante et, donc, les caractéristiques attribuées à certains des états, surtout celles qui sont rattachées à la temporalité, peuvent varier dans le temps. Pour l'instant, le sida est une maladie incurable (il peut être délimité par le début mais pas par la fin), mais peut-être dans quelques années on pourra le soigner. Si cela se produit, alors l'emploi de ce nom dans des constructions comme celles que nous avons étudiées pourra être modifié et des phrases comme *??Fa dos anys va tenir la sida* seront acceptées en catalan, parce que le mot *sida* désignera un état délimité par la fin. L'évolution de la science, donc, peut aussi conditionner l'emploi des noms qui expriment des états pathologiques, et le sens qu'on attribue aux différentes catégories.

(c) Finalement, pour parler de catégorisation sémantique on doit prendre en compte un fait lié au degré de spécialisation du langage médical : souvent les distinctions et les catégories établies par les professionnels du domaine sanitaire ne correspondent pas à celles identifiées par les locuteurs. En partant des connaissances des états pathologiques qu'ont la plupart des locuteurs, souvent il peut nous être difficile d'identifier les traits qui différencient certaines catégories d'états pathologiques dressées par les professionnels du domaine sanitaire. Par exemple, les mots *gonorrea* et *blennorrhàgia* du catalan souvent sont utilisés comme synonymes (malgré qu'il s'agit d'états différents), de la même façon que certains locuteurs peuvent se demander ce qui différencie un bouton d'un furoncle, ou la grippe d'un rhume. En ce sens, chaque locuteur, selon ses connaissances médicales et son expérience personnelle, peut avoir créé certaines catégories d'états et de lésions ou d'autres, fait qui peut aussi intervenir dans l'emploi qu'il fait des constructions qui expriment des états pathologiques. Et la même réflexion pourrait s'appliquer à la catégorisation des parties du corps : le savoir et l'expérience de chaque locuteur peut influencer sur l'éventail de mots qu'il a pour désigner les parties du corps. Une personne qui s'est cassé la partie du bras qui va du coude au poignet, par exemple, saura que cette portion du bras s'appelle *avant-bras*, mot qu'une autre personne peut ne pas connaître.

Avant de terminer, nous voulons signaler que le fait que l'expérience d'états (pathologiques ou non) fasse partie du quotidien des personnes peut aussi expliquer le type de phrases qu'on utilise pour les exprimer. Tant les phrases de sens attributif que celles de sens associatif, qui sont celles que normalement on utilise pour verbaliser des états et lésions, sont des phrases qui ont un signifié très général, lié à l'attribution ou à l'association entre entités. De ce point de vue, ce sont des phrases peu marquées sémantiquement, c'est-à-dire, des phrases qu'on peut utiliser pour exprimer des notions très diverses et générales, parmi lesquelles il y a les rapports entre une personne (et une des parties de son corps) et un état pathologique ou une lésion. En général, donc, on a recours à des structures phrastiques d'emploi très fréquent (d'attribution, association ou situation, par exemple) pour exprimer qu'une personne souffre un état ou une

lésion. Comme nous venons de le voir au chapitre précédent, à travers la métaphorisation, et la *chosification*, les états peuvent être vus comme qualités ou possessions d'une personne, ou comme objets qui peuvent s'y situer. En dehors des phrases avec *fer mal* et avec *dimi(η)* 'faire mal', les autres types de phrases qu'on utilise ont des emplois très généraux, dans lesquels s'inclut l'expression des états pathologiques. Ce phénomène est probablement en relation avec le fait que l'expression d'états (pathologiques ou non) et lésions est un besoin communicatif basique des personnes.

Dans ce travail, nous sommes partie de l'hypothèse que la conceptualisation et la catégorisation des états pathologiques et des lésions (et des rapports entre ceux-ci et une personne) peuvent être manifestes dans la forme et l'emploi des différentes constructions qui expriment des états pathologiques. Les trois objectifs spécifiques que nous nous étions fixé au début de ce travail nous ont été utiles pour étayer l'hypothèse. À partir de l'analyse syntaxique et sémantique des phrases utilisées en catalan et en mandinga pour exprimer des états pathologiques, et à partir, aussi, de l'analyse sémantique et morphologique des noms pour les parties du corps et les TAS du mandinga, nous avons pu vérifier la façon dont apparaissent dans la *construction* des phrases certains traits de la conceptualisation et catégorisation des états pathologiques.

Avant de conclure ce chapitre de conclusions, nous voulons signaler certains des sujets qui sont apparus dans ce travail mais qui n'ont pas été étudiés de manière détaillée et systématique. Quelques-uns de ces sujets, qui devront être repris dans des études ultérieures, sont : (a) la description et l'analyse des processus de catégorisation sémantique des parties du corps et des états pathologiques, signes et symptômes, lésions, etc. en catalan, de sorte qu'à partir de cette étude on puisse apporter plus de preuves pour l'hypothèse posée dans cette thèse ; (b) approfondir l'analyse des phrases utilisées tant en catalan qu'en mandinga pour exprimer l'acquisition ou la cessation d'un état, signe ou symptôme, etc. chez une personne, c'est-à-dire, un changement d'état (phrases avec des verbes

comme *tornar-se*, *quedar(-se)*, *fer-se*, etc., *venir*, *sortir*, *agafar* ou *marxar* du catalan, et des verbes comme *ke* ‘se faire, devenir’, *muta* ‘prendre’, *bo* ‘sortir, laisser’ o *bula* ‘laisser, abandonner’ du mandinga) ; (c) l’étude détaillée de tous les types de phrases du catalan et du mandinga construites avec *fer mal* et *dimi(η)*. Dans ce travail nous nous sommes centrée surtout sur un de ces types de phrases : celles qui expriment qu’une personne ressent une douleur dans une partie de son corps (comme *Li fa mal l’esquena* ou *A koo ka a dimi*).

Le travail que nous présentons n’est pas, loin de là, une étude exhaustive : il y a beaucoup d’aspects des phrases que nous étudions, des différents constituants qui les composent, des noms pour les parties du corps et les TAS, etc. qui mériteraient une étude beaucoup plus approfondie. Ici nous avons dû y renoncer parce que, autrement, notre thèse aurait été trop longue (peut-être même impossible à terminer). Mais il nous a semblé que les sujets intéressants que, dans le meilleur des cas, nous avons seulement abordés tangentiellement n’étaient pas cruciaux pour les objectifs basiques de notre travail : montrer les rapports entre la conceptualisation et la catégorisation, et les structures lexicales et syntaxiques. Notre intention, par contre, est que cette étude soit le point de départ pour notre recherche future. Et nous souhaiterions une collaboration avec d’autres chercheurs qui apportent des données supplémentaires ou discutent nos hypothèses, afin que cette étude soit utile pour faire avancer la science.

Finalement, nous espérons que ce travail ne se limite pas au domaine purement académique, et qu’il ait aussi un impact sur le domaine social. Nous voudrions que certains des apports de cette thèse, une fois élaborés, puissent faciliter, d’une manière ou d’une autre, le travail des professionnels du domaine sanitaire qui travaillent dans des communautés multiculturelles présentant des variations dans la conceptualisation, représentation et catégorisation des parties du corps, des états pathologiques et des lésions. Nous croyons qu’il faut s’efforcer de faire que la compréhension entre les personnes soit possible, surtout en des domaines aussi fondamentaux que celui de la santé.

6. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- AMEKA, F. (1995): “Body Parts in Ewe Grammar”. A: CHAPPELL, H. I W. MCGREGOR (eds.): *The Grammar of Inalienability. A Typological Perspective on Body Part Terms and the Part-Whole Relation*. Berlín, Nova York: Mouton de Gruyter [apud CHAPPELL I MCGREGOR, 1996].
- ANDERSEN, E. S. (1978): “Lexical Universals of Body-Part Terminology”. A: GREENBERG, J. H. (ed.): *Universals of Human Language*. Stanford (Califòrnia): Stanford University Press, vol. 3 (*Word Structure*), p. 335-367.
- ARGENTE, J. A. (1976): “Li vaig veure les cuixes”. *Els Marges*, 6, p. 103-110.
- ARRIZABALAGA, J. (2000): “Cultura e Historia de la Enfermedad”. A: PERDIGUERO, E. I J. M. COMELLES (eds.): *Medicina y cultura. Estudios entre la antropología y la medicina*. Barcelona: Edicions Bellaterra, p. 71-81.
- ARRIZABALAGA, J. (2006): “El léxico médico del pasado: los nombres de las enfermedades”. *Panacea@*, 24.7, p. 242-249 [www.medtrad.org/panacea.html].
- BALLY, CH (1926): “L’expression des idées de sphère personnelle et de solidarité dans les langues indo-européennes”. A: FANKHAUSER, F. I J. JUD (eds.): *Festschrift Louis Gauchat*. Aarau: Verlag Sauerländer, p. 68-78.

- BALLY, CH. (1950): *Linguistique générale et linguistique française*. Berna: Francke Verlag [citem per l'edició italiana: BALLY, CH. (1963): *Linguistica generale e linguistica francese*. Milà: Il Saggiatore].
- BAMUNOBA, Y. K. I B. ADOUKONOU (1984): *La muerte en la vida africana*. Barcelona: Serbal.
- BELLÉS, X. (2001): “Del terrible mal francès a la poètica sífilis”. *Mètode: Revista de difusió de la Universitat de València*, 30, p. 25-30
[www.uv.es/metode/numero30/25_30.html].
- BENVENISTE, É. (1960): “Être et avoir dans leurs fonctions linguistiques”. *Bulletin de la Société de Linguistique*, LV [citem per la versió de BENVENISTE, É. (1966): *Problèmes de linguistique générale I*. París: Éditions Gallimard, p. 187-207].
- BENVENISTE, É. (1966): “Formes nouvelles de la composition nominale”. *Bulletin de la Société de Linguistique de Paris*, LXI, fasc. I, p. 82-95 [citem per la versió de BENVENISTE, É. (1974): *Problèmes de linguistique générale II*. Éditions Gallimard, p. 163-176].
- BENVENISTE, É. (1967): “Fondements syntaxiques de la composition nominale”. *Bulletin de la Société de Linguistique de Paris*, LXII, fasc. I, p. 15-31 [citem per la versió de BENVENISTE, É. (1974): *Problèmes de linguistique générale II*. París: Éditions Gallimard, p. 145-162].
- Biblia. Biblia catalana* (traducció interconfessional). Viladecavalls: Associació Bíblica de Catalunya, Editorial Claret i Societats Bíbliques Unides, 1993.
- BILLS, G. D., B. VALLEJO I R. C. TROIKE (1969): *An Introduction to Spoken Bolivian Quechua*. Austin, Londres: University of Texas Press.

- BOSQUE, I. (1989): *Las categorías gramaticales*. Madrid: Editorial Síntesis. 1ª reimpressió, 1990.
- BOSQUE, I. [et al.] (eds.) (1990): *Tiempo y aspecto en español*. Madrid: Cátedra.
- BOSQUE, I. (1999): “El nombre común”. A: BOSQUE, I. i V. DEMONTE (dirs.): *Gramática Descriptiva de la Lengua Española*. Madrid: Espasa Calpe, vol. 1, p. 3-75.
- BROWN, C. H. (1976): “General principles of human anatomical partonomy and speculations on the growth of partonomic nomenclature”. *American Ethnologist*, 3, p. 400-424.
- BROWN, C. H. i S. R. WITKOWSKI (1981): “Figurative language in a universalist perspective”. *American Ethnologist*, 8, p. 596-615.
- BRUCART, J. M. (2002): “Els determinants”. A: SOLÀ, J. [et al.] (dirs.): *Gramàtica del Català Contemporani*. Barcelona: Editorial Empúries, vol. 2, p. 1435-1516.
- BRUCART, J. M. i G. RIGAU (2002): “La quantificació”. A: SOLÀ, J. [et al.] (dirs.): *Gramàtica del Català Contemporani*. Barcelona: Editorial Empúries, vol. 2, p. 1517-1589.
- BURZIO, L. (1986): *Italian Syntax. A Government-Binding Approach*. Dordrecht: Reidel.
- CABRÉ CASTELLVÍ, M. T. (1994): *A l'entorn de la paraula (II). Lexicologia catalana*. València: Servei de Publicacions de la Universitat de València.

- CABRÉ CASTELLVÍ, M. T. (2002): “La derivació”. A: SOLÀ, J. [et al.] (dirs.): *Gramàtica del Català Contemporani*. Barcelona: Editorial Empúries, vol. 1, p. 731-775.
- CABRÉ, M. T. I G. RIGAU (1986): *Lexicologia i semàntica*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- CHAPPELL, H. I W. MCGREGOR (eds.) (1996): *The Grammar of Inalienability. A Typological Perspective on Body Part Terms and the Part-Whole Relation*. Berlín, Nova York: Mouton de Gruyter.
- CLARK, E. V. (1978): “Locational: Existentials, Locative, and Possessive Constructions”. A: GREENBERG, J. H.: *Universals of Human Language*. Stanford (Califòrnia): Stanford University Press, vol. 4 (*Syntax*), p. 85-126.
- CLAUDI, U. (1986): *To have or not to have: on the conceptual base of predicative possession in some African languages*. Ms. University of Cologne.
- CLEMENTS, J. C. (1988): “The semantics and pragmatics of Spanish <COPULA + ADJECTIVE> construction”. *Linguistics*, 26, p. 779-822.
- COMRIE, B. (1976): *Aspect: An Introduction to the Study of Verbal Aspect and Related Problems*. Cambridge: Cambridge University Press.
- COROMINAS, J. I J. A. PASCUAL (1980-1991): *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico*. Madrid: Editorial Gredos.
- CREISSELS, D. (1979a): *Les constructions dites “possessives”*. *Étude de linguistique générale et de typologie linguistique*. Tesi doctoral d'estat, Université de Paris IV.

- CREISSELS, D. (1979b): “Le comitatif, la coordination et les constructions dites “possessives” dans quelques langues africaines”. *Annales de l’Université d’Abidjan*. Série H – XII.
- CREISSELS, D. (1983a): *Eléments de Grammaire de la Langue Mandinka*. Grenoble: Publications de l’Université des Langues et Lettres.
- CREISSELS, D. (1983b): “Reflexions sur le système prédicatif du bambara”. *Mandenkan*, 10, p. 1-32.
- CREISSELS, D. (1996): “Remarques sur l’émergence de verbes avoir au cours de l’histoire des langues”. *La relation d’appartenance* (Faits de langues, 7), p. 149-158.
- CREISSELS, D. (2004): “Bambara”. A: ARNAUD, P. J. L. (dir.): *Le nom composé. Données sur seize langues*. Lió: Presses Universitaires de Lyon, p. 21-46.
- CREISSELS, D. (en premsa): “Split Intransitivity and Fluid Intransitivity”. A: BONAMI, O. I P. CABREDO HOFHERR: *Empirical Issues in Syntax and Semantics*, 7, p. 1-30.
- CREISSELS, D. (en premsa): *Malinké*. París, Louvain: Peeters.
- CREISSELS, D. I S. JATTA (1981): “La composition verbale en mandinka”. *Mandenkan*, 2, p. 31-48.
- CREISSELS, D., S. JATTA I K. JOBARTEH (1982): *Lexique Mandinka – Français*. *Mandenkan*, 3.
- CROWLEY, T. (1995): “Inalienable Posesión in Paamese”. A: CHAPPELL, H. I W. MCGREGOR (eds.): *The Grammar of Inalienability. A Typological*

Perspective on Body Part Terms and the Part-Whole Relation. Berlín, Nova York: Mouton de Gruyter [apud CHAPPELL I MCGREGOR, 1996].

DCVB = ALCOVER, A. M. I F. DE B. MOLL (1930-1962): *Diccionari català-valencià-balear*. Palma de Mallorca: Impremta de Mn. Alcover / Gràfiques Miramar [segons els volums] [<http://dcvb.iecat.net/>].

DECLERK, R. (1988): *Studies on copular sentences, clefts and pseudoclefts*. Dordrecht: Leuven University Press and Foris.

DELPASTRE, M. (1996): *Las vías priondas de la memòria*. Orhac: Institut d'Estudis Occitans.

DEM = CASASSAS, O. (dir.) (1990): *Diccionari Enciclopèdic de Medecina*. Barcelona: Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i de Balears [etc.]. Diccionaris d'Enciclopèdia Catalana [www.grec.net/home/cel/mdicc.htm].

DE MIGUEL, E. (1999): "El aspecto léxico". A: BOSQUE, I. I V. DEMONTE (dirs.): *Gramática Descriptiva de la Lengua Española*. Madrid: Espasa Calpe, vol. 2, p. 2977-3060.

DI TULLIO, Á. I A. SUÑER (en premsa): "La extensión del artículo indefinido evaluativo ante nombres de cualidad en función de atributo: un estudio contrastivo". A: *Actes del XXV Congrès de Linguistique et Philologie Romanes*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag (Innsbruck (Àustria), setembre de 2007).

DIEC = Institut d'Estudis Catalans: *Diccionari de la llengua catalana*. Barcelona / Palma de Mallorca / València: Edicions 3 i 4 / Edicions 62 / Editorial

Moll / Enciclopèdia Catalana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995 [DIEC2 = <http://dlc.iec.cat/>].

DIXON, R. M. W. (1980): *The Languages of Australia*. Cambridge: Cambridge University Press [apud CHAPPELL I MCGREGOR, 1996].

DIXON, R. M. W. (1982): *Where Have All the Adjectives Gone? and Other Essays in Semantics and Syntax*. Berlín: Mouton.

DIXON, R. M. W. (1999): "Adjectives". A: BROWN, K. I. J. MILLER (eds.): *Concise Encyclopedia of Grammatical Categories*. Amsterdam (etc.): Elsevier, p. 1-8.

DRYER, M. S. (2007): "Word Order". A: SHOPEN, T. (ed.): *Language Typology and Syntactic Description. Vol. 1: Clause Structure*. Cambridge: Cambridge University Press, p. 61-131.

DUE = MOLINER, M. (1996): *Diccionario de uso del español*. Madrid: Gredos.

DUMESTRE, G. (2003): *Grammaire fondamentale du bambara*. París: Karthala.

DUMESTRE, G. (1987): *Le bambara du Mali: Essai de description linguistique*. París: INALCO.

ENFIELD, N. J. (2006a): "Elicitation Guide on Parts of the Body". A: MAJID, A., N. J. ENFIELD I M. VAN STADEN (eds.): *Parts of the Body: Cross-Linguistic Categorisation* (Special Issue). *Language Sciences*, 28, p. 148-157.

ENFIELD, N. J. (2006b): "Lao Body Part Terms". A: MAJID, A., N. J. ENFIELD I M. VAN STADEN (eds.): *Parts of the Body: Cross-Linguistic Categorisation* (Special Issue). *Language Sciences*, 28, p. 181-200.

- ENFIELD, N. J., A. MAJID I M. VAN STADEN (2006): “Cross-Linguistic Categorisation of the Body: Introduction”. A: MAJID, A., N. J. ENFIELD I M. VAN STADEN (eds.): *Parts of the Body: Cross-Linguistic Categorisation* (Special Issue). *Language Sciences*, 28, p. 137-147.
- ERNOUT, A. I F. THOMAS (1951): *Syntaxe Latine*. París: Klincksieck. 5e tiratge de la 2ª edició de 1953, 1972.
- ESCANDELL, V. I M. LEONETTI (1999): “Propiedades como estados”. Comunicació presentada al *XXIX Simposio de la Sociedad Española de Lingüística*, Càceres.
- FAINZANG, S. (1989): *Pour une anthropologie de la maladie en France: un regard africaniste*. París: Éditions de l'École des hautes études en sciences sociales [*apud* PANU-MBENDELE, 2005].
- FERNÁNDEZ LEBORANS, M. J. (1999): “La predicación: las oraciones copulativas”. A: BOSQUE, I. I V. DEMONTE (dirs.): *Gramática Descriptiva de la Lengua Española*. Madrid: Espasa Calpe, vol. 2, p. 2977-3060.
- FERRATER, G. (agost 1970): “La composició nominal”. *Serra d'Or* [citem per la versió de FERRATER, G. (1981): *Sobre el llenguatge*. Barcelona: Quaderns Crema, p. 55-62].
- FONS, V. (2004): *Entre dos aguas. Etnomedicina, procreación y salud entre los ndowé de Guinea Ecuatorial*. Vic: CEIBA.
- FONTICH, A. (2004): “La possessió inalienable i l'anàfora corporal”. *Llengua & Literatura*, 15, p. 277-330.

- FRANCO, F. I D. STEINMETZ (1983): “*Ser y estar + adjectivo calificativo en español*”. *Hispania*, 66, p. 176-184.
- FREEZE, R. (1992): “Existentials and Other Locatives”. *Language*, 68.3, p. 553-595.
- FREI, H. (1939): “Sylvie est jolie des yeux”. A: *Mélanges de linguistique offerts à Ch. Bally*. Ginebra: Slatkine Reprints, 1972, p. 185-192.
- GDLC = *Gran Diccionari de la llengua catalana*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1998 [www.enciclopedia.cat/].
- GOOD, B. J. (1994): *Medicine, Rationality, and Experience. An Anthropological Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.
- GORDON, R. G. JR. (ed.) (1951): *Ethnologue: Languages of the World*. Dallas (Texas): SIL International. 15ª edició, 2005 [www.ethnologue.com].
- GRÀCIA, L. (1986): *La teoria temàtica*. Tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona.
- GRÀCIA, L. (1989a): *La teoria temàtica*. Barcelona: Servei de Publicacions de la Universitat de Barcelona.
- GRÀCIA, L. (1989b): *Els verbs ergatius en català*. Ciutadella: Institut Menorquí d’Estudis, Ajuntament de Ciutadella.
- GRÀCIA, L. (2002): “Formació de mots: composició”. A: SOLÀ, J. [et al.] (dirs.): *Gramàtica del Català Contemporani*. Barcelona: Editorial Empúries, vol. 1, p. 777-829.

- GRÀCIA, L. I O. FULLANA (2000): “Catalan Verbal Compounds: Internal Order and Argument Interpretation”. A: DRESSLER, W. U. [et al.] (eds.): *Morphological Analysis in Comparison*. Amsterdam: John Benjamins, p. 75-87.
- GRÀCIA, L., M. T. CABRÉ CASTELLVÍ, S. VARELA I M. AZKARATE [et al.] (2000): *Configuración morfológica y estructura argumental: léxico y diccionario. Resultados del proyecto de investigación DGICYT, PB93-0546-C04*. Zarautz: Servicio Editorial de la Universidad del País Vasco.
- GRÀCIA, L. I L. RIERA (2003): “À propos des noms déverbaux avec le suffixe *-era* du catalan”. *Cahiers de Grammaire*, 28, p. 153-161.
- GRÀCIA, L. I L. RIERA (2004): “Adjetivos derivados de nombres de posesión inalienable en catalán: análisis descriptivo”. A: VILLAYANDRE, M. (ed.): *Actas del V Congreso de Lingüística General*, vol. II. Madrid: Arco/Libros, p. 1415-1427.
- GRÀCIA, L. I B. CROUS (2008): “Sobre algunos predicados con *fer* y *tenir* en catalán: *fer un infart* vs. *tenir un infart*”. A: ARTIAGOITIA, X. I J. A. LAKARRA (eds.): *Gramatika Jaietan Patxi Goenagaren omenez [La gramática está de fiesta. En homenaje a Patxi Goenaga]*, Anejos de ASJU. Bilbao i Donostia: Universidad del País Vasco i Diputación Foral de Gipuzkoa, p. 351-362.
- GRÀCIA, L., B. CROUS I L. GARGANTA (en premsa): “Diferencias tipológicas y adquisición de segundas lenguas (II): Las construcciones atributivas, locativas, existenciales y posesivas”. *Revista Española de Lingüística*, 38.
- GRANT, E. (ed.) (1974): *A Source Book in Medieval Science*. Cambridge: Harvard University Press.

- GUERÓN, J. (1986): “Le verbe avoir”. *Recherches linguistiques de Vincennes*, 14-15 (*Formes. Hommage à Mitsou Ronat*), p. 155-188.
- GUTIÉRREZ, S. (1999): “Los dativos”. A: BOSQUE, I. I V. DEMONTE (dirs.): *Gramática Descriptiva de la Lengua Española*. Madrid: Espasa Calpe, vol. 2, p. 1855-1930.
- HEINE, B. (1997): *Possession. Cognitive Sources, Forces, and Grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HIGGINS, R. F. (1979): *The Pseudo-cleft Construction in English*. Nova York: Garland.
- HOUÏS, M. (1981): “Les schèmes d’énoncés en bambara”. *Mandenkan*, 1, p. 17-24.
- JUNYENT, M. C. (1996): *Estudis africans*. Barcelona: Editorial Empúries.
- KING, G. (1996): *Basic Welsh. A Grammar and Workbook*. Londres: Routledge.
- KLEINMAN, A., L. EISENBERG I B. GOOD (1978): “Culture, Illness, and Care. Clinical Lessons from Anthropologic and Cross-Cultural Research”. *Annals of Internal Medicine*, 88.2, p. 251-258 [*apud* PANU-MBENDELE, 2005].
- KLIFFER, M. D. (1987): “Los sustantivos intrínsecamente relacionales: un examen multi-nivelístico”. *Revista Española de Lingüística*, 17.2, p. 283-300.
- KRATZER, A. (1989): “Stage-Level and Individual-Level Predicates”. A: BACH, E., A. KRATZER I B. PARTEE (eds.): *Papers on Quantification: NSF Report*. University of Massachusetts at Amherst.

- LABORATOIRE DE PHONÉTIQUE ET LINGUISTIQUE AFRICAINE (ed.) (1994): *Pholia: Maladies, remedes et langues en Afrique centrale*, 9. CRLS – Université Lumière-Lyon2.
- LACA, B. (1996): “Acerca de la semántica de los plurales escuetos del español”. A: BOSQUE, I. (ed.): *El sustantivo sin determinación. La ausencia de determinante en la lengua española*. Madrid: Visor, p. 241-268.
- LAKOFF, G. (1970): *Irregularity in Syntax*. Nova York: Holt, Rinehart and Winston.
- LAKOFF, G. (1987): *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*. Chicago, Londres: University of Chicago Press.
- LAKOFF, G. I M. JOHNSON (1980): *Metaphors We Live By*. Chicago, Londres: University of Chicago Press.
- LANGACKER, R. W. (1987): *Foundations of Cognitive Grammar*. Stanford (Califòrnia): Stanford University Press (vol. I: *Theoretical Prerequisites*).
- LANGACKER, R. W. (1991): *Foundations of Cognitive Grammar*. Stanford (Califòrnia): Stanford University Press (vol. II: *Descriptive Application*).
- LANGACKER, R. W. (2000): *Grammar and Conceptualization*. Berlin, Nova York: Mouton de Gruyter.
- LEVIN, B. (1993): *English Verb Classes and Alternations: A Preliminary Investigation*. Chicago – Londres: The University of Chicago Press.
- LEVIN, B. I M. RAPPAPORT (1995): *Unaccusativity: at the syntax-lexical semantics interface*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.

- LÉVY-BRUHL, L. (1914): “L’expression de la possession dans les langues mélanésiennes”. *Mémoires de la Société de Linguistique de Paris*, 19.2, p. 96-104.
- Lèxic bàsic de conversa sanitària* (2000). Barcelona: Generalitat de Catalunya. Institut Català de la Salut.
- LLEÓ, C. (1995): “Processos reduplicatius en català i ritme prosòdic: de l’adquisició fonològica a la formació de mots”. *Caplletra*, 19, p. 195-214.
- LLUL, R.: *Doctrina Pueril* [citem per l’edició de SANTANACH, J. (ed.) (2005): *Ramon Llull: Doctrina Pueril*. Palma: Patronat Ramon Llull].
- LOCKER, E. (1954): “Etre et avoir. Leur expressions dans les langues”. *Anthropos*, 49, p. 481-510.
- LÓPEZ, A. (1996): *Gramática del español II. La oración simple*. Madrid: Arco/Libros.
- LORENTE, M. (2002): “Altres elements lèxics”. A: SOLÀ, J. [et al.] (dirs.): *Gramàtica del Català Contemporani*. Barcelona: Editorial Empúries, vol. 1, p. 831-888.
- LUJÁN, M. (1980): *Sintaxis y semántica del adjetivo*. Madrid: Cátedra.
- LUJÁN, M. (1981): “The Spanish copulas as aspectual indicators”. *Lingua*, 54, p. 165-209.
- LYONS, J. (1967): “A note on possessive, existential and locative sentences”. *Foundations of Language*, 3, p. 390-396.

- LYONS, J. (1968): *Introduction to Theoretical Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- LYONS, J. (1977): *Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- MAIENBORN, C. (2007): “Regina Pustet 2003. *Copulas. Universals in the Categorization of the Lexicon*”. *Studies in Language*, 31.1, p. 232-244.
- MAJID, A. (2006): “Body Part Categorisation in Punjabi”. A: MAJID, A., N. J. ENFIELD I M. VAN STADEN (eds.): *Parts of the Body: Cross-Linguistic Categorisation* (Special Issue). *Language Sciences*, 28, p. 241-261.
- MALLART, L. (1983): *La dansa dels esperits. Itinerari iniciàtic d'un medicinaire africà*. Barcelona: La Llar del Llibre.
- MALLART, L. (1992): *Sóc fill dels evuzok. La vida d'un antropòleg al Camerun*. Barcelona: Edicions La Campana.
- MALLART, L. (2003): “Los sistemas médicos africanos”. A: ANRUBIA, E. (ed.): *Cartografía cultural de la enfermedad. Ensayos desde las ciencias humanas y sociales*. Múrcia: Universidad Católica San Antonio y Colegio Oficial de Enfermería de Álava. Quaderna Editorial, p. 137-164.
- MARÍN, R. (2000): *El componente aspectual de la predicación*. Tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona [www.tdcat.cbuc.es/TDX-0726101-094043/index.html].
- MARÍN, R. (2004): *Entre ser y estar*. Madrid: Arco/Libros.
- MARTÍ, N. (2002): “El SN: els noms”. A: SOLÀ, J. [et al.] (dirs.): *Gramàtica del Català Contemporani*. Barcelona: Editorial Empúries, vol. 2, p. 1281-1335.

- MARTÍN, O. I N. MARTÍN (2004): *Manual de terminologia sanitària bàsica*.
Barcelona: Departament de Sanitat i Seguretat Social (Generalitat de Catalunya).
- MASCARÓ, J. (1986): *Morfologia*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- MASCARÓ, J. (2002): “Morfologia: aspectes generals”. A: SOLÀ, J. [et al.] (dirs.): *Gramàtica del Català Contemporani*. Barcelona: Editorial Empúries, vol. 1, p. 465-482.
- MCCLURE, E. F. (1975): “Ethno-anatomy: The Structure of the domain”. *Anthropological Linguistics*, 17, p. 78-88 [apud ANDERSEN, 1978].
- MEDJO MVÉ, P. (1994): “Perception de la maladie chez les fang”. A: LABORATOIRE DE PHONÉTIQUE ET LINGUISTIQUE AFRICAINE (ed.): *Pholia: Maladies, remèdes et langues en Afrique centrale*, 9. CRLS – Université Lumière-Lyon2, p. 73-93.
- MIKKELSEN, L. (en premsa): “Nominal Sentences”. A: VON HEUSINGER, K., C. MAIENBORN I P. PORTNER (eds.): *Semantics: An International Handbook of Natural Language Meaning*. Berlín, Nova York: Mouton de Gruyter.
- MORENO, J. C. (1999): “Nombre, verbo y etnocentrismo lingüístico”. A: ARGENTER, J., A. BASTARDAS I M. T. CABRÉ [et al.] (eds.): *Homenatge a Jesús Tuson*. Barcelona: Editorial Empúries, amb la col·laboració de la Universitat de Barcelona, p. 232-244.
- MORENO, J. C. (2003): *Semántica y gramática. Sucesos, papeles semánticos y relaciones sintácticas*. Madrid: A. Machado Libros.

- MOURELATOS, A. (1978): “Events, Processes and States”. *Linguistics and Philosophy*, 2, p. 415-434.
- NAVARRO, X. (1996): *Curs pràctic de terminologia mèdica*. Bellaterra: Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona. Departament de Biologia Cel·lular i de Fisiologia.
- ODRIOZOLA, J. C. (2004): “Construcciones con nombres locativo-relacionales en vasco”. A: PÉREZ GAZTELU, E., I. ZABALA I L. GRÀCIA (eds.): *Las fronteras de la composición en lenguas románicas y en vasco*. Sant Sebastià: Publicaciones de la Universidad de Deusto, p. 569-602.
- OSUMI, M. (1995): “Body Parts in Tinrin”. A: CHAPPELL, H. I W. MCGREGOR (eds.): *The Grammar of Inalienability. A Typological Perspective on Body Part Terms and the Part-Whole Relation*. Berlín, Nova York: Mouton de Gruyter [apud CHAPPELL I MCGREGOR, 1996].
- PANU-MBENDELE, C. W. M. (2005): *La “membralité”: Clé de compréhension des systèmes thérapeutiques africains*. Tesi de doctorat en psicologia clínica, Université de Fribourg
[<http://ethesis.unifr.ch/theses/downloads.php?file=PanuMbendeleC.pdf>].
- PCG = Peace Corps the Gambia (1995): *Mandinga – English Dictionary*, Banjul
[<http://www.africanculture.dk/gambia/ftp/mandinka.pdf>].
- PÉREZ SALDANYA, M., R. MESTRE I O. SANMARTÍN (1998): *Diccionari de lingüística*. Oliva (València): Colomar Editors.
- PÉREZ SALDANYA, M. (2002): “Les relacions temporals i aspectuals”. A: SOLÀ, J. [et al.] (dirs.): *Gramàtica del Català Contemporani*. Barcelona: Editorial Empúries, vol. 3, p. 2567-2662.

- PICALLO, M. C. I G. RIGAU (1999): “El posesivo y las relaciones posesivas”. A: BOSQUE, I. I V. DEMONTE (dirs.): *Gramática Descriptiva de la Lengua Española*. Madrid: Espasa Calpe, vol. 1, p. 973-1023.
- PIERA, C. I S. VARELA (1999): “Relaciones entre morfología y sintaxis”. A: BOSQUE, I. I V. DEMONTE (dirs.): *Gramática Descriptiva de la Lengua Española*. Madrid: Espasa Calpe, vol. 3, p. 4367-4422.
- PLANK, F. (ed.) (2000): *Linguistic Typology*, 4. Berlín, Nova York: Mouton de Gruyter.
- PORROCHE, M. (1988): *Ser, estar y verbos de cambio*. Madrid: Arco/Libros.
- PUSTEJOVSKY, J. (1995): *The Generative Lexicon*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
- PUSTET, R. (2003): *Copulas. Universals in the Categorization of the Lexicon*. Oxford, Nova York: Oxford University Press.
- RADDEN, G. (2004): “The Metonymic Folk Model of Language”. A: LEWANDOWSKA-TOMASZCZYK, B. I A. KWIATKOWSKA (eds.): *Imagery in Language: Festschrift in Honour of Professor Ronald W. Langacker*. Frankfurt: Peter Lang Europäischer Verlag der Wissenschaften, p. 543-565.
- RAINER, F. (1999): “La derivación adjetival”. A: BOSQUE, I. I V. DEMONTE (dirs.): *Gramática Descriptiva de la Lengua Española*. Madrid: Espasa Calpe, vol. 3, p. 4595-4682.
- RAMOS, J. R. (2000): *Ésser, estar i haver-hi en català antic. Estudi sintàctic i contrastiu*. Barcelona / València: Publicacions de l’Abadia de Montserrat i Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana [apud RAMOS, 2002].

- RAMOS, J. R. (2002): “El SV, II: la predicació no verbal obligatòria”. A: SOLÀ, J. [et al.] (dirs.): *Gramàtica del Català Contemporani*. Barcelona: Editorial Empúries, vol. 2, p. 1951-2044.
- RICE, K. (1989): *A grammar of Slave*. Berlín, Nova York: Mouton de Gruyter.
- RIERA, L., L. TURON I L. GRÀCIA (2001): “Análisis semántico de los compuestos adjetivales del catalán con nombre de posesión inalienable”. A: VEIGA, A., M. GÓNZALEZ I M. SOUTO: *De lenguas y lenguajes*. La Coruña: Toxosoutos, p. 189-199.
- RIGAU, G. (1990): “Les propietats d’*agradar*: estructura temàtica i comportament sintàctic”. *Caplletra*, 8, p. 7-19.
- ROSSELLÓ, J. (2002): “El SV, I: verb i arguments verbals”. A: SOLÀ, J. [et al.] (dirs.): *Gramàtica del Català Contemporani*. Barcelona: Editorial Empúries, vol. 2, p. 1853-1949.
- SALVI, G. (1991): “I complementi predicativi”. A: RENZI, L. I G. SALVI (dirs.): *Grande grammatica italiana di consultazione*. Bolonya: Società Editrice il Mulino, vol. 2, p. 191-226.
- SÁNCHEZ LÓPEZ, C. (2007): “The possessive dative and the syntax of affected arguments”. *Cuadernos de Lingüística del I. U. I. Ortega y Gasset*, 14, p. 153-173.
- SEILER, H. (1983): *Possession as an operational dimension of language*. Tübingen: Gunter Narr.
- SEPPILLI, T. (2000): “De qué hablamos cuando hablamos de factores culturales en salud. A modo de presentación”. A: PERDIGUERO, E. I J. M. COMELLES

(eds.): *Medicina y cultura. Estudios entre la antropología y la medicina*. Barcelona: Edicions Bellaterra, p. 33-44.

SERRANO LARRÁYOZ, F. (2004): *Medicina y enfermedad en la corte de Carlos III el Noble de Navarra (1387-1425)*. Pamplona: Gobierno de Navarra-Departamento de Salud.

SIRAISSI, N. G. (1990): *Medieval & Early Renaissance Medicine. An Introduction to Knowledge and Practice*. Chicago, Londres: University of Chicago Press.

SOLÀ, J. (1994): *Sintaxi normativa: estat de la qüestió*. Barcelona: Empúries [apud RAMOS, 2002].

STASSEN, L. (1997): *Intransitive Predication*. Oxford: Oxford University Press.

STOLZ, T. (1994): *Über Komitative: Natürlichkeit und Grammatikalisierung, Prädiktabilität von struktureller Organisation und Dynamik*. Ms. University of Bochum.

STOLZ, T. (2001): "To be with X is to have X: comitatives, instrumentals, locative, and predicative possession". *Linguistics*, 39.2, p. 321-350.

SUÑER, A. (1988): "Sujetos con preposición". *Estudi General*, 8. *Estudis de sintaxi*. Girona: Col·legi Universitari de Girona / Universitat Autònoma de Barcelona.

TAYLOR, J. R. (1989): *Linguistic Categorization*. Oxford: Oxford University Press. 3ª edició, 2003.

THOMPSON, C. (1995): "On the Grammar of Body Parts in Koyukon Athbaskan. A: CHAPPELL, H. I W. MCGREGOR (eds.): *The Grammar of Inalienability*.

A Typological Perspective on Body Part Terms and the Part-Whole Relation. Berlín, Nova York: Mouton de Gruyter [apud CHAPPELL I MCGREGOR, 1996].

TUSON, J. (dir.) (2000): *Diccionari de Lingüística*. Barcelona: Bibliograf.

UNGERER, F. I H. J. SCHMID (1996): *An Introduction to Cognitive Linguistics*. Londres, Nova York: Longman. Pearson Education.

VAL, J. F. (1999): “La composición”. A: BOSQUE, I. I V. DEMONTE (dirs.): *Gramática Descriptiva de la Lengua Española*. Madrid: Espasa Calpe, vol. 3, p. 4757-4841.

VALERO, A. (1997): *Guia de conversa mèdica català-anglès-castellà*. Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona. Servei de Llengua Catalana.

VAN DER VEEN, L. J. (2000): “Étude de la dénomination des troubles pathologiques en Afrique Centrale bantou”. A: WOLFF, H. E. I O. D. GENSLER (eds.): *Proceedings of the 2nd World Congress of African Linguistics (Leipzig, 1997)*. Colònia: Rüdiger Köppe Verlag.

VAN STADEN, M. I A. MAJID (2006): “Body Colouring Task”. A: MAJID, A., N. J. ENFIELD I M. VAN STADEN (eds.): *Parts of the Body: Cross-Linguistic Categorisation (Special Issue)*. *Language Sciences*, 28, p. 158-161.

VARELA, S. (1990): “Composición nominal y estructura temática”. *Revista Española de Lingüística*, 20.1, p. 55-81.

VENDLER, Z. (1967): *Linguistics in Philosophy*. Ithaca: Cornell University Press.

- VERGNAUD, J-R. I M. L. ZUBIZARRETA (1992): "The Definite Determiner and the Inalienable Constructions in French and in English". *Linguistic Inquiry*, 23.4.
- VERKUYL, H. (1989): "Aspectual classes and aspectual composition". *Linguistics and Philosophy*, 12, p. 34-94.
- VERKUYL, H. (1993): *A theory of Aspect*. Cambridge: Cambridge University Press.
- VYDRINE, V. (1999): "Les parties du discours en bambara: un essai de bilan". *Mandenkan*, 35, p. 72-93.
- WEGENER, C. (2006): "Savosavo Body Part Terminology". A: MAJID, A., N. J. ENFIELD I M. VAN STADEN (eds.): *Parts of the Body: Cross-Linguistic Categorisation* (Special Issue). *Language Sciences*, 28, p. 344-359.
- WHALEY, L. J. (1997): *Introduction to Typology. The Unity and Diversity of Language*. Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE Publications.
- WIERZBICKA, A. (1979): "Ethnosyntax and the Philosophy of Grammar". *Studies in Language*, 3.3, p. 313-383 [apud CHAPPELL I MCGREGOR, 1996].
- WIERZBICKA, A. (1992): *Semantics, Culture, and Cognition. Universal Human Concepts in Culture-Specific Configurations*. Oxford: Oxford University Press.
- ZABALA, I. I J. C. ODRIÓZOLA (2004): "Los complejos posposicionales en vasco". A: PÉREZ GAZTELU, E., I. ZABALA I L. GRÀCIA (eds.): *Las fronteras de la composición en lenguas románicas y en vasco*. Sant Sebastià: Publicaciones de la Universidad de Deusto, p. 281-315.

7. ANNEXOS

ANNEX 1

Qüestionari:

DADES GENERALS

Nom:

Sexe: Home

Dona

Edat:

País de naixement:

Quin any va marxar del seu país? Quants anys tenia?

ÚS DE LA LLENGUA MATERNA

Actualment, quin ús fa de la seva llengua (llengües) materna?

(M=Molt; B=Bastant; P=Poc; G=Gens)

A casa	M	B	P	G
Amb els parents	M	B	P	G
A la feina	M	B	P	G
Al carrer	M	B	P	G
Amb els amics	M	B	P	G

ANNEX 2

Mostra de la base de dades del català:

The screenshot shows a Microsoft Access window titled 'malalties'. The form contains the following data:

Paraula	asmàtic	Preposició	
Sufix		Estructura sintàctica1	subj+SER+adj
Definició		Estructura sintàctica2	
Descripció	aparell respiratori. DIAGNOSI	Estructura sintàctica3	
Categoria	adjectiu	Paraules relacionades	asma
Determinació del nom		Nom alternatiu	
Verb1	ser	Tipus malaltia	
Verb2		Temporalitat de malaltia	
Verb3		Llenguatge	col·loquial i especialitzat

At the bottom, the status bar shows 'Registro: 54 de 622' and 'Vista Formulario'.

The screenshot shows a Microsoft Access window titled 'malalties'. The form contains the following data:

Paraula	acne	Preposició	
Sufix		Estructura sintàctica1	subj+TENIR+nom
Definició		Estructura sintàctica2	
Descripció	pell. DIAGNOSI	Estructura sintàctica3	
Categoria	substantiu	Paraules relacionades	
Determinació del nom	0	Nom alternatiu	
Verb1	tenir	Tipus malaltia	malaltia inflamatòria
Verb2		Temporalitat de malaltia	
Verb3		Llenguatge	col·loquial i especialitzat

At the bottom, the status bar shows 'Registro: 4 de 622' and 'Vista Formulario'.

Microsoft Access

Archivo Edición Ver Insertar Formato Registros Herramientas Ventana 2

Garamond 14

malalties

Paraula: ferida

Sufix:

Definició:

Descripció:

Categoria: substantiu

Determinació del nom: la / una

Verb1: tenir

Verb2: fer mal

Verb3:

Preposició:

Estructura sintàctica1: subj+TENIR+det+nom+(pred)

Estructura sintàctica2: datiu+FER MAL+det+nom

Estructura sintàctica3:

Paraules relacionades: ferir(-se), ferit

Nom alternatiu: lesió

Tipus malaltia:

Temporalitat de malaltia:

Llenguatge: col·loquial

Registro: 261 de 622

Vista Formulario

Microsoft Access

Archivo Edición Ver Insertar Formato Registros Herramientas Ventana 2

Garamond 14

malalties

Paraula: mocs

Sufix:

Definició:

Descripció: secreció del cos humà. Aparell respiratori

Categoria: substantiu

Determinació del nom: 0 / els

Verb1: tenir

Verb2:

Verb3:

Preposició:

Estructura sintàctica1: subj+TENIR+nom

Estructura sintàctica2: subj+TENIR+det+nom+pred

Estructura sintàctica3:

Paraules relacionades: mocar(-se), mucós

Nom alternatiu: mucositat, mucus

Tipus malaltia:

Temporalitat de malaltia:

Llenguatge: col·loquial i especialitzat

Registro: 414 de 622

Vista Formulario

Microsoft Access

Archivo Edición Ver Insertar Formato Registros Herramientas Ventana ?

Garamond 14

malalties

Paraula: xarampió

Sufix:

Definició: malaltia infecciosa i contagiosa, de caràcter epidèmic estacional en la

Descripció: DIAGNOSI

Categoria: substantiu

Determinació del nom: 0 / el

Verb1: tenir

Verb2:

Verb3:

Preposició:

Estructura sintàctica1: subj+TENIR+nom

Estructura sintàctica2: subj+TENIR+det+nom

Estructura sintàctica3:

Paraules relacionades:

Nom alternatiu:

Tipus malaltia: malaltia infecciosa i contagiosa

Temporalitat de malaltia:

Llenguatge: col·loquial i especialitzat

Registro: 622 de 622

Vista Formulario

Microsoft Access

Archivo Edición Ver Insertar Formato Registros Herramientas Ventana ?

Garamond 14

malalties

Paraula: esquena

Sufix:

Definició:

Descripció: part del cos externa. TRONC

Categoria: substantiu

Determinació del nom: 0 / la l'

Verb1: tenir

Verb2: tenir mal

Verb3: fer mal

Preposició: a / de

Estructura sintàctica1: subj+TENIR+det+nom+pred

Estructura sintàctica2: subj+TENIR
MAL+prep+(det)+nom

Estructura sintàctica3: subj+FER MAL+det+nom

Paraules relacionades:

Nom alternatiu:

Tipus malaltia:

Temporalitat de malaltia:

Llenguatge: col·loquial i especialitzat

Registro: 239 de 622

Vista Formulario

ANNEX 3

Mostra de formulari:

SER o ESTAR?

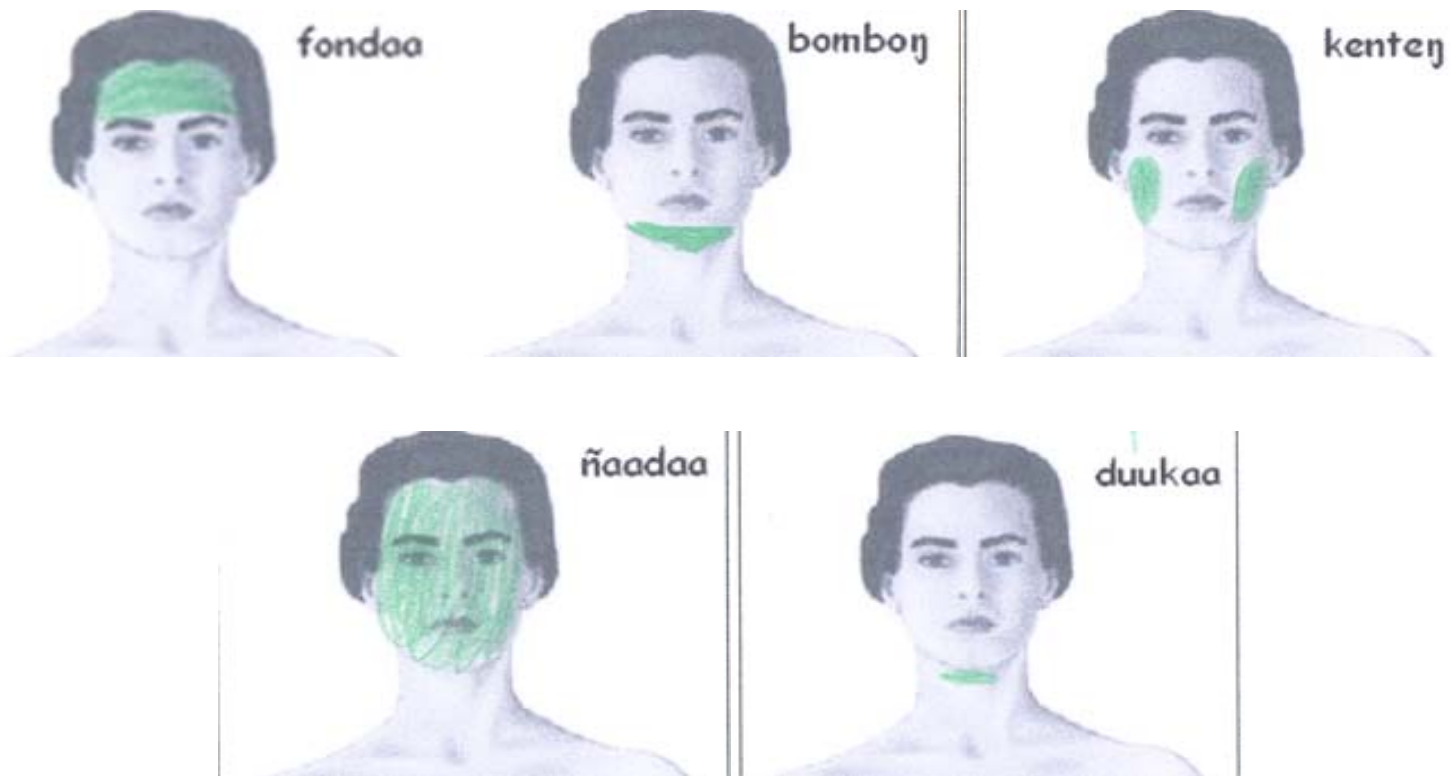
ADJECTIU	VERB	OBSERVACIONS
addicte	☐ SER ☐ ESTAR	
afàsic	☐ SER ☐ ESTAR	
al·lèrgic	☐ SER ☐ ESTAR	
amnèsic	☐ SER ☐ ESTAR	
anèmic	☐ SER ☐ ESTAR	
anorèxic	☐ SER ☐ ESTAR	
apneic	☐ SER ☐ ESTAR	
arterioscleròtic	☐ SER ☐ ESTAR	
asmàtic	☐ SER ☐ ESTAR	
aspèrmic	☐ SER ☐ ESTAR	
atàctic	☐ SER ☐ ESTAR	
bulímic	☐ SER ☐ ESTAR	
calculós	☐ SER ☐ ESTAR	
catalèptic	☐ SER ☐ ESTAR	
cianòtic	☐ SER ☐ ESTAR	
claustrofòbic	☐ SER ☐ ESTAR	
coix	☐ SER ☐ ESTAR	
colèric	☐ SER ☐ ESTAR	
depressiu	☐ SER ☐ ESTAR	
diabètic	☐ SER ☐ ESTAR	
disentèric	☐ SER ☐ ESTAR	
dislèctic	☐ SER ☐ ESTAR	
dispèptic	☐ SER ☐ ESTAR	
dispneic	☐ SER ☐ ESTAR	
distròfic	☐ SER ☐ ESTAR	

epilèptic	☐ SER	☐ ESTAR
esclerós	☐ SER	☐ ESTAR
esquizofrènic	☐ SER	☐ ESTAR
estèril	☐ SER	☐ ESTAR
estràbic	☐ SER	☐ ESTAR
estridulós	☐ SER	☐ ESTAR
fimòtic	☐ SER	☐ ESTAR
furoncolós	☐ SER	☐ ESTAR
glaucomatós	☐ SER	☐ ESTAR
hemiplègic / paraplègic / tetraplègic	☐ SER	☐ ESTAR
hemofilic	☐ SER	☐ ESTAR
herpètic	☐ SER	☐ ESTAR
hidròfob	☐ SER	☐ ESTAR
hiperactiu	☐ SER	☐ ESTAR
hipermetrop (hipermetròpic)	☐ SER	☐ ESTAR
hipertens / hipotens	☐ SER	☐ ESTAR
hipertròfic	☐ SER	☐ ESTAR
hipocondríac	☐ SER	☐ ESTAR
impotent	☐ SER	☐ ESTAR
insomne	☐ SER	☐ ESTAR
leprós	☐ SER	☐ ESTAR
manc	☐ SER	☐ ESTAR
menopàusica	☐ SER	☐ ESTAR
migranyós	☐ SER	☐ ESTAR
miop	☐ SER	☐ ESTAR
neurastènic	☐ SER	☐ ESTAR
neuropàtic	☐ SER	☐ ESTAR
obès	☐ SER	☐ ESTAR
ofegós	☐ SER	☐ ESTAR

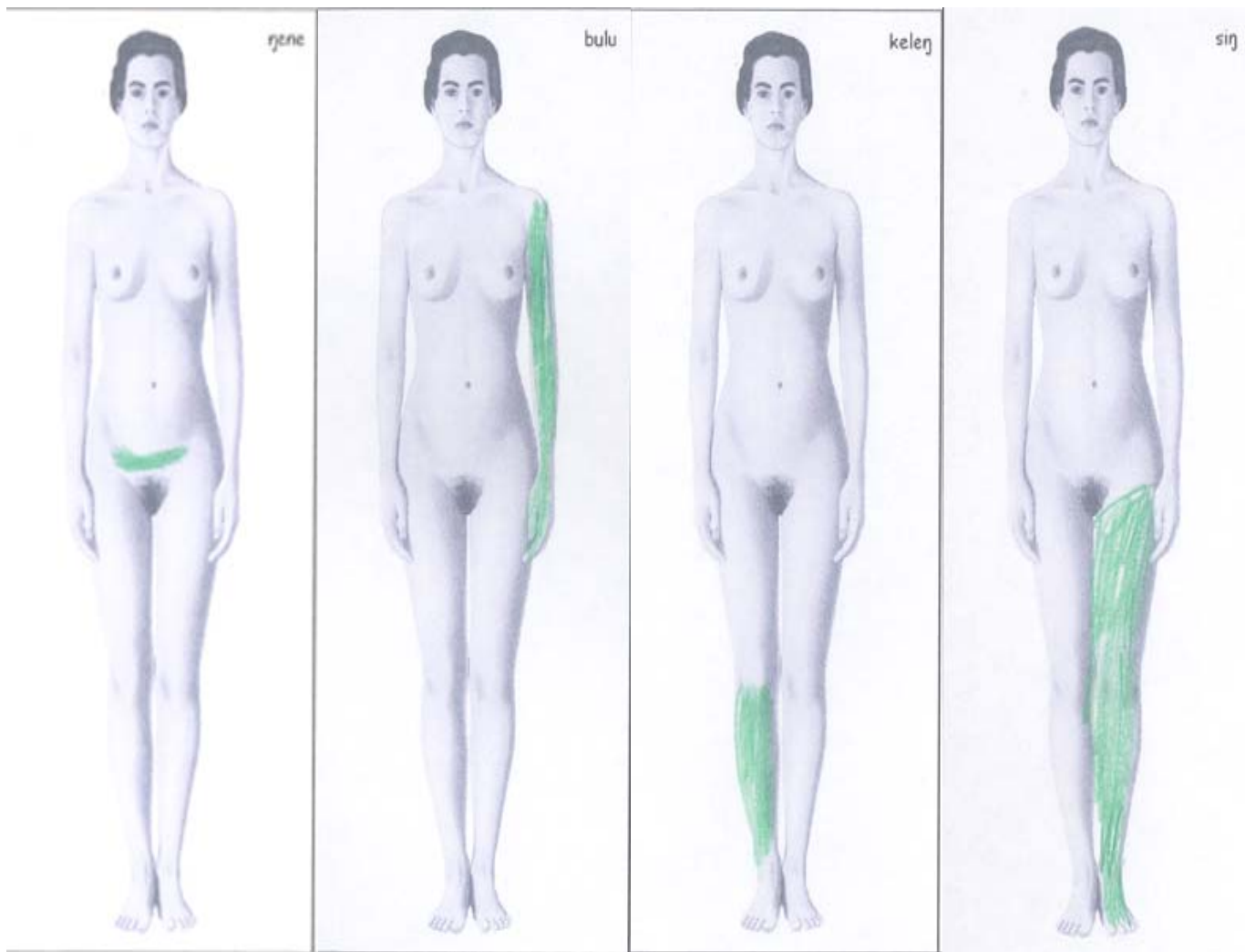
paralític	☐ SER ☐ ESTAR
pigat	☐ SER ☐ ESTAR
pollós	☐ SER ☐ ESTAR
rabiós	☐ SER ☐ ESTAR
restret	☐ ESTAR?
retardat	☐ SER?
sidós	☐ SER ☐ ESTAR
sifilític	☐ SER ☐ ESTAR
tacat	☐ SER ☐ ESTAR
tífic	☐ SER ☐ ESTAR
tossegós	☐ SER ☐ ESTAR
tuberculós	☐ SER ☐ ESTAR
ulcerós	☐ SER ☐ ESTAR
verolós (variolós)	☐ SER ☐ ESTAR

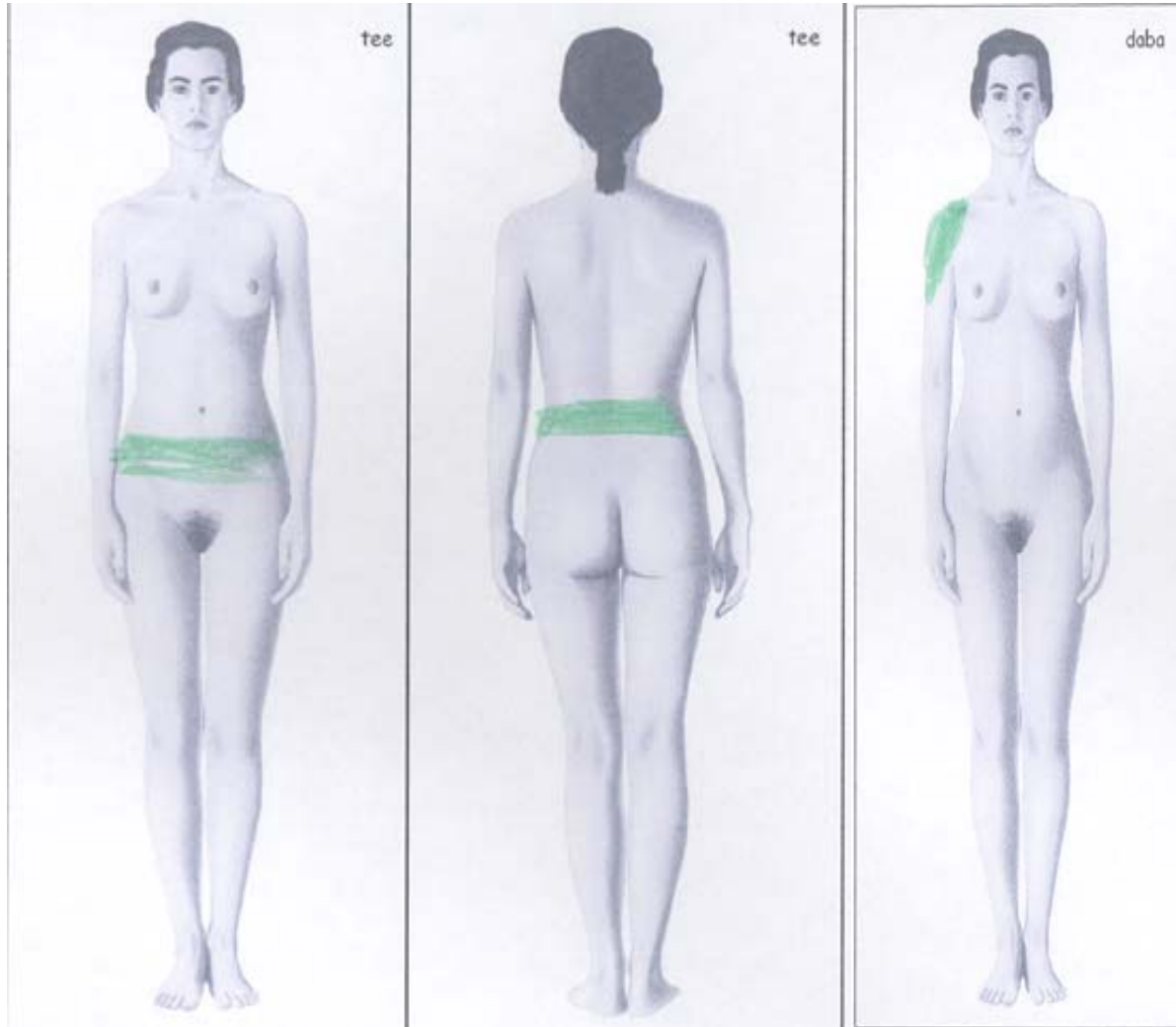
ANNEX 4

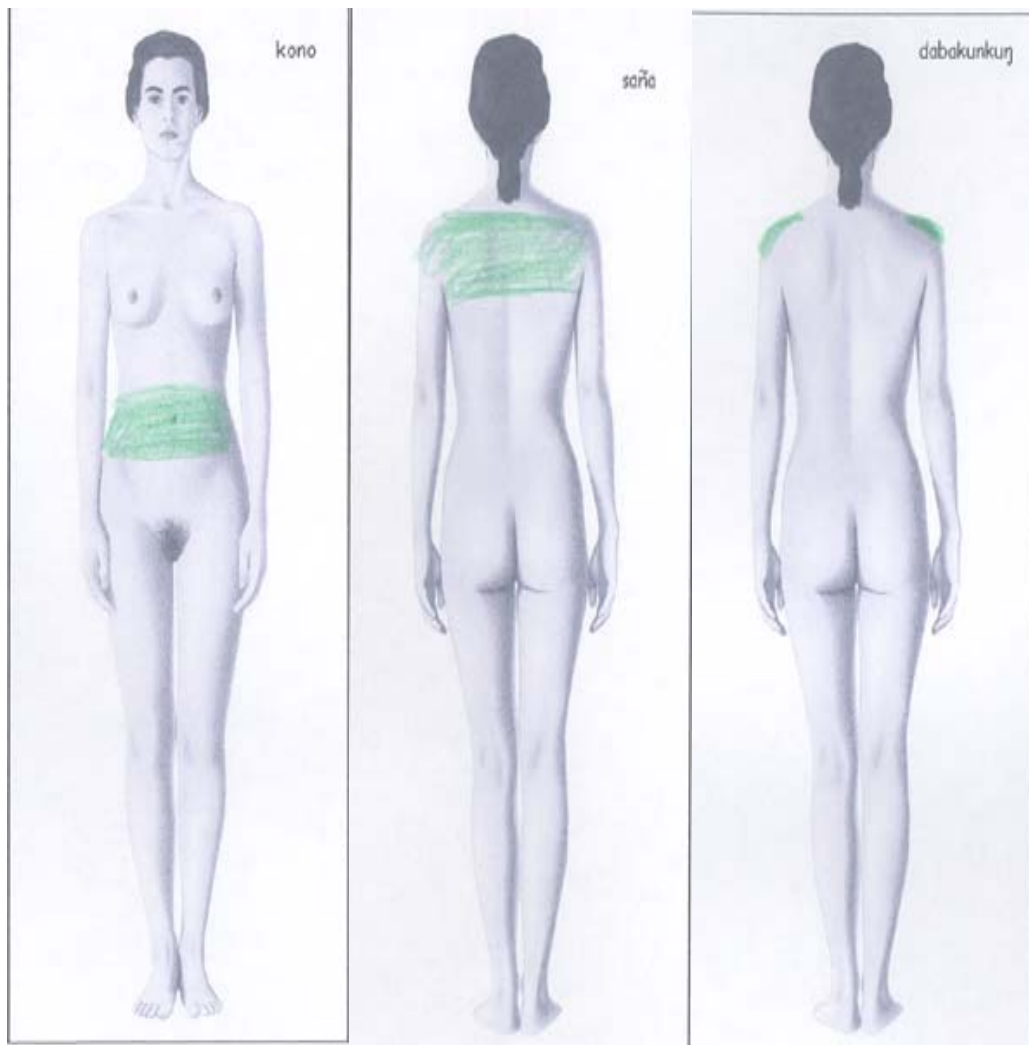
Mostra de la tasca de coloració

ANNEX 5

Taula comparativa de les proves de producció oral dirigida

1.

	BIB	KES	AND	SYK	YAG
coix	Joan siño lanjuru-ta le	Joan buka taama-noo		Yanke siño maṅ beteyaa	
boig	Joan ñaamaa-ta le	Joan ñaamaa-ta le	Mariama mu cafaritoo le ti	Yanke cafari-ta le	Yanke ñaamaa-ta
cansat	Joan bataa-ta le	Joan bataa-ta le	Mariama be bataariṅ ne	Yanke bataa-ta le	Yanke bataa-ta
invàlid		Joan buka feṅ kee-noo			Yanke muruku-ta
pelut		Joan balatiyo siyaa-ta le	Mariama tiyo siyaa-ta le		
ferit	Joan barama-ta le		Mariama be baramariṅ ne	Yanke barama-ta le	Yanke barama-ta
sord	Joan tuloo teyi-ta le		Mariama buka i moyi	Yanke buka i moyi	Yanke muumuneyaa- ta

embarassada	Joana konomaa-ta le	Konoo le be a la	Mariama be konomaariñ ne	Konoo le be a la	Yanke konomaa-ta
trist		Balafaa le be a la	Mariama niyo be kuyaariñ ne		
leprós	Joan bakiti-ta le				
marejat	Ñaaminiño le be Joan la	Joan ñaa le ka miniñ	Mariama ñaa be miniriñ ne		Yanke mañ kendeyaa
assedegat	Mindoo le be Joan la	Mindoo le be a la	Mindoo be a la	Yanke lafi-ta ka i miñ	
mut	Joan mu muumunee le ti	Joan mu muumunee le ti	Mariama buka diyaamu	Yanke buka diyaamu-noo	Yanke muumuneyata, bari a tuloo diyaa-ta
tremolós	Joan ka jarajara			Yanke baloo ka maamañ ne	Yanke ka jarajara
engripat			Mariama be saasaariñ ne		
refredat	Saasaa le be Joan la		Mariama baloo be sumayaariñ ne		
cec	Joan mu finkintee le ti	Joan ñaa mañ beteyaa	Mariama buka i je	Yanke buka i je	Yanke kuño ka a dimi
diabètic	Sukuroo le be Joan la	Sukurusaasaa be a la	Sukurukuurañ be a la	Sukurusaasaa le be a la	
enfebrat	Balakandoo le be Joan la	Nuntosaasaa le be a la, kirikiroo	Mariama baloo be kandiriñ ne	Yanke baloo kandi-ta le	

adolorit	Baladimoo le be Joan la	Joan baloo le ka a dimi		Yanke baloo ka a dimiŋ ne	
al-lèrgic					Yanke waka-ta

2.

	BIB	KES	AND	SYK	YAG
diarrea	Konobayoo le be Joan la		Mariama niŋ konobayoo l(e) mu	Yanke konoo ka bayi le	
refredat	Saasaa le be Joan la	Nuntosaasaa le be a la	Mariama niŋ balasumayaa le mu		
bronquitis		Joan sisoo le ka a dimi		Yanke sisoo ka a dimiŋ ne	
mal de panxa	Konodimoo le be Joan la	Joan konoo le ka a dimi	Mariama niŋ konodimiŋo le mu	Yanke konoo ka a dimiŋ ne	Yanke konoo ka a dimi
mareig	Ñaaminiŋo le be Joan la		Mariama niŋ ñaaminiŋo le mu		Yanke jusoo ka a dimi
vertigen		Joan ñaa le ka mini			

grip		Nuntosaasaa le be a la	Mariama niŋ tootoo le mu		Saasaa le be Yanke la
impotència	Keeyaa te Joan la				
càncer	Kansaa le be Joan la	Kanseroo le be a la	Mariama a niŋ kuuraŋjawoo le mu		Kanser, wo le be Yanke la
cansament	Bataa le be Joan la		Mariama a niŋ bataa le mu	Yanke bataa-ta baake le	Yanke bataa-ta
dolor	Baladimoo le be Joan la / Dimoo le be Joan la			Yanke baloo ka a dimiŋ ne	
diabetis	Sukuroo le be Joan la			Sukurusaasaa le be a la	
atac de cor / malaltia del cor / infart	Sondomekuuraŋo le be Joan la	Joan sisoo le ka soronj	Mariama niŋ jusudimiŋo le mu		Yanke niyo suki-ta
set	Mindoo le be Joan la		Mariama niŋ mindoo le mu	Yanke lafi-ta ka i miŋ	Mindoo le be Yanke la
gana	Konkoo le be Joan la	Konkoo le be a la	Mariama niŋ konkoo le mu	Konkoo le be a la	Konkoo be a la
son	Siinoo le be Joan la	Siinoo le be a la	Mariama niŋ siinoo le mu	A lafi-ta siinoola	Yanke lafi-ta siinoola
lepra	Joan bakiti-ta le		Mariama niŋ balajawoo le mu		
artritis				Yanke kuloo ka a dimiŋ ne	
miopia		Joan ñaa maŋ diyaa	Mariama buka i je kuŋ	Yanke buka i jee-noo baake	Yanke ñaa maŋ diyaa

reuma / dolor als ossos	Kuludimoo le be Joan la				
menopausa				Yanke te wuluu-noola	
mal de coll	Kankorotodimoo le be Joan la	Joan kaŋo le ka a dimi	Mariama niŋ kaŋdimiŋo le mu	Yanke kaŋo ka a dimiŋ ne	
esquinç		Joan siŋo le kubi-ta			
paràlisi					Yanke muruku-ta
malària	Maleria le be Joan la	Malaria le be a la, suusuulaa le ka a kiŋ			
mal de cap	Kuŋdimoo le be Joan la	Joan kuŋo le ka a dimi	Mariama niŋ kuŋdimiŋo le mu	Yanke kuŋo ka a dimiŋ ne	Yanke kuŋo ka a dimi
mal de queixal	Ñindimoo le be Joan la	Joan daa le ka a dimi	Mariama niŋ ñiŋdimiŋo le mu	Yanke ñiŋo ka a dimiŋ ne	Yanke ñiŋo ka a dimi
restrenyiment	Konojaa le be Joan la	Konojaa le be a la	Mariama niŋ konodimiŋo le mu	Yanke buka taa-noo kenoo to	
mal d'estómac	Konodimoo le be Joan la			Yanke konoo ka a dimiŋ ne	Yanke konoo ka a dimi
còlera		Koleraa le be a la	Mariama niŋ konobayoo le mu		
rampa					Yanke siŋ kiliŋ ka a dimi

mal d'esquena	Koodimoo le be Joan la	Joan tee le ka a dimi	Mariama niŋ koodimiŋo le mu	Yanke koo ka a dimiŋ ne	Yanke koo ka a dimi
menstruació	Joana ye kuuroo le je				
(marca d'una) picada	Kindirinoo le be Joan bala			Kindiroo le be a la	
tètanus		Tetanoosoo le be a la		Tetanoosoo le be a la	Tetanos le be Yanke la
tristesia	Balakuyaa le be Joan la		Mariama niyo be kuyaariŋ ne		
insomni	Joan buka siinoo-noo	Joan buka siinoo-noo, ñaajaa le be a la	Mariama maŋ siinoo-noo	Yanke buka siinoo-noo suutoo	Yanke buka siinoo
anèmia	Yeledooyaa le be a la				
tuberculosi	Tootookuuraŋo le be Joan la	Tuberkulosoo le be a la		Tootoosaasaa le be a la	
esgarrifança					Yanke ka jarajara
mocs	Nunjiyo le be Joan la	Nuntosaasaa le be a la	Mariama niŋ nunjiyo le mu		Yanke ka nunjiyo bo
cucs	Kaliyaa le be Joan la				
mal d'orella	Tuludimoo le be Joan la	Joan tuloo maŋ diyaa	Mariama niŋ tulodimoo le mu	Yanke tuloo ka a dimiŋ ne	Yanke tuloo ka a dimi
llaga			Mariama niŋ baramoo le mu		

torticoli	Kaɗdimoo le be Joan la				Kaɗjaakuuraŋo le be a la
sífilis				Musubuɗsaasaa le be a la	
pipí	Sumunaa le be Joan la	Joan lafi-ta sumunaala	Sumunaa le be a la	Yanke lafi-ta ka sumunaa	Yanke lafi-ta sumunaala
caca	Buwo le be Joan la	Joan lafi-ta i buula	Buwo le be a la	Yanke lafi-ta ka taa kenoo to	Yanke ka i buu
polls	Duñoo le be Joan kuɗo	Duñoo le be a la, a kuɗo to	Duñoo le be a kuɗo to		
ferida	Joan barama-ta le	Baramoo le be a la	Mariama be baramariɗ ne	Yanke barama-ta le	Yanke barama-ta
lumbago	Teedimoo le be Joan la		Mariama niɗ teedimiɗo le mu	Yanke tee ka a dimiɗ ne	Yanke tee ka a dimi
nàusea			Mariama lafi-ta foonola	Yanke lafi-ta ka foono	Yanke lafi-ta foonola
sida	Sidaa le be Joan la	Sidaa le be a la	Sidaa be a la		Sidaa le be Yanke la
tos	Tootoo le be Joan la	Sisidimoo le be a la	Tootoo le be a la	Yanke ka tootoo le	Yanke ka tootoo
vòmit	Foonoo le be Joan la		Mariama niɗ foonoo le mu	Yanke ka foono le	Yanke ka foono

3.

	BIB	KES	AND	SYK	YAG
Braç – inflat	Joan buloo yiti-ta le	Joan buloo be fuunuriñ	Mariama buloo be fuunuriñ ne	Yanke buloo fuunu-ta le	
Canell – trencat	Joan bulukaño kati-ta le	Joan buloo kati-ta	Mariama buloo be katiriñ ne	Yanke buloo kati-ta le	A buloo kati-ta
Cames – cansades	Joan siñolu bataa-ta le	Joan siño ka a dimi	Mariama siño be bataariñ ne	Yanke siñolu bataa-ta le	A siño bataa-ta
Pus – gra	Fuyo le be Joan la, cuputoo kono / Fuyo bo-ta, Joan la cuputoo kono			Yanke yitoo, fiyo le be a la	
Ulls – vermells	Joan ñaalu wulee-ta le	Joan ñaa be wuleeriñ	Mariama ñaa be wuleeriñ ne	Yanke ñaa wulee-ta le	A ñaa wulee-ta
Esquena – torta	Joan koo jenke-ta le	Joan koo mañ tiliñ		Yanke koo jenke-ta le	A koo mañ tiliñ
Pell – irritada				Yanke baloo ka ñaaña le	A fuuraa bo-ta
Orella – tapada	Joan tuloo suki-ta le	Joan tuloo le ka a dimi	Mariama tuloo be sukiriñ ne		
Dent – corcada		Joan ñiñolu kati-ta	Mariama ñiño be findiñ ne	Yanke ñiñolu mañ beteyaa	A ñiñ tiña-ta

4.

	BIB	KES	AND	SYK	YAG
Gra – nas	Cuputoo le be Joan nuño bala	Feño le be a nuño kañ		Yanke nuño, fiyo be jee	Cuputoo be a nuño to
Mal – galta	Joan kaaraa le ka a dimi	Baramoo be a ñaadaa kañ	Mariama be baramariñ a ñaadaa to le	Yanke ñaadaa barama-ta le	A barama-ta a tamadaa to
Cicatriu – braç	Baramanoo le be Joan buloo bala	Baramanoo le be a buloo kañ	Baramanoo be a buloo to		A buloo ka a dimi
Pus – orella	Fuyo le be Joan tuloo kono		Fiyo be a tuloo to le	Yanke ye fiyo soto a tuloo to	A tuloo ka a dimi
Picada – esquena	Kindirinoo le be Joan koo to			A koo ye kindiroo soto le	
Pansa – llavi		Joan daa le ka a dimi		Suutosaasaa le be a la	
Llaga – estómac			Mariama be baramariñ a konoo to le		
Bony – cama				Yanke siño barama-ta le	A kubi-ta a siño to

ÍNDIX

AGRAÏMENTS	I
ABREVIATURES	IV
1. INTRODUCCION	1
1.1. PRÉSENTATION	1
1.1.1. CADRE THÉORIQUE	5
1.1.2. HYPOTHÈSE ET OBJECTIFS DE L'ÉTUDE	16
1.2. MÉTHODOLOGIE	18
1.2.1. ÉCHANTILLON	18
1.2.2. PROCÉDÉ	23
1.2.3. PARTIES DE L'ÉTUDE	30
2. ANÀLISI DE LES CONSTRUCCIONS QUE EXPRESSEN ESTATS PATOLÒGICS EN CATALÀ	33
2.1. ORACIONS AMB ELS VERBS <i>SER</i> I <i>ESTAR</i>	35
2.1.1. ELS SINTAGMES QUE FAN D'ATRIBUT DE <i>SER</i> I <i>ESTAR</i>	38
2.1.1.1. Morfologia dels adjectius	38
2.1.1.2. Sintaxi dels atributs de <i>ser</i> i <i>estar</i>	41
2.1.2. USOS DE <i>SER</i> I <i>ESTAR</i>	43
2.1.3. ORACIONS ALTERNATIVES AMB ALTRES VERBS (<i>QUEDAR(-SE)</i> , (<i>QUEDAR(-SE)</i> , <i>CONTINUAR</i> I <i>ANAR</i>)	61
2.1.4. CONCLUSIONS	64
2.2. ORACIONS AMB EL VERB <i>TENIR</i>	65
2.2.1. CARACTERITZACIÓ DEL VERB <i>TENIR</i>	66
2.2.2. CARACTERÍSTIQUES DELS SINTAGMES NOMINALS QUE PODEN FER DE COMPLEMENT DIRECTE DE <i>TENIR</i>	69
2.2.2.1. Substantius comptables i no comptables	70
2.2.2.2. Substantius normalment usats en plural	79
2.2.2.3. Substantius definits	82

2.2.3. <i>TENIR</i> AMB UN SUBSTANTIU PER A PARTS DEL COS I UN PREDICATIU	89
2.2.4. RELACIONS ENTRE EL VERB <i>TENIR</i> I D'ALTRES VERBS (<i>SER</i> I <i>ESTAR</i> , <i>FER</i> I VERBS QUE IMPLIQUEN UN MOVIMENT	95
2.2.4.1. Relacions entre <i>tenir</i> i els verbs <i>ser</i> i <i>estar</i>	96
2.2.4.2. El verb <i>fer</i> per expressar estats patològics	107
2.2.4.2.1. <i>Tenir un infart</i> / <i>fer un infart</i> : el complement directe	109
2.2.4.2.2. <i>Tenir un infart</i> / <i>fer un infart</i> : l'aspecte dels predicats	112
2.2.4.2.3. Determinació i quantificació del complement directe a <i>Tenir un infart</i> i <i>a fer un infart</i>	117
2.2.4.2.4. Recapitulació	119
2.2.4.3. Relacions entre <i>tenir</i> i alguns verbs que impliquen un moviment (<i>venir</i> , <i>agafar</i> , <i>sortir</i> , <i>marxar</i> i <i>passar</i>)	122
2.2.4.3.1. <i>Venir</i> , <i>sortir</i> , <i>marxar</i> , <i>pujar</i> i <i>baixar</i>	123
2.2.4.3.2. <i>Agafar</i>	125
2.2.4.3.3. <i>Passar</i>	127
2.2.4.3.4. Recapitulació: distribució d'usos dels verbs <i>venir</i> , <i>agafar</i> , <i>sortir</i> , <i>marxar</i> i <i>passar</i>	129
2.2.5. CONCLUSIONS	135
2.3. ORACIONS AMB <i>TENIR MAL</i>	141
2.3.1. <i>TENIR MAL DE PANXA</i>	143
2.3.1.1. Morfologia dels substantius que apareixen amb <i>mal de</i> : el nombre	146
2.3.1.2. Tipus de substantius per a parts del cos que apareixen amb <i>mal de</i>	147
2.3.1.3. Naturalesa de les seqüències amb <i>mal de</i>	149
2.3.1.4. Conclusions	155
2.3.2. <i>TENIR MAL A LA PANXA</i>	156
2.3.2.1. Caracterització del substantiu <i>mal</i>	158
2.3.2.2. El complement preposicional de <i>mal de</i> i <i>mal a</i>	160
2.3.2.3. Conclusions	163
2.4. ORACIONS AMB <i>FER MAL</i>	164
2.4.1. <i>EM FA MAL LA PANXA</i>	166
2.4.1.1. Naturalesa de la seqüència <i>fer mal</i>	171
2.4.1.2. Caracterització del datiu de <i>fer mal</i>	175
2.4.1.3. Conclusions	178
2.4.2. <i>TINC MAL DE PANXA</i> I <i>EM FA MAL LA PANXA</i>	179

3. ANÀLISI DE LES CONSTRUCCIONS QUE EXPRESSEN ESTATS PATOLÒGICS EN MANDINGA	187
3.1. APUNTS DE GRAMÀTICA	188
3.1.1. LES CATEGORIES LÈXIQUES	188
3.1.1.1. Relacions entre substantiu i verb	189
3.1.1.2. Relacions entre substantiu, verb i adjectiu	193
3.1.2. ORDRE DELS CONSTITUENTS DE L'ORACIÓ	198
3.2. SUBSTANTIUS QUE EXPRESSEN PARTS DEL COS I TAS: DESCRIPCIÓ I ANÀLISI	201
3.2.1. PARTS DEL COS	202
3.2.1.1. Aspectes generals dels substantius que designen parts del cos	204
3.2.1.1.1. Substantius simples	205
3.2.1.1.2. Substantius complexos	211
3.2.1.1.2.1. La composició	211
3.2.1.1.2.1.1. Compostos nominals [N+N] _N : estructura de nucli a la dreta	212
3.2.1.1.2.1.2. Compostos qualificatius: estructura de nucli a l'esquerra	222
3.2.1.1.2.2. La derivació	224
3.2.1.1.2.3. La reduplicació	225
3.2.1.2. Categorització de les parts del cos	228
3.2.1.2.1. El cos i les seves parts	229
3.2.1.2.2. El cap	231
3.2.1.2.3. El tronc	239
3.2.1.2.4. Les extremitats superiors i inferiors	243
3.2.1.2.5. Els òrgans sexuals i reproductors	249
3.2.1.2.6. Els òrgans interns	251
3.2.1.2.7. Altres termes relacionats amb el cos humà	256
3.2.1.2.8. Termes mentalistes associats a l'ésser humà	259
3.2.1.2.9. Unitats de mesura	262
3.2.1.3. Recapitulació: els processos de categorització de les parts del cos en català i en mandinga	264
3.2.2. TAS DEL MANDINGA	274
3.2.2.1. Els termes simples	280
3.2.2.2. Els termes complexos	285
3.2.2.2.1. Termes derivats	286
3.2.2.2.2. Termes compostos	290
3.2.2.2.2.1. Designació dels TAS a partir d'un terme que expressa una part del cos	293

3.2.2.2.1.1. Localització a una part del cos	296
3.2.2.2.1.2. Qualificació d'una part del cos	297
3.2.2.2.2. Designació de la malaltia a partir d'un terme que expressa un signe o símptoma	299
3.2.2.2.2.1. <i>TAS</i> que descriuen el principal signe o símptoma en una estructura de nucli a la dreta	299
3.2.2.2.2.2. <i>TAS</i> que descriuen el principal signe o símptoma en una estructura de nucli a l'esquerra (qualificativa)	303
3.2.2.2.3. Designació de la malaltia a partir de l'expressió de la causa l'origen de l'estat patològic (etiologia)	304
3.2.2.2.4. Altres mots complexos	306
3.2.2.3. Els termes amb un procés de reduplicació	308
3.2.2.3. Concepció de la malaltia en la comunitat mandinga	310
3.2.2.4. Recapitulació: comparació dels processos de categorització i designació dels estats patològics en català i en mandinga	318
3.2.3. CONCLUSIONS	323
3.3. ANÀLISI DE LES ORACIONS QUE EXPRESSEN ESTATS PATOLÒGICS EN MANDINGA	326
3.3.1. ORACIONS ATRIBUTIVES I ASSOCIATIVES	328
3.3.1.1. Criteri morfosintàctic	329
3.3.1.1.1. Oracions amb una forma verbal lèxica	329
3.3.1.1.1.1. Oracions amb el predicatiu <i>-ta</i>	330
3.3.1.1.1.2. Oracions amb el verb <i>soto</i>	332
3.3.1.1.1.3. Recapitulació	334
3.3.1.1.2. Oracions amb les còpules <i>be</i> i <i>mu</i>	335
3.3.1.1.2.1. La còpula <i>be</i>	336
3.3.1.1.2.1.1. Oracions amb la còpula <i>be</i> i una forma verbal en <i>-riŋ</i>	339
3.3.1.1.2.1.2. Oracions amb la còpula <i>be</i> i un SP	341
3.3.1.1.2.2. Oracions amb la còpula <i>mu</i> i <i>niŋ</i> 'amb/i'	343
3.3.1.1.2.3. Recapitulació	351
3.3.1.1.3. Conclusions	352
3.3.1.2. Criteri nocional	353
3.3.1.2.1. Oracions atributives	354
3.3.1.2.2. Oracions associatives	361
3.3.1.2.2.1. Esquema d'acció	366
3.3.1.2.2.2. Esquema de situació	370
3.3.1.2.2.3. Esquema d'acompanyament	382
3.3.1.2.2.4. Recapitulació	385

3.3.1.2.3. Conclusions: relacions entre les oracions atributives i les associatives	388
3.3.2. ORACIONS AMB EL VERB <i>DIMI(D)</i>	400
3.3.3. ORACIONS AMB EL VERB <i>KE</i>	414
3.3.4. ORACIONS AMB ELS VERBS <i>MUTA</i> ‘AGAFAR’, <i>BO</i> ‘SORTIR, DEIXAR’ I <i>BULA</i> ‘DEIXAR, ABANDONAR’	420
3.3.5. CONCLUSIONS	426
4. DE LA CONCEPTUALITZACIÓ A LA REPRESENTACIÓ SINTÀCTICA	429
4.1. EXPRESSIÓ DE LES RELACIONS ENTRE UNA PERSONA I LES SEVES PARTS DEL COS	430
4.2. ALTERNANCES EN LA DISTRIBUCIÓ DELS PARTICIPANTS DINS DE L’ORACIÓ	450
4.3. CONCLUSIONS	467
5. CONCLUSIONS	471
6. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES	485
7. ANNEXOS	507
Annex 1	507
Annex 2	508
Annex 3	511
Annex 4	514
Annex 5	518